STENDHAL

Roșu și Negru

STENDHAL

ROŞU ŞI NEGRU

Cronica anului 1830

Traducere din limba franceză
GELLU NAUM

CUPRINS

I

CAPITOLUL I Un orășel

CAPITOLUL II Un primar

CAPITOLUL III Bunul săracilor

CAPITOLUL IV Un tată si un fiu

CAPITOLUL V O tocmeală

CAPITOLUL VI Plictiseala

CAPITOLUL VII Potriviri sufletești

CAPITOLUL VIII Mici întâmplări

CAPITOLUL IX O seară la țară

CAPITOLUL X O inimă mare și o avere mică

CAPITOLUL XI O seară

CAPITOLUL XII O călătorie

CAPITOLUL XIII Ciorapii ajurați

CAPITOLUL XIV Foarfecele englezesc

CAPITOLUL XV Cântecul cocoșului

CAPITOLUL XVI A doua zi

CAPITOLUL XVII Primul adjunct al primarului

CAPITOLUL XVIII Un rege la Verrières

CAPITOLUL XIX A gândi înseamnă a suferi

CAPITOLUL XX Scrisorile anonime

CAPITOLUL XXI Dialog cu un stăpân

CAPITOLUL XXII Fel de a se purta în 1830

CAPITOLUL XXIII Necazurile unui slujbaș

CAPITOLUL XXIV O capitală

CAPITOLUL XXV Seminarul

CAPITOLUL XXVI Lumea sau ceea ce îl lipsește bogatului

CAPITOLUL XXVII Prima experiență a vieții

CAPITOLUL XXVIII O procesiune

CAPITOLUL XXIX Prima avansare

CAPITOLUL XXX Un ambițios

II

CAPITOLUL I Plăcerile vieții la tară
CAPITOLUL II Intrare în lume
CAPITOLUL III Primii pași
CAPITOLUL IV Palatul La Mole
CAPITOLUL V Sensibilitatea și o nobilă doamnă evlavioasă
CAPITOLUL VI Fel de a rosti cuvintele
CAPITOLUL VII O criză de podagră
CAPITOLUL VIII Care decorație e mai de preț
CAPITOLUL IX Balul
CAPITOLUL X Regina Marguerite
CAPITOLUL XI Puterea unei fete
CAPITOLUL XII Să fie oare un Danton?
CAPITOLUL XIII Un complot
CAPITOLUL XIV Gândurile unei fete
CAPITOLUL XV Să fie un complot?
CAPITOLUL XVI Ora unu după miezul nopții
CAPITOLUL XVII O veche spadă
CAPITOLUL XVIII Clipe cumplite
CAPITOLUL XIX Opera bufă
CAPITOLUL XX Vaza japoneză
CAPITOLUL XXI Nota secretă
CAPITOLUL XXII Discuția
CAPITOLUL XXIII Clerul, pădurile, libertatea
CAPITOLUL XXIV Strasbourg
CAPITOLUL XXV Slujitoarea virtuții
CAPITOLUL XXVI Iubirea morală
CAPITOLUL XXVII Cele mai înalte demnități bisericești
CAPITOLUL XXVIII Manon Lescaut
CAPITOLUL XXIX Plictiseala

CAPITOLUL XXX O lojă la Bouffes
CAPITOLUL XXXI S-o fac să se teamă
CAPITOLUL XXXII Tigrul
CAPITOLUL XXXIII Infernul slăbiciunii
CAPITOLUL XXXIV Un om cu minte aleasă
CAPITOLUL XXXV O furtună
CAPITOLUL XXXVI Amănunte triste
CAPITOLUL XXXVII Un turn
CAPITOLUL XXXVIII Un om atotputernic
CAPITOLUL XXXIX Intriga
CAPITOLUL XL Liniștea
CAPITOLUL XLI Judecata
CAPITOLUL XLII
CAPITOLUL XLIII
CAPITOLUL XLIV
CAPITOLUL XLV

I

Adevărul, asprul adevăr.
DANTON

CAPITOLUL I
Un orăşel

Put thousands together
Less bad. But the cage less gay.[1]
HOBBES

Verrières poate fi socotit drept unul dintre cele mai frumoase orăşele din Franche-Comté. Casele lui albe cu acoperişurile ţuguiate, din olane roşii, se întind pe povârnişul unei coline căreia pilcurile de castani viguroşi îl scot la iveală cele mai mici ridicaturi. Râul Doubs curge la câteva sute de paşi mai jos de fortificaţiile înălţate odinioară de spanioli, şi acum ruinate.

Spre nord, Verrières e adăpostit de o creastă înaltă, una din ramurile munţilor Jura. Culmile retezate ale piscului Verra se acoperă de zăpadă din primele zile reci ale lui octombrie. Un torent care se prăvăleşte din munte străbate orăşelul înainte de a se arunca în Doubs şi pune în mişcare numeroase joagăre; îndeletnicirea aceasta foarte simplă aduce o oarecare viaţă tihnită majorităţii localnicilor, care sunt mai mult ţărani decât orăşeni. Şi, totuşi, nu joagărele îmbogăţesc orăşelul. Fabricii de stămburi colorate, zise de Mulhouse, i se datorează bunăstarea generală care, de la căderea lui Napoleon, a făcut să fie reclădite faţadele mai tuturor caselor din Verrières.

De cum intri în oraş, te asurzeşte larma unei maşini zgomotoase şi îngrozitoare în aparenţă. Zeci de ciocane grele, căzând cu un vuiet care face să tremure pavajul, sunt ridicate de-o roată pusă în mişcare de puhoiul torentului. Fiecare dintre ciocanele acestea fabrică, zilnic, nu ştiu câte mii de cuie. Nişte fete vioaie şi drăguţe întind în faţa ciocanelor uriaşe bucăţi de fier care sunt preschimbate, cât ai clipi, în cuie. Munca aceasta, atât de grea în aparenţă, îl uimeşte îndeosebi pe călătorul care pătrunde pentru prima oară în munţii de la graniţa dintre Franţa şi Elveţia. Dacă, intrând în Verrières, călătorul întreabă cine e proprietarul frumoasei fabrici de cuie care-i asurzeşte pe cei ce trec pe strada mare, i se răspunde cu o voce tărăgănată „De! E a domnului primar”.

Oricât de puţin ar zăbovi călătorul pe strada asta mare din Verrières, care urcă de la Doubs până către vârful colinei, pun rămăşag o sută contra unu că

va vedea ivindu-se un bărbat înalt, cu o înfăţişare de om ocupat şi plin de sine.

Când se iveşte el, toate pălăriile se ridică cu grabă. Primarul are părul sur şi poartă haine cenuşii. E cavaler al mai multor ordine, are o frunte înaltă, un nas ca un cioc de vultur şi, luată în întregul ei, faţa nu-i e lipsită de o oarecare regularitate; ba chiar, la prima vedere, găseşti că ea adaugă, la demnitatea de primar, aspectul acela plăcut care se mai poate întâlni la patruzeci şi opt, cincizeci de ani. Dar, deîndală, călătorul parizian e izbit de-un oarecare aer de mulţumire de sine şi de înfumurare amestecată cu un nu ştiu ce mărginit şi nu prea isteţ. Şi atunci înţelege că priceperea omului acestuia se mărgineşte la a face să i se plătească fără pic de zăbavă ceea ce i se cuvine şi să plătească cl însuşi, cât mai târziu cu putinţă, ceea ce datorează.

Aşa-i primarul din Verrières, domnul de Rênal. După ce a străbătut strada cu un aer grav, intră la primărie şi dispare din ochii călătorului. Dar după o sulă de paşi, dacă acesta îşi continuă plimbarea, dă cu ochii de-o casă destul de arătoasă şi, prin grilajul de fier care o împrejmuieşte, zăreşte grădini minunate. Mai sus, linia zării, alcătuită din colinele Burgundiei, e făcută parcă să desfete ochii. Priveliştea asta îl îndeamnă pe călător să uite atmosfera îmbâcsită de interesele băneşti care începuse să-l înăbuşe.

Şi află că proprietarul casei e tot domnul de Rênal. Locuinţa asta frumoasă, clădită din piatră şi aproape gata acum, şi-a făcut-o din câştigul realizat de pe urma marii fabrici de cuie. Familia lui, se spune, e de viţă spaniolă străveche, şi, după câte vorbeşte lumea, s-a statornicit în partea locului cu mult înainte de cucerirea lui Ludovic al XIV-lea[2].

De la 1815[3], domnului de Rênal îi e ruşine că e industriaş: 1815 l-a făcut primar în Verrières. Zidurile în terasă, susţinând diversele părţi ale grădinii acesteia măreţe care, din treaptă în treaptă, coboară până la Doubs, sunt şi ele răsplata priceperii domnului de Rênal în negoţul cu fier.

Să nu vă aşteptaţi să găsiţi în Franţa grădinile pitoreşti care împrejmuiesc oraşele manufacturiere ale Germaniei: Leipzig, Frankfurt, Nürnberg etc. În Franche-Comté, cu cât ridici mai multe ziduri, cu cât îţi ticseşti proprietatea cu pietre rânduite unele peste altele, cu atât dobândeşti dreptul la stima vecinilor. Grădinile domnului de Rênal, împănate de ziduri, mai sunt admirate şi pentru că el a cumpărat, cu bani grei, anumite parcele din terenul pe care se întind acum. De pildă, joagărul acela a cărui ciudată aşezare pe malul râului Doubs v-a izbit când aţi intrat în Verrières şi unde

aţi observat numele SOREL, scris cu litere uriaşe pe tăblia care domină acoperişul, ocupa, acum zece ani, locul unde se ridică în momentul de faţă zidul celei de-a patra terase a grădinii domnului de Rênal.

Cu toată mândria lui, domnul primar a fost nevoit să stăruie multă vreme pe lângă bătrânul Sorel, un ţăran aspru şi încăpăţânat, a trebuit să-i numere mult aur ca să-l hotărască să-şi mute maşina în altă parte. Cât priveşte râuleţul public care punea joagărul în mişcare, domnul de Rênal, datorită trecerii de care se bucură la Paris, a primit încuviinţarea să-i schimbe albia. Favoarea asta i s-a făcut după alegerile din 182…

Lui Sorel i-a dat patru pogoane pentru unu, la cinci sute de metri mai încolo, pe malurile râului Doubs. Şi, cu toate că poziţia asta era mult mai prielnică pentru negoţul lui cu cherestea de brad, moş Sorel, cum i se spune de când s-a îmbogăţit, s-a priceput să stoarcă din nerăbdarea şi din *mania de-a fi proprietar*, care îl rodea pe vecinul său, o sumă de sase mii de franci.

Nici vorbă că oamenii cu scaun la cap de prin partea locului au criticat învoiala asta. Odată, într-o zi de duminică, cu vreo patru ani în urmă, pe când se întorcea de la biserică îmbrăcat în hainele lui de primar, domnul de Rênal îl văzu de departe pe bătrânul Sorel, înconjurat de cei trei fii ai lui, privindu-l şi zâmbind. Zâmbetul acela a înfipt un cui în inima domnului primar; de-atunci îl bate gândul că ar fi putut să facă învoiala cu mai puţine parale.

Ca să te bucuri de stima tuturor la Verrières, principalul e ca, oricâte ziduri ai ridica, nu cumva să adopţi vreunul din planurile aduse din Italia de zidarii care, primăvara, străbat trecătorile munţilor Jura ca să ajungă la Paris. O astfel de idee năstruşnică i-ar aduce neprevăzătorului constructor veşnica faimă de *cap sucit* şi l-ar pierde pentru totdeauna în ochii oamenilor înţelepţi şi cumpătaţi care împart dreptul la stimă în Franche-Comté.

De fapt, oamenii cu cap din partea locului exercită cel mai plicticos *despotism*; din pricina cuvântului acestuia urât, şederea în orăşel este greu de îndurat pentru cineva care a trăit în marea republică numită Paris. Tirania opiniei, şi încă ce opinie! e la fel de neghioabă în orăşelele Franţei ca şi în Statele Unite ale Americii.

CAPITOLUL II
Un primar

Vaza! Nu e ea nimic, domnule?
Respectul neghiobilor, uluirea
copiilor, invidia bogaţilor, dispreţul
Înţelepţilor.
BARNAVE[4]

Din fericire pentru reputaţia de cârmuitor a domnului de Rênal, un imens *zid de susţinere* era necesar promenadei publice care se întinde de-a lungul colinei, la vreo sută de metri deasupra cursului râului Doubs. Promenada îşi datorează poziţiei acesteia admirabile una dintre cele mai pitoreşti privelişti din Franţa. În fiecare primăvară, însă, apele ploilor o brăzdau, umplând-o de hârtoape şi făcând-o de nefolosit. Neajunsul acesta, resimţit de toţi, îi dădu domnului de Rênal fericitul prilej de a-şi imortaliza ocârmuirea printr-un zid înalt de douăzeci de paşi şi lung de vreo treizeci sau patruzeci de stânjeni.

Parapetul zidului, pentru care domnul de Rênal fusese nevoit să bată de trei ori drumul până la Paris – căci penultimul ministru de interne se declarase duşman de moarte al promenadei din Verrières – parapetul zidului se înalţă acum la patru picioare deasupra solului. Şi, ca pentru a-i înfrunta pe toţi miniştrii prezenţi şi viitori, în momentul de faţă e împodobit cu lespezi de piatră cioplită.

De câte ori, cu gândul la balurile de la Paris, abia părăsite, şi cu pieptul rezemat de lespezile acelea mari, croite dintr-o preafrumoasă piatră cenuşie bătând în albastru, nu mi-am adâncit privirile în valea râului Doubs! Dincolo, pe malul stâng, şerpuiesc vreo cinci sau şase vâlcele, în fundul cărora ochiul zăreşte limpede nişte pâraie. După ce au săltat din cascadă în cascadă, le vezi căzând în Doubs. În munţii aceştia, soarele e foarte cald, iar când dogoreşte, la nămiezi, visarea călătorului e adumbrită, de-a lungul teraselor, de măreţii castani. Creşterea lor rapidă şi frumosul frunziş verde

cu sclipiri albastre, castanii le datorează pământului cărat şi pus din porunca domnului primar dinapoia uriaşului său zid de susţinere, căci, cu toată împotrivirea consiliului municipal, el a lărgit promenada cu mai mult de şase paşi (pentru asta, deşi el e ultra[5], iar eu sunt liberal, îl laud) şi iată de ce, după părerea lui şi a domnului Valenod, fericitul director al Aşezământului pentru săraci[6] din Varrieres, terasa poate suferi o comparaţie cu aceea din Saint-Germain-en-Laye.

Cât despre mine, unul, eu nu-i găsesc decât un singur cusur DRUMULUI CREDINŢEI (numele acesta oficial poate fi citit în vreo cincisprezece sau douăzeci de locuri, pe plăci de marmură, care i-au adus o decoraţie în plus domnului de Rênal); cusurul Drumului credinţei, după a mea părere, e felul barbar în care ocârmuirea pune să fie tăiaţi şi tunşi, până în ţesuturile vii, puternicii castani. În loc să se asemene, prin frunzişurile lor scunde, rotunde şi turtite, cu cele mai vulgare zarzavaturi, castanii n-ar dori decât să aibă formele acelea măreţe pe care le au în Anglia. Dar voinţa domnului primar e despotică, şi, de două ori pe an, toţi arborii aparţinând comunei sunt ciuntiţi fără milă. Liberalii din partea locului pretind, dar ei exagerează, că mâna grădinarului oficial a devenit şi mai necruţătoare de când părintele Maslon a deprins obiceiul să la el crengile tăiate.

Preotul acesta tânăr a fost trimis din Besançon, acum vreo câţiva ani, ca să-l supravegheze pe abatele Chélan şi pe încă vreo câteva feţe bisericeşti de prin împrejurimi. Un bătrân chirurg-major din armata Italiei[7], retras la Verrières, şi care cât trăise fusese, după spusele domnului primar, şi iacobin, şi bonapartist, a îndrăznit într-o bună zi să i se plângă de ciuntirea periodică a frumoşilor copaci.

— Îmi place umbra, i-a răspuns domnul de Rênal, ridicându-şi glasul atât cât se cuvine atunci când îi vorbeşti unui chirurg, membru al Legiunii de Onoare; îmi place umbra şi pun să fie tăiaţi copacii mei ca să facă umbră. Căci nu înţeleg ca un copac să aibă altă menire, mai ales atunci când nu aduce venit, ca folositorul nuc.

Iată cuvântul-cheie care hotărăşte totul în Verrières: *să aducă venit.* El singur reprezintă modul obişnuit de a gândi a peste trei sferturi dintre localnici.

Să aducă venit e ideea care hotărăşte totul în orăşelul acesta care vi se va părea atât de drăguţ. Străinul nou sosit, încântat de farmecul răcoroaselor şi adâncilor vâlcele care îl împrejmuiesc, îşi închipuie mai întâi că localnicii sunt sensibili la *frumos* şi chiar că vorbesc cam prea des despre frumuseţea

ţinutului lor; nu poţi tăgădui că nu fac mare caz de ea, dar asta fiindcă frumuseţea locului atrage câţiva străini, ai căror bani îi îmbogăţesc pe hangii, ceea ce, prin mijlocirea accizului, *aduce venit oraşului*.

Într-o încântătoare dimineaţă de toamnă, domnul de Rênal se plimba pe Drumul credinţei, la braţ cu soţia lui. Pe când îşi asculta soţul care vorbea cu un aer grav, ochii doamnei de Rênal urmăreau cu nelinişte mişcările a trei băieţaşi. Cel mai mare dintre ei, care să tot fi avut unsprezece ani, se apropia mereu de parapet, ca şi cum ar fi vrut să se caţere deasupra. Un glas blând îi rostea atunci numele: Adolphe, şi copilul renunţa la planurile lui ambiţioase. Doamna de Rênal părea o femeie de treizeci de ani, încă destul de frumoasă.

— S-ar putea să se căiască frumosul domn de la Paris, spunea domnul de Rênal cu un aer ofensat şi cu obrazul mai palid decât de obicei. Mai am şi eu câţiva prieteni la castel…[8]

Dar, deşi vreau să vă vorbesc despre provincia asta pe două sute de pagini, n-aş avea cruzimea să vă fac să îndurați lungimea şi *întorsăturile savante* ale unui dialog de provincie.

Frumosul domn de la Paris, atât de odios primarului din Verrières, era chiar domnul Appert, care, cu două zile mai înainte, găsise mijlocul să pătrundă nu numai în puşcăria şi-n Aşezământul pentru săraci din Verrières, dar şi în spitalul administrat gratuit de primarul şi de proprietarii mai de seamă din partea locului.

— Dar ce necazuri poate să-ţi facă domnul acela din Paris, de vreme ce administrezi bunurile săracilor cu cea mai desăvârşită cinste? întrebă sfioasă doamna de Rênal.

— El n-a venit aici decât ca să *reverse* defăimarea, şi apoi o să publice articole în ziarele liberalismului.

— Dumneata nu le citeşti niciodată, dragul meu.

— Dar ni se vorbeşte despre articolele astea iacobine; asemenea lucruri ne distrag şi *ne împiedică să facem binele.* Eu, unul, n-am să i-o iert niciodată preotului.

CAPITOLUL III
Bunul săracilor

Un preot virtuos şi neintrigant
e o binefacere cerească pentru un sat.
FLEURY[9]

Trebuie ştiut că preotul din Verrières, bătrân de optzeci de ani, dar care datora aerului tare al munţilor o sănătate şi un caracter de nezdruncinat, avea dreptul să viziteze oricând închisoarea, spitalul şi chiar Aşezământul pentru săraci. Iar domnul Appert, care de la Paris îi fusese recomandat preotului, avusese înţelepciunea să sosească într-un orăşel curios exact la ora sase dimineaţa. Şi deîndată se dusese la parohie.

Citind scrisoarea pe care i-o trimitea domnul marchiz de la Mole, *pair* al Franţei şi cel mai bogat proprietar din ţinut, părintele Chélan căzu pe gânduri.

„Sunt bătrân şi iubit aici, îşi spuse el, în sfârşit, cu jumătate de glas. N-au să îndrăznească!”

Şi se întoarse îndată spre domnul venit de la Paris cu o privire în care, în ciuda vârstei înaintate, lucea focul acela sacru care vădeşte plăcerea de-a face o faptă bună şi cam periculoasă.

— Veniţi cu mine, domnule. V-aş ruga însă ca, în faţa temnicerului, şi mai cu seamă a supraveghetorilor de la Aşezământul pentru săraci, să nu vă arătaţi părerea despre cele ce vom vedea acolo.

Domnul Appert înţelese că avea de-a face cu un om de inimă. Îl urmă pe venerabilul preot, vizită închisoarea, spitalul, Aşezământul pentru săraci, puse o sumedenie de întrebări şi, în ciuda răspunsurilor neobişnuite, nu-şi îngădui nici cel mai mic semn de dezaprobare.

Vizita dură mai multe ore. Preotul îl pofti apoi la masă pe domnul Appert, care pretinse că are de terminat nişte scrisori; de fapt, nu voia să-l compromită şi mai mult pe generosul său însoţitor. Pe la orele trei, se duseră să sfârşească inspectarea Aşezământului pentru săraci şi se întoarseră, după aceea, la închisoare. Acolo îl găsiră în pragul uşii pe temnicer, un soi de

zdrahon de vreo doi metri înălţime şi cu picioarele crăcănate; faţa lui dezgustătoare devenise hidoasă de teamă.

— Ah, părinte, îi spuse el preotului de cum îl zări, domnul ăsta, pe care îl văd cu dumneavoastră, nu e cumva domnul Appert?

— Ce-are a face? îi răspunse preotul.

— Păi am primit de ieri ordinul cel mai straşnic; domnul prefect mi l-a trimis printr-un jandarm, care a trebuit să vină în galop toată noaptea, ca să nu-i îngădui nici în ruptul capului domnului Appert să pătrundă în închisoare.

— Îţi fac cunoscut, domnule Noiroud, spuse preotul, că domnul care mă însoţeşte se numeşte Appert. Recunoşti că am dreptul să intru în închisoare la orice oră din zi şi din noapte şi în tovărăşia cui vreau?

— Da, părinte, spuse temnicerul cu glas încet şi plecându-şi capul ca un buldog care se supune cu părere de rău de teama ciomagului. Numai că, părinte, am nevastă şi copii, iar dacă mă pârăşte careva, îmi pierd postul; numai cu leafa îmi ţin zilele…

— Şi eu aş fi la fel de mâhnit dacă mi l-aş pierde pe-al meu, vorbi preotul cu o voce din ce în ce mai mişcată.

— Păi nu-i totuna! făcu temnicerul cu însufleţire; despre dumneata, părinte, ştie toată lumea că ai opt sute de livre venit, din averile pe care le ai…

Acestea sunt faptele care, comentate, exagerate în zeci de feluri diferite, frământă de două zile toate patimile duşmănoase ale orăşelului Verrières. În clipa de faţă ele fac obiectul măruntei discuţii dintre domnul de Rênal şi soţia lui. De dimineaţă, urmat de domnul Valenod, directorul Aşezământului pentru săraci, primarul se dusese la preot ca să-i mărturisească marea lui nemulţumire. Pe părintele Chélan nu-l ocrotea nimeni, şi el simţi toată greutatea cuvintelor lor.

— Bine, domnilor! Voi fi al treilea preot, în vârstă de optzeci de ani, destituit din parohie în ţinutul nostru. Sunt cincizeci şi şase de ani de când mă aflu aici; am botezat aproape toată lumea din oraş, care nu era decât un târguşor la venirea mea. Îi cunun zi de zi pe tinerii cărora, odinioară, tot eu le-am cununat bunicii. Verrières e familia mea; văzându-l însă pe străin, mi-am zis „Omul ăsta, venit de la Paris, s-ar putea să fie liberal, că doar sâni destui; dar ce rău le poate face ei săracilor şi deţinuţilor noştri?”

Cum reproşurile domnului de Rênal şi mai cu seamă ale domnului Valenod, directorul Aşezământului pentru săraci, se făceau din ce în ce mai

amare, preotul strigase cu glas tremurător:

— Bine, domnilor! Daţi-mă afară din slujbă. Dar eu tot în oraşul nostru am să locuiesc. Se ştie că, acum patruzeci şi opt de ani, am moştenit o moşioară care-mi aduce opt sute de livre. Am să trăiesc din venitul ăsta. Nu strâng bani' din slujba mea, domnilor, şi poate că de asta nu prea mă sperii când e vorba s-o pierd.

Domnul de Rênal se înţelegea foarte bine cu soţia lui; dar, neştiind ce să-i răspundă la ideea pe care ea o repeta întruna, sfioasă: „Ce rău poate să le facă deţinuţilor domnul acela de la Paris?", era cât pe ce să se supere de-a binelea, când ea dădu un ţipăt. Al doilea dintre băieţi se urcase pe parapetul zidului terasei şi alerga, deşi zidul se înălţa cu vreo şase metri deasupra viei aflate de cealaltă parte. De teamă să nu-şi sperie copilul şi să-l facă să cadă, doamna de Rênal se stăpânea să-i spună vreo vorbă. În sfârşit, copilul, care făcea haz de isprava lui, uitându-se la maică-sa, o văzu cât e de palidă şi, sărind pe promenadă, dădu fuga la ea. Fireşte că fu aspru dojenit.

Această mică întâmplare schimbă firul conversaţiei.

— Vreau neapărat să-l iau în casă la mine pe Sorel, fiul cherestegiului, spuse domnul de Rênal; o să supravegheze copiii, care încep să devină prea zburdalnici pentru noi. E un tânăr teolog, sau aşa ceva, bun latinist, şi copiii au să facă progrese cu el; are o fire energică, aşa spune preotul. O să-i dau trei sute de franci şi mâncare. Aveam unele îndoieli în privinţa moralităţii lui, căci era favoritul chirurgului ăluia bătrân, membru al Legiunii de Onoare, care, pe motiv că le e rudă, locuia şi mânca la familia Sorel. În fond, omul ăsta s-ar putea prea bine să nu fi fost decât un agent secret de-al liberalilor; zicea că suferă de astmă şi că aerul munţilor noştri îi e prielnic, dar dovada nu există. A făcut toate campaniile cu Buonaparte în Italia şi chiar, după cât se spune, ar fi votat pe vremuri împotriva Imperiului. Liberalul ăsta l-a învăţat latineşte pe Sorel-fiul şi i-a lăsat toată grămada de cărţi adusă cu el. Aşa că nici nu mi-ar fi trecut prin gând să-l iau pe fiul cherestegiului pe lângă copiii noştri; dar preotul, chiar în ajunul întâmplării care ne-a învrăjbit pentru totdeauna, mi-a spus că Sorel studiază teologia de trei ani, cu gând să intre la seminar; deci nu e liberal, şi e latinist.

Treaba asta îmi convine din mai multe motive, continuă domnul de Rênal, privindu-şi soţia cu un aer diplomatic. Valenod se mândreşte grozav cu cei doi frumoşi cai normanzi pe care şi i-a cumpărat pentru trăsură. Dar preceptor la copii n-are.

— Ar putea prea bine să ni-l la pe acesta.

— Aşadar îmi aprobi planul? spuse domnul de Rênal, mulţumindu-i soţiei printr-un zâmbet pentru minunata ei idee. Atunci rămâne hotărât.

— Ah, Doamne! Ce repede iei o hotărâre, dragul meu.

— Fiindcă sunt om dintr-o bucată, şi preotul a putut să-şi dea seama de asta. Să nu ne înşelăm: trăim aici înconjuraţi de liberali. Toţi negustorii ăştia de stambă mă invidiază, sunt sigur; doi sau trei dintre ei se înavuţesc. Ei bine, mi-ar face plăcere să-i vadă pe copiii domnului de Rênal ducându-se la plimbare sub supravegherea *preceptorului lor*! Asta le va impune. Bunicul ne povestea adesea că, în tinereţea lui, avusese preceptor. S-ar putea să mă coste o sută de ludovici, dar cheltuiala trebuie socotită necesară pentru a ne ţine rangul.

Hotărârea, luată pe neaşteptate, o puse pe doamna de Rênal pe gânduri. Era o femeie înaltă şi bine făcută; fusese una din frumuseţile ţinutului, cum se spune în munţii aceştia. Avea un oarecare aer de simplitate şi tinereţe în mişcări; graţia ei naivă, plină de nevinovăţie şi de vioiciune, i-ar fi fost de ajuns unui parizian ca să-i trezească anumite idei de dulce voluptate. Dacă ar fi aflat despre soiul acesta de succes, doamna de Rênal s-ar fi simţit foarte ruşinată. Nici cochetăria şi nici dragostea nu-i atinseseră, niciodată, inima. Se vorbea că domnul Valenod, bogatul director al Aşezământului pentru săraci, i-ar fi făcut curie, dar fără niciun rezultat, ceea ce-i punea virtutea într-o lumină deosebită; căci domnul Valenod, un tânăr voinic, bine clădii, cu obrajii rumeni şi cu favoriţi mari, negri, era una dintre fiinţele acelea grosolane, neruşinate şi gălăgioase care, în provincie se numesc „bărbaţi bine”.

Pe doamna de Rênal, fiinţă foarte sfioasă şi cu o fire în aparenţă foarte capricioasă, o supărau îndeosebi veşnicul neastâmpăr şi izbucnirile zgomotoase ale domnului Valenod. Pentru că se ţinea departe de tot ce la Verrières însemna distracţie, îi ieşise vorba că ar fi foarte mândră de obârşia ei. Ei nu-i trecuseră niciodată asemenea lucruri prin gând, dar se simţise foarte mulţumită văzând că localnicii îşi răresc vizitele. N-o să ascundem faptul că trecea drept proastă în ochii *soţiilor* acestora, pentru că, fără pic de şiretenie faţă de soţul ei, pierdea cele mai bune prilejuri ca să-şi cumpere pălării frumoase de la Paris sau de la Besançon. Dacă era lăsată să rătăcească singură prin minunata ei grădină, ea nu se plângea niciodată.

Era o fire naivă, care nu ajunsese nici măcar până acolo încât să-şi judece soţul şi să-şi mărturisească faptul că o plictisea. Îşi închipuia, fără să şi-o spună, că între soţ şi soţie nici nu pot exista legături mai duioase. Domnului

de Rênal îl plăcea mai ales atunci când vorbea despre planurile lui în legătură cu copiii, dintre care pe unul voia să-l facă ofiţer, pe-al doilea magistrat, şi pe-al treilea preot. În general, ea socotea că domnul de Rênal e cu mult mai puţin plicticos decât ceilalţi bărbaţi pe care îi cunoştea.

Era o părere conjugală cuminte. Primarul din Verrières îşi datora faima de om spiritual şi mai cu seamă de om cu purtări alese câtorva glume moştenite de la un unchi. Bătrânul căpitan de Rênal servise, înaintea revoluţiei, în regimentul de infanterie al domnului duce de Orléans şi, când venea la Paris, era primit în saloanele prinţului. Acolo cunoscuse pe doamna de Montesson, pe vestita doamnă de Genlis şi pe domnul de Ducrest[10], omul noutăţilor la Palais-Royal.[11] Personajele acestea erau deseori pomenite în anecdotele domnului de Rênal. Dar, încetul cu încetul, amintirea unor lucruri atât de greu de povestit devenise o povară pentru el şi, de câtăva vreme, nu-şi mai repeta decât în cine ştie ce ocazii deosebite anecdotele în legătură cu casa de Orléans. Altminteri, cum era foarte politicos, în afară de clipele când vorbea despre bani, trecea, şi nu fără temei, drept cel mai aristocratic personaj din Verrières.

CAPITOLUL IV
Un tată si un fiu

E sara mia colpa
Se cosi è?[12]
MACHIAVELLI

„Nevasta mea e într-adevăr deşteaptă! îşi zicea, a doua zi, la şase dimineaţa, primarul din Verrières, pe când cobora către joagărul lui moş Sorel. Deşi eu i-am vorbit mai întâi, ca să-mi păstrez superioritatea cuvenită, nu mi-ar fi trecut prin cap că, dacă nu-l iau pe preoţelul ăsta de Sorel, care, după câte se spune, ştie perfect latineşte, directorul Aşezământului pentru săraci, fără astâmpăr cum e, ar putea să aibă aceeaşi idee ca şi mine şi să mi-l ia. Şi ce s-ar mai îngâmfa când mi-ar vorbi despre preceptorul copiilor lui!… Dar, după ce-l voi angaja, o să mai poarte preceptorul sutană?”

Domnul de Rênal era preocupat de întrebarea aceasta când zări de departe un ţăran, înalt de aproape doi metri, care, de cu zori, părea foarte grijuliu să măsoare buştenii aşezaţi de-a lungul râului Doubs, pe drumul de edec. Ţăranul nu prea păru încântat văzând că se apropie domnul primar, căci lemnele lui împiedicau trecerea şi erau puse acolo împotriva dispoziţiilor legale.

Moş Sorel, căci el era, se miră peste măsură şi mai cu seamă se simţi foarte mulţumit auzind neobişnuita propunere a domnului de Rênal în legătură cu fiul său, Julien. Îl ascultă, totuşi, cu aerul acela de tristă nemulţumire şi de nepăsare în care ştie să se învăluie atât de bine isteţimea oamenilor din partea locului. Robi în vremurile stăpânirii spaniole, ei mai păstrează încă, în înfăţişarea lor, trăsătura aceasta de felah egipţian.

Răspunsul lui Sorel nu fu, la început, decât o lungă înşiruire a tuturor formulelor de respect ştiute pe de rost. În timp ce rostea cuvintele acestea deşarte cu un zâmbet stîngaci care-i sporea expresia de prefăcătorie şi şmecherie firească înfăţişării lui, mintea vioaie a bătrânului ţăran căuta să descopere ce motiv putea să-l îndemne pe un om atât de respectabil să la în

casă pe haimanaua de fiu-său. Era foarte nemulţumit de Julien, şi iată că, tocmai pentru el, domnul de Rênal îi oferea suma nevisată de trei sute de franci pe an, başca hrana şi îmbrăcămintea. Pretenţia aceasta din urmă, pe care moş Sorel avusese iscusinţa să i-o pună în faţă pe neaşteptate, fusese şi ea primită de domnul de Rênal.

Cererea lui îi dădu de gândit primarului. „Dacă Sorel nu e încântat şi măgulit de propunerea mea, cum ar trebui să fie în mod firesc, e limpede – îşi spuse elcă i s-au mai făcut propuneri şi din altă parte; şi de unde ar putea veni ele, dacă nu de la Valenod?." Degeaba îl zori domnul de Rênal pe Sorel să cadă imediat la învoială: viclenia bătrânului ţăran se împotrivea cu îndărătnicie. „Voia – spunea el – să se sfătuiască mai întâi cu fiu-său", ca şi cum, în provincie, un tată înstărit s-ar sfătui altfel decât de ochii lumii cu un fiu care n-are un ban.

Un joagăr acţionat de apă e alcătuit dintr-un şopron ridicat pe marginea unei gârle. Acoperişul şopronului e sprijinit de câteva grinzi aşezate pe patru bulumaci groşi. La vreo opt sau zece picioare înălţime, în mijlocul şopronului, se vede un fierăstrău care urcă şi coboară, în timp ce un mecanism foarte simplu împinge înaintea lui un buştean. O roată, pusă în mişcare de râu, acţionează acest dublu mecanism, cel al fierăstrăului care urcă şi coboară şi cel care împinge binişor buşteanul spre fierăstrău, ca să-l prefacă în scânduri.

Apropiindu-se de şopron, moş Sorel, cu glasul lui puternic, îi strigă pe Julien; dar nu răspunse nimeni. Bătrânul nu-i zări decât pe fiii lui mai mari, nişte găligani care, înarmaţi cu securi grele, descojeau trunchiurile de brad ca să le ducă înapoi la joagăr. Urmărind cu mare grijă să nu se abată de la dunga neagră însemnată pe lemn, făceau să se desprindă, cu fiecare lovitură de secure, aşchii enorme. Nu auziră glasul tatălui lor. Bătrânul se îndreptă spre şopron; intrând înăuntru, îl căută degeaba pe Julien la locul unde ar fi trebuit să fie, lângă fierăstrău. Îl zări la vreo cinci sau şase paşi mai sus, călare pe una din grinzile acoperişului. În loc să supravegheze cu grijă mersul întregului mecanism, Julien citea. Nimic nu-i putea fi mai nesuferit bătrânului Sorel; i-ar fi iertat poate lui Julien statura firavă, nepotrivită pentru munci grele, şi atât de osebită de-a fraţilor săi mai mari; dar de mania asta a cititului îi era scârbă, el însuşi neştiind să citească.

Degeaba îi strigă de vreo două sau trei ori pe Julien. Atenţia cu care tânărul urmărea cele scrise în carte îl împiedica mai mult decât zgomotul joagărului să audă vocea răsunătoare a tatălui său. Până la urmă, cu toată

vârsta lui înaintată, acesta sări sprinten peste buşteanul pus la tăiat şi, de-acolo, pe grinda piezişă care sprijinea acoperişul. O lovitură puternică făcu să zboare în apă cartea lui Julien; o a doua lovitură, la fel de puternică, dată în cap, cu palma, îl făcu să-şi piardă echilibrul. Julien era cât pe ce să cadă, de la aproape patru metri, printre măruntaiele maşinii în plin mers, care l-ar fi făcut bucăţi, dar taică-său îl înşfacă cu mâna stînga pe când cădea.

— Păi bine, trântorule, o să-ţi citeşti întruna blestematele tale de cărţi când irebuie să stai de pază la joagăr? N-ai decât să ţi le buchiseşti seara, când te duci să-ţi prăpădeşti vremea la popă.

Julien, deşi buimăcit de puterea loviturii şi plin de sânge, se apropie de postul sortit lui, lângă fierăstrău. Avea lacrimi în ochi, nu atât din pricina durerii fizice, cât pentru pierderea cărţii atât de dragi.

— Fă-te-ncoa, vită, să stăm de vorbă!

Zgomotul joagărului îl împiedică şi de data asta pe Julien să audă porunca. Taică-său, care coborâse, nevrând să-şi dea osteneala să se caţăre iar pe maşină, căută o prăjină de scuturat nucile şi-l pocni cu ea peste umăr. Abia se dădu jos Julien, că bătrânul Sorel şi începu să-l gonească fără pic de milă înaintea lui, mânându-l spre casă. „Dumnezeu ştie ce-o să mai păţesc!” îşi spunea tânărul. În treacăt, privi cu tristeţe râul, unde îi căzuse tocmai cartea la care ţinea cel mai mult: *Memorialul de la Sfânta Elena*[13].

Avea obrajii împurpuraţi şi ochii plecaţi. Era un tinerel de vreo optsprezece-nouăsprezece ani, firav în aparenţă, cu trăsături neregulate, dar fine şi cu nas acvilin. Ochii mari, negri, care în clipele de linişte arătau chibzuinţă şi înflăcărare, erau însufleţiţi acum de ura cea mai feroce. Părul castaniu-închis crescut foarte jos îi făcea fruntea mică şi, în clipele de mânie, îi dădea un aer răutăcios. Printre nenumăratele varietăţi de chipuri omeneşti, poate că nu exista vreunul care să ţi se întipărească mai bine în minte decât cel al lui Julien. Statura lui mlădioasă si bine croită arăta mai mult sprinteneală decât vigoare. Încă din fragedă copilărie, aerul lui nespus de gânditor şi paloarea lui neobişnuită îl făcuseră pe taică-său să creadă că nu va trăi deloc, sau că va trăi ca să fie o povară pentru familie. Mereu dispreţuit de-ai casei, îşi ura fraţii şi tatăl; de la jocurile de duminică, din piaţă, ieşea totdeauna bătut.

Cam de vreun an încoace, frumuseţea feţei lui începuse să-i atragă simpatii printre fete. Dispreţuit de toţi ca o fiinţă slabă, Julien îl adorase pe bătrânul chirurg-major care, într-o bună zi, îndrăznise să-i vorbească primarului despre ciuntirea castanilor.

Chirurgul îi plătea uneori lui moş Sorel ziua de lucru a fiului său şi-l învăţa pe acesta latina şi istoria, adică ce ştia el din istorie: campania din 1796 în Italia. Murind, el îi lăsase moştenire crucea Legiunii de Onoare, drepturile lui la pensie neîncasate şi vreo treizeci sau patruzeci de volume, dintre care cel mai preţios făcuse mai adineauri saltul în *gârla publică*, abătută din matca ei prin influenţa domnului primar.

De cum intră în casă, Julien îşi simţi umărul ţintuit de mâna puternică a tatălui său; tremurând, aşteptă loviturile.

— Răspunde-mi fără să minţi! îi strigă în urechi vocea aspră a bătrânului ţăran, pe când mâna lui îl răsucea aşa cum mâna unui copil răsuceşte un soldat de plumb. Ochii mari, negri şi înlăcrimaţi ai lui Julien se pomeniră fată.în fată cu ochii mici, cenuşii si răutăcioşi ai bătrânului cherestegiu, care părea că vrea să-i citească până în fundul sufletului.

CAPITOLUL V
O tocmeală

Cunctando restituit rem.[14]
ENNIUS[15]

— Răspunde-mi fără să minţi, dacă poţi, câine buchisitor, de unde-o cunoşti pe doamna de Rênal şi când ai vorbit cu ea?

— N-am vorbit niciodată cu ea, răspunse Julien. N-am văzut-o decât la biserică.

— Te-i fi zgâit la ea, lepădătură neruşinată!

— Niciodată! Ştii doar că la biserică nu-l văd decât pe Dumnezeu, adăugă Julien cu o uşoară făţărnicie, numai bună după părerea lui să înlăture palmele date în cap.

— Totuşi, aici se ascunde ceva, urmă ţăranul şiret, şi tăcu o clipă; dar de la tine n-o să aflu nimic, făţarnic blestemat! La urma urmei, o să scap de tine şi joagărul o să meargă mai bine. Te-ai vârât pe sub pielea părintelui Chélan, sau a cine ştie cui, care ţi-a făcut rost de-o slujbă bună. Hai de-ţi strânge catrafusele, ca să te duc la domnul de Rênal, unde ai să fii dascăl la copii.

— Ce-o să mi se dea pentru asta?

— Mâncare, îmbrăcăminte şi trei sute de franci leafă.

— Nu vreau să fiu slugă.

— Vită, cine-ţi spune să fii slugă? Crezi că eu aş primi ca fiu-meu să fie slugă?

— Si cu cine o să mănânc la masă?

Întrebarea asta îl încurcă pe bătrânul Sorel, care simţi că, dacă ar mai fi scos o vorbă, ar fi putut să spună ceva nelalocul lui; de aceea se mânie iar pe Julien, îl ocărî în fel şi chip, îl învinovăţi de lăcomie la mâncare, apoi îl lăsă şi se duse să se sfătuiască cu ceilalţi fii ai lui.

Curând Julien îl văzu, sprijinit fiecare în câte o secure, ţinând sfat. După ce-i privi îndelung, dându-şi seama că nu poate să ghicească nimic, se duse de se aşeză în cealaltă parte a şopronului, ca să nu-l dibuie ceilalţi. Voia să

cugete la vestea neaşteptată care îi schimba soarta, dar simţea că-i e cu neputinţă să se stăpânească: îşi închipuia, cu toată puterea imaginaţiei, ce-avea să vadă în frumoasa locuinţă a domnului de Rênal.

„Mai bine renunţ la toate, îşi spunea el, decât să mă las pus la masă cu slugile. Tata o să mă sileaască, dar mai bine mor. Am cincisprezece franci şi patruzeci de bani puşi deoparte. Am să fug la noapte în două zile, pe drumuri lăturalnice, unde nu mi-e teamă de jandarmi, ajung la Besançon; acolo, mă înrolez în armată, şi, la nevoie, trec în Elveţia. Atunci, însă, adio avansări, adio speranţe pentru mine, adio preoţia care duce la toate!”

Groaza aceasta de-a mânca laolaltă cu slugile nu-i era firească lui Julien; ca să se îmbogăţească, ar fi făcut şi alte lucruri, mult mai neplăcute. Sila de slugi i-o insuflaseră *Confesiunile* lui Rousseau, singura carte cu ajutorul căreia imaginaţia lui îşi închipuia lumea. Colecţia buletinelor Marii Armate şi *Memorialul de la Sfânta Elena* îi completau coranul. Pentru aceste trei cărţi s-ar fi lăsat ucis. În alta decât în ele n-a crezut niciodată. Luându-se după o vorbă de-a bătrânului chirurg-major, toate celelalte cărţi câte erau pe lume le socotea mincinoase şi scrise de nişte ticăloşi dornici să ajungă.

Julien avea o inimă înflăcărată şi una din memoriile acelea uimitoare care deseori fac casă bună cu prostia. Ca să-l câştige pe bătrânul preot Chélan, de care îşi dădea prea bine seama că depinde soarta lui viitoare, învăţase pe dinafară tot Noul Testament în latineşte; ştia, de asemenea, cartea Despre papă de domnul de Maistre[16] şi credea la fel de puţin în amândouă.

Ca şi cum ar fi fost înţeleşi, Sorel şi fiii lui se feriră să-şi vorbească în ziua aceea. Către seară, Julien, ducându-se la paroh să-şi la lecţia de teologie, nu socoti nimerit să-i pomenească despre ciudata propunere făcută tatălui său. „Poate că e o cursă, îşi spunea el, şi trebuie să mă prefac că am uitat-o.”

A doua zi, de cu zori, domnul de Rênal trimise după bătrânul Sorel, care, după ce se lăsă aşteptat un ceas sau două, sosi, în sfârşit, cerându-şi de la uşă o mie de iertăciuni, amestecate cu tot atâtea temeneli. Născocind fel de fel de chiţibuşuri, Sorel înţelese că fiu-său va lua masa cu stăpânul şi cu stăpâna casei, iar în zilele când vor avea musafiri, într-o odaie separată, cu copiii. Pus pe nazuri, pe măsură ce-şi dădea seama cât e de grăbit domnul primar, şi altminteri plin de neîncredere şi de mirare, Sorel ceru să vadă odaia unde va dormi fiu-său. Era o încăpere mare, foarte bine mobilată, dar în care se şi începuse căratul paturilor celor trei copii.

Faptul acesta lumină mintea bătrânului ţăran; ceru de-îndată, cu îndrăzneală, să vadă veşmintele hărăzite fiului său. Domnul de Rênal îşi deschise biroul si scoase o sută de franci.

— Cu banii ăştia, fiul dumitale se va duce la domnul Durând, postăvarul, şi-şi va lua un costum negru, complet.

— Dar dacă s-o întâmpla să-l iau acasă, întrebă ţăranul, care uitase deodată ploconelile, hainele negre au să-i rămână lui?

— Fireşte.

— Bine, făcu Sorel cu o voce tărăgănată; atunci nu mai rămâne să ne învoim decât asupra unui singur lucru: banii pe care o să-i daţi.

— Cum! strigă domnul de Rênal indignat, dar ne-am învoit încă de ieri: dau trei sute de franci. Cred că e mult, dacă nu chiar prea mult.

— Atât aţi oferit dumneavoastră, nu zic ba, răspunse bătrinul Sorel, vorbind şi mai tărăgănat încă; apoi, printr-o sclipire a minţii care nu-i va mira deloc pe cei ce-i cunosc pe ţăranii din Franche-Comte, adăugă, uitându-se ţintă la domnul de Rênal: *Alţii ar da mai mult.*

La auzul cuvintelor acestora, primarul făcu feţe-feţe. Dar îşi veni, totuşi, în fire, şi, după o discuţie savantă de două ceasuri încheiate, isteţimea ţăranului întrecu isteţimea bogătaşului, care nu mai are nevoie de ea ca să trăiască. Şi căzură la învoială asupra tuturor numeroaselor puncte legate de rânduirea noii vieţi a lui Julien; iar leafa nu numai că fu ridicată la patru sute de franci pe an, dar urma să fie şi plătită dinainte, la începutul fiecărei luni.

— Atunci o să-i dau treizeci şi cinci de franci, spuse domnul de Rênal.

— Un om bogat şi cu inima largă ca domnul primar al nostru ar putea merge până la treizeci şi sase de franci, ca să rotunjim suma, zise ţăranul cu o voce mieroasă.

— Fie, spuse domnul de Rênal, dar să isprăvim odaia.

De data asta, mânia îl făcea să pară hotărât. Ţăranul îşi dădu seama că nu trebuia să meargă mai departe. Şi atunci domnul de Rénal, la rândul lui, i-o luă înainte. Nu voi nici în ruptul capului să-i plătească bătrânului Sorel, foarte zorit să primească bani pentru fiu-său, cei treizeci şi şase de franci cuveniţi pentru prima lună. Domnul de Rênal se gândea că va trebui să-i povestească neveste-sii rolul pe care îl jucase în toată această tocmeală.

— Dă-mi înapoi suta de franci, spuse el posomorit. Durand îmi datorează nişte bani. O să mă duc cu fiul dumitale să comand stofa neagră.

După atacul acesta energic, Sorel reveni, prevăzător, la ploconelile lui, care ţinură un sfert de ceas. Până la urmă, văzând că, hotărât lucru, nu mai poate fi vorba de nimic în plus, plecă. Ultima lui plecăciune sfârşi cu aceste cuvinte:

— Mă duc să vă trimit băiatul la castel.

Aşa numeau localnicii locuinţa domnului primar atunci când voiau să-i facă plăcere stăpânului ei.

Când ajunse la joagăr, Sorel îl căută zadarnic pe fiu-său. Temându-se de ce-ar putea să i se întâmple, Julien pornise de la miezul nopţii. Voia să-şi pună la loc sigur cărţile şi crucea Legiunii de Onoare. Şi le dusese pe toate la un tânăr negustor de lemne, prietenul lui, numit Fouqué, care locuia în munţi, deasupra orăşelului Verrières.

Când se ivi iar, taică-său îi spuse:

— Dumnezeu ştie, trântor blestemat, dacă ai să te învredniceşti vreodată să-mi plăteşti preţul hranei pe care ţi-o dau de atâta amar de ani! Ia-ţi boarfele şi cară-te la domnul primar!

Julien, mirat că nu-l bate, se grăbi să plece. Dar, de cum dispăru din ochii cumplitului său tată, îşi încetini pasul. Socotise că, pentru făţărnicia lui, ar fi folositor să facă un popas la biserica.

Vorba asta vă miră? înainte de-a ajunge la ea, sufletul tânărului ţăran avusese de bătut cale lungă.

Din cea mai fragedă copilărie, de când văzuse nişte dragoni din Regimentul 6[17], înveşmântaţi în mantale lungi, albe, cu capetele acoperite de coifuri împodobite cu fire lungi şi negre din coadă de cal, dragoni întorşi din Italia şi care îşi legau caii la fereastra zăbrelită a casei părinteşti a lui Julien, băiatul înnebunise după viaţa de ostaş. Mai apoi, ascultase cu nespusă plăcere povestirile despre bătăliile de la podul Lodi, de la Arcole şi de la Rivoli[18], istorisite de bătrânul chirurg-major. Şi observase privirile înflăcărate pe care moşneagul le arunca spre decoraţia lui.

Dar pe când Julien împlinea paisprezece ani, începuse să se clădească în Verrières o biserică, pe drept cuvânt măreaţă pentru un oraş atât de mic. Mai cu seamă cele patru coloane de marmură îl uluiră pe Julien; i se dusese faima în tot ţinutul, din pricina duşmăniei de moarte pe care o iscaseră între judecătorul de pace şi tânărul paroh trimis din Besançon şi socotit drept spionul congregaţiei[19]. Judecătorul de pace fusese cât pe ce să-şi piardă slujba, cel puţin aşa credea lumea. Nu cutezase el oare să se la Ia harţă cu

un preot care, aproape la fiecare două săptămâni, se ducea la Besançon, unde, după cât se spunea, avea întrevederi cu preasfinţitul episcop?

În aceste condiţii, judecătorul de pace, tatăl unei familii numeroase, dădu mai multe sentinţe care părură nedrepte; ele fură îndreptate, mai toate, împotriva celor ce citeau ziarul *Le Constitutionnel*[20]. Catolicii triumfară. E drept, amenzile abia dacă se ridicau la trei sau cinci franci; dar una dintre ele trebuia să fie plătită de-un negustor de cuie, rudă cu Julien. În mânia lui, omul strigase: „Ce schimbare! Şi când te gândeşti că de peste douăzeci de ani judecătorul de pace trecea drept un om atât de cinstit!” Chirurgul-major, prietenul lui Julien, murise.

Dintr-o dată, Julien încetase să mai vorbească despre Napoleon; spunea că are de gând să se facă preot şi fu văzut mereu, la joagărul tatălui său, învăţând pe de rost o Biblie latinească pe care i-o împrumutase parohul. Bătrânul acesta cumsecade, încântat de progresele băiatului, pierdea seri întregi ca să-l înveţe teologia. Faţă de dânsul, Julien nu arăta decât simţăminte pioase. Cine ar fi putut bănui că obrazul acesta de fecioară, atât de palid şi blând, ascundea hotărârea nestrămutată de a înfrunta mai degrabă de o mie de ori moartea decât să nu izbutească în viată?

Pentru Julien, a izbuti în viaţă însemna, înainte de orice, a pleca din Verrières; îşi ura din toată inima locul natal. Tot ce vedea acolo îi îngheţa imaginaţia.

De mic copil avusese clipe de exaltare. Pe atunci gândea, cu nespusă plăcere, că într-o bună zi avea să fie prezentat femeilor frumoase din Paris şi că va şti să le atragă atenţia prin cine ştie ce faptă neobişnuită. De ce nu l-ar fi iubit vreuna dintre ele, aşa cum pe Bonaparte, sărac încă, îl iubise strălucitoarea doamnă de Beauharnais? De ani de zile, Julien nu-şi petrecea aproape niciun ceas din viaţă fără să-şi spună că Bonaparte, locotenentul necunoscut şi fără avere, se făcuse stăpânul lumii prin spadă. Ideea aceasta îi alina propriile lui nenorociri, pe care le credea mari, şi-i sporea bucuria, atunci când o avea.

Clădirea bisericii şi sentinţele judecătorului de pace îl luminară deodată; o idee care-i trecu prin minte îl înnebuni timp de câteva săptămâni şi, în sfârşit, puse stăpânire deplină pe el, cu atotputernicia primei idei pe care un suflet înflăcărai crede că a născocit-o.

„Când Bonaparte a făcut să se vorbească despre el, Franţa se lemea să nu fie cotropită; deci, meritele militare erau pe alunei necesare şi la modă. Astăzi poţi vedea preoţi în vârstă de patruzeci de ani având lefuri de o sulă

de mii de franci, adică de trei ori mai mari decât faimoşii generali de divizie ai lui Napoleon. Ei au nevoie de oameni care să le fie de ajutor. Iată, judecătorul ăsta de pace, atât de chibzuit, atât de cinstit până acum şi atât de bătrân, s-a înjosit de teamă să nu-l supere pe un tânăr vicar de treizeci de ani. Trebuie să mă fac preot."

Odată, cam pe la mijlocul proaspetei sale evlavii – trecuseră doi ani de când Julien studia teologia – îl trăda o izbucnire neaşteptată a focului ce-i mistuia inima, întâmplarea avusese loc la părintele Chélan, pe când lua masa cu mai mulţi preoţi, cărora bunul paroh îl prezentase drept o minune la învăţătură. Julien se pomenise atunci lăudându-l cu furie pe Napoleon. După aceea îşi legase braţul drept la piept şi, pretinzând că şi l-a scrântit pe când mişca din loc în loc un trunchi de brad, îl purtă timp de două luni în poziţia aceasta chinuitoare. Apoi, socotind că şi-a pedepsit îndeajuns trupul, se iertă. Iată-l aşadar pe tânărul de nouăsprezece ani, dar firav la înfăţişare, şi căruia nu i-ai fi dat mai mult de şaptesprezece, intrând, cu o legăturică sub braţ, în măreaţa biserică din Verrières.

O găsi întunecată şi pustie. Cu prilejul unei sărbători, toate ferestrele fuseseră acoperite cu draperii de culoare cărămizie. Din pricina asta, când băteau razele soarelui, lăcaşul era învăluit într-o lumină strălucitoare, cât se poate de impunătoare şi de cucernică. Julien se înfiora. Singur în biserică, se aşeză în strana cea mai arătoasă. Era cea cu armoariile domnului de Rênal.

Pe pupitrul ei Julien zări o bucăţică de hârtie tipărită care fusese desfăcută pentru a fi citită. Îşi îndreptă privirile spre ea şi citi:

„Amănunte asupra execuţiei şi a ultimelor clipe ale lui Louis Jenrel, executat la Besançon în ziua de…"

Hârtia era ruptă. Pe dosul ei se puteau citi primele cuvinte ale unui rând: *„Primul pas".*

„Cine o fi pus hârtia aici? se întrebă Julien. Sărmanul nefericit – adăugă el – numele lui are aceeaşi terminaţie ca al meu…"

Şi mototoli hârtia.

Când ieşi, lui Julien i se năzări că vede sânge lângă agheasmatar. Era agheasmă risipită pe jos: licăririle draperiilor cărămizii, care acopereau ferestrele, o făceau să pară sânge.

În cele din urmă, Julien se ruşina de spaima lui tainică.

„Nu cumva sunt laş? se întrebă el. *La arme!"*

Cuvintele acestea, atât de des repetate în povestirile războinice ale bătrânului chirurg, lui Julien i se păreau eroice. Ridicându-se, porni grăbit spre locuinţa domnului de Rênal.

În ciuda lăudabilelor hotărâri luate, de cum zări casa, la douăzeci de paşi în faţa lui, se simţi cuprins de-o sfială de neînfrânt. Poarta de fier era deschisă. I se păru măreaţă. Aici trebuia să intre.

Nu numai pe Julien îl tulbura sosirea lui în casa aceasta. Datorită sfiiciunii ei nemărginite, şi doamna de Rênal se simţea descumpănită gândindu-se la străinul care, prin slujba lui, avea să se afle neîncetat între ea şi copii. Era obişnuită să-şi culce copiii în odaia ei. Dimineaţa plânsese cu lacrimi amare văzând cum sunt cărate pătuţurile în încăperea destinată preceptorului. Şi zadarnic îi ceruse domnului de Rênal ca patul lui Stanislas-Xavier, cel mai mic dintre copil, să fie readus în camera ei.

Delicateţea feminină era exagerată la doamna de Rênal, în mintea căreia se înfiripase cea mai nesuferită imagine a unei fiinţe grosolane şi neţesălate, adusă anume ca să-i certe odraslele, numai fiindcă ştia latina, o limbă barbară, din pricina căreia aveau să-i fie biciuiţi copiii.

CAPITOLUL VI
Plictiseala

Non so piu cosa son,
Cosa facio.[21]
MOZART (Figaro)

Cu vioiciunea sa firească în clipele când se afla departe de privirile oamenilor, doamna de Rênal tocmai ieşea prin uşa-fereastră a salonului dinspre grădină, când zări lângă poartă chipul unui ţărănuş, aproape copil încă, grozav de palid şi cu ochii plânşi. Tânărul, care purta o cămaşă nespus de albă, ţinea sub braţ o haină violetă şi foarte curată, din lână creaţă.

Obrajii ţărănuşului erau atât de albi, ochii atât de blânzi, încât în mintea cam romanţioasă a doamnei de Rênal se născu mai întâi ideea că ar putea să fie o fetiţă deghizată în băiat şi venită să-i ceară cine ştie ce favoare domnului primar. I se făcu milă de sărmana fiinţă oprită în pragul porţii, şi care, vădit, nu cuteza să-şi ridice mâna spre clopoţel. Uitându-şi pentru o clipă mâhnirea amară pricinuită de sosirea preceptorului, doamna de Rênal se apropie. Julien, cu faţa la poartă, n-o văzu venind. De aceea tresări când o voce blândă rosti lângă urechea lui:

— Ce cauţi, copilul meu?

Julien se întoarse brusc şi, uimit de privirea fermecătoare a doamnei de Rênal, îşi pierdu o parte din sfială. Îndată, minunat de frumuseţea ei, uită totul, chiar şi ce căuta acolo. Doamna de Rênal îşi repetase întrebarea.

— Am venit ca să fiu preceptor, doamnă, spuse el în sfârşit, ruşinându-se de lacrimile pe care şi le ştergea de zor.

Doamna de Rênal rămase ca împietrită. Erau foarte aproape unul de altul şi se priveau. Julien nu mai văzuse niciodată o fiinţă atât de frumos îmbrăcată şi, mai ales, o femeie cu tenul atât de strălucitor, vorbindu-i atât de blând. Doamna de Rênal privea lacrimile mari prelinse pe obrajii ţărănuşului, atât de palizi mai adineauri, şi atât de îmbujoraţi acum. Şi începu să râdă, deodată, cu veselia nebună a unei fetişcane; râdea de ea însăşi, nevenindu-i să creadă în fericirea ei. Cum, acesta este preceptorul pe

care şi-l închipuise ca pe un popă murdar şi prost îmbrăcat, venit să-i dojenească şi să-i bată copiii?!

— Cum, domnule, spuse ea în sfârşit, ştii latineşte? Cuvântul „domnule” îl miră atât de mult pe Julien, încât îl făcu să cadă pe gânduri o clipă.

— Da, doamnă, răspunse el sfios.

Doamna de Rênal era atât de fericită, încât îndrăzni să-i spună lui Julien:

— N-o să-mi cerţi prea mult bieţii copilaşi, nu-i aşa?

— Eu, să-i cert? întrebă Julien mirat. De ce?

— Nu-i aşa, domnule, adăugă ea după o scurtă tăcere şi cu o voce căreia fiecare clipă îi sporea tulburarea, nu-i aşa că ai să fii bun cu ei? îmi făgăduieşti?

Să audă din nou spunându-i-se „domnule” cu toată seriozitatea, şi asta s-o facă o doamnă atât de bine îmbrăcată, întrecea tot ce-şi putuse închipui Julien: în toate visurile de mărire ale copilăriei lui îşi zisese că nicio adevărată doamnă nu va binevoi să-i vorbească dedt atunci când va purta o uniformă strălucitoare. La rândul ei, doamna de Rênal era înşelată de frumuseţea tenului, de ochii mari, negri ai lui Julien şi de părul lui minunat, care se încârlionţase mai mult ca de obicei, fiindcă, voind să se răcorească, tânărul îşi vârâse capul în bazinul unei fântâni publice. Spre marea ei bucurie, găsea o sfiiciune de fetiţă la preceptorul acesta funest, de a cărui asprime şi înfăţişare respingătoare se temuse atâta pentru copiii ei. Contrastul dintre temerile avute şi ceea ce vedea cu ochii era ceva cu totul neobişnuit pentru sufletul atât de liniştit al doamnei de Rênal. În sfârsit, îşi veni în fire. Si se miră că stă aşa, la poartă, cu tânărul acesta fără haină şi aşa de aproape de el.

— Să intrăm, domnule, spuse ea stânjenită. Niciodată un simţământ atât de plăcut nu tulburase mai profund sufletul doamnei de Rênal, niciodată o apariţie atât de fermecătoare nu se ivise după temeri mai neliniştitoare. Aşadar, drăguţii ei de copii, pe care îi îngrijea ca pe ochii din cap, n-aveau să cadă pe mâinile unui popă murdar şi cicălitor. De cum intră în vestibul, se întoarse spre Julien, care o urma sfios. Mirarea lui la vederea unei locuinţe atât de frumoase era un farmec în plus pentru doamna de Rênal. Ea nu putea să-şi creadă ochilor, i se părea, mai ales, că preceptorul trebuie neapărat să poarte veşminte negre.

— E adevărat, domnule, îl întrebă ea oprindu-se din nou şi temându-se cumplit să nu se înşele, într-atât de fericită o făcea credinţa, e adevărat că ştii latineşte?

Cuvintele acestea răscoliră orgoliul lui Julien şi risipiră vraja care-l cuprinsese de-un sfert de oră încoace.

— Da, doamnă, îi răspunse el încercând să pară nepăsător; ştiu latineşte la fel de bine ca şi părintele, şi chiar, uneori, sfinţia-sa a avut bunătatea să-mi spună că ştiu mai bine decât el.

Doamna de Rênal găsi că Julien, care se oprise la doi paşi mai încolo, avea un aer foarte răutăcios. Ea se apropie şi-i spuse cu glas scăzut:

— Nu-i aşa că în primele zile n-o să-mi baţi copilaşii, chiar dacă n-au să-şi ştie lecţiile?

Glasul atât de blând şi aproape rugător al unei doamne atât de frumoase îl făcu dintr-o dată pe Julien să uite ce datora faimei lui de latinist. Obrazul doamnei de Rênal se afla lângă al lui; simţi parfumul veşmintelor de vară ale unei femei, lucru atât de uimitor pentru un biet ţăran. Se roşi foc şi spuse cu un oftat şi cu un glas sfârşit:

— Nu vă temeţi, doamnă, am să vă ascult întru totul. Abia în clipa aceea, când îngrijorarea pentru copii i se risipi cu desăvârşire, doamna de Rênal fu izbită de neobişnuita frumuseţe a lui Julien. Linia aproape feminină a trăsăturilor şi aerul lui stânjenit nu i se părură deloc ridicole unei femei care era ea însăşi sfioasă. Înfăţişarea virilă, de obicei considerată necesară pentru frumuseţea unui bărbat, ar fi speriat-o.

— Câţi ani ai, domnule? îl întrebă ea pe Julien.

— Împlinesc curând nouăsprezece.

— Băiatul meu mai mare are unsprezece ani, urmă doamna de Rênal pe deplin liniştită. Îţi va fi aproape un camarad, şi-ai să-i poţi vorbi în aşa fel, încât să vă înţelegeţi. Odată, taică-său a vrut să-l bată, şi copilul a zăcut o săptămână întreagă, deşi de-abia îl atinsese.

„Câtă deosebire! gândi Julien. Pe mine chiar ieri m-a bătut tata. Ce fericiţi sunt oamenii bogaţi!”

Doamna de Rênal începuse să urmărească cele mai mici schimbări petrecute în sufletul preceptorului; îi lua tristeţea drept timiditate şi voi să-l îmbărbăteze.

— Cum te cheamă, domnule? îl întrebă cu un accent şi o graţie cărora Julien le simţi tot farmecul, fără să-şi dea seama.

— Mă numesc Julien Sorel, doamnă. Şi tremur intrând pentru prima oară în viaţa mea într-o casă străină; am nevoie de ocrotirea dumneavoastră, am nevoie să-mi iertaţi o mie de lucruri în primele zile. N-am fost niciodată la liceu; eram prea sărac. N-am vorbit niciodată cu alţi oameni, în afară de

ruda mea, chirurgul-major, membru al Legiunii de Onoare, şi de părintele Chélan. El vă poate da referinţe bune despre mine. Fraţii mei m-au bătut totdeauna, să nu-i credeţi dacă au să mă vorbească de rău cumva. Iertaţi-mi greşelile, doamnă; n-o să le fac niciodată cu intenţii rele.

În timpul acestui lung discurs Julien se liniştea treptat şi o cerceta pe doamna de Rênal. Atât de mare este efectul graţiei desăvârşite, atunci când e firească unei femei şi mai ales când fiinţa pe care o împodobeşte nu se gândeşte cu dinadinsul să fie graţioasă, încât Julien, care se pricepea destul de bine la frumuseţea femeiască, ar fi putut jura în clipa aceea că doamna de Rênal n-avea mai mult de douăzeci de ani. Şi i se năzări pe neaşteptate ideea îndrăzneaţă să-i sărute mâna. Dar, curând i se făcu teamă de ideea lui. Peste o clipă, însă, îşi spuse: „Ar fi o laşitate din partea mea să nu săvârşesc o faptă care ar putea să-mi fie de folos şi să nu micşorez dispreţul pe care probabil că doamna acesta îl are pentru un biet muncitor, abia scăpat de la joagăr” Poate că lui Julien îi dădură curaj şi cuvintele „băiat drăguţ” repetate de vreo şase săptămâni încoace, în fiecare duminică, de câteva fete. În răstimpul frământării acesteia sufleteşti, doamna de Rênal îl sfătui în două-trei vorbe cum să-i ia pe copii. Constrângerea pe care Julien şi-o impunea îl făcu din nou să pălească. Stingherit, spuse:

— N-am să vă bat copiii niciodată, doamnă. V-o jur în faţa lui Dumnezeu.

Şi, rostind cuvintele acestea, îndrăzni să-i ia mâna şi s-o ducă la buze. Ea se miră de gestul lui şi gândi că s-ar cuveni să se supere. Vremea fiind foarte călduroasă, doamna de Rênal avea braţul gol sub şal, iar mişcarea lui Julien, pentru a-i duce mâna la buze, i-l dezgoli în întregime. După câteva clipe ea se mustră singură; i se păruse că nu se indignase destul de repede.

Domnul de Rênal, care auzise glasuri, ieşi din cabinetul lui. Cu acelaşi aer măreţ şi patern pe care îl lua la primărie când oficia o căsătorie, îi spuse lui Julien:

— Trebuie neapărat să-ţi vorbesc înainte de-a da ochii cu copiii.

Apoi îl pofti pe Julien într-o încăpere şi o reţinu şi pe soţia sa, care voia să-i lase singuri. După ce uşa fu închisă, domnul de Rênal se aşează, grav.

— Părintele mi-a spus că eşti un băiat cumsecade. Aici, toată lumea îţi va da cinstirea cuvenită, iar eu, dacă voi fi mulţumit, te voi ajuta până la urmă să-ţi faci o situaţie. Vreau ca de-acum înainte să nu-ţi mai vezi nici rudele, nici prietenii. Purtările lor nu pot folosi copiilor mei. Iată treizeci şi şase de

franci pentru prima lună; dar îţi cer cuvântul că nu-i vei da niciun ban din suma asta tatălui dumitale.

Domnul de Rênal îi purta pică bătrânului fiindcă fusese mai şiret decât el.

— Acum, domnule, căci la porunca mea toată lumea din casă îţi va spune domnule, şi vei simţi ce înseamnă să intri în casa unor oameni aleşi, acum, domnule, socot că n-ar fi nimerit ca fiii mei să te vadă în haină. Slugile l-au văzut? o întrebă domnul de Rênal pe soţia sa.

— Nu, dragul meu, îi răspunse ea pierdută în gânduri.

— Cu atât mai bine. Îmbracă asta, îi spuse domnul de Rênal tânărului mirat, dându-i o redingotă de-a lui. Şi-acum, haide la domnul Durand, postăvarul.

Peste un ceas şi ceva, când domnul de Rênal se întoarse cu noul preceptor îmbrăcat în negru din cap până-n picioare, îşi găsi soţia şezând în acelaşi loc. Ea se simţi liniştită de prezenţa lui Julien şi, privindu-l, uită să-i mai fie frică de el. Julien nu se mai gândea deloc la ea; în ciuda neîncrederii în soartă şi în oameni, sufletul lui, în clipa aceea, era ca al unui copil; i se părea că trăise ani întregi din clipa când, cu trei ore mai înainte, tremurase în biserică. Văzu însă înfăţişarea rece a doamnei de Rênal şi pricepu că era mânioasă fiindcă îndrăznise să-i sărute mâna. Dar simţământul de orgoliu pe care i-l dădea atingerea veşmintelor, atât de diferite de cele purtate până atunci, îl scotea din minţi şi dorea atât de mult să-şi ascundă bucuria, încât toate mişcările lui aveau ceva brusc şi nebunesc în ele. Doamna de Rênal îl privea mirată.

— Trebuie să fii serios, domnule, dacă vrei să fii respectat de copiii şi de slugile mele, îi spuse domnul de Rênal.

— Domnule, îi răspunse Julien, mă stinghereşte îmbrăcămintea asta nouă. Sunt un biet ţăran şi n-am purtat niciodată decât haină. Dacă îmi daţi voie, m-aş duce să mă încui în odaia mea.

— Cum ţi se pare noua noastră achiziţie? îşi întrebă domnul de Rênal soţia.

Dintr-o pornire aproape instinctivă, şi de care cu siguranţă că nu-şi dădu seama, doamna de Rênal îi ascunse soţului ei adevărul.

— Nu sunt la fel de încântată pe cât eşti dumneata de ţărănuşul ăsta. Te porţi cu el în aşa fel, încât o să devină un obraznic pe care, în mai puţin de-o lună, vei fi nevoit să-l dai afară.

— Ei, şi dacă-l dăm afară, mă va costa cel mult o sută de franci, iar orăşelul Verrières se va obişnui să vadă un preceptor la copiii domnului de

Rênal. Nu mi-aş fi atins scopul dacă l-aş fi lăsat pe Julien în boarfele lui de lucrător. Dacă l-aş da afară, i-aş opri, bineînţeles, costumul negru pe care i l-am comandat la postăvar. Şi nu i-ar rămâne decât hainele de gata, găsite la croitor, cu care l-am îmbrăcat.

Ora petrecută de Julien în odaia lui i se păru doamnei de Rênal o clipă. Copiii, cărora le fusese anunţată sosirea noului preceptor, o omorau cu întrebările. În sfârşit, Julien se ivi. Era alt om. Ar fi greşit dacă s-ar spune că părea grav: era gravitatea în carne şi oase. Fu prezentat copiilor şi le vorbi cu un aer care-l miră până şi pe domnul de Rênal.

— Mă aflu aici, domnilor, le spuse el sfârşindu-şi cuvântarea, ca să vă învăţ limba latină. Stiti ce înseamnă să spui pe dinafară o lecţie. Iată sfânta *Biblie*, urmă el, arătându-le un volum in-32, legat în piele neagră. Aici e partea care cuprinde povestirea vieţii domnului nostru Iisus Cristos, partea numită *Noul Testament*. Am să vă pun deseori să spuneţi lecţiile pe de rost. Acum, însă, puneţi-mi mie întrebări.

Adolphe, cel mai mare dintre copii, luase cartea.

— Deschide-o la întâmplare, urmă Julien, şi citeşte-mi primul cuvânt dintr-un alineat. Voi spune pe de rost cartea sfântă, legea purtării noastre, a tuturora, până când mă veţi opri.

Adolphe deschise cartea, citi un cuvânt, şi Julien spuse pe de rost întreaga pagină, cu aceeaşi uşurinţă cu care ar fi vorbit franţuzeşte. Domnul de Rênal îşi privea triumfător soţia. Copiii, văzând uimirea părinţilor, deschiseseră ochii mari. Un servitor veni în uşa salonului. Julien continuă să vorbească latineşte. Servitorul rămase mai întâi nemişcat, apoi dispăru. Curând, se iviră la uşă camerista doamnei şi bucătăreasa; Adolphe deschisese cartea în opt locuri diferite şi Julien recitase mereu, cu aceeaşi uşurinţă.

— Ah, doamne! ce preot tânăr şi drăguţ, spuse cu glas tare bucătăreasa, o fată de treabă şi evlavioasă.

Amorul propriu al domnului de Rênal fusese însă zgândărit; departe de-a se gândi să-l examineze pe preceptor, el se căznea să-şi amintească vreun citat latinesc. În sfârşit, izbuti să spună un vers din Horaţiu. Julien nu ştia o boabă latineşte, în afară de Biblie. Şi răspunse, încruntându-şi sprâncenele:

— Sfânta menire căreia mi-am închinat viata nu mi-a îngăduit să citesc un poet atât de lumesc.

Domnul de Rênal cită o sumedenie de pretinse versuri din Horaţiu. El le explică copiilor cine a fost Horaţiu, dar copiii, muţi de admiraţie, nu-i

ascultau deloc spusele. Ei îl priveau pe Julien. Servitorii se aflau tot la uşă. Julien socoti că ar fi nimerit să-şi prelungească examenul.

— Trebuie ca şi domnul Stanislas-Xavier să-mi arate un pasaj din cartea sfântă, îi spuse el celui mai mic dintre copii.

Micul Stanislas, grozav de mândru, citi cu chiu cu vai primul cuvânt dintr-un alineat, iar Julien spuse pe dinafară întreaga pagină. Şi, ca triumful domnului de Rênal să fie desăvârşit, pe când Julien recita, intrară în salon domnul Valenod, stăpânul celor mai frumoşi cai normanzi, şi domnul Charcot de Maugiron, subprefectul judeţului. Scena aceasta îl făcu pe Julien să câştige titlul de domn; nici măcar servitorii nu cutezară să i-l refuze.

Seara, întregul Verrières năvăli la domnul de Rênal ca să vadă minunea. Julien le răspundea tuturor cu un aer posomorât, care îi ţinea la distanţă. Faima lui se răspândi atât de repede în oraş, încât, peste câteva zile, domnul de Rênal, temându-se să nu-i fie răpit, îi propuse să semneze un angajament pe doi ani.

— Nu, domnule, răspunse Julien rece. Dacă veţi dori să mă concediaţi, am să fiu silit să plec. Un angajament care mă leagă numai pe mine, fără să vă oblige cu nimic pe dumneavoastră, nu e drept şi îl refuz.

Julien ştiu să se poarte în aşa fel, încât, în mai puţin de-o lună de la sosirea lui în casă, până şi domnul de Rênal îl respecta. Fiindcă preotul era certat cu domnii de Rênal şi Valenod, nimeni nu putu să trădeze vechea pasiune a lui Julien pentru Napoleon, despre care el nu pomenea decât cu groază.

CAPITOLUL VII
Potriviri sufleteşti

Ei nu se pricep să atingă inimile decât jignindu-le.
UN MODERN

Copiii îl adorau. El nu-i iubea deloc. Gândurile îi erau în altă parte. Orice ar fi făcut ţâncii ăştia nu-l scoteau din răbdări niciodată. Rece, drept, nepăsător şi totuşi iubit, fiindcă sosirea lui alungase oarecum plictiseala din casă, Julien fu un bun preceptor. În ceea ce îl privea, nu simţea decât ură şi scârbă pentru înalta societate în care era îngăduit, de fapt, la coada mesei, ceea ce explica poate ura şi scârba. La câteva prânzuri de gală abia îşi putu stăpâni ura faţă de tot ce-l înconjura. Într-o zi de Sfântul Ludovic, mai ales, pe când domnul Valenod dădea tonul conversaţiei în salonul domnului de Rênal, Julien fu cât pe ce să se trădeze şi fugi în grădină, pretextând că vrea să vadă copiii. „Câte laude i se mai aduc cinstei! gândi el. Ai zice că ea e singura virtute. Şi totuşi, câtă stimă, ce josnic respect pentru un om care fără îndoială că şi-a dublat şi şi-a întreit averea de când administrează bunurile săracilor! Aş pune rămăşag că scoate câştiguri până şi din fondurile hărăzite copiilor găsiţi, ale acestor sărmani a căror nenorocire e şi mai sfântă decât a altora! Ah! Monştrii! Monştrii! Şi eu, de asemenea, sunt un copil găsit, urât de tată, de fraţii mei, de toată familia.”

Cu câteva zile înainte de Sfântul Ludovic, Julien, plimbându-se singur prin dumbrava numită Belvedere, aflată deasupra Drumului Credinţei, şi spunându-şi rugăciunile zilnice, încercase zadarnic să-şi ocolească fraţii, pe care-i văzuse venind de departe, pe-o potecă singuratică. Văzând veşmintele negre, înfăţişarea nespus de curată a fratelui lor şi dispreţul lui sincer pentru ei, invidia muncitorilor acestora grosolani fusese aţâţată în asemenea măsură, încât îl bătuseră până îl lăsaseră leşinat şi plin de sânge. Doamna de Rênal, care se plimba cu domnul Valenod şi cu subprefectul, ajunse din întâmplare în dumbravă; când îl văzu, pe Julien întins la pământ, îl crezu mort şi se sperie atât de tare, încât îl făcu gelos pe domnul Valenod.

Domnul Valenod se alarmase însă prea devreme. Julien, ce-i drept, găsea că doamna de Rênal e foarte frumoasă, dar o ura tocmai din pricina

frumuseţii ei, prima stavilă care fusese cât pe ce să-i oprească în loc calea norocului. Şi îi vorbea cât mai rar cu putinţă, ca s-o facă să uite avântul care, în prima zi, îl îmboldise să-i sărute mâna.

Élisa, camerista doamnei de Rênal, se îndrăgosti curând de tânărul preceptor şi îi vorbea deseori stăpânei despre el. Din pricină că domnişoara Élisa îl iubea, Julien se alesese cu ura unuia dintre valeţi. Într-o bună zi îl auzi spunându-i Élisei:

— De când a intrat în casă preceptorul ăsta jegos, nu mai vrei să stai de vorbă cu mine.

Julien nu merita o asemenea ocară; dar instinctul lui de băiat frumos îl făcu să-şi îngrijească şi mai mult înfăţişarea. Ura domnului Valenod spori şi ea. Spunea pe faţă că atâta cochetărie nu i se potrivea deloc unui tânăr preot. Căci veşmântul pe care îl purta Julien aducea a sutană.

Doamna de Rênal observă că Julien îi vorbea mai des decât de obicei domnişoarei Élisa şi află că discuţiile acestea erau pricinuite de starea mai mult decât sărăcăcioasă a rufelor tânărului. Avea atât de puţine rufe de schimb, încât deseori era nevoit să le dea la spălat în afară şi, pentru aceste mici treburi, Élisa îi era folositoare. Nespusa lui sărăcie, pe care n-o bănuise, mişcă inima doamnei de Rênal; simţi dorinţa să-i facă daruri, dar nu îndrăzni, împotrivirea aceasta lăuntrică fu primul simţământ penibil pe care i-l pricinui Julien. Până atunci, cuvântul Julien fusese pentru ea asemănător cu un sentiment de bucurie curată şi pe de-a-ntregul intelectuală. Frământată de gândul sărăciei lui Julien, doamna de Rênal îi spuse soţului ei să-i dăruiască nişte rufe.

— Cât te înşeli! îi răspunse el. Cum! să-i facem daruri unui om de care suntem cu desăvârşire mulţumiţi şi care ne slujeşte foarte bine? Doar dacă s-ar lăsa pe tânjală ar fi nevoie să-i stimulăm zelul…

Doamna de Rênal se simţi umilită de felul acesta de-a privi lucrurile, de care nu-şi dăduse seama până la sosirea lui Julien. Şi de câte ori vedea curăţenia desăvârşită a ţinutei, de altfel foarte simplă, a tânărului preceptor, îşi spunea: „Bietul băiat, cum s-o fi descurcând?”

Încetul cu încetul, în loc să fie necăjită, i se făcu milă că lui Julien îi lipseau atâtea.

Doamna de Rênal era una dintre provincialele acelea pe care, în primele două săptămâni după ce le-ai cunoscut, le poţi crede cu mare uşurinţă nişte prostuţe. N-avea deloc experienţa vieţii şi nu era preocupată să vorbească, înzestrată cu o fire gingaşă şi dispreţuitoare, instinctul fericirii, firesc

tuturor fiinţelor, o făcea să nu dea mai niciodată atenţie faptelor oamenilor grosolani în mijlocul cărora o aruncase soarta. Dacă ar fi primit măcar un dram de cultură, naturaleţea şi vioiciunea gândirii i-ar fi ieşit la iveală. Dar, în calitatea ei de moştenitoare, fusese crescută la preacuvioasele călugăriţe de la Sacré-Coeur[22], însufleţite de-o ură pătimaşă împotriva francezilor duşmani ai iezuitismului[23].

Doamna de Rénal avusese destul bun-simţ să uite curând, ca pe ceva absurd, tot ce învăţase la mănăstire; dar, cum nu pusese nimic în loc, ajunsese să nu mai ştie nimic. Linguşirile care i se adresaseră de timpuriu, în calitatea ei de moştenitoare a unei mari averi şi o înclinare statornică spre evlavia pătimaşă îi făuriseră un fel de a trăi cu totul lăuntric. Sub aparenţa unei desăvârşite îngăduinţe şi a unei depline renunţări de a-şi exercita voinţa, pe care soţii din Verrières o dădeau drept pildă soţiilor lor şi care constituia mândria domnului de Rênal, purtarea ei obişnuită era, de fapt, rezultatul celei mai trufaşe firi. Cutare principesă, dată drept pildă de îngâmfare, lua cu mult mai mult în seamă faptele nobililor de la curtea ei decât lua în seamă femeia aceasta, atât de blânda şi de modestă în aparenţă, cuvintele şi faptele soţului ei. Până la sosirea lui Julien nu o interesaseră cu adevărat decât copiii. Bolile lor uşoare, necazurile, bucuriile lor mărunte absorbeau întreaga sensibilitate a fiinţei acesteia care, în toată viaţa ei, nu-l adorase decât pe Dumnezeu, când fusese la călugăriţele din Besançon.

Fără să binevoiască a se destăinui cuiva, dacă vreunul din băieţi avea o simplă febră, ea suferea de parcă i-ar fi murit copilul. În primii ani ai căsniciei, un hohot de râs, o mişcare din umeri însoţită de vreo maximă trivială îi întâmpinase întotdeauna destăinuirile unor asemenea necazuri, atunci când nevoia de-a le împărtăşi cuiva o împinsese spre soţul ei. Asemenea glume, mai ales când era vorba de bolile copiilor, străpungeau inima doamnei de Rênal. Iată ce găsise în locul linguşirilor stăruitoare şi mieroase din mănăstirea iezuită în care îşi petrecuse tinereţea. Educaţia i-o făcuse durerea. Prea mândră ca să-şi împărtăşească aceste mâhniri chiar şi prietenei sale, doamna Derville, îşi închipuia că toţi bărbaţii sunt ca soţul ei, ca domnul Valenod şi ca subprefectul Charcot de Maugiron. Grosolănia şi nesimţirea brutală faţă de tot ce nu aducea bani, ranguri sau decoraţii, ura oarbă împotriva oricărui fel de judecată care îl contraria i se păreau la fel de fireşti pentru bărbaţi ca şi faptul că purtau cizme şi pălării de pâslă.

După ani îndelungaţi, doamna de Rênal nu se putuse încă obişnui cu oamenii aceştia ai banului, în mijlocul cărora era nevoită să trăiască.

Iată cheia succesului dobândit de un tărănuş ca Julien. Doamna de Rênal găsi plăceri tainice şi strălucitoare de farmecul noutăţii în simpatia pentru fiinţa aceasta nobilă şi mândră. Îi iertă curând stângăcia fără margini care-i sporea farmecul şi asprimea purtărilor, pe care izbuti să i le îndrepte. Şi găsi că merita osteneala să-l asculţi, chiar dacă ar fi vorbit despre lucrurile cele mai obişnuite, chiar dacă ar fi vorbit despre un biet câine strivit, pe când străbătea strada, de căruţa vreunui ţăran ce trecuse în goană. Priveliştea unei asemenea întâmplări dureroase îi prilejuia domnului de Rênal un râs grosolan, în timp ce ea vedea cum frumoasele sprâncene negre şi bine arcuite ale lui Julien se încruntă. Mărinimia, nobleţea sufletească, omenia i se părură încetul cu încetul că nu există decât la preotul acesta tânăr. Şi simţi pentru el toată simpatia şi chiar admiraţia pe care asemenea virtuţi le zămislesc în sufletele alese.

La Paris, situaţia lui Julien faţă de doamna de Rênal ar fi fost repede simplificată; dar, la Paris, dragostea se naşte din romane. Tânărul preceptor şi sfioasa lui stăpână şi-ar fi găsit în trei sau patru romane, ba chiar şi în cuple-lele de pe scena teatrului Gymnase[24], limpezirea situaţiei lor. Romanele le-ar fi arătat ce rol să joace, le-ar fi arătat ce model să imite, iar vanitatea l-ar fi împins pe Julien, mai devreme sau mai târziu, să urmeze modelul; deşi fără nicio plăcere şi poate chiar cu dezgust.

Într-un orăşel din Aveyron sau din Pirinei, datorită climatului fierbinte, cel mai mic prilej ar fi devenit hotărâtor. Dar sub cerurile noastre mai posace, un tânăr sărac, şi care nu-i ambiţios decât pentru că delicateţea inimii îl împinge către unele din plăcerile aduse de bani, vede zilnic o femeie de treizeci de ani, cinstită cu adevărat, ocupându-se numai de copiii ei şi neluând niciodată ca pildă de purtare ce-i scris în romane. Totul merge încet, totul se face cu picătura în orăşelele de provincie, unde există mai multă naturaleţe.

Adesea, gândindu-se la sărăcia tânărului preceptor, doamna de Rênal se înduioşa până la lacrimi. Julien o surprinse, într-o bună zi, plângând de-a binelea.

— Vai, doamnă, vi s-a întâmplat vreo nenorocire?

— Nu, dragul meu, îi răspunse ea. Cheamă copiii şi hai să ne plimbăm.

Îl luă de braţ şi se sprijini într-un fel care lui Julien i se păru ciudat. Era pentru prima oară când îi spunea „dragul meu”.

Spre sfârşitul plimbării, Julien băgă de seamă că doamna de Rênal se roşea mereu. Încetinise pasul.

— Ţi s-o fi povestit, poate, că sunt unica moştenitoare a unei mătuşi foarte bogate, care locuieşte la Besançon, spuse ea fără să-l privească. Mătuşa mea mă copleşeşte cu daruri… Copiii mei fac progrese… atât de uimitoare… încât aş vrea să te rog să primeşti un mic dar, ca semn al recunoştinţei mele. E vorba doar de câţiva ludovici, ca să-ţi faci rufărie. Dar… adăugă ea roşindu-se toată, şi nu mai scoase o vorbă…

— Ce, doamnă? întrebă Julien.

— Ar fi inutil să-i pomeneşti soţului meu despre asta, urmă ea, plecând capul.

— Sunt un om de rând, doamnă, dar nu sunt josnic, spuse Julien şi se opri cu ochii scăpărând de mânie şi îndreptându-şi spinarea. La asta nu v-aţi gândit îndeajuns. Aş fi mai josnic decât o slugă dacă m-aş apuca să-i ascund domnului de Rênal orice în legătură *cu banii mei*.

Doamna de Rênal înmărmurise.

— Domnul primar, continuă Julien, mi-a dat de cinci ori câte treizeci şi şase de franci de când locuiesc în casa domniei-sale. Sunt gata să-i arăt carnetul meu de cheltuieli domnului de Rênal sau oricui, chiar domnului Valenod, care mă urăşte.

După izbucnirea aceasta, doamna de Rênal rămăsese palidă şi tremurândă, iar plimbarea se sfârşi fără ca niciunul, nici celălalt să mai poată găsi vreun alt subiect de vorbă. S-o iubească pe doamna de Rênal deveni un lucru din ce în ce mai cu neputinţă pentru inima orgolioasă a lui Julien; cât despre ea, îl respecta, îl admira: fusese certată. Sub cuvânt că repară înjosirea pe care i-o pricinuise fără voie, doamna de Rênal îşi îngădui să-i arate grija cea mai duioasă. Noutatea purtării acesteia fu, timp de o săptămână, un prilej de fericire pentru ea. Ca urmare, mânia lui Julien se mai potoli; era însă departe de a vedea în toate astea vreun semn de simpatie.

„Iată cum sunt oamenii bogaţi, îşi spunea el. Te umilesc şi apoi cred că pot să îndrepte totul prin câteva maimuţăreli!”

Inima doamnei de Rênal era prea plină şi prea nevinovată pentru ca, în ciuda hotărârii luate, să nu-i povestească soţului ei propunerea făcută lui Julien şi felul în care fusese respinsă.

— Cum, rosti domnul de Rênal foarte supărat, ai putut tolera un refuz din partea unui *servitor*?

Şi pentru că doamna de Rênal protesta împotriva acestui cuvânt:

— Vorbesc, doamnă, ca răposatul principe de Condé când i-a prezentat noii sale soţii pe şambelani: *Toţi oamenii ăştia*, a spus el, *sunt servitorii noştri.* Ţi-am citit pasajul acesta din *Memoriile* lui Besenval[25], neapărat trebuitor pentru păstrarea rangului. Orice om care, nefiind gentilom, trăieşte în casa ta şi primeşte o leafă îţi este slugă. Mă duc să-i spun câteva cuvinte acestui domn Julien şi să-i dau o sută de franci.

— Ah! dragul meu, spuse doamna de Rênal tremurând, măcar n-o face de faţă cu slugile!

— Da, s-ar putea ca ele să fie geloase, şi pe bună dreptate, aprobă soţul depărtându-se şi gândindu-se la mărimea sumei.

Doamna de Rênal se prăbuşi pe un scaun, aproape leşinată de durere. „O să-l umilească pe Julien, din vina mea!” I se făcu silă de soţul ei şi-şi ascunse faţa în palme. Îşi făgădui să nu-i mai destăinuiască niciodată nimic.

Când dădu ochii cu Julien tremura toată, inima i se făcuse atât de mică, încât nu izbuti să rostească măcar un cuvinţel. În zăpăceala ei, îi luă mâinile şi i le strânse.

— Dragul meu, întrebă ea în sfârşit, eşti mulţumit de soţul meu?

— Cum să nu fiu? îi răspunse Julien cu un zâmbet amar. Mi-a dăruit o sută de franci.

Doamna de Rênal îl privi nesigură.

— Dă-mi braţul, spuse ea în cele din urmă cu un accent de dârzenie, pe care Julien nu i-l cunoscuse până atunci.

Cuteză să meargă până la librarul din Verrières, cu toată îngrozitoarea faimă de liberalism a acestuia. Acolo alese, de zece ludovici, cărţi pentru copiii ei. Dar cărţile alese erau cele pe care ştia că le doreşte Julien. Şi ceru ca acolo, în dugheana librarului, fiecare dintre copii să-şi scrie numele pe cărţile primite. În timp ce doamna de Rênal se simţea fericită de felul cum îndrăznise să-şi îndrepte greşeala faţă de Julien, acesta era uimit de mulţimea cărţilor văzute la librar. Nu avusese niciodată curajul să pună piciorul într-un loc atât de lumesc; îi bătea inima. Departe de a-şi da osteneala să bănuie ce anume frământa sufletul doamnei de Rênal, se adâncise în gânduri asupra posibilităţilor pe care le-ar avea un tânăr student în teologie să-şi procure câteva din cărţile acelea. În sfârşit, chibzui că s-ar putea, cu oarecare dibăcie, să-l convingă pe domnul de Rênal despre necesitatea de-a da ca subiecte de teme pentru fiii lui, istoria gentilomilor celebri născuţi în provincie. După o lună de osteneli, Julien văzu înfăptuindu-i-se ideea, şi asta în asemenea măsură, încât, peste câtăva

vreme îndrăzni, vorbindu-i domnului de Rênal, să-i propună un lucru cu mult mai neplăcut nobilului primar: era vorba să contribuie la îmbogăţirea unui liberal, luând un abonament la librar. Domnul de Rênal recunoştea că ar fi bine să i se dea fiului său mai mare ideea *de visu*[26] în legătură cu mai multe lucrări despre care auzea pomenindu-se în discuţii, însă atunci când va ajunge la Şcoala militară. Julien vedea că domnul primar se încăpăţâna să nu meargă mai departe. Bănuia un motiv ascuns, dar nu putea ghici care anume.

— Mă gândeam, domnule, îi spuse el într-o zi, că ar fi o mare necuviinţă ca numele unui nobil adevărat, al unui Rênal, de pildă, să apară în registrele murdare ale librarului.

Fruntea domnului de Rênal se însenină.

— De asemenea, ar fi o notă destul de rea pentru un biet student în teologie dacă s-ar descoperi într-o bună zi că numele lui a figurat în registrul unui librar care împrumută cărţi, continuă Julien pe un ton şi mai umil. Liberalii m-ar putea acuza că am cerut cărţile cele mai nelegiuite; cine ştie dacă n-ar merge până acolo încât să înşire în urma numelui meu titlurile cărţilor celor mai păcătoase.

Dar preceptorul se depărta de ceea ce urmărea. Vedea aşternându-se iar pe chipul primarului o expresie de stinghereală şi de supărare. Julien tăcu.

„L-am prins”, îşi spuse el.

Peste câteva zile, cel mai mare dintre copii îl întrebă, în faţa domnului de Rênal, despre o carte anunţată în *La Quotidienne*[27].

— Ca să nu prilejuim nicio urmă de triumf iacobinilor şi ca să mi se dea, totuşi, putinţa de a-i răspunde domnului Adolphe, spuse tânărul preceptor, am putea face un abonament la librar pe numele celui mai neînsemnat dintre servitorii dumneavoastră.

— Iată o idee care nu-i rea deloc, aprobă domnul de Rênal cât se poate de vesel.

— Totuşi, urmă Julien cu aerul acela grav şi nefericit care li se potriveşte atât de bine unora când văd că sunt pe cale să dobândească anumite lucruri multă vreme râvnite, ar trebui specificat că servitorul nu are dreptul să ia niciun roman. O dată intrate în casă, cărţile acestea primejdioase ar putea strica minţile fetelor care o slujesc pe doamna, şi chiar a servitorului însuşi.

— Nu uita că mai sunt şi pamfletele politice, adăugă domnul de Rênal cu un aer de superioritate, voind să-şi ascundă admiraţia pentru savanta cale de mijloc născocită de preceptorul copiilor săi.

Viaţa lui Julien era alcătuită, aşadar,dintr-o serie de mici tocmeli, iar reuşita lor îl absorbea cu mult mai mult decât văditul sentiment de simpatie pe care n-ar fi depins decât de el ca să-l citească în inima doamnei de Rênal.

Şi în casa primarului din Verrières îşi păstrase poziţia morală a întregii lui vieţi de până atunci. Acolo, ca şi la joagărul tatălui său, îi dispreţuia profund pe cei alături de care trăia, şi era urât de ei. Zilnic, din povestirile subprefectului, ale domnului Valenod sau ale altor prieteni de-ai casei, în legătură cu lucrurile petrecute sub ochii lor, vedea cât de puţin seamănă realitatea cu părerile acestora. Dacă o faptă oarecare i se părea minunată, tocmai ea era defăimată de cei din preajma lui. Şi îşi spunea întruna, în gând: „Ce monştri, sau ce proşti!" Nostim era faptul că, de cele mai multe ori, cu toată mândria lui, nu înţelegea o boabă din câte se discutau.

De când se ştia pe lume, nu vorbise cinstit decât cu bătrânul chirurg-major. În afara câtorva lucruri privitoare la campaniile lui Bonaparte în Italia sau la chirurgie, habar n-avea de nimic. Curajul lui tineresc îl îndemna să asculte cu plăcere povestiri amănunţite despre operaţiile cele mai dureroase. Şi îşi spunea „Eu nici n-aş fi clipit"

Prima dată când doamna de Rênal încercă să discute cu el alte lucruri decât despre educaţia copiilor, Julien se porni să-i vorbească despre operaţiile chirurgicale. Ea păli şi-l rugă să înceteze.

Despre altceva Julien nu ştia nimic. Astfel, trăind alături de doamna de Rênal, tăcerea cea mai ciudată se statornicea între ei de cum rămâneau singuri. În salon, oricât de umilă i-ar fi fost ţinuta, ea îi găsea o mare superioritate intelectuală faţă de toţi cei ce veneau în casă. Dacă rămâneau însă o clipă singuri, îl simţea stingherit. Şi era neliniştită din pricina aceasta, căci instinctul de femeie îi spunea că stingherealа lui n-avea nimic drăgăstos.

După nu ştiu ce idee luată din vreo povestire despre înalta societate, aşa cum o văzuse bătrânul chirurg-major, de îndată ce se aşternea tăcerea în vreun loc unde se afla si o femeie, Julien se simţea umilit, ca şi cum totul s-ar fi petrecut din vina lui. Iar simţământul acesta îi era de-o sută de ori mai greu de îndurat atunci când se afla între patru ochi cu cineva. Imaginaţia, plină de noţiunile cele mai exagerate, cele mai ridicol înflăcărate despre ceea ce trebuie să spună un bărbat atunci când se află singur cu o femeie, nu-i dăruia, în tulburarea ei, decât idei cu neputinţă de admis. Sufletul îi plutea în nori şi totuşi nu putea să se smulgă din tăcerea cea mai umilitoare. Astfel, în timpul lungilor plimbări cu doamna de Rênal şi cu copiii,

asprimea înfăţişării lui era sporită de chinurile cele mai cumplite. Julien se dispreţuia profund. Dacă, din nenorocire, încerca să deschidă gura, ajungea să spună lucrurile cele mai ridicole. Şi, ca o culme a nenorocirii, îşi vedea şi-şi exagera absurditatea; dar ceea ce nu vedea era expresia ochilor lui atât de frumoşi şi arătând un suflet atât de înflăcărat, încât, aşa cum li se întâmplă actorilor de mare talent, ei dădeau uneori un tâlc plin de farmec unor lucruri care nu-l aveau. Doamna de Rênal observă că, atunci când rămânea singur cu ea, Julien nu izbutea să spună nimic ca lumea decât dacă vreo întâmplare neprevăzută îl distra şi-l făcea să nu se mai gândească la rostirea frazelor alese. Cum prietenii casei nu prea o răsfăţau cu idei noi şi strălucitoare, sclipirile minţii lui Julien îi făceau nespusă plăcere.

De la căderea lui Napoleon, orice urmă de curtenie este alungată cu asprime din moravurile provinciale. Oamenii se tem să nu fie destituiţi. Lichelele caută un sprijin în congregaţie iar ipocrizia a progresat grozav, până şi în păturile liberale. Plictiseala sporeşte enorm. Alte plăceri decât cititul şi agricultura nu mai există.

Doamna de Rênal, moştenitoare bogată a unei mătuşi habotnice, măritată la şaisprezece ani cu un nobil de viţă, nu văzuse şi nu simţise în viaţa ei nimic care să semene cât de cât cu dragostea. Despre dragoste nu-i vorbise nimeni în afară de duhovnicul ei, preacumsecadele părinte Chélan, în legătură cu insistenţele domnului Valenod, şi i-o zugrăvise în culori atât de dezgustătoare, încât nu şi-o putea înfăţişa altfel decât ca pe desfrânarea cea mai josnică. Dragostea aflată din puţinele romane pe care întâmplarea i le pusese sub ochi, o socotea cu totul excepţională şi chiar cu totul în afara naturii. Datorită ignoranţei acesteia, doamna de Rênal, pe deplin fericită şi cu gândul numai la Julien, era departe de a-şi face cea mai mică mustrare.

CAPITOLUL VIII
Mici întâmplări

Then there were sighs, the deeper
for, suppression,
And stolen glances, sweeter for
the theft,
And buming blushes, though for
no transgression.
DON JUAN, c. 1. st. 74[28]

Blândeţea îngerească pe care doamna de Rênal o datora firii ei şi stării de fericire actuală era tulburată într-o oarecare măsură când se gândea la Élisa, camerista ei. Fata căpătase o moştenire şi se spovedise părintelui Chélan, mărturisindu-i gândul de-a se mărita cu Julien. Preotul se bucură din toată inima de norocul prietenului său, dar mare îi fu mirarea când Julien îi răspunse, cu o hotărâre de neclintit, că oferta domnişoarei Élisa nu-i putea conveni.

— Ia seama, fiul meu, la ce se petrece în inima ta, îi spuse preotul încruntând sprâncenele; eu te felicit pentru sfânta chemare pe care o simţi, dacă numai din pricina ei dispreţuieşti o avere mai mult decât îndestulătoare. S-au împlinit cincizeci şi şase de ani de când păstoresc în Verrières. Şi totuşi, după cât se pare, voi fi dat afară din slujbă. Asta mă mâhneşte, deşi am un venit de opt sute de livre. Şi îţi spun asemenea lucruri, ca să nu-ţi faci iluzii despre starea de preot. Dacă te gândeşti să te dai bine pe lângă cei mari, pieirea veşnică te aşteaptă fără greş. Ai putea să faci avere, dar va trebui să-i vatămi pe cei sărmani şi nefericiţi, să-l linguşeşti pe subprefect, pe primar, pe omul cu vază şi să-i slujeşti patimile. Purtarea asta, care în lume se cheamă *a şti să trăieşti*, poate, pentru un mirean, să nu însemne numaidecât pierderea mântuirii sufleteşti, dar preoţii n-au încotro: ei trebuie să strângă avuţie sau în lumea asta, sau în lumea cealaltă, cale de mijloc nu există. Du-te, dragul meu, chibzuieşte bine şi întoarce-te peste trei zile să-mi dai un răspuns hotărât. Desluşesc cu

mâhnire în străfundul firii tale o tainică înflăcărare care nu-mi vesteşte cumpătarea şi renunţarea desăvârşită la bunurile pământeşti, trebuincioase unui preot. Mintea ta ageră mă face să nădăjduiesc în bine: dar îngăduie-mi să-ţi spun, adăugă bunul preot cu ochii în lacrimi, dacă ai fi preot, aş tremura pentru mântuirea ta.

Julien se ruşina de emoţia care îl cuprinsese; pentru prima dată în viaţă vedea că e iubit; plânse cu o duioşie fără seamăn şi se duse să-şi ascundă lacrimile în pădurea cea mare de deasupra orăşelului.

„De ce mă aflu în starea asta? se întrebă el în sfârşit. Simt că aş putea să-mi dau de-o sută de ori viaţa pentru bunul părinte Chélan, şi totuşi, ei mi-a dovedit mai adineauri că nu sunt decât un neghiob. Pe el, mai ales, trebuie să-l înşel, şi tocmai el m-a dibuit. Înflăcărarea tainică despre care îmi vorbeşte e dorinţa mea de-a ajunge. El mă crede nevrednic pentru preoţie, şi asta tocmai când îmi închipuiam că jertfirea unui venit de cincizeci de ludovici o să-i facă cea mai înaltă părere despre cucernicia şi chemarea mea.

În viitor, urmă Julien, n-o să mă bizui decât pe acele trăsături ale caracterului meu pe care le-am pus la încercare. Cine ar fi crezut că o să-mi placă să lăcrimez! Că-l voi iubi pe cel ce îmi va dovedi că nu sunt decât un prost!”

Trei zile mai târziu Julien găsise motivul pe care ar fi trebuit să-l folosească din prima zi; motivul acesta era o calomnie, dar ce-are a face? Îi mărturisi preotului, cu multă şovăială în glas, că, din pricini pe care nu le putea spune, ca să nu dăuneze altcuiva, respinsese de la început căsătoria plănuită. Aşa, fireşte, nu dădea vina pe purtarea Élisei. Părintele Chélan găsi în gesturile lui o înflăcărare prea lumească, întru totul deosebită de aceea care ar fi trebuit să-l însufleţească pe un tânăr preot.

— Dragul meu, îi spuse el, mai degrabă fă-te un gospodar de treabă, cinstit de oameni şi cu ştiinţă de carte, decât un preot fără chemare.

La aceste noi dojeni Julien răspunse cu multă iscusinţă în ce priveşte potriveala vorbelor: găsi cuvintele pe care le-ar fi rostit un tânăr seminarist plin de râvnă; dar tonul cu care le rostea şi focul rău ascuns care îi licărea în priviri îl neliniştiră pe părintele Chélan.

Totuşi nu trebuie să-i prevedem un viitor prea negru lui Julien; el născocea corect cuvintele unei făţărnicii viclene şi prudente. Şi asta nu e rău pentru vârsta lui. Cât despre ton şi gesturi, să nu uităm că trăise printre ţărani; până atunci nu avusese încă prilejul să vadă marile modele. Mai

apoi, de cum i-a fost dat să se apropie de dumnealor, şi gesturile, şi cuvintele i-au devenii admirabile.

Doamna de Rênal se miră că averea de curând dobândită n-o făcea mai fericită pe camerista ci o vedea ducându-se mereu la preot şi întorcându-se cu ochii plânşi; până la urmă, Élisa îi vorbi despre măritişul ei.

Doamna de Rênal se crezu bolnavă; un soi de friguri o împiedicau să-şi găsească somnul; nu mai trăia decât atunci când îi avea sub ochi pe cameristă sau pe Julien. Nu-şi putea lua gândul de la ei şi de la fericirea pe care o vor găsi în căsnicie. Sărăcia căsuţei, unde venitul de cincizeci de ludovici avea să-i silească să-şi ducă traiul, o vedea zugrăvită în culori încântătoare. Julien s-ar fi putut prea bine să ajungă avocat în Bray, la subprefectură, două leghe mai departe de Verrières, şi atunci ar putea să-l mai vadă din când în când.

Crezu cu toată sinceritatea că are să-şi piardă minţile; i-o spuse chiar soţului ei şi, în cele din urmă, căzu la pat. Seara, pe când camerista o servea, băgă de seamă că fata plângea. În clipa aceea, o ura din tot sufletul şi tocmai o repezise. Dar îi ceru iertare. Lacrimile Élisei curseră şi mai îmbelşugate; fata spuse că, dacă stăpâna i-ar îngădui, i-ar povesti toată nenorocirea ei.

— Vorbeşte, îi răspunse doamna de Rênal.

— Ei bine, doamnă, el nu mă vrea. Pesemne că răuvoitorii i-au spus cine ştie ce despre mine şi îi crede.

— Cine nu te vrea? întrebă doamna de Rênal abia respirând.

— Cine altul, doamnă, dacă nu domnul Julien? răspunse camerista suspinând. Părintele n-a putut să-i biruie împotrivirea; căci părintele găseşte că nu trebuie să respingi o fată cinstită doar fiindcă a fost cameristă. La urma urmei, tatăl domnului Julien nu-i altceva decât un cherestegiu; şi, chiar el… cum îşi câştiga pâinea înainte de-a intra la dumneavoastră?

Doamna de Rénal n-o mai asculta. Preamulta fericire aproape că îi răpise minţile. Ceru să-i repete de mai multe ori că Julien refuzase de-a binelea şi că refuzul lui nu îngăduia să revină la o hotărâre mai înţeleaptă.

— Vreau să fac eu o ultimă încercare, îi spuse ea cameristei, îi voi vorbi domnului Julien.

A doua zi, după-prânz, doamna de Rênal îşi dărui desfătătoarea voluptate de a pleda cauza rivalei sale şi de a vedea mâna şi averea Élisei refuzate întruna, timp de o oră întreagă.

Încetul cu încetul, Julien lăsă deoparte cuvintele măsurate şi răspunse până la urmă cu mai multă judecată mustrărilor cuminţi ale doamnei de Rênal. Ea nu se putea împotrivi valului de fericire care îi năpădise sufletul după atâtea zile de deznădejde. Şi i se făcu rău. Când fu dusă şi aşezată în camera ei, ceru să rămână singură. Era profund uimită.

„Nu cumva sunt îndrăgostită de Julien?" se întrebă ea în sfârşit.

Descoperirea aceasta, care în orice altă clipă i-ar fi adus remuşcări şi zbucium adânc, nu i se păru decât un spectacol neobişnuit, dar aproape indiferent. În inima ei, istovită de câte îndurase, nu-şi mai găsea loc sensibilitatea necesară pasiunii.

Doamna de Rênal încercă să lucreze, dar căzu într-un somn adânc: când se trezi, nu se sperie pe cât ar fi trebuit. Era prea fericită ca să mai poată lua ceva în nume de rău. Naivă şi nevinovată, provinciala aceasta cumsecade nu-şi chinuise niciodată inima încercând să-i smulgă puţină simţire fată de vreo nouă nuanţă de sentiment sau de ne-norocire. Absorbită cu totul, până la venirea lui Julien, de roboteala nesfârşită care, departe de Paris, este o lege pentru orice bună mamă de familie, doamna de Rênal se gândea la pasiuni aşa cum ne gândim noi la loterie: înşelătorie sigură şi fericire căutată de cei fără minte.

Clopotul vesti ora cinci. Doamna de Rênal se roşi toată când auzi glasul lui Julien care-i aducea pe copii. Mai îndemânatică de când iubea, ca să poată explica de ce roşise, se plânse că o doare îngrozitor capul.

— Uite, aşa sunt toate femeile, îi răspunse domnul de Rênal râzând în hohote. Todeauna e câte ceva de dres la maşinile astea.

Deşi obişnuită cu asemene glume, ionul lui o jigni pe doamna de Rênal. Ca să uiie, îl privi pe Julien. Şi, dacă ar fi fost cel mai urâi om din lume, în clipa aceea mi i-ar fi plăcut.

Imitator grijuliu al obiceiurilor aristocraţilor, domnul de Rênal se mută, o dată cu venirea primelor zile frumoase ale primăverii, la Vergy, satul devenit celebru prin aventura tragică a Gabriellei[29]. La câteva sute de paşi depărtare de ruinele atât de pitoreşti ale străvechii biserici gotice, domnul de Rênal avea un vechi castel cu patru turnuri şi o grădină întocmită după modelul.œteltelajinile-ries, cu numeroase tufe de merişor si cu alei de castani tunşi de două ori pe an. O livadă vecină, plantată cu meri, era locul de plimbare. La capătul livezii se aflau vreo opt sau zece nuci măreţi; frunzişurile lor uriaşe se ridicau la peste douăzeci de metri înălţime.

— Fiecare din blestemaţii ăştia de nuci, spunea domnul de Rênal de câte ori soţia lui îl admira, mă costă recolta de pe o jumătate de pogon. Grâul nu poate creşte la umbra lor.

Priveliştea de la ţară i se păru cu totul nouă doamnei de Rênal. Admiraţia ei nu mai cunoştea margini. Simţământul care o însufleţea îi trezea iscusinţă şi hotărâre. Chiar a doua zi după sosirea la Vergy, domnul de Rênal fiind plecat la oraş pentru treburile primăriei, doamna de Rênal tocmi nişte lucrători pe cheltuiala ei. Julien îi dăduse ideea să croiască o mică alee aşternută cu nisip, care ar fi străbătut livada, ar fi trecut pe sub nucii uriaşi şi le-ar fi îngăduit copiilor să se plimbe dimineaţa, fără ca roua să le ude pantofii. Ideea aceasta fu dusă la îndeplinire în mai puţin de douăzeci şi patru de ore după ce fusese concepută. Doamna de Rênal petrecu o zi veselă împreună cu Julien, dându-le îndrumări lucrătorilor.

Când primarul din Verrières se întoarse de la oraş, mare îi fu mirarea găsind aleea gata croită. Dar şi pe doamna de Rênal o mină sosirea lui: uitase că există. Timp de două luni el vorbi supărat despre îndrăzneala de-a face, fără să fie întrebat, o reparaţie atât de importantă, dar doamna de Rênal o plătise din banii ei şi asta îl mai consola puţin.

Ea îşi petrecea zilele alergând cu copiii prin livadă şi prinzând fluturi. Îşi făcuseră nişte glugi mari, din voal subţire, şi prindeau cu ele bietele lepidoptere. Numele acesta barbar doamna de Rênal îl învăţase de la Julien. Căci ea poruncise să fie adusă de la Besançon frumoasa lucrare a domnului Godard[30], şi Julien îi povestea obiceiurile ciudate ale bietelor gângănii.

Le înţepau fără milă, prinzându-le cu ace într-o ramă de carton făcută tot de Julien.

Doamna de Rênal şi Julien aveau, în sfârşit, despre ce să vorbească şi el scăpă de îngrozitorul chin pe care i-l pricinuiau clipele de tăcere.

Îşi vorbeau întruna şi cu nemărginit interes, deşi nu-şi spuneau decât lucruri cât se poate de nevinovate. Viaţa aceasta activă, plină şi veselă le plăcea tuturor, în afară de domnişoara Élisa, care avea de lucru până peste cap.

„Niciodată, chiar în timpul carnavalului, când erau baluri la Verrières, spunea ea, doamna nu se îngrijea atât de toaletele ei; acum schimbă rochiile de două sau de trei ori pe zi.”

Cum n-avem de gând să măgulim pe nimeni, n-o să negăm că doamna de Rênal, care avea o piele superbă, îşi potrivea rochiile aşa fel încât să-i lase

braţele şi sânii cât mai dezgoliţi. Era foarte bine făcută şi felul acesta de-a se îmbrăca o prindea de minune.

— Niciodată *n-aţi fost atât de tânără*, doamnă, îi spuneau prietenii din Verrières, veniţi să la masa la Vergy. (Aşa vorbesc cei de prin partea locului.)

Un lucru ciudat, căruia nu i-am dai prea multă crezare, e faptul că doamna de Rênal se gătea atâta fără intenţie precisă. Îi făcea plăcere să se gătească şi, fără să se gândească la altceva, tot timpul pe care nu-l petrecea la vânătoarea de fluturi cu copiii şi cu Julien lucra la croitul rochiilor, împreună cu Élisa. Singurul ei drum la Verrières a fost pricinuit de dorinţa de a-şi cumpăra rochii noi de vară, primite atunci din Mulhouse.

Şi aduse la Vergy o tânără doamnă, rudă de-a ei. De când se măritase, doamna de Rênal se împrietenise încetul cu încetul cu doamna Derville, care, pe vremuri, îi fusese colegă la Sacré-Coeur.

Doamna Derville făcea mult haz de ceea ce ea numea ideile nebuneşti ale verişoarei sale.

— Dacă aş fi singură, nici nu mi-ar trăsni prin minte asemenea lucruri, spunea ea.

De ideile acestea neaşteptate, care la Paris ar fi fost numite „porniri capricioase”, doamna de Rênal se ruşina ca de nişte prostii atunci când era cu soţul ei. Dar prezenţa doamnei Derville îi dădea curaj. Ea îi destăinuia mai întâi, cu voce sfioasă, gândurile; când cele două prietene rămâneau multă vreme singure, gândurile doamnei de Rênal se însufleţeau; o dimineaţă lungă şi singuratică trecea atunci ca o clipă, lăsându-le nespus de vesele. De data aceasta, însă, cumpătata doamnă Derville îşi găsi verişoara mai puţin veselă, dar mult mai fericită.

Cât despre Julien, de când se afla la ţară se comporta ca un adevărat copil, la fel de bucuros să alerge după fluturi ca şi elevii lui. După atâta constrângere şi diplomaţie iscusită, singur, departe de privirile oamenilor, nefiindu-i deloc teamă, din instinct, de doamna de Rênal, se lăsa în voia plăcerii de a trăi, atât de puternică la vârsta lui şi în mijlocul celor mai frumoşi munţi din lume.

Chiar de la sosirea doamnei Derville, lui Julien i se păru că îi e prietenă şi se grăbi să-i arate priveliştea din capătul aleii celei noi, de sub nucii uriaşi, privelişte, de fapt, deopotrivă de frumoasă, dacă nu întrecându-le chiar pe cele cu care Elveţia sau lacurile Italiei pot desfăta ochiul. Dacă urci povârnişul care începe la câţiva paşi de-acolo, ajungi îndată la nişte

prăpăstii adânci, mărginite cu păduri de stejar, ce se întind până aproape de râu. Pe crestele stâncilor acestora abrupte, Julien, fericit, liber şi chiar ceva mai mult, rege al casei, îşi conducea cele două prietene şi se bucura de admiraţia lor pentru priveliştile neasemuit de frumoase.

— Pentru mine e ca şi cum aş asculta muzica lui Mozart, spunea doamna Derville.

Invidia fraţilor săi, prezenţa de tiran ursuz a tatălui său întunecaseră în ochii lui Julien frumuseţea priveliştilor din preajma orăşelului Verrières. La Vergy nu mai găsea nici urmă din amintirile acelea amare; pentru prima dată în viată nu mai vedea niciun duşman. Când domnul de Rênal pleca la oraş, ceea ce se întâmpla adesea, el îndrăznea să citească; şi curând, noaptea, în loc să citească, având şi grija să-şi dosească lampa în fundul unei vaze de flori răsturnate, putu să-şi vadă de somn; ziua, în răgazul dintre lecţiile copiilor, venea pe stâncile acestea cu cartea care era singura lege a purtării lui şi singurul obiect care-i făcea plăcere. În ea găsea totodată şi fericire şi extaz, şi mângâiere în clipele de deznădejde.

Unele lucruri pe care Napoleon le-a spus cu privire la femei, mai multe discuţii despre meritele romanelor la modă sub domnia lui îi dădură atunci, pentru prima oară în viaţă, câteva idei pe care orice alt tânăr de vârsta lui le-ar fi avut de multă vreme.

Veniră căldurile cele mari ale verii. Ai casei îşi făcură obiceiul să-şi petreacă serile sub un tei uriaş, la câţiva paşi de castel. Întunericul era adânc. Într-o seară, Julien vorbea cu înflăcărare, bucurându-se din toată inima că se pricepea să vorbească frumos şi că îl ascultau nişte femei tinere; şi, tot gesticulând, atinse mâna doamnei de Rênal, sprijinită pe spătarul unuia dintre scaunele de lemn vopsit care se pun prin grădini.

Mâna aceasta se retrase numaidecât dar Julien gândi că ar fi de *datoria* lui să facă aşa fel, încât mâna ei să nu se mai retragă atunci când o atingea. Ideea datoriei de îndeplinit şi gândul ridicolului sau mai degrabă al sentimentului de inferioritate căruia se expunea în caz de nereuşită îi alungă din inimă, cât ai clipi, toată plăcerea.

CAPITOLUL IX
O seară la ţară

Didona domnului Guérin[31],
încântătoare schiţă!
STROMBECK[32]

A doua zi când o revăzu pe doamna de Rênal, privirile îi erau ciudate; se uita la ea ca la un duşman cu care trebuia să se războiască. Privirile acestea, atât de diferite de cele din ajun, o zăpăciră pe doamna de Rênal: fusese bună cu Julien şi el părea supărat. Dar nu-şi putea dezlipi ochii de-ai lui.

Prezenţa doamnei Derville îi îngăduia lui Julien să vorbească mâi puţin şi să se ocupe mai mult de ceea ce îşi pusese în gând. Şi toată ziua nu făcea altceva decât să citească din cartea inspirată care îi oţelea inima.

Scurtă cât putu mai mult lecţiile copiilor, apoi, când prezenţa doamnei de Rênal îl făcu din nou să se gândească numai la glorie, hotărî că trebuie neapărat să-i îngăduie în seara aceea ca mâna ei să rămână în mâna lui.

Amurgul şi apropierea clipei hotărâtoare făcură să bată inima lui Julien într-un mod neobişnuit. Se însera. Şi Julien observă, cu o bucurie care îi luă parcă o piatră uriaşă de pe piept, că noaptea va fi întunecoasă. Cerul, acoperit de nori groşi, purtaţi de-un vânt fierbinte, părea că vesteşte apropierea unei furtuni. Cele două prietene se plimbară până târziu. Toate mişcările lor din seara aceea i se păreau ciudate lui Julien. Ele se bucurau de vremea zbuciumată care, pentru unele suflete gingaşe, pare că măreşte plăcerea de a iubi.

Se aşezară, în sfârşit; doamna de Rênal luă loc lângă Julien, iar doamna Derville lângă prietena ei. Preocupat numai de ceea ce avea de gând să încerce, Julien nu izbuti să scoată o vorbă. Discuţia lâncezea.

„Oare am să fiu tot aşa de speriat şi de nefericit la primul duel pe care îl voi avea?” se întreba Julien, căci avea prea multă neîncredere în el şi în alţii ca să nu-şi dea seama de starea lui sufletească.

În neliniştea lui ucigătoare, ar fi preferat orice altă primejdie. De câte ori n-a dorit ca nu ştiu ce treburi neaşteptate s-o silească pe doamna de Rênal să intre în casă, să plece din grădină! Constrângerea la care Julien se supunea singur era prea mare ca să nu-i gâtuie glasul; curând, vocea doamnei de Rênal deveni şi ea tremurătoare, dar Julien nu băgă de seamă. Era prea cumplită lupta pe care datoria o dădea împotriva timidităţii, pentru ca el să mai fie în stare să observe ceva în afara lui. Orologiul castelului bătu cele trei sferturi după ora nouă, fără ca el să fi cutezat ceva. Julien, scos din fire de propria lui laşitate, îşi spuse: „Când va bate ora zece, sau voi face lucrul pe care toată ziua mi l-am făgăduit să-l fac astă-seară, sau mă urc în odaia mea şi-mi zbor creierii".

După o ultimă clipă de aşteptare şi de zbucium, în timpul căreia Julien îşi pierduse minţile din pricina emoţiei covârşitoare, orologiul, aflat deasupra lui, vesti orele zece. Fiecare bătaie a orologiului fatal îi răsuna în piept şi o simţea ca pe o zvâcnire.

În sfârşit, pe când ultima bătaie mai răsuna încă, întinse mâna şi o prinse pe a doamnei de Rênal, care şi-o retrase deîndată. Julien, fără să-şi dea prea bine seama ce face, o prinse din nou. Deşi era el însuşi emoţionat, răceala de gheaţă a mâinii pe care o ţinea îl izbi; o strânse, ca într-un spasm; simţi cum doamna de Rênal făcea o ultimă încercare ca să se smulgă, dar, până la urmă, mâna ei rămase într-a lui.

Sufletul îi fu năpădit de fericire, nu pentru că o iubea pe doamna de Rênal, ci fiindcă scăpase de un chin îngrozitor. Pentru ca nu cumva doamna Derville să observe, se crezu obligat să vorbească; glasul i se auzi atunci puternic şi răsunător. Glasul doamnei de Rênal, dimpotrivă, trăda atâta emoţie, încât prietena ei o crezu bolnavă şi-i propuse să meargă în casă. Julien simţi primejdia: „Dacă doamna de Rênal intră în salon, am să cad iar în starea îngrozitoare care m-a chinuit toată ziua. I-am ţinut prea puţin mâna ca să pot socoti că am dobândit ceva."

În clipa când doamna Derville îşi reînnoi propunerea de a intra în salon, Julien strânse cu putere mâna lăsată în voia lui.

Doamna de Rênal, care tocmai se ridica, se aşază iar, spunând cu o voce abia auzită:

— Într-adevăr, sunt puţin bolnavă, dar aerul curat îmi face bine.

Cuvintele ei pecetluiră fericirea lui Julien, fericire nemărginită în clipa aceea; şi vorbi, uită să se prefacă, păru fermecător celor două prietene, care îl ascultau. Şi totuşi, mai exista încă puţină lipsă de curaj în elocinţa

aceasta, pe care o dovedea pe neaşteptate. Julien se temea grozav ca nu cumva doamna Derville, obosită de vântul care se stârnise înaintea furtunii, să vrea să se întoarcă singură în salon. Atunci, ar fi rămas singur cu doamna de Rênal. Avusese, aproape din întâmplare, îndrăzneala aceea oarbă care te împinge la fapte; dar simţea că ar fi peste puterile lui să-i spună cea mai neînsemnată vorbă doamnei de Rênal. Oricât de blânde ar fi fost dojenile ei, avea să fie învins, iar ceea ce dobândise avea să fie nimicit.

Din fericire pentru el, în seara aceea cuvintele lui mişcătoare şi pline de emfază plăcură doamnei Derville, care de foarte multe ori îl găsea stângaci ca un copil şi destul de plicticos. Cât despre doamna de Rênal, cu mâna în mâna lui Julien, ea nu se mai gândea la nimic; trăia, şi atât. Orele petrecute sub teiul cel mare, despre care legendele din partea locului spun că a fost sădit de Carol Temerarul, erau pentru ea pline de fericire. Asculta fermecată suspinele vântului din frunzişul des al teiului şi ropotul rarelor picături care începuseră să cadă pe frunzele cele mai joase. Julien nu băgă de seamă un lucru care l-ar fi liniştit pe deplin: doamna de Rênal, silită la un moment dat să-şi la mâna dintr-a lui, când se ridicase de pe scaun ca să-şi ajute verişoara să îndrepte o vază de flori răsturnată de vânt la picioarele lor, de îndată ce se aşeză la loc îi dădu mâna aproape fără nicio greutate, ca şi cum ar fi existat o înţelegere între ei doi.

Miezul nopţii bătuse de mult; trebuiau, în sfârşit, să plece din grădină: se despărţiră. Doamna de Rênal, furată de fericirea de-a iubi, era atât de neştiutoare, încât nu-şi făcu aproape nicio mustrare. Fericirea îi răpi somnul. Pe Julien, istovit de luptele pe care întreaga zi timiditatea şi orgoliul le dăduseră în inima lui, îl năpădi în schimb un somn ca de plumb.

A doua zi, se trezi la cinci; şi, lucru care ar fi durut-o cumplit pe doamna de Rênal dacă ar fi ştiut, abia se gândi la ea în treacăt. Îşi făcuse datoria, ba chiar o datorie eroică. Cu inima plină de simţământul acesta, se încuie în odaie şi începu, cu o plăcere proaspătă, să citească isprăvile eroului preferat.

Când sună clopotul pentru masă, Julien uitase, citind buletinele Marii Armate, tot ce dobândise în ajun. Coborând în salon, se gândi într-o doară: „Trebuie să-i spun femeii acesteia că o iubesc”.

În locul privirilor pline de voluptate pe care se aştepta să le întâlnească, dădu peste chipul sever al domnului de Rênal, care, sosit de două ore din Verrières, nu-şi ascundea nemulţumirea că Julien petrecuse o dimineaţă întreagă fără să se ocupe de copii. Nimic nu putea fi mai dezgustător decât

omul acesta plin de sine, îmbufnat şi convins că are dreptul să-şi arate supărarea.

Fiecare cuvânt acru al soţului ei îi străpungea inima doamnei de Rênal. Cât despre Julien, el era atât de adâncit în extaz, atât de preocupat încă de marile fapte care, timp de ore întregi, i se perindaseră pe dinaintea ochilor, încât, la început, abia dacă putu să-şi concentreze atenţia şi să asculte cuvintele aspre pe care i le spunea domnul de Rênal. În cele din urmă, îi răspunse destul de repezit:

— Am fost bolnav.

Tonul acestor vorbe ar fi scos din sărite un om cu mult mai puţin supărăcios decât primarul din Verrières. Se gândi o clipă să-i răspundă lui Julien dându-l afară imediat. Şi nu se stăpâni decât datorită devizei pe care şi-o făurise singur: în privinţa afacerilor să nu te grăbeşti niciodată.

„Tinerelul ăsta neghiob, îşi spuse el îndată, şi-a făcut un fel de faimă în casa mea. Te pomeneşti că îl ia Valenod la el ori, şi mai şi, te pomeneşti că se însoară cu Élisa. În amândouă cazurile, ar putea să-si râdă de mine în sinea lui.”

Cu toată cuminţenia vădită a unor asemenea gânduri, domnul de Rênal nu întârzie să izbucnească într-un potop de cuvinte grosolane, care, încetul cu încetul, îl înfuriară pe Julien. Doamna de Rênal abia îşi stăpânea lacrimile. De îndată ce sfârşiră prâhzul, ea îi ceru lui Julien să-i dea braţul pentru plimbare şi se sprijini prietenoasă de el. La tot ce-i spunea doamna de Rénal, Julien nu putea decât să răspundă cu jumătate glas:

— *Aşa sunt oamenii bogaţi!*

Domnul de Rênal mergea alături de ei. Apropierea lui îi întărită mânia lui Julien. Când observă că doamna de Rênal se rezema prea cu dinadinsul de braţul lui, gestul ei îl scârbi şi, împingând-o furios, îşi desfăcu braţul din strânsoare.

Din fericire, domnul de Rênal nu văzu această nouă obrăznicie, care nu-i scăpă doamnei Derville; prietena ei avea lacrimi în ochi. În clipa aceea, domnul de Rênal începu să gonească cu pietre o ţărăncuţă care străbătea un colţ al livezii, trecând printr-o potecă oprită străinilor.

— Domnule Julien, te rog, stăpâneşte-te; gândeşte-te că fiecare dintre noi avem clipe de mânie, şopti repede doamna Derville.

Julien o privi nepăsător, cu nişte ochi în care se zugrăvea cel mai suveran dispreţ.

Căutătura aceasta o miră pe doamna Derville, şi poate că ar fi mirat-o şi mai mult dacă ar fi bănuit ce exprimă într-adevăr; ea desluşi un fel de vagă nădejde într-o răzbunare din cele mai crunte. Fără îndoială că asemenea clipe de umilire l-au zămislit pe Robespierre.

— Julien al dumitale e foarte violent, mă sperie, îi şopti ea doamnei de Rênal.

— Are dreptate să fie mânios, îi răspunse aceasta. După progresele uimitoare pe care copiii le-au făcut datorită lui, ce însemnătate are că îşi petrece o dimineaţă fără să le vorbească? Trebuie să recunoşti că bărbaţii sunt prea aspri.

Pentru prima oară în viaţă, doamna de Rênal simţea un fel de dorinţă de răzbunare împotriva soţului ei. Ura nemărginită pe care Julien o nutrea faţă de cei bogaţi era cât pe ce să izbucnească. Noroc însă că domnul de Rênal îşi chemă grădinarul şi rămase împreună cu el să pună crengi spinoase şi să închidă astfel poteca oprită ce străbătea livada. Julien nu răspunse deloc la toate atenţiile care i se arătară în timpul plimbării. Abia se depărtase domnul de Rênal, când amândouă prietenele, pretinzând că sunt ostenite, îi ceruseră fiecare câte un braţ.

Între cele două femei, cărora tulburarea adâncă şi sfiiciunea le îmbujoraseră obrajii, paloarea mândră, privirea întunecată şi hotărâtă a lui Julien contrastau ciudat. El le dispreţuia pe amândouă, şi toate sentimentele lor duioase.

„Ah! îşi spunea el, dacă aş avea măcar un venit de cinci sute de franci ca să-mi pot termina studiile! Cum le-aş mai trimite la plimbare!”

Stăpânit de gândurile acestea necruţătoare, puţinul pe care binevoia să-l înţeleagă din cuvintele îndatoritoare ale celor două prietene îi displăcea şi i se părea fără sens, prostesc, uşuratic, într-un cuvânt, femeiesc.

Vorbind doar ca să vorbească şi căutând să întreţină o conversaţie cât de cât însufleţită, doamna de Rênal spuse într-o doară că soţul ei se întorsese din Verrières ca să se tocmească pentru nişte pănuşi de porumb cu unul dintre fermierii lui. (Prin partea locului saltelele sunt umplute cu pănuşi de porumb.)

— Acum n-o să mai vină după noi, adăugă doamna de Rênal. A rămas să se ocupe de împrospătarea saltelelor din casă, împreună cu valetul lui şi cu grădinarul. Azi-dimineaţă a umplut saltelele din toate paturile de la primul cat si acum a trecut la al doilea.

Julien păli; se uită cu o privire ciudată la doamna de Rênal şi căută să rămână singur cu ea, grăbind pasul. Doamna Derville îl lăsă să se depărteze.

— Salvaţi-mi viaţa, îi spuse Julien. Numai dumneavoastră puteţi s-o faceţi. Ştiţi că valetul mă urăşte de moarte. Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, că am un portret; l-am ascuns în salteaua de la patul meu.

La aceste cuvinte, doamna de Rênal păli şi ea.

— Numai dumneavoastră, doamnă, puteţi intra acum în odaia mea; căutaţi, fără să se bage de seamă, în colţul saltelei cel mai apropiat de fereastră şi veţi găsi acolo o cutiuţă de carton negru, lustruit.

— Şi înăuntru e un portret, făcu doamna de Rênal abia putând să se mai ţină pe picioare.

Julien îi observă deznădejdea şi profită îndată de ea.

— Mai am să vă rog ceva, doamnă: să nu priviţi portretul acela. E taina mea…

— E o taină, repetă doamna de Rênal cu glas stins.

Dar deşi fusese crescută printre oameni mândri de averea lor şi simţitori numai la bani, iubirea sădise mărinimie în inima ei. Rănită până în adâncul sufletului, doamna de Rênal îi ceru lui Julien, cu aerul celui mai firesc devotament, lămuririle necesare ca să ducă la bun sfârşit ceea ce avea de făcut.

— Aşadar, îşi spuse ea depărtându-se, o cutiuţă rotundă de carton negru, lustruit.

— Da, doamnă, răspunse Julien cu asprimea pe care primejdia o dă bărbaţilor.

Ea se urcă la catul al doilea al castelului, palidă, ca şi cum s-ar fi dus la moarte. Şi ca o culme a nenorocirii, simţi că-i vine rău, dar nevoia de a-i fi de folos lui Julien îi dădu puteri.

„Trebuie să pun mâna pe cutiuţa aceasta”, îşi spuse grăbind pasul.

Îşi auzi soţul vorbind cu valetul chiar în odaia lui Julien. Din fericire, însă, ei trecură în camera copiilor. Ea ridică salteaua şi îşi înfundă mâna cu atâta putere, încât îşi zdreli degetele. Dar deşi era foarte sensibilă la micile dureri de acest fel, acum nu-şi dădu seama de nimic, căci aproape în acelaşi timp simţi netezimea cutiuţei de carton. O luă şi dispăru.

Abia scăpată însă de teama de-a nu fi surprinsă de soţul ei, chinul pricinuit de cutiuţa neagră fu cât pe ce s-o doboare.

„Julien e, aşadar, îndrăgostit, şi eu am în mână portretul femeii pe care o iubeşte.”

Stând pe-un scaun în anticamera apartamentului, doamna de Rênal se lăsă pradă tuturor chinurilor geloziei. Nemărginita ei naivitate îl folosi şi acum. Uimirea îi domoli durerea. Julien se ivi, luă cutiuţa fără să-i mulţumească, fără să spună o vorbă şi dădu fuga în odaia lui, unde aprinse focul şi o arse cât ai clipi. Era încă palid, pierdut, exagerând primejdia prin care trecuse.

„Portretul lui Napoleon ascuns la un tânăr care face paradă de-atâta ură împotriva uzurpatorului! îşi spunea el clătinând din cap. Portretul lui Napoleon, găsit de domnul de Rênal, care-i atât de pornit împotriva împăratului şi atât de furios acum! Iar ca o culme a imprudenţei, pe cartonul alb de pe spatele portretului se află câteva rânduri scrise de mâna mea şi neputând lăsa urmă de îndoială asupra admiraţiei mele nemărginite! Şi fiecare din dovezile acestea de dragoste înflăcărată e datată! Ultima am scris-o abia alaltăieri. Toată reputaţia de care mă bucur s-ar fi dus pe copcă, într-o clipă! îşi spunea Julien privind cum arde cutiuţa; şi reputaţia e singura mea avere; nu trăiesc decât prin ea… şi cum trăiesc, Dumnezeule, Doamne!”

Peste un ceas, oboseala şi mila faţă de sine însuşi îi umplură inima de duioşie. De aceea, întâlnind-o pe doamna de Rênal, Julien îi luă mâna şi i-o sărută cu mai multă sinceritate decât oricând. Ea roşi, fericită, dar aproape în aceeaşi clipă îl respinse mâniată din pricina geloziei. Mândria lui Julien, rănită abia cu câteva ceasuri mai înainte, îl prosti în clipa aceea. Nevăzând în doamna de Rênal decât o femeie bogată, îi lăsă dispreţuitor mâna şi plecă. În grădină, mai apoi, pe când se plimba gânditor, un zâmbet amar i se ivi pe buze.

„Mă plimb aici, liniştit, ca un om care n-are de dat socoteală nimănui pentru timpul lui! Nu văd de copii! Mă expun cuvintelor umilitoare ale domnului de Rênal, şi el ar avea dreptate să mi le spună.”

Dădu fuga în odaia copiilor.

Alintările celui mai mic, care-l iubea mult, îi potoliră oarecum suferinţa care-l mistuia.

„El nu mă dispreţuieşte încă”, gândi Julien. Dar se mustră curând că-şi potolise mâhnirea, de parcă ar fi dat iar dovadă de slăbiciune. „Copiii ăştia mă alintă cum şi-ar alinta căţeluşul de vânătoare care le-a fost cumpărat ieri.”

CAPITOLUL X
O inimă mare şi o avere mică

But passion most dissembles, yet betrays,
Even by its darkness; as the blackest sky
Foretells the heaviest tempest.[33]
DON JUAN, c.1. st. 73

După ce străbătu toate camerele castelului, pe rând, domnul de Rênal se întoarse în odaia copiilor, împreună cu servitorii care aduceau pănuşile de porumb pentru saltele. Intrarea lui neaşteptată fu pentru Julien asemeni picăturii de apă care face să se reverse paharul.

Mai palid şi mai întunecat decât de obicei, Julien se repezi înaintea lui. Domnul de Rênal se opri şi-şi privi servitorii.

— Domnule, îi spuse Julien, credeţi că cu un alt preceptor copiii dumneavoastră ar fi făcut aceleaşi progrese pe care le-au făcut cu mine? Dacă nu, continuă Julien fără să-i lase domnului de Rênal timp să deschidă gura, cum de îndrăzniţi să mă mustraţi că nu mă ocup îndeajuns de ei?

Domnul de Rênal, abia venindu-şi în fire din teama care îl cuprinsese, îşi spuse că ţărănuşul ăsta vorbea cu un ton atât de neobişnuit pentru că, pesemne, îi făcuse altcineva o propunere mai avantajoasă şi vrea să-l părăsească. Julien, cu cât vorbea mai mult, cu atât era mai furios.

— Pot să trăiesc şi fără dumneavoastră, domnule, adăugă el.

— Zău, îmi pare foarte rău că te văd atât de nervos, îi răspunse domnul de Rênal bâlbâindu-se puţin.

Servitorii se aflau la câţiva paşi de ei, ocupaţi cu aşezatul paturilor.

— Nu de asta am nevoie, domnule, urmă Julien scos din fire. Gândiţi-vă la ticăloşia cuvintelor pe care mi le-aţi spus, şi încă în faţa unor femei!

Domnul de Rênal înţelegea prea bine ce-i cerea Julien, şi o luptă cumplită îi sfişia sufletul. Iar Julien, înnebunit de-a binelea de mânie, se nimeri să-i strige:

— Ştiu unde să mă duc, domnule, când voi părăsi casa dumneavoastră.

La auzul acestor cuvinte, domnul de Rênal îl şi văzu pe Julien instalat la domnul Valenod.

— Bine, spuse el în sfârşit, oftând de parcă ar fi chemat chirurgul să-i facă cea mai dureroasă operaţie, primesc cererea dumitale. Începând de poimâine, zi întâi a lunii, îţi voi plăti cincizeci de franci pe lună.

Lui Julien îi veni să râdă şi rămase uimit, toată mânia i se topise.

„Nu-l dispreţuiam îndeajuns pe animalul ăsta, îşi spuse el. Pesemne că numai aşa se pricepe să ceară scuze un suflet atât de josnic."

Copiii, care ascultaseră cu gura căscată întreaga scenă, dădură fuga în grădină să-i spună mamei că domnul Julien era tare mâniat, dar că avea să aibă cincizeci de franci pe lună.

Julien îi urmă din obişnuinţă, fără să-i arunce măcar o privire domnului de Rênal, pe care îl lăsă foarte iritat.

„Domnul Valenod mă costă, va să zică, o sută şaizeci şi opt de franci, îşi zicea primarul. Trebuie neapărat să-i spun vreo câteva vorbe răspicate despre felul cum se îngrijeşte de hrana copiilor găsiţi."

Peste o clipă, Julien se afla din nou faţă în faţă cu domnul de Rênal:

— Vreau să mă spovedesc părintelui Chélan; am onoarea să vă anunţ că voi lipsi câteva ore.

— Vai, dragă Julien! făcu domnul de Rênal râzând cât se poate de fals. Poţi lipsi toată ziua dacă vrei, ba chiar şi mâine, scumpul meu. la calul grădinarului până la Verrières.

„Acum se duce să-i dea răspuns lui Valenod, gândi domnul de Rênal. Nu mi-a făgăduit nimic, dar trebuie să las să i se mai răcorească minţile tinerelului ăstuia."

Julien o şterse numaidecât şi urcă spre codrii prin care se poate merge de la Vergy la Verrières. Nu se grăbea să ajungă la părintele Chélan. Departe de a-şi dori să se supună la o nouă scenă de ipocrizie, avea nevoie să vadă limpede în inima lui şi să dea ascultare unor sumedenii de simţăminte care îl frământau.

„Am câştigat o bătălie, îşi spuse el de îndată ce se văzu în pădure, departe de privirile oamenilor. Aşadar, am câştigat o bătălie!"

Cuvintele acestea făceau ca întreaga lui situaţie să-i apară în cele mai frumoase culori şi-i mai liniştiră puţin frământarea.

„Iată-mă cu o leafă de cincizeci de franci pe lună. Tare trebuie să se fi temut domnul de Rênal! Dar de ce?"

Tot gândindu-se de ce s-o fi temut omul acela fericit şi puternic, împotriva căruia cu un ceas mai înainte spumega de mânie, Julien se pomeni până la urmă cu sufletul înseninat. Şi, timp de câteva clipe, se simţi aproape mişcat de încântătoarea frumuseţe a codrului prin mijlocul căruia trecea. Bucăţi uriaşe de stâncă se prăvăliseră odinioară în pădure dinspre munte. Fagii înalţi se înălţau aproape la fel de sus ca şi stâncile a căror umbră dădea o răcoare plăcută, la câţiva paşi de locurile unde dogoarea soarelui n-ar fi îngăduit să poposeşti.

Julien se odihnea o clipă la umbra stâncilor uriaşe, apoi pornea din nou la drum, pe coastă. Curând, printr-o potecă îngustă pe care o foloseau numai cei ce-şi mânau caprele la păscut, se pomeni stând în picioare pe-o stâncă imensă, cu totul despărţit de restul oamenilor. Poziţia aceasta fizică îl făcu să zâmbească: ea îi dădea putinţa să întrezărească poziţia morală pe care ardea de dorinţă s-o cucerească. Aerul curat al acestor munţi înalţi îl însenină, ba chiar îl înveseli sufletul. În ochii lui primarul din Verrières rămăsese tot reprezentantul tuturor bogătaşilor şi tuturor neobrăzaţilor din lume; dar Julien simţea că ura care îl însufleţise, în ciuda violentei manifestărilor, n-avea nimic personal în ea. Dacă n-ar mai fi dat cu ochii de domnul de Rênal, într-o săptămână ar fi uitat şi de el, şi de castel, şi de câini, şi de copii, şi de toată familia lui.

„L-am silit, nu ştiu prin ce mijloace, să facă cea mai mare jertfă. Peste cincizeci de ludovici pe an! Iar cu o clipă mai înainte abia scăpasem din cea mai groaznică primejdie. Iată două victorii într-o singură zi; a doua e fără merit; ar trebui să-i ghicesc pricina. Dar să lăsăm cercetările anevoioase pe mâine.”

Stând în picioare pe stâncă uriaşă, Julien privea cerul învăpăiat de-un soare de august. La poalele stâncii, prin iarbă, cântau greierii; când tăceau, o linişte adâncă se lăsa în preajmă. În faţa lui, priveliştea se desfăşura limpede, până departe. Iar deasupra zărea, din când în când, câte un uliu avântându-se dinspre stânci şi descriindu-şi în tăcere rotirile imense. Privirea lui Julien urmărea fără voie pasărea de pradă. Mişcările ei liniştite şi puternice îl uimeau; şi-ar fi dorit forţa şi izolarea aceasta.

Era destinul lui Napoleon. Al lui va fi oare la fel într-o bună zi?

CAPITOLUL XI
O seară

Yet Julia's very coldness still was kind,
And tremulously gentle her small hand
Withdrew itself from his, but left behind,
A little pressure, thrilling and so bland
And slight, so very slight that to the mind,
Twos but a doubt[34]
DON JUAN, c.1. St. 71

Dar trebui, totuşi să se arate şi la Verrières. Când ieşi de la parohie, o întâmplare fericită i-l scoase în calea lui Julien pe domnul de Valenod, căruia se grăbi să-i povestească despre mărirea lefii.

Întors la Vergy, nu ieşi în grădină decât atunci când se înnopta de-a binelea. Inima îi era istovită din pricina numeroaselor emoţii puternice care îl frământaseră în timpul zilei.

„Ce-am să le spun?" se întreba el neliniştit, gândindu-se la cele două doamne. Şi nu-şi dădea seama că sufletul i se afla exact la nivelul măruntelor împrejurări care, de obicei, stârnesc tot interesul femeilor. De multe ori Julien i se părea de neînţeles doamnei Derville şi chiar prietenei ei, iar el, la rândul lui, nu pricepea decât pe jumătate ce spuneau ele. Iată urmarea forţei şi, dacă îmi e îngăduit să vorbesc astfel, a măreţiei avântate a patimii ce-i zbuciuma sufletul de tânăr ambiţios. Pentru fiinţa aceasta ciudată nu exista zi fără furtună.

Intrând în grădină în seara aceea, Julien era dispus să se ocupe de gândurile frumoaselor verişoare. Ele îl aşteptau cu nerăbdare. Julien se aşeză la locul obişnuit, lângă doamna de Rênal. Curând se făcu întuneric beznă. Julien se gândi să prindă mânuţa albă pe care o vedea de multă vreme lângă mâna lui, rezemată de spătarul unui scaun. Doamna de Rênal şovăi puţin, apoi îşi retrase mâna într-un fel care vădea supărare. Julien era gata să se dea bătut şi continua voios conversaţia, când îl auzi apropiindu-se pe domnul de Rênal.

Lui Julien îl mai răsunau încă în urechi cuvintele grosolane rostite dimineaţă.

„N-aş putea să-mi bat joc de domnul ăsta copleşit de toate fericirile pe care ţi le dă averea, luându-i soţia de mână chiar de faţă cu el? se întrebă Julien. Da, am să i-o fac, eu, cel pe care l-a dispreţuit atâta."

Din clipa aceea, liniştea, atât de puţin potrivită firii lui Julien, se spulberă; dori din toată inima ca doamna de Rênal să-şi lase mâna într-a lui, şi nu se mai putu gândi la altceva.

Domnul de Rênal vorbea mânios despre politică; doi sau trei industriaşi din Verrières se îmbogăţeau, hotărât lucru, mai mult decât el şi voiau să i se împotrivească în alegeri. Doamna Derville îl asculta. Julien, enervat de vorbăria primarului, îşi apropie scaunul de al doamnei de Rênal. Întunericul îl ascundea toate mişcările, aşa că îndrăzni să-şi pună mâna lângă frumosul braţ pe care rochia îl lăsa gol. Tulburat, nemaiştiind ce face, îşi apropie faţa de braţul acela frumos şi îndrăzni să-şi lipească buzele de el.

Doamna de Rênal se înfiora. Soţul ei se afla la câţiva paşi; se grăbi să-i dea mâna lui Julien, împingându-l totodată ceva mai departe. Cum domnul de Rênal îşi continua ocările împotriva oamenilor de nimic şi a iacobinilor care se îmbogăţesc, Julien se aplecă peste mâna lăsată în voia lui şi o acoperi cu sărutări pătimaşe, sau cel puţin socotite astfel de către doamna de Rênal. Şi totuşi, chiar în ziua aceea nefericită, biata femeie avusese dovada că bărbatul pe care îl adora fără să şi-o mărturisească iubea pe altcineva! Tot timpul cât lipsise Julien, ea se aflase în prada unei deznădejdi fără margini, care îl dăduse de gândit.

„Iubesc, oare? se întreba ea. Să fiu oare îndrăgostită? Eu, femeie măritată, să fiu îndrăgostită! Dar pentru soţul meu n-am simţit niciodată nebunia asta întunecată care mă face să nu-mi pot dezlipi gândul de la Julien. De fapt, el nu-i decât un copil, plin de respect pentru mine. Rătăcirea îmi va fi trecătoare. Ce-i pasă soţului meu de simţămintele pe care le-aş putea nutri faţă de tânărul acesta? Pe domnul de Rênal l-ar plictisi discuţiile mele cu Julien despre tot felul de lucruri de-ale închipuirii. El nu se gândeşte decât la afaceri. Şi nu-i fur nimic, ca să-i dărui lui Julien."

Nici urmă de făţărnicie nu pătase curăţenia sufletului ei naiv, rătăcit de o patimă nemaiîncercată încă până atunci. Se înşela, şi totuşi, fără să-şi dea seama, un fior de virtute o înfricoşa. Acesta îi era zbuciumul când Julien se ivi în grădină. Îi auzi glasul şi, aproape în aceeaşi clipă, îl văzu aşezându-se lângă ea. Iar inima îi fu răpită de încântătoarea fericire care, de două

săptămâni, mai mult o uimea decât o ispitea. Totul i se părea nou şi neaşteptat. Şi, cu toate acestea, după câteva clipe se întrebase: „E de-ajuns, aşadar, să-l am pe Julien lângă mine ca să-i iert toate păcatele?” Şi se înfricoşase. Atunci îşi retrăsese mâna de lângă a lui.

Sărutările pătimaşe, aşa cum nu mai simţise niciodată, o făcură să uite deodată că el poate iubea o altă femeie. Curând, Julien nu i se mai păru vinovat. Faptul că străpungătoarea durere iscată de bănuială încetase, cât şi prezenţa unei fericiri pe care nici măcar n-o visase vreodată, îl dăruiră extazul iubirii şi o veselie nebună. Seara aceea a fost încântătoare pentru toată lumea, în afară de primarul din Verrières, care nu-şi putea uita industriaşii îmbogăţiţi. Julien nu se mai gândea la întunecata lui ambiţie şi nici la planurile atât de greu de îndeplinit. Pentru prima dată în viaţă era stăpânit de puterea frumuseţii. Pierdut într-o visare nedesluşită şi blândă, atât de străină firii lui, strângând încetişor mâna care îi plăcea pentru că i se părea de o frumuseţe desăvârşită, asculta ca în vis freamătul frunzelor de tei foşnind la adierea nopţii şi hămăitul depărtat al dinilor de la moara de pe Doubs.

Dar emoţia aceasta era o plăcere, şi nu o pasiune. De cum intră în odaia lui, Julien nu-şi mai dorea decât o singură fericire: aceea de a-şi lua cartea favorită. Când ai douăzeci de ani, gândul la lume şi la impresia pe care trebuie să o faci asupra ei e mai important decât orice.

Cu toate astea, lăsă cartea curând. Tot chibzuind asupra victoriilor lui Napoleon, observase ceva nou în propria lui victorie. „Da, am câştigat o bătălie, îşi spuse el, dar trebuie s-o folosesc, trebuie să-i strivesc trufia gentilomului ăstuia orgolios, atâta timp cât bate în retragere. Aşa ar fi făcut şi Napoleon. Trebuie să-i cer un concediu de trei zile ca să mă duc să-l văd pe prietenul meu Fouqué. Dacă nu mi-l dă, îl sperii iar cu plecarea, dar n-o să se împotrivească.”

Doamna de Rênal nu putu închide ochii toată noaptea. I se păru că până atunci nu trăise. Nu putea înceta să se gândească la fericirea de a-l simţi pe Julien acoperindu-i mâna cu sărutări înflăcărate.

Deodată îi veni în minte groaznicul cuvânt: adulter. Toate câte le poate aduce desfrânarea cea mai josnică pentru a murdări ideea despre dragostea simţurilor i se îngrămădiră în suflet. Gândurile acestea voiau să-i terfelească icoana gingaşă şi divină pe care şi-o făurea despre Julien şi despre fericirea de a-l iubi. Viitorul i se înfăţişă în culori înfricoşătoare. Se vedea vrednică de dispreţ.

Fu o clipă groaznică. Sufletul i se rătăci în ţinuturi necunoscute. In ajun, gustase o fericire nemaiîntâlnită. Şi acum se pomeni dintr-o dată prăbuşită într-o deznădejde cumplită. Fiindcă nu mai cunoscuse asemenea chinuri, ele îi tulburară mintea. Şi o clipă îi trecu prin minte să-I mărturisească soţului că-i e teamă să nu se fi îndrăgostit cumva de Julien. Aşa, ar fi vorbit despre el. Din fericire, îşi aminti o povaţă dată de mătuşa ei în ajunul cununiei. Era vorba despre primejdia destăinuirilor făcute unui soţ care, la urma urmei, e un stăpân. În durerea ei, doamna de Rênal îşi frângea mâinile.

Se lăsă târâtă la voia întâmplării de imagini contradictorii si dureroase. Când se temea că nu-i iubită, când o tortură ideea înfiorătoare a păcatului, ca şi cum a doua zi avea să fie legată la stâlpul infamiei, în piaţa publică din Verrières, cu o tăbliţă explicând lumii adulterul săvârşit.

Doamna de Rênal n-avea deloc experienţa vieţii; chiar fiind cu desăvârşire trează şi cu mintea limpede, şi tot n-ar fi văzut nicio deosebire între a fi vinovată în faţa lui Dumnezeu şi a fi copleşită în public de semnele cele mai zgomotoase ale oprobriului tuturor.

Când groaznica idee a adulterului şi toată mârşăvia pe care, în mintea ei, păcatul acesta îl aducea după sine îl lăsau o clipă de răgaz, şi când visa la plăcerea de a trăi alături de Julien tot atât de nevinovat ca şi până atunci, se pomenea sfâşiată de gândul chinuitor că Julien iubeşte o altă femeie. Îi vedea încă paloarea de atunci, când se temuse să nu-i piardă portretul sau să n-o compromită lăsându-l să fie văzut. Pentru prima oară zărise spaima pe chipul lui atât de liniştit şi de nobil. Niciodată nu se arătase atât de mişcat pentru ea sau pentru copiii ei. Şi durerea aceasta sporită atinse cea mai mare intensitate din câte poate să îndure sufletul omenesc. Fără să-şi dea seama, doamna de Rênal ţipă atât de tare, încât îşi trezi camerista. Pe neaşteptate, văzu lângă pat licărirea unei lumini şi o recunoscu pe Élisa.

— Pe tine te iubeşte? îi strigă ea, înnebunită. Camerista, mirată de groaznica tulburare în care îşi găsise stăpâna, nu dădu, din fericire, nicio atenţie ciudatelor ei cuvinte. Doamna de Rênal simţi că făcuse o imprudenţă.

— Am febră, îi spuse ea, şi cred că delirez puţin. Rămâi lângă mine.

Nevoia de-a se stăpâni o trezi de-a binelea. Şi găsi atunci că e mai puţin nefericită decât credea; judecata cumpătată îşi reluă locul pe care i-l răpise starea de somnolenţă. Ca să scape de privirea fixă a cameristei, îl porunci să-i citească ziarul şi, în şuşotitul monoton al vocii Élisei, care-i citea un lung articol din *La Quotidienne*, doamna de Rênal luă hotărârea virtuoasă

de-a se purta faţă de Julien cu o răceală desăvârşită atunci când îl va revedea.

CAPITOLUL XII
O călătorie

La Paris se găsesc oameni eleganţi;
în provincie s-ar putea să fie
oameni de caracter.
SIEYES[35]

A doua zi, la cinci dimineaţa, înainte de a da ochii cu doamna de Rênal, Julien obţinu de la soţul ei un concediu de trei zile. Şi, gândindu-se la mâna ei atât de frumoasă, Julien simţi, împotriva tuturor aşteptărilor, nevoia s-o revadă. Ieşi în grădină, dar doamna de Rênal se lăsă multă vreme aşteptată. Dacă Julien ar fi iubit-o însă, ar fi zărit-o stând cu fruntea rezemată de geam, după jaluzelele închise doar pe jumătate de la catul întâi. Îl privea. Până la urmă, în ciuda hotărârii luate, doamna de Rênal se decise să coboare în grădină. Obrajii, de obicei palizi, i se îmbujoraseră în culorile cele mai vii. Femeia aceasta, atât de naivă, se vedea cât de colo că e tulburată; un simţământ de jenă şi chiar de mânie îi întuneca seninătatea adâncă şi, mai presus decât toate interesele vulgare ale vieţii, seninătatea care dădea atâta farmec înfăţişării ei îngereşti.

Julien se apropie cu grabă; îl admira braţele atât de frumoase, ivite pe sub şalul zvârlit peste umeri. Prospeţimea aerului dimineţii părea că sporeşte şi mai mult strălucirea obrajilor ei, pe care zbuciumul din timpul nopţii îl făcuse şi mai sensibili la toate impresiile. Frumuseţea aceasta modestă, mişcătoare şi totuşi purtând pecetea unor gânduri cu greu de găsit la oamenii de rând, părea că-i descoperă lui Julien însuşiri ale sufletului necunoscute lui până atunci. Pierdut în admirarea farmecelor care îi mângâiau privirile nesăţioase, Julien nu se mai preocupa deloc de primirea prietenoasă la care se aştepta. De aceea îl miră cu atât mai mult răceala ca de gheaţă pe care ea căuta să i-o arate; îndărătul răcelii acesteia, crezu chiar că întrezăreşte intenţia de a-l pune la locul lui.

Zâmbetul de plăcere îi pieri de pe buze; Julien îşi aminti ce rang are în societate şi mai ales în ochii unei moştenitoare nobile şi bogate. Cât ai clipi,

pe faţă nu i se mai citea decât trufia şi mânia împotriva lui însuşi. Nu mai putea de ciudă că-şi întârziase plecarea cu mai mult de o oră, ca să aibă parte de o primire atât de umilitoare.

„Numai un dobitoc se poate mânia pe alţii, îşi spuse el: o piatră cade pentru că e grea. Oare o să mă port mereu ca un copil? Când am să deprind bunul obicei de a nu le dărui din sufletul meu oamenilor ăstora decât exact pentru cât mă plătesc? Dacă vreau să mă bucur şi de respectul lor şi de al meu, trebuie să le arăt că numai sărăcia mea are legături cu bogăţia lor, dar că inima mea îmi e la o mie de leghe depărtare de neobrăzarea lor şi stă într-o sferă prea înaltă ca s-o poată atinge măruntele lor hatâruri sau semne de dispreţ.”

În timp ce simţămintele acestea năpădeau sufletul tânărului preceptor, chipul lui viu căpătă expresia trufiei în suferinţă şi a ferocităţii. Doamna de Rênal îşi pierdu cumpătul. Răceala virtuoasă cu care voise să-l întâmpine făcu loc bunăvoinţei, unei bunăvoinţe însufleţite de uimirea nemăsurată faţă de neaşteptata schimbare petrecută sub ochii ei. Cuvintele fără rost pe care oamenii şi le spun dimineaţa, despre sănătate, despre vreme, le pieriră de pe buze la amândoi odată. Julien, căruia niciun fel de pasiune nu-i tulbura mintea, găsi repede un prilej să-i arate doamnei de Rênal cât de puţin se credea în relaţii de prietenie cu ea. Nu-i pomeni o vorbă despre scurta lui călătorie, o salută şi plecă.

Pe când se uita la el cum se depărtează, înmărmurită de trufia întunecată pe care o citise în privirea lui atât de plină de atenţie în ajun, fiul ei mai mare, care venea alergând din fundul grădinii, îi spuse îmbrăţişând-o:

— Avem vacanţă. Domnul Julien pleacă într-o călătorie.

La auzul acestor cuvinte, doamna de Rênal simţi cum o străbate un fior ca de moarte; era nefericită din pricina virtuţii ei şi mai nefericită încă din pricina slăbiciunii.

Ştirea aflată îl absorbi toate gândurile şi i le mână departe de cuminţile hotărâri luate în noaptea cumplită pe care o petrecuse. Acum nu mai era vorba să-i reziste iubitului acestuia atât de drag, ci să-l piardă pentru totdeauna.

La prânz, fu nevoită să stea la masă împreună cu ceilalţi. Şi, ca o culme a nenorocirii, domnul de Rênal şi doamna Derville nu vorbiră decât despre plecarea lui Julien. Primarul din Verrières observase ceva neobişnuit în tonul cu care îl ceruse concediu.

— Fără îndoială că ţărănuşului nostru i-a mai făcut cineva propuneri de angajare. Dar acest cineva, fie el chiar domnul Valenod, o să se simtă cam descurajat de cei şase sute de franci cu care va trebui să-şi ridice cheltuiala anuală. Ieri, La Verrières, i-o fi cerut un răgaz de trei zile să se mai gândească; şi azi-dimineaţă, ca să nu fie silit să-mi dea un răspuns, domnişorul pleacă în munţi. Să fii la cheremul unui ticălos de lucrător care se obrăzniceşte, iată unde am ajuns!

„Din moment ce soţul meu, căruia nici prin gând nu-i trece cât de adânc l-a jignit pe Julien, crede că el ne va părăsi, ce trebuie să cred eu atunci? gândi doamna de Rênal. Ah, totul s-a sfârşit!”

Ca măcar să poată plânge în voie şi să nu fie nevoită să răspundă întrebărilor doamnei Derville, spuse că are o durere de cap îngrozitoare şi se culcă.

— Aşa sunt femeile, repetă domnul de Rênal; totdeauna e câte ceva care nu merge la maşinăriile astea complicate. Şi plecă, încercând să pară glumeţ.

Pe când doamna de Rênal se zbuciuma, pradă celor mai cumplite chinuri ale patimii pe care i-o hărăzise soarta, Julien îşi vedea voios de drum, străbătând frumoasele privelişti ale munţilor. Trebuia să taie marele masiv de la nord de Vergy. Poteca pe care mergea, urcând încetul cu încetul printre codrii de fagi, şerpuieşte la nesfârşit pe povârnişul muntelui înalt care desenează la miazănoapte valea râului Doubs. Curând, privirile călătorului, trecând peste crestele mai joase ce mărginesc râul Doubs spre sud, ajunseră până-n câmpiile roditoare din Burgundia şi Beaujolais: Şi, oricât de nesimţitor i-ar fi fost sufletul la asemenea frumuseţi, tânărul nostru ambiţios nu se putea împiedica să se oprească locului din când în când, ca să admire o privelişte atât de vastă şi atât de impunătoare.

În sfârşit, atinse creasta muntelui celui mare pe lângă care trebuia să treacă pentru a ajunge, pe calea aceasta piezişă, în vâlceaua singuratică unde locuia Fouqué, tânărul negustor de lemne, prietenul lui. Julien n-avea zor să dea ochi nici cu el şi nici cu vreo altă făptură omenească. Ascuns ca o pasăre de pradă în mijlocul stâncilor golaşe de pe creasta muntelui, putea să zărească din depărtare orice om care s-ar fi apropiat de el. Pe povârnişul aproape abrupt al unei stânci, văzu o mică grotă. Pornind din nou la drum, ajunse curând la ea. „Aici, îşi spuse el cu ochii strălucind de bucurie, oamenii n-ar putea să-mi facă niciun rău.” Îi dădu prin minte să-şi satisfacă plăcerea de a-şi însemna gândurile, plăcere atât de primejdioasă pentru el în

oricare alt loc. Un bolovan pătrat îl servi drept masă. Pana îl zbura pe hârtie nu mai vedea nimic în preajmă. În sfârşit, observă că soarele apune îndărătul munţilor îndepărtaţi din Beaujolais.

„De ce nu mi-aş petrece noaptea aici? se întrebă el. Am pâine şi sunt liber!" Sunetul acestui măreţ cuvânt îl înflăcăra inima. Făţărnicia îl împiedica să fie liber până şi la Fouqué. Cu capul sprijinit în palme, Julien rămase în grota aceea, mai mulţumit decât fusese toată viaţa, frământat de visuri si de fericirea libertăţii lui. Pe negândite, văzu stingându-se, una după alta, toate razele amurgului. În mijlocul beznei fără de sfirşit, sufletul i se pierdu în contemplarea a ceea ce îşi închipuia că va întâlni, într-o bună zi, la Paris. Vedea în primul rând o femeie, cu mult mai frumoasă şi cu o minte neasemuit mai aleasă decât toate pe care le putuse întâlni în provincie. O iubea cu patimă şi era iubit. Şi dacă se despărţea de ea pentru câteva clipe, o făcea doar pentru a se acoperi de glorie şi a-i merita şi mai mult iubirea.

Chiar presupunând că ar avea imaginaţia lui Julien, oricare tânăr crescut în mijlocul tristelor adevăruri ale societăţii pariziene ar fi fost trezit, la acest episod al romanului său, de fiorul rece al ironiei; isprăvile mari ar fi pierit o dată cu speranţa de a se înfăptui, ca să facă loc zicalei atât de cunoscute: „Dacă îţi laşi singură iubita, eşti în primejdie, vai! să fii înşelat de două-trei ori pe zi". Julien însă, ca orice ţăran tânăr, nu vedea între el şi faptele cele mai eroice decât lipsa prilejului de a le înfăptui.

Dar o beznă adâncă luase locul luminii de peste zi şi mai avea de mers două leghe până la cătunul unde locuia Fouqué. Înainte de a părăsi grota, Julien aprinse focul şi arse cu grijă tot ce scrisese.

Prietenul lui se miră grozav când îl auzi bătându-i la poartă, la ora unu noaptea. Nu se culcase încă: îşi făcea socotelile. Era un tânăr înalt, nu prea frumos, cu trăsături mari şi aspre, cu un nas cât toate zilele şi cu multă bunătate sufletească ascunsă sub înfăţişarea aceasta neplăcută.

— Te-ai certat cumva cu domnul de Rênal de-mi pici aşa, pe nepusă masă?

Julien îl povesti, dar cum se cuvenea, întâmplările din ajun.

— Rămâi la mine, îi spuse Fouqué. Văd că-i cunoşti pe domnul de Rênal, pe domnul Valenod, pe subprefectul Maugiron, pe părintele Chélan şi că ai înţeles cât se poate de bine firea oamenilor ăstora. Eşti în stare să iei parte la licitaţii. Ştii mai multă aritmetică decât mine şi o să-mi ţii socotelile. Câştig bine cu negoţul meu, dar neputinţa de a duce singur toate în spate şi teama de a nu da peste un pungaş dacă mi-aş lua un tovarăş mă împiedică

necontenit să închei afaceri minunate. Nu-i nicio lună de când l-am făcut să câştige şase mii de franci pe Michaud de Saint-Amand, pe care nu-l mai văzusem de vreo şase ani şi pe care l-am întâlnit, din întâmplare, la o vânzare, în Pontarlier. De ce n-ai fi câştigat tu ăşti şase mii de franci, sau măcar trei mii? Căci dacă în ziua aceea te-aş fi avut cu mine, aş fi participat la licitaţia pentru tăierea acelui parchet de pădure şi toată lumea mi l-ar fi lăsat îndată. Fă-te tovarăş cu mine.

Propunerea aceasta îl supără pe Julien, căci nu se potrivea cu nebunia lui. În timpul cinei pe care cei doi prieteni şi-o pregătiseră ei înşişi, ca eroii lui Homer, pentru că Fouqué trăia singur, negustorul îl arătă lui Julien socotelile lui şi-i dovedi cât de bănos era negoţul cu lemne. Fouqué avea cele mai bune păreri despre înţelepciunea şi caracterul lui Julien.

Când Julien rămase, în sfârşit, singur în odăiţa clădită din bârne de brad, îşi spuse: „E drept că aş putea să câştig aici vreo câteva mii de franci şi apoi să îmbrăţişez mai uşor meseria de ostaş sau pe aceea de preot, după moda care va domni atunci în Franţa. Bănişorii agonisiţi ar înlătura toate piedicile mărunte. Trăind singuratic în munţii aceştia, mi-aş mai risipi un pic groaznica nepricepere în privinţa atâtor lucruri care-i preocupă pe toţi aceşti oameni de salon. Dar Fouqué nu vrea să se însoare şi-mi repetă întruna că singurătatea îl face nefericit. E vădit că, dacă doreşte să-şi la pe cineva fără niciun capital, o face numai de dragul de a avea un tovarăş care să nu-l părăsească niciodată."

„Cum, să-mi înşel prietenul?" se indignă Julien. El, pentru care făţărnicia şi lipsa oricărui sentiment de simpatie omenească erau singurele mijloace de a se descurca în viaţă, nu putu de data aceasta să îndure ideea de a fi cât de cât lipsit de delicateţe faţă de un om care îl iubea.

Dar, deodată, Julien se simţi fericit: găsise un motiv de refuz. „Cum! Dar aş pierde ca un laş şapte sau opt ani. Aş fi om abia la douăzeci şi opt de ani, vârstă la care Bonaparte săvârşise cele mai glorioase fapte! După ce voi fi câştigat, neştiut de nimeni, ceva bani, alergând pe la vânzările astea de lemne şi câştigând stima câtorva pungaşi mărunţi, cine îmi garantează că voi mai avea focul sacru fără de care hu poţi să-ţi faci un nume?"

A doua zi dimineaţă, Julien îi răspunse cu mult sânge rece bunului Fouqué, care socotea tovărăşia ca şi făcută, că sfânta chemare pe care o simte pentru a sluji altarul nu-i îngăduia să primească. Fouqué nu se putea dumiri.

— Dar nu te gândeşti, îl repetă el, că te fac asociatul meu, sau, dacă-ţi place mai mult, că-ţi dau patru mii de franci pe an? Şi vrei să te întorci la domnul de Rênal, care te dispreţuieşte cum îşi dispreţuieşte noroiul de pe cizme! Când o să ai în pungă două sute de taleri, cine te va împiedica să intri la seminar? Ba, mai mult încă, mă leg să-ţi fac rost de cea mai bună parohie din ţinut. Căci, adăugă Fouqué coborând glasul, eu le duc lemne de foc şi domnului… şi domnului… Le dau esenţă de stejar, calitatea întâi, pe care ei mi-o plătesc la preţul lemnelor obişnuite, dar socot că nu există bani mai bine plasaţi.

Nimic nu putu învinge sfânta chemare a lui Julien. Fouqué îl socoti până la urmă puţin nebun. A treia zi, de cu zori, Julien îşi părăsi prietenul ca să-şi petreacă ziua în mijlocul stâncilor de pe muntele cel mare. Îşi regăsi grota, dar îşi pierduse liniştea sufletească i-o răpise oferta prietenului său. Asemeni lui Hercule, se afla la răspântia nu dintre păcat şi virtute, ci dintre mediocritatea dăruită de o bunăstare asigurată şi toate visele eroice ale tinereţii. „Aşadar, n-am o tărie sufletească de neclintit”, îşi spunea el. Şi îndoiala asta îl durea cel mai mult. „Nu sunt făcut din acelaşi aluat cu oamenii mari, de vreme ce mi-e teamă că opt ani irosiţi ca să-mi câştig pâinea ar putea să-mi răpească forţa aceea sublimă care duce la săvârşirea faptelor măreţe.”

CAPITOLUL XIII
Ciorapii ajuraţi

Un roman: o oglindă pe care-o
plimbi de-a lungul unui drum.
SAINT-RÉAL[36]

Când Julien zări pitoreştile ruine ale străvechii biserici din Vergy, îşi dădu seama că de două zile nu se mai gândise, nici măcar în treacăt, la doamna de Rênal. „în ziua când am plecat, femeia aceasta mi-a reamintit distanţa nemărginită care ne desparte şi m-a tratat ca pe un fiu de lucrător. Fără îndoială, a vrut să-mi arate cât de rău îl pare că mi-a lăsat mâna ei, în ajun… Şi totuşi, ce mână frumoasă are! Cât farmec! Câtă nobleţe în privirile acestei femei!”

Posibilitatea de a se îmbogăţi pe lângă Fouqué făcea ca gândurile lui Julien să fie întrucâtva mai puţin apăsătoare; simţământul viu al sărăciei şi al stării lui înjositoare în ochii lumii nu-l mai necăjea atât de des. Ca şi cum s-ar fi aflat undeva, pe o înălţime, putea acum să judece şi să domine, ca să zic aşa, sărăcia cruntă şi îndestularea căreia el îi spunea tot bogăţie. Departe de a-şi privi ca un filosof situaţia, Julien avea totuşi destulă luciditate ca să se simtă schimbat după călătoria aceasta în munţi.

Şi îl mira adânca tulburare cu care doamna de Rênal ascultă scurta povestire despre călătoria sa, povestire cerută de ea.

Fouqué avusese planuri de însurătoare, iubiri nefericite; destăinuirile îndelungi în legătură cu ele răpiseră mult timp din convorbirile celor doi prieteni. După ce întâlnise prea devreme fericirea, Fouqué observase că nu era el singurul iubit. Toate povestirile acestea îl miraseră pe Julien şi aflase din ele o sumedenie de lucruri noi. Până atunci, viaţa lui singuratică, trăită numai în închipuire şi-n neîncredere, îl depărtase de tot ce l-ar fi putut lumina.

Cât lipsise Julien, pentru doamna de Rênal viaţa nu fusese decât un lung şir de chinuri felurite, dar toate de neîndurat; se simţise cu adevărat bolnavă.

— Mai ales, îi spuse doamna Derville când îl văzu sosind pe Julien, bolnavă cum eşti, diseară nu cumva să ieşi în grădină. Umezeala aerului te-ar putea îmbolnăvi şi mai rău.

Doamna Derville vedea cu mirare că prietena ei, pe care domnul de Rênal o dojenea mereu că se îmbracă prea simplu, îşi pusese nişte ciorapi ajuraţi şi nişte pantofi de toată frumuseţea, abia aduşi de la Paris. De trei zile încoace, singura distracţie a doamnei de Rênal fusese să croiască şi s-o zorească pe Élisa să-i coasă o rochie de vară dintr-o ţesătură foarte la modă. Abia putuseră termina rochia, câteva clipe înainte de sosirea lui Julien; doamna de Rênal o îmbrăcă imediat. Prietena ei nu mai avu nicio îndoială. „Iubeşte, nefericita!" îşi spuse doamna Derville. Şi-i înţelese toate simptomele ciudate ale bolii.

Apoi o văzu vorbindu-i lui Julien. Obrajii i se făceau când albi ca varul, când roşii ca focul. În ochii ei, aţintiţi în ochii tânărului preceptor, se oglindea o adâncă nelinişte. Doamna de Rênal se aştepta dintr-o clipă în alta ca el să se explice şi să-i anunţe că-i va părăsi sau că va rămâne. Julien nici nu pomenea măcar despre asemenea lucruri, la care nu se gândea. După un zbucium îngrozitor, doamna de Rênal îndrăzni, în sfârşit, să-l întrebe, cu o voce tremurătoare, în care i se oglindea întreaga patimă

— Ai să-ţi părăseşti elevii ca să intri în altă parte?

Julien fu izbit de vocea nesigură şi de privirea doamnei de Rênal. „Femeia asta mă iubeşte, îşi spuse el; dar după ce-o să-i treacă slăbiciunea de care, în trufia ei, se căieşte, şi după ce n-o să-i mai fie teamă că plec, o s-o cuprindă iar mândria." Felul acesta de a privi situaţia străbătu ca un fulger prin mintea lui Julien. Răspunse şovăielnic:

— Mi-ar veni tare greu să părăsesc nişte copii atât de drăguţi şi *de viţă atât de aleasă*, dar poate voi fi nevoit s-o fac. Omul are îndatoriri şi faţă de sine însuşi.

Rostind cuvintele *de viţă atât de aleasă* (cuvinte aristocratice pe care Julien le învăţase de curând), în el se iscă un simţământ adânc, potrivnic simpatiei. „în ochii femeii acesteia, gândea Julien, eu nu sunt de viţă aleasă."

Ascultându-l, doamna de Rênal îl admira inteligenţa şi frumuseţea, dar îşi simţea inima zdrobită la gândul plecării pe care el o lăsa să se întrevadă. Toţi cunoscuţii din Verrières, veniţi s-o viziteze cât lipsise Julien, se întrecuseră în complimente pentru omul minunat pe care soţul ei avusese norocul să-l descopere te miri unde. Şi asta nu fiindcă oamenii aceştia ar fi

priceput mare lucru din progresele făcute de copii. Faptul că el ştia Biblia pe de rost, şi încă în latineşte, îl umpluse pe localnicii din Verrières de o admiraţie în stare să dureze, poate, un veac.

Cum nu vorbea cu nimeni, Julien habar n-avea de toate acestea. Dacă doamna de Rênal s-ar fi putut stăpâni cât de cât, l-ar fi lăudat pentru faima dobândită şi, potolindu-i astfel orgoliul, ar fi avut în faţă un Julien blând şi drăguţ, cu atât mai mult cu cât el găsea că rochia ei cea nouă e încântătoare. Doamna de Rênal, mulţumită si de frumuseţea rochiei şi mai ales de ceea ce îi spusese Julien în această privinţă, dori să facă o plimbare în grădină; curând, însă, mărturisi că nu e în stare să umble. Şi se sprijini de braţul călătorului, dar, în loc să-i sporească puterile, atingerea braţului acestuia i le răpi cu totul.

Se întunecase; de îndată ce se aşezară unul lângă altul, Julien, folosindu-şi vechiul privilegiu, îndrăzni să-şi apropie buzele de braţul frumoasei lui vecine şi să-i la mâna. Nu se gândea la doamna de Rénal, ci la îndrăzneala dovedită de Fouqué faţă de amantele lui; cuvintele *de viţă aleasă* îl mai apăsau încă inima. Doamna de Rênal îl strânse mâna, dar asta nu-i făcu niciun fel de plăcere.

Departe de a se mândri sau măcar de a fi recunoscător pentru sentimentele pe care, în seara aceea, doamna de Rênal le trăda prin semne prea vădite, frumuseţea, eleganţa, prospeţimea îl lăsară aproape nepăsător. Curăţia sufletească, lipsa oricărui simţământ de ură prelungesc, fără doar şi poate, durata tinereţii. Faţa îmbătrâneşte înainte de toate la cele mai multe dintre femeile frumoase.

Julien fu posac toată seara; până atunci nu se mâniase decât împotriva soartei şi a societăţii; dar, de când Fouqué îi oferise un mijloc josnic de a se îmbogăţi, era tare mânios pe el însuşi. Adâncit în gândurile lui, deşi din când în când le mai spunea câte o vorbă celor două prietene, până la urmă, fără să-şi dea seama, lăsă mâna doamnei de Rênal. Gestul acesta o tulbură adânc pe biata femeie: văzu în el un semn al ursitei.

Dacă ar fi fost sigură de dragostea lui Julien, poate că virtutea ar fi găsit putere să i se împotrivească. Dar, tremurând de teamă că-l va pierde pentru totdeauna, patima o rătăci într-atâta, încât apucă ea mâna lui Julien care, în visarea lui, şi-o ţinea sprijinită de spătarul scaunului. Asta îl trezi pe tânărul ambiţios: ar fi vrut să-i aibă martori în clipa aceea pe toţi nobilii trufaşi care, când el stătea la coada mesei, alături de copii, îl priveau cu un zâmbet atât de ocrotitor. „Femeia asta nu mă mai dispreţuieşte, îşi spuse el, deci, am

datoria faţă de mine însumi să-i fiu amant.” O asemenea idee nu i-ar fi venit în minte înainte de mărturisirile naive ale lui Fouqué.

Hotărârea luată pe neaşteptate fu un prilej plăcut de a-şi petrece timpul. Julien îşi spunea: „Una dintre aceste două femei trebuie să fie a mea”. Observă că l-ar fi atras mai mult să-i facă curte doamnei Derville; nu fiindcă ar fi fost mai frumoasă, ci pentru că îl cunoscuse ca preceptor, stimat pentru ştiinţa lui, şi nu ca biet cherestegiu, purtând la subsuoară o haină de lână creaţă, aşa cum apăruse pentru prima oară în faţa doamnei de Rénal.

Şi tocmai sub înfăţişarea tânărului lucrător, roşind până-n albul ochilor, încremenit în faţa porţii şi neîndrăznind să sune, şi-l închipuia doamna de Rênal cu cel mai mare drag.

Chibzuind mai departe asupra situaţiei sale, Julien văzu că nici prin minte nu trebuia să-i treacă s-o cucerească pe doamna Derville, care observase pesemne că doamna de Rênal îl place. Silit să se întoarcă la aceasta din urmă, Julien se întrebă: „Ce ştiu eu despre firea ei? Doar atât: înainte de a pleca în călătorie, îl luam mâna şi ea şi-o retrăgea; astăzi, eu îmi retrag mâna, iar ea o prinde şi o strânge într-a ei. Ar fi un prilej cum nu se poate mai nimerit să-i plătesc pentru tot dispreţul pe care mi l-a arătat. Dumnezeu ştie câţi amanţi o fi avut! Poate că acum mă alege pe mine numai fiindcă întâlnirile ne sunt mai lesnicioase”.

Aceasta e, vai! nenorocirea unei civilizaţii excesive! La douăzeci de ani, sufletul unui tânăr, dacă are cât de cât educaţie, se află la mii de leghe depărtare de spontaneitatea fără de care dragostea este, adeseori, cea mai plicticoasă dintre obligaţii.

„Sunt dator faţă de mine s-o cuceresc, continuă mărunta vanitate a lui Julien, cu atât mai mult cu cât, dacă nu voi fi niciodată bogat şi dacă cineva se va gândi să-mi reproşeze josnica slujbă de preceptor, îl voi putea face să înţeleagă că dragostea m-a aruncat aici.”

Julien îşi trase din nou mâna dintr-a doamnei de Rênal, apoi i-o prinse strâns. Pe la miezul nopţii, când reintrau în salon, doamna de Rênal îl întrebă cu jumătate glas:

— Ai să ne părăseşti? Pleci? Julien îi răspunse oftând:

— Sunt nevoit să plec, căci vă iubesc cu patimă… E un păcat… Şi încă ce păcat pentru un tânăr cu gândul la preoţie!

Doamna de Rênal se rezemă de braţul lui, atât de aproape, încât obrajii ei simţiră căldura obrajilor lui Julien.

Fiecare din ei îşi petrecu noaptea într-un chip deosebit. Doamna de Rênal se pierdu în extazul celei mai înalte voluptăţi morale. O fetiţă cochetă, care iubeşte de la o vârstă fragedă, se deprinde cu frământările dragostei; iar când ajunge la vârsta adevăratei pasiuni, farmecul noutăţii dispare. Dar doamna de Rênal nu citise niciodată romane şi toate nuanţele fericirii erau noi pentru ea. Niciun adevăr trist nu-i îngheţa inima, nici chiar spectrul viitorului. Se vedea la fel de fericită peste zece ani, pe cât era în clipa aceea. Până şi ideea virtuţii şi a credinţei jurată domnului de Rênal, idee care o tulburase cu câteva zile mai înainte, se ivi zadarnic şi fu alungată ca un oaspete nedorit. „Niciodată nu-i voi îngădui nimic lui Julien, îşi spuse doamna de Rênal. Vom trăi şi de acum înainte aşa cum trăim de o lună. Îmi va fi prieten.”

CAPITOLUL XIV
Foarfecele englezesc

O fată de şaisprezece ani avea
un ten ca o petală de roză şi îşi
dădea cu fard.
POLIDORI[37]

Lui Julien, oferta făcută de Fouqué îl răpise liniştea şi bucuria; acum nu mai ştia ce hotărâre să ia.

„Vai! poate că-mi lipseşte voinţa şi n-aş fi fost un bun ostaş al lui Napoleon. Cel puţin, adăugă el, micul meu joc cu stăpâna casei o să mă distreze un timp."

Din fericire pentru el, chiar în împrejurarea aceasta măruntă, semeţia unor asemenea cuvinte nu se potrivea deloc cu ceea ce simţea înăuntrul lui. Îi era teamă de doamna de Rênal, din pricina rochiei ei atât de frumoase. Rochia asta era, în ochii lui, avangarda Parisului. Mânat de orgoliu, Julien nu voia să lase nimic la voia întâmplării şi a inspiraţiei momentului. Din mărturisirile lui Fouqué şi după puţinul pe care îl citise în Biblie despre dragoste, îşi întocmi un plan de bătălie foarte amănunţit. Şi fiindcă era nespus de tulburat, deşi nu-şi mărturisea asta, îşi aşternu planul pe hârtie.

A doua zi dimineaţă, în salon, doamna de Rênal rămase o clipă singură cu el.

— Nu mai ai alt nume în afară de Julien? îl întrebă ea.

La întrebarea aceasta atât de măgulitoare, eroul nostru nu ştiu ce să răspundă. Se afla în faţa unei împrejurări neprevăzute în plan. Dacă n-ar fi făcut prostia de a-şi alcătui un plan, mintea lui ageră l-ar fi scos uşor din impas; faptul că fusese luat pe neaşteptate n-ar fi făcut decât să-i sporească vioiciunea ideilor.

Aşa, însă, fu stângaci şi-şi exagera stângăcia. Dar doamna de Rênal i-o iertă repede. Ea nu văzu în purtarea lui decât urmarea unei încântătoare

nevinovăţii. Şi ceea ce îl lipsea bărbatului acestuia, căruia toată lumea îl recunoştea marea inteligenţă, era tocmai aerul nevinovăţiei.

— Micul tău preceptor îmi inspiră multă neîncredere, îi spunea doamna Derville. Am impresia că se gândeşte întruna şi că tot ce face e calculat. E un prefăcut.

Julien rămase profund umilit de nefericita încurcătură stârnită de întrebarea doamnei de Rênal, căreia nu se pricepuse să-i răspundă.

„Un bărbat ca mine e dator să nu rabde o asemenea înfrângere!” Şi, folosind clipa când treceau dintr-o încăpere în alta, se crezu obligat să-i dea o sărutare doamnei de Rênal.

Dar gestul lui fu cât se poate de nepotrivit, cât se poate de neplăcut şi pentru unul şi pentru altul, cât se poate de neprevăzător. Cât pe ce să fie văzuţi! Doamna de Rênal îl crezu nebun. Se sperie şi, mai ales, se simţi jignită. Prostia asta îl amintea de domnul Valenod.

„Ce mi s-ar fi întâmplat dacă aş fi fost singură cu el?” îşi spunea ea. Şi, fiindcă iubirea îi era întunecată, i se trezi virtutea.

Din clipa aceea făcu aşa fel, încât să aibă totdeauna vreunul din copii pe lângă ea.

Ziua aceea fu plictisitoare pentru Julien; şi-o petrecu de la un capăt la altul încercând să-şi îndeplinească, stângaci, planul de cucerire. Nu se uită măcar o dată la doamna de Rênal fără ca privirea lui să nu ascundă un înţeles tainic; totuşi, nu era atât de prost încât să nu-şi dea seama că nu reuşeşte să-i fie plăcut şi, cu atât mai mult, s-o cucerească.

Doamna de Rênal nu-şi mai revenea din uimire văzându-l atât de stângaci şi, totodată, atât de îndrăzneţ. „E sfiiciunea dragostei la un om inteligent! gândi ea, în cele din urmă, cu o bucurie de nespus. E cu putinţă oare ca rivala mea să nu-l fi iubit niciodată?”

După-masă, doamna de Rênal trecu în salon ca să primească vizita domnului Charcot de Maugiron, subprefectul din Bray. Şi începu să lucreze ceva la un gherghef foarte înalt. Lângă ea se aşează doamna Derville. Într-o asemenea situaţie şi ziua în amiaza mare, eroul nostru găsi cu cale să-şi întindă piciorul şi să atingă frumosul picior al doamnei de Rênal, care, din pricina ciorapului ajurat şi a minunatului pantofior din Paris, atrăgea în mod vădit privirile galantului subprefect.

Doamna de Rênal se îngrozi; lăsă să-i cadă foarfecele, ghemul de lână, acele, astfel că gestul lui Julien putu să treacă drept o încercare stângace de-a opri căderea foarfecelor pe care le văzuse alunecând. Din fericire,

forfecuţa făcută din oţel englezesc se sparse şi doamna de Rênal nu mai conteni cu regretele că Julien nu se aflase ceva mai aproape de ea.

— I-ai observat căderea şi ai fi putut-o opri, dar din râvna dumitale nu m-am ales decât cu o lovitură de picior.

Spusele ei îl înşelară pe subprefect, dar nu şi pe doamna Derville. „Urâte obiceiuri mai are băiatul ăsta drăguţ!” gândi ea. Buna-cuviinţă a unei capitale de judeţ nu iartă deloc asemenea greşeli. Doamna de Rênal găsi momentul să-i şoptească lui Julien:

— Îţi poruncesc să fi prudent.

Julien îşi dădea seama că fusese stângaci şi era ţâfnos. Chibzui multă vreme în sinea lui ca să afle dacă trebuia să se supere pentru cuvintele: îţi poruncesc. Şi avu naivitatea să gândească: „Ea ar fi putut să spună poruncesc dacă ar fi fost vorba de ceva în legătură cu educaţia copiilor, dar, împărtăşindu-mi dragostea, trebuie să presupună că suntem egali. Fără egalitate nu se poate iubi…”; şi mintea i se rătăci în banalităţi despre dragoste. Îşi repeta cu mânie versul lui Corneille, învăţat de la doamna Derville, cu câteva zile mai înainte:

...Iubirea
Creează egalităţi şi nu le caută.

Încăpăţânându-se să joace rolul unui donjuan, Julien, care în viaţa lui nu avusese o amantă, se purtă toată ziua ca un neghiob fără seamăn. Şi n-avu decât o idee sănătoasă; plictisit de el însuşi şi de doamna de Rênal, vedea cu groază cum se apropie seara, când avea să stea în grădină, lângă ea, pe întuneric. Îi spuse domnului de Rênal că se duce la Verrières să vorbească cu preotul; şi nu se înapoie decât noaptea târziu.

La Verrières, Julien îl găsi pe părintele Chélan în dârdora mutatului; fusese, în sfârşit, dat afară din slujbă şi vicarul Maslon îi lua locul. Îi ajută bunului preot şi-i veni ideea să-i scrie lui Fouqué că sfânta şi irezistibila chemare pe care o simţea pentru slujirea altarului îl împiedicase mai întâi să-i primească îndatoritoarele propuneri, dar că văzuse o asemenea pildă de nedreptate încât poate că ar fi mai de folos pentru el dacă n-ar intra în tagma preasfântă.

Julien se felicită pentru iscusinţa cu care ştia să tragă folos de pe urma destituirii preotului din Verrières, lăsându-şi o portiţă deschisă spre revenirea la negoţ, dacă în sufletul lui trista prudenţă ar învinge cumva eroismul.

CAPITOLUL XV
Cântecul cocoşului

Pe grai latin, iubirea e amor,
Obârşie a morţii şi izvor,
Din prima clipă, al mâhnirilor;
Amarul bocet după cei ce mor,
Nelegiuiri şi lacrime de dor,
Obida grea a remuşcărilor…
PAJERA AMORULUI

Dacă Julien ar fi avut cât de puţin din iscusinţa pe care, fără niciun temei, credea că o are, ar fi putut să se felicite a doua zi de urmările călătoriei la Verrières. Lipsa lui făcuse să i se uite toate stângăciile. Dar şi în ziua aceea el fu destul de posac; către seară însă, îl veni în minte o idee năstruşnică şi o împărtăşi pe dată doamnei de Rênal, cu o rară îndrăzneală.

Abia se aşezaseră în grădină, când, fără să mai aştepte întunecimea deplină, Julien îşi apropie gura de urechea doamnei de Rênal şi, cu riscul de-a o compromite groaznic, îi spuse:

— Doamnă, în noaptea asta, la ora două, am să vin în odaia dumneavoastră; trebuie să vă spun ceva.

Julien tremura de grijă să nu-i fie respinsă propunerea; rolul de seducător îl apăsa atât de greu, încât, dacă şi-ar fi ascultat îndemnul inimii, s-ar fi încuiat în odaia lui pentru mai multe zile şi s-ar fi ferit să le vadă pe cele două doamne. Îşi dădea seama că prin purtarea lui calculată din ajun, stricase tot ce păruse frumos în ziua precedentă şi nu mai ştia, într-adevăr, pe ce cale să apuce.

Doamna de Rênal răspunse cu o indignare sinceră şi deloc exagerată la propunerea neobrăzată pe care Julien cuteza să i-o facă. Lui i se păru că întrezăreşte dispreţul în scurtul ei răspuns. Sigur e că răspunsul acesta, rostit în şoapte, cuprinsese şi un ei, aş! Pretextând că are să le spună ceva copiilor, Julien se duse în camera lor şi, când se întoarse, se aşeză lângă doamna Derville, cât mai departe de doamna de Rênal. Astfel, îndepărtă orice posibilitate de a-i lua mâna. Conversaţia fu serioasă, iar Julien se descurcă

foarte bine, în afara câtorva clipe de tăcere, în timpul cărora îşi frământa creierul. „De ce nu pot să născocesc vreo manevră iscusită, îşi spunea el, ca s-o silesc pe doamna de Rênal să-mi arate semnele de dragoste făţişă care, acum trei zile, mă făceau să cred că e a mea!?”

Se simţea descumpănit de starea aproape deznădăjduită în care împinsese lucrurile. Şi totuşi, nimic nu l-ar fi încurcat mai mult decât reuşita!

Când se despărţiră, la miezul nopţii, pesimismul îl făcu să creadă că-şi câştigase dispreţul doamnei Derville şi că, pesemne, nici cu doamna de Rênal nu stătea mai bine.

Amărât şi umilit, Julien nu izbuti să doarmă. Gândul de a renunţa la orice vicleşug, la orice plan şi de-a lăsa la voia întâmplării legătura cu doamna de Rênal, mulţumin-du-se ca un copil cu bucuriile aduse de fiecare zi, nici nu-i trecea prin minte măcar.

Îşi istovi creierul născocind manevre savante, pe care, după o clipă, le găsea absurde. Într-un cuvânt, când orologiul castelului bătu ora două din noapte, Julien era cât se poate de nefericit.

Sunetul îl trezi, aşa cum cântecul cocoşului l-a trezit pe sfântul Petru. Se pomeni în pragul celei mai grele încercări. De când făcuse propunerea neobrăzată, nu se mai gândise la ea. Doar fusese atât de rău primită!

„I-am spus că voi veni la ea, la ora două, îşi spuse Julien, ridicându-se din pat. Poate că sunt neîndemânatic şi necioplit ca orice băiat de ţăran. Doamna Derville m-a făcut de multe ori să înţeleg asta. Dar cel puţin n-am să fiu un om slab.”

Julien era, pe bună dreptate, mândru de curajul lui; niciodată nu-şi impusese o îndatorire mai anevoie de îndeplinit. Când deschise uşa tremura în aşa hal încât abia se mai putea ţine pe picioare şi fu nevoit să se rezeme de perete.

Era desculţ. Se duse să asculte la uşa domnului de Rênal, unde putu să audă sforăitul stăpânului casei. Atunci îl apucă deznădejdea. Aşadar, nu mai exista niciun motiv care să-l împiedice de a se duce la ea. Dar, Doamne! ce-o să facă acolo! N-avea niciun plan şi, chiar dacă ar fi avut vreunul, se simţea atât de tulburat, încât i-ar fi fost cu neputinţă să-l pună în aplicare.

În sfârşit, suferind de-o mie de ori mai mult decât dacă s-ar fi dus în întâmpinarea morţii, Julien se strecură în coridorul cel mic, care ducea la odaia doamnei de Rênal. Apoi deschise uşa cu o mână tremurătoare şi făcând un zgomot îngrozitor.

Înăuntru era lumină; pe cămin ardea o candelă. La nenorocirea asta Julien nu se aşteptase. Când îl văzu intrând, doamna de Rênal sări repede din pat.

— Nenorocitule! strigă ea.

Se iscă oarecare dezordine. Julien îşi uită planurile trufaşe şi reveni la rolul lui firesc: să nu-i placi unei femei atât de încântătoare i se păru cea mai cruntă nenorocire. Nu răspunse la dojenile ei decât aruncându-i-se la picioare, îmbrăţişându-i genunchii. Şi, pentru că ea îl vorbea cu multă asprime, el izbucni în lacrimi.

Peste câteva ore, când Julien ieşi din odaia doamnei de Rênal, s-ar fi putut spune, în stil de roman, că nu mai avea ce să-şi dorească. Într-adevăr, datorită dragostei pe care o inspirase şi impresiei neaşteptate pe care o făcuseră asupra lui nişte farmece seducătoare, câştigase o victorie cu neputinţă de atins prin toată iscusinţa lui atât de stângace.

Dar, pradă unui ciudat orgoliu, ţinu morţiş, în clipele cele mai dulci, să joace încă rolul unui bărbat obişnuit să subjuge femeile; şi făcu eforturi de necrezut ca să strice ce-avea mai fermecător în el. În loc să se gândească la extazul pe care îl stârnise şi la remuşcările care vădeau cât de adânc era acest extaz, ideea datoriei nu-l părăsi nicio clipă. Se temea că-l va cuprinde o remuşcare groaznică şi că va fi ridicol în vecii vecilor dacă se va depărta de modelul pe care îşi propusese să-l urmeze. Într-un cuvânt, tocmai ce făcea din Julien o fiinţă superioară îl împiedica să guste fericirea aşternută la picioarele lui. Era asemeni acelei fete de şaisprezece ani, cu bujori minunaţi în obraji, şi care, ca să meargă la bal, săvârşeşte neghiobia de a-şi da cu suliman.

Îngrozită de apariţia lui Julien, doamna de Rênal fu cuprinsă în curând de cea mai cumplită spaimă. Plânsul şi deznădejdea lui o mişcară adânc.

Şi, chiar când nu mai avu ce să-i refuze, îl împingea departe de ea, cu sinceră indignare, şi apoi i se arunca în braţe. Toată purtarea aceasta părea lipsită de orice noimă. Doamna de Rênal se credea osândită, fără putinţă de iertare şi căuta să-şi ascundă priveliştea iadului, co-pleşindu-l pe Julien cu cele mai calde mângâieri. Într-un cuvânt, nu i-ar fi lipsit nimic eroului nostru, nici chiar simţirea arzătoare a femeii pe care.o cucerise, dacă ar fi ştiut să se bucure de ea. Plecarea lui Julien nu făcu să-i înceteze extazul care o cuprindea fără voia ei şi nici lupta cu remuşcările care o sfâşiau.

„Doamne! doar atâta înseamnă să fii fericit, să fii iubit?” Acesta fu primul gând al lui Julien când se întoarse la el în odaie. Tânărul se afla în starea aceea de uimire şi de tulburare, plină de nelinişte, care te cuprinde

după ce ai obţinut un lucru multă vreme râvnit. Inima, obişnuită să dorească, nu mai are ce dori şi, totuşi, nici amintiri n-are încă: Asemeni unui soldat întors de la paradă, Julien cântări în minte, cu deosebită atenţie, toate amănuntele purtării sale: „Nu am uitat nimic din ce eram dator faţă de mine însumi? Mi-am jucat bine rolul?”

Si ce rol? Al unui bărbat obişnuit să fie strălucitor cu femeile.

CAPITOLUL XVI
A doua zi

He turn'd his lip to hers, and with his hand
Call'd back the tangles of her wandering hair[38]
DON JUAN, c.1. st. 170

Din fericire pentru gloria lui Julien, doamna de Rênal fusese prea agitată, prea uimită ca să observe prostia bărbatului care în clipa aceea devenise pentru ea totul pe lume.

Pe când îl îndemna să plece, văzând că se ivesc zorile, spunea:

— Vai, Doamne! dacă soţul meu a auzit cumva vreun zgomot, sunt pierdută.

Julien, care avea timp să-şi aleagă cuvintele, îşi aminti de acestea:

— Ai regreta viaţa?

— Nespus de mult în clipa asta. Dar n-aş regreta că te-am cunoscut.

Julien socoti că ar fi nimerit, pentru demnitatea lui, să plece când s-o lumina de-a binelea şi fără să se ferească.

Atenţia continuă cu care îşi studia cele mai mici gesturi, în nebuneasca idee de-a părea bărbat cu experienţă, nu avu decât o urmare fericită când o revăzu pe doamna de Rênal la masa de prânz, purtarea lui fu o capodoperă de prudenţă.

Cât despre ea, nu-l putea privi fără să roşească până-n albul ochilor şi nu putea trăi o clipă fără să-l privească. Îşi dădea seama cât e de tulburată, iar strădaniile de-a se stăpâni nu făceau decât s-o tulbure şi mai mult. Julien îşi ridică ochii doar o singură dată asupra ei. La început, doamna de Rênal îl admiră prudenţa. Curând însă, văzând că privirea lui nu se mai îndreaptă spre ea, se nelinişti: „Oare nu mă mai iubeşte? se întrebă ea. Vai! sunt prea bătrână pentru el; sunt cu zece ani mai mare."

Pe când treceau din sufragerie în grădină, ea îl strânse mâna. Julien, mirat de semnul acesta de dragoste atât de neobişnuit, o privi cu patimă, căci i se păruse nespus de frumoasă în timpul mesei şi, cu toate că-şi ţinuse toată vremea ochii plecaţi, el nu făcuse altceva decât să-i cerceteze cu de-

amănuntul farmecele. Privirea aceasta o alină pe doamna de Rênal; drept e că nu-i îndepărtă toată neliniştea, dar neliniştea îl înăbuşea aproape toate remuşcările faţă de soţul ei.

În timpul prânzului, soţul nu observase nimic. Nu acelaşi lucru se întâmplase însă cu doamna Derville; ea crezu că doamna de Rênal e gata să-şi dea sufletul. Şi, cât fu ziua de lungă, prietena îndrăzneaţă şi necruţătoare n-o scuti de şoaptele menite să-i zugrăvească, în culori negre, primejdia care o pândea.

Doamna de Rênal ardea de nerăbdare să rămână singură cu Julien; voia să-l întrebe dacă o mai iubeşte. Şi, cu toată blândeţea ei statornică, de câteva ori abia se stăpâni să nu-i spună prietenei sale s-o lase în pace.

Seara, în grădină, doamna Derville potrivi atât de bine lucrurile, încât se aşeză între doamna de Rênal şi Julien. Doamna de Rênal, care aşteptase cu nesaţ clipa când va avea plăcerea să-i strângă mâna lui Julien şi s-o ducă la buze, nu mai fu în stare să-i spună un cuvânt măcar.

Întâmplarea aceasta supărătoare o făcu să se frământe şi mai mult. Un singur gând o rodea îl dojenise atâta pe Julien pentru imprudenţa de a fi venit la ea noaptea trecută, încât tremura toată că de astă dată n-o să mai vină. Şi, părăsind devreme grădina, se retrase în camera ei. Dar, nemaiputându-şi stăpâni nerăbdarea, se duse să-şi lipească urechea de uşa odăii lui Julien. În ciuda neliniştii şi a patimii care o ardea, nu îndrăzni, totuşi, să intre. Fapta aceasta i se părea de-o josnicie fără seamăn, căci e pomenită şi într-un proverb de prin partea locului.

Nu toti servitorii se culcaseră încă. Prudenta o sili, până la urmă, să se întoarcă în camera ei. Două ore de aşteptare i se părură două veacuri de chin.

Dar Julien era prea credincios faţă de ceea ce socotea a fi datoria lui, ca să nu-şi ducă la îndeplinire, punct cu punct, planul hotărât.

Când bătu ora unu, ieşi binişor din odaie, se încredinţa că stăpânul casei dormea adânc şi intră la doamna de Rênal. În noaptea aceea se simţi mult mai fericit lângă iubita lui, căci se gândi mai puţin la rolul pe care ţinea să-l joace. Avu ochi să vadă şi urechi să audă. Iar ceea ce îi spuse doamna de Rênal cu privire la vârstă, îl dădu mai multă încredere în sine.

— Vai, sunt cu zece ani mai mare decât tine! Cum poţi să mă iubeşti?! îi repeta ea în neştire, fiindcă gândul acesta îl apăsa inima.

Julien nu-i înţelegea durerea, dar văzu că e adevărată şi-şi uită aproape toată teama de-a fi ridicol.

Ideea nesăbuită că ar fi privit ca un amant de poruncă, din pricina obârşiei lui de rând, îl dispăru şi ea. Pe măsură ce elanurile de îndrăgostit ale lui Julien o linişteau pe sfioasa lui amantă, aceasta redobândea o fărâmă de fericire, dar şi putinţa de a-şi judeca iubitul. Spre norocul lui, în noaptea aceea Julien renunţă aproape cu totul la aerul de împrumut care făcuse din noaptea trecută o izbândă, şi nu o plăcere. Dacă doamna de Rênal şi-ar fi dat seama de grija cu care el îşi juca rolul, descoperirea aceasta tristă i-ar fi răpit pentru totdeauna orice urmă de fericire. Dar ea nu putu să vadă altceva în purtarea lui decât o tristă urmare a nepotrivirii de vârstă.

Cu toate că doamna de Rênal nu se gândise niciodată la teoriile despre dragoste, deosebirea de vârstă este, după aceea de avere, unul din locurile comune cele mai des pomenite în glumele provinciale ori de câte ori e vorba de iubire.

În câteva zile, Julien, cuprins de întreaga ardoare a vârstei, se îndrăgosti nebuneşte.

„Trebuie să recunosc, îşi spunea el, că are un suflet de înger şi că nu există femeie mai frumoasă."

Uitase aproape cu totul rolul pe care-l avea de jucat. Ba chiar, într-un moment de rătăcire, îl mărturisi toate neliniştile sale. Iar spovedania aceasta împinse la culme patima pe care o inspira. „Aşadar, n-am avut nicio rivală fericită!" chibzuia doamna de Rênal, ameţită de plăcere. Şi îndrăzni să-l întrebe despre portretul la care ţinea atât; iar Julien îl jură că era portretul unui bărbat.

Când doamnei de Rênal îi rămânea destulă stăpânire de sine ca să mai fie în stare să gândească, nu-şi mai venea în fire de mirare că poate exista atâta fericire şi nu pricepea cum de n-o bănuise niciodată.

„Ah! îşi spunea ea, dacă l-aş fi cunoscut pe Julien acum zece ani, când mai puteam încă să par drăguţă!"

Julien nici nu se gândea la asemenea lucruri. Dragostea lui însemna încă ambiţie: era bucuria de a poseda, el, biata fiinţă nefericită şi atât de dispreţuită, o femeie atât de nobilă si de frumoasă. Gesturile lui de adoraţie, elanul lui în faţa farmecelor amantei sfârşiră prin a o linişti întrucârva în privinţa diferenţei de vârstă. Dacă ar fi avut cât de cât experienţa vieţii, pe care orice femeie la treizeci de ani o are în ţările mai civilizate, doamna de Rênal s-ar fi cutremurat gândindu-se la durata unei iubiri care părea că trăieşte numai din surpriză şi din beţia amorului propriu.

În clipele când îşi uita ambiţia, Julien se pierdea de admiraţie până şi în faţa pălăriilor şi a rochiilor doamnei de Rênal. Nu se mai sătura de plăcerea de a le simţi parfumul. Deschidea dulapul iubitei şi rămânea ore întregi, mut de admiraţie, în faţa lucrurilor superbe aflate acolo şi a felului cum erau rânduite. Iubita, rezemată de el, îl privea; el privea giuvaerele şi toate nimicurile care, în preajma nunţii, alcătuiesc zestrea unei mirese.

„M-aş fi putut mărita cu un asemenea om! se gândea uneori doamna de Rênal. Ce inimă înflăcărată! Ce viaţă încântătoare alături de el!…”

Iar Julien în viaţa lui nu se aflase atât de aproape de cumplitele unelte ale artileriei feminine. „E cu neputinţă să existe ceva mai frumos la Paris”, îşi zicea el. Şi-atunci nu mai găsea nimic de cârtit împotriva fericirii. Deseori, admiraţia sinceră şi elanurile iubirii sale îl făceau să uite deşartă teorie din pricina căreia fusese atât de măsurat şi de ridicol la începutul legăturii cu doamna de Rênal. Avu momente când, în ciuda obişnuitei lui făţărnicii, găsea că e nespus de plăcut să-i mărturisească acestei femei de neam mare, care îl admira, nepriceperea lui faţă de o mulţime de lucruri neînsemnate. Rangul iubitei sale i se părea că-l înalţă deasupra propriei lui fiinţe. La rândul ei, doamna de Rênal găsea cea mai plăcută voluptate morală în a-l instrui astfel, într-o mulţime de lucruri mărunte, pe tânărul acesta deosebit de inteligent şi despre care toată lumea spunea că, într-o bună zi, va ajunge departe. Chiar subprefectul şi domnul Valenod nu se puteau împiedica să-l admire, şi doamnei de Rênal i se părură mai puţin neghiobi… Cât despre doamna Derville, departe de ea asemenea sentimente! Mâhnită peste măsură de ceea ce credea că ghiceşte, şi văzând că înţeleptele ei sfaturi îl deveneau nesuferite unei femei care literalmente îşi pierduse capul, plecă de la Vergy fără să dea vreo explicaţie şi, de altminteri, ceilalţi se feriră să i-o ceară. La plecarea ei doamna de Rênal vărsă câteva lacrimi, dar curând i se păru că fericirea i-a sporit şi mai mult. Prin plecarea doamnei Derville, ea se afla aproape toată ziua între patru ochi cu iubitul ei.

Lui Julien îi era cu atât mai dragă tovărăşia amantei sale cu cât, de fiecare dată când rămânea prea îndelung singur, fatala propunere a lui Fouqué venea să-i tulbure mintea, în primele zile ale vieţii acesteia noi avu momente când lui, care nu iubise niciodată şi nu fusese niciodată iubit de nimeni, îl plăcu atât de mult să fie sincer, încât era cât pe ce să-i mărturisească doamnei de Rênal ambiţia care-i fusese până atunci raţiunea însăşi a existenţei. Ar fi dorit să-i audă sfatul în privinţa ciudatei ispite

stârnite de propunerea lui Fouqué, dar o mică întâmplare puse capăt oricărei sincerităţi.

CAPITOLUL XVII
Primul adjunct al primarului

O, how this spring of Iove resembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty ofthe sun,
And by and by a cloud takes all away![39]
TWO GENTLEMEN OF VERONA

Într-o seară, pe când apunea soarele, Julien, stând lângă iubita lui, în fundul livezii, departe de privirile supărătoare ale oamenilor, era pierdut în vise. „Vor dura oare mereu clipele acestea atât de plăcute?” Sufletul îi era apăsat de greutatea alegerii unui drum în viaţă şi deplângea marea şi nefericita criză care încheie copilăria şi strică primii ani ai unei tinereţi sărace.

— Ah! spunea el, pentru tineretul francez Napoleon a fost cu adevărat trimisul lui Dumnezeu pe pământ! Cine o să-l înlocuiască? Ce vor face fără el sărmanii, chiar cei mai avuţi decât mine, care au tocmai câţi bani le trebuie ca să capete o educaţie bună, dar n-au destui ca, la douăzeci de ani, să cumpere un om şi să-şi deschidă drumul spre o carieră! Orice-am face, adăugă el oftând amar, gândul acesta fatal nu ne va îngădui niciodată să fim fericiţi!

Şi o văzu deodată pe doamna de Rênal încruntându-se şi luând o înfăţişare dispreţuitoare şi rece: ei, felul acesta de gândire i se părea potrivit pentru o slugă. Crescută în ideea că e foarte bogată, i se părea de la sine înţeles că Julien e la fel ca ea. Îi era de o mie de ori mai scump decât viaţa, şi puţin îl păsa de bani.

Julien era departe de a ghici ce-i trece prin minte, încruntarea ei îl readuse pe pământ. Avu destulă prezenţă de spirit ca să-şi potrivească în aşa fel fraza, încât s-o facă să înţeleagă pe nobila doamnă, aşezată atât de aproape de el, în iarbă, că repetase nişte cuvinte auzite în timpul călătoriei, la un prieten al lui, negustor de lemne. Aşa gândeau cei lipsiţi de credinţă.

— Tu, dragul meu, să nu te amesteci cu astfel de oameni, îi spuse doamna de Rênal, păstrând încă puţin din răceala care, pe neaşteptate, luase locul celei mai calde duioşii.

Încruntarea ei, sau mai degrabă remuşcarea pentru imprudenţa săvârşită, fu prima înfrângere a iluziilor care îl stăpâneau pe Julien. Care se gândi: „E bună şi blândă, şi mă iubeşte mult, dar a fost născută în tabăra duşmană. Ei se tem, pesemne, mai cu seamă de soiul acesta de tineri inimoşi, care, după ce au primit o educaţie îngrijită, n-au destui bani ca să-şi facă o carieră. Ce s-ar fi ales din nobili, dacă ni s-ar fi îngăduit să-i combatem cu arme de acelaşi fel?! Eu, de pildă, să fiu primar la Verrières, bine intenţionat şi cinstit, cum e în fond şi domnul de Rênal, ce i-aş mai desfinţa pe vicar şi pe domnul Valenod, cu toate pungăşiile pe care le fac! Cum ar mai triumfa dreptatea la Verrières! Şi nu talentele lor mi-ar pune piedici, căci ei bâjbâie întruna.”

În ziua aceea, fericirea lui Julien fu cât pe ce să se statornicească. Dar eroului nostru îi lipsea îndrăzneala de a fi sincer. I-ar fi trebuit curajul de a da *imediat* bătălia; doamna de Rênal se mirase de spusele lui Julien, căci oamenii din lumea ei repetau adesea că întoarcerea lui Robespierre ar fi fost îndeosebi cu putinţă datorită tinerilor de neam prost, care învaţă prea multe. Doamna de Rênal îşi păstră multă vreme înfăţişarea aceea rece, şi Julien crezu că o face dinadins. De fapt, ea se purta aşa pentru că, după sila pentru cuvintele urâte, urmase teama de a nu-i fi spus, fără să vrea, vreun lucru neplăcut. Mâhnirea asta i se oglindi puternic în trăsăturile atât de curate şi atât de naive când era fericită şi departe de cei ce o plictiseau…

Julien nu mai cuteză să se lase în voia visărilor. Mai calm, dar şi mai puţin îndrăgostit, socoti că n-ar fi prudent să se mai ducă în odaie la doamna de Rênal. Mai bine să vină ea la el; dacă o zărea vreun servitor umblând prin casă, zeci de motive felurite puteau s-o justifice.

Dar şi socoteala aceasta îşi avea neajunsurile ei. Julien primise de la Fouqué nişte cărţi pe care el, ca unul ce studia teologia, n-ar fi putut niciodată să i le ceară unui librar. Iar cărţile primite nu îndrăznea să le deschidă decât noaptea. Şi de multe ori i-ar fi fost mai plăcut să nu-l întrerupă din citit o vizită în aşteptarea căreia, până în ajunul întâmplării din livadă, nu şi-ar fi putut îngădui să citească în linişte.

Doamnei de Rênal îi datora înţelegerea cărţilor într-un fel cu totul nou. Îndrăznise s-o întrebe despre o mulţime de nimicuri, a căror necunoaştere

opreşte în loc inteligenţa unui tânăr născut în afara lumii bune, oricâtă deşteptăciune firească s-ar presupune că are.

Educaţia aceasta a dragostei, făcută de o femeie cu totul neştiutoare, fu o adevărată fericire. Julien izbuti să vadă fătis societatea, asa cum este ea astăzi. Şi nimeni nu-i întunecă mintea povestindu-i cum a fost ea odinioară, cu două mii de ani în urmă, sau măcar acum şaizeci de ani, pe vremea lui Voltaire şi a lui Ludovic al XV-lea. Spre nespusa lui bucurie, i se luă un văl de pe ochi şi înţelese, în sfârşit, ceea ce se petrecea la Verrières.

În primul plan pricepu că sunt nişte intrigi foarte complicate, urzite, de vreo doi ani încoace, pe lângă prefectul din Besançon. Ele erau sprijinite de unele scrisori sosite din Paris şi datorate unor oameni foarte sus-puşi. Totul ca să-l facă pe domnul de Moirod, omul cel mai habotnic din tot ţinutul, primul şi nu al doilea adjunct al primarului din Verrières.

Concurentul acestuia era un fabricant foarte bogat care trebuia neapărat împins pe locul de al doilea adjunct.

Julien înţelese, în sfârşit, frânturile de cuvinte surprinse când protipendada de prin partea locului venea să la masa la domnul de Rênal. Lumea aceasta privilegiată era adânc preocupată de alegerea primului adjunct, pe care restul localnicilor, şi mai ales liberalii, nici n-o bănuiau măcar. Alegerea era importantă prin faptul, cunoscut de toată lumea, că partea de răsărit a străzii principale din Verrières urma să fie împinsă înapoi cu mai mulţi metri, deoarece strada devenise drum regal.

Or, dacă domnul de Moirod, proprietar a trei case pe partea care urma sa fie împinsă înapoi, ajungea prim-adjunct al primarului şi mai apoi primar, în cazul când domnul de Rênal avea să fie numit deputat, el putea să închidă ochii şi să facă mici reparaţii caselor dinspre stradă, reparaţii datorită cărora casele lui mai puteau să dureze un veac. Cu toată adânca cucernicie şi cinstea recunoscută a domnului de Moirod, toţi erau siguri căva fi un om de înţeles, căci avea o droaie de copii. Printre casele care urmau să fie împinse înapoi, nouă aparţineau celor mai de seamă famţlii din Verrières.

Lui Julien, intriga aceasta i se părea cu mult mai importantă decât istoria bătăliei de la Fontenoy[40], căreia îi vedea numele pentru prima oară într-una din cărţile trimise de către Fouqué. Existau multe lucruri care îi dăduseră de gândit, încă de acum cinci ani, de când începuse să se ducă seara la preot. Dar discreţia şi umilinţa minţii fiind primele însuşiri ale unui teolog, nu îndrăznise niciodată să pună întrebări.

Într-o zi, doamna de Rênal îl dăduse o poruncă valetului soţului ei, care îl duşmănea pe Julien.

— Păi, doamnă, azi e ultima vineri a lunii, îi răspunse omul, cu un aer ciudat.

— Du-te, îi spuse doamna de Rênal.

— Zău aşa! făcu Julien, o să se ducă în magazia aceea de fân, fostă biserică pe vremuri şi acum redată din nou cultului; dar pentru ce? Iată una din tainele pe care n-am izbutit niciodată să le pătrund.

— E o instituţie foarte folositoare, desi destul de ciudată, îi răspunse doamna de Rênal. Femeile nu sunt primite. Singurul lucru care se ştie e că toată lumea se tutuieşte. De pildă, servitorul nostru o să-l întâlnească acolo pe domnul Valenod, şi omul acesta, atât de înfumurat şi de prost, n-o să se supere când se va auzi strigat pe nume de către Saint-Jean şi o să-i răspundă la fel. Dacă ţii să afli ce se petrece acolo, am să le cer amănunte domnilor de Maugiron şi Valenod. Noi plătim douăzeci de franci pentru fiecare servitor, ca să nu ne strângă de gât într-o bună zi.

Timpul părea că zboară. Gândul la farmecele iubitei sale îl făcea pe Julien să-şi uite neagra ambiţie. Nevoit să nu-i vorbească despre lucruri triste şi serioase, dat fiind că făceau parte din tabere potrivnice, el sporea, fără să bănuiască, fericirea pe care i-o datora şi puterea pe care ea o dobândise asupra lui.

În clipele când prezenţa copiilor, prea inteligenţi, îl silea să nu folosească decât limbajul rece al raţiunii, Julien, privind-o cu ochi scăpărători de dragoste, îl asculta cu o supunere desăvârşită explicaţiile asupra mersului lumii. Deseori, pe când povestea despre cine ştie ce ticăloşie iscusită săvârşită cu prilejul construirii vreunui drum sau cu al aprovizionării, mintea doamnei de Rênal pierdea şirul pe neaşteptate şi începea să delireze parcă, iar Julien era nevoit s-o dojenească fiindcă îşi îngăduia şi faţă de el aceleaşi gesturi mângâietoare ca şi faţă de copii. Şi asta din pricină că, în unele zile, ea avea iluzia că-l iubeşte ca pe copiii ei. Nu trebuia oare să-i răspundă necontenit la întrebările naive despre o mie de lucruri simple, cunoscute de orice odraslă de familie bună, încă de la vârsta de cincisprezece ani? Peste o clipă, însă, îi admira ca pe un stăpân. Inteligenţa lui aproape o înspăimânta; i se părea că întrezăreşte tot mai limpede, zi de zi, în teologul acesta tinerel, pe marele om al viitorului, îl vedea papă, îl vedea prim-ministru, ca pe Richelieu.

— Am să trăiesc oare destul ca să te văd în plină glorie? îi spunea ea lui Julien. Pentru un om de seamă locul există, gata pregătit; monarhia şi biserica au nevoie de el.

CAPITOLUL XVIII
Un rege la Verrières

Nu mai eşti oare vrednic decât
să fii zvârlit ca sărvul unui om de
rând, fără suflet, şi în venele căruia
nu mai curge sânge?
DISC. EPISCOPULUI
la Capela Saint-Clément

În ziua de 3 septembrie, la orele zece seara, un jandarm trezi întregul Verrières, străbătând la galop strada mare; el aducea vestea că maiestatea-sa regele *** va sosi duminica următoare, şi în ziua aceea era marţi. Prefectul autoriză, sau mai bine zis ceru formarea unei gărzi de onoare; primirea trebuia făcută cu toată pompa cuvenită. O ştafetă fu trimisă la Vergy. Domnul de Rênal veni noaptea şi găsi tot oraşul în fierbere. Fiecare îşi avea pretenţiile lui; cei mai puţin prinşi în pregătirile de primire închiriau balcoane ca să vadă intrarea regelui.

Cine va comanda garda de onoare? Domnul de Rênal îşi dădu imediat seama câtă importanţă avea, în legătură cu casele care trebuiau trase înapoi, să i se încredinţeze comanda domnului de Moirod. Asta putea să însemne un pas înainte spre locul de prim-adjunct. În ceea ce priveşte cucernicia domnului de Moirod, nimic de zis; ea fusese totdeauna mai presus de orice comparaţie, dar domnia-sa nu se urcase niciodată pe cal. Domnul de Moirod era un bărbat de vreo treizeci şi şase de ani, grozav de sfios şi care se temea la fel de mult să nu cadă de pe cal şi să nu se facă de râs.

Primarul trimise după el, la orele cinci dimineaţa.

— Vedeţi, domnule, vă cer părerea ca şi cum aţi ocupa de pe acum postul pe care toţi oamenii cinstiţi vi-l doresc, în oraşul acesta nefericit, manufacturile prosperă, partidul liberal devine milionar, aspiră la putere şi va şti să facă din orice o armă împotriva noastră. Să ne gândim deci la interesul regelui, al monarhiei şi, mai presus de toate, la interesul sfintei noastre biserici. Cui socotiţi, domnule, că i-am putea încredinţa comanda gărzii de onoare?

Cu toată groaza pricinuită de cai, domnul de Moirod primi până la urmă cinstea aceasta, ca un martir. „Voi şti să mă port cum se cuvine”, îi spuse el primarului. Abia mai rămânea timp pentru a fi puse la punct uniformele care, acum şapte ani, fuseseră folosite cu prilejul trecerii unui prinţ de sânge.

Pe la orele şapte, doamna de Rênal sosi de la Vergy cu Julien şi cu copiii. Îşi găsi salonul înţesat de doamne liberale care propovăduiau unirea partidelor şi veniseră s-o roage să-şi înduplece soţul ca să le dea locuri în garda de onoare şi la ai lor. Una dintre ele susţinea că, dacă soţul ei nu va fi ales, mâhnirea îl va împinge la faliment. Doamna de Rênal scăpă repede de toată mulţimea asta. Părea foarte ocupată.

Julien se miră şi mai ales se supără că-i ascundea frământările ei. „Ştiam eu că, în faţa fericirii de a primi în casă un rege, o să-i slăbească dragostea, îşi spuse. Toată zarva asta o zăpăceşte. Dar mă va iubi din nou când ideile castei din care face parte n-au să-i mai tulbure mintea.”

Dar, lucru de mirare, simţi că o iubeşte şi mai mult.

Cum tapiţerii începuseră să năpădească odăile, Julien pândi multă vreme şi în zadar prilejul să-i spună o vorbă, în sfârşit, o găsi pe când ieşea de la el din odaie, ducând în braţe unul din costumele lui. Erau singuri. Vru să-i vorbească. Ea fugi, refuzând să-l asculte. „Mare prost mai sunt că o iubesc pe femeia asta! O înnebuneşte ambiţia la fel ca şi pe bărbatul ei.”

Ea era însă şi mai înnebunită decât domnul de Rênal: una dintre marile ei dorinţe, pe care nu i-o mărturisise niciodată lui Julien, de teamă să nu-l jignească, era să-l vadă lepădându-şi, măcar pentru o zi, tristul veşmânt negru. Cu o iscusinţă într-adevăr uimitoare pentru o femeie atât de neprefăcută, căpătase mai întâi de la domnul de Mairod şi apoi de la subprefectul de Maugiron, făgăduiala că Julien va fi numit în garda de onoare şi preferat înaintea a cinci sau sase tineri, fii de fabricanţi foarte înstăriţi, dintre care cel puţin doi puteau fi daţi ca pildă de cucernicie. Domnul Valenod, care avea de gând să-şi împrumute caleaşca celor mai frumoase doamne din oraş, astfel ca minunaţii lui cai normanzi să poată fi admiraţi, consimţi să-i dea unul lui Julien, deşi îi ura din tot sufletul. Dar fiecare dintre cei aleşi în garda de onoare aveau ei înşişi, sau luaseră cu împrumut, câte unul dintre frumoasele costume de culoarea cerului, cu epoleţi de colonel, argintii, care mai străluciseră cu şapte ani în urmă. Doamna de Rênal dorea însă un costum nou şi nu-i mai rămăseseră decât patru zile ca să trimită la Besançon şi să i se aducă uniforma, armele,

chipiul etc., adică tot ce-i trebuie cuiva care face parte din garda de onoare. Nostim e că doamna de Rênal socotea imprudent să-i lucreze hainele lui Julien la Verrières. Ţinea să-i facă o surpriză şi lui, şi oraşului.

Când sfârşi cu alcătuirea gărzii de onoare şi cu pregătirea spiritului public, primarul trebui să pregătească o mare ceremonie religioasă: regele *** nu voia să treacă prin Verrières fără să viziteze frumoasele moaşte ale sfântului Clément, păstrate la Bray-le-Haut, în apropiere de oraş. Se cereau deci multe feţe bisericeşti, şi asta era lucrul cel mai greu; părintele Maslon, noul paroh, se împotrivea cu dârzenie să fie chemat părintele Chélan. Degeaba îl arăta domnul de Rênal că face o greşeală domnul marchiz de La Mole, ai cărui strămoşi fuseseră vreme îndelungată guvernatorii ţinutului, fusese desemnat să-l însoţească pe regele *** şi îl cunoştea de treizeci de ani pe părintele Chélan. Fără îndoială că va întreba de el îndată ce va sosi la Verrières şi, dacă îl va găsi în dizgraţie, e în stare să-l caute cu un alai cât mai numeros în căsuţa unde s-a retras. Ce palmă ar însemna asta!

— Dacă apare printre preoţii mei, îmi pierd cinstea şi aici şi la Besançon, răspunse preotul Maslon. Un jansenist[41]. Doamne, Dumnezeule!

— Orice ai spune, părinte dragă, îl întoarse vorba domnul de Rênal, n-o să pun în primejdie administraţia din Verrières să primească o palmă în faţa domnului de La Mole. Nu-l cunoşti: la curte e un om de treabă; dar aici, în provincie, e un soi de glumeţ răutăcios, batjocoritor, şi nu caută decât să pricinuiască încurcături oamenilor. Numai ca să se distreze, ar fi în stare să ne facă de râs în fata liberalilor.

Abia în noaptea de sâmbătă spre duminică, după trei zile de discuţii nesfârşite, trufia părintelui Maslon se plecă în faţa spaimei primarului, care se preschimbă în curaj. Trebuiră să-i trimită o scrisoare mieroasă părintelui Chélan, să-l roage să la parte la slujba de la moaştele din Bray-le-Haut, dacă nu cumva îl vor împiedica vârsta şi beteşugurile ei. Părintele Chélan ceru şi obţinu o invitaţie şi pentru Julien, care trebuia să-l însoţească în calitate de ipodiacon.

Duminică de dimineaţă, mii de ţărani veniţi de prin munţii învecinaţi năpădiră străzile orăşelului Verrières. Era o vreme nemaipomenit de frumoasă. În sfârşit, pe la ceasurile trei, toată mulţimea aceasta începu să se frământe; pe o stâncă, la două leghe de Verrières, se zărea un foc mare. Era semnalul că regele intrase pe teritoriul judeţului. Şi, deîndată, sunetul tuturor clopotelor şi bubuitul unui vechi tun spaniol aparţinând oraşului arătară bucuria localnicilor pentru acest eveniment de seamă.

Jumătate din populaţie se urcă pe acoperişuri. Toate femeile se aflau în balcoane. Garda de onoare porni. Lumea admira uniformele strălucitoare, fiecare îşi recunoştea o rudă, un prieten. Unii făceau haz de domnul de Moirod, care, fricos, întindea o mână prudentă, gata în fiecare clipă să apuce oblâncul şeii. Dar un lucru făcu să fie uitate toate celelalte: primul călăreţ din al nouălea rând era un tânăr frumos, foarte zvelt şi pe care, la început, nu-l recunoscu nimeni. Curând, însă, strigătul de indignare al unora, tăcerea şi mirarea altora exprimară uimirea generală. Oamenii recunoşteau în tinerelul ăsta, călărind unul din bidiviii domnului Valenod, pe micul Sorel, fiul cherestegiului. Din toate piepturile se înălţă un protest împotriva primarului, mai ales printre liberali. Cum, pentru că lucrătorul ăsta mărunt, deghizat în popă, era preceptorul ţâncilor lui, primarul avea îndrăzneala să-l numească în garda de onoare, spre paguba domnilor cutare şi cutare, fabricanţi cu dare de mână!?

— Dumnealor, spunea soţia unui bancher, s-ar cuveni să-l facă de ruşine în public pe puştiul ăsta neobrăzat, născut în noroi.

— E viclean şi poartă sabie, îi răspunse un vecin; o să aibă destulă ticăloşie ca să le cresteze mutrele.

Părerile celor din familiile nobile erau şi mai primejdioase. Doamnele se întrebau dacă numai primarul era vinovat de necuviinţa aceasta. În general, lui i se recunoaşte dispreţul pentru obârşia de rând.

În timp ce prilejuia atâtea clevetiri, Julien se simţea cel mai fericit dintre muritori. Îndrăzneţ de felul lui, se ţinea pe cal mai bine decât majoritatea tinerilor din oraşul acesta de munte. Şi vedea în ochii femeilor că se vorbeşte despre el.

Epoleţii lui străluceau mai tare fiindcă erau noi. Calul se ridica mereu în două picioare. Julien era în culmea bucuriei.

Fericirea lui întrecu orice margini când, trecând pe lângă vechiul meterez, bubuitul tunuleţului făcu să-i sară calul afară din rând. Şi pentru că, prin cine ştie ce întâmplare, se nimeri să nu cadă din şa, Julien se crezu erou. I se părea că e un ofiţer de ordonanţă al lui Napoleon si că are comanda unei baterii de artilerie.

Mai exista însă o fiinţă si mai fericită decât el. Mai întâi, îl văzu trecând de la una din ferestrele primăriei. Urcându-se apoi în caleaşca şi făcând repede un mare ocol, ajunse tocmai la timp ca să se înfioare în clipa când calul îl scoase afară din rând. În sfârşit, purtată la galop în caleaşca, ieşind printr-o altă poartă a oraşului, izbuti să sosească la drumul pe unde avea să

treacă regele şi putu să urmărească, de la câţiva paşi, garda de onoare în mijlocul nobilului praf stârnit de copitele cailor. Zece mii de ţărani strigară „Trăiască regele!” în clipa când primarul avu cinstea să-i ureze bun venit maiestătii-sale. Peste un ceas, când, după ce ascultase toate discursurile, regele intra în oraş, tunuleţul începu să tragă grăbit. Dar tocmai atunci se întâmplă un accident, nu tunarilor, care mai primiseră botezul focului la Lipsea şi Montmirail[42], ci viitorului prim-adjunct, domnul de Moirod. Calul său îl trânti uşurel în singura băltoacă aflată pe şosea, ceea ce stârni mare tărăboi, căci trebuiră să-l scoată de acolo ca să poată trece caleaşca regelui.

Maiestatea-sa coborî la frumoasa biserică nouă, care în ziua aceea fusese împodobită cu toate draperiile ei cărămizii. Regele trebuia să la masa şi, îndată după aceea, să se urce iar în caleaşca, pentru a se duce să se închine la vestitele moaşte ale sfântului Clément. Când regele ajunse la biserică, Julien porni în galop spre casa domnului de Rênal. Acolo îşi lepădă oftând frumoasa uniformă albastră, sabia, epoleţii, ca să îmbrace ponositul veşmânt negru. Încalecă din nou şi, în câteva clipe, ajunse la Bray-le-Haut, care se afla în vârful unei coline îneântătoare. „Entuziasmul parcă sporeşte numărul ţăranilor, gândi Julien. La Verrières n-ai loc să te mişti de ei, şi iată că alţii, peste zece mii, s-au adunat aici, în jurul străvechii mănăstiri.” Pe jumătate ruinată în timpul revoluţiei, mănăstirea fusese refăcută cu multă măreţie de când cu restauraţia; oamenii începuseră chiar să vorbească despre unele miracole săvârşite acolo. Julien se întâlni cu părintele Chélan, care îl dojeni aspru şi îl dădu un anteriu şi-un stihar. El se îmbrăcă “ftpede şi îl urmă pe preotul pornit să-l caute pe tânărul episcop de Agde. Episcopul acesta, de curând numit si care avea îndatorirea să-i înfăţişeze regelui moaştele, era un nepot de-al domnului de La Mole. Dar îl căutară zadarnic: episcopul parcă intrase în pământ.

Clerul devenise nerăbdător. Îşi aştepta căpetenia în întunecata galerie gotică a străvechii mănăstiri. Fuseseră adunaţi douăzeci şi patru de preoţi ca să închipuie vechiul sobor din Bray-le-Haut, alcătuit, înainte de 1789, din douăzeci şi patru de călugări. După ce deplânseră vreme de trei sferturi de ceas tinereţea episcopului, preoţii socotiră că se cuvenea ca cel mai vârstnic dintre ei să se ducă la preasfântul spre ai vesti apropiata sosire a regelui şi a-i spune că ar fi vremea să coboare în altar. Bătrâneţea părintelui Chélan făcu să fie el ales. Cu toată supărarea pe care i-o arăta lui Julien, preotul îl făcu semn să-l urmeze. Lui Julien stiharul îl venea de minune. Cu ajutorul nu ştiu căror mijloace de toaletă ecleziastică, el îşi netezi frumosul păr buclat;

dar, printr-o scăpare, din pricina căreia părintele Chélan se mânie şi mai mult, pe sub lungile poale ale anteriului se puteau zări pintenii gărzii de onoare.

Când ajunseră în încăperile episcopului, nişte lachei impunători şi împopoţonaţi abia găsiră cu cale să-i răspundă bătrânului preot că sfinţia-sa nu poate fi văzut. Şi râseră de el când le spuse că, fiind cel mai vârstnic din alesul sobor de la Bray-le-Haut, are dreptul să fie primit oricând la episcopul oficiant.

Pe trufaşul Julien îl scoase din sărite neobrăzarea lacheilor. Şi începu să străbată încăperile vechii mănăstiri, zgâlţâind toate uşile pe care le întâlnea în cale. Una dintre ele, mai mică decât toate celelalte, se deschise, şi tânărul nimeri printre valeţii personali ai sfinţiei-sale, gătiţi în veşminte negre şi cu lanţ la gât. Când îl văzură atât de grăbit, domnii aceia îl crezură trimis de episcop şi-l lăsară să treacă. El făcu câţiva paşi şi se pomeni într-o imensă încăpere gotică, grozav de întunecoasă şi căptuşită de la un capăt la altul cu stejar negru. Toate ferestrele în formă de ogivă, afară de una singură, erau astupate cu cărămizi. Grosolănia cărămizilor nu era ascunsă de nimic, fiind într-un contrast dureros cu străvechea măreţie a zidurilor îmbrăcate în stejar. Cele două laturi mari ale încăperii acesteia, vestită printre vechile ctitorii burgunde şi pe care ducele Carol Temerarul o clădise pe la anul 1470 ca să-şi ispăşească cine ştie ce păcat, erau împodobite cu strane de lemn, bogat sculptate. Puteau fi văzute acolo, închipuite în lemn de diferite culori, toate tainele Apocalipsului

Măreţia aceasta tristă, înjosită de priveliştea cărămizilor goale şi a molozului încă alb îl mişcă pe Julien. Se opri, tăcut. La celălalt capăt al încăperii, lângă singura fereastră prin care se strecura lumina zilei, văzu un soi de oglindă înrămată în lemn de mahon. Un tânăr, înveşmântat în sutană violetă şi cu stihar de dantele, dar cu capul descoperit, stătea la vreo trei paşi de oglindă. Mobila aceasta părea ciudată într-un asemenea loc şi, fără doar şi poate, fusese adusă din oraş. Julien găsi că tânărul părea mânios; cu mâna dreaptă el dădea binecuvântări, grav, în faţa oglinzii.

„Ce-o fi asta? gândi Julien. Oare tânărul preot săvârşea vreo slujbă pregătitoare? Te pomeneşti că e secretarul episcopului… Şi-o să fie la fel de obraznic ca şi lacheii… Dar ce-mi pasă? Am să încerc.”

Înaintând, străbătu destul de încet încăperea de-a lungul ei, cu ochii aţintiţi întruna spre singura fereastră nezidită, uitându-se la tânărul care

continua să dea la bine-cuvântări, făcute încetişor, dar fără întrerupere, fără o clipă de răgaz.

Cu cât se apropia mai mult, cu atât îl citea mai bine supărarea de pe chip. Bogăţia stiharului împodobit cu dantele îl opri pe Julien locului, fără voie, la câţiva paşi de minunata oglindă.

„E datoria mea să-i vorbesc", îşi spuse el în cele din urmă, dar frumuseţea încăperii îl tulburase şi se simţea de pe acum jignit de cuvintele aspre ce îl puteau fi adresate.

Tânărul îl zări prin oglindă, se întoarse şi, lepădându-şi pe neaşteptate înfăţişarea supărată, îi spuse cum nu se poate mai blând:

— Ei, în sfârşit, aţi reparat-o, domnule?

Julien rămase încremenit. Cum tânărul se întoarse cu faţa, văzu crucea episcopală pe pieptul lui: era episcopul de Agde. „Ce tânăr e! gândi Julien. Să tot aibă şase sau opt ani mai mult decât mine!…"

Şi se ruşina de pintenii pe care îl purta.

— Sfinţia-voastră, răspunse el sfios, sunt trimis de părintele Chélan, cel mai vârstnic din soborul preoţesc.

— Ah! Mi s-a vorbit foarte bine despre el, spuse episcopul cu o voce îndatoritoare ce spori încântarea lui Julien. Dar îţi cer iertare, domnule; te luasem drept persoana care trebuie să-mi repare tiara. Au împachetat-o prost la Paris; pânza de argint s-a stricat rău de tot către vârf. O să arate cât se poate de urât, adăugă mâhnit tânărul episcop. Şi acum mă mai fac să şi aştept!

— Sfinţia-voastră, dacă îmi îngăduiţi, mă duc să vă caut tiara.

Frumoşii ochi a lui Julien îşi atinseră ţinta.

— Du-te, domnule, îi răspunse episcopul cu o politeţe fermecătoare. Am nevoie de ea, chiar acum. Îmi pare nespus de rău că sunt silit să-i fac pe preoţii din sobor să mă aştepte.

Când Julien ajunse în mijlocul încăperii, se mai întoarse o dată spre episcop şi văzu că începuse iar să dea binecuvântări. „Ce-o mai fi şi asta? se întrebă Julien. Fără îndoială că e o pregătire pentru slujba care va avea loc."

Ajuns în chilia unde se aflau valeţii, văzu tiara în mâinile lor. Ei, supunându-se fără voie privirii poruncitoare a lui Julien, îl dădură tiara preasfinţiei-sale.

Julien se simţea mândru că o duce; străbătând încăperea cea mare, călca cu pas rar şi ţinea tiara cu mult respect. Pe episcop îl găsi tot în fata oglinzii,

unde, cu toate că mâna dreaptă îi ostenise, dădea mereu binecuvântări. Julien îl ajută să-şi pună tiara. Episcopul clătină din cap.

— O să şadă, îi spuse el mulţumit. Vrei să te duci puţin mai încolo?

Apoi episcopul porni grăbit spre mijlocul încăperii, după care, apropiindu-se de oglindă cu paşi rari, îşi reluă înfăţişarea de om supărat şi dădu, grav, binecuvântări.

Julien încremenise de uimire. Se simţea ispitit să înţeleagă, dar nu îndrăznea. Episcopul se opri şi-l întrebă cu o înfăţişare de pe care pierise orice urmă de gravitate:

— Ce părere ai de tiara mea, domnule? îmi şade bine?

— Foarte bine, sfinţia-voastră.

— Nu cumva am pus-o prea pe ceafă? Asta m-ar face să par cam nerod. Dar nu trebuie pusă nici prea pe frunte, ca un chipiu ofiţeresc.

— Cred că e foarte bine aşezată.

— Regele *** e obişnuit cu feţe bisericeşti bătrâne şi, nici vorbă, foarte serioase. N-aş vrea deloc, din pricina vârstei mai ales, să par prea uşuratic.

Episcopul începu din nou să umble şi să dea binecuvântări.

„E limpede, îşi spuse Julien, îndrăznind în sfârşit să înţeleagă. Face exerciţii de binecuvântat.” Dar după câteva clipe, episcopul spuse:

— Acum sunt gata. Du-te, domnule, şi-i dă de veste celui ce te-a trimis şi părinţilor din sobor.

Peste puţină vreme, părintele Chélan, urmat de doi preoţi cei mai în vârstă, intră printr-o uşă cât toate zilele, sculptată nespus de frumos, pe care Julien n-o văzuse. De data asta însă rămase acolo unde îi era locul, în urma tuturor, şi nu putu să-l zărească pe episcop decât pe deasupra umerilor preoţilor care se îngrămădeau la uşă.

Episcopul străbătu încet încăperea; când ajunse în prag, preoţii se aşezară în rând. După o clipă de neorânduială alaiul porni îngânând un psalm. Episcopul mergea la urmă, între părintele Chélan şi un alt preot foarte bătrân. Julien se strecură chiar lângă sfinţia-sa, ca însoţitor al părintelui Chélan. Alaiul trecu prin lungile coridoare ale mănăstirii din Bray-le-Haut. Deşi afară strălucea soarele, coridoarele acestea erau întunecoase şi umede. Ajunseră, în sfârşit, la porticul mănăstirii. Lui Julien, frumuseţea ceremoniei îi luase graiul. Sufletul îi era stăpânit de ambiţia pe care i-o trezise vârsta tânără, sensibilitatea şi politeţea aleasă a episcopului. Politeţea aceasta era cu totul altceva decât politeţea domnului de Rênal, chiar în

zilele lui bune. „Cu cât te înalţi mai mult spre primele ranguri ale societăţii, îşi spunea Julien, cu atât mai mult găseşti purtări de acestea încântătoare.”

Tocmai pătrundeau în biserică, printr-o uşă laterală, când, deodată, un vuiet înspăimântător făcu să răsune bolţile străvechi. Julien crezu că au să se prăbuşească. Era tot tunuleţul: sosise, adus de opt cai, la galop. Abia sosit şi pus în poziţie de tragere de către tunarii de la Lipsea, trase cinci lovituri pe minut, de parcă ar fi avut prusacii în faţă.

Dar bubuitul lui minunat nu-l tulbură deloc pe Julien, care nu se mai gândea nici la Napoleon, şi nici la gloria militară. „Să fii atât de tânăr, îşi spunea el, şi să ajungi episcop de Agde! Dar unde-o fi Agde? Şi cât venit aduce? Poate că vreo două sau trei sute de mii de franci.”

Valeţii înaltpreasfinţitului se iviră cu un baldachin măreţ, părintele Chélan prinse unul din capetele prăjinilor pe care se înălţa baldachinul, dar Julien fu acela care îl purta de fapt. Episcopul se aşeză sub baldachin. Izbutise, într-adevăr, să pară bătrânicios; admiraţia lui Julien nu mai cunoscu margini. „Ce nu poţi face când eşti îndemânatic”, se gândi el.

Regele intră. Julien avu fericirea să-l vadă cât se poate de aproape. Episcopul cuvântă cu glas mieros şi fără să uite o mică nuanţă de tulburare, foarte politicoasă pentru maiestatea-sa.

N-o să repetăm descrierea slujbei solemne de la Bray-le-Haut; timp de două săptămâni a umplut coloanele tuturor ziarelor locale. Din cuvântarea episcopului, Julien află că regele e un urmaş al lui Carol Temerarul.

Mai târziu, Julien avu prilejul să verifice socotelile banilor cheltuiţi pentru ceremonie. Domnul de La Mole, care-i făcuse rost de-o episcopie nepotului său, ţinuse să-l şi cinstească, plătind el toate cheltuielile.

Numai ceremonia de la Bray-le-Haut costase trei mii opt sute de franci.

După cuvântarea episcopului şi răspunsul regelui, maiestatea-sa luă loc sub baldachin, apoi îngenunche cu multă evlavie pe-o perniţă, lângă altar. De jur împrejurul altarului se aflau înşiruite stranele, cu două trepte mai sus decât podeaua. Pe ultima din treptele acestea se aşezase Julien, la picioarele părintelui Chélan, de parcă ar fi purtat trena vreunui cardinal în Capela Sixtină, la Roma. Urmă un Te Deum, valuri de tămâie, nesfârşite bubuituri de flinte şi de tun. Ţăranii erau ameţiţi de evlavie.

Julien se afla la şase paşi de regele care se ruga, într-adevăr, din toată inima. Observă, pentru prima oară, un omuleţ cu privirea inteligentă şi care purta un veşmânt aproape fără nicio podoabă. Dar, pe deasupra veşmântului acestuia foarte simplu, era întinsă o eşarfă de culoarea cerului. Omuleţul

stătea mai aproape de rege decât mulţi alţi seniori ale căror veşminte erau atât de împodobite cu aur, încât, după spusele lui Julien, nici nu se mai vedea stofa. Peste câteva clipe află că omuleţul era domnul de La Mole si găsi că are un aer trufaş, ba chiar obraznic.

„Marchizul ăsta n-ar putea să fie politicos ca drăguţul de episcop, gândi el. Ah! preoţia te face blând şi înţelept. Dar regele a venit să se închine la moaşte şi moaştele nu le văd. Unde-o fi sfântul Clement?”

Un preot mărunt, vecin cu el, âi spuse că moaştele se aflau în partea de sus a clădirii, în capela arzătoare.

„Ce-o mai fi şi capela arzătoare?” se întrebă Julien.

Dar nu voi să ceară lămuriri. Era din ce în ce mai atent.

Cu prilejul vizitei unui suveran, eticheta cere ca episcopul să meargă neînsoţit. Dar, pornind spre locul unde se afla capela arzătoare, înaltpreasfinţia-sa îl chemă pe părintele Chélan, iar Julien cuteză să-l urmeze.

După ce urcară o scară lungă, dădură de-o uşă neobişnuit de mică, al cărei pervaz gotic era poleit din belşug cu aur. Poleirea fusese făcută în ajun.

În faţa uşii, stăteau îngenuncheate douăzeci şi patru de fete din cele mai alese familii ale orăşelului Verrières, înainte de-a deschide uşa, episcopul îngenunche în mijlocul fetelor acestora, una mai frumoasă decât alta. Şi, pe când preasfinţia-sa se ruga cu glas tare, ele păreau că nu se mai satură admirându-i minunatele dantele, graţia şi chipul tânăr şi atât de plăcut. Priveliştea asta îl făcu pe Julien să-şi piardă şi ultima rămăşiţă de judecată. În clipa aceea ar fi fost în stare să se bată pentru inchiziţie, şi încă din toată inima. Uşa se deschise deodată. Capela cea mică se ivi, încinsă de lumini. Pe altar se zăreau peste o mie de luminări împărţite în opt rânduri, despărţite între ele prin mănunchiuri de flori. Mireasma suavă a tămâiei celei mai pure ieşea în valuri prin uşa sanctuarului. Capela, proaspăt aurită, era foarte mică, dar şi foarte înaltă. Julien observă că pe altar se aflau lumânări de aproape cinci metri înălţime. Fetele nu-şi putură stăpâni un ţipăt de admiraţie. În mica firidă dinaintea capelei nu li se îngăduise să intre decât celor douăzeci şi patru de fete, episcopului, părintelui Chélan şi lui Julien.

Curând sosi regele, însoţit numai de domnul de La Mole şi de marele şambelan al palatului. Până şi garda rămăsese afară, în genunchi, prezentând armele.

Maiestatea-sa mai curând se năpusti decât se aruncă pe pupitrul de rugăciune. Şi abia atunci Julien, lipit de uşa aurită, zări, pe deasupra braţelor goale ale unei fete, minunata statuie a sfântului Clément. Sfântul se afla ascuns sub altar, în veşminte de tânăr ostaş roman. La gât avea o rană largă din care părea că ţâşneşte sânge. Sculptorul se întrecuse pe sine: ochii de muribund, dar plini de har, erau pe jumătate închişi. O mustăcioară abia mijită adumbrea gura aceea fermecătoare, întredeschisă şi părând că se roagă. La vederea statuii, fata de lângă Julien plânse cu lacrimi fierbinţi. Una din lacrimi pică pe mâna lui.

După o clipă de rugă în cea mai adâncă tăcere, tulburată doar de dangătul depărtat al clopotelor tuturor satelor, la zece leghe împrejur, episcopul de Agde îl ceru regelui îngăduinţa să vorbească. Şi rosti o scurtă cuvântare, foarte emoţionantă, cu vorbe simple, dar al căror efect era sporit tocmai de simplitatea lor.

— Să nu uitaţi în veci, tinere creştine, că ochii voştri au văzut pe unul dintre cei mai mari regi ai pământului îngenuncheat dinaintea slujitorilor Domnului celui atotputernic şi cumplit. Iar slujitorii lui, fiinţe slabe, prigonite şi ucise aici, pe pământ, aşa cum vedeţi prin rana încă sângerândă a sfântului Clement, vor triumfa în ceruri. Nu-i aşa, fete creştine, că vă veţi aminti de-a pururi ziua aceasta şi că-i veţi urî pe cei fără de credinţă? De-a pururi veţi fi credincioase Dumnezeului atât de mare si de necruţător, dar bun.

Rostind cuvintele acestea, episcopul se ridică autoritar.

— Îmi făgăduiţi? le întrebă el, întinzând braţul, cu un aer inspirat.

— Făgăduim, răspunseră fetele izbucnind în lacrimi.

— Vă primesc făgăduiala, în numele Domnului celui necruţător! adăugă episcopul cu un glas ca de tunet.

Iar ceremonia luă sfârşit.

Regele, el însuşi, plângea. Abia după multă vreme Julien se linişti îndeajuns ca să întrebe unde se aflau osemintele sfântului, trimise de la Roma lui Filip cel Bun, duce de Burgundia. I se spuse că erau ascunse în fermecătoarea statuie de ceară.

Maiestatea-sa binevoi să îngăduie ca domnişoarele care îl însoţiseră în capelă să poarte o panglică roşie, având brodate pe ea următoarele cuvinte: URĂ CELOR FĂRĂ CREDINŢĂ, ADORAŢIE VEŞNICĂ.

Domnul de La Mole împărţi zece mii de clondire cu vin ţăranilor. Seara, la Verrières, liberalii găsiră prilej să facă luminaţii de-o sută de ori mai

frumoase decât regaliştii. Înainte de a pleca, regele îl vizită pe domnul de Moirod.

CAPITOLUL XIX
A gândi înseamnă a suferi

Caracterul grotesc al înămplărilor
de toate zilele vă ascunde adevărata
durere a patimilor.
BARNAVE

Punând la locul lor mobilele obişnuite în odaia în care fusese găzduit domnul de La Mole, Julien găsi o foaie de hârtie foarte groasă, împăturită în patru. Citi în josul primei pagini:

„Excelenţei-sale, domnului marchiz de La Mole, pair al Franţei, Cavaler al ordinelor regelui" etc., etc. Era o cerere, scrisă cu litere mari, stângace.

„DOMNULE MARCHIZ,

Am avut toată viaţa principii religioase. Pe vremea asediului din 93[43], afurisită fie-i amintirea, am fost la Lyon, expus loviturii ghiulelelor. Mă împărtăşesc; mă duc în toate duminicile la slujba de la biserica parohială. Nu am lipsit niciodată de la slujbele de Paşti, nici chiar în anul 93, afurisită fie-i amintirea. Bucătăreasa mea – înainte de revoluţie aveam slugi – bucătăreasa mea găteşte de post vinerea. În Verrières mă bucur de stima tuturor şi, îndrăznesc să spun, pe merit. La procesiuni merg sub baldachin, alături de părintele-paroh şi de domnul primar. La sărbătorile mai deosebite port o lumânare mare, cumpărată din banii mei. Adeverinţe pentru toate acestea există la Paris, la ministerul de Finanţe. Cer domnului marchiz biroul de loterie din Verrières, care nu se poate să nu rămână, peste puţin timp, vacant, într-un fel sau altul, titularul fiind foarte bolnav şi altminteri votând cu duşmanii la alegeri etc.

DE CHOLIN"

Pe marginea cererii se afla o notă semnată De Moirod şi care începea astfel:

Am avut cinstea să vă vorbesc trecuta zi despre omul de ispravă care face această cerere etc.

„Va să zică chiar dobitocul de Cholin îmi arată ce cale trebuie să urmez”, îşi spuse Julien.

La o săptămână după trecerea regelui *** prin Verrières, mai presus decât numeroasele minciuni, răstălmăcirile prosteşti, discuţiile ridicole etc., etc., al căror subiect fuseseră rând pe rând regele, episcopul de Agde, marchizul de La Mole, cele zece mii de clondire cu vin, nefericitul de Moirod căzut de pe cal şi care, în nădejdea unei decoraţii, nu ieşi din casă o lună după cădere, mai presus de orice, deci, se vorbeşte despre nemaipomenita neruşinare de a-l fi cocoţat în garda de onoare pe Julien Sorel, fiul unui cherestegiu. În privinţa asta trebuia să-i fi auzit pe bogaţii fabricanţi de stămburi cum, de dimineaţa până seara, răguşeau la cafenea propovăduind egalitatea. Nelegiuirea săvârşită era pusă pe seama femeii aceleia mândre, adică pe seama doamnei de Rênal. Pricina? Ochişorii dulci şi obrăjorii atât de rumeni ai preoţelului Sorel o arătau mai mult decât era nevoie.

Curând după întoarcerea la Vergy, Stanislas-Xavier, cel mai mic dintre copii, căzu la pat; şi, deîndată, doamna de Rênal fu cuprinsă de remuşcări groaznice. Era prima oară când se căia amar şi neîncetat pentru dragostea ei; părea că înţelege, ca printr-un miracol, în ce ticăloşie se lăsase târâtă. Deşi evlavioasă din fire, nu se gândise până atunci cât de greu păcătuise în faţa Domnului.

Pe vremuri, la mănăstirea Sacré-Coeur, îl iubise pe Dumnezeu cu patimă; şi acum se temea de el cu aceeaşi tărie. Zbuciumul care îl sfâşia inima era cu atât mai cumplit, cu cât spaima ei nu avea nimic raţional. Julien îşi dădu seama că orice încercare de a i-o înlătura, în loc s-o liniştească, o scotea din minţi; doamnei de Rênal i se părea că ascultă vocea iadului. Totuşi, cum Julien îl iubea şi el pe micul Stanislas, era firesc să-i vorbească despre boala lui; dar boala se agrava curând. Atunci, remuşcările neîntrerupte îl răpiră doamnei de Rênal până şi somnul; ea se cufundă într-o tăcere sălbatică: dacă ar fi deschis gura, şi-ar fi mărturisit păcatul în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

— Te implor, îi spunea Julien de cum rămâneau singuri, te implor, nu vorbi.nimănui; lasă-mă să-ţi aud numai eu spovedania suferinţelor. Dacă mă mai iubeşti, nu vorbi: vorbele tale nu pot înlătura febra lui Stanislas.

Dar cuvintele de mângâiere nu ajutau la nimic: el nu ştia că doamna de Rênal îşi vârâse în cap că, pentru a potoli mânia lui Dumnezeu, trebuia sau

să-l urască pe Julien, sau să-şi vadă copilul murind. Şi tocmai pentru că simţea că nu-şi putea urî amantul era ea atât de nefericită.

— Pleacă de lângă mine, îi spuse ea într-o zi lui Julien; în numele cerului, părăseşte casa aceasta: prezenţa ta aici îmi ucide fiul. Dumnezeu mă pedepseşte, adăugă ea în şoaptă, mă pedepseşte şi e drept. Am păcătuit crunt şi trăiam fără să mă căiesc. Iată primul semn al uitării lui Dumnezeu trebuie să fiu de două ori pedepsită.

Julien fu adânc mişcat. Nu putea să vadă în deznădejdea ei nici făţărnicie şi nici exagerare. „îşi închipuie că, iubindu-mă pe mine, îşi ucide copilul, şi totuşi, nefericita mă iubeşte mai mult decât pe copilul ei. Iată, fără doar şi poate, cum o ucide remuşcarea. Iată măreţia în sentimente. Dar cum de-am putut să-i inspir o asemenea dragoste, eu, atât de sărac, atât de prost crescut, atât de neştiutor, ba, câteodată, atât de grosolan în purtări?”

Într-o noapte, copilul se simţi mai rău ca oricând. Pe la două dimineaţa, domnul de Rênal veni să-l vadă. Micuţul, mistuit de febră, era grozav de roşu şi nu-şi putu recunoaşte tatăl. Deodată, doamna de Rênal se aruncă la picioarele soţului ei. Julien îşi dădu seama că are să mărturisească totul şi să se piardă pentru totdeauna.

Din fericire, purtarea ei ciudată nu-i fu pe plac domnului de Rênal.

— La revedere, la revedere! îi spuse el plecând.

— Nu, ascultă-mă, îi strigă soţia îngenuncheată dinaintea lui şi căutând să-l oprească. Află tot adevărul. Eu sunt aceea care îmi ucid copilul. Eu i-am dat viaţă şi eu i-o răpesc. M-a pedepsit cerul; în faţa lui Dumnezeu sunt vinovată de crimă. Trebuie să mă pierd şi să mă umilesc singură; poate că jertfa asta va potoli mânia Domnului.

Dacă domnul de Rênal ar fi avut imaginaţie, ar fi priceput totul.

— Închipuiri, spuse el îndepărtându-şi soţia, care căuta să-i îmbrăţişeze genunchii. Toate astea nu sunt decât închipuiri! Julien, mâine, în zori, să trimiţi după medic.

Şi plecă să se culce. Doamna de Rênal se prăbuşi în genunchi, aproape leşinată, împingându-l cu un gest convulsiv pe Julien, care voia s-o ajute.

Julien rămase uimit.

„Iată, deci, adulterul! îşi spuse el. E cu putinţă oare ca mincinoşii de popi… să aibă dreptate? Ei, care săvârşesc atâtea păcate, sa aibă parte de cunoaşterea adevăratei teorii a păcatului? Mare ciudăţenie!…”

De douăzeci de minute, de când plecase domnul de Rênal, Julien îşi vedea iubita cu capul sprijinit de pătuţul copilului, împietrită şi aproape

leşinată. „Iată o femeie cu fire aleasă, ajunsă în culmea nefericirii, fiindcă m-a cunoscut pe mine”, îşi spuse el.

„Orele trec repede. Ce pot face pentru ea? Trebuie să mă hotărăsc. Aici nu e vorba de mine. Ce-mi pasă de oameni şi de banalele lor prefăcătorii? Ce-aş putea face pentru ea?… S-o părăsesc? Dar aş lăsa-o singură, pradă celui mai cumplit chin. Automatul ăsta de bărbat pe care îl are mai mult îl face rău decât o ajută. O să-i spună cine ştie ce vorbă aspră, fiindcă e necioplit, şi ea poate înnebuni, se poate arunca pe fereastră. Dacă o părăsesc, dacă nu mai veghez asupra ei, o să-i mărturisească totul. Şi, cine ştie, cu toată moştenirea pe care i-o aduce nevastă-sa, s-ar putea ca el să facă scandal. Ba te pomeneşti că ar fi în stare, Doamne-Dumnezeule! să-i spună tot c…-lui ăstuia de popă Maslon, care a găsit în boala unui copilaş de şase ani un motiv să nu se mai mişte de-aici, şi nu fără un scop anumit. În suferinţa si în teama ei fată de Dumnezeu, uită tot ce ştie despre om şi nu-l mai vede decât pe preot.”

— Pleacă, îi spuse pe neaşteptate doamna de Rênal, deschizând ochii.

— Mi-aş da de o mie de ori viaţa ca să aflu ce ţi-ar fi mai de folos acum, îi răspunse Julien: niciodată nu te-am iubit mai mult, îngerul meu scump, sau, mai bine-zis, abia din clipa asta încep să te ador aşa cum meriţi. Ce m-aş face departe de tine şi cu gândul că eu ţi-am pricinuit nefericirea! Dar să nu mai vorbim despre suferinţele mele. Am să plec, da, am să plec, dragostea mea. Dar dacă te părăsesc, dacă n-am să mai veghez asupra ta, dacă n-am să mă mai aflu mereu între tine şi soţul tău, tu ai să-i mărturiseşti totul şi ai să te pierzi. Gândeşte-te cu ce ocară o să te alunge din casă; întregul Verrières, întregul Besançon au să vorbească despre scandalul ăsta. Toată vina va cădea asupra ta şi niciodată n-o să mai poţi spăla ocara…

— Asta şi vreau, strigă ea. Am să sufăr? Cu atât mai bine.

— Dar prin scandalul ăsta îngrozitor ai să-l nenoroceşti şi pe el!

— Dar mă umilesc pe mine însămi, mă tăvălesc în mocirlă şi poate că aşa îmi salvez copilul. Umilirea mea în ochii tuturor va fi, poate, o pocăinţă publică. Atât cât îmi îngăduie slăbiciunea mea să judec, nu-i oare asta cea mai mare jertfă pe care i-o pot aduce Domnului?… Şi poate că el se va îndura să-mi primească umilirea şi să-mi lase copilul! Arată-mi o altă jertfă mai grea; sunt gata s-o fac.

— Lasă-mă pe mine să mă pedepsesc. Şi eu sunt vinovat. Vrei să mă călugăresc? Asprimea vieţii din mănăstire va domoli poate mânia

Dumnezeului tău… Vai, Doamne, de ce nu pot să iau asupra mea boala lui Stanislas…

— Ah! îl iubeşti! strigă doamna de Rênal ridicându-se şi aruncându-i-se în braţe.

Dar, în aceeaşi clipă, îl respinse cu groază.

— Te cred! Te cred! continuă ea, căzând iar în genunchi. O, singurul meu prieten! O, de ce nu eşti tu tatăl lui Stanislas! Atunci n-aş mai păcătui atâta iubindu-te mai mult decât pe copilul tău.

— Vrei să-mi îngădui să rămân şi să te iubesc, de acum înainte, ca un frate? E singura ispăşire înţeleaptă şi ea poate domoli mânia Celui de sus.

— Dar eu, strigă ea ridicându-se, prinzând în palme capul lui Julien şi ţinându-l în faţa ochilor, la distanţă; dar eu te-aş iubi ca pe un frate? Aş avea oare puterea să te iubesc ca pe un frate?

— Te voi asculta, îi spuse el căzându-i la picioare, te voi asculta, orice mi-ai porunci; asta e tot ce-mi rămâne de făcut. Mintea mi-e întunecată; nu văd nicio cale de ales. Dacă te părăsesc, îl mărturiseşti tot soţului tău şi te pierzi odată cu el. Niciodată, după ocara asta, nu va mai fi numit deputat. Dacă rămân, mă crezi cauza morţii copilului şi te stingi de durere. Vrei să încerci ce-ar însemna plecarea mea? Dacă vrei, am să mă pedepsesc pentru păcatul nostru, părăsindu-te timp de o săptămână.

Mă voi duce să o petrec în sihăstrie, oriunde vei dori. La mănăstirea Bray-le-Haut, de pildă; dar jură-mi că, atâta timp cât voi lipsi, n-o să-i mărturiseşti nimic soţului tău. Gândeşte-te că, dacă spui cuiva, nu voi mai putea să mă întorc.

Îi făgădui, Julien plecă, dar fu chemat înapoi peste două zile.

— Fără tine e cu neputinţă să-mi ţin jurământul. Dacă nu eşti aici să-mi porunceşti mereu cu privirea să tac, am să-i vorbesc. Fiecare ceas din viaţa asta mârşavă mi se pare că durează o zi.

În sfârşit, cerul se milostivi de mama această nefericită, încetul cu încetul, Stanislas scăpă de primejdie. Dar gheaţa era spartă, mintea ei cunoscuse adâncimea păcatului săvârşit, şi nu mai putu să-şi recapete echilibrul. Re-muscările rămaseră, si ele deveniră ceea ce trebuiau să fie într-o inimă atât de cinstită. Viaţa i se preschimbă în rai şi în iad totodată: iad când nu-l vedea pe Julien, rai când se afla la picioarele lui.

— Nu-mi mai fac nicio iluzie, îi spunea ea chiar în clipele când îndrăznea să se lase cu totul în voia dragostei. Sunt osândită, sunt osândită fără putinţă de iertare. Tu eşti tânăr, te-au ademenit farmecele mele şi cerul te poate

ierta; dar eu sunt osândită. Cunosc asta după un semn sigur. Mă tem: cine nu s-ar teme în faţa priveliştii iadului? Dar, în fundul inimii, nu-mi pare rău. Mi-aş săvârşi din nou păcatul dacă ar fi s-o iau de la început. Să nu mă pedepsească Dumnezeu în lumea asta lovindu-mi copiii, şi aş avea mai mult decât merit. Dar măcar tu, dragul meu Julien, eşti oare fericit? întrebă ea după o clipă. Găseşti că te iubesc îndeajuns?

Neîncrederea şi orgoliul lui Julien, care aveau nevoie mai ales de o dragoste plină de jertfe, pieriră în faţa unei jertfe atât de mari, atât de neîndoielnice şi făcute clipă de clipă. Julien o adora pe doamna de Rênal. „Deşi e nobilă, iar eu sunt fiul unui lucrător, mă iubeşte… în mintea ei nu sunt un simplu servitor cu funcţii de amant.” Dar, îndepărtându-şi teama aceasta, Julien căzu prada nebuniilor dragostei, tuturor îndoielilor ei ucigătoare.

— Cel puţin să te fac fericit în puţinele zile câte le mai avem de petrecut împreună! îi spunea doamna de Rênal, văzându-l că se îndoieşte de iubirea ei. Să ne grăbim; poate că mâine nu voi mai fi a ta. Dacă cerul m-ar pedepsi lovindu-mi copiii, degeaba aş căuta să trăiesc numai pentru a te iubi, fără să-mi dau seama că păcatul meu îl ucide. N-aş putea supravieţui unei asemenea lovituri. Chiar dacă aş vrea, tot n-aş putea: mi-aş pierde minţile. Ah, dacă aş putea să iau asupra mea păcatul tău, aşa cum tu voiai, cu atâta mărinimie, să iei asupră-ţi boala lui Stanislas!

Această mare criză morală schimbă natura simţământului care-l lega pe Julien de doamna de Rênal. Dragostea nu-i fu doar admiraţie în faţa frumuseţii, ci orgoliul că era a lui.

De aici înainte, fericirea fu pentru ei de o natură cu mult superioară, iar flacăra care îl mistuia deveni cu mult mai puternică. Cunoscură clipe de adevărată nebunie. Fericirea lor ar fi părut cu mult mai mare în ochii lumii. Dar nu-şi mai regăseau plăcuta seninătate, extazul fără nori, plăcerea uşoară din primele timpuri ale dragostei lor, când ea nu se temea decât că Julien n-o iubeşte îndeajuns. Fericirea lor avea câteodată înfăţişarea crimei.

În clipele cele mai luminoase şi, aparent, cele mai liniştite:

— Ah! Dumnezeule mare! Văd iadul! striga pe neaşteptate doamna de Rênal, strângându-i mâna lui Julien cu un gest convulsiv. Ce chinuri înfiorătoare! Şi le-am meritat, pe bună dreptate! îl strângea şi se lipea de el, cum se lipeşte iedera de zid.

Degeaba încerca Julien să-i liniştească sufletul zbuciumat. Doamna de Rênal îl lua mâna şi i-o acoperea de sărutări. Apoi, căzând din nou într-o

visare neagră:

— Iadul, spunea ea, iadul ar fi o izbăvire pentru mine; aş mai avea măcar în lumea asta câteva zile de trăit cu tine; dar iadul aici, pe pământ, moartea copiilor mei… Şi totuşi, poate că acesta va fi preţul pentru iertarea păcatului… Oh, Doamne! nu-mi cere atât de mult pentru izbăvirea mea. Bieţii copii nu ţi-au greşit cu nimic; eu, numai eu sunt vinovată: iubesc un bărbat care nu-mi este soţ.

Julien o vedea apoi liniştindu-se, în aparenţă. Doamna de Rênal încerca să la vina asupra ei, nevoind să-i învenineze viaţa celui pe care îl iubea.

În mijlocul acestor frământări ale dragostei, pricinuite rând pe rând de remuşcări şi de plăcere, zilele treceau pentru ei cu iuţeala fulgerului. Julien îşi pierdu obiceiul de a chibzui.

Domnişoara Élise se ducea din când în când la Ver-rières, pentru un mic proces pe care-l avea acolo. Îl găsi pe domnul Valenod pornit împotriva lui Julien. Camerista îl ura pe Julien şi-i vorbea deseori despre el directorului Aşezământului pentru săraci.

— Dacă v-aş spune adevărul, m-aţi nenoroci, domnule, îi mărturisi ea într-o zi domnului Valenod. Stăpânii se înţeleg întotdeauna între ei când e vorba de lucruri importante… Şi unele destăinuiri nu le sunt niciodată iertate bieţilor servitori…

După frazele acestea obişnuite, pe care nerăbdătoarea curiozitate a domnului Valenod găsi mijlocul să le scurteze, el află lucruri cât se poate de umilitoare pentru orgoliul lui.

Doamna de Rênal, femeia cea mai distinsă din tot ţinutul, femeia pe care el o înconjurase cu atâtea atenţii vreme de şase ani şi, din nefericire, în văzul şi auzul tuturor, femeia atât de mândră, al cărei dispreţ îl făcuse de atâtea ori să roşească, se încurcase cu un pui de lucrător deghizat în preceptor. Şi ca nimic să nu lipsească ciudei domnului director al Aşezământului pentru săraci, doamna de Rênal îşi adora amantul.

— Dar, adăugă camerista oftând, domnul Julien nu s-a ostenit deloc să-i sucească minţile. S-a purtat şi cu doamna de Rênal la fel de rece cum se poartă de obicei.

Élise băgase de seamă abia la ţară ce se petrecea, dar era sigură că legătura dura de mai multă vreme.

— Nici vorbă că de asta n-a vrut să mă la atunci, mai spuse ea amărâtă. Şi, proasta de mine, m-am dus să-i cer sfatul doamnei şi s-o rog să vorbească cu el…

În aceeaşi seară, domnul de Rênal primi din oraş, o dată cu ziarul, o lungă scrisoare anonimă care îl aducea la cunoştinţă, în cele mai mici amănunte, ce se petrecea în casa lui. Julien îl văzu pălind şi aruncându-i priviri pline de ură pe când citea misiva scrisă pe hârtie albăstruie. Cât ţinu seara, primarul nu-şi mai reveni din tulburarea lui. Degeaba îl făcu Julien curte, cerându-i lămuriri asupra obârşiei celor mai nobile familii din Burgundia.

CAPITOLUL XX
Scrisorile anonime

Do not give dalliance
Too much the rein: the strongest
oaths are straw
To the fire i' the blood[44].
TEMPEST

Cam pe la miezul nopţii, pe când ieşeau din salon, Julien găsi prilejul să-i spună iubitei sale:

— La noapte nu ne vedem. Soţul tău are bănuieli. Aş putea să jur că scrisoarea aceea lungă, pe care o citea oftând, e o scrisoare anonimă.

Din fericire, Julien îşi încuia odaia cu cheia. Doamnei de Rênal îl trăsni ideea nebună că avertismentul lui n-ar fi decât un pretext ca să n-o vadă. Îşi pierdu cu desăvârşire minţile şi, la ora obişnuită, veni la uşa lui. Julien, care auzise zgomotul pe coridor, suflă neîntârziat în lampă. Cineva se căznea să-i deschidă uşa. Să fie doamna de Rênal? Să fie soţul gelos?

A doua zi, de cu zori, bucătăreasa, care ţinea la Julien, îl aduse o carte pe a cărei copertă el citi aceste cuvinte scrise în italieneşte: *Guardate alia pagina 130*[45].

Pe Julien imprudenţa aceasta îl înfricoşa. Căută pagina 130 şi găsi, prinsă cu un ac, scrisoarea de mai jos, scrisă în grabă, scăldată în lacrimi şi cu numeroase greşeli de ortografie. De obicei, doamna de Rênal scria foarte îngrijit: amănuntul acesta îl mişcă şi-l făcu să uite pentru o clipă groaznica ei lipsă de prevedere.

„N-ai vrut să mă primeşti în noaptea asta? Sunt clipe când îmi vine a crede că nu ţi-am citit niciodată până în fundul sufletului. Privirile tale mă înspăimântă. Mi-e frică de tine. Doamne! oare nu m-ai iubit niciodată? Atunci soţul meu n-are decât să ne descopere dragostea şi să mă închidă pe vecie într-o temniţă, la ţară, departe de copiii mei. Poate că aşa vrea Dumnezeu. M-aş prăpădi curând. Dar tu ai fi un monstru!

Nu mă iubeşti? Te-au plictisit nebuniile, remuşcările mele, nelegiuitule?! Vrei să mă pierzi? îţi spun eu, lesne, cum. Du-te, arată scrisoarea asta în tot oraşul, sau mai bine arat-o numai domnului Valenod. Spune-i că te iubesc, ba nu, să nu rosteşti asemenea blasfemie, spune-i că te ador, că pentru mine viaţa n-a început decât în clipa când te-am văzut; că în cele mai nebuneşti ceasuri ale tinereţii mele nici n-am visat măcar fericirea pe care ţi-o datorez; că îţi jeffesc viaţa mea, sufletul meu. Tu ştii că-ţi jertfesc şi mai mult chiar. Dar se pricepe oare omul acela la jertfe? Spune-i, spune-i ca să-i faci în ciudă, că puţin îmi pasă de toţi răuvoitorii şi că pentru mine nu există decât o singură nenorocire pe lumea asta, nenorocirea de a-l vedea schimbându-se pe singurul om care mă leagă de viaţă. Ce fericire pentru mine să o pierd, să i-o pot dărui ca jertfă şi să nu mă mai tem pentru copiii mei.

Fii sigur, scumpul meu, că dacă există o scrisoare anonimă, ea vine de la fiinţa asta odioasă, care vreme de şase ani m-a urmărit cu vocea-i grosolană, povestindu-mi despre cum ştie să sară călare, despre înfumurarea lui neroadă, înşiruindu-mi la nesfârşit toate însuşirile lui.

Dar există, într-adevăr, o scrisoare anonimă? Răule, iată ce voiam să discut cu tine. Dar nu, bine ai făcut. Strângându-te în braţe, poate pentru cea din urmă oară, n-aş fi putut niciodată să discut cu mintea limpede, cum fac atunci când sunt singură. De-acum înainte, fericirea noastră nu va mai fi atât de uşoară. Te va necăji asta? Da, în zilele când nu vei primi vreo carte plăcută de la domnul Fouqué. Jertfa s-a împlinit; mâine, fie că există sau nu o anonimă, îl voi spune şi eu soţului meu că am primit una şi că trebuie, deîndată, să-ţi ofere o ieşire convenabilă, să găsească vreun pretext onorabil şi, cât mai curând, să te trimită la rudele tale.

Vai, dragul meu, vom fi despărţiţi două săptămâni, poate chiar o lună! Du-te; recunosc, vei suferi la fel de mult ca şi mine. Dar, în sfârşit, iată singurul mijloc de-a înlătura urmările scrisorii anonime. Nu e prima pe care a primit-o soţul meu, şi încă pe socoteala mea. Vai, cum mai râdeam până acum de ele!

Toată purtarea mea are drept scop să-l facă pe soţul meu să se gândească la faptul că scrisoarea vine de la domnul Valenod; sunt sigură că el a trimis-o. Dacă pleci de la noi, rămâi neapărat în Verrières. Am să fac în aşa fel ca soţului meu să-i vină ideea să stea două săptămâni acolo, ca să le dovedească nerozilor că nu există răceală între mine şi el. Odată la Verrières, împrieteneşte-te cu toată lumea, chiar şi cu liberalii. Ştiu că toate doamnele te vor căuta.

Nu cumva să te cerţi cu domnul Valenod, nici să nu-i tai urechile, cum spuneai într-o zi; dimpotrivă, poartă-te cât mai frumos cu el. Principalul e să se creadă la Verrières că vei intra la Valenod sau la oricare altul pentru educarea copiilor.

Asta n-o s-o rabde niciodată soţul meu. Dar chiar dacă va trebui s-o facă, ei bine, tu cel puţin vei locui la Verrières şi te voi vedea uneori. Copiii mei, care te iubesc atât de mult, vor veni să te vadă. Doamne! simt că-mi iubesc şi mai mult copiii fiindcă le eşti drag. Ce remuşcări! Cum au să sfârşească toate?… Mi se rătăceşte mintea… în sfârşit, înţelegi cum să te porţi; fii blând, politicos, nu le arăta dispreţ oamenilor acestora neciopliţi, te rog în genunchi: ei ne vor hotărî soarta. Nu te îndoi riici o clipă că soţul meu o să se poarte cu tine altfel de cum îl va porunci *opinia publică*.

Tu ai să-mi faci rost de scrisoarea anonimă; înarmează-te cu răbdare şi cu o pereche de foarfece. Taie dintr-o carte cuvintele de mai jos, lipeşte-le apoi pe coala de hârtie albăstruie, pe care ţi-o trimit alăturat; o am de la domnul Valenod. Aşteaptă-te la o percheziţie; arde paginile cărţii ciuruite. Dacă nu găseşti cuvinte gata făcute, ai răbdare şi formează-le, literă cu literă. Ca să n-ai multă bătaie de cap, ţi-am compus o scrisoare anonimă foarte scurtă. Vai, dacă nu mă iubeşti, după cum mă tem, ce lungă trebuie să ţi se pară scrisoarea mea!

SCRISOARE ANONIMĂ

«Doamnă

Toate micile dumitale uneltiri sunt cunoscute; dar persoanele care au interes să le înăbuşe sunt înştiinţate. Dintr-un rest de prietenie, te sfătuiesc să te lepezi cu totul de ţărănuşul dumitale. Dacă ai să fii destul de cuminte s-o faci, soţul dumitale va crede că înştiinţarea primită îl minte şi-l vom lăsa în greşeala lui. Gândeşte-te că îţi cunosc taina. Tremură, nefericito! Acum va trebui mers drept faţă de mine.»

Când vei termina de lipit cuvintele din scrisoare (ai recunoscut în ele felul de-a vorbi al directorului?), ieşi din casă, ne vom întâlni.

Mă voi duce în sat şi mă voi întoarce părând tulburată; de fapt, chiar voi fi aşa. Doamne! ce îndrăznesc să fac! şi toate astea fiindcă ţie *ţi s-a părut că ghiceşti* o scrisoare anonimă. În sfârşit, cu faţa răvăşită, îi voi da soţului meu scrisoarea, spunându-i că mi-a înmânat-o un necunoscut. Tu du-te şi te plimbă cu copiii pe drumul dinspre pădure şi nu te întoarce până la ora mesei.

Din vârful stâncilor, poţi vedea turnul hulubăriei. Dacă lucrurile merg bine, voi pune acolo o batistă albă; dacă nu, n-o să pun nimic.

Oare inima ta, nerecunoscătorule, n-o să te facă să găseşti vreun mijloc de a-mi spune că mă iubeşti, înainte să pleci la plimbare? Orice s-ar întâmpla, fii sigur de-un lucru: după despărţirea noastră definitivă, n-am să mai trăiesc nicio zi măcar. Ah! mamă rea! Am scris două vorbe goale, dragă Julien. Nu le simt deloc; în clipa asta nu mă pot gândi decât la tine şi le-am scris doar ca să nu mă dojeneşti. Acum, când sunt ameninţată să te pierd, la ce m-aş mai preface? Da, mai bine să crezi că am inimă de fiară, decât să mint în faţa bărbatului pe care îl ador! Am minţit destul în viaţa mea. Fie, te iert dacă nu mă mai iubeşti. N-am timp să-mi recitesc scrisoarea. Pentru mine, mi se pare o nimica toată să plătesc cu viaţa zilele fericite petrecute în braţele tale. Tu ştii că ele mă vor costa şi mai mult.”

CAPITOLUL XXI
Dialog cu un stăpân

Alas, our frailty is the cause, not we:
For such as we are made of, such we be[46].
TWELFTH NIGHT

Timp de o oră întreagă, Julien adună cuvintele cu o plăcere de copil. Pe când ieşea din odaie, îşi întâlni elevii împreună cu doamna de Rênal; ea luă scrisoarea cu o simplitate şi un curaj ce dovedeau un calm înspăimântător.

— S-a uscat lipiciul îndeajuns? îl întrebă.

„Oare asta să fie femeia înnebunită de remuşcări? gândi Julien. Ce planuri are acum?" Era însă prea mândru ca s-o întrebe, dar niciodată, poate, n-o plăcuse atât.

— Dacă lucrurile sfârsesc rău, mi se va lua totul, adăugă ea cu acelaşi sânge rece. Îngroapă caseta asta undeva, în munte; poate că într-o zi o să-mi fie singura avere. Şi îl dădu o casetă mică, de sticlă, îmbrăcată în marochin roşu, plină cu aur şi câteva diamante. Acum, pleacă, îi spuse.

Îmbrăţişa copiii şi-l sărută de două ori pe cel mai mic dintre ei. Julien stătea neclintit. Doamna de Rênal se îndepărtă cu paşi repezi şi fără să-l privească.

Din clipa când deschisese scrisoarea anonimă, viaţa domnului de Rênal devenise un chin. Atât de zguduit nu mai fusese din timpul duelului pe care trebuise să-l aibă în 1816 şi, ca să vorbim drept, gândul că ar putea primi un glonte îl făcuse atunci mai puţin nefericit decât era acum. Domnul de Rênal cerceta scrisoarea pe toate părţile: „Nu cumva e scrisă de-o femeie? Şi dacă este, ce femeie a scris-o?" Se gândea, rând pe rând, la toate femeile din Verrieres pe care le cunoştea, fără să-şi poată fixa bănuielile asupra vreuneia. „S-o fi dictat un bărbat? Care bărbat?" Aici, aceeaşi nesiguranţă; era pizmuit şi, fără îndoială, urât de cei mai mulţi dintre bărbaţii pe care îl cunoştea. „Trebuie să-mi întreb nevasta", gândi el din obişnuinţă, ridicându-se de pe fotoliul unde se prăbuşise.

„Doamne! îşi spuse de îndată ce se ridică şi se lovi cu palma peste frunte, de ea mai ales trebuie să mă feresc; acum îmi e duşman.” Şi, de mânie, îl podidiră lacrimile.

Printr-o dreaptă cumpănire a uscăciunii sufleteşti din care e formată toată înţelepciunea practică a provincialilor, domnul de Rênal se temea cel mai mult, în clipa aceea, tocmai de cei doi prieteni ai lui mai intimi.

„În afară de ei, mai am poate încă vreo zece prieteni.” Şi îi trecu în revistă, socotind pe rând cât l-ar căina fiecare. „La toţi, la toţi o să le facă cea mai mare plăcere nenorocirea mea!” spuse el furios. Din fericire, domnul de Rênal se credea foarte invidiat, şi nu fără pricină. În afară de casa atât de frumoasă din oraş, pe care regele *** o cinstise pentru totdeauna culcându-se sub acoperişul ei, îşi orânduise cât se poate de bine castelul de la Vergy. Faţada o zugrăvise în alb, iar ferestrele aveau nişte jaluzele verzi de toată frumuseţea. Domnul de Rênal găsi o clipă de mângâiere sufletească gândindu-se la măreţia castelului. Adevărul este că silueta clădirii se zărea de la trei sau patru leghe depărtare, spre paguba conacelor sau a aşa-ziselor castele din vecinătate, cărora le fusese lăsată umila culoare cenuşie dăruită de timp.

Domnul de Rênal se putea bizui doar pe lacrimile şi pe mila unuia dintre prietenii săi, epitrop al parohiei; dar bietul om era un nătâng care plângea din orice. Şi, totuşi, el era singura scăpare.

„Nu există nenorocire mai mare decât a mea! îşi spuse domnul de Rênal cu turbare. Ce singur sunt!”

„E cu putinţă oare, se întrebă omul acesta într-adevăr vrednic de plâns, e cu putinţă oare ca, în nenorocirea mea, să n-am măcar un prieten căruia să-i cer sfatul? Căci simt că-mi pierd minţile! Ah, Falcoz! ah! Ducros”, exclamă el cu amărăciune. Aşa se numeau doi prieteni ai lui din copilărie, pe care şi-i îndepărtase din trufie, în 1814. Nu erau nobili, iar domnul de Rênal ar fi vrut să înlăture tonul de egalitate folosit între ei încă de pe când erau copii.

Unul dintre ei, Falcoz, bărbat inteligent şi inimos, negustor de hârtie la Verrières, cumpărase o tipografie în capitala judeţului şi scotea un ziar. Congregaţia hotărâse să-l ruineze: ziarul fusese condamnat, iar lui Falcoz îl fusese retras brevetul de tipograf. În aceste triste împrejurări, el încercase, pentru prima oară după zece ani, să-i scrie domnului de Rênal. Şi primarul din Verrières socotise că se cuvenea să-i răspundă ca un roman: „Dacă ministrul regelui mi-ar face cinstea să mă întrebe, i-aş spune: rui-naţi-i fără milă pe toţi tipografii din provincie şi puneţi monopol pe tipografii, ca pe

tutun”. De scrisoarea aceasta, trimisă unui prieten intim şi admirată pe vremuri de întregul Verrières, domnul de Rênal îşi amintea acum cu groază. „Cine ar fi crezut că, având rangul, averea şi decoraţiile mele, o voi regreta într-o bună zi?” în focul pornirilor acestora de mânie, când împotriva lui însuşi, când împotriva a tot ce-l înconjura, domnul de Rênal petrecu o noapte îngrozitoare; dar, din fericire, nu se gândi să-şi pândească soţia.

„Sunt obişnuit cu Louise, îşi spunea el. Ea îmi cunoaşte toate treburile. Chiar dacă mâine as fi liber să mă însor, n-aş găsi cu cine s-o înlocuiesc.” Şi se complăcea să-şi închipuie soţia nevinovată; felul acesta de-a vedea lucrurile nu-l obliga să dovedească tărie de caracter şi-i convenea mai mult; parcă nu s-au mai văzut atâtea femei bârfite!

„Dar ce! se înfuria el deodată, pornind să umble de colo-colo; să îndur ca şi când aş fi un om de nimic, un coate-goale, să îndur ca ea să-şi râdă de mine împreună cu amantul ei?! Să rabd ca întregul Verrières să mă batjocorească pe faţă pentru bunătatea mea fără margini? Câte nu s-au mai spus despre Charmier?! (Aşa se numea un soţ cu faimă de încornorat în tot ţinutul.) Când îl pomeneşte cineva numele, nu zâmbesc oare toţi? E avocat bun, dar cine vorbeşte vreodată despre talentul lui oratoric? Ah! Charmier! spun oamenii, Charmier al lui Bernard! Şi-l numesc astfel după numele celui care îl necinsteşte.”

„Mulţumesc lui Dumnezeu, gândea apoi domnul de Rênal, mulţumesc lui Dumnezeu că n-am nicio fată şi că felul cum o voi pedepsi pe mamă n-o să dăuneze viitorului copiilor. L-aş putea prinde pe ţărănuş cu nevastă-mea şi i-aş putea ucide pe amândoi; în cazul acesta, tragicul aventurii ar înlătura poate aspectul ridicol.” Ideea îl plăcu; o urmări în toate amănuntele. „Codul penal e de partea mea şi, orice s-ar întâmpla, congregaţia şi prietenii mei din juriu au să mă scape.” îşi pipăi cuţitul de vânătoare, care era foarte ascuţit; dar ideea de a vărsa sânge îl sperie.

„Aş putea să-l cotonogesc bine pe neobrăzatul ăsta de preceptor şi să-l iau la goană; dar ce scandal ar mai fi atunci în Verrières, şi chiar în tot ţinutul! După condamnarea ziarului lui Falcoz, când redactorul-şef a ieşit din închisoare, am pus şi eu umărul ca să-şi piardă postul plătit cu şase sute de franci. Se zice că scribul ăsta cutează să se arate din nou prin Besançon; te pomeneşti că ar fi în stare să-şi râdă de mine cu dibăcie şi în aşa fel încât să-mi fie imposibil să-l dau în judecată. Să-l dau în judecată!… Obrăznicătura ar insinua în mii de feluri că a spus adevărul. Un bărbat de neam mare şi care îşi ţine rangul, ca mine, este urât de toată plebea. Mi-aş

vedea numele în ziarele acelea îngrozitoare din Paris… O, Doamne! Ce prăpastie! Să văd străvechiul nume de Rênal târât în mocirla ridicolului… Dacă voi călători vreodată, va trebui să-mi schimb numele… Cum?! Să-mi părăsesc numele ăsta care îmi aduce gloria şi puterea? Asta-i culmea mizeriei!

Dacă nu-mi ucid nevasta şi dacă doar o alung cu ocară, mătuşă-sa din Besançon îl va pune în palmă toată averea ei. Nevastă-mea o să se ducă să trăiască la Paris cu Julien; asta o să se afle la Verrières şi voi fi luat drept un nătărău."

Nefericitul soţ observă apoi, după lumina alburie a lămpii, că se iveau zorile şi ieşi în grădină să respire puţin aer proaspăt. În clipa aceea era aproape hotărât să nu facă scandal, gândindu-se mai ales că un scandal i-ar umple de bucurie pe bunii lui prieteni din Verrières.

Plimbarea prin grădină îl mai linişti puţin. „Nu, îşi spuse el, n-o să mă despart de nevastă-mea; am prea multă nevoie de ea." Şi îşi închipui, cu groază, ce-ar însemna casa fără nevastă-sa, căci n-avea altă rudă în afară de marchiza de R…, o bătrână neroadă şi răutăcioasă.

Îi veni în minte o idee foarte înţeleaptă, dar îndeplinirea ei cerea cu mult mai multă tărie de caracter decât avea bietul om. „Dacă nu-mi alung nevasta, îşi zise el, mă cunosc: într-o bună zi, într-o împrejurare când m-o scoate din sărite, am să-i amintesc că m-a înşelat. Ea e mândră, ne vom certa, şi toate astea au să se întâmple înainte de a-şi fi moştenit mătuşa. Ce-au să mai râdă de mine atunci! Nevastă-mea îşi iubeşte copiii şi, până la urmă, toată averea le va fi trecută lor. Iar eu voi fi bătaia de joc a oraşului. Cum, o să zică lumea, n-a fost măcar în stare să se răzbune pe nevastă-sa?! N-ar fi mai sănătos să rămân doar cu bănuielile şi să nu scormonesc nimic? Atunci, însă, mi-aş lega mâinile şi n-aş mai putea s-o învinuiesc de nimic."

O clipa mai târziu, domnul de Rênal, împins de vanitatea lui rănită, îşi aminti cu de-amănuntul toate mijloacele pomenite la biliard, în salonul Cazinoului sau al Cercului nobililor din Verrières, când vreun isteţ întrerupe jocul ca să se mai înveselească pe socoteala vreunui soţ încornorat. Cât de crude i se părură atunci glumele de soiul acesta!

„Doamne! De ce nu-i moartă nevastă-mea?! Aşa, ar fi cu neputinţă să mai râdă cineva de mine. De ce nu sunt eu văduv? M-aş duce să-mi petrec şase luni la Paris, în cea mai aleasă societate." După clipa asta de fericire, stârnită de ideea văduviei, gândurile i se reîntoarseră la mijloacele de-a afla adevărul. Să aştearnă oare la miezul nopţii, după ce s-o culca toată lumea,

un strat de tărâţe în faţa uşii lui Julien? A doua zi dimineaţă, pe lumină, ar vedea urmele paşilor.

„Metoda asta nu face doi bani, îşi spuse el deodată, furios. Păcătoasa de Élisa ar zări tărâţele, şi imediat toată casa ar şti că sunt gelos."

Într-o altă povestire auzită la Cazinou, soţul se încredinţase că e încornorat lipind cu puţină ceară un fir de păr care închidea ca un sigiliu uşa nevestei şi pe aceea a iubitului ei.

După atâtea ore de frământare, mijlocul acesta de a-şi limpezi soarta i se păru, hotărât, cel mai bun şi se gândi să-l folosească; dar tocmai atunci se întâlni, la colţul unei alei, cu femeia pe care ar fi dorit s-o vadă moartă.

Ea se întorcea din sat. Fusese să asculte slujba la biserica din Vergy. După o tradiţie foarte nesigură pentru filosofii cu mintea rece, dar pe care doamna de Rênal o credea, bisericuţa folosită astăzi se spunea că ar fi fost, odinioară, capela seniorului din Vergy. Ideea aceasta o obsedase pe doamna de Rênal tot timpul cât socotise că trebuie să se roage în bisericuţă. Şi-l închipuia întruna pe soţul ei ucigându-l pe Julien la vânătoare, ca din întâmplare, şi apoi, seara, silind-o să-i mănânce inima.

„Soarta mea atârnă de ceea ce-o să gândească el când mă va asculta, îşi spunea doamna de Rênal. După sfertul acesta de oră fatal, poate că nu voi mai găsi prilejul să-i vorbesc. El nu e un înţelept, nu se lasă condus de raţiune, aşa că aş putea, cu mintea mea slabă, să prevăd ce va face şi ce va răspunde. Va hotărî soarta noastră, a tuturora, căci are puterea s-o facă. Dar soarta depinde şi de iscusinţa mea, de felul cum voi şti să îndrum ideile ciudate şi pline de toane ale omului acestuia pe care mânia îl orbeşte şi-l face să vadă lucrurile numai pe jumătate. Doamne, am nevoie de multă iscusinţă şi de calm! De unde să le iau?"

Calmul şi-l regăsi ca prin farmec când intră în grădină şi-şi zări de departe soţul. Părul şi veşmintele lui răvăşite arătau că nu dormise. Ea îl dete o scrisoare dezlipită, dar împăturită. Domnul de Rênal, fără s-o deschidă, îşi privi soţia cu ochi de nebun.

— Iată o mârşăvie, începu doamna de Rênal, o mârşăvie pe care un individ suspect şi care pretindea că te cunoaşte şi că-ţi datorează recunoştinţă mi-a înmânat-o pe când treceam prin spatele grădinii notarului. Îţi cer un singur lucru: să-l trimiţi acasă, imediat, pe domnul Julien!

Doamna de Rênal se grăbi să-şi arate dorinţa, poate ceva mai înainte decât s-ar fi cuvenit, ca să scape odată de groaznica perspectivă de-a fi nevoită să rostească aceste cuvinte. Şi o cuprinse bucuria văzând câtă

plăcere îl făcea soţului său. După fixitatea privirii aţintite asupra ei, îşi dădu seama că Julien ghicise adevărul. Dar, în loc s-o mâhnească realitatea vădită a nenorocirii, se gândi „Câtă inteligenţă! Ce tact desăvârşit! Şi încă la un tânăr fără experienţă! Unde n-ar putea ajunge mai târziu cu aceste calităţi? Vai, şi atunci succesele îl vor face să mă uite!”

Clipa de admiraţie faţă de bărbatul adorat îl înlătură cu totul tulburarea.

Şi se felicită pentru pasul făcut. „Am fost demnă de Julien”, îşi spuse ea cu o dulce şi tainică voluptate.

Fără să scoată un cuvânt, de teamă ca nu cumva să se angajeze, domnul de Rênal privea cea de-a doua scrisoare anonimă, alcătuită, dacă cititorul îşi aminteşte, din litere imprimate şi lipite pe o hârtie bătând în albastru. „îşi bat joc de mine în toate felurile”, gândea domnul de Rênal, istovit.

„Alte insulte de citit, şi toate din cauza neveste-mii!” Abia se putu stăpâni să n-o copleşească cu ocările cele mai grosolane; perspectiva moştenirii din Besanşon izbuti să-l oprească, însă cu mare greutate. Ros de dorinţa de-a se agăţa de ceva, mototoli ce-a de-a doua scrisoare anonimă şi începu să se plimbe cu paşi mari. Simţea nevoia să se depărteze de nevastă-sa. Peste câteva clipe, se întoarse lângă ea, mai liniştit.

— Trebuie să iei o hotărtre şi să-l dai afară pe Julien, spuse ea deîndată. La urma urmei, nu-i decât fiul unui lucrător. O să-l despăgubeşti cu câţiva franci şi cum, altminteri, e învăţat, o să-şi găsească lesne o slujbă, de pildă la domnul Valenod, sau la subprefectul de Maugiron, care are copii. Aşa, n-o să-i pricinuieşti niciun rău…

— Vorbeşti ca o proastă ce eşti! izbucni domnul de Rênal cu o voce înfricoşătoare. Parcă te poţi aştepta să găseşti bun-simţ la o femeie? Nu daţi pic de atenţie, niciodată, lucrurilor care cer judecată. Habar n-âveţi de nimic! Nepăsarea şi lenea nu vă dau ghes decât la prins fluturi, voi, neputincioaselor, pe care din nefericire trebuie să vă avem în familiile noastre!…

Doamna de Rênal îl lăsă să spună tot ce avea de spus, şi el turui multă vreme, îşi vărsă focul, cum se spune prin partea locului.

— Domnule, îi răspunse ea în cele din urmă, îţi vorbesc ca o femeie crunt lovită în onoarea ei, adică în ce are mai scump.

Doamna de Rênal îşi păstră sângele rece neclintit în tot timpul discuţiei acesteia penibile, de care depindea posibilitatea de-a mai trăi încă sub acelaşi acoperiş cu Julien. Căuta ideile pe care le socotea cele mai potrivite ca să îndrume furia oarbă a soţului ei. Rămăsese nesimţitoare la toate

ocările ce-i fuseseră adresate, ba nici nu le ascultase măcar, căci atunci se gândea la Julien. „O să fie oare mulţumit de mine?”

— Ţărănuşul ăsta, pe care noi l-am copleşit cu atenţii şi chiar cu daruri, poate că n-are nicio vină, spuse ea în cele din urmă, dar nu-i mai puţin adevărat că el mi-a prilejuit cea dintâi jignire… Când am citit mârşăvia cuprinsă în scrisoare, m-am jurat că sau el, sau eu îţi vom părăsi casa.

— Vrei neapărat să iasă scandal, să ajungem amândoi de râsul lumii? Dai apă la moară multora din Verrières…

— E drept, toată lumea pizmuieşte bunăstarea la care înţelepciunea ocârmuirii tale a ştiut să ridice familia noastră şi oraşul… Ştii ce? Am să-l pun pe Julien să-ţi ceară un concediu şi să plece o lună de zile la negustorul acela de lemne din munţi, prieten vrednic de-un lucrător mărunt ca el.

— Nu care cumva s-o faci, vorbi domnul de Rênal destul de potolit. Ceea ce îţi cer, înainte de toate, e să nu-i spui o vorbă. Cum nu eşti în stare să te stăpâneşti, ne-ai împinge la ceartă… doar ştii cât e de ţâfnos domnişorul ăsta!

— Julien n-are pic de tact, urmă doamna de Rênal. O fi el învăţat, tu te pricepi la asemenea lucruri, dar, în adâncul sufletului, tot ţăran rămâne. În ce mă priveşte, am o părere proastă despre el din ziua când a refuzat s-o ia pe Élisa, care îl asigura oarecare stare, şi asta sub motiv că, din când în când, ea îl vizitează în taină pe domnul Valenod.

— Ah! se minună domnul de Rênal ridicând din sprâncene, aşa ţi-a spus Julien?

— Nu, nu tocmai aşa, mi-a vorbit totdeauna despre sfânta chemare pe care o simte pentru altar; dar, crede-mă, prima chemare a tinerilor ăstora e să aibă ce mânca. Mi-a dat de înţeles destul de lămurit că ştie despre vizitele tainice ale Élisei.

— Şi eu, eu habar n-aveam de ele! făcu domnul de Rênal înfuriindu-se iar şi apăsând fiecare cuvânt. În casa mea se petrec lucruri despre care nu ştiu nimic… Cum?! A fost ceva între Élisa şi Valenod?

— De! e o poveste veche, dragul meu, îi răspunse doamna de Rênal râzând, şi poate că nu s-a întâmplat nimic rău între ei. Era pe vremea când bunul nostru prieten Valenod nu s-ar fi supărat deloc dacă lumea din Verrières ar fi crezut că între mine şi el s-a statornicit o mică dragoste platonică.

— M-am gândit eu o dată la asta, strigă domnul de Rênal plesnindu-se peste frunte furios şi trecând de la o descoperire la alta. Dar tu de ce nu mi-

ai spus nimic?

— Trebuia oare să împing la ceartă doi prieteni pentru o toană a îngâmfării scumpului nostru director? Cărei femei din lumea bună nu i-a trimis el câteva scrisori grozav de spirituale şi chiar niţel curtenitoare?

— Nu cumva ţi-o fi scris?

— Domnul Valenod scrie mult.

— Arată-mi scrisorile, imediat, îţi poruncesc să mi le arăţi! Şi domnul de Rênal se înălţă cât putu mai mult.

— Ba asta n-am s-o fac, îi răspunse ea cu o blândeţe care mergea aproape până la nepăsare. Am să ţi le arăt altă dată, când ai să fii mai cuminte.

— La dracu! Ai să mi le arăţi chiar acuma! strigă domnul de Rênal ameţit de furie şi, totuşi, mai fericit decât fusese de douăsprezece ceasuri încoace.

— Dar îmi juri că n-o să te cerţi niciodată cu directorul Aşezământului pentru săraci din pricina scrisorilor acestora? îl întrebă doamna de Rênal foarte serioasă.

— Cu ceartă sau fără ceartă, pot să-i iau din mâini copiii găsiţi! Dar vreau scrisorile, chiar acum, continuă el furios. Unde sunt?

— Într-un sertar al măsuţei mele de scris… Cheia, însă, fii sigur că n-am să ţi-o dau.

— Mă pricep eu să-l sparg! strigă domnul de Rênal alergând către odaia soţiei sale.

Şi, într-adevăr, sparse cu o daltă preţioasa măsuţă de mahon noduros, adusă de la Paris, pe care o freca deseori cu pulpana hainei, când i se părea că zăreşte vreo pată pe ea.

Doamna de Rênal urcă în grabă cele o sută douăzeci de trepte ale hulubăriei; prinse colţul unei batiste albe la una din gratiile de fier ale ferestruicii. Era cea mai fericită dintre femei. Cu ochii în lacrimi, se uita spre coama împădurită a muntelui. „Fără îndoială, îşi spunea ea, de sub unul din fagii aceia stofoşi, Julien îmi pândeşte semnalul îmbucurător.” Vreme îndelungată încercă să asculte, apoi blestemă ţârâitul monoton al greierilor şi cântecul păsărelelor. Fără zgomotul acesta supărător, un strigăt de bucurie, ţâşnit dintre stâncile cele mari, s-ar fi auzit până aici. Privirea ei nesăţioasă înghiţea panta imensă, colorată în verde şi unită ca o pajişte, pe care o formau vârfurile copacilor. „Cum de nu-i dă prin gând să născocească vreun semnal ca să-mi arate că fericirea lui e la fel de mare ca si a mea?” îşi spunea ea înduioşată. Şi nu se coborî din hulubărie decât atunci când o cuprinse teama că soţul ei ar putea veni s-o caute acolo.

Îl găsi furios. Citea frazele nesărate ale domnului Va-lenod, puţin obişnuite să fie citite cu atâta emoţie.

Prinzând o clipă când, printre exclamaţiile soţului, izbuti să strecoare o vorbă, doamna de Rênal spuse:

— Eu tot sunt de părere că ar fi mai bine ca Julien să plece într-o călătorie. Oricât talent ar avea el la latină, la urma urmei rămâne tot ţăran, deseori necioplit şi lipsit de tact. În fiecare zi, crezându-se politicos, îmi face complimente exagerate şi de prost gust, învăţate pe dinafară din cine ştie ce roman…

— Nu citeşte niciodată romane, strigă domnul de Rênal. Asta o ştiu sigur, fiindcă am avut grijă să mă încredinţez, îţi închipui cumva că sunt un stăpân orb, care habar n-are ce se petrece în casa lui?

— Ei bine, dacă nu citeşte nicăieri complimentele caraghioase pe care mi le adresează, atunci le născoceşte singur, şi e cu atât mai rău pentru el. O fi vorbit despre mine pe tonul acesta la Verrières… Dar, fără să mergem atât de departe – adăugă doamna de Rênal părând că face o descoperire – o fi vorbit şi în faţa Élisei, ceea ce e ca şi cum ar fi vorbit în faţa domnului Valenod.

— Ah! făcu domnul de Rênal zguduind măsuţa şi făcând să răsune odaia cu o lovitură de pumn mai puternică decât dăduse vreodată până atunci, scrisoarea anonimă cu litere tipărite şi scrisorile lui Valenod au aceeaşi hârtie.

„În sfârşit!…” gândi doamna de Rênal; dar se arătă zdrobită la auzul descoperirii acesteia şi, neavând curaj să mai adauge niciun cuvânt, se aşează departe, pe divan, în fundul salonului.

Acum bătălia era câştigată. Şi avu mult de furcă până când îl convinse pe domnul de Rênal să nu se ducă să-i vorbească presupusului autor al scrisorii anonime.

— Cum de nu-ţi dai seama că ar fi o stângăcie nemaipomenită dacă i-ai face scandal domnului Valenod fără să ai dovezi suficiente?! Eşti invidiat, domnule! A cui e vina? A însuşirilor pe care le ai cârmuirea înţeleaptă a comunei, clădirile pline de bun-gust pe care le ridici, zestrea adusă de mine şi, mai ales, faptul că putem nădăjdui la moştenirea bogată a scumpei mele mătuşi, moştenire a cărei mărime se exagerează mereu, astfel că eşti unul dintre cei mai de seamă oameni ai oraşului.

— Îmi uiţi obârşia nobilă, spuse domnul de Rênal zâmbind un pic.

— Eşti unul dintre gentilomii cei mai distinşi ai ţinutului, urmă cu grabă doamna de Rênal. Dacă regele ar fi fost liber şi ar fi putut să pună nobleţea la locul ce i se cuvine, fără îndoială că ai fi făcut parte din Camera *pair*-ilor. Şi, în situaţia aceasta strălucitoare, vrei să-i mai dai invidiei ceva de bârfit? A-i vorbi domnului Valenod despre anonima lui înseamnă a răspândi în întregul Verrières, ce spun? în întregul Besançon, în tot ţinutul că burghezul ăsta mărunt, primit poate printr-o nechibzuinţă în intimitatea *unui Rênal*, a găsit mijlocul să te ofenseze. Dacă scrisorile peste care ai dat ţi-ar dovedi că am răspuns la dragostea domnului Valenod, ai fi dator să mă ucizi, căci mi-as merita de-o sută de ori moartea, dar nu să-i arăţi lui mânie. Gândeşte-te că toţi vecinii abia aşteaptă un motiv de răzbunare, pentru că le eşti superior; gândeşte-te că în 1816 ai contribuit la unele arestări. Omul acela, refugiat pe acoperiş…

— Mă gândesc că n-ai nici stimă şi nici prietenie pentru mine, oftă domnul de Rênal cu toată amărăciunea pe care i-o trezea o asemenea amintire, că n-am fost *pair*!…

— Eu cred, dragul meu, urmă doamna de Rênal zâmbitoare, că voi fi mai bogată decât tine, că îţi sunt soaţă de doisprezece ani şi că, pe temeiul acesta, am dreptul să fiu şi eu ascultată, mai ales în problema de astăzi. Dacă ţii la un oarecare domn Julien mai mult decât la mine, adăugă ea cu o silă prost ascunsă, sunt gata să plec la mătuşa mea, să-mi petrec o iarnă acolo.

Cuvintele acestea, spuse la timpul şi cu tonul potrivit, cuprindeau o hotărâre neclintită care încerca să se înconjoare de politeţe; ele îl convinseră pe domnul de Rênal. Dar, după cum e obiceiul în provincie, mai vorbi multă vreme, revenind asupra tuturor argumentelor; soţia sa îl lăsă să vorbească, fiindcă glasul lui mai păstra încă urme de mânie. În sfârşit, două ceasuri de flecăreală inutilă istoviră puterile unui bărbat pe care furia îl frământase o noapte întreagă. Şi hotărî felul cum avea să se poarte faţă de domnul Valenod, fată de Julien si chiar fată de Élisa.

O dată sau de două ori, în timpul scenei acesteia neobişnuite, doamna de Rênal era cât pe ce să se simtă oarecum înduioşată de nenorocirea întru totul reală a bărbatului care, vreme de doisprezece ani, îi fusese prieten. Dar adevăratele pasiuni sunt egoiste. De altfel, ea aştepta clipă de clipă mărturisirea în legătură cu scrisoarea anonimă primită în ajun, şi mărturisirea aceasta nu veni. Ca să poată fi pe deplin sigură de sine, doamna de Rênal ar fi avut nevoie să cunoască ideile sugerate omului de care îl

depindea soarta. Căci, în provincie, soţii sunt stăpânii opiniei. Un bărbat care se vaită devine caraghios, fapt din ce în ce mai puţin primejdios în Franţa; dar soţia lui, dacă el nu-i dă bani, ajunge lucrătoare cu câţiva gologani pe zi, şi până şi sufletele milostive stau la îndoială dacă s-o primească sau nu la muncă.

O cadână dintr-un harem, la urma urmelor, poate să-şi îndrăgească sultanul; el e atotputernic şi ea n-are nicio nădejde că-i va putea înlătura autoritatea prin cine ştie ce mijloace rafinate. Răzbunarea stăpânului e cumplită, sângeroasă, dar e ostăşească, mărinimoasă o lovitură de pumnal pune capăt la toate. Un soţ însă, în veacul al XIX-lea, îşi ucide nevasta cu ajutorul dispreţului public, închi-zându-i toate uşile saloanelor.

Simţământul primejdiei se trezi cu tărie în sufletul doamnei de Rênal de îndată ce se întoarse în încăperile ei. Dezordinea din odăi o izbi: broaştele tuturor cufăraşe-lor, atât de drăguţe, fuseseră sparte; câteva bucăţi din parchet fuseseră scoase. „Ar fi fost fără cruţare fată de mine! îşi spuse ea. Să strice parchetul din lemn colorat, care-i place atât de mult! Când vreunul din copii intră aici cu ghetuţele ude, el se face foc şi pară. Acum l-a stricat pentru totdeauna!” Priveliştea furiei acesteia alungă repede din inima doamnei de Rênal ultimele mustrări pe care şi le mai făcea pentru izbânda ei prea grabnic dobândită.

Puţin înainte de-a suna clopotul pentru masă, Julien se întoarse împreună cu copiii. La desert, după ce servitorii plecaseră, doamna de Rênal îi spuse cu un ton foarte rece:

— Mi-ai mărturisit dorinţa de a petrece două săptămâni la Verrières. Domnul de Rênal binevoieşte să-ţi îngăduie un concediu. Poţi pleca oricând vrei. Dar, ca să nu-şi piardă copiii vremea degeaba, ţi se vor trimite zilnic lecţiile lor şi le vei corecta.

— Sigur, adăugă domnul de Rénal cu un ton foarte acru, nu-ţi voi da mai mult de o săptămână.

Pe chipul lui, Julien desluşi zbuciumul unei inimi adânc chinuite.

— Încă nu s-a hotărât într-un fel sau altul, îi spuse Julien iubitei lui când rămaseră o clipă singuri în salon.

Doamna de Rênal îl povesti repede tot ce făcuse de dimineaţă şi până atunci.

— Amănuntele ţi le las pentru la noapte, mai spuse ea râzând.

„Perversitate de femeie! gândi Julien. Ce plăcere, ce instinct le împinge să ne înşele?”?

— Găsesc că dragostea te-a luminat şi te-a orbit în acelaşi timp, îl zise el cu oarecare răceală în glas. Astăzi te-ai purtat admirabil; dar e oare prudent să ne vedem la noapte? Casa asta e înţesată de duşmani; gândeşte-te la ura pătimaşă pe care mi-o poartă Élisa.

— Ura ei seamănă grozav cu indiferenţa pătimaşă pe care o ai tu pentru mine.

— Chiar dacă aş fi indiferent, şi tot ar trebui să te scap dintr-o primejdie în care eu te-am împins. Dacă, din întâmolare, domnul de Rênal i-ar vorbi Élisei, cu un singur cuvânt ea ar putea să-l facă să ghicească tot. Şi crezi că n-ar putea să se ascundă lângă odaia mea, înarmat până în dinţi?…

— Cum, nici măcar curaj n-ai?! făcu doamna de Rênal cu toată semeţia unei doamne nobile.

— Nu m-aş înjosi niciodată să vorbesc despre curajul meu, îi răspunse Julien rece. Ar fi o ticăloşie. Lumea n-are decât să mă judece după fapte. Dar, adăugă el, luându-i mâna, nu-ţi închipui cât de mult ţin la tine şi cât mă bucur că vom putea să ne luăm rămas bun înaintea crudei noastre despărţiri!

CAPITOLUL XXII
Fel de a se purta în 1830

Cuvântul i-a fost dăruit omului ca să-şi tăinuiască gândurile.
R. P. MALAGRIDA[47]

De cum sosi la Verrières, Julien se mustră pentru purtarea lui nedreaptă faţă de doamna de Rênal. „Aş fi dispreţuit-o ca pe o femeiuşcă dacă, din slăbiciune, n-ar fi reuşit în discuţia cu domnul de Rênal! Ştie să se descurce ca un adevărat diplomat, iar eu ţin cu învinsul care îmi e duşman. Fapta mea e plină de meschinărie burgheză; orgoliul îmi e atins fiindcă domnul de Rênal e tot bărbat şi, deci, face parte din ilustra şi vasta corporaţie căreia am cinstea să-i aparţin; nu sunt decât un dobitoc!”

Părintele Chélan refuzase locuinţele pe care liberalii cei mai cu vază din ţinut i le oferiseră pe întrecute atunci când destituirea din slujbă îl alungase de la parohie. Cele două odăi pe care le închiriase erau ticsite cu cărţi. Julien, voind să arate oamenilor din Verrières ce înseamnă un preot, luă de la taică-său o duzină de scânduri de brad şi le cără el însuşi în spinare de la un capăt la altul al străzii principale. Împrumută scule de la un vechi prieten şi întocmi îndată o bibliotecă pe care aşeză cărţile părintelui Chélan.

— Credeam că deşertăciunea lumii ti-a stricat sufletul, îi spunea bătrânul plângând de bucurie. Dar fapta asta răscumpără copilăria săvârşită cu uniforma aceea strălucitoare din garda de onoare, care ţi-a adus atâţia duşmani.

Domnul de Rênal poruncise ca Julien să locuiască la el. Nimeni nu bănui ce se întâmplase. A treia zi după sosirea la Verrières, Julien văzu venind, chiar în odaia lui, un personaj atât de însemnat ca domnul subprefect de Maugiron. Abia după două ceasuri întregi de flecăreală fără rost şi de văicăreli amare asupra răutăţii lumii, a lipsei de cinste din partea oamenilor care au în seamă administrarea banilor publici, a primejdiilor prin care trecea biata Franţa etc., etc. Julien întrezări, în sfârşit, motivul vizitei. Erau în capul scării, iar bietul preceptor, pe jumătate căzut în dizgraţie, îl conducea cu tot respectul cuvenit pe viitorul prefect al vreunui fericit judeţ,

când acesta binevoi să se intereseze de averea lui, să-i laude modestia în privinţa pretenţiilor băneşti etc., etc. În slârşit, domnul de Maugiron, strângându-l în braţe cu aerul cel mai părintesc, îl propuse să-l părăsească pe domnul de Rênal şi să intre la un funcţionar care avea copii de educat şi care, ca şi regele Filip, mulţumea cerului nu atâta pentru că îl dăruise urmaşi, cât pentru că îl învrednicise să se nască în preajma domnului Julien. Preceptorul lor ar fi răsplătit cu opt sute de franci, plătibili nu lunar, „căci aşa nu e nobil, spuse domnul de Maugiron, ci trimestrial, şi totdeauna la începutul trimestrului".

Veni şi rândul lui Julien care, de o oră şi jumătate, aştepta plictisit să ia cuvântul. Răspunsul lui desăvârşit şi, mai ales, lung ca un ordin în scris, lăsa să se înţeleagă totul, deşi nu spunea nimic precis. Ai fi putut găsi în el, totodată, respect pentru domnul de Rênal, veneraţie pentru localnicii din Verrières şi recunoştinţă pentru ilustrul subprefect. Subprefectul, uimit că găseşte un om şi mai iezuit decât el, încercă zadarnic să scoată ceva mai precis. Julien, încântat, folosi prilejul acesta ca să se exerseze şi îşi reîncepu discursul în alţi termeni. Niciodată vreun ministru cu darul vorbirii, care vrea să acopere sfârşitul unei şedinţe, când deputaţii par că vor să se trezească, n-a spus mai puţine lucruri în mai multe cuvinte. De-abia ieşi domnul de Maugiron, că Julien şi începu să râdă ca un nebun. Iar pentru a profita de verva lui de iezuit, îl scrise domnului de Rênal o scrisoare de nouă pagini, în care povestea tot ce i se spusese şi îl cerea, umil, sfatul. „Ticălosul ăsta nu mi-a spus, totuşi, cum se numeşte persoana care face oferta! O fi domnul Valenod… Te pomeneşti că el vede, în exilul meu la Verrières, efectul scrisorii anonime…

După ce expédie scrisoarea, Julien, mulţumit ca un vânător care, la şase dimineaţa, într-o minunată zi de toamnă, nimereşte într-o poiană plină de yânat, se duse să ceară sfatul părintelui Chélan. Dar, înainte de-a ajunge la preot, cerul, voind să-i mai facă o bucurie, i-l scoase în cale pe domnul Valenod, căruia nu-i ascunse faptul că c adânc mâhnit; un băiat sărman ca el aparţine trup şi suflet sfintei chemări sădite de cer în inima lui, dar chemarea nu e totul în lumea asta. Ca să munceşti cu vrednicie în via Domnului şi să nu fii cu totul mai prejos de atâţia savanţi părtaşi la muncă, trebuie învăţătură; trebuie să petreci la seminarul din Besançon doi ani foarte costisitori; e, deci, neapărată nevoie să faci economii, şi asta ar fi mult mai uşor dintr-o leafă de opt sute de franci plătită trimestrial, decât dintr-una de şase sute de franci pe care o cheltuieşti de la o lună la alta. Pe

de altă parte, cerul, punându-l lângă copiii domnului de Rênal şi, mai ales, insuflându-i pentru ei o dragoste deosebită, nu părea să-i arate oare că nu se cuvine să părăsească educaţia lor pentru a altora?…

Julien atinse un grad atât de înalt în genul acesta de artă a vorbirii, care a înlocuit rapiditatea de acţiune din vremea Imperiului, încât, până la urmă, îl fu silă lui însuşi să-şi asculte cuvintele.

Când se întoarse acasă, găsi un valet al domnului Valenod; valetul, îmbrăcat în mare ţinută, îl căutase prin tot oraşul ca să-i aducă o invitaţie la masă pentru ziua aceea.

Julien nu călcase niciodată pragul domnului Valenod; câteva zile mai înainte nu se gândise decât cum ar face să-i tragă vreo câteva ciomege pe spinare fără să fie trimis în judecată. Deşi masa era anunţată la ora unu, Julien găsi că e mai cuviincios să se înfăţişeze la douăsprezece şi jumătate în cabinetul de lucru al domnului director al Aşezământului pentru săraci. Şi îl găsi, desfăşurându-şi toată importanţa, în mijlocul unui maldăr de dosare. Favoriţii lui negri şi groşi, chica enormă, fesul grecesc pus ştrengăreşte pe vârful capului, pipa cât toate zilele, papucii brodaţi, lanţurile groase de aur încrucişându-i-se peste piept în toate direcţiile şi toată găteala asta de bogătaş din provincie care se crede om cu mare trecere nu-l impresiona pe Julien; ba chiar se gândi şi mai mult la ciomegele pe care i le datora.

Oaspetele ceru să i se acorde cinstea de a fi prezentat doamnei Valenod; aceasta îşi făcea toaleta şi nu putea primi pe nimeni. În schimb, avu plăcerea să asiste la toaleta domnului director al Aşezământului pentru săraci. Trecură apoi la doamna Valenod, care, cu lacrimi în ochi, îl prezentă copiii. Doamna aceasta, una dintre cele mai cu vază din Verrières, avea o figură lătăreaţă şi bărbătească, peste care, cu ocazia acestei mari ceremonii, dăduse cu fard. Şi, tot timpul vizitei, doamna Valenod întruchipa din plin patosul matern.

Julien se gândea la doamna de Rênal. Neîncrederea lui îl făcea să fie totdeauna simţitor numai la amintirile stârnite de contraste, dar după aceea ele îl mişcau până la înduioşare. Înclinarea aceasta fu sporită şi de înfăţişarea locuinţei domnului Valenod. Îl duseră s-o viziteze. Toate câte se aflau acolo erau măreţe şi noi şi i se spuse preţul fiecărei mobile în parte. Dar Julien găsi în ele ceva josnic şi care mirosea a bani furaţi. Toţi ai casei, până şi slugile, păreau că se silesc să-şi potrivească o ţinută ca să nu fie dispreţuiţi.

Perceptorul oraşului, şeful impozitelor indirecte, comandantul de jandarmi şi încă vreo doi sau trei funcţionari publici sosiră împreună cu soţiile lor. După ei veniră câţiva liberali bogaţi. Trecură la masă. Julien, plictisit până-n gât, tocmai se gândea că, dincolo de peretele sufrageriei, se aflau bieţii deţinuţi din a căror raţie de carne pesemne că se ciupise ca să fie cumpărat tot luxul ăsta de prost-gust cu care voiau să-l năucească.

„Te pomeneşti că le-o fi foame acum", îşi zise el; şi i se strânse gâtlejul. Îl fu cu neputinţă să mănânce şi aproape că nu se simţi în stare să vorbească. Dar peste un sfert de ceas fu şi mai rău din când în când se auzeau frânturi dintr-un cântec popular, cam grosolan, e drept, cântat de unul dintre deţinuţi. Domnul Valenod îl aruncă o privire unuia dintre servitorii lui îmbrăcaţi în mare ţinută; acesta dispăru şi, peste puţină vreme, cântecul amuţi. Tocmai atunci un valet îl turna lui Julien vin de Rin într-un pahar verde, de toată frumuseţea, iar doamna Valenod avea grijă să-i atragă atenţia că vinul costă nouă franci sticla, la faţa locului. Julien, ţinând paharul verde în mână, îi spuse domnului Valenod:

— Nu se mai aude cântecul acela urât.

— La naiba! Cred şi eu, îi răspunse directorul triumfător, am pus să li se astupe gura golanilor.

Cuvintele acestea fură prea tari pentru Julien; el avea purtările, dar n-avea încă inima oamenilor în mijlocul cărora trăia. Şi, în ciuda ipocriziei atât de des folosite, Julien simţi o lacrimă scurgându-i-se de-a lungul obrazului.

Încercă să-şi ascundă lacrima pe după paharul verde, dar îl fu cu neputinţă să cinstească vinul de Rin. *„Să-l împiedice să cânte!* îşi spunea el în gând. O, Doamne, şi tu înduri asta?!"

Din fericire, nimeni nu-i observă înduioşarea nepotrivită. Perceptorul cântase un cântec regalist, iar în timpul refrenului, intonat de toţi în cor, conştiinţa lui Julien îşi spunea: „Iată, deci, iată soarta murdară care te aşteaptă şi n-o să te bucuri de ea decât în asemenea condiţii şi în tovărăşia unor astfel de oameni! Poate vei avea o slujbă plătită cu douăzeci de mii de franci, dar va trebui ca, în timp ce te îndopi cu carne, să nu-l laşi să cânte pe bietul deţinut; vei da mese cu banii furaţi din tainul lui nenorocit şi, cât o să ţină ospăţul tău, el o să fie şi mai nefericit! O, Napoleon! Ce plăcut era pe vremea ta, când puteai să ajungi la o situaţie înfruntând primejdiile unei bătălii; dar să sporeşti ca un laş suferinţa unui nenorocit!…

Mărturisesc că slăbiciunea dovedită de Julien în momentul acesta îmi strică părerea despre el. Eroul nostru pare vrednic să le fie coleg conspiratorilor acelora cu mănuşi galbene, care pretind că schimbă în întregime felul de viaţă al unei ţări mari şi nu vor să aibă pe conştiinţă nici cea mai uşoară zgârietură.

Julien fu rechemat cu brutalitate la rolul lui. Doar nu ca să viseze şi să tacă fusese poftit la dejun într-o societate atât de aleasă!

Un fabricant de stămburi, retras din afaceri, membru corespondent al Academiei din Besançon şi al Academiei din Uzes, i se adresă, de la celălalt capăt al mesei, ca să-l întrebe dacă ceea ce vorbea lumea despre progresele lui uimitoare în studiul *Noului Testament* era adevărat.

Şi, deodată, se făcu tăcere; un *Nou Testament* latinesc se ivi ca prin minune în mâinile savantului membru a două academii. După ce Julien răspunse, fu citită, la întâmplare, o jumătate de frază în limba latină. El spuse restul pe de rost: memoria îl sluji cu credinţă, şi minunea aceasta fu admirată cu toată gălăgioasa însufleţire pe care o dă sfârşitul unui ospăţ. Julien se uita la chipurile sulemenite ale doamnelor: multe dintre ele erau destul de drăguţe. Mai ales nevasta perceptorului cântăreţ…

— Credeţi-mă că mi-e ruşine să vorbesc atâta latineşte în faţa doamnelor, spuse el privind-o. Dacă domnul Rubigneau, aşa se numea membrul celor două academii, ar avea bunăvoinţa să citească la întâmplare o frază latinească, în loc să răspund după textul latin, aş încerca să traduc pe nepregătite.

Această a doua probă îl ridică până la culmile gloriei.

Se aflau de faţă mai mulţi liberali bogaţi, fericiţi părinţi ai unor copii care ar fi putut să primească burse şi, în această calitate, convertiţi subit cu prilejul ultimelor predici ţinute la biserică. Dar, deşi dovediseră atâta fineţe politică, domnul de Rênal nu-i primise niciodată în casa lui. Oamenii aceştia cumsecade, care nu-l cunoşteau pe Julien decât după renumele lui şi pentru că îl văzuseră călare cu prilejul vizitei regelui ***, erau cei mai zgomotoşi admiratori ai săi. „Când or să se sature neghiobii ăştia să asculte stilul biblic, din care nu pricep o iotă?” se gândea Julien. Dar, dimpotrivă, stilul biblic îi distra, prin ciudăţenia lui, şi-i făcea să râdă. Lui Julien însă i se făcu silă.

Când bătu ora şase, se ridică grav şi vorbi despre un canon al noii teologii de Liguori[48] pe care trebuia să-l înveţe ca să i-l recite a doua zi părintelui Chélan.

— Căci profesiunea mea, adăugă el, zâmbind plăcut, e să-i fac pe alţii să spună pe de rost lecţiile, dar şi să le spun eu însumi.

Se râse mult, îl admirară; acesta-i spiritul la modă în Verrières. Julien se ridicase, vrând să plece, şi toată lumea îl urmă, deşi nu s-ar fi cuvenit, atât de mare e puterea geniului. Doamna Valenod îl mai reţinu încă un sfert de oră; trebuia neapărat să-i asculte copiii rostind pe dinafară din ceaslov: ei făcură cele mai caraghioase greşeli, dar numai Julien le observă şi se feri să le dea în vileag. „Habar n-au de cele mai elementare învăţături ale religiei!” gândi el. În sfirşit, salută şi crezu că va putea să scape; dar mai trebui să îndure şi o fabulă de La Fontaine.

— Scriitorul acesta e cu totul imoral, îi spuse Julien doamnei Valenod. Într-o anumită fabulă, despre jupânul Jean Chouart, îndrăzneşte să-şi râdă de lucruri care merită cel mai adânc respect. E aspru judecat de către cei mai pricepuţi comentatori.

Înainte de a pleca, Julien primi patru sau cinci invitaţii la masă. „Tânărul acesta ne cinsteşte judeţul”, spuneau cu glas tare oaspeţii înveseliţi, vorbind toţi odată. Şi merseră până acolo încât pomeniră despre votarea unei burse din fondurile comunale, ca să-i dea putinţa să-şi urmeze studiile la Paris.

Pe când ideea lor nesăbuită făcea să răsune sufrageria, Julien, călcând sprinten, ajunsese la poartă.

— Ah! pleavă omenească! exclamă el, cu voce înceată, de trei sau patru ori la rând, bucurându-se de aerul proaspăt de afară.

În clipa aceea se simţea cu totul aristocrat, el, pe care vreme îndelungată îl loviseră atâta zâmbetul dispreţuitor şi superioritatea mândră descoperită îndărătul tuturor dovezilor de politeţe primite în casa domnului de Rênal. Nu se putu împiedica să nu vadă uriaşa deosebire. „Chiar dacă am uita, îşi spunea el pe drum, chiar dacă am uita că e vorba de bani furaţi bieţilor deţinuţi pe care, pe deasupra, îl mai şi împiedică să cânte! A găsit oare vreodată de cuviinţă domnul de Rênal să le spună oaspeţilor cât costă sticla de vin adusă la masă? Şi domnul Valenod ăsta, când îşi înşiră proprietăţile, şi nu se mai opreşte înşirându-le, nu poate să pomenească despre casa lui, despre moşia lui etc., dacă e nevastă-sa de faţă fără să spună casa ta, moşia ta!

Iar doamna, atât de sensibilă la plăcerile de a avea proprietăţi, îl făcuse o scenă îngrozitoare în timpul mesei unui servitor care spărsese un pahar cu picior *şi-i despere-chease una din duzini*; servitorul îi răspunsese cu cea mai josnică neobrăzare.

„Ce adunătură! continuă Julien; chiar dacă mi-ar da jumătate din tot ce fură, tot n-aş vrea să trăiesc laolaltă cu ei. Într-o bună zi m-aş da de gol; n-aş fi în stare să-mi stăpânesc dispreţul pe care mi-l inspiră.”

Trebui, totuşi, potrivit poruncilor doamnei de Rênal, să la parte la mai multe ospeţe de acelaşi soi; Julien ajunse la modă; i se ierta uniforma din garda de onoare sau, mai curând, tocmai nesocotinţa aceasta era adevărata cauză a succeselor lui. Peste câtăva vreme nu se mai vorbi în Verrières decât despre cine va învinge în lupta pentru a-l avea pe tânărul cărturar: domnul de Rênal, sau directorul Aşezământului pentru săraci? Domnii aceştia formau, împreună cu părintele Maslon, un triumvirat care de multă vreme tiraniza oraşul. Primarul era pizmuit, liberalii aveau motive să se plângă împotriva lui; dar, la urma urmei, era nobil, şi deci făcut să poruncească, pe când domnului Valenod nu-i lăsase taică-său nici şase sute de franci venit anual. Şi oamenii trebuiseră să treacă, faţă de el, de la mila pentru surtucul verde şi ponosit pe care toţi i-l cunoşteau în vremea tinereţii lui. la invidia pentru caii normanzi, pentru lanţurile de aur, pentru hainele aduse de la Paris, pentru tot belşugul în care se lăfăia acum.

În viitoarea lumii acesteia noi pentru el, Julien crezu că descoperă un om cinstit: era un geometru, se numea Gros[49], şi trecea drept iacobin. Dar cum Julien se jurase să nu spună niciodată decât lucrurile care i se păreau lui însuşi false, fu nevoit să-l privească bănuitor şi pe domnul Gros. De la Vergy primea mereu pachete cu teme. Era sfătuit să se ducă des pe la taică-său, şi el se supunea acestei triste necesităţi. Într-un cuvânt, făcea tot ce putea ca să-şi întreţină un bun renume, când, într-o dimineaţă, îl cuprinse uimirea simţindu-se trezit de două mâini care îl acopereau ochii.

Era doamna de Rênal, care venise la oraş; lăsându-şi copiii să se joace cu un iepure de casă favorit, adus cu ei, urcase scara sărind câte patru trepte deodată şi ajunsese în odaia lui Julien cu puţin înaintea lor. Clipa întâlnirii fu nespus de plăcută, dar şi nespus de scurtă doamna de Rênal dispăruse când copiii sosiră cu iepurele, pe care voiau să-l arate prietenului lor. Julien îl primi cu bucurie pe toţi, până şi pe iepure. I se părea că-şi regăseşte familia; simţea că-i iubeşte pe copii, că-i e drag să-şi piardă vremea flecărind cu ei. Îl mira blândeţea glasurilor, simplitatea şi nobleţea purtării lor; simţea nevoia să se spele de toate purtările grosolane, de toate gândurile ticăloase în mijlocul cărora trăia la Verrières. Pretutindeni teama de a nu da greş, pretutindeni încăierarea dintre lux şi mizerie! Oamenii la care prânzea,

dacă vorbeau până şi despre friptura din tigaie, spuneau nişte lucruri înjositoare pentru ei şi dezgustătoare pentru cei ce le ascultau.

— Voi, nobilii, aveţi de ce să vă mândriţi, îi spunea el doamnei de Rênal. Şi-i povestea despre toate dejunurile pe care fusese nevoit să le îndure.

— Va să zică eşti la modă! Şi râdea din toată inima gândindu-se la rujul cu care doamna Valenod se credea obligată să-şi dea de fiecare dată când îl aştepta pe Julien. Mi se pare că vrea să-ţi fure inima… adăugă ea.

Masa fu cât se poate de plăcută. Prezenţa copiilor, deşi stingheritoare în aparenţă, sporea de fapt fericirea comună. Bieţii copii nu ştiau cum să-şi arate bucuria că îl revăd pe Julien. Servitorii avuseseră grijă să le povestească despre cele două sute de franci care i se ofereau în plus pentru educarea micilor Valenod.

Pe la mijlocul mesei, Stanislas-Xavier, încă palid de pe urma bolii, o întrebă deodată pe maică-sa cât preţuia tacâmul lui de argint şi paharul din care bea.

— De ce vrei să ştii?

— Findcă vreau să le vând şi să-i dau banii domnului Julien ca să nu fie tras pe sfoară dacă rămâne la noi.

Julien îl sărută cu ochii în lacrimi. Maică-sa plângea de-a binelea, în timp ce Julien, care îl luase pe Stanislas pe genunchi, îi spunea că nu trebuie să mai întrebuinţeze expresia tras pe sfoară care, folosită în acest sens, face parte din limbajul lacheilor. Văzând câtă plăcere îl făcea doamnei de Rênal, căuta să explice prin exemple pitoreşti, care îl înveseleau pe copii, ce înseamnă să fii tras pe sfoară.

— Înţeleg, spuse Stanislas, aşa e corbul care a făcut prostia să lase să-i cadă brânza, luată apoi de vulpe, care era o linguşitoare.

Doamna de Rênal, nebună de bucurie, îşi copleşea copiii cu sărutări, lucru pe care nu l-ar fi putut face fără să se sprijine puţin pe Julien.

Deodată, usa se deschise: era domnul de Rênal. Înfăţişarea lui severă şi nemulţumită contrasta cu plăcuta voioşie pe care prezenţa lui o alungă. Doamna de Rênal păli; nu se mai simţea în stare să tăgăduiască ceva. Julien luă cuvântul şi, vorbind foarte tare, începu să-i povestească domnului primar întâmplarea cu paharul de argint pe care Stanislas voia să-l vândă. Era sigur că istorisirea aceasta va fi prost primită. La început domnul de Rênal îşi încruntă sprâncenele, din obişnuinţă, numai la auzul cuvântului argint. „Pomenirea acestui metal, spunea el, e totdeauna o introducere la vreo cerere făcută pungii mele.”

Dar aici era vorba de ceva mai mult decât de bani; era vorba de o sporire a bănuielilor. Atmosfera de fericire care îl însufleţea familia în lipsa lui nu era menită să împace lucrurile faţă de un om stăpânit de o vanitate atât de arţăgoasă. Şi, pe când doamna de Rênal lăuda felul plin de eleganţă şi de înţelepciune cu care Julien îmbogăţea cunoştinţele elevilor săi:

— Da, da! ştiu! Mă face odios în ochii copiilor mei. Îl e uşor să fie faţă de ei de o sută de ori mai plăcut decât mine, care, în fond, sunt stăpânul. În secolul nostru totul se sileşte să îmbrace într-o lumină odioasă autoritatea legitimă. Biata Franţă!

Doamna de Rênal nu zăbovi să cerceteze nuanţele felului cum o primise soţul ei. Ea întrevăzuse posibilitatea să stea o zi cu Julien. Avea de făcut o mulţime de târguieli din oraş şi spuse că voia neapărat să la masa la cabaret. Copiii erau incìntati doar când auzeau cuvântul cabaret, pe care făţărnicia modernă îl rosteşte cu atâta plăcere.

Domnul de Rênal îşi lăsă nevasta la primul magazin cu noutăţi în care ea intră şi porni la anumite vizite. Se întoarse şi mai morocănos decât dimineaţa; era convins că tot oraşul se ocupa numai de el şi de Julien. La drept vorbind, nimeni nu-l lăsase să bănuiască latura jignitoare a celor ce se vorbeau pe socoteala lui. Domnul primar fusese întrebat doar dacă Julien rămânea la el cu şase sute de franci, sau dacă primea cei opt sute de franci oferiţi de domnul director al Aşezământului pentru săraci.

Iar directorul, întâlnit faţă de mai mulţi oameni, se purtase rece cu domnul de Rênal. Purtarea aceasta îşi avea rostul ei; în provincie, faptele nesocotite nu sunt multe la număr; senzaţiile sunt atât de rare, încât trebuie simţite până la ultima picătură.

Domnul Valenod era ceea ce, la o sută de leghe de Paris, se numeşte un încrezut, adică un soi de om neobrăzat şi necioplit. Viaţa lui, care cunoscuse numai succese de la 1815 încoace, îl întărise aceste frumoase însuşiri. În Verrières el domnea, ca să zicem aşa, la porunca domnului de Rênal; dar, fiind cu mult mai activ, neroşind faţă de nimeni şi de nimic, vârându-se în toate, nestând locului o clipă, scriind, vorbind, uitând umilirile, neavând nicio pretenţie personală, sfârşea prin a slăbi creditul primarului în ochii puterii clericale. Domnul Valenod le spusese cam aşa băcanilor din partea locului „Daţi-mi doi inşi, pe cei mai proşti dintre voi”; le spusese oamenilor legii „Arătaţi-mi doi inşi, pe cei mai neştiutori dintre voi”; le spusese celor însărcinaţi cu controlul sănătăţii publice „Numiţi-mi doi inşi, cei mai

şarlatani dintre voi” Iar după ce îl strânsese pe cei mai ticăloşi din fiecare breaslă, le spusese: „Să domnim împreună”.

Purtarea oamenilor acestora îl jignea pe domnul de Rênal. Grosolănia lui Valenod nu era jignită de nimic, nici măcar de faptul că micul abate Maslon îl dădea de gol faţă de toată lumea.

Dar, în mijlocul prosperităţii acesteia, domnul Valenod avea nevoie să se apere, prin mici obrăznicii de amănunt, împotriva marilor adevăruri pe care simţea din plin că toată lumea e în drept să i le spună. Activitatea lui sporise şi mai mult de când cu temerile stârnite de vizita domnului Appert; de atunci fusese de trei ori la Besançon; trimitea o sumedenie de scrisori cu fiecare cursă; alte scrisori le trimitea prin necunoscuţii care treceau pe la el, pe înserat. Poate că greşise cerând înlăturarea bătrânului preot Chélan, căci fapta lui, dictată de răzbunare, îl făcuse să fie privit, de către mai multe evlavioase de familie bună, ca un om plin de venin. Altminteri, obţinerea acestui lucru îl adusese cu totul la cheremul marelui vicar de Frilair, de la care primea nişte însărcinări destul de ciudate. Aici ajunsese cu politica lui când îl venise pofta să scrie o scrisoare anonimă. Şi, ca o culme a încurcăturilor, nevastă-sa îl declarase că voia să-l aibă pe Julien la ea în casă, ceea ce era culmea pentru vanitatea lui.

În situaţia aceasta, domnul Valenod prevedea o scenă hotărâtoare cu fostul lui aliat, domnul de Rênal. Primarul putea să-i spună cuvinte aspre, de care lui puţin i-ar fi păsat, dar mai putea şi să scrie la Besançon sau chiar la Paris. Un văr al vreunui ministru putea să pice pe neaşteptate la Verrières şi să-i la Aşezământul pentru săraci. Domnul Valenod se gândi la o apropiere de liberali: de asta invitase câţiva dintre ei la masă, când Julien spusese pe dinafară pasaje din Biblie. Aşa, putea avea un sprijin puternic împotriva primarului. Dar alegerile se apropiau şi era vădit că Aşezământul şi un vot nefavorabil nu s-ar fi putut împăca. Descrierea politicii lui, ghicită cu multă limpezime de către doamna de Rênal, îl fusese făcută lui Julien pe când el îl oferea braţul ca să meargă din prăvălie în prăvălie, şi, încetul cu încetul, ajunseseră la DRUMUL CREDINŢEI unde petrecură mai multe ore, aproape la fel de netulburaţi ca şi la Vergy.

În acest timp, domnul Valenod încerca să amâne scena hotărâtoare cu fostul său patron, făcând pe îndrăzneţul faţă de el. În ziua aceea metoda îl reuşi, dar spori supărarea primarului.

Niciodată vanitatea în luptă cu tot ce dragostea josnică pentru bani poate avea mai rău şi mai meschin n-au târât un om într-o stare mai jalnică decât

aceea în care se afla domnul de Rênal când intră la cabaret. Şi dimpotrivă, niciodată copiii lui nu fuseseră mai bucuroşi şi mai veseli. Contrastul acesta îl scoase, până la urmă, din sărite.

— După câte văd, familia mea mă socoteşte de prisos, spuse el, intrând, cu un ton pe care voia să şi-l facă impunător.

Drept orice răspuns, soţia sa îl luă deoparte şi-i vorbi despre necesitatea de a-l îndepărta pe Julien. Ceasurile de fericire abia regăsită îl dădură puterea şi hotărârea necesare să-şi urmeze planul pe care îl frământa în minte de două săptămâni. Ceea ce mărea peste măsură adânca tulburare a bietului primar era faptul că în oraş se făceau glume pe faţă despre dragostea lui pentru *numerar*. Domnul Valenod era generos ca un hoţ, iar el, el se arătase mai mult prevăzător decât mărinimos la cele cinci sau şase chete făcute în ultima vreme pentru frăţia „Sfintului Iosif', pentru comunitatea „Fecioarei", pentru comunitatea „Sfintei Cuminecături"[50] etc., etc., etc.

Printre boiernaşii din Verrières şi din împrejurimi, rânduiţi cu iscusinţă în registrele fraţilor strângători de pomeni după importanţa daniei, numele domnului de Rênal fusese văzut de mai multe ori pe ultimul rând. Degeaba le spunea el că nu câştigă nimic. Clerul nu glumeşte în această privinţă.

CAPITOLUL XXIII
Necazurile unui slujbaş

Il piacere di alzar la testa tutto
l'anno è ben pagato da certi quarti
d'ora che bisogna passar.[51]
CASTI[52]

Dar să-l lăsăm pe omul acesta mărunt în voia măruntelor lui temeri; cine l-a pus să-şi aducă în casă un bărbat inimos când lui îl trebuia unul cu suflet de slugă? De ce nu ştie să-şi aleagă oamenii? în secolul al XIX-lea, când o fiinţă puternică şi de neam mare întâlneşte un om de inimă, de obicei îl ucide, îl exilează, îl otrăveşte sau îl umileşte în aşa hal, încât celălalt face prostia să moară de durere. Aici, din întâmplare, încă nu omul de inimă e cel ce suferă. Marea nenorocire a orăşelelor din Franţa şi a ocârmuirilor prin alegeri, cum e aceea din New York, e că nu pot uita existenţa unor fiinţe ca domnul de Rênal. În mijlocul unui orăşel de douăzeci de mii de locuitori, oamenii aceştia formează opinia publică, şi opinia publică e cumplită într-o ţară care şi-a câştigat anumite drepturi. O fiinţă înzestrată cu suflet nobil, generos şi care ţi-ar fi fost prieten, dar care locuieşte la o sută de leghe de tine, te judecă după opinia publică a oraşului, opinie făcută de nerozii născuţi prin voia întâmplării nobili, bogaţi şi cu păreri cumpătate. Vai de cel ce se distinge!

Imediat după cină, familia domnului de Rênal plecă la Vergy; dar, a treia zi, Julien îl văzu pe toţi întorcându-se din nou la Verrières.

Nu trecuse nici măcar o oră de la venirea lor şi, spre marea sa mirare, Julien descoperi că doamna de Rênal îi tăinuieşte ceva. Când se ivea el, doamna de Rênal îşi întrerupea convorbirile cu soţul ei, ba chiar părea că ar dori să-l vadă plecând. Julien nu aşteptă să i se arate de două.ori lucrul acesta, ci deveni rece şi rezervat; doamna de Rênal băgă de seamă schimbarea şi nu căută explicaţii. „Nu cumva mi-o fi găsit un înlocuitor? gândi Julien. Şi nu mai departe decât alaltăieri era atât de intimă cu mine! Dar se zice că aşa fac doamnele din lumea mare. Sunt ca regii: îl copleşesc

cu atenţii tocmai pe ministrul care, întors la el acasă, îşi va găsi scrisoarea de dizgraţie.”

Julien observă că în discuţiile care încetau brusc când se apropia el era deseori vorba despre o casă mare, aparţinând comunei Verrières, o casă veche, dar încăpătoare şi comodă, aşezată peste drum de biserică, în punctul cel mai comercial al oraşului. „Ce legătură poate exista între casa asta şi un nou amant?” îşi spunea Julien. Şi, în mâhnirea lui, îşi repeta drăgălaşele versuri rostite de Francise I, care i se păreau noi pentru că nu trecuse nicio lună de când i le spusese doamna de Rênal. Atunci, câte jurăminte, câte mângâieri nu dezminţiseră fiecare din versurile acestea!

Femeile se schimbă, deseori,
Nebuni sunt cei încrezători.[53]

Domnul de Rênal plecă cu diligenta la Besançon. Călătoria se hotărî în două ore. Primarul părea foarte neliniştit. La întoarcere, trânti pe masă un pachet mare, învelit în hârtie cenuşie.

— Iată şi prostia asta, îi spuse el neveste-sii.

Peste un ceas, Julien îl văzu pe omul care lipea afişe cărând în braţe pachetul cel mare şi se grăbi să-l urmărească. „La primul colţ de stradă am să aflu taina.”

Aşteptă nerăbdător în spatele omului care, cu bidineaua lui, mâzgălea dosul afişului. Şi pe coala abia lipită, Julien văzu anunţul foarte amănunţit pentru închiriere, prin licitaţie publică, a casei aceleia mari şi vechi despre care vorbeau atât de des între ei domnul şi doamna de Rênal. Licitaţia avea să se încheie a doua zi, la ora două, în sala primăriei, după a treia strigare. Julien rămase nedumerit; termenul i se păru cam scurt: cum vor avea timp să-l afle toţi concurenţii? Altminteri, din afişul acesta, datat cu două săptămâni în urmă şi pe care îl reciti în trei locuri diferite, nu află nimic altceva.

Julien se duse să viziteze casa de închiriat. Portarul, nevăzându-l că se apropie, îi spunea în taină unui vecin:

— Ei, aş! e osteneală zadarnică. Părintele Maslon i-a făgăduit că o va avea cu trei sute de franci; şi cum primarul nu voia nici în ruptul capului, a fost chemat la episcopie de către sfinţia-sa marele vicar de Frilair.

Venirea lui Julien păru că-i stinghereşte grozav pe cei doi prieteni, care nu mai scoaseră o vorbă.

Julien nu lipsi de la licitaţie. În sala prost luminată se aflau o mulţime de oameni; dar toată lumea *se măsura cu privirea* într-un fel ciudat. Ochii tuturor erau aţintiţi spre o masă, unde Julien zări, într-o strachină de tuci, trei mucuri de lumânări aprinse. Portărelul striga:

— Trei sute de franci, domnilor!

— Trei sute de franci! E prea de tot! şopti un om către vecinul său. Julien se afla între ei doi. Casa face peste opt sute, am să ridic eu preţul.

— Înseamnă să-ţi baţi gura de pomană. Ce câştigi dacă te pui rău cu părintele Maslon, cu domnul Valenod, cu episcopul, cu marele vicar de Frilair, care e un om cumplit, şi cu toată clica lor?

— Trei sute douăzeci, strigă celălalt.

— Vită încălţată! făcu vecinul; şi tocmai când a venit un spion al primarului! adăugă el arătând spre Julien.

Julien se întoarse repede ca să-l pedepsească pe cel ce vorbise astfel, dar cei doi nici nu se uitau la el. Calmul lor îl făcu să-şi regăsească şi el stăpânirea de sine. În momentul acela ultimul muc de lumânare se stinse, şi vocea tărăgănată a portărelului declară casa ca aparţinând pentru nouă ani domnului de Saint-Giraud, şef de birou la prefectura din…, pentru suma de trei sute treizeci de franci pe an.

De cum ieşi primarul din sală, începură discuţiile.

— Iată treizeci de franci pe care imprudenţa lui Grogeot i-a adus comunei, spuse cineva.

— Dar domnul de Saint-Giraud o să se răzbune pe Grogeot. O să vadă el! răspunse altcineva.

— Ce ticăloşie! exclamă un grăsan în stânga lui Julien. O casă pe care eu, unul, aş fi dat opt sute de franci pentru fabrica mea, şi tot aş fi făcut o afacere bună.

— Ei, aş! sări un tânăr fabricant liberal, păi domnul de Saint-Giraud nu face parte din congregaţie? Cei patru copii ai lui n-au oare burse? Săracu de el! Trebuie să-i dea comuna Verrières un supliment de leafă de cinci sute de franci, asta e tot.

— Şi când te gândeşti că primarul n-a putut să-l împiedice! observă un al treilea. O fi el ultra, treaba lui! Dar, de furat, nu fură.

— Nu fură? se amestecă un altul. Sigur, primarul primeşte… Află că toţi gologanii ăştia intră într-o pungă comună pe care şi-o împart între ei, la sfirşitul anului. Dar iată-l pe băiatul lui Sorel! Hai să ne cărăm de-aici.

Julien se întoarse acasă foarte necăjit şi o găsi pe doamna de Rênal nespus de tristă.

— Vii de la licitaţie? îl întrebă ea.

— Da, doamnă, de la licitaţia unde am avut cinstea să trec drept spionul domnului primar.

— Dacă m-ar fi ascultat, ar fi plecat într-o călătorie.

În clipa aceea se ivi domnul de Rênal; era tare posomorit. La masă nimeni nu scoase o vorbă. Domnul de Rênal hotărî ca Julien să vină cu copiii la Vergy. Călătoria nu fu deloc veselă. Doamna de Rênal îşi consola soţul

— Ar trebui să fii obişnuit cu asemenea lucruri, dragul meu.

Seara stăteau tăcuţi în jurul căminului; trosnetul butucilor aprinşi le era singura distracţie. Treceau printr-una din clipele acelea de mâhnire care se abat asupra familiilor celor mai strâns unite. Unul dintre copii strigă vesel:

— Sună! Sună cineva!

— La naiba! Dacă e cumva domnul de Saint-Giraud, care vine să mă scoată din sărite sub cuvânt că-mi mulţumeşte, am să-i spun verde ce părere am. Prea-i de tot. Recunoscător are să-i fie lui Valenod, iar eu sunt compromis. Ce-aş putea zice dacă blestematele de ziare iacobine s-ar agăţa de povestea asta şi m-ar scoate drept un fel de domnul Nonante-cinq[54]?

Un bărbat foarte chipeş, cu favoriţi mari, negri, intră în clipa aceea, păşind în urma servitorului.

— Domnule primar, eu sunt *il signor* Geronimo. Iată o scrisoare pe care domnul cavaler de Beauvaisis, ataşat la Ambasada din Napoli, mi-a dat-o pentru dumneavoastră când am plecat; sunt abia nouă zile de atunci, adăugă *signor* Geronimo voios, privind-o pe doamna de Rênal. *Signor* de Beauvaisis, vărul dumneavoastră şi bunul meu prieten, doamnă, îmi spunea că vorbiţi italieneşte.

Voioşia napolitanului transformă seara aceea tristă într-una foarte veselă. Doamna de Rênal ţinu morţiş să-l invite la cină şi puse toată casa în mişcare; voia cu orice preţ să-l facă pe Julien să uite denumirea de spion pe care o auzise sunându-i în urechi de două ori în ziua aceea. *Signor* Geronimo era un cântăreţ vestit, cu purtări alese, şi totuşi un om vesel, însuşiri care, în Franţa, nu se împacă deloc una cu alta. După cină, el cântă un mic *duettino* cu doamna de Rênal. Povesti anecdote încântătoare. Pe la unu noaptea, copiii se împotriviră când Julien le propuse să meargă la culcare.

— Să mai ascultăm doar povestea asta! spuse cel mai mare dintre ei.

— E povestea mea, *signorino*, vorbi *signor* Geronimo. Acum opt ani eram, ca şi dumneata, un tânăr elev al Conservatorului din Napoli, adică vreau să spun că eram de vârsta dumitale; dar n-aveam cinstea să fiu băiatul ilustrului primar al frumosului oraş Verrières. La auzul cuvintelor acestora, domnul de Rênal oftă uşor şi-şi privi nevasta. *Signor* Zingarelli, urmă cântăreţul exagerându-şi un pic accentul care-i făcea pe copii să pufnească în râs, *signor* Zingarelli era un maestru grozav de sever. Nu-i deloc iubit la Conservator; dar vrea ca oamenii să se poarte totdeauna cu el ca şi cum l-ar iubi. Eu mergeam la spectacole cât puteam de des; mă duceam la teatrul cel mic de la San-Carlino, unde ascultam o muzică divină; dar, o, Doamne! cum să agoniseşti cei opt gologani, cât costa intrarea la parter? O sumă uriaşă, adăugă el uitându-se la copii, iar copiii se prăpădiră de râs. *Signor* Giovannone, directorul Teatrului San-Carlino, mă auzi cântând. Aveam şaisprezece ani.

— „Băiatul ăsta e o comoară, spuse el. Vrei să te angajez, dragul meu prieten?" mă întrebă *signor* Giovannone.

— „Şi cât o să-mi daţi?"

— „Patruzeci de ducaţi pe lună."

Asta înseamnă, domnilor, o sută şaizeci de franci. Mi se părea că văd cerul deschizându-se în faţa mea…

— „Cum să fac însă ca să-mi dea voie *severul* Zingarelli să ies?" îl întrebai pe Giovannone.

— *„Lascia far a me."*

— Las pe mine! exclamă cel mai mare dintre copii.

— Exact, tinere domn.

Signor Giovannone îmi zice:

— „*Caro*[55], mai întâi semnează un mic angajament." Semnez; el îmi dă trei ducaţi. Nu mai văzusem în viaţa mea atâţia bani. Apoi mă învăţă ce trebuie să fac.

A doua zi cer o audienţă la cumplitul Zingarelli. Bătrânul lui camerist îmi deschise uşa.

— „Ce cauţi aici, puşlama?" mă întrebă Zingarelli.

— „*Maestro*, zic eu, mă căiesc de păcatele mele; n-o să mai ies niciodată din Conservator sărind peste uluci. Am să mă ostenesc de două ori mai mult la învăţătură."

— „Dacă nu m-aş teme că vatăm cea mai frumoasă voce de bas pe care am auzit-o vreodată, te-aş vârî la carceră, numai cu pâine şi apă, vreme de două săptămâni, haimana ce eşti!”

— „*Maestro*, zic eu, am să fiu o pildă pentru întreaga şcoală, *credete a me.* Dar vă cer un hatâr: dacă vine cineva să mă ceară ca să cânt în afară, nu mă lăsaţi. Vă rog, spuneţi-i că nu se poate.”

— „Păi cine naiba crezi tu că o să aibă nevoie de un ticălos ca tine? îţi închipui cumva că ţi-aş îngădui vreodată să părăseşti Conservatorul? Vrei oare să-ţi râzi de mine? Şterge-o, şterge-o de-aici! face el, căutând să-mi tragă un picior în c…, că te paşte pâinea uscată şi carcera!”

Peste un ceas, *signor* Giovannone soseşte la director:

— „Vin să vă cer să mă îmbogăţiţi, zice el. Daţi-mi-l pe Geronimo. Să cânte la mine la teatru, şi la iarnă îmi mărit fata.”

— „Ce-ai de gând să faci din puşlamaua asta? zice Zingarelli. Eu nu vreau şi n-o să-l ai; de altminteri, chiar dacă m-aş învoi eu, Geronimo n-ar părăsi nici în ruptul capului Conservatorul; abia mi-a jurat asta, mai adineauri.”

— „Dacă e vorba numai de voia lui, spuse Giovan-none grav, scoţând angajamentul meu din buzunar, *carta canta!*[56] iată-i semnătura.”

Furios, Zingarelli trase imediat de şnurul soneriei:

— „Să fie alungat Geronimo din Conservator”, strigă el fierbând de mânie.

Şi m-au alungat, în vreme ce eu râdeam cu hohote. În aceeaşi seară, am cântat aria *del Moltiplico*. Polichinelle, voind să se însoare, numără pe degete lucrurile de care ar avea nevoie în căsnicie şi se încurcă mereu în socotelile lui.

— Ah, v-aş ruga să ne cîntati aria aceasta, spuse doamna de Rênal.

Geronimo cântă şi toţi râseră cu lacrimi. Oaspetele nu se duse la culcare până la ora două noaptea, lăsând întreaga familie încântată de purtările alese, de bunăvoinţa şi de veselia lui.

A doua zi, domnul şi doamna de Rênal îl dădură recomandările de care avea nevoie la curtea Franţei.

„Aşadar, pretutindeni e falsitate, gândi Julien. Iată-l pe *signor* Geronimo care se duce la Londra cu o leafă de şaizeci de mii de franci pe an. Fără priceperea directorului de la San-Carlino, vocea lui divină n-ar fi fost poate cunoscută şi admirată decât cu zece ani mai târziu… Pe cinstea mea, mai mult mi-ar plăcea să fiu un Geronimo decât un Rênal. Nu-i el prea onorat în

societate, dar nici nu se necăjeşte făcând licitaţii ca aceea de astăzi, şi viaţa îl e veselă."

Un lucru îl mira pe Julien: săptămânile de singurătate petrecute la Verrières, în casa domnului de Rênal, fuseseră vremuri de fericire pentru el. Nu-l cuprinsese sila şi nu avusese idei negre decât la mesele unde fusese poftit; în casa aceea singuratică nu putea oare să citească, să scrie, să cugete fără să-l tulbure nimeni? Nu-l smulgea, clipă de clipă, din visurile lui strălucitoare, cruda necesitate de-a studia gesturile unui suflet josnic, şi chiar cu scopul de a-l înşela prin fapte sau cuvinte făţarnice.

„Să fie oare fericirea atât de aproape de mine?… Să risipeşti o asemenea viaţă e nimica toată; aş putea, după bunul meu plac, fie să mă însor cu domnişoara Élisa, fie să devin asociatul lui Fouqué…" Călătorul care a urcat povârnişul unui munte se aşază pe creastă şi odihna îl place nespus de mult. Ar fi el însă fericit dacă l-ai sili să se odihnească întruna?

În mintea doamnei de Rênal începuseră să se adune gânduri negre. În ciuda hotărârii luate, îl mărturisi lui Julien toată afacerea cu licitaţia. „O să mă facă să-mi uit toate jurămintele", se gândi ea.

Şi-ar fi jertfit viaţa, fără să şovăie, pentru a-şi salva soţul, dacă l-ar fi văzut în primejdie. Avea una din acele inimi nobile şi romanţioase pentru care a întrezări posibilitatea unei fapte generoase şi a nu o îndeplini însemna să-şi prilejuiască remuşcări aproape la fel de mari ca atunci când ar fi săvârşit o crimă. Totuşi, în unele zile funeste, nu-şi putea alunga imaginea fericirii nemărginite pe care ar fi gustat-o dacă, rămânând văduvă pe neaşteptate, s-ar fi putut mărita cu Julien.

Julien îl iubea copiii mai mult decât îl iubea tatăl lor; şi, cu toată purtarea lui severă, dar dreaptă, era adorat de ei. Doamna de Rênal îşi dădea seama că, măritându-se cu Julien, ar fi trebuit să părăsească acest Vergy ale cărui crânguri îi erau atât de dragi. Se vedea trăind la Paris, continuând să dea copiilor o educaţie admirată de toată lumea. Copiii, ea, Julien s-ar fi bucurat împreună de-o fericire desăvârşită.

Ciudată urmare a căsătoriei, aşa cum a făcut-o veacul al XIX-lea! Plictiseala vieţii conjugale duce cu siguranţă la pieirea dragostei, atunci când dragostea a existat înaintea nunţii. „Şi totuşi, ar zice un filosof, curând ea le aduce oamenilor destul de bogaţi ca să nu muncească sila adâncă faţă de toate plăcerile liniştite. Iar dintre femei, numai pe cele cu sufletul uscat nu le îmboldeşte la dragoste."

Părerea filosofului mă face s-o scuz pe doamna de Rênal, dar cei din Verrières n-o scuzau deloc, şi tot oraşul, fără ca ea să bănuiască, nu se ocupa decât de scandalul stârnit de amorurile ei. Datorită acestui fapt de seamă, în toamna aceea localnicii se plictisiră mai puţin decât de obicei.

Toamna şi o parte a iernii trecură pe nesimţite. Familia trebui să părăsească crângul din Vergy. Lumea bună din Verrières începu să se indigneze că anatemele ei îl impresionau atât de puţin pe domnul de Rênal. În mai puţin de o săptămână, nişte personaje pline de gravitate, care îşi scot pârleala pentru seriozitatea lor obişnuită tocmai prin plăcerea de-a îndeplini acest soi de misiuni, îl dădură bănuielile cele mai cumplite, dar folosind cuvintele cele mai măsurate.

Domnul Valenod, care lucra cu multă prevedere, îl găsise Élisei un loc într-o familie nobilă şi bine văzută, unde se aflau cinci femei. Élisa, spunând că se teme să nu rămână fără slujbă pe timpul iernii, nu ceruse familiei acesteia decât cam două treimi din leafa primită de la domnul primar. Fără s-o sfătuiască nimeni, fata avu minunata idee de-a se spovedi fostului duhovnic Chélan şi, totodată, noului duhovnic, ca să le povestească amândurora amănunte în legătură cu amorurile lui Julien.

A doua zi după sosirea în Verrières, la orele şase dimineaţa, părintele Chélan trimise după Julien.

— Nu te întreb nimic, grăi el, te rog, şi, la nevoie, îţi poruncesc să nu-mi spui nimic; dar îţi cer ca în trei zile să pleci la seminarul din Besançon sau la locuinţa prietenului tău Fouqué, gata oricând să-ţi asigure o viaţă minunată. Am prevăzut şi am rânduit totul, dar trebuie să pleci şi să nu te mai întorci în Verrières decât peste un an.

Julien nu răspunse nimic; se întreba dacă trebuie să-şi socotească onoarea jignită de grija arătată de către părintele Chélan care, la urma urmei, nu-i era tată.

— Mâine, la ora asta, voi avea cinstea să vă revăd, îi spuse el, în sfârşit, preotului.

Părintele Chélan, care se aştepta să ducă o luptă crâncenă cu un om atât de tânăr, vorbi mult. Luând atitudinea şi înfăţişarea cea mai umilă, Julien nu scoase o vorbă.

Când plecă, în cele din urmă, alergă să-i dea de veste doamnei de Rênal, pe care o găsi deznădăjduită. Soţul ei tocmai îl vorbise, oarecum deschis. Slăbiciunea firii lui, sprijinindu-se pe perspectiva moştenirii din Besançon, îl îndemnase să o considere cu desăvârşire nevinovată. Îl mărturisise ciudata

stare în care găsise opinia publică din Verrières. Lumea se înşela, era amăgită de către invidioşi, dar, la urma urmei, ce putea face?

Doamna de Rênal se gândi o clipă că Julien ar putea primi oferta domnului Valenod ca să rămână în Verrières. Dar nu mai era femeia nepriceputǎ şi sfioasă de acum un an: patima ei fatală şi remuşcările îl luminaseră mintea. Şi avu curând durerea să se convingă singură, pe când îşi asculta soţul, că o despărţire, măcar pentru câtăva vreme, devenise neapărat necesară. „Departe de mine, Julien va cădea iar pradă ambiţiei atât de fireşti atunci când n-ai nimic. Iar eu, Doamne! eu sânl atât de bogată! Şi toată bogăţia e atât de zadarnică pentru fericirea mea! O să mă uite. Frumos cum e, va fi iubit şi va iubi. Ah! nenorocita de mine… Dar de ce mă pol plânge? Cerul e drept; n-am fost în stare să curm păcatul şi el îmi la minţile. Era în puterea mea s-o cumpăr cu bani pe Élisa; nimic n-ar fi fost mai uşor. Nu m-am străduit să cuget o clipă; nălucirile nebuneşti ale dragostei îmi răpeau tot timpul. M-am nenorocit… “

Dându-i doamnei de Rênal cumplita veste a plecării, Julien fu izbit de un lucru: nu găsi nici urmă de împotrivire egoistă. Se silea, în mod vădit, să nu plângă.

— Trebuie să fim tari, dragul meu. Şi îşi tăie o şuviţă din păr. Nu ştiu ce am să mă fac, îi spuse ea, dar, dacă mor, făgăduieşte-mi să nu-mi uiţi niciodată copiii. De departe sau de aproape, încearcă să faci din ei oameni cinstiţi. Dacă va mai izbucni o nouă revoluţie, toţi nobilii vor fi masacraţi; tatăl lor poate că va emigra din pricina ţăranului aceluia ucis pe acoperiş… Veghează asupra familiei mele… Dă-mi mâna. Adio, dragul meu! Acestea sunt ultimele clipe. O dată jertfa săvârşită, nădăjduiesc că voi avea curajul, când voi fi în lume, să mă gândesc la reputaţia mea.

Julien se aştepta s-o vadă disperată. Simplitatea cu care îşi lua rămas bun îl mişcă.

— Nu, nu primesc să mă despart aşa de tine. Voi pleca; asta vor, şi chiar tu o vrei. Dar, la trei zile după plecare, mă voi întoarce noaptea să te văd.

Viaţa doamnei de Rênal deveni alta. Aşadar, Julien o iubea mult, căci el însuşi găsise ideea s-o revadă! Durerea ei sfâşietoare se preschimbă într-o bucurie puternică, aşa cum nu mai simţise de când trăia pe lume. Nimic nu i se mai păru greu. Siguranţa că-şi va revedea iubitul alunga lot chinul despărţirii. Din clipa aceea, şi purtarea şi înfăţişarea doamnei de Rênal fură nobile, hotărâie, întocmai aşa cum se cuvenea.

Domnul de Rénal se întoarse curând; îşi ieşise cu totul din fire. Îl vorbi, în sfârşit, soţiei sale, despre scrisoarea anonimă primită cu două luni înainte.

— Am s-o duc la Cazinou să le arăt la toţi că e scrisă de ticălosul de Valenod, pe care l-am scos din noroi ca să ajungă, datorită mie, unul dintre cei mai bogaţi oameni din Verrières. Am să-l fac de râs în faţa lumii şi apoi am să-l provoc la duel. Prea e de tot!

„Doamne! s-ar putea să rămân văduvă!” se gândi doamna de Rênal. Dar aproape în aceeaşi clipă îşi zise: „Dacă nu împiedic duelul, căci e sigur că aş putea să-l împiedic, atunci devin ucigaşa soţului meu”.

Niciodată ea nu-i măgulise orgoliul cu mai multă pricepere, în mai puţin de două ore îl făcu să vadă, şi chiar cu motive găsite de el, că trebuia să-i arate mai multă prietenie decât oricând lui Valenod, ba chiar s-o la pe Élisa înapoi în casă. Doamna de Rênal avu nevoie de curaj ca să se hotărască s-o revadă pe fata aceea de la care i se trăgeau toate nenorocirile. Dar ideea îl fusese dată de Julien.

În sfârşit, după ce i se sugerase de vreo trei sau patru ori, domnul de Rênal ajunse singur la ideea, supărătoare din punct de vedere bănesc, că lucrul cel mai neplăcut pentru el ar fi fost ca, în mijlocul fierberii şi al bârfelilor din Verrières, Julien să rămână preceptor al copiilor domnului Valenod. Julien ar fi avut tot interesul să primească ofertele directorului Aşezământului pentru săraci. Dimpotrivă, pentru bunul nume al domnului de Rênal era foarte important ca tânărul să părăsească orăşelul şi să intre la seminarul din Besançon sau la cel din Dijon. Dar cum să-l hotărăşti, şi apoi cum avea să trăiască acolo?

Domnul de Rênal, văzând necesitatea imediată a jertfei băneşti, era şi mai deznădăjduit decât soţia lui. Iar doamna de Rênal, după discuţia avută, se afla în situaţia unui om curajos care, sătul de viaţă, a luat o doză de *stramonium* şi nu se mai mişcă decât prin resort, ca să zicem aşa, şi nu-l mai interesează nimic. Aşa s-a întâmplat cu Ludovic al XIV-lea care, pe patul de moarte, a spus: *Când eram rege.* Admirabile cuvinte.

A doua zi, în zori, domnul de Rênal primi o scrisoare anonimă, compusă în stilul cel mai jignitor cu putinţă. În fiecare rând erau cuprinse cuvintele cele mai grosolane privind situaţia lui. Era opera vreunui subaltern invidios. Scrisoarea aceasta îl făcu din nou să se gândească la necesitatea unui duel cu domnul Valenod. Apoi curajul i se avântă până la hotărârea de-a trece

imediat la fapte. Domnul de Rênal plecă singur şi se duse la armurier să-şi cumpere pistoale, pe care puse să i le încarce.

„De fapt, îşi spunea el, chiar dacă ar reveni pe lume ocârmuirea aspră a împăratului Napoleon, eu n-aş avea să-mi reproşez niciun ban luat prin pungăşie. M-am făcut, cel mult, că nu văd; dar am în sertar destule scrisori care mă îndreptăţeau să procedez aşa."

Pe doamna de Rênal mânia lui rece o înspăimântă; îl amintea nefericita idee a văduviei, pe care încerca zadarnic s-o alunge. Se închise cu soţul ei într-o cameră. Dar degeaba îl vorbi timp de mai multe ore: noua scrisoare anonimă îl călise hotărârea. În cele din urmă izbuti să-i transforme curajul de-a trage o pereche de palme domnului Valenod în acela de a-i oferi şase sute de franci lui Julien ca să-şi plătească întreţinerea la seminar pe timp de un an. Domnul de Rênal, blestemând de mii de ori ziua când avusese nefericita idee să-şi aducă un preceptor în casă, uită de scrisoarea anonimă.

Se mai mângâie puţin chibzuind la un lucru pe care nu i-l spuse soţiei sale cu dibăcie, şi folosindu-se de ideile exaltate ale tânărului, nădăjduia să-l facă să refuze, chiar cu o sumă mai mică, oferta domnului Valenod.

Doamna de Rénal avu şi mai mult de furcă să-l convingă pe Julien că, jertfind pentru bunul renume al soţului ei o slujbă plătită cu opt sute de franci pe an, oferită în mod public de directorul Aşezământului pentru săraci, putea, fără sfială, să primească o despăgubire.

— Dar nu m-am gândit, spunea mereu Julien, nu m-am gândit nici măcar o clipă să primesc oferta lui Valenod. M-aţi deprins prea mult cu viaţa elegantă, şi grosolănia oamenilor acelora m-ar ucide.

Dar cruda necesitate, cu mâna ei de fier, frânse voinţa lui Julien. Orgoliul îl făcea să-şi închipuie că nu primeşte decât cu titlu de împrumut suma oferită de primarul din Verrières; voia chiar să-i dea o poliţă cu termen de plată peste cinci ani, cuprinzând şi dobânzile.

Doamna de Rénal mai avea câteva mii de franci ascunşi în grota cea mică de pe munte.

Ea i-i oferi tremurând toată şi ştiind că va fi respinsă cu mânie.

— Vrei să pângăreşti amintirea dragostei noastre? îi spuse Julien.

În sfârşit, Julien plecă din Verrières. Domnul de Rênal se simţi fericit; în clipa când trebuise să primească bani de la el, lui Julien i se păruse de neîndurat această jertfă şi-i refuzase cu hotărâre. Domnul de Rênal i se aruncase în braţe, cu ochii în lacrimi. Şi cum tânărul îl ceruse un certificat de bună purtare, el nu ştiuse cum să găsească, în entuziasmul lui, cuvinte

mai înflăcărate ca să-l laude. Eroul nostru avea cinci ludovici economisiţi şi trăgea nădejde să capete cam tot atâţia, cu împrumut, de la Fouqué.

Era foarte emoţionat. Dar, la o leghe de orăşelul în care lăsa atâta dragoste, nu se mai gândi decât la fericirea de-a vedea o capitală, un mare oraş fortificat, ca Besançon.

În timpul scurtei lui lipse de trei zile, doamna de Rênal fu amăgită de una din cele mai cumplite decepţii ale dragostei. Viaţa i se scurgea liniştită; între ea şi prăpastia nenorocirii se afla acea ultimă întâlnire pe care mai trebuia s-o aibă cu Julien. Număra orele şi minutele rămase până la întâlnire. În cele din urmă, în timpul celei de-a treia nopţi de la plecare, auzi, de departe, semnalul convenit. După ce înfruntase mii de primejdii, Julien se ivi în faţa ei.

Din clipa aceea n-o mai stăpâni decât un gând: acum îl văd pentru ultima oară. Şi în loc să răspundă la înflăcărarea iubitului, ea îl primi de parcă abia mai pâlpâia viaţa în ea. Când se căznea să-i spună că-l iubeşte, o făcea cu atâta stângăcie de parcă ar fi vrut să-i dovedească contrariul. Nimic nu putea s-o abată de la gândul crunt al despărţirii pentru vecie. Bănuitorul Julien presupuse o clipă că-l şi uitase. Cuvintele lui de supărare, în acest sens, fură primite însă cu lacrimi grele, care curgeau tăcute, şi cu strângeri de mână aproape convulsive.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, cum vrei să te cred? răspundea Julien la împotrivirile reci ale iubitei sale. Chiar doamnei Derville, chiar unei simple cunoştinţe şi tot i-ai arăta de-o sută de ori mai multă prietenie sinceră decât mie.

Doamna de Rênal, împietrită, nu ştia ce să-i răspundă.

— Mai nefericită de-atâta e cu neputinţă să fiu… Sper că am să mor… Simt că-mi îngheaţă inima…

Acestea au fost cele mai lungi răspunsuri pe care Julien le-a putut căpăta de la ea.

Când apropierea zorilor îl sili să se despartă, lacrimile doamnei de Rênal secară de-a binelea. Îl privi cum leagă de fereastră o frânghie înnodată fără să-i şoptească o vorbă, fără să-i întoarcă sărutările. Zadarnic îi spunea Julien:

— Iată-ne ajunşi acolo unde ţi-ai dorit atât de mult. De acum înainte vei trăi fără remuşcări. N-ai să-ţi mai vezi în mormânt copiii la orice fleac de boală.

— Îmi pare rău că nu poţi să-l mai îmbrăţişezi pe Stanislas, îi spuse ea rece.

Până la urmă, Julien rămase adânc mirat de îmbrăţişările lipsite de căldură ale acestui cadavru viu; şi nu se putu gândi la altceva, până departe, la mai multe leghe. Sufletul îi era mâhnit şi, înainte de-a trece muntele, cât mai putu să zărească turla bisericii din Verrières, se întoarse şi privi adesea într-acolo.

CAPITOLUL XXIV
O capitală

Ce zgomot, câţi oameni gonind
după treburi! Câte idei pentru viitor
într-un cap de douăzeci de ani! Ce
clipe de uitare pentru dragoste!
BARNAVE

În sfirşit, pe un munte depărtat, zări nişte ziduri negre; era fortăreaţa Besançon-ului. „Cu totul altfel m-aş fi simţit, îşi spuse el oftând, dacă soseam în această nobilă garnizoană ca să devin sublocotenent într-unui din regimentele menite s-o apere!”

Besançon nu e numai unul dintre cele mai frumoase oraşe ale Franţei, ci e şi plin de oameni curajoşi şi inteligenţi. Dar Julien nu era decât un flăcău de ţară şi n-avea nicio posibilitate să se apropie de oamenii cu vază.

Luase de la Fouqué un costum orăşenesc şi, astfel îmbrăcat, trecu podul de la poarta oraşului. Cu gândul la istoria asediului din 1674, voi să vadă, înainte de-a se închide în seminar, meterezele fortăreţei. De două sau de trei ori santinelele erau cât pe ce să-l aresteze, fiindcă pătrunsese în locuri unde geniştii interzic trecerea publicului, ca astfel ei să poată vinde, în fiecare an, cu doisprezece sau cincisprezece franci, fânul crescut acolo.

Înălţimea zidurilor, adâncimea şanţurilor, înfăţişarea cruntă a turnurilor îl răpiră câteva ore. Iar când trecu prin faţa cafenelei celei mari de pe bulevard, încremeni de admiraţie. Putea să tot citească cuvântul „cafenea”, scris cu litere de-o şchioapă deasupra unor uşi imense, că nu-i venea să-şi creadă ochilor. Căută să-şi domine timiditatea; îndrăzni să intre şi se pomeni într-o sală lungă de vreo treizeci-patruzeci de paşi, cu tavanul înalt de cel puţin şase metri. În ziua aceea, totul îl minuna.

La două mese de biliard jocul era în toi. Chelnerii strigau punctele; jucătorii alergau în jurul meselor, printre numeroşii spectatori strânşi grămadă. Valurile fumului de tutun ieşit din gurile tuturor învăluiau încăperea în nori albăstrii. Staturile înalte ale bărbaţilor, umerii lor rotunzi,

mersul greoi, favoriţii enormi, redingotele lungi care îl acopereau, totul atrăgea atenţia lui Julien. Aceste nobile vlăstare ale anticului Bisontium nu vorbeau decât prin strigăte şi-şi dădeau aere de războinici nefericiţi. Julien îl admira, neclintit; se gândea la imensitatea şi la măreţia unei capitale mari ca Besançon. Şi nu cuteza să ceară o ceşcuţă cu cafea vreunuia din domnii aceia cu priviri semeţe, care strigau punctele la biliard.

Dar domnişoara de la tejghea observase încântătorul chip al tânărului târgoveţ care, la trei paşi de sobă, cu un cufăraş sub braţ, privea bustul regelui turnat într-un ghips alb de toată frumuseţea. Şi domnişoara asta, o fiică a ţinutului Franche-Comté, înaltă, foarte trupeşă, gătită cum se cuvine ca să nu facă de râs o cafenea, îi spuse de vreo două ori, cu un glăscior care căuta să fie auzit numai de Julien „Domnule! Domnule!" Iar Julien, întâlnind privirea ochilor ei albaştri, mari şi foarte galeşi, îşi dădu seama că lui i se vorbea.

Se apropie de tejghea şi de fata aceea frumuşică, grăbit de parcă s-ar fi dus să întâmpine oştile duşmane. Dar, din pricina învălmăşelii, scăpă cufăraşul.

Cu câtă milă nu l-ar privi pe provincialul nostru liceenii din Paris care, la cincisprezece ani, se pricep să intre într-o cafenea cu un aer atât de distins! Dar ţâncii aceştia, atât de stilaţi la cincisprezece ani, încep, la optsprezece ani, să devină *ca toată lumea.* Timiditatea pasionată pe care o întâlneşti se poate depăşi uneori, şi atunci ea arată ce înseamnă voinţa. Apropiindu-se de fetişcana atât de chipeşă, care binevoia să-i vorbească – „trebuie să-i spun adevărul", gândi Julien – deveni îndrăzneţ fiindcă îşi învinsese timiditatea.

— Doamnă, vin pentru prima oară în viaţa mea la Besançon şi tare aş dori să capăt, cu bani, o pâinişoară şi-o ceaşcă de cafea.

Domnişoara zâmbi puţin şi apoi roşi; se temea ca tânărul acesta drăguţ să nu atragă asupra lui atenţia ironică şi glumele jucătorilor de biliard. Căci s-ar fi speriat şi n-ar mai fi călcat pe-acolo.

— Aşezaţi-vă aici, lângă mine, îi spuse ea arătându-i o măsuţă de marmură, ascunsă aproape cu totul de uriaşa tejghea de mahon care ajungea până în sală.

Domnişoara se plecă peste tejghea, ceea ce îl dădu prilejul să-şi scoată la iveală talia superbă. Julien o remarcă, bineînţeles, şi toate gândurile i se schimbară. Frumoasa domnişoară pusese dinaintea lui o ceaşcă, zahăr şi o franzeluţă. Şovăia să cheme chelnerul ca să aducă el cafeaua, dându-şi seama că, la sosirea lui, intimitatea cu Julien avea să se sfârşească.

Julien, gânditor, compara frumuseţea aceasta blondă şi veselă cu unele amintiri care îl frământau adesea. Ideea patimii pe care o inspirase îl alungă aproape toată sfiiciunea. Frumoasa domnişoară n-avea timp de pierdut: ea citi în ochii lui Julien.

— Fumul ăsta de pipă vă face să tuşiţi. Veniţi să luaţi masa mâine, înainte de ora opt dimineaţa; atunci sunt aproape singură.

— Cum vă numiţi? o întrebă Julien, cu zâmbetul mângâios al timidităţii fericite.

— Amanda Binet.

— Îmi daţi voie să vă trimit, peste un ceas, un pachet mare cât ăsta care-l am la mine?

Frumoasa Amanda se gândi puţin.

— Sunt supravegheată; ceea ce îmi cereţi mă poate compromite; totuşi, mă duc să-mi scriu adresa pe o hârtie. Puneţi hârtia deasupra pachetului şi trimiteţi-mi-l fără teamă.

— Numele meu e Julien Sorel, îi spuse tânărul; n-am nici rude şi nici cunoştinţe în Besançon.

— Ah, înţeleg, se bucură ea, veniţi să studiaţi dreptul?

— Vai, nu, răspunse Julien; sunt trimis la seminar.

Dezamăgirea cea mai deplină se aşternu pe chipul frumoasei Amanda; care chemă un chelner: acum avea curaj. Chelnerul îl turnă cafea lui Julien fără să se uite la el.

Amanda primea banii la tejghea; Julien era mândru că îndrăznise să vorbească; la una din mesele de biliard se iscase o ceartă. Strigătele şi tăgadele jucătorilor, răsunând în sala aceea imensă, făceau un zgomot care îl uimea pe Julien. Amanda era visătoare şi-şi coborâse privirile.

— Dacă voiţi, domnişoară, vorbi el deodată, sigur pe sine, voi spune că sunt vărul dumneavoastră.

Aerul acesta de autoritate îl plăcu Amandei. „Nu e un tinerel oarecare”, se gândi ea. Şi îl şopti foarte repede, fără să-l privească, atentă ca nu cumva să se apropie cineva de tejghea:

— Eu sunt din Genlis, de lângă Dijon; spune că şi dumneata eşti tot din Genlis şi că eşti văr cu mamă.

— Aşa am să fac.

— În fiecare joi, la orele cinci, vara, domnii seminarişti trec pe aici, prin faţa cafenelei.

— Dacă te gândeşti la mine, când voi trece, ţine un bucheţel de violete în mână.

Amanda îl privi mirată; privirea aceasta îl schimbă curajul lui Julien în îndrăzneală sadea; se roşi grozav spunându-i:

— Simt că te iubesc cu dragostea cea mai înflăcărată.

— Vorbeşte mai încet, îi răspunse ea, părând înspăimântată.

Julien se gândi să-şi reamintească frazele citite într-un volum răzleţ din Noua Eloisă[57], pe care îl găsise la Vergy. Memoria îl sluji de minune; de vreo zece minute îl recita Noua Eloisă domnişoarei Amanda, încântată, şi era fericit de vitejia lui, când, deodată, frumoasa casieriţă luă o înfăţişare glacială. Unul dintre iubiţii ei se ivise la uşa cafenelei.

Acesta se apropie de tejghea, fluierând şi legănându-şi umerii; apoi îl privi pe Julien. Cât ai clipi, imaginaţia acestuia, mereu aprinsă, nu mai văzu altceva decât duelul. Păli, împinse ceaşca deoparte, căută să pară cât mai stăpân pe sine, şi-şi privi potrivnicul cu deosebită atenţie. Şi cum potrivnicul îşi plecase capul ca să-şi umple, nestingherit, un păhăruţ cu rachiu pe tejghea, Amanda, dintr-o căutătură, îl porunci lui Julien să-şi plece ochii. Se supuse şi, timp de două minute, stătu neclintit la locul lui, palid, dârz şi negândindu-se decât la ce avea să urmeze; în clipa aceea era cu adevărat un bărbat bine. Rivalul se mirase de privirea lui Julien; după ce-şi sorbi dintr-o înghiţitură rachiul, îi spuse ceva Amandei, îşi vârî amândouă mâinile în buzunarele laterale ale redingotei lui groase şi porni spre mesele de biliard, şuierând şi ţintindu-l pe Julien. Acesta se ridică înnebunit de furie, dar nu ştia cum să facă să fie obraznic. Îşi lăsă pachetul şi, legănându-se de zor, se îndreptă spre biliard.

Zadarnic îl şoptea prudenţa: „Păi, cu un duel, de cum ai sosit la Besançon, s-a dus pe gârlă preoţia!”

„Puţin îmi pasă. Măcar n-o să se spună că am îngăduit unui obraznic să-şi bată joc de mine.”

Amanda îl văzu curajul în contrast atât de mare cu naivitatea purtării lui. Într-o clipă îl preferă lunganului în redingotă. Se ridică şi, prefăcându-se că urmăreşte din ochi un trecător de pe stradă, veni şi se aşeză repede între Julien şi biliard.

— Nu cumva să te uiţi urât la domnul acela. E cumnatul meu.

— Ce-are a face? El m-a privit întâi.

— Vrei să mă nenoroceşti? Sigur că te-a privit, şi poate că o să vină să-ţi vorbească. I-am spus că eşti o rudă de-a mamei şi că ai sosit din Genlis. El e

din Franche-Comté şi n-a trecut niciodată dincolo de Dale, pe drumul spre Burgundia; aşa că spune-i ce vrei, fără teamă.

Julien tot mai şovăia; atunci ea adăugă repede, imaginaţia de fată de tejghea punându-i la îndemână minciuni cu duiumul:

— Sigur că te-a privit, dar a făcut asta tocmai când mă întreba cine eşti; e un bărbat mojic cu toată lumea, dar n-a vrut să te insulte.

Julien se uită după aşa-zisul cumnat; îl văzu pontând la ruleta cea mai depărtată de mesele de biliard. Îl auzi strigând, cu vocea-i groasă, pe un ton ameninţător: „Fac eu jocul!" Julien trecu repede pe lângă domnişoara Amanda şi se îndreptă spre biliard. Amanda îl apucă de braţ

— Mai întâi vino de plăteşte, îi spuse ea.

„Are dreptate, gândi Julien; îl e teamă să nu plec fără să plătesc." Amanda era la fel de tulburată ca şi el şi se roşise toată; îl dădu restul cât putu mai încet, spunându-i iar, în şoaptă:

— Pleacă imediat din cafenea, altfel nu te mai iubesc deloc; şi totuşi, îmi placi mult…

Julien plecă, într-adevăr, dar agale. „Nu e oare de datoria mea să mă duc, şuierând, şi să-l privesc pe nenorocitul ăla?" Nehotărârea îl ţinu aproape o oră pe bulevard, în faţa cafenelei; se uita mereu dacă nu iese omul lui. Dar acesta nu se ivi şi Julien plecă de-acolo.

Se afla în Besançon abia de câteva ceasuri şi îl şi mustra cugetul. Bătrânul chirurg-major îl dăduse, pe vremuri, deşi era bolnav de gută, câteva lecţii de scrimă; asta era toată ştiinţa pe care Julien o putea pune în slujba mâniei lui. Dar încurcătura ar fi fost nimica toată dacă s-ar fi priceput să se supere altfel decât trăgând palme; căci, dacă ar fi ajuns să se încaiere, rivalul lui, un vlăjgan cât toate zilele, l-ar fi bătut măr şi l-ar fi lăsat lungit în drum.

„Pentru un nenorocit ca mine, fără ocrotitori şi fără bani, îşi spunea Julien, n-o să fie mare deosebire între seminar şi puşcărie; trebuie să-mi las hainele civile la vreun han şi să-mi îmbrac iar sutana. Dacă izbutesc să ies vreodată din seminar pentru câteva ore, n-ar fi mare lucru, cu hainele mele civile, s-o revăd pe domnişoara Amanda."

Socoteala aceasta nu era deloc rea; dar Julien, trecând pe dinaintea tuturor hanurilor, nu îndrăznea să intre în niciunul dintre ele.

În sfârşit, pe când se afla în faţa Hanului ambasadorilor, privirea lui neliniştită întâlni ochii unei femei dolofane, destul de tânără încă, grozav de

rumenă la faţă, cu o înfăţişare fericită şi voioasă. Julien se apropie de ea şi-i povesti cum stau lucrurile.

— Sigur, părinţele, îi spuse hangiţa „ambasadorilor”; am să-ţi păstrez hainele civile, ba am să pun să ţi le şi scuture cât mai des. Pe vremea asta nu-i bine să ţii un costum de postav fără să-l aeriseşti.

Şi, luând o cheie, îl conduse ea însăşi într-o odaie, sfătuindu-l să facă o listă cu lot ce lasă acolo.

— Doamne, ce bine arăţi aşa, părinte Sorel, îi spuse grăsana când îl văzu coborând în bucătărie. Şi am să poruncesc să ţi. se servească un prânz pe cinste; apoi, adăugă în şoaptă: n-o să te coste decât douăzeci de gologani, în loc de cincizeci cât plăteşte toată lumea. Fiindcă *punguţa* dumitale trebuie cruţată.

— Am zece ludovici, îi răspunse Julien cu oarecare trufie.

— Vai! Doamne! răspunse hangiţa îngrijorată; nu vorbi aşa de tare. N-ai idee câţi ticăloşi sunt în Besançon. Te fură cât ai clipi, şi mai ales în cafenele să nu intri niciodată, că sunt pline de haimanale.

— Adevărat! făcu Julien, căruia cuvântul acesta îl dăduse de gândit.

— Să vii totdeauna numai la mine, şi-am să pun să ţi se facă de fiecare dată cafea. Nu uita că ai să găseşti aici oricând o prietenă şi o masă bună cu douăzeci de gologani; sper că ne-am înţeles, nu? Şi-acum, aşează-te la masă, am să te servesc chiar eu.

— N-aş putea să mănânc, îi spuse Julien. Sunt prea tulburat; de-aici intru de-a dreptul la seminar.

Buna hangiţă nu-l lăsă să plece până ce nu-i umplu buzunarele cu de-ale gurii. În sfârşit, Julien porni spre locul de care se temea atât; din pragul uşii, femeia îl arătă drumul.

CAPITOLUL XXV
Seminarul

Trei sute treizeci si şase mese de
prânz a optzeci şi trei de centime, trei
sute treizeci şi şase mese de seară a
treizeci şi opt de centime, şocolată
cui are dreptul să capete; cât câştig
poate să iasă din smerenie?
UN VALENOD din Besançon.

Văzând de departe crucea de fier poleită pe poartă, Julien se apropie încet; abia se mai putea ţine pe picioare. „Ăsta-i, va să zică, iadul pe pământ, din care n-am să mai pot ieşi!” în cele din urmă, se hotărî să sune. Clopotul răsuna ca în pustiu. Peste vreo zece minute, un bărbat cu obrajii palizi şi înveşmântat în negru veni să-i deschidă. Julien îl privi şi-şi plecă îndată ochii. Portarul acesta avea o înfăţişare ciudată. Pupilele verzi şi bombate ale ochilor i se rotunjeau ca la pisici; liniile neclintite ale pleoapelor vădeau imposibilitatea oricărei simpatii; buzele subţiri i se întindeau în semicerc peste dinţii ieşiţi în afară. Şi totuşi, înfăţişarea lui nu amintea deloc crima, ci mai degrabă insensibilitatea aceea desăvârşită care îl înspăimântă şi mai mult pe tineri. Singurul simţământ pe care privirea rapidă a lui Julien îl putu ghici pe faţa lui prelungă şi cuvioasă fu dispreţul adânc pentru tot ce ar fi avut să-i spună, în afara lucrurilor legate de împărăţia cerului.

Julien îşi ridică anevoie ochii şi, cu un glas care tremura din pricina bătăilor inimii, îl lămuri că vrea să vorbească cu părintele Pirard, directorul seminarului. Fără să-i răspundă un cuvânt, omul negru îl făcu semn să-l urmeze. Urcară două etaje, pe o scară largă, cu rampă de lemn, ale cărei trepte lăsate în jos atârnau pe partea opusă peretelui şi păreau gata să se prăbuşească. O uşiţă, pe care era prinsă o cruce mare de cimitir, din scândură vopsită în negru, fu deschisă anevoie şi portarul îl introduse într-o încăpere întunecoasă şi scundă, cu pereţi văruiţi şi unde se aflau, drept

podoabe, două tablouri mari şi înnegrite de vreme. Acolo, Julien fu lăsat singur; se simţea doborât şi-i bătea inima de-ai fi zis că vrea să-i spargă pieptul. Ar fi fost fericit să poată plânge. O tăcere de moarte domnea în toată clădirea.

Peste un sfert de ceas, care i se păru lung cât o zi, portarul cu înfăţişare sinistră se ivi în pragul unei uşi, la celălalt capăt al încăperii şi, fără să binevoiască să-i spună o vorbă, îl făcu semn să înainteze. Julien intră într-o încăpere şi mai mare decât cea dintâi şi foarte prost luminată. Pereţii erau tot văruiţi, iar mobile nu existau. Doar într-un ungher, lângă uşă, Julien văzu în treacăt un pat de scânduri, două scaune de paie şi un jilţ din lemn de brad, fără pernă. În celălalt capăt al încăperii, lângă un ochi de fereastră cu geamul îngălbenit şi împodobit cu ghivece de flori neîngrijite, zări un om îmbrăcat într-o sutană prăpădită, şezând la o masă. Părea mânios; apuca, unul câte unul, o sumedenie de pătrăţele făcute din hârtie, scria ceva pe fiecare şi apoi le aşeza pe masă. Nici nu luă în seamă prezenţa lui Julien. Acesta încremenise în picioare, cam pe la mijlocul odăii, acolo unde îl lăsase portarul, care ieşise închizând usa.

Trecură astfel zece minute; omul îmbrăcat ca vai de lume scria de zor. Tulburarea şi teama lui Julien sporiră într-atâta, încât bietul tânăr simţea că e gata să se prăbuşească. Un filosof ar fi zis, înşelându-se poate: „Starea asta se datorează impresiei puternice pe care o face urâţenia asupra unui suflet născut să iubească ceea ce e frumos”.

Omul care scria ridică fruntea. Julien nu observă asta decât peste câtăva vreme, şi chiar după ce văzu rămase tot încremenit, lovit ca de moarte de privirea cumplită care se aţintise asupra lui. Ochii împăienjeniţi ai lui Julien abia desluşeau faţa prelungă şi acoperită toată cu pete roşii, în afară de fruntea gălbejită ca a unui mort. Între obrajii aceia roşii şi fruntea albă sticleau doi ochi mici şi negri, făcuţi să înspăimânte până şi fiinţa cea mai curajoasă. Fruntea uriaşă era mărginită cu păr des, turtit şi negru ca smoala.

— Ai de gând să vii odată mai aproape? spuse în cele din urmă omul, cu nerăbdare în glas.

Julien făcu un pas şovăielnic şi, în sfârşit, gata să se prăbuşească şi palid cum nu mai fusese în viaţa lui, se opri la trei paşi de măsuţa de scânduri, acoperită cu hârtiuţele pătrate.

— Vino mai aproape, îi spuse omul.

Julien mai făcu un pas, întinzând mâna, de parcă ar fi căutat ceva să se sprijine.

— Cum te cheamă?

— Julien Sorel.

— Ai întârziat mult, îi spuse omul, ţintindu-l din nou cu o privire necruţătoare.

Julien nu putu să-i înfrunte uitătura; întinzând mâna ca pentru a căuta un reazem, se prăbuşi pe podea.

Omul sună. Julien nu mai vedea şi nu mai putea să se mişte; dar auzi nişte paşi care se apropiau.

Fu ridicat şi aşezat pe jilţul de lemn. Apoi auzi vocea omului aceluia groaznic spunându-i portarului:

— Se vede că l-a apucat boala copiilor; numai asta mai lipsea.

Când Julien izbuti să deschidă ochii, omul cu faţa roşie continua să scrie; portarul dispăruse. „Trebuie să fiu curajos, îşi spuse eroul nostru, şi mai ales să ascund ce simt: simţea că-i e îngrozitor de rău; dacă mi se întâmplă ceva, Dumnezeu ştie ce-au să-şi închipuie despre mine.” în sfârşit, omul lăsă scrisul şi, uitându-se pieziş la Julien:

— Eşti, sau nu în stare să-mi răspunzi?

— Sunt, părinte, îl răspunde Julien cu o voce slăbită.

— Foarte bine.

Omul negru se ridicase pe jumătate şi căuta cu nerăbdare o scrisorică în sertarul mesei de brad, care se deschise scârţâind. O găsi, se aşeză fără grabă şi, uitându-se din nou la Julien, de parcă ar fi vrut să-i smulgă şi ultima fărâmă de viaţă

— Îmi eşti recomandat de părintele Chélan, care a fost cel mai bun paroh din eparhie, om de aleasă virtute şi prietenul meu de treizeci de ani.

— Ah, am cinstea să vorbesc cu părintele Pirard, spuse Julien cu glas stins.

— Aşa se pare, îi răspunse directorul seminarului, privindu-l supărat.

Şi ochişorii îl sclipiră şi mai tare, apoi muşchii din colţurile gurii îl tresăriră fără voie. Părea un tigru, gustând dinainte plăcerea de a-şi înghiţi prada.

— Scrisoarea părintelui Chélan e scurtă, grăi el, ca şi cum ar fi vorbit singur. *Intelligenti pauca*[58] în vremurile noastre nu scrii niciodată prea puţin. Şi citi cu glas tare: „Vi-l recomand pe Julien Sorel, din parohia aceasta, botezat de mine acum vreo douăzeci de ani: e fiul unui cherestegiu înstărit, dar care nu-i dă un ban; Julien va fi un lucrător ales în via

Domnului. Memoria şi inteligenţa nu-i lipsesc defel şi are destulă judecată. Dar chemarea pe care o simte fi-va ea trainică? E ea sinceră?”

— *Sinceră!* repetă părintele Pirard, mirat, uitându-se la Julien; dar de pe acum privirea îi era mai puţin lipsită de omenie. *Sinceră!* repetă el, coborând glasul şi dând să citească mai departe:

„Vă cer o bursă pentru Julien Sorel; o va merita, supunându-se la examenele trebuitoare. L-am învăţat un pic de teologie, din vechea şi buna teologie a lui Bossuet, Arnauld, Fleury[59]. Dacă nu vă e pe plac, trimiteţi-mi-l înapoi; directorul Aşezământului pentru săraci, pe care îl cunoaşteţi bine, îl oferă opt sute de franci ca să-l aibă ca preceptor la copii. Conştiinţa îmi e împăcată, mulţumită Domnului. Mă deprind cu groaznica lovitură. *Vale et me ama.*[60] “

Când citi semnătura, părintele Pirard îşi încetini glasul şi rosti, oftând: *Chélan.*

— E liniştit sufleteşte, spuse el; într-adevăr, virtutea lui merită răsplata asta; dea Domnul să am şi eu parte de ea la nevoie!

Îşi înălţă ochii spre cer şi-şi făcu o cruce. La vederea semnului acestuia sfânt, Julien simţi că-i mai scade puţin groaza adâncă pe care o simţise cum îl îngheaţă inima de când păşise în clădirea seminarului.

— Am aici trei sute douăzeci şi unu de tineri, doritori să dobândească harul Domnului, spuse, în sfârşit, abatele Pirard, cu glas sever, dar lipsit de răutate; dintre ei, numai vreo şapte sau opt îmi sunt recomandaţi de oameni ca părintele Chélan; astfel, printre cei trei sute douăzeci şi unu vei fi al nouălea. Dar ocrotirea mea nu e nicio favoare şi nici slăbiciune; ea însemnează o sporite a grijilor şi a severităţii împotriva păcatului. Du-te şi încuie uşa cu cheia!

Julien se sili să umble şi izbuti să nu cadă. Observă că o fereastră de lângă uşă dădea spre câmpie. Privi copacii; vederea lor îl făcu bine, ca şi cum ar fi zărit nişte prieteni vechi.

— *Loquerisne linguam latinam?* (Vorbeşti latineşte?), îl întrebă părintele Pirard când se întoarse.

— *Ita, pater optime* (da, preabunule părinte), răspunse Julien, venindu-şi puţin în fire. Fără îndoială că, de-o jumătate de oră încoace, niciun om de pe lume nu i se păruse mai puţin bun ca părintele Pirard.

Convorbirea continuă în latineşte. Privirea preotului se îmblânzi; Julien îşi redobândi întrucâtva sângele rece. „Ce slab sunt, gândi el, că m-am lăsat stăpânit de aparenţele lui de virtute! Omul ăsta o fi tot o secătură, ca

părintele Maslon.” Şi Julien se bucură că-şi ascunsese aproape toţi banii în ghete.

Părintele Pirard îl puse lui Julien întrebări în legătură cu teologia şi se minună de cunoştinţele lui. Mirarea îl spori şi mai mult când îl întrebă îndeosebi din Scripturi. Dar când ajunse la învăţăturile sfinţilor părinţi, îşi dădu seama că Julien aproape n-avea habar de numele sfântului Ieronim, al sfântului Augustin, al sfântului Bonaventura, al sfântului Vasile etc, etc.

„De fapt, se gândi părintele Pirard, asta e tendinţa aceea fatală spre protestantism, pe care i-am reproşat-o întotdeauna părintelui Chélan. O cunoaştere adâncită, poate chiar prea adâncită a sfintelor Scripturi.”

(Julien tocmai îl vorbise, fără să fie întrebat, despre *adevăratul* timp când fuseseră scrise *Geneza, Pentateucul* etc.)

„La ce duce meditarea fără limită asupra sfintelor Scripturi, dacă nu la *cercetarea personală*, adică la protestantismul cel mai înfiorător? gândi abatele Pirard. Şi, alături de ştiinţa asta nesocotită, nimic despre sfinţii părinţi, ca să poată compensa o asemenea tendinţă.”

Dar uimirea directorului seminarului nu mai cunoscu margini atunci când, întrebându-l pe Julien asupra autorităţii papii, şi aşteptându-se la maximele vechii biserici galicane[61] tânărul îl recită toată cartea domnului de Maistre.

„Ciudat om mai e şi Chélan, gândi părintele Pirard; i-o fi arătat cartea asta ca să-l înveţe să-şi râdă de ea?”

Zadarnic îl puse el întrebări lui Julien pentru a încerca să ghicească dacă credea serios în doctrina domnului de Maistre. Tânărul nu răspundea decât cu memoria. Din clipa aceea, Julien se comportă într-adevăr foarte bine, căci se simţea stăpân pe sine. După un examen nesfârşit de lung, i se păru că severitatea părintelui Pirard faţă de el nu mai era decât prefăcută. Într-adevăr, dacă ar fi lăsat deoparte principiile seriozităţii austere pe care de cincisprezece ani şi le impusese faţă de elevii săi intru teologie, directorul seminarului l-ar fi îmbrăţişat pe Julien în numele logicii, atâta claritate, precizie şi corectitudine găsea în răspunsurile lui.

„Iată o minte îndrăzneaţă şi sănătoasă, îşi spuse el, dar *corpus debile* (trupul e şubred).”

— Ţi se întâmplă des să cazi? îl întrebă pe Julien, arătându-i cu degetul podeaua.

— E pentru prima oară în viaţă; chipul portarului mă înspăimântase, adăugă Julien, roşindu-se ca un copil.

Părintele Pirard aproape că zâmbi.

— Iată unde duc deşartele podoabe lumeşti; după câte se pare, te-ai deprins cu feţe zâmbitoare, adevărate teatre ale minciunii. Adevărul e auster, domnule. Dar menirea noastră în lumea pământească nu e oare şi ea la fel de austeră? Va trebui să veghezi ca să-ţi fereşti sufletul de slăbiciunea asta: *prea multă simţire faţă de frumuseţile deşarte ale înfăţişării exterioare*. Dacă nu mi-ai fi fost recomandat, urmă părintele Pirard vorbind din nou latineşte, cu vădită plăcere, dacă nu mi-ai fi fost recomandat de un om ca părintele Chélan, ţi-aş vorbi limbajul plin de deşertăciuni al lumii acesteia cu care pari atât de deprins. Bursa întreagă cerută de dumneata, ţi-aş spune, e lucrul cel mai greu de dobândit din lume. Dar părintele Chélan ar merita prea puţin, după cincizeci şi şase de ani de muncă apostolică, dacă n-ar putea să obţină pentru cineva o bursă la seminar.

După aceste cuvinte, părintele Pirard îl sfătui pe Julien să nu intre în nicio asociaţie sau congregaţie secretă, fără învoirea lui.

— Vă dau cuvântul meu de onoare! îl făgădui Julien cu inima deschisă, ca un om cinstit.

Directorul seminarului zâmbi pentru prima oară.

— Cuvântul ăsta nu se potriveşte aici, îi spuse el, căci aminteşte prea mult deşartă onoare a oamenilor de lume, care îl mână la atâtea greşeli şi, deseori, la crime. Îmi datorezi smerită supunere, aşa cum grăieşte paragraful al şaptesprezecelea din bula *Unam Ecclesiam*[62] a sfântului Pius al V-lea. Eu îţi sunt mai marele bisericesc. În casa aceasta, preascumpul meu fiu, a asculta înseamnă a te supune. Câţi bani ai?

„Iată-ne ajunşi şi aici, îşi spuse Julien; de asta mi-a spus «preascumpul meu fiu».”

— Treizeci şi cinci de franci, părinte.

— Înseamnă-ţi cu grijă cum îţi foloseşti banii; va trebui să-mi dai socoteală de ei.

Convorbirea aceasta penibilă durase trei ore; Julien chemă portarul.

— Dă-i tânărului Sorel chilia numărul 103, îi spuse părintele Pirard.

În semn de preţuire deosebită, îl hărăzise lui Julien o încăpere separată.

— Du-i lucrurile acolo, adăugă el.

Julien coborî privirea şi-şi văzu cufăraşul chiar lângă el; îl privise vreme de trei ceasuri, fără să-l recunoască.

Ajuns la numărul 103, o mică odăiţă de vreo trei metri pătraţi, la ultimul cat al clădirii, Julien observă că fereastra dădea spre fortificaţii, iar dincolo

de ele se zărea frumoasa câmpie pe care râul Doubs o desparte de oraş.

— Ce privelişte încântătoare! exclamă Julien; dar vorbindu-şi astfel, nu simţea deloc ce exprimau cuvintele rostite.

Senzaţiile atât de puternice, pe care le încercase în scurtul răstimp de când se afla la Besançon, îl istoviseră aproape cu desăvârşire. Aşezându-se lângă fereastră, pe unicul scaun de lemn aflat în chilie, căzu deîndată într-un somn adânc. Şi nu auzi nici clopotul pentru cină, nici clopotul pentru rugăciune; ceilalţi îl uitaseră.

A doua zi dimineaţă, când îl treziră primele raze de soare, Julien se pomeni culcat pe podea.

CAPITOLUL XXVI
Lumea sau ceea ce îl lipseşte bogatului

Sunt singur pe pământ, nimeni nu se învredniceşte să se gândească la mine. Toţi cei pe care îl văd făcând avere au o neruşinare şi o asprime a inimii cu totul străine de inima mea. Şi mă urăsc din pricina bunătăţii mele nesilite. Vai! curând voi muri, fie de foame, fie ucis de nefericirea de-a vedea inimile oamenilor atât de aspre.
YOUNG[63]

Julien se grăbi să-şi scuture hainele şi să coboare, întârziase. Un supraveghetor îl certă cu asprime; în loc să caute să se justifice, Julien îşi încrucişa braţele pe piept:

— *Peccavi, pater optime* (am păcătuit, preabunule părinte), spuse el cu o înfăţişare umilă.

Începutul acesta avu mare succes. Seminariştii mai isteţi îşi dădură seama că aveau de-a face cu un om care nu se afla la primii paşi ai meseriei. În ora de recreaţie, Julien văzu că stârnise curiozitatea tuturor. Dar ceilalţi nu aflară de la el decât reţinere şi tăcere. După principiile pe care şi le făurise, Julien îl socotea pe cei trei sute douăzeci şi unu de colegi nişte duşmani; cel mai periculos dintre toţi, în ochii lui, era părintele Pirard.

Peste puţină vreme, Julien trebui să-şi aleagă un duhovnic şi i se dădu o listă.

„Ei, doamne! drept cine mă ia? îşi spuse el. Cred oare că nu înţeleg *ce înseamnă să vorbeşti?*” Şi-l alese pe părintele Pirard.

Fără să-şi dea seama, pasul acesta fusese hotărâtor. Un seminarist tinerel de tot, născut în Verrières, şi care, din prima zi, se declarase prietenul lui, îi

spuse că dacă l-ar fi ales pe părintele Castenède, subdirectorul seminarului, poate ar fi dovedit mai multă prudenţă.

— Părintele Castenède e duşmanul părintelui Pirard, care e bănuit de jansenism, adăugă micul seminarist, vorbindu-i la ureche.

Toţi paşii de început ai eroului nostru, care se credea atât de prudent, fură, ca şi alegerea duhovnicului, nişte fapte nechibzuite. Rătăcit de înfumurarea unui om cu imaginaţie bogată, îşi lua intenţiile drept lucruri împlinite şi se credea un făţarnic desăvârşit. Nebunia îl împinse până acolo, încât se mustră singur pentru succesele dobândite în arta aceasta a slăbiciunii.

„Vai! e singura mea armă! îşi spunea el. În alte vremuri *mi-aş fi câştigat pâinea* prin fapte grăitoare în faţa duşmanului."

Julien, mulţumit de purtarea lui, privea în preajmă; şi găsea pretutindeni aparenţa celei mai curate virtuţi.

Vreo opt sau zece seminarişti trăiau în mireasma sfinţeniei si aveau năluciri, ca sfânta Tereza sau ca sfântul Francisc când a primit pecetea harului pe muntele *Vema*, în Apenini. Dar asta era o mare taină şi prietenii lor n-o dădeau în vileag. Bieţii flăcăi cu năluciri se aflau aproape veşnic la infirmerie. Alţi o sută uneau credinţa neclintită cu sârguinţa obosită. Munceau până la istovire, dar fără să prindă mare lucru. Vreo doi sau trei se distingeau printr-un talent real şi, între alţii, mai ales un anume Chazel; dar Julien simţea că nu-i sunt dragi şi nici el nu le era pe plac.

Restul celor trei sute douăzeci şi unu de seminarişti nu era alcătuit decât din fiinţe grosolane, nu tocmai sigure că pricep cuvintele latine, pe care le repetau cât e ziua de lungă. Fii de ţărani aproape toţi, le plăcea mai mult să-şi câştige pâinea rostind câteva cuvinte latineşti decât dând cu sapa. După ce făcu observaţiile acestea, Julien îşi făgădui să dobândească succese rapide. „în orice slujbă e nevoie de oameni inteligenţi, căci, la urma urmei, e o muncă de îndeplinit, îşi spunea el. Sub Napoleon aş fi fost sergent; printre aceşti viitori preoţi voi fi mare vicar.

Toţi nenorociţii ăştia, adăugă el, pălmaşi din copilărie, au trăit, până la venirea lor aici, cu lapte covăsit şi cu pâine neagră. In colibele lor, abia dacă gustau carne de cinci sau de şase ori pe an. Asemenea ostaşilor romani, care socoteau războiul drept vreme de odihnă, ţăranii ăştia neciopliţi sunt încântaţi de plăcerile seminarului."

Julien nu citea în ochii lor mohorâţi decât nevoia fizică satisfăcută după masă şi plăcerea fizică aşteptată înainte de masă. Aşa arătau oamenii în

mijlocul cărora trebuia să se distingă; dar ceea ce Julien nu ştia, ceea ce se fereau să-i spună era faptul că a fi primul la felurite cursuri de dogmă, de istorie bisericească etc., etc., predate la seminar, nu însemna pentru ei decât un păcat *măreţ.* De la Voltaire încoace, de la guvernământul celor două camere, care nu sunt, în fond, decât *neîncredere şi cercetare personală* şi dau spiritului popoarelor prostul obicei *de a nu se încrede*, Biserica Franţei a priceput, se pare, că adevăraţii ei duşmani sunt cărţile. În ochii Bisericii, supunerea inimii e totul. Succesele cuiva la studii, chiar la cele sfinte, i se par suspecte, şi pe bună dreptate. Cine-l va împiedica oare, pe omul superior, să treacă de cealaltă parte, ca Sièyes sau Grégoire[64]? Tremurând, Biserica se agaţă de papă ca de singura ei salvare. Singur papa poate încerca să paralizeze cercetarea personală şi, prin cucernicul fast al ceremoniilor de la curtea lui, să impresioneze spiritul plictisit şi bolnav al oamenilor de lume.

Julien, pătrunzând pe jumătate aceste diferite adevăruri, pe care, totuşi, toate cuvintele rostite într-un seminar tind să le tăgăduiască, cădea într-o melancolie adâncă. Lucra mult şi izbuti repede să înveţe lucruri foarte folositoare pentru un preot, şi foarte false după părerea lui, cărora nu le dădea nicio atenţie. Altceva credea că nu mai are de făcut.

„Să mă fi uitat oare toată lumea?" gândea el, neştiind că părintele Pirard primise şi zvârlise în foc câteva scrisori trimise din Dijon şi din care, cu toate formele stilului celui mai cuviincios cu putinţă, răzbătea patima cea mai vie. Remuşcări amare păreau că se împotrivesc dragostei acesteia. „Cu atât mai bine, îşi spunea părintele Pirard, cel puţin tânărul n-a iubit o femeie nelegiuită."

Într-o zi, părintele Pirard deschise o scrisoare care părea pe jumătate ştearsă de lacrimi; era un adio pe vecie. *„În sfârşit, i se scria lui Julien, cerul s-a milostivit făcându-mă să urăsc nu pe acela pentru care am păcătuit, căci el îmi va rămâne veşnic tot ce am mai scump pe lume, ci păcatul în sine. Jertfa a fost îndeplinită, dragul meu. Şi nu fără lacrimi, după cum vezi. Gândul mântuirii fiinţelor pentru care sunt datoare să trăiesc şi pe care le-ai iubit atât de mult a biruit. Un Dumnezeu drept, dar necruţător, nu se va mai putea răzbuna pe ei pentru păcatele săvârşite de maica lor. Adio, Julien, fii drept faţă de oameni "*

Sfârşitul scrisorii era aproape cu neputinţă de citit. Se dădea o adresă la Dijon şi totuşi se nădăjduia că Julien nu va răspunde niciodată sau că măcar va folosi cuvinte pe care o femeie reîntoarsă la virtute le poate asculta fără

să roşească. Melancolia lui Julien, ajutată şi de hrana proastă pe care o livra seminarului antreprenorul meselor de optzeci şi trei de centime, începu să-i şubrezească sănătatea, când, într-o dimineaţă, Fouqué se ivi pe neaşteptate în odaia lui.

— În sfârşit, am reuşit să intru. Nu-ţi fac nicio vină, dar de cinci ori am venit la Besançon ca să te văd. Şi mereu am găsit porţile încuiate. Am postat un om la poarta seminarului; de ce naiba nu ieşi niciodată?

— E o încercare la care m-am supus singur.

— Te găsesc foarte schimbat. În sfârşit, bine că te văd! Două piese frumuşele de câte cinci franci mi-au dovedit cât de neghiob am fost că nu le-am dăruit de cum am venit prima dată.

Cei doi prieteni vorbiră la nesfârşit. Julien păli când Fouqué îi spuse:

— Fiindcă veni vorba, ştii că mama elevilor tăi e apucată de evlavia cea mai adâncă? Şi îl povesti cu aerul acela firesc care face o impresie atât de neobişnuită asupra inimii pătimaşe, când îl răscoleşti, fără să ştii, fibrele cele mai intime. Da, dragul meu, de evlavia cea mai fierbinte. Se zice că face pelerinaje. Dar, spre veşnica ocară a părintelui Maslon, care l-a spionat atâta vreme pe părintele Chélan, doamna de Rênal nu l-a dorit ca duhovnic. Se duce să se spovedească la Dijon sau la Besançon.

— Vine la Besançon? întrebă Julien cu fruntea năpădită de roşeaţă.

— Vine destul de des, îi răspunse Fouqué, privindu-l întrebător.

— Ai la tine câteva numere din *Le Constitutionnel?*

— Ce spui?! se miră Fouqué.

— Te întreb dacă ai câteva numere din *Le Constitutionnel*, urmă Julien cu cea mai mare linişte în glas. Gazeta se vinde aici cu treizeci de gologani numărul.

— Cum! Există liberali până şi în seminar!? se miră Fouqué. Sărmană Franţă! adăugă el, luând glasul făţarnic şi tonul mieros al părintelui Maslon.

Vizita aceasta ar fi făcut o adâncă impresie asupra eroului nostru dacă, chiar a doua zi, o vorbă rostită de seminaristul cel mic din Verrières, care i se părea atât de copil, nu i-ar fi prilejuit o însemnată descoperire. De când se afla în seminar, purtarea lui nu fusese decât un şir întreg de greşeli. Şi Julien râse cu amărăciune de sine însuşi.

Într-adevăr, faptele mai importante ale vieţii şi le conducea cu aleasă pricepere; dar nu se îngrijea de amănunte, iar iscusiţii seminarului nu se uită decât la amănunte. De aceea şi începuse să fie privit de către colegii lui ca un *spirit independent*. Îl trădaseră o sumedenie de fapte mărunte.

În ochii lor, el era pe de-a-ntregul stăpânit de-un păcat fără margini: *gândeşte, judecă prin el însuşi*, în loc să urmeze orbeşte *autoritatea* şi pilda. Părintele Pirard nu-i fusese de niciun ajutor; nu-i adresase niciodată niciun cuvânt, în afara timpului petrecut la spovedanie, şi atunci mai mult îl asculta decât îl vorbea. Dacă l-ar fi ales pe părintele Castanède, ar fi fost cu totul altceva.

Din clipa când Julien îşi dădu seama de nebunia lui, nu se mai plictisi deloc. Voia să cunoască toată adâncimea răului şi, în acest scop, ieşi puţin din tăcerea trufaşă şi încăpăţânată cu care îşi respinsese colegii. Atunci însă ei se răzbunară. Încercările lui de apropiere fură întâmpinate cu un dispreţ care ajungea până la batjocură. Recunoscu că, de când intrase în seminar, nu se scursese măcar o oră, mai ales în timpul recreaţiilor, care să nu aibă urmări pentru sau împotriva lui, să nu-i fi sporit numărul duşmanilor sau să-i fi adus bunăvoinţa seminariştilor sincer virtuoşi sau mai puţin grosolani decât ceilalţi. Răul de îndreptat era imens şi treaba foarte anevoioasă. De acum înainte Julien avea să fie mereu cu ochii în patru; era vorba să dovedească o cu totul altă fire.

Mişcările ochilor, de pildă, îl dădură multă bătaie de cap. Nu fără pricină, în asemenea locuri ochii se ţin plecaţi. „Ce îngâmfat eram la Verrières! îşi spunea Julien, îmi închipuiam că trăiesc şi abia mă pregăteam pentru viaţă. Iată-mă, în sfârşit, în lume, aşa cum o voi găsi până ce-mi voi sfârşi de jucat rolul, înconjurat de adevăraţi duşmani. Cât e de grea făţărnicia asta de fiecare clipă! adăugă el. Pe lângă ea, muncile lui Hercule par o nimica toată. Hercule al vremurilor moderne este papa Sixtus al V-lea, înşelând cincisprezece ani la rând, prin modestie, patruzeci de cardinali care toată tinereţea lui îl văzuseră plin de viaţă si înfumurat.

Aşadar, ştiinţa nu face doi bani aici! îşi zicea el cu ciudă; învăţătura dogmelor, a istoriei sfinte etc. nu are însemnătate decât în aparenţă. Tot ce se spune în legătură cu ele n-are alt rost decât să împingă în capcană nebunii de teapa mea. Vai! singurul meu merit era faptul că învăţam repede, că pricepeam cu uşurinţă balivernele astea, în fond, le preţuiesc ei oare la adevărata valoare? Le judecă ei ca mine? Şi făceam tâmpenia să mă mândresc cu ele! Notele mari pe care le-am dobândit întruna nu mi-au folosit decât să-mi aducă duşmani înverşunaţi. Chazel, deşi ştie mai multă carte decât mine, îşi vâră totdeauna în compoziţii vreo nerozie care îl aruncă înapoi, pe locul al cincizecilea; e primul doar când nu-i destul de atent. Ah!

o vorbă, o singură vorbă de-a părintelui Pirard cât mi-ar fi fost de folositoare!”

Din clipa când Julien începu să vadă limpede, lungile exerciţii de pietate ascetică, ca de pildă baterea mătăniilor de cinci ori pe săptămână, cântările la Sacré-Coeur etc., etc., care i se păruseră înfiorător de plicticoase, îl deveniră momentele de acţiune cele mai interesante. Cugetând cu severitate la sine însuşi şi mai ales căutând să nu-şi exagereze mijloacele folosite, Julien nu tindea, dintr-o lovitură, ca seminariştii care slujeau celorlalţi drept pildă, să facă la tot pasul vreo faptă *semnificativă*, adică să-şi dovedească desăvârşirea creştinească. La seminar există un fel de a mânca oul fiert care vădeşte progresul întru cucernicie.

Cititorul, care poate zâmbeşte, să binevoiască a-şi aminti toate greşelile săvârşite de abatele Delille[65] în timp ce mânca un ou, poftit fiind la masă de una dintre marile doamne de la curtea lui Ludovic al XVI-lea.

Julien căută să ajungă mai întâi la *non culpa*[66] adică la starea tânărului seminarist al cărui mers, al cărui fel de a-şi mişca mâinile, ochii etc. nu vădeşte la urma urmei nimic lumesc, dar nici nu vădeşte încă fiinţa stăpânită de ideea vieţii de apoi şi *deşertăciunea deplină* a vieţii pământeşti.

Julien găsea mereu, scrise cu tăciune pe zidurile coridoarelor, fraze ca acestea: „Ce însemnează şaizeci de ani de încercări, dacă îl pui în cumpănă cu o veşnicie de plăceri sau cu o veşnicie de ulei clocotind în iad!” Şi nu le mai dispreţui; înţelese că trebuia să le ai mereu în faţa ochilor. „Ce-am să fac toată viaţa? se întreba el; am să le vând credincioşilor un loc în cer. Şi cum să-i fac să vadă locul acesta? Prin deosebirea dintre înfăţişarea mea şi înfăţişarea unui mirean.”

După mai multe luni de trudă neîntreruptă, Julien tot mai părea că *gândeşte*. Felul lui de a-şi roti ochii şi de a-şi mişca buzele nu arăta credinţa oarbă, gata să creadă şi să îndure totul, chiar mucenicia. Şi vedea, cuprins de furie, cum i-o luau înainte, în privinţa aceasta, ţăranii cei mai necioplţi. Dar existau pricini serioase ca ei să nu pară că gândesc.

Câtă silinţă nu şi-a dat Julien ca să dobândească şi el înfăţişarea aceea a credinţei înflăcărate şi oarbe, gata să nu se îndoiască de nimic şi să îndure totul, aşa cum o găseşti atât de des în mănăstirile din Italia, şi din care nouă, mirenilor, Guercino[67] ne-a lăsat modele atât de perfecte în picturile lui bisericeşti[68].

În zilele de mare sărbătoare li se dădeau seminariştilor cârnaţi cu varză călită. Vecinii de masă ai lui Julien observară că el rămânea nepăsător faţă

de fericirea asta; iată una din marile lui crime. Colegii văzură în ea semnul dezgustător al celei mai stupide făţărnicii; nimic nu-i făcu mai mulţi duşmani. „Ia uitaţi-vă la târgoveţul ăsta, la îngâmfatul ăsta, spuneau,ei; se preface că-i e silă de cel mai ales tain, cârnaţi cu varză călită! Scârba dracului! îngâmfatul! afurisitul!”

„Vai! desăvârşita neştiinţă le e de-un nemărginit folos ţăranilor acestora tineri, colegi cu mine, se văita Julien în clipele de deznădejde. Când intră în seminar, profesorul n-are nevoie să le scoată din cap ideile lumeşti îngrozitor de multe pe care eu le-am adus cu mine, iar ei mi le citesc pe faţă, orice aş face.”

Julien îl studia cu o atenţie aproape invidioasă pe cei mai neciopliţi dintre ţărănuşii sosiţi la seminar. Din clipa când îşi lepădau straiele de aba, ca să fie înveşmântaţi în sutane, educaţia li se mărginea la un respect imens şi fără margini faţă de banii lichizi şi peşin, cum se spune prin partea locului.

Acesta e felul solemn şi eroic de-a exprima ideea sublimă de bani gheaţă.

Fericirea, pentru seminariştii ăştia, ca şi pentru eroii romanelor lui Voltaire, constă mai ales în a mânca bine. Julien descoperi aproape la toţi un respect înnăscut pentru omul care poartă un costum de postav fin.

Simţământul acesta preţuieşte *justiţia care împarte dreptatea*, aşa cum ne-o dau tribunalele noastre, la valoarea sau chiar sub valoarea ei. „Ce poţi câştiga, repetau ei adesea, ce poţi câştiga dând în judecată unul cu *osânză*?”

În munţii Jura, acestea sunt cuvintele care vor să arate un om cu avere. Şi vă puteţi închipui cât respect au oamenii faţă de fiinţa cea mai bogată: ocârmuirea!

Să nu zâmbeşti plin de respect numai când auzi pomenindu-se numele domnului prefect, trece, în ochii ţăranilor din Franche-Comté, drept o lipsă de prevedere, şi, la cei săraci, lipsa de prevedere e pedepsită imediat prin lipsa de pâine.

După ce, în primele luni, Julien simţise cum îl sufocă dispreţul, acum îl cuprinse în cele din urmă mila: părinţilor celor mai mulţi dintre colegii lui li se întâmplase adesea să se întoarcă seara, la vreme de iarnă, în cocioabele lor şi să nu găsească nici pâine, nici castane, nici cartofi. „Şi-atunci, de ce să te miri, îşi spunea Julien, dacă pentru ei omul fericit e mai întâi de toate cel ce-a mâncat bine şi apoi cel ce are o haină bună! Colegii mei au o vocaţie de neclintit, adică văd în preoţie o lungă continuare a fericirii acesteia: să mănânci bine şi să ai, iarna, o haină călduroasă în spinare.”

Odată, i se întâmplă lui Julien să-l audă pe-un tânăr seminarist, înzestrat cu imaginaţie, spunându-i unui coleg al său:

— De ce n-aş ajunge şi eu papă, ca Sixtus al V-lea, care a păscut porcii?

— Păi papi se fac numai dintre italieni, îi răspunse celălalt; dar nici vorbă că o se se tragă la sorţi printre noi pentru posturi de mari vicari, de canonici şi poate chiar de episcopi. Sfinţia-sa P. episcop de Châlons, e fiul unui dogar, iar tata e lot dogar.

Într-o bună zi, la mijlocul unei lecţii de dogmă, părintele Pirard trimise după Julien. Bietul tânăr se simţi fericii să se smulgă din atmosfera fizică şi morală în care era cufundat.

Fu întâmpinat de părintele-director la fel de încrezător ca şi în ziua când intrase în seminar.

— Lămureşte-mi ce scrie pe cartea asta de joc, îi spuse el, privindu-l de parcă ar fi vrut să-l vâre în pământ.

Julien citi:

„Amanda Binet, cafeneaua «La Girafa», înainte de ora opt. Spune că eşti din Genlis, văr cu mama."

Julien îşi dădu seama ce primejdie grozavă îl paşte: iscoadele părintelui Castanède îl furaseră adresa.

— În ziua când am intrat aici, spuse el privind fruntea părintelui Pirard, căci nu-i putea înfrunta privirea cumplită, tremuram de teamă: părintele Chélan îmi spusese că voi găsi un lăcaş plin de pâri şi de tot soiul de răutăţi; că spionarea şi denunţul între colegi sunt încurajate aici. Aşa vrea cerul, ca să le arate viaţa, în adevărata ei faţă, tinerilor preoţi, şi să-i dezguste de lume şi de deşertăciunile ei.

— Şi tocmai mie te-ai găsit să-mi înşiri baliverne! se înfurie părintele Pirard. Secătură ce eşti!

— La Verrières, urmă Julien nepăsător, fraţii mei mă băteau când aveau vreo pricină să mă pizmuiască pentru ceva.

— La fapte! La fapte! strigă părintele Pirard aproape scos din fire.

Fără să-şi piardă câtuşi de puţin cumpătul, Julien îşi reluă povestirea:

— În ziua sosirii mele la Besançon, pe la amiază, flămânzisem şi am intrat într-o cafenea. Inima îmi era plină de scârbă pentru un loc atât de nelegiuit, dar mă gândeam că masa o să mă coste mai ieftin decât la han. Unei doamne, care părea să fie stăpâna prăvăliei, i s-a făcut milă de înfăţişarea mea nevinovată. „Oraşul e plin de ticăloşi, mi-a zis ea, şi mă tem de soarta dumitale, domnule. Dacă păţeşti ceva rău, cere-mi ajutor, trimite

la mine înainte de ora opt. Dacă portarii seminarului nu vor să vină, spune-le că eşti vărul meu şi că te-ai născut la Genlis… “

— Toată pălăvrăgeala asta va fi cercetată, strigă părintele Pirard, care, nemaiputând sta locului, se plimba de colo-colo prin încăpere.

Să se ducă înapoi în chilia lui!

Părintele îl urmă pe Julien şi-l încuie cu cheia. Julien începu imediat să-şi cotrobăie prin cufăraşul în fundul căruia fusese ascunsă cu grijă nefericita carte de joc. Nu lipsea nimic, dar mai multe lucruri fuseseră mişcate de la locurile lor; şi totuşi, purtase totdeauna cheiţa la el. „Ce noroc, îşi spuse Julien, că în timpul orbirii de care am dat dovadă nu m-am folosit niciodată de învoirea de-a ieşi din şcoală, atât de des oferită de părintele Castanède, cu o bunăvoinţă lesne de priceput acum. Poate că aş fi avut slăbiciunea să-mi schimb vesmintele si să mă duc s-o văd pe frumoasa Amanda; atunci aş fi fost pierdut. Când li s-a spulberat orice nădejde că vor putea folosi ceea ce aflaseră în chipul acesta, ca să tragă totuşi un folos, au făcut un denunţ.”

Peste două ceasuri directorul trimise după Julien.

— N-ai minţit, îi spuse el privindu-l mai puţin aspru; dar să păstrezi o asemenea adresă e o nechibzuinţă de a cărei gravitate nici nu-ţi poţi da măcar seama. Copil nefericit! Îţi poate pricinui necazuri încă zece ani de-acum înainte.

CAPITOLUL XXVII
Prima experienţă a vieţii

Vremurile de astăzi, Dumnezeule! sunt arca Domnului. Nenorocire cui se atinge de ea.
DIDEROT

Cititorul va binevoi să ne îngăduie să dăm puţine fapte clare şi precise din perioada aceasta a vieţii lui Julien. Şi nu pentru că ele ne-ar lipsi; dimpotrivă; dar poate că ceea ce a văzut Julien la seminar e prea negru pentru coloritul moderat pe care m-am străduit să-l păstrez în aceste file. Contemporanii, care au suferit anumite lucruri, nu-şi pot aminti de ele decât cu o groază în stare să nimicească orice altă plăcere, chiar şi pe aceea de a citi o povestire.

Julien nu prea făcea progrese în încercările lui de făţărnicie a gesturilor; uneori îl apuca sila şi chiar deznădejdea cea mai deplină. N-avea succes, şi asta într-o meserie deloc aleasă. Cel mai mic ajutor din afară ar fi fost de ajuns să-i redea curajul, căci n-avea cine ştie ce greutăţi de învins; dar era singur, ca o luntre părăsită în mijlocul oceanului. „Şi chiar dacă aş reuşi, îşi spunea el, să-mi petrec o viaţă întreagă printre oameni de soiul ăstora! Nişte mâncăi, care nu se gândesc decât la ouăle jumări înghiţite la prânz, sau nişte castanezi pentru care nicio ticăloşie nu e prea neagră! Ei vor ajunge la putere; dar cu ce preţ, Dumnezeule-Doamne!

Voinţa omului e puternică, asta o citesc pretutindeni; dar e ea în stare să învingă atâta silă? Menirea oamenilor mari a fost uşoară; oricât de cumplită era primejdia, lor li se părea frumoasă; dar cine ar putea să înţeleagă, în afară de mine, câtă urâţenie există în tot ce mă înconjoară aici?!”

A fost momentul celei mai grele încercări din viaţa lui. Cât de uşor s-ar fi putut înrola într-unui dintre frumoasele regimente aflate în garnizoană la Besançon! Sau ar fi putut să se facă profesor de latină; îl trebuia atât de puţin ca să aibă cu ce trăi! Dar atunci, adio carieră, adio viitor. Şi, pentru imaginaţia lui, asta ar fi însemnat moarte. Iată, mai amănunţit, una din acele triste zile.

„În îngâmfarea mea, m-am bucurat de atâtea ori închipuindu-mi că sunt altfel decât ceilalţi tineri ţărani! Ei bine, am trăit îndeajuns ca să văd că *deosebirea dă naştere la ură*”, îşi spuse el într-o dimineaţă. Adevărul acesta adânc i-l dovedise una din cele mai supărătoare înfrângeri.

Se trudise o săptămână ca să-i placă unui elev, care trăia în harul sfinţeniei. Se plimbase cu el prin curte, îl ascultase cu fruntea plecată toate dobitociile. Şi, deodată, izbucnise furtuna, bubuise tunetul, iar cuviosul seminarist îl strigase, respingându-l cu grosolănie:

— Ascultă, fiecare pentru el în lumea asta. Nu vreau să mă lovească trăsnetul: pe tine te-ar putea trăsni Dumnezeu ca pe-un nelegiuit, ca pe-un Voltaire.

Scrâşnind din dinţi de furie şi ridicându-şi ochii spre cerul brăzdat de fulgere, Julien strigase: „Aş merita să mă înec dacă aş adormi în timpul furtunii! Să încercăm cucerirea altui pedant.”

Tocmai suna pentru lecţia de istorie sfântă, ţinută de părintele Castanède.

Pe ţăranii aceştia tineri, înspăimântaţi de greutatea muncii şi de sărăcia de-acasă, părintele Castanède îl învăţă în ziua aceea că fiinţa atât de grozavă în ochii lor, ocârmuirea, nu avea putere reală şi legitimă decât în virtutea împuternicirii date de reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ.

— Faceţi-vă vrednici de bunătatea papii, prin sfinţenia vieţii voastre, prin supunere oarbă, fiţi *ca un toiag în mâinile lui*, adăugă el, şi o să căpătaţi un loc minunat, de unde veţi porunci ca nişte stăpâni, fără niciun fel de control, un loc de unde nu veţi putea fi clintiţi; un loc căruia ocârmuirea îl plăteşte o treime din ceea ce i se cuvine, iar credincioşii, îndrumaţi de predicile voastre, celelalte două treimi.

La sfârşitul lecţiei, părintele Castanède se opri în curte.

— Tocmai preotului i se potriveşte zicala omul sfinţeşte locul, le spuse el elevilor strânşi în jurul lui. Eu, unul, am cunoscut parohii la munte, ale căror venituri din slujbe erau cu mult mai mari decât ale parohiilor de oraş. Te umpleai de bani, fără să mai pui la socoteală păsările grase, untul proaspăt şi alte mii de bunătăţi mărunte; iar preotul e cel dintâi chemat, nu încape îndoială nu există praznic să nu fie poftit, sărbătorit etc.

De-abia plecă părintele Castanède că elevii se şi strânseră grupuri-grupuri. Julien rămase deoparte; îl lăsau, ca pe-o oaie râioasă. În fiecare grup putea fi văzut câte un elev dând cu banul, şi dacă ghicea exact ce cădea, cap sau pajură, colegii erau siguri că va căpăta, curând, una dintre parohiile cu venituri îmbietoare.

Urmară apoi povestirile. Nu ştiu care preot tânăr, abia hirotonisit de-un an de zile, dăruind un iepure de casă servitoarei unui preot bătrân, izbutise să fie cerut ca diacon, iar peste câtăva vreme, căci preotul cel bătrân se grăbise să moară, îl înlocuise în parohia cea mănoasă. Un altul izbutise să moştenească parohia unui târg mare şi foarte bogat, luând parte la toate mesele bătrânului paroh paralitic şi tăindu-i cu graţie puii fripţi.

Seminariştii, asemenea tinerilor din oricare alte meserii, exagerează urmările acestor metode mărunte, fiindcă au ceva neobişnuit în ele şi stârnesc imaginaţia.

„Trebuie să capăt deprinderea discuţiilor ăstora", îşi spunea Julien. Când nu se vorbea despre cârnaţi şi despre parohii înstărite, se discuta despre partea lumească a învăţăturilor bisericeşti, adică despre certurile dintre episcopi şi prefecţi, dintre primari şi parohi. Atunci Julien vedea ivindu-se ideea unui al doilea Dumnezeu, dar a unui Dumnezeu mult mai de temut şi mult mai puternic decât celălalt; iar acest al doilea Dumnezeu era papa. Seminariştii spuneau, dar coborând glasul şi numai când erau siguri că nu-i aude părintele Pirard, că dacă papa nu-şi bate capul să numească toţi prefecţii şi toţi primarii din Franţa, apoi n-o face fiindcă i-a lăsat grija asta regelui Franţei, numindu-l fiu mai mare al Bisericii.

Cam pe vremea aceea Julien îşi închipuia că ar putea trage foloase şi ar fi bine văzut de ceilalţi dacă ar pomeni de cartea *Despre papă* a domnului de Maistre. La drept vorbind, îşi uimi colegii; dar şi asta a fost spre răul lui. Lămurind mai bine decât ei înşişi propriile lor păreri, le devenise nesuferit. Părintele Chélan fusese la fel de neprevăzător faţă de Julien, ca şi faţă de sine însuşi. După ce-l învăţase să judece şi să nu se lase amăgit de vorbe goale, uitase să-i spună că, pentru un om de rând, obiceiul acesta e o crimă; căci orice judecată sănătoasă jigneşte.

Faptul că Julien se pricepea să vorbească fu socotit deci drept un nou păcat. Colegii lui, tot gândindu-se la el, ajunseră să-şi arate printr-un singur cuvânt toată scârba pe care le-o trezea: îl porecliseră MARTIN LUTHER; mai ales, ziceau ei, din pricina logicii aceleia drăceşti care îl face să fie atât de înfumurat.

Mulţi dintre tinerii seminarişti aveau obrajii mai rumeni şi puteau să treacă drept băieţi mai chipeşi decât Julien; dar el avea mâinile albe şi nu prea putea să ascundă unele deprinderi de gingaşă curăţenie. Însuşirea aceasta însă nu-i era deloc folositoare în trista clădire unde îl aruncase soarta. Ţăranii murdari printre care trăia găsiră că are obiceiuri dezmăţate.

Ne temem că-l vom plictisi pe cititor povestindu-i miile de nenorociri ale eroului nostru. De pildă, cei mai voinici dintre colegi îşi puseră în minte să-l cotonogească; Julien fu nevoit să se înarmeze cu un compas de fier şi să-i prevină, dar numai prin semne, că-l va folosi. Semnele nu pot fi trecute pe de-a-ntregul în raportul unei iscoade şi nu pot avea atâtea urmări câte au cuvintele.

CAPITOLUL XXVIII
O procesiune

Toate inimile erau mişcate.
Dumnezeu părea că se coborâse pe
uliţele acela înguste şi gotice,
drapate în negru şi frumos aşternute
cu nisip prin grija credincioşilor.
YOUNG

Degeaba voia să pară Julien prost şi umil, căci nu izbutea să se facă iubit; era prea deosebit de ceilalţi. „Şi totuşi, îşi spunea el, profesorii sunt oameni subţiri şi aleşi dintr-o mie; cum de nu le place smerenia mea?" Unul singur părea că se înşală în faţa necurmatei lui bunăvoinţe de a crede totul şi de a se lăsa păcălit întru totul: părintele Chas-Bernard, maestru de ceremonii la catedrală, unde, de vreo cincisprezece ani, era îndemnat să tragă nădejde că va căpăta un loc de canonic. În aşteptarea locului, părintele preda elocinţa bisericească la seminar. Cât timp fusese cuprins de orbire, Julien venea de obicei primul să-i asculte lecţiile. Din pricina asta, părintele Chas îl arăta prietenie, iar când ieşea din clasă, îl lua de braţ ca să se plimbe un pic amândoi prin grădină.

„Unde o fi vrând să ajungă?" se întreba Julien, căci vedea cu mirare cum, timp de ore întregi, părintele Chas îl vorbea despre odoarele catedralei. După spusele lui, catedrala avea şaptesprezece patrafire cusute cu aur, în afara odăjdiilor de doliu. Şi se aştepta mult de la bătrâna soţie a prezidentului de Rubempre. Doamna aceasta, în vârstă de nouăzeci de ani, îşi păstra de cel puţin şaptezeci de ani veşmintele de mireasă, din stofe minunate de Lyon, ţesute cu fir de aur. „Închipuieşte-ţi, dragul meu, spunea părintele Chas oprindu-se brusc şi holbând ochii, închipuieşte-ţi că stofa stă ţeapănă, atâta aur are în ea. Aproape toată lumea din Besançon crede că, prin testamentul prezidentei, *comoara* catedralei va spori cu încă zece patrafire, fără să mai punem la socoteală vreo patru-cinci odăjdii pentru sărbătorile cele mari. Ba merg şi mai departe, adăugă părintele Chas coborând glasul; am motive să cred că prezidenta ne va lăsa opt sfeşnice

minunate, din argint aurit, care se bănuieşte că au fost cumpărate din Italia de către ducele Burgundiei, Carol Temerarul; vezi că unul dintre strămoşii ei a fost mâna dreaptă a ducelui.”

„Unde o fi vrând să ajungă de-mi înşiră toate vechiturile astea? se întreba Julien. Această pregătire dibace durează de o veşnicie şi nu scoate nimic la iveală. Grozav se mai îndoieşte de mine! E mai iscusit decât toţi ceilalţi, cărora în două săptămâni le ghiceşti neapărat scopurile tainice. Înţeleg: ambiţia îl roade de peste cincisprezece ani.”

Într-o seară, în timpul lecţiei de scrimă, Julien fu chemat la părintele Pirard, care îi spuse:

— Mâine e sărbătoarea *Corpus Domini* (Joia Verde). Părintele Chas-Bernard are nevoie de dumneata ca să-l ajuţi la împodobirea catedralei. Du-te şi dă-i ascultare.

Când să plece, părintele Pirard îl opri şi, cu multă compătimire, adăugă:

— Ai să chibzuieşti singur dacă vrei să foloseşti prilejul de-a te abate prin oraş.

— *Incedo per ignes* (am mulţi duşmani ascunşi), îi răspunse Julien.

A doua zi, de cu zori, Julien porni spre catedrală, cu ochii plecaţi. Priveliştea uliţelor şi a vieţii care începea să se trezească în oraş îl făcu bine. Unde te uitai, faţadele caselor erau împodobite pentru procesiune. Răstimpul petrecut în seminar i se păru lui Julien o clipă. Gândul îl zbura la Vergy şi la frumoasa Amanda Binet pe care ar fi putut s-o întâlnească iar, căci cafeneaua ei se afla la câţiva paşi. Îl zări de departe pe părintele Chas-Bernard, în pragul catedralei atât de dragă lui; părintele era dolofan, cu faţa veselă şi prietenoasă. În ziua aceea triumfa.

— Te aşteptam, dragul meu, strigă el de cum dădu cu ochii de Julien; fii binevenit. Truda zilei de astăzi va fi lungă şi anevoioasă; să ne întărim mai întâi luând o gustare. A doua, o vom lua la zece, în timpul slujbei.

— Aş vrea să nu rămân nicio clipă singur, părinte, îi spuse Julien grav. Binevoiţi să observaţi, adăugă el, arătându-i orologiul de deasupra lor, că am sosit la cinci fără un minut.

— Ah! răutăcioşii aceia din seminar te-au băgat în sperieţi! Eşti prea bun că te gândeşti la ei; un drum e oare mai puţin frumos fiindcă sunt spini în tufişurile de pe margini? Călătorul trece mai departe şi lasă spinii urâcioşi să rebegească în drum. Acum, la lucru, dragul meu, la lucru!

Părintele Chas avea dreptate spunând că munca va fi anevoioasă. În ajun avusese loc în catedrală o mare ceremonie funebră; nu se putuse pregăti

nimic; trebuia deci, într-o singură dimineaţă, să îmbrace cu un soi de veşmânt din damasc roşu, până la vreo nouă metri înălţime, toţi stâlpii gotici care formează cele trei naosuri. Preasfinţitul episcop adusese cu diligenta, de la Paris, patru tapiţeri; dar domnii aceştia nu puteau să le facă pe toate şi, în loc să-i îndrume pe nepricepuţii lor colegi din Besançon, le sporeau stângăcia râzând de ei.

Julien văzu că trebuie să se urce el însuşi pe scară şi sprinteneala îl prinse bine. Se arătă gata să-i conducă pe tapiţerii localnici. Părintele Chas, încântat, îl privea zâmbind de la o scară la alta. Când stâlpii fură îmbrăcaţi în. damasc se ivi problema aşezării a cinci uriaşe mănunchiuri de pene pe baldachinul cel mare, deasupra altarului principal. Acolo se afla o bogată cunună din lemn poleit, sprijinită pe patru coloane înalte, în formă de spirală, cioplite în marmură de Italia. Dar, ca să ajungi în centrul baldachinului, deasupra tabernacolului, trebuia să mergi de-a lungul unei vechi cornişe din lemn, poate mâncată de cari, şi aşezată la peste doisprezece metri înălţime.

Vederea drumului acestuia, anevoios de străbătut, tăie tot cheful de până atunci al tapiţerilor parizieni: se uitau de jos, vorbeau mult, dar nici gând să se urce. Julien apucă mănunchiul de pene şi sui scara în goană. Aşează penele cât se poate mai bine pe ornamentul în formă de cunună din centrul baldachinului. Când coborî, părintele Chas-Bernard îl îmbrăţişa.

— *Optime*[69], strigă el; am să-i povestesc asta preasfinţiei sale.

Luară gustarea de la ora zece într-o atmosferă de mare veselie. Niciodată părintele Chas nu-şi văzuse biserica atât de frumoasă.

— Scumpe învăţăcel, îi spunea el lui Julien, mama trăia din închiriatul jilţurilor în această venerabilă catedrală, aşa că am fost crescut aici de mic copil. Teroarea lui Robespierre ne-a minat; dar, la opt ani, câţi aveam pe-atunci, ajutam la oficierea liturghiilor şi mi se dădea de mâncare în zilele când aveau loc slujbe. Nimeni nu se pricepea mai bine decât mine să împăturească un patrafir. Şi niciodată n-am tăiat vreun galon. De când Napoleon a restabilit cultul religios, am fericirea să conduc totul în această venerabilă catedrală. De cinci ori pe an ochii mei o văd împodobită cu odoarele ei atât de frumoase. Dar niciodată n-a fost atât de minunată, niciodată damascul n-a fost atât de bine prins ca astăzi, atât de întins pe stâlpi.

„În sfârşit, o să-mi spună taina, gândi Julien. A început să vorbească despre el; a prins a-şi deschide inima.” Dar omul acesta, vădit exaltat, nu

scoase nicio vorbă nelalocul ei. „Şi, totuşi, a lucrat mult, e fericit şi n-a cruţat vinul bun, îşi spuse Julien. Ce om! Ce pildă pentru mine! Halal să-i fie”. (Vorba asta urâtă o ştia de la bătrânul chirurg.)

Când se auzi sunând *Sanctus* din liturghia cea mare, Julien vru să îmbrace un stihar, ca să meargă după episcop, în măreaţa procesiune.

— Şi hoţii, dragul meu, hoţii! îl opri părintele Chas. La ei nu te gândeşti? Procesiunea o să iasă; biserica are să rămână pustie; iar noi vom veghea amândoi. Să fim mulţumiţi dacă ne-om alege numai cu doi coţi lipsă din galonul care înconjoară poalele stâlpilor. E tot un dar al doamnei de Rubemprd; l-a moştenit de la faimosul conte, strămoşul ei.

Aur curat, dragul meu, adăugă părintele, vorbindu-i la ureche, cu un aer vădit exaltat. Nimic nu-i fals! îţi dau în grijă aripa dinspre miazănoapte. Nu cumva să pleci. Pentru mine, păstrez aripa dinspre miazăzi şi naosul cel mare.

Atenţie la confesionale; acolo pândesc spionii hoţilor, ca să prindă clipa când stăm cu spatele spre odoare.

Când termină de vorbit, orologiul bătu ora unsprezece şi trei sferturi. Şi îndată se auzi clopotul cel mare. Răsuna de-ţi lua auzul; dangătele pline şi solemne îl mişcară pe Julien. Imaginaţia lui îşi luă zborul spre înălţimi.

Mireasma tămâiei şi a petalelor de trandafir, împrăştiate în calea sfintelor taine de băieţaşii ce-l înfăţişau pe sfântul Ioan, îl exaltară şi mai mult.

Dangătele atât de grave ale clopotului n-ar fi trebuit să trezească în Julien decât ideea muncii a douăzeci de oameni plătiţi cu cincisprezece sau douăzeci de centime şi ajutaţi poate de cincisprezece sau douăzeci de credincioşi. Ar fi trebuit să se gândească la faptul că frânghiile se rod, că suportul de lemn putrezeşte, la primejdia clopotului însuşi, care-se prăbuşeşte la fiecare două veacuri; ar fi trebuit să chibzuiască la mijloacele de a scădea leafa clopotarilor, de a-i plăti din banii luaţi pe vreo indulgenţă sau din alt venit dobândit din comorile bisericii şi care nu-i subţiază punga.

În locul acestor gânduri înţelepte, sufletul lui Julien, exaltat de dangătele atât de puternice şi de pline, rătăcea prin spaţii imaginare. „Niciodată n-o să poată el ajunge nici preot ca lumea, nici mare administrator. Sufletele care se emoţionează aşa sunt bune, cel mult, să dea un artist.” Aici izbucneşte, în toată limpezimea ei, îngâmfarea lui Julien. Poate că cincizeci dintre colegii lui seminarişti, cu ochii deschişi la realităţile vieţii din pricina urii generale şi a iacobinismului care îl se spune că stă la pândă îndărătul oricărui gard, când ar fi auzit clopotul cel mare al catedralei, s-ar fi gândit numai la leafa

clopotarilor. Ar fi cântărit, cu inteligenţă de mari calculatori, dacă gradul de emoţie al publicului face banii plătiţi clopotarilor. Dacă Julien ar fi vrut să se gândească la interesele materiale ale catedralei, imaginaţia lui, avântându-se dincolo de ţelul propus, s-ar fi oprit la economisirea a patruzeci de franci din averea bisericii şi ar fi lăsat să se piardă prilejul de a evita o cheltuială de douăzeci şi cinci de centime.

În timp ce, pe o vreme cum nu se poate mai frumoasă, procesiunea străbătea agale oraşul şi se oprea în faţa strălucitoarelor altare ridicate pentrecute de către autorităţi, biserica rămăsese cufundată într-o tăcere adâncă. Sub bolţile ei domneau penumbra şi răcoarea îmbietoare; aerul mai era încă îmbălsămat de mireasma florilor şi a tămâiei.

Tăcerea, singurătatea deplină, răcoarea bolţilor prelungi făceau şi mai plăcută visarea lui Julien. Care nu se temea că va fi tulburat de părintele Chas; acesta avea treabă în altă parte a clădirii. Sufletul lui aproape că îşi părăsise învelişul pământesc; doar trupul se mai plimba cu paşi mari prin aripa de miazănoapte a catedralei, încredinţată lui spre pază. Şi era cu atât mai liniştit cu cât era sigur că în confesionale nu se aflau decât nişte femei cucernice; ochii lui priveau fără să vadă.

Şi totuşi aproape că-l trezi din visare înfăţişarea a două femei foarte bine îmbrăcate, dintre care una stătea îngenuncheată într-un confesional, iar cealaltă, lângă ea, pe un scaun. Julien le privi fără să le vadă; dar, fie dintr-un vag simţământ al datoriei, fie din admiraţie pentru ţinuta aleasă şi totodată simplă a acestor doamne, băgă de seamă că în confesional nu se afla niciun preot. „Dacă doamnele astea sunt evlavioase, gândi el, e ciudat că n-au îngenuncheat în faţa vreunui altar; iar dacă sunt din lumea mare, cum de n-au ocupat locuri mai bune, în primul rând al vreunui balcon? Ce frumos e croită rochia asta! Câtă graţie!” Şi încetini pasul, căutând să le privească mai îndeaproape.

Doamna care îngenunchease în confesional întoarse puţin capul când auzi paşii lui Julien răsunând în mijlocul tăcerii adânci. Şi, deodată, dădu un ţipăt şi leşină.

Pierzându-şi cunoştinţa, doamna îngenuncheată căzu pe spate; prietena ei, aflată alături, se repezi s-o ajute. În aceeaşi clipă, Julien văzu umerii doamnei care se prăbuşea. Un şirag răsucit, din perle mari şi fine, prea bine cunoscut lui, îl izbi privirile. Şi ce s-a petrecut în sufletul lui când a recunoscut părul doamnei de Rênal! Căci ea era. Cealaltă doamnă, care căuta să-i sprijine capul şi să n-o lase să se prăbuşească cu totul, era doamna

Derville. Julien, pierzându-şi cumpătul, se repezi spre ele; căderea doamnei de Rênal ar fi târât-o poate şi pe prietena ei, dacă nu le-ar fi susţinut el. Văzu capul doamnei de Rênal, palid, fără urmă de simţire, bălăbănindu-i-se pe umăr. O ajută pe doamna Derville să sprijine povara aceasta încântătoare pe marginea unui scaun de paie; îngenunchease şi el.

Doamna Derville se întoarse şi îl recunoscu:

— Pleacă, domnule, pleacă! îi spuse ea clocotind de mânie. Nu cumva să te zărească. Vederea dumitale ar îngrozi-o, cu siguranţă. Era atât de fericită înainte de a te cunoaşte! Purtarea dumitale e nespus de crudă. Pleacă, pleacă de-aici, dacă mai ai un pic de ruşine.

Îi vorbi cu atâta tărie încât Julien, care se simţea slab în clipa aceea, se depărta. „M-a urât întotdeauna", îşi spuse el gândindu-se la doamna Derville.

Tocmai atunci, cântările pe nas ale preoţilor din fruntea procesiunii făcură să răsune catedrala; cortegiul se întorcea. Părintele Chas-Bernard îi strigă de mai multe ori pe Julien, care, la început, nu-l auzi; şi veni, în sfârşit, să-l la de braţ, din spatele unui stâlp unde Julien se ascunsese, pe jumătate mort. Voia să-l înfăţişeze episcopului.

— Ţi-e rău, fiul meu? îl întrebă el, văzându-l atât de palid şi fără vlagă aproape. Ai muncit prea mult. Preotul îl dădu braţul. Hai, aşează-te pe băncuţa asta de lângă agheasmatar, îndărătul meu. Am să te ascund. Ajunseseră lângă uşa cea mare. Linişteşte-te, mai avem încă douăzeci de minute până la ivirea preasfinţiei sale. Încearcă să-ţi vii în fire. Când o să treacă, te voi ridica eu, căci sunt puternic şi viguros, deşi nu mai sunt tânăr.

Dar, când trecu episcopul, Julien tremura în aşa hal, încât părintele Chas renunţă să-l mai înfăţişeze.

— Nu te mâhni prea mult, îi spuse el; mai găsim noi prilejul.

Seara, duse la capela seminarului aproape cinci ocale de ceară economisită, după câte spunea, prin grija lui Julien şi prin repeziciunea cu care ştiuse să stingă luminările. Nimic mai puţin adevărat. Bietul băiat era stins el însuşi; nu se mai gândise la nimic de când o văzuse pe doamna de Rênal.

CAPITOLUL XXIX
Prima avansare

Şi-a cunoscut veacul, şi-a
cunoscut locul, şi-acum e bogat.
PRECURSORUL[70]

Julien nu-şi revenise încă din adânca visare în care îl cufundase întâmplarea din catedrală, când, într-o dimineaţă, severul părinte Pirard trimise după el.

— Văd că părintele Chas-Bernard îmi scrie despre dumneata, lăudându-te. În general, sunt destul de mulţumit de purtarea dumitale. Eşti cu totul lipsit de prevedere, şi chiar zăpăcit, fără ca asta să se vadă; totuşi, până acum ai dovedit că inima îţi e bună şi chiar generoasă. Eşti inteligent. Şi întrezăresc în dumneata o scânteie care nu trebuie lăsată să se stingă. După cincisprezece ani de muncă, mă aflu în pragul plecării mele din casa aceasta; păcatul meu e că le-am acordat seminariştilor libertatea de a-şi hotărî ei singuri soarta şi nici nu am ocrotit, nici nu m-am pus în calea asociaţiei aceleia secrete despre care mi-ai pomenit la spovedanie. Înainte de a pleca, vreau să fac ceva pentru dumneata; aş fi încercat încă de acum două luni, căci meriţi, dacă n-ar fi fost denunţul acela în legătură cu adresa Amandei Binet, găsită la dumneata. Te numesc repetitor pentru *Noul şi Vechiul Testament*.

Lui Julien, ameţit de recunoştinţă, îl trecu prin minte să cadă în genunchi şi să-i mulţumească; dar se lăsă mânat de un gest mai firesc. Se apropie de părintele Pirard şi, apucându-i mâna, i-o duse la buze.

— Ce înseamnă asta? strigă directorul supărat. Dar ochii lui Julien vorbeau mai mult decât fapta lui.

Părintele Pirard îl privi mirat, ca un om care, de ani îndelungaţi, şi-a pierdut obiceiul de a întâlni emoţii mai deosebite. Atenţia aceasta îl făcu pe director să se dea de gol. Vocea i se tulbură:

— Ei bine, da, fiul meu, îmi eşti drag. Dumnezeu ştie că e fără voia mea. Ar trebui să fiu nepărtinitor şi să n-am nici ură, nici iubire faţă de nimeni.

Drumul tău va fi nespus de greu. Văd în tine ceva care îl supără pe oamenii de rând. Invidia şi calomnia te vor urmări pretutindeni. Oriunde te-ar mâna pronia cerească, cei din preajmă te vor privi întotdeauna cu ură; iar dacă se vor preface că te iubesc, va fi numai ca să te trădeze mai lesne. Pentru asta, nu-i decât un leac: nu-l chema în ajutor decât pe Dumnezeu, care ţi-a dăruit, pentru a te pedepsi de îngâmfarea ta, necesitatea aceasta de a fi urât. Să ai o purtare nepătată; iată singura scăpare. Alta nu văd. Dacă ţii la adevăr cu o dârzenie de neclintit, mai curând sau mai târziu duşmanii tăi vor fi învinşi.

Era atâta vreme de când Julien nu mai auzise o voce prietenească, încât trebuie să-i iertăm o slăbiciune: izbucni în lacrimi. Părintele Pirard îl deschise braţele; şi îmbrăţişarea aceasta le fu plăcută amândurora.

Julien era nebun de bucurie; avansarea, prima pe care o căpăta, îl aducea foloase nemăsurate. Ca să le înţelegi, trebuie să fi fost osândit să-ţi petreci luni întregi fără o clipă de singurătate şi în apropierea nemijlocită a unor colegi, dintre care numai câţiva sunt plictisitori, iar cei mai mulţi sunt de nesuferit. Numai zbieretele lor şi ar fi fost prea de ajuns ca să scoată din minţi o fire mai delicată. Veselia zgomotoasă a ţăranilor acestora bine hrăniţi şi bine îmbrăcaţi nu ştia să se bucure de ea însăşi, nu se credea deplină decât atunci când ei înşişi zbierau cât îl ţineau plămânii.

Acum, Julien lua masa singur, sau aproape singur, un ceas mai târziu decât ceilalţi seminarişti. Avea o cheie a grădinii şi putea să se plimbe prin ea în orele când era pustie.

Spre marea lui uimire, Julien observă că-l urau mai puţin; se aşteptase, dimpotrivă, ca ura să sporească. Dorinţa lui tainică de a nu i se vorbi, prea vădită şi care îl adusese atâţia duşmani, nu mai fu socotită drept un semn de trufie ridicolă. Pentru fiinţele grosolane din preajma lui ea însemna un simţământ al demnităţii, îndreptăţit. Ura scăzu văzând cu ochii, mai ales printre colegii cei mici, deveniţi acum elevii lui, şi pe care el îl trata cu multă politeţe. Încetul cu încetul, îşi atrase chiar partizani; nimeni nu mai găsea că are haz să i se spună Martin Luther.

Dar la ce bun să-i numim duşmanii prieteni? Lucrul acesta e urât, şi cu atât mai urât cu cât e mai adevărat. Şi totuşi, acolo se află singurii profesori de morală pe care îl avem, iar fără ei, ce ne-am face?

De când cu noua funcţie a lui Julien, directorul seminarului căuta să nu-i mai vorbească niciodată fără martori. Purtarea aceasta însemna prudenţă, atât pentru maestru cât şi pentru discipol; dar cuprindea, mai ales, *o punere la încercare*. Principiul de neclintit al severului jansenist Pirard, era „Ţi se

pare că un om are merite? pune-i piedici la tot ce năzuieşte, la tot ce face. Dacă meritul lui e real, va şti să înfrângă sau să ocolească piedicile.”

Era în anotimpul vânatului. Lui Fouqué îl veni în minte să trimită la seminar un cerb şi un mistreţ, ca din partea părinţilor lui Julien. Animalele ucise fură aşezate în odaia de trecere dintre bucătărie şi sala de mese. Acolo le văzură toţi seminariştii, pe când se duceau la masă. Şi stârniră o vie curiozitate. Mistreţul, aşa mort cum era, îl sperie pe cei mai mici, care îl atingeau colţii. Timp de o săptămână, nu se mai vorbi despre altceva în seminar.

Darul, care situa familia lui Julien în partea vrednică de respect a societăţii, dădu o lovitură ucigătoare invidiei. Julien deveni o superioritate consfinţită prin avere. Chazel şi cei mai aleşi dintre seminarişti începură să-i dea târcoale, căutându-i prietenia; aproape că i se văitau pentru faptul că nu le spusese nimic despre averea părinţilor şi-i pusese astfel în situaţia de a nu-şi arăta respectul faţă de bani.

Avu loc, apoi, o recrutare; dar Julien fu scutit de ea, în calitatea lui de seminarist. Lucrul acesta îl mişcă adânc. „Va să zică s-a dus pentru totdeauna clipa când, cu douăzeci de ani mai înainte, ar fi început pentru mine o viaţă eroică!”

Se plimba, singur, prin grădina seminarului şi-i auzi vorbind între ei pe doi dintre zidarii care lucrau la zidul de îngrădire.

— Ei, trebuie iar să ne cărăm; se face o nouă recrutare.

— Pe vremea *ăluilalt*, aş fi mers şi eu! Un zidar putea să ajungă ofiţer, ba chiar general, după cum s-a şi întâmplat.

— Acuma, în schimb, să vezi! Doar calicii se duc. Cine are *cu ce*, rămâne acasă.

— Cine s-a născut pârlit, pârlit rămâne, asta e.

— Da' ce credeţi, o fi adevărat zvonul că ălălalt a murit? întrebă un al treilea zidar.

— Păi, aşa zic îndopaţii. Că lor le era frică de el.

— Ce deosebire! Cum mai mergea treaba pe vremea lui! Şi când te gândeşti că mareşalii l-au vândut! Ce scârbe de trădători!

Convorbirea aceasta mai mângâie puţin inima lui Julien. Şi, depărtându-se de zidari, spuse oftând:

Lui singur, dintre regi, poporul îl păstrează amintirea!

Veni vremea examenelor. Julien răspunse într-un mod strălucit; şi văzu că însuşi Chazel căuta să-şi arate toată ştiinţa.

În prima zi, examinatorii, numiţi de faimosul mare vicar de Frilair, se necăjiră grozav fiind nevoiţi să pună mereu primul, sau cel mult al doilea pe listă, numele acestui Julien Sorel, care le fusese semnalat ca fiu sufletesc al părintelui Pirard. În seminar se făcură pariuri că, pe lista examenului general, Julien va avea numărul unu, ceea ce îl va aduce onoarea de a lua masa la înaltpreasfinţia-sa episcopul. Dar, la sfârşitul unui examen în care fuseseră întrebări în legătură cu părinţii bisericii, un examinator mai dibaci, după ce-l întrebă pe Julien despre sfântul Ieronim şi despre pasiunea lui pentru Cicero, pomeni de Horaţiu, de Vergiliu şi de alţi autori profani. Fără ştirea colegilor lui, Julien învăţase pe dinafară numeroase pasaje din aceşti autori. Ameţit de succese, uită unde se afla şi, la cererea stăruitoare a examinatorului, recită şi dezvoltă pe larg, cu înflăcărare, mai multe ode ale lui Horaţiu. După ce îl lăsă să se dea de gol vreo douăzeci de minute, examinatorul se schimbă deodată la faţă şi-l dojeni aspru pentru vremea pierdută cu învăţăturile acestea profane şi despre ideile deşarte sau criminale pe care şi le vârâse în cap.

— Sunt un prost, părinte şi aveţi dreptate, îi răspunse Julien cu modestie, recunoscând şiretlicul dibaci căruia îl căzuse victimă.

Vicleşugul acesta al examinatorului fu socotit josnic până şi în seminar, ceea ce nu-l împiedică deloc pe marele vicar de Frilair, omul atât de abil, care organizase cu atâta savantlâc reţeaua congregaţiei din Besançon şi ale cărui scrisori trimise la Paris făceau să tremure magistraţii, prefecţii, ba chiar şi generalii din garnizoană, să pună, cu mâna lui atotputernică, numărul 198 lângă numele lui Julien. Simţea nespusă bucurie să-şi lovească astfel duşmanul, pe părintele Pirard.

De zece ani de zile, se căznea întruna să-i la conducerea seminarului. Părintele Pirard, care urma el însuşi regula de conduită arătată lui Julien, era sincer, cucernic, neintrigant, devotat îndatoririlor sale. Dar cerul, în mânia lui, îl dăduse o fire supărăcioasă, făcută să simtă adânc ocările şi ura. Niciuna dintre jignirile aduse nu treceau fără să lase urme adânci în inima aceasta înflăcărată. De-o sută de ori şi-ar fi hărăzit demisia, dar se socotea folositor în locul hărăzit de pronia cerească. „Împiedic progresul iezuitismului şi al idolatriei”, îşi spunea el.

În vremea examenelor, se împliniseră aproape două luni de zile de când nu mai vorbise cu Julien, şi totuşi căzu la pat o săptămână atunci când,

primind scrisoarea oficială cu rezultatul concursului, văzu numărul 198 în dreptul acestui elev pe care el îl privea ca pe mândria seminarului. Singura alinare pentru firea aceasta severă fu să-şi îndrepte asupra lui Julien toate mijloacele de supraveghere. Şi se bucură când nu descoperi în el nici mânie, nici dorinţă de răzbunare, nici deznădejde.

Peste câteva săptămâni, Julien tresări primind o scrisoare cu ştampila poştei din Paris. „În sfârşit, gândi el, doamna de Rênal îşi aminteşte de făgăduielile făcute." Un domn, care îşi spunea Paul Sorel şi se dădea drept ruda lui, îl trimitea un cec de cinci sute de franci. În scrisoare mai era adăugat că, dacă Julien va continua să studieze cu aceeaşi râvnă autorii latini mai de seamă, va primi în fiecare an o asemenea sumă.

„E ea, e bunătatea ei! îşi spuse Julien înduioşat; vrea să-mi aducă alinare; dar de ce n-a scris măcar un singur cuvânt de prietenie?"

În privinţa scrisorii se înşela însă; doamna de Rênal, sub influenţa prietenei ei, doamna Derville, se afla în prada celor mai adânci remuşcări. Se gândea adesea, fără să vrea, la fiinţa ciudată a cărei întâlnire îl răscolise viaţa, dar cu niciun chip nu i-ar fi scris.

Dacă am vorbi limbajul seminarului, am recunoaşte o minune în cei cinci sute de franci trimişi şi am putea spune că, pentru a-i face un dar lui Julien, Cerul îl folosise de data aceasta pe marele vicar de Frilair în persoană.

Cu doisprezece ani în urmă, sfinţia-sa sosise în Besançon cu un geamantanaş sărăcuţ de tot, în care, după câte vorbea lumea, i se afla toată averea. Iar acum ajunsese unul dintre cei mai bogaţi proprietari din judeţ. În plină prosperitate, cumpărase jumătate dintr-o moşie în timp ce cealaltă jumătate se întâmplă să fie moştenită de domnul de La Mole. De aici, un mare proces între aceste două personaje.

Cu toată situaţia lui strălucită la Paris, cu toate funcţiile ce le deţinea la curte, domnul marchiz de La Mole simţi că era primejdios să lupte la Besançon împotriva unui mare vicar, despre care se vorbea că numeşte şi destituie prefecţii. În loc să ceară însă o gratificaţie de cincizeci de mii de franci peste leafă, deghizată sub un nume oarecare şi trecută în buget, şi să-l lase pe marele vicar de Frilair să câştige fleacul acesta de proces de cincizeci de mii de franci, marchizul se încăpăţână. Credea că are dreptate: frumoasă dreptate!

Dar, fie-ne îngăduit să întrebăm: ce judecător n-are un fiu sau un văr căruia să vrea să-i facă un rost în lume?

Ca să deschidă ochii şi celor mai orbi dintre orbi, la o săptămână după prima sentinţă căpătată, marele vicar de Frilair luă caleaşca preasfinţiei-sale episcopului şi se duse el însuşi să-i prindă în piept avocatului său crucea Legiunii de Onoare. Domnul de La Mole, puţin năucit văzând cât e de tare partea adversă şi simţind cum avocaţii lui încep să dea înapoi, ceru sfat părintelui Chélan, care îl puse în legătură cu părintele Pirard.

La vremea când se desfăşoară povestirea noastră, legăturile lor aveau o vechime de câţiva ani. Părintele Pirard pusese în slujba cauzei acesteia tot sufletul lui înflăcărat. Întâlnindu-se neîncetat cu avocaţii marchizului, studiase pricina şi, găsind-o dreaptă, devenise pe faţă apărătorul cauzei marchizului împotriva atotputernicului mare vicar. Acesta din urmă nu putu îndura atâta neobrăzare, mai ales din partea unui amărât de jansenist!

„Vedeţi ce înseamnă nobilimea asta de la curte, care se pretinde atât de puternică! le spunea marele vicar de Frilair intimilor săi. Domnul de La Mole nu i-a trimis nici măcar o decoraţie prăpădită omului său din Besançon şi o să-l lase să fie scos din slujbă în chip josnic. Şi totuşi, mi se scrie că acest nobil *pair* nu scapă o săptămână fără să-şi poarte însemnele rangului său prin salonul ministrului justiţiei, oricare ar fi el. “

Cu toată truda părintelui Pirard şi deşi domnul de La Mole fusese întotdeauna în cele mai bune relaţii cu ministrul justiţiei şi mai ales cu subalternii lui, tot ce putuse să facă, după şase ani de luptă, fusese să nu-şi piardă cu desăvârşire procesul.

Aflându-se în corespondenţă continuă cu părintele Pirard, pentru o cauză urmărită cu pasiune de amândoi, marchizul îndrăgi până la urmă felul de a fi al acestuia, încetul cu încetul, în ciuda imensei deosebiri dintre situaţiile lor sociale, scrisorile căpătară un ton prietenesc. Părintele Pirard îl povesti marchizului că voiau să-l silească, prin tot felul de ticăloşii, să-şi dea demisia. În mânia pe care i-o stârnise şiretlicul mârşav, după părerea lui, folosit împotriva lui Julien, îl povesti marchizului cum se petrecuseră faptele.

Deşi foarte bogat, marchizul de La Mole nu era deloc zgârcit. Dar nu izbutise niciodată să-l facă pe părintele Pirard să primească măcar plata cheltuielilor de poştă pricinuite de proces. Şi se gândi să trimită cinci sute de franci elevului său favorit.

Domnul de La Mole îşi dădu osteneala să scrie cu mâna lui rândurile trimise. Aceasta îl îndemnă să se gândească la preot.

Într-o zi, părintele Pirard primi un răvaş prin care era rugat să vină neîntârziat, pentru o afacere grabnică, la un han de la marginea Besançonului. Acolo, îl găsi pe intendentul domnului de La Mole.

— Domnul marchiz mi-a lăsat în seamă să vă aduc caleaşca lui, îi spuse intendentul. Nădăjduieşte că, după ce veţi citi scrisoarea aceasta, n-o să aveţi nimic împotrivă să plecaţi la Paris peste patru sau cinci zile. Eu am să folosesc răgazul pe care îl veţi binevoi să mi-l daţi, ca să văd cum merg treburile la moşiile din Franche-Comté ale domnului marchiz. După aceea, în ce zi veţi dori, vom pleca la Paris.

Scrisoarea era scurtă:

„Lepădaţi-vă, părinte dragă, de toate hărţuielile mărunte ale provinciei, şi veniţi să respiraţi un aer mai liniştit, la Paris. Vă trimit caleaşca mea, cu poruncă să vă aştepte hotărârea timp de patru zile. Vă voi aştepta eu însumi la Paris, până marţi. Nu-mi trebuie decât un da din partea dumneavoastră, părinte, ca să primesc, în numele dumneavoastră, una dintre cele mai bune parohii din preajma Parisului. Cel mai avut dintre viitorii dumneavoastră enoriaşi încă nu v-a văzut niciodată, dar vă este mai devotat decât vă puteţi închipui şi se numeşte marchizul de La Mole.”

Fără să-şi dea seama, severul părinte Pirard îndrăgea seminarul acesta plin de duşmani şi căruia, vreme de cinsprezece ani, îi închinase toate gândurile lui. Scrisoarea domnului de La Mole fu pentru el ca ivirea chirurgului menit să facă o operaţie grea şi necesară. Nu încăpea îndoială că avea să fie destituit. Şi-i dădu administratorului întâlnire peste trei zile.

Timp de patruzeci şi opt de ore, părintele Pirard se zbătu în nehotărâre. În sfârşit, îi răspunse domnului de La Mole şi compuse, pentru sfinţia-sa episcopul, o scrisoare, capodoperă de stil bisericesc, dar puţin cam lungă. Cu greu s-ar fi putut găsi fraze mai fără greş care să exprime un respect mai sincer. Şi totuşi, scrisoarea aceasta, hărăzită să-l pună pe marele vicar de Frilair într-o situaţie grea faţă de mai-marele său, cuprindea toate plângerile grave şi se cobora până la toate mârşăviile mărunte care, după ce fuseseră îndurate cu resemnare vreme de şase ani, îl sileau pe părintele Pirard să părăsească dioceza.

Îi furau lemnele din magazie, îl otrăviseră câinele etc, etc.

Când sfârşi scrisoarea, părintele Pirard puse să-l trezească pe Julien care, la ora opt seara, dormea asemenea tuturor celorlalţi seminarişti.

— Ştii unde se află episcopia? îl întrebă el într-o latinească dintre cele mai alese. Du-i scrisoarea asta înalt-preasfinţiei-sale episcopului. Nu-ţi voi

ascunde că te trimit în mijlocul haitei de lupi. Să fii numai ochi şi urechi. Să nu fie fărâmă de neadevăr în răspunsurile tale; dar nu uita că cel ce pune întrebarea s-ar bucura din toată inima dacă ar putea să-ţi facă rău. Îmi pare bine, fiul meu, că pot să-ţi dau prilejul încercării acesteia înainte de a te părăsi, căci, nu-ţi ascund deloc, scrisoarea pe care o duci e demisia mea.

Julien nu se clinti. Îl iubea pe părintele Pirard şi zadarnic îl şoptea prudenţa: „După plecarea omului acestuia cinstit, clica celor de la Sacré-Coeur mă va da înapoi din slujbă şi poate chiar mă va alunga".

Nu se putea gândi la el. Ceea ce îl punea în încurcătură era dorinţa de a rosti o frază cât mai politicoasă şi nu era în stare s-o găsească.

— Ce-i, dragul meu, nu pleci?

— Părinte, începu Julien sfios, se spune că de-a lungul atâtor ani de când sunteţi în fruntea seminarului n-aţi pus nimic deoparte. Eu am şase sute de franci.

Lacrimile îl împiedicară să urmeze.

— *Asta va fi, de asemenea, notat acolo unde se cuvine*, îi răspunse fostul director cu răceală în glas. Du-te la episcopie, se face târziu.

Întâmplarea voi ca, în seara aceea, marele vicar de Frilair să fie de serviciu în salonul episcopului; înalt-preasfântul cina la prefectură. Aşadar, marelui vicar de Frilair îl înmână Julien scrisoarea; el însă nu-l cunoştea.

Julien văzu, cu mirare, cum preotul acela deschidea fără teamă scrisoarea adresată episcopului. Chipul frumos al marelui vicar vădi deîndată uimire amestecată cu bucurie şi deveni mai grav. Pe când citea, Julien, atras de înfăţişarea lui plăcută, avu timp să-l cerceteze pe-ndelete. Marele vicar ar fi părut şi mai grav dacă unele trăsături ale feţei n-ar fi fost de o deosebită fineţe, fapt care ar fi putut să-i trădeze falsitatea, dacă posesorul acestui frumos chip ar fi uitat o clipă să şi-o ascundă. Nasul, prea ieşit în afară, forma o singură linie, perfect dreaptă, şi dădea, din nefericire, profilului altminteri foarte distins o asemănare de netăgăduit cu profilul unei vulpi. De altfel, preotul acesta, pe care părea că-l interesează atât de mult demisia părintelui Pirard, era îmbrăcat cu o eleganţă care îl plăcu nespus lui Julien; niciodată tânărul nu mai văzuse un preot îmbrăcat cu atâta gust.

Julien află abia mai târziu ce har deosebit avea marele vicar de Frilair: se pricepea să-l înveselească pe episcop, un bătrân de treabă, făcut să trăiască la Paris, şi care privea şederea la Besançon ca pe un exil. Episcopului acestuia care avea vederea foarte slabă, îl plăcea la nebunie peştele. Marele vicar de Frilair scotea oasele din peştele adus la masa preasfinţiei sale.

Julien se uita tăcut la preotul care recitea scrisoarea de demisie, când, deodată, uşa se deschise cu zgomot. Un lacheu în veşminte bogate, trecu grăbit. Julien abia avu timp să se întoarcă spre uşă că văzu un bătrânel cu o cruce la gât şi se prosternă: episcopul îl zâmbi cu bunătate şi trecu mai departe. Frumosul vicar îl urmă, iar Julien rămase singur în salonul căruia putu să-i admire în voie măreţia cucernică.

Episcopul de Besançon, om cu mintea încercată, dar nu slăbită de mizeriile îndelungate ale emigraţiei, avea peste şaptezeci şi cinci de ani şi puţin îl păsa de ce-ar mai fi putu să se întâmple peste zece ani.

— Cine e seminaristul cu privire vioaie pe care mi s-a părut că-l zăresc în treacăt? întrebă el. N-ar trebui, după regulamentul instituit de mine, să doarmă la ora asta?

— E un seminarist cât se poate de treaz, v-o jur, înalt-preasfinte, şi aduce o veste mare; demisia singurului jansenist care a mai rămas în dioceza sfinţiei-voastre.

Cumplitul părinte Pirard înţelege, în sfârşit, ce înseamnă să vorbeşti.

— Ei bine, spuse episcopul râzând, tare mă îndoiesc că-i vei găsi un urmaş pe măsura lui şi, ca să-ţi arăt cât preţuieşte omul acesta, îl poftesc mâine să la masa cu mine.

Marele vicar vru să strecoare câteva cuvinte în legătură cu alegerea urmaşului. Dar prelatul, neavând chef să discute despre asemenea lucruri, îi spuse:

— Înainte de a-i deschide uşa celuilalt, să aflăm un pic de ce pleacă acesta. Trimite să mi-l cheme pe seminarist; adevărul sălăşluieşte în gura copiilor.

Julien fu chemat. „Mă aflu între doi inchizitori”, gândi el. Niciodată nu se simţise mai curajos.

În clipa când intra, doi vlăjgani de valeţi, mai bine îmbrăcaţi chiar decât domnul Valenod, îl dezbrăcau pe înaltpreasfântul. Episcopul, înainte de a ajunge la părintele Pirard, socoti cu cale să-l cerceteze pe Julien asupra studiilor sale. Îl întrebă puţin din dogmă şi se minună. Curând, ajunse la scriitorii antichităţii, la Vergiliu, la Horaţiu, la Cicero. „Numele astea mi-au adus numărul 198, gândi Julien. N-am ce pierde; la să încerc să strălucesc.” Şi izbuti; episcopul, el însuşi mare cunoscător al operelor clasice, rămase încântat.

La cina de la prefectură, o tânără, pe bună dreptate celebră, recitase poemul Magdalenei[71] înaltpreasfântul, având chef să vorbească despre

literatură, uită repede şi de părintele Pirard şi de toate celelalte, ca să discute cu seminaristul problema dacă Horaţiu a fost bogat sau sărac. Cită mai multe opere, dar uneori îl cam lăsa memoria şi atunci, pe dată, Julien spunea toată oda, de la un capăt la altul, cu un aer cât se poate de modest: pe episcop îl uimi faptul că Julien nu părăsea deloc tonul conversaţiei; recita ca şi cum ar fi vorbit de lucruri petrecute în seminar. Discutară îndelung despre Vergiliu, despre Cicero. În sfârşit, prelatul nu se putu împiedica să-l laude pe tânărul seminarist.

— E cu neputinţă să înveţi mai sârguincios.

— Înaltpreasfinte, seminarul vă poate oferi o sută nouăzeci şi şapte de elevi mult mai vrednici de înalta voastră preţuire.

— Cum asta? întrebă episcopul, mirat de cifră.

— Pot să întăresc cu o mărturie oficială ceea ce am avut cinstea să spun dinaintea înaltpreasfinţiei-voastre. La examenul anual al seminarului, răspunzând tocmai la materiile care, în clipa de faţă, mi-au adus cinstea aprobării voastre, am ieşit al o sutălea nouăzeci şi optulea.

— Ah! e favoritul părintelui Pirard, râse episcopul, căutând spre marele vicar de Frilair; ar fi trebuit să ne aşteptăm la asta; dar e un băiat sincer. Nu-i aşa, dragul meu, adăugă el, adresându-se lui Julien, nu-i aşa că te-au trezit din somn ca să te trimită aici?

— Aşa este, înaltpreasfinte. N-am ieşit din seminar decât o dată în viaţa mea, ca să-i ajut părintelui Chas-Bernard la împodobirea catedralei, în Joia verde.

— *Optime*, spuse episcopul, dumneata ai dovedit atâta curaj, punând mănunchiul de pene pe baldachin? în fiecare an, când trebuie pus, mă înfior de teamă să nu se prăpădească o viaţă de om. Dragul meu, ai să ajungi departe; dar nu vreau să-ţi stăvilesc viitorul, care va fi strălucit, lăsându-te să mori de foame.

Şi, la porunca episcopului, fură aduşi biscuiţi şi vin de Malaga, din care Julien gustă cu plăcere, şi cu atât mai mult marele vicar de Frilair, care ştia că episcopului îl place să vadă oamenii mâncând cu voie bună şi cu poftă.

Prelatul, din ce în ce mai mulţumit de felul cum îşi petrecea sfârşitul serii, vorbi o clipă despre istoria ecleziastică. Şi văzu că Julien nu pricepea o iotă. Atunci trecu la starea morală a imperiului roman, sub domnia împăraţilor din veacul lui Constantin[72] Sfârşitul păgânismului era însoţit de starea aceea de nelinişte şi de îndoială care, în secolul al XIX-lea, mâhneşte

minţile triste şi plictisite. Episcopul băgă de seamă că Julien nu cunoştea nici măcar numele lui Tacit.

Învăţăcelul îi răspunse cu nevinovăţie, spre mirarea episcopului, că autorul acesta nu se găsea în biblioteca seminarului.

— Asta mă bucură din toată inima, îi spuse episcopul, vesel; aşa, mă scoţi din încurcătură: de zece minute mă tot întreb cum să-ţi mulţumesc pentru seara pe care ai ştiut să mi-o faci atât de plăcută şi, de bună seamă, într-un fel cu totul neaşteptat. Nu nădăjduiam să găsesc un învăţat într-un elev de-al seminarului meu. Deşi darul nu e prea bisericesc, vreau să-ţi dăruiesc un Tacit.

Prelatul puse să i se aducă opt volume frumos legate şi ţinu să scrie el însuşi, la începutul primului volum, o dedicaţie în limba latină, pentru Julien Sorel. Episcopul se făIea cu frumoasele lui cunoştinţe de limbă latină. Şi, în cele din urmă, îi spuse cu un ton serios, care nu semăna deloc cu tonul de până atunci:

— Tinere, *dacă ai să fii înţelept*, vei avea într-o zi cea mai bună parohie din dioceza mea, şi nu prea departe de palatul meu episcopal. Dar trebuie *să fii înţelept*.

Julien, cu volumele în braţe, plecă de la episcopie, foarte mirat, pe când suna miezul nopţii.

Înaltpreasfântul nu-i pomenise niciun cuvânt despre părintele Pirard. Julien era mirat, mai ales, de politeţea aleasă a sfinţiei-sale. Nici nu bănuise că putea să existe atâta bună-cuviinţă în purtări, unită cu o demnitate atât de firească. Şi contrastul îl izbi cu mai multă putere, când dădu cu ochii pe posomoritul părinte Pirard, care îl aştepta nerăbdător.

— *Quid tibi dixerunt?* (Ce ţi-au spus?) îi strigă el cu glas tare, de cum îl zări.

Julien se bâlbâi puţin, încercând să traducă în latineşte cuvintele episcopului.

— Vorbeşte franţuzeşte şi repetă-mi întocmai cuvintele rostite de sfinţia-sa, fără să adaugi sau să scurtezi nimic, îi spuse fostul director al seminarului, cu vocea lui aspră şi cu felul lui grosolan de a se purta. Ce dar ciudat din partea unui episcop către un tânăr seminarist, spunea el răsfoind minunatul Tacit, a cărui muchie aurită părea că-l îngrozeşte.

Băteau orele două când, după o dare de seamă foarte amănunţită, îl îngădui elevului favorit să se ducă la culcare.

— Lasă-mi primul volum din Tacit, cu dedicaţia sfinţiei-sale episcopului, îi spuse el. Rândul acesta scris în latineşte va fi paratrăsnetul care te va feri aici după plecarea mea. *Erit tibi, fili mi, succesor meus tanquam leo quaerens quem devoret.* (Căci pentru tine, fiul meu, cel ce-mi va urma va fi ca un leu furios care încearcă să te înghită.)

A doua zi dimineaţă, lui Julien i se păru ciudat felul cum îl vorbeau colegii săi. El se arată şi mai rezervat decât de obicei. „Asta-i urmarea demisiei părintelui Pirard, îşi zise el. Au aflat toţi despre ea, şi eu trec drept favoritul lui. Pesemne că există şi o urmă de jignire în purtările lor." Dar el nu putu s-o descopere. Dimpotrivă, nu văzu pic de ură în privirile tuturor celor întâlniţi de-a lungul dormitoarelor. „Ce-o fi asta? O capcană, nici vorbă. Să fiu cu ochii în patru." În cele din urmă, micul seminarist din Verrières îi spuse râzând:

— *Cornelii Taciti opera omnia* (operele complete ale lui Tacit).

La auzul acestor cuvinte, seminariştii se grăbiră, care mai de care, să-l felicite pe Julien, nu numai pentru măreţul dar primit de la înaltpreasfântul, dar şi pentru convorbirea de două ore cu care fusese cinstit. Se cunoşteau până şi cele mai mici amănunte. Din clipa aceea, nu mai avu ce să-şi dorească; toţi încercau să-i fie curtenitori în modul cel mai josnic cu putinţă; părintele Castanède, care chiar în ajun îl repezise fără pic de ruşine, veni să-l îmbrăţişeze şi să-l poftească la masă.

Printr-o ciudăţenie a firii lui Julien, neobrăzarea fiinţelor acestora grosolane îl necăjise tare mult; iar josnicia lor îl pricinuia dezgust şi niciun fel de plăcere.

Pe la amiază, părintele Pirard îşi părăsi elevii, după ce le ţinu o cuvântare scurtă, dar severă:

— Vreţi să vă bucuraţi de onorurile lumeşti, le spuse el, de toate avantajele sociale, de plăcerea de a le porunci altora, de a vă bate joc de legi şi de a nu fi pedepsiţi, oricât aţi călca în picioare totul? Sau năzuiţi la mântuirea veşnică? Cei mai neştiutori dintre voi n-au decât să deschidă ochii ca să deosebească cele două căi.

De-abia ieşi pe poartă, că iezuiţii habotnici se şi grăbiră să cânte un *Te Deum* în capela seminarului. Nimeni nu luă în serios cuvântarea fostului director. „E amărât că a fost destituit", spuneau toţi. Niciun seminarist nu avu naivitatea să creadă în demisia de bunăvoie dintr-un post prin care avea atâtea legături cu tot soiul de mari furnizori.

Părintele Pirard se instala în cel mai frumos han din Besançon; şi, pretextând nişte treburi pe care nu le avea, rămase acolo două zile.

Episcopul îl poftise la masă; şi, ca să glumească pe socoteala marelui vicar de Frilair, căută să-l cinstească în mod deosebit. Tocmai luau desertul când sosi de la Paris ciudata veste că părintele Pirard fusese numit în minunata parohie din N…, la patru leghe de capitală. Bunul prelat îl felicită din toată inima. Văzu, în toată socoteala asta, un joc izbutit, care îl înveseli şi-l făcu să aibă o părere mai înaltă despre dibăcia părintelui Pirard. Îl dădu un certificat excelent în latineşte şi-i închise gura marelui vicar de Frilair când acesta îşi îngădui să-l dojenească.

Seara, înaltpreasfântul îşi strămută admiraţia în casa marchizei de Rubempré. Noutatea a fost mare pentru toată societatea aleasă din Besançon; se făcură tot felul de presupuneri în legătură cu favoarea aceasta neobişnuită. Unii îl şi vedeau episcop pe părintele Pirard. Cei mai isteţi îl crezură pe domnul de La Mole ministru şi-şi îngăduiră, în ziua aceea, să râdă de aerele pline de fală pe care şi le dădea în lume marele vicar de Frilair.

A doua zi dimineaţa, pe străzi, lumea aproape că se ţinea după părintele Pirard, iar negustorii ieşiră în faţa dughenelor când el se duse să stea de vorbă cu judecătorii marchizului. Pentru prima oară, judecătorii îl primiră cu politeţe. Severul jansenist, indignat de tot ce vedea, ţinu o lungă consfătuire cu avocaţii aleşi pentru marchizul de La Mole, apoi plecă la Paris. Dar avu slăbiciunea să le spună celor doi sau trei prieteni din colegiu, care îl însoţiseră până la caleaşca şi admirau armoariile zugrăvite pe ea că, după ce condusese seminarul vreme de cincisprezece ani, părăsea oraşul numai cu cinci sute douăzeci de franci economisiţi. Prietenii îl îmbrăţişară cu lacrimi în ochi şi-şi spuseră între ei: „Bietul părinte, ar fi putut să se lipsească de minciuna asta; aşa, e prea de râs.”

Oamenii de rând, orbiţi de patima banului, nu puteau înţelege că numai în sinceritatea lui găsise părintele Pirard puterea trebuincioasă să lupte şase ani împotriva Mariei Alacoque[73], împotriva congregaţiei Sacré-Coeur, a iezuiţilor şi a episcopului său.

CAPITOLUL XXX
Un ambiţios

Azi nu mai există decât o singură
nobleţe, aceea a titlului de duce;
marchiz, e ridicol să fii; dar la auzul
cuvântului duce, toţi oamenii
întorc capul.
EDINBURGH REVIEW[74]

Marchizul de La Mole îl primi pe părintele Pirard fără vreunul din micile mofturi ale marilor seniori, atât de politicoase, dar atât de neobrăzate pentru cine le înţelege. Ar fi însemnat vreme pierdută şi marchizul era prea ocupat cu treburi importante ca să mai aibă vreme de pierdut.

De şase luni de zile se străduia să-l convingă pe rege şi, totodată, să convingă naţiunea despre necesitatea acceptării unui anumit guvern; drept recunoştinţă, ar fi primit titlul de duce.

Marchizul îl cerea zadarnic, de ani de zile, avocatului său din Besançon, o situaţie limpede şi precisă asupra procesului din Franche-Comté. Dar cum ar fi putut să-l lămurească celebrul avocat într-un proces din care nici el nu înţelegea nimic?

Hârtiuţa dată de părintele Pirard lămurea totul.

— Dragă părinte, îi spuse marchizul după ce isprăvi, în mai puţin de cinci minute, toate formulele de politeţe şi întrebările asupra chestiunilor personale, dragă părinte, în mijlocul aşa-zisei mele prosperităţi, îmi lipseşte timpul de a mă ocupa serios de două lucruşoare, altminteri destul de importante: familia şi afacerile. În linii generale, mă îngrijesc de soarta familiei şi vreau s-o fac cât mai strălucitoare; dar mă îngrijesc şi de propriile mele plăceri, care trebuie să aibă neapărat întâietate, cel puţin după părerea mea, adăugă el citind mirarea în ochii preotului.

Deşi un om inteligent, preotul se minuna văzând un bătrân care vorbea atât de făţiş despre plăcerile lui.

— Oameni care să muncească există, nici vorbă, la Paris, continuă marele senior; dar s-au cocoţat toţi la etajul cinci; şi de cum mă apropii de vreunul, îşi şi la locuinţa la etajul al doilea, iar nevastă*sa îşi fixează zi de primit oaspeţi; prin urmare adio muncă, adio alte strădanii decât acelea de a părea om de lume. Asta le e singura grijă de cum îşi fac rost de pâine. Pentru procesele mele, ba, la drept vorbind, pentru fiecare proces luat în parte, am avocaţi care se spetesc; unul mi-a murit mai alaltăieri de o boală de piept. Dar pentru afacerile mele, în general, mă crezi oare, părinte, că de trei ani mi-am pierdut nădejdea să mai găsesc un om care, în timp ce scrie pentru mine, să-şi dea osteneala să se gândească puţin la ce face? De altfel, toate astea nu sunt decât o introducere. Pe dumneata te stimez şi, aş îndrăzni să adaug, deşi te văd pentru prima oară, că îmi eşti drag. Vrei să-mi fii secretar, cu opt mii de franci anual sau chiar şaisprezece mii? De câştigat, tot eu aş câştiga, ţi-o jur; şi m-aş îngriji să-ţi păstrez parohia pentru ziua când nu ne-am mai înţelege.

Părintele Pirard refuză; dar, spre sfârşitul discuţiei, încurcătura în care îl vedea pe marchiz îl dădu o idee:

— Am lăsat în fundul seminarului un biet tânăr care, dacă nu greşesc, va fi rău persecutat. Dacă era un simplu călugăr, s-ar fi aflat de mult *in pace*[75]. Până acum, tânărul acesta nu ştie decât latina şi *Sfintele Scripturi*; dar nu-i deloc imposibil să vădească într-o bună zi mari însuşiri, fie ca predicator, fie ca duhovnic. Nu ştii ce va face; dar are focul sacru şi poate să ajungă departe. Mă gândeam să-l dau episcopului nostru, dacă am fi avut vreodată unul care să vă semene puţin la felul de a privi oamenii şi treburile.

— De unde e tânărul dumitale?

— E fiul unui cherestegiu din munţii noştri, dar l-aş crede mai degrabă copilul din flori al vreunui bogătaş. Am văzut că a primit o scrisoare anonimă sau pseudo-anonimă cu un cec de cinci sute de franci în ea.

— Ah, e Julien Sorel, spuse marchizul.

— De unde ştiţi cum îl cheamă? se miră preotul. Şi, cum roşise din pricina întrebării:

— Asta n-am să ţi-o spun niciodată, îi răspunse marchizul.

— Ei bine, urmă preotul, puteţi încerca să vi-l faceţi secretar; e un tânăr energic şi inteligent; într-un cuvânt, merită să încercaţi.

— De ce nu? se învoi marchizul. Dar nădăjduiesc că nu-i în stare să se lase mituit de prefectul poliţiei sau de altcineva, ca să fie iscoadă în casa mea? Atâta aş avea împotrivă.

După ce părintele Pirard îl linişti în privinţa aceasta, marchizul luă o hârtie de o mie de franci.

— Trimite-i banii aceştia de drum lui Julien Sorel; spune-i să vină la mine.

— Se cunoaşte că locuiţi la Paris, zise preotul. Nu ştiţi ce tiranie apasă asupra noastră, a bieţilor provinciali, şi mai ales asupra preoţilor care nu se au bine cu iezuiţii. N-au să-i dea drumul lui Julien Sorel, ba chiar au să găsească motivele cele mai iscusite, au să-mi răspundă că e bolnav, că scrisorile s-or fi pierdut la poştă etc, etc.

— Voi lua zilele acestea o scrisoare din partea ministrului către episcop, hotărî marchizul.

— Uitam o măsură de prevedere, continuă preotul; tânărul, deşi e dintr-o familie de rând, are o inimă nobilă şi n-ar avea niciun rost dacă i-aţi jigni orgoliul; s-ar prosti pur şi simplu.

— Asta îmi place, spuse marchizul; am să-l fac colegul fiului meu. E de ajuns atâta?

Peste câtăva vreme, Julien primi o scrisoare cu o scriere necunoscută şi purtând ştampila poştei din Châlon; în ea găsi un mandat pentru ridicarea banilor de la un negustor din Besançon şi înştiinţarea să vină imediat la Paris. Scrisoarea era semnată cu un nume fictiv, dar deschizând-o Julien tresări; o frunză căzu la picioare, acesta era semnul stabilit cu părintele Pirard.

Nu trecu niciun ceas de la primirea scrisorii şi Julien fu chemat la episcopie, unde se pomeni întâmpinat cu o bunătate de-a dreptul părintească. Citându-i din Horaţiu, episcopul îl aduse, asupra înaltei situaţii care îi era hărăzită la Paris, laude foarte iscusite, dar, drept mulţumire, acestea aşteptau explicaţii. Julien nu putu să spună nimic, întâi de toate fiindcă nu ştia nimic, şi înalt-preasfântul căpătă multă stimă pentru el. Unul dintre preoţii mărunţi ai episcopiei îl scrise primarului, care se grăbi să aducă el însuşi un paşaport semnat, dar cu numele călătorului lăsat în alb.

Înainte de miezul nopţii, Julien se afla la Fouqué, a cărui minte aşezată mai mult se miră decât se arătă încântată de viitorul ce părea că-l aşteaptă pe prietenul său.

— Până la urmă, ai să capeţi vreo slujbă de-a ocârmuirii şi ea te va sili să faci un lucru pentru care ziarele te vor ocări zdravăn, îi spuse alegătorul liberal. Şi, datorită acestei ruşini, voi afla veşti despre tine. Aminteşte-ţi că, vorbind chiar din punct de vedere bănesc, tot e mai bine să câştigi o sută de

ludovici într-un negoţ sănătos de lemn, al căror stăpân eşti, decât să primeşti patru mii de franci de la ocârmuire, fie şi a regelui Somolon.

Julien nu văzu în vorbele lui decât îngustimea de minte a unui burghez de la ţară. El avea să apară, în sfârşit pe arena faptelor de seamă. Fericirea de a merge la Paris, unde îşi închipuia că sunt numai oameni foarte intriganţi, foarte ipocriţi, dar la fel de politicoşi ca episcopul de Besançon şi ca episcopul de Agde, făcea să pălească orice altceva în ochii lui. I se înfăţişă prietenului său ca un om lipsit de puterea de a dispune de el însuşi din pricina scrisorii părintelui Pirard.

A doua zi către amiază, când ajunse la Verrières, se simţea omul cel mai fericit din lume; nădăjduia s-o revadă pe doamna de Rênal. Se duse mai întâi la primul său ocrotitor, părintele Chélan. Dar fu întâmpinat cu deosebită răceală.

— Crezi că-mi eşti cumva îndatorat? îi vorbi părintele Chélan, fără să-i răspundă la salut. Ai să iei masa cu mine şi, cât mâncăm, voi trimite să ţi se închirieze un cal; apoi vei părăsi oraşul *fără să dai ochii cu nimeni*.

— A asculta înseamnă a te supune, îi răspunse Julien ca un seminarist get-beget; şi nu mai fu vorba decât despre teologie şi despre frumosul grai latinesc.

După-masă Julien încalecă, merse o leghe, apoi, zărind un crâng şi nefiind nimeni în preajmă ca să-l poată vedea, se afundă în desiş. Pe înserat, trimise calul înapoi. Mai târziu, intră la un ţăran care se învoi să-i vândă o scară si să i-o ducă până la păduricea de deasupra DRUMULUI CREDINŢEI din Verrières.

— Sunt un biet nesupus la încorporare… sau un contrabandist, îi spuse ţăranul, luându-şi rămas bun de la el, dar ce-are a face! Scara e bine plătită, şi eu însumi am trecut prin ceasuri grele în viaţa mea.

Era întuneric beznă. Pe la unu din noapte, Julien, cu scara la spinare, intră în Verrières. Coborî cât putu mai degrabă în albia torentului care străbătea minunatele grădini ale domnului de Rénal la o adâncime de peste trei metri, printre două ziduri. Apoi urcă lesne cu scara. „Cum au să mă primească dulăii de pază?” se întrebă el. Acesta era lucrul cel mai de seamă. Dulăii lătrară şi se năpustiră asupra lui, dar Julien fluieră şi ei începură să se gudure.

Urcând apoi din terasă în terasă, deşi toate porţile erau închise, izbuti cu uşurinţă să ajungă sub fereastra odăii de dormit a doamnei de Rênal.

Încăperea aceasta, în partea dinspre grădină, abia dacă e ridicată cu vreo trei metri de la pământ.

Jaluzelele aveau o mică deschizătură în formă de inimă, pe care Julien o cunoştea prea bine. Spre marea lui mâhnire, deschizătura nu era luminată dinăuntru de lumina vreunei candele.

„Doamne! îşi spuse el; te pomeneşti că în noaptea asta doamna de Rênal nu-i în camera ei! Unde s-o fi culcat? Familia e, totuşi la Verrières, fiindcă am găsit câinii; dar aş putea să nimeresc, în odaia asta fără lumină, peste domnul de Rênal sau peste vreun străin, şi-atunci să te ţii tărăboi!”

Cel mai cuminte lucru ar fi fost să se întoarcă; dar de o asemenea ispravă i-ar fi fost silă lui Julien. „Dacă dau peste un străin, fug cât pot şi-mi las scara amanet; dar dacă e ea, ce primire mă aşteaptă? A cuprins-o căinţa şi evlavia cea mai adâncă, nici vorbă, dar, oricum, tot îşi mai aminteşte un pic de mine, de vreme ce mi-a scris.” Gândul acesta îl îmboldi.

Cu inima tremurând, dar hotărât, totuşi, să moară sau să o vadă, aruncă pietricele în jaluzea; niciun răspuns. Îşi sprijini scara de fereastră şi ciocăni el însuşi, întâi încetişor, apoi mai tare. „Oricât ar fi de întuneric, tot mă pot pomeni cu un glonte”, îşi zise Julien. Gândul acesta îl preschimbă isprava nebunească într-o faptă de curaj.

„Sau odaia e nelocuită în noaptea asta, gândi el, sau oricine ar dormi aici s-a deşteptat acum. Aşa că nu mai am de ce să mă feresc; trebuie doar să încerc să nu fiu auzit de cei care dorm în celelalte odăi.”

Coborî, îşi propti scara de o jaluzea, se urcă iar şi, trecându-şi mâna prin deschizătura în formă de inimă, avu norocul să găsească destul de repede sârma legată de ivărul care închidea jaluzeaua. Trase de sârmă şi, cu o bucurie de nespus, simţi că jaluzeaua nu mai era prinsă şi ceda la împingerea lui. „Trebuie să deschid cu încetul şi să fac să mi se recunoască glasul.” Deschise jaluzeaua atâta cât să-şi vâre capul şi şopti, de mai multe ori la rând: “*Sunt un prieten*”.

Trăgând cu urechea, se încredinţa că nimic nu tulbura tăcerea adâncă a încăperii. Da, lucru hotărât, nu exista nici urmă de candelă, să pâlpâie măcar pe cămin; şi asta era un semn cât se poate de rău.

„Păzeşte-te de puşcă!” Julien chibzui o clipă; apoi, cu degetul, îndrăzni să ciocănească în geam: niciun răspuns. Bătu mai tare. „Chiar dacă va fi nevoie să sparg geamul, trebuie să sfârşesc odată.” Pe când bătea foarte tare, i se păru că zăreşte, în beznă, un fel de nălucă albă care străbătea încăperea. În sfârşit, îndoiala îl pieri, văzu o umbră care părea că se apropie

cu o încetineală de nedescris. Şi, deodată, văzu un obraz rezemându-se de geamul prin care se uita el.

Julien tresări şi se trase puţin înapoi. Dar bezna era atât de adâncă, încât, chiar de la depărtarea aceasta, nu putu să-şi dea seama dacă era doamna de Rênal. Se temu de un prim strigăt de ajutor; auzea câinii dând târcoale şi aproape mârâind la picioarele scării. „Sunt eu, repetă el destul de tare, sunt un prieten!" Niciun răspuns; năluca albă pierise. „îndură-te şi-mi deschide, trebuie să-ţi vorbesc, sunt prea nefericit!" şi bătea atât de tare, încât mai-mai să spargă geamul.

Se auzi un clinchet uşor; ivărul ferestrei ceda; Julien împinse geamul şi sări sprinten în odaie.

Năluca albă se depărta de el; o prinse în braţe; era o femeie. Tot curajul îl pieri. „Dacă e ea, ce-o să-mi zică?" Şi ce se întâmplă cu el când, după un uşor ţipăt, o recunoscu pe doamna de Rênal?

O strânse în braţe; ea tremura, abia dacă avea putere să-l îndepărteze.

— Nefericitule, ce faci?

Îi tremura glasul şi numai cu greu putu îngăima cuvintele acestea. Julien îşi dădu limpede seama că era cu adevărat indignată.

— Am venit să te văd, după paisprezece luni de crudă despărţire.

— Lasă-mă, pleacă imediat. Ah, părinte Chélan, de ce nu m-ai lăsat să-i scriu? Aş fi împiedicat grozăvia asta. Şi îl respinse cu o putere într-adevăr de necrezut. Mă căiesc de păcatul săvârşit; cerul s-a îndurat să mă lumineze, repeta ea, cu vocea întretăiată de suspine. Pleacă! Du-te!

— După paisprezece luni de chin, fii sigură că n-am să te părăsesc fără să-ţi vorbesc. Vreau să ştiu tot ce-ai făcut. Ah! Te-am iubit destul ca să merit atâta încredere… Vreau să stiu tot.

Fără voia ei, doamna de Rênal simţi că tonul lui autoritar îl stăpâneşte inima.

Julien, care o ţinea cu patimă şi se împotrivea încercărilor ei de a scăpa, încetă s-o mai strângă în braţe. Lucrul acesta o mai linişti puţin pe doamna de Rênal.

— Mă duc să trag scara, spuse el, ca să nu ne dea de gol dacă vreun servitor, trezit de zgomot, iese să cerceteze ce se întâmplă.

— Dimpotrivă, pleacă, pleacă! i se răspunse cu adevărată mânie. Ce-mi pasă de oameni? Dumnezeu vede grozăvia la care mă supui şi El mă va pedepsi. Abuzezi în mod laş de simţămintele pe care le-am avut pentru dumneata, dar nu le mai am. Înţelegi, domnule Julien?

El trăgea scara foarte încet, ca să nu facă zgomot.

— Soţul tău e în oraş? o întrebă, nu ca s-o înfrunte, ci doar dintr-o veche obişnuinţă.

— Nu-mi mai vorbi aşa, pentru numele lui Dumnezeu, sau îl chem pe soţul meu. Sunt destul de vinovată că nu te-am alungat până acum, orice s-ar fi întâmplat. Mi-e milă de dumneata, adăugă ea, încercând să-i rănească orgoliul pe care i-l ştia atât de vulnerabil.

Refuzul acesta de a-l tutui, bruscheţea cu care tăia o legătură atât de duioasă, şi în care el mai credea încă,

Împinseră până la nebunie înflăcărarea dragostei lui Julien.

— Cum! e oare cu putinţă să nu mă mai iubeşti deloc? îi spuse el cu una din acele porniri ale inimii, atât de greu de ascultat cu sânge rece.

Ea nu-i răspunse; iar el plângea amar.

Cu adevărat, nu mai avea puterea să vorbească.

— Aşadar, sunt cu desăvârşire uitat de singura fiinţă care m-a iubit vreodată! La ce bun să mai trăiesc de-aici înainte?!

Tot curajul îl părăsise din clipa când nu se mai temea că va da peste un bărbat; totul îl pierise din inimă, în afară de dragoste.

Şi plânse multă vreme, în tăcere. Îl prinse mâna, ea voi să şi-o tragă; şi totuşi, după ce se zbătu câtăva vreme, i-o lăsă. Era o beznă de nepătruns; şi se aflau unul lingă altul, aşezaţi pe patul doamnei de Rênal.

„Câtă deosebire faţă de ce-a fost acum paisprezece luni!” gândi Julien; iar lacrimile se porniră şi mai îmbelşugate. „Aşadar, absenţa nimiceşte toate simţămintele omului!”

— Îndură-te şi spune-mi ce ţi s-a întâmplat, rosti în sfârşit Julien, stingherit de tăcere şi cu un glas înecat de lacrimi.

— Fără îndoială că rătăcirile mele erau cunoscute în tot oraşul pe vremea plecării dumitale, răspunse doamna de Rênal cu o voce aspră şi al cărei accent avea ceva tăios şi mustrător pentru Julien. Ai făcut atâtea lucruri nechibzuite atunci!… După câtăva vreme, pe când eram deznădăjduită, respectabilul părinte Chélan a venit să mă vadă. Zadarnic s-a străduit, vreme îndelungată, să-mi smulgă o mărturisire. Într-o zi, îl veni ideea să mă conducă în biserica aceea din Dijon, unde mi-am făcut prima confirmare întru credinţă. Acolo, el a îndrăznit să vorbească cel dintâi… Doamna de Rênal izbucni în lacrimi. Ce clipă de ruşine! Am mărturisit totul. Omul acesta atât de bun a fost atât de îndurător încât nu m-a strivit cu indignarea lui; s-a mâhnit şi el, laolaltă cu mine. Pe atunci îţi scriam zilnic scrisori pe

care nu îndrăzneam să ţi le trimit; le ascundeam cu grijă şi, când eram prea nefericită, mă încuiam în odaia mea şi le reciteam.

În sfârşit, i-am făgăduit părintelui Chélan că i le voi da… Unele, scrise oarecum mai prudent, ţi le trimisesem; dar nu mi-ai răspuns la niciuna!

— Niciodată, îţi jur, n-am primit nicio scrisoare de la tine, la seminar.

— Doamne, oare cine le-o fi oprit?

— Închipuie-ţi chinul meu; înainte de ziua când te-am văzut la catedrală, nici nu ştiam dacă mai trăieşti sau nu.

— Dumnezeu s-a milostivit să mă facă să înţeleg cât păcătuisem faţă de el, faţă de copii, faţă de soţul meu, urmă doamna de Rênal. El nu m-a iubit niciodată cum credeam atunci că mă iubeşti dumneata…

Julien o cuprinse în braţe, într-adevăr fără niciun gând, şi scos din minţi. Dar doamna de Rênal îl îndepărtă si continuă cu destulă tărie:

— Respectabilul meu prieten, părintele Chélan, m-a făcut să înţeleg că, măritându-mă cu domnul de Rênal, lui îl datoram toate simţămintele, chiar cele pe care nu le cunoscusem şi nu le avusesem niciodată înaintea unei legături nefericite… De când am jertfit scrisorile acelea care îmi erau atât de scumpe, viaţa mi s-a scurs, dacă nu fericită, cel puţin destul de liniştită… N-o tulbura; fii prietenul meu… cel mai bun dintre prieteni. Julien îl acoperi mâinile cu sărutări; doamna de Rênal simţi că el mai plânge încă. Nu plânge, mă mâhneşte atât… Spune-mi şi dumneata ce-ai făcut. Julien nu putea vorbi. Vreau să ştiu ce viaţă ai dus la seminar, repetă ea; apoi, ai să pleci.

Fără să se gândească la ce povestea, Julien îl vorbi de intrigile şi de invidiile fără număr de care se lovise la început, apoi despre viaţa mai liniştită, de când fusese numit repetitor.

— Şi atunci, adăugă el, această lungă tăcere avea rostul, fără îndoială, să mă facă să înţeleg ceea ce văd prea bine acum, că nu mă mai iubeşti şi că ţi-am devenit indiferent…

Doamna de Rênal îl strânse mâinile. Şi atunci, mi-ai trimis cei cinci sute de franci.

— Eu? Niciodată! spuse doamna de Rênal.

— Era o scrisoare cu ştampila poştei din Paris, semnată Paul Sorel, ca să înlăture orice bănuială.

Se iscă o mică discuţie asupra originii posibile a acestei scrisori. Situaţia morală se schimbă. Fără să-şi dea seama, doamna de Rênal şi Julien părăsiseră tonul solemn; acum vorbeau ca nişte prieteni dragi. Nu se vedeau

unul pe altul, atât era de întuneric, dar sunetul glasului spunea tot. Julien îşi petrecu braţul pe după mijlocul iubitei sale: gestul acesta era plin de primejdii. Ea încercă să-i îndepărteze braţul, dar Julien, cu destulă dibăcie, îl atrase atenţia, în clipa aceea, asupra unui punct interesant din povestirea lui. Braţul fu ca şi uitat şi rămase acolo unde se afla.

După numeroase presupuneri asupra trimiţătorului scrisorii cu cinci sute de franci, Julien începuse să-şi depene mai departe povestea; devenea ceva mai stăpân pe sine vorbind despre viaţa trecută, care, pe lângă ceea ce i se întâmpla acum, îl interesa atât de puţin. Întreaga atenţie i se fixă asupra felului cum avea să-şi sfârşească vizita.

— Ai să pleci, i se repeta din când în când, cu glas tăios.

„Ce ruşine pentru mine, dacă voi fi dat afară! Remuşcarea o să-mi învenineze sufletul toată viaţa, îşi spunea Julien. Şi ea n-o să-mi mai scrie niciodată! Dumnezeu ştie când am să mă mai întorc aici!” Din clipa aceea, tot ce era bun şi blând pieri repede din inima lui Julien. Stând lângă femeia adorată, aproape strângând-o în braţe, în odaia aceasta unde fusese atât de fericit, în mijlocul unei bezne adânci, simţind foarte limpede că de câtva timp iubita lui plângea, dându-şi seama, după cum îl tresăltau sânii, că ea suspină, Julien avu nenorocirea să devină rece şi calculat, aproape la fel de calculat şi de rece ca atunci când, în curtea seminarului, se vedea ţinta vreunei glume proaste din partea cine ştie cărui coleg mai voinic decât el. Julien îşi prelungea povestirea şi vorbea despre viaţa nefericită pe care o trăise de la plecarea din Verrières. „Aşadar, îşi spunea doamna de Rênal, după o absenţă de un an, lipsit aproape cu totul de veşti din partea mea, în timp ce eu îl uitam, el nu se gândea decât la zilele fericite pe care le trăise la Vergy.” Suspinele îl deveniră şi mai amare. Julien văzu că povestirea lui dă roade. Pricepu că trebuia să folosească ultima armă: trecu repede la scrisoarea primită din Paris.

— Mi-am luat rămas bun de la înaltpreasfinţitul episcop…

— Cum, nu te mai întorci la Besançon? Ne părăseşti pentru totdeauna?

— Da, răspunse Julien, cu glas hotărât; da, părăsesc nişte locuri unde am fost dat uitării chiar de către aceia pe care i-am iubit cel mai mult în viaţă; le părăsesc şi n-am să le mai văd niciodată. Plec la Paris…

— Pleci la Paris? strigă destul de tare doamna de Rênal.

Glasul îi era aproape sugrumat de lacrimi şi arăta cât de adânc e tulburată. Julien avea nevoie de încurajarea aceasta: se pregătea să încerce un pas care ar fi putut să întoarcă totul împotriva lui; şi, înainte ca ea să

strige, nevăzând din pricina beznei, habar n-avea ce efect izbutise să obţină. Acum, nu mai şovăi; teama de remuşcări îl îndemna să fie pe deplin stăpân asupra lui; şi adăugă rece, ridicându-se:

— Da, doamnă, te părăsesc pentru totdeauna, fii fericită, adio!

Se îndreptă spre fereastră; întinse mâna s-o deschidă. Doamna de Rênal se repezi spre el şi i se aruncă în braţe.

Astfel, după o discuţie de trei ore, Julien dobândi ceea ce dorise cu atâta patimă în timpul celor două ore de la început. Dacă s-ar fi petrecut mai curând, reîntoarcerea la simţăminte duioase, uitarea remuşcărilor din partea doamnei de Rênal ar fi însemnai fericire divină; dar dobândite astfel, prin iscusinţă, ele nu însemnară decât plăcere. Julien ţinu cu tot dinadinsul, împotriva stăruinţelor iubitei sale, să aprindă candela.

— Aşadar, vrei să nu-mi rămână nicio amintire că te-am revăzut! îi spuse el. Dragostea, care fără îndoială că sălăşluieşte în ochii aceştia fermecători, vrei să fie pierdută pentru mine? Albeaţa mâinii acesteia frumoase vrei să n-o văd, deci? Gândeşte-te că te părăsesc pentru vreme îndelungată, poate!

Doamna de Rénal nu se mai putea împotrivi gândului acestuia care o făcu să izbucnească în plâns. Dar zorile începeau să scoată la iveală trunchiurile brazilor pe munţi, la răsărit de Verrières. În loc să plece, Julien, beat de voluptate, îl ceru doamnei de Rênal să rămână toată ziua ascuns în odaia ei şi să n-o părăsească decât noaptea următoare.

— De ce nu? răspunse ea. Acum, când am devenit iar o păcătoasă, nu mai am niciun pic de respect faţă de mine; de data asta, păcatul m-a nenorocit pe veci. Şi îl strânse pe Julien la piept. Soţul meu nu mai e cum îl ştii, e bănuitor. Crede că l-am păcălit în toată povestea asta şi se arată foarte pornit împotriva mea. Dacă aude cel mai mic zgomot, sunt pierdută, mă va alunga ca pe o nemernică ce sunt.

— Ah, iată o frază de-a părintelui Chélan, spuse Julien. Tu nu mi-ai fi vorbit niciodată aşa, înainte de despărţirea aceea crudă, când am plecat la seminar; pe atunci mă iubeai!

Julien fu răsplătit pentru sângele rece cu care rostise cuvintele acestea: îşi văzu iubita uitând, cât ai clipi, primejdia pricinuită de prezenţa soţului, pentru a se gândi la primejdia şi mai mare de a-l vedea pe Julien îndoindu-se de iubirea ei. Zorile se apropiau cu paşi tot mai repezi şi luminau din plin odaia; Julien regăsi toate voluptăţile orgoliului când putu s-o revadă, în braţele lui şi aproape la picioarele lui, pe femeia aceasta încântătoare, singura pe care o iubise şi care, cu câteva ore mai înainte, era cuprinsă toată

de spaimă faţă de un Dumnezeu cumplit şi de dragoste pentru îndatoririle ei. Hotărârile întărite printr-un an de cuminţenie statornică se spulberaseră în faţa îndrăznelii lui.

Curând se auziră zgomote prin casă; un gând care nu-i trecuse până atunci prin minte veni s-o tulbure pe doamna de Rênal.

— Ticăloasa de Élisa o să intre aici. Ce ne facem cu scara asta cât toate zilele? îi spuse ea lui Julien. Unde s-o ascundem? Am s-o duc în pod, exclamă ea deodată, cuprinsă de un fel de voioşie neaşteptată.

— Dar va trebui să treci prin camera servitorului, se miră Julien.

— Am să las scara pe coridor, am să chem servitorul şi am să-i dau vreo treabă de făcut.

— Gândeşte-te să pregăteşti o explicaţie dacă servitorul, trecând prin faţa scării, pe coridor, o va vedea cumva.

— Da, îngerul meu, spuse doamna de Rênal dându-i o sărutare. Tu vezi de ai grijă să te ascunzi repede sub pat dacă, în lipsa mea, intră Élisa aici.

Julien se miră de veselia asta neaşteptată. „Aşadar, îşi zise el, apropierea unei primejdii materiale, în loc s-o tulbure, dimpotrivă, o înveseleşte, fiindcă îşi uită remuşcările! Femeie cu adevărat superioară! Ah! Iată o inimă căreia te poţi mândri să-i fii stăpân!” Julien era încântat.

Doamna de Rênal luă scara; se vedea cât de colo că e prea grea pentru ea. Julien se pregătea s-o ajute; îl admira talia zveltă, care părea atât de firavă, când, deodată, fără niciun ajutor, ea apucă scara şi o ridică de parcă ar fi fost un scaun. O duse repede prin coridorul etajului al treilea şi o culcă de-a lungul peretelui. Apoi chemă servitorul şi, ca să-i lase timp să se îmbrace, se urcă în hulubărie. Peste cinci minute, când se întoarse pe coridor, nu mai găsi scara. Ce se întâmplase cu ea? Dacă Julien nu s-ar fi aflat în casă, puţin i-ar fi păsat. Dar dacă, în clipa aceea, soţul ei dădea cu ochii de scară?… Urmările puteau fi teribile. Doamna de Rênal alergă pretutindeni. In sfârşit, descoperi scara sub acoperiş, unde servitorul o cărase şi chiar o ascunsese. Întâmplarea era neobişnuită; altă dată i-ar fi dat de gândit.

„Ce-mi pasă de ce-o să se întâmple peste douăzeci şi patru de ore, când Julien va fi plecat? îşi spuse ea. Pentru mine nu va fi atunci oare lotul numai groază şi remuşcare?”

Îi trecea vag, prin minte, gândul de a sfârşi cu viaţa, dar ce-are a face! După o despărţire pe care o crezuse veşnică, Julien îl fusese redat, îl revăzuse, şi ceea ce făcuse el ca să ajungă până la ea dovedea atâta iubire!

Istorisindu-i lui Julien întâmplarea cu scara:

— Ce-am să-i răspund soţului meu, dacă servitorul îl povesteşte că a găsit scara? Şi se gândi o clipă: o să le trebuiască douăzeci şi patru de ore ca să-l dibuiască pe ţăranul care ţi-a vândut-o. Apoi, aruncându-se în braţele lui Julien şi strângându-l cu o mişcare convulsivă: Ah! să mor, să mor aşa! strigă ea, acoperindu-l cu sărutări. Dar ţie trebuie să-ţi fie tare foame, adăugă, râzând.

— Vino; mai întâi am să te ascund în odaia doamnei Derville, care e totdeauna încuiată cu cheia. Ea se duse să stea de pază la celălalt capăt al coridorului, iar Julien trecu în goană. Nu cumva să deschizi, dacă bate cineva la uşă, îi spuse ea încuindu-l cu cheia; în orice caz, n-o să fie decât o glumă a copiilor, făcută în joacă.

— Trimite-i în grădină, sub fereastră, spuse Julien, ca să am bucuria să-i văd; şi fă-i să vorbească.

— Da, da, strigă doamna de Rênal, depărtându-se.

Se întoarse curând, aducând portocale, biscuiţi şi o sticlă cu vin de Malaga; îl fusese cu neputinţă să fure pâine.

— Ce face soţul tău? întrebă Julien.

— Scrie planuri pentru învoiala cu ţăranii.

Dar sunase ora opt şi în casă era forfotă. Dacă doamna de Rênal n-ar fi fost văzută, ar fi fost căutată pretutindeni; fu nevoită să-l părăsească. Curând, se întoarse, neţinând seama de primejdie: îl aducea o ceaşcă de cafea. Tremura ca nu cumva Julien să moară de foame. După-masă, reuşi să-i ducă pe copii sub fereastra odăii doamnei Derville. Julien găsi că au crescut mult, dar căpătaseră un aer comun, sau mai degrabă îşi schimbase el părerile.

Doamna de Rênal le vorbi despre Julien. Cel mai mare răspunse prietenos şi arătă că-i părea rău după fostul lor preceptor, dar cei mai mici aproape îl uitaseră.

În dimineaţa aceea, domnul de Rênal nu plecă de acasă; urca şi cobora întruna scările, tocmindu-se cu ţăranii, cărora le vindea recolta de cartofi. Până la prânz, doamna de Rênal nu găsi nicio clipă liberă pentru prizonierul ei. După ce masa fu anunţată şi servită, se gândi să fure pentru el o farfurie cu supă caldă. Cum se apropia fără zgomot de uşa odăii în care se afla Julien, ducând cu grijă farfuria, se pomeni faţă în faţă cu servitorul care ascunsese scara de dimineaţă. În clipa aceea, el înainta, tot fără zgomot, de-a lungul coridorului, căutând parcă să tragă cu urechea. Pesemne că Julien

umblase fără să la seama. Servitorul se depărta, cam ruşinat. Doamna de Rênal intră plină de curaj la Julien; întâlnirea cu servitorul îl sperie.

— Ţi-e frică, îi spuse ea; eu aş înfrunta toate primejdiile din lume fără să clipesc. Nu mă tem decât de un lucru: de momentul când voi rămâne singură, după plecarea ta. Şi îl părăsi în fugă.

— Ah, îşi spuse Julien cu înflăcărare, remuşcarea e singura primejdie de care se teme sufletul acesta minunat!

În sfârşit, veni seara. Domnul de Rênal plecă la Cazino.

Doamna de Rênal îi spusese că are o durere de cap îngrozitoare şi se retrase în odaia ei, unde se grăbi să scape de Élisa, după care se sculă repede de tot, ca să-i deschidă lui Julien.

Se nimeri însă ca lui să-i fie, într-adevăr, grozav de foame. Doamna de Rênal se duse în cămară să aducă pâine. Julien auzi un ţipăt. Doamna de Rênal se întoarse şi îl povesti că, pe când intra în cămară, pe întuneric, apropiindu-se de un dulap în care se păstra pâinea, şi întinzând mâna, atinsese un braţ de femeie. Era Élisa. Ea scosese ţipătul auzit de Julien.

— Ce făcea acolo?

— Fura dulceţuri, sau mai degrabă ne pândea, spuse doamna de Rênal, cu cea mai desăvârşită nepăsare. Din fericire, am găsit un pateu şi o pâine mare.

— Dar acolo ce ai? o întrebă el, arătându-i buzunarele şorţului.

Doamna de Rênal uitase că, încă de la masă, şi le umpluse cu pâine.

Julien o strânse în braţe cu patima cea mai arzătoare; niciodată nu i se păruse atât de frumoasă. „Chiar la Paris, îşi spunea el încurcat, n-aş putea să întâlnesc un caracter mai ales.” Avea toată stângăcia unei femei puţin obişnuite cu asemenea griji şi, în acelaşi timp, curajul unei fiinţe care nu se teme decât de primejdii de altă natură şi cu mult mai cumplite.

Pe când Julien înfuleca cu poftă, iar iubita lui făcea glume pe seama mesei cam frugale, căci îi era groază să vorbească serios, uşa odăii fu zgâlţâită cu putere. Era domnul de Rênal.

— De ce te-ai încuiat? îi strigă el.

Julien abia avu vreme să se vâre sub canapea.

— Cum?! eşti îmbrăcată? spuse domnul de Rênal intrând; mănânci şi ţi-ai încuiat uşa cu cheia?

Într-o zi obişnuită, întrebarea aceasta, pusă cu toată uscăciunea conjugală, ar fi tulburat-o pe doamna de Rênal, dar acum simţea că soţul ei n-avea decât să se aplece un pic ca să dea cu ochii de Julien; căci domnul de Rênal

se aşezase pe scaunul unde stătuse Julien cu un minut mai înainte, chiar în faţa canapelei.

Durerea de cap servi drept scuză la toate. În timp ce domnul de Rênal, la rândul lui, îl povesti pe larg toate amănuntele partidei pe care o câştigase la biliardul Cazinoului – „o partidă de nouăsprezece franci, pe cinstea mea!” adăugă el – doamna de Rênal zări pe scaun, la trei paşi în faţa lor, pălăria lui Julien. Devenind şi mai calmă, începu să se dezbrace şi, într-o clipă, trecând repede prin spatele soţului, zvârli o rochie pe scaunul cu pălăria.

Domnul de Rênal plecă, în sfârşit. Ea îl rugă pe Julien să reînceapă povestea vieţii lui din seminar. „Ieri nu te-am ascultat; în timp ce tu vorbeai, mă gândeam cum să-mi fac curaj să te alung.”

Doamna de Rênal era nechibzuinţa însăşi. Vorbea cu glas tare; şi poate că se făcuse ora două dimineaţa, când fură întrerupţi de o bătaie puternică în uşă. Era tot domnul de Rênal.

— Deschide, repede. Sunt hoţi în casă! spuse el. Saint-Jean le-a găsit scara azi-dimineaţă.

— Iată sfârşitul sfârşitului, rosti doamna de Rênal, aruncându-se în braţele lui Julien. O să ne ucidă pe amândoi, nici vorbă să creadă în hoţi; am să mor în braţele tale, mai fericită în moarte decât am fost toată viaţa. Şi nu-i răspunse nimic domnului de Rênal, care se înfurie, şi-l sărută pătimaşă pe Julien.

— Salveaz-o pe mama lui Stanislas, îi spuse acesta privind-o poruncitor. Am să sar în curte prin fereastra cabinetului şi am să fug prin grădină. Cainii m-au recunoscut. Fă-mi un pachet din haine şi aruncă-mi-l în grădină, de îndată ce va fi cu putinţă. Până atunci, lasă-i să spargă uşa. Şi mai ales nu mărturisi nimic, îţi interzic. E mai bine ca el să aibă numai bănuieli decât certitudini.

— Ai să mori sărind! fu singurul ei răspuns şi singura ei grijă.

Se duse cu el până la fereastra cabinetului; apoi găsi timp să-i ascundă hainele. În sfârşit, îl deschise soţului său, care fierbea de mânie. Acesta se uită prin odaie, prin cabinet, fără să scoată o vorbă, şi dispăru. Hainele lui Julien fură aruncate pe fereastră, el le prinse şi apoi porni în goană spre partea din vale a grădinii, pe unde curgea râul Doubs.

Pe când alerga, auzi şuierând un glonte şi, îndată după aceea, pocnetul unei puşti.

„Nu-i domnul de Rénal, se gândi Julien; el ar ochi mult mai prost.” Cainii goneau tăcuţi pe de lături; un al doilea glonte nimeri pesemne laba unuia

dintre ei, căci dulăul se porni să scoată nişte urlete jalnice. Julien sări peste zidul unei terase, făcu vreo cincizeci de paşi la adăpostul zidului şi începu să gonească din nou, în altă direcţie. Auzi glasuri care se strigau şi-l văzu lămurit pe servitor, duşmanul lui, trăgând un foc de puşcă. Un fermier începu să tragă şi el, de cealaltă parte a grădinii, dar Julien ajunsese acum pe malul râului, unde se îmbrăcă.

Peste un ceas, se afla la o leghe de Verrières, pe drumul Genevei. „Dacă au bănuieli, gândi Julien, atunci mă vor căuta pe drumul Parisului.”

II

Nu e drăguţă, n-are obrajii rumeni.

SAINTE-BEUVE

CAPITOLUL I
Plăcerile vieţii la tară

O rus quando ego te aspiciam![76]
VERGILIU

— Fără îndoială că domnul aşteaptă diligenta de astăzi pentru Paris îi spuse stăpânul hanului unde se oprise să mănânce.

— Pe cea de astăzi, sau pe cea de mâine, mi-e totuna, răspunse Julien.

Pe când făcea pe nepăsătorul, diligenta sosi. Erau două locuri libere.

— Cum, tu eşti, bietul meu Falcoz? îi spuse călătorul venit dinspre Geneva celui care se urca o dată cu Julien.

— Te credeam statornicit prin împrejurimile Lyonului, în vreo vale încântătoare, pe lângă Rhâne, vorbi Falcoz.

— Vai de statornicirea mea. Fug.

— Cum! Fugi? Tu, Saint-Giraud, cu înfăţişarea asta atât de cuminte, ai săvârşit vreo crimă? râse Falcoz.

— Pe cinstea mea, tot aia ar fi fost… Fug de viaţa îngrozitoare din provincie. Îmi place răcoarea pădurilor şi liniştea câmpului, după cum ştii; de multe ori m-ai învinuit că am o fire visătoare. N-am vrut în viaţa mea să aud vorbindu-se de politică, şi acum politica mă alungă.

— Dar din ce partid eşti?

— Din niciunul, şi asta mi-a adus pieirea. Politica mea e arta: îmi place muzica, pictura; o carte bună înseamnă un lucru de seamă pentru mine; curând împlinesc patruzeci şi patru de ani. Cât mai am de trăit? Cincisprezece, douăzeci, treizeci de ani cel mult? Ei bine, cred că peste treizeci de ani miniştrii vor fi ceva mai iscusiţi, dar la fel de cinstiţi ca şi cei de astăzi. Istoria Angliei îmi arată ca într-o oglindă viitorul nostru. Totdeauna o să se găsească vreun rege dornic să-şi sporească puterea; totdeauna ambiţia de a deveni deputat, gloria şi sutele de mii de franci câştigaţi de către Mirabeau[77] nu-i vor lăsa să doarmă pe bogătaşii din provincie; ei vor numi asta „a fi liberal” şi „a iubi poporul”. Totdeauna

dorinţa de a deveni pair sau gentilom al Camerei va fi imboldul celor cu păreri politice ultra. Pe nava statului, toată lumea va voi să ţină cârma, căci treaba asta e bine plătită. Oare nu se va găsi niciodată un biet locşor pentru un simplu călător?

— Hai, vino la fapte! Cu firea ta liniştită, trebuie să fie foarte hazlii. Nu cumva ultimele alegeri te alungă din provincie?

— Necazul mi se trage ceva mai de departe. Acum patru ani aveam patruzeci de ani şi o sută de mii de franci; astăzi am patru ani mai mult şi, probabil, cincizeci de mii de franci mai puţin, pe care o să-i pierd la vânzarea castelului meu din Montfleury, lângă Rhâne, într-o poziţie minunată. La Paris eram sătul până-n gât de comedia asta veşnică, la care te sileşte ceea ce voi numiţi civilizaţia secolului al XIX-lea. Eram însetat de viaţa aşezată si simplă. Şi-mi cumpăr un petec de moşie în munţi, lângă Rhâne, un loc cum nu mai e altul sub soare. Preotul satului şi boiernaşii de prin împrejurimi îmi fac curte vreme de şase luni; îl poftesc la masă; am părăsit Parisul, le spun, ca să nu mai discut şi să nu mai aud în viaţa mea discutându-se politică. După cum vedeţi, nu sunt abonat la niciun ziar. Cu cât îmi aduce poştaşul mai puţine scrisori, cu atât sunt mai mulţumit.

Socoteala mea nu se potrivea deloc cu a preotului; în scurtă vreme, mă pomenesc că, sunt supus la mii de cereri indiscrete, la hărţuieli etc. Eu voiam să dăruiesc două sau trei sute de franci pe an pentru săraci; banii îmi sunt ceruţi pentru asociaţiile pioase: a sfântului Iosif, a Fecioarei etc. Refuz: atunci mi se aduc o sumedenie de jigniri. Şi fac prostia să le pun la inimă. Nu mai pot ieşi dimineaţa să mă bucur de frumuseţea munţilor noştri, fără să dau de vreun necaz care mă trezeşte din visare şi-mi aminteşte în chip neplăcut oamenii şi răutatea lor. La procesiunea din preajma înălţării, de pildă, al cărei cântec îmi place (probabil e o melodie grecească), ogoarele mele nu sunt binecuvântate, pentru că, spune preotul, ele aparţin unui necredincios. Dacă vaca vreunei babe cucernice crapă, baba spune că a crăpat din pricina vecinătăţii unui heleşteu care e al meu, al nelegiuitului, al filosofului venit de la Paris şi, peste o săptămână, îmi găsesc toţi peştii cu burta în sus, otrăviţi cu var. Belelele se ţin lanţ de pretutindeni şi sub toate formele. Judecătorul de pace, un om cumsecade, dar care se teme să nu-şi piardă slujba, nu-mi da niciodată dreptate. Liniştea câmpenească e pentru mine un adevărat iad. Odată ce m-au văzut părăsit de preot, şeful congregaţiei din sat, odată ce m-au văzut lipsit de sprijinul căpitanului în retragere, şeful liberalilor, se năpustesc toţi asupra mea, până şi zidarul care

de un an de zile trăia de pe urma mea, până şi fierarul care a vrut să mă înşele când mi-a dres plugurile. Ca să am cât de cât un sprijin şi să-mi câştig, totuşi, câteva din procese, mă fac liberal; dar, după cum ai spus, vin alegerile astea blestemate şi mi se cere un vot…

— Pentru un necunoscut?

— Dimpotrivă, pentru un om pe care îl cunosc prea bine. Eu refuz. Cumplită nechibzuinţă! De-atunci, iată-mă şi cu liberalii în spinare. Situaţia mea devine de neîndurat.

Cred că dacă i-ar fi trăsnit prin minte preotului să mă acuze că mi-am ucis servitoarea, ar fi avut câte douăzeci de martori din fiecare tabără gata să jure că m-au văzut săvârşind crima.

— Vrei să trăieşti la ţară fără să slujeşti patimile vecinilor tăi, fără ca măcar să le asculţi trăncănelile? Ce greşeală!…

— În sfârşit, acum am îndreptat-o. Montfleury e scoasă la vânzare, pierd cincizeci de mii de franci, dacă va fi nevoie, dar sunt cât se poate de fericit că părăsesc iadul ăsta al făţărniciei şi al hărţuielilor. Mă duc să caut singurătatea şi pacea câmpenească în singurul loc din Franţa unde mai există, la etajul patru al vreunei clădiri, pe Champs-Elysees. Şi încă mai stau pe gânduri dacă să-mi încep sau nu cariera politică în cartierul Roule, dăruind anafura parohiei.

— Toate astea nu s-ar fi întâmplat pe vremea lui Bonaparte, spuse Falcoz cu ochii scânteind de mânie şi de părere de rău.

— Foarte bine, dar de ce nu s-a priceput să stea locului Bonaparte al tău? Tot ce îndur astăzi, de la el mi se trage.

Aici, Julien deveni şi mai atent. Înţelesese de la primul cuvânt că bonapartistul Falcoz era fostul prieten din copilărie de care domnul de Rênal se lepădase în 1816 şi că filosoful Saint-Giraud trebuia să fie frate cu şeful acela de birou de la prefectura din ***, care se pricepea atât de bine să capete pe nimica toată casele comunelor scoase la mezat.

— Şi toate astea de la Bonaparte al tău mi se trag, urmă Saint-Giraud. Un om cinstit la patruzeci de ani şi cu cincizeci de mii de franci, chiar dacă nu e în stare să facă rău nimănui, nu se poate stabili în provincie şi nu-şi poate găsi pacea acolo; popii şi nobilii împăratului îl alungă.

— Ah, nu-l vorbi de rău, se necăji Falcoz; niciodată Franţa nu s-a bucurat atâta de stima popoarelor ca în cei treisprezece ani cât a domnit el. Pe atunci exista măreţie în tot ce se făcea.

— Împăratul tău, lua-l-ar naiba, urmă omul de patruzeci şi patru de ani, n-a fost mare decât pe câmpurile lui de bătălie şi când a refăcut finanţele, pe la 1802. Ce-a însemnat toată purtarea lui de mai apoi? Cu şambelanii, cu fastul şi recepţiile de la Tuileries n-a făcut decât să reediteze toate necazurile monarhiei. Greşelile fuseseră îndreptate şi lucrurile puteau să mai meargă aşa un veac sau două. Nobilii şi popii au vrut să revină la starea dinainte, dar n-au mână de fier ca s-o impună publicului.

— Se cunoaşte după cum vorbeşti că ai fost patron de tipografie!

— Cine mă alungă de pe moşie? continuă fostul tipograf, mânios. Popii, pe care Napoleon i-a rechemat prin concordat[78], în loc să se poarte cu ei aşa cum se poartă statul cu medicii, cu avocaţii, cu astronomii, şi să nu vadă în ei decât nişte cetăţeni, fără să-i pese de meseria cu care îşi câştigă pâinea. Ar mai exista astăzi boieri obraznici, dacă Bonaparte al tău n-ar fi făcut baroni şi conţi? Nu, fiindcă le trecuse vremea. După popi, boiernaşii ăştia de la ţară m-au scos cel mai mult din sărite si m-au silit să mă fac liberal.

Discuţia dură la nesfârşit, căci subiectul acesta va da de vorbit Franţei încă cincizeci de ani de-acum încolo. Cum Saint-Giraud o ţinea morţiş că nu e chip să trăieşti în provincie, Julien îl dădu, timid, exemplul domnului de Rênal.

— Zău aşa, tinere, dar bun mai eşti la inimă! exclamă Falcoz; de Rênal s-a făcut ciocan ca să nu fie nicovală, şi încă ciocan năprasnic. Dar îl şi văd întrecut de Valenod. O cunoşti pe puşlamaua asta? Iată adevăratul om al secolului. Ce-o să spună domnul de Rênal al dumitale când, peste trei sau patru zile, o să se vadă scos din slujbă şi înlocuit cu Valenod?

— Atunci o să rămână între patru ochi cu păcatele lui, spuse Saint-Giraud. Aşadar, cunoşti orăşelul Verrières, tinere? Bonaparte, bătu-l-ar Dumnezeu cu vechiturile lui monarhice cu tot, a făcut posibilă domnia Rênalilor şi a Chélanilor, care a adus după ea domnia Valenozilor şi a Maslonilor.

Discuţia aceasta politică, deloc veselă, îl miră pe Julien şi-l împiedică să se lase în voia viselor pline de voluptate.

Primul aspect al Parisului, văzut de departe, nu-l impresiona prea mult. Iluziile despre viitor mai aveau de luptat cu amintirea, vie încă, a celor douăzeci şi patru de ore abia petrecute la Verrières. Îşi jură că va avea totdeauna grijă de copiii iubitei sale şi că va lăsa totul ca să-i ocrotească, dacă neobrăzarea popilor va aduce republica şi prigoana împotriva nobililor.

Ce s-ar fi întâmplat în noaptea sosirii la Verrières dacă, în clipa când îşi rezemase scara la fereastra dormitorului doamnei de Rênal, ar fi găsit odaia ocupată de un străin sau de domnul de Rênal?

Dar şi câte plăceri în primele două ore, când iubita lui voia, sincer, să-l alunge şi când el îşi pleda cauza, stând lângă dânsa, în beznă! Un suflet ca al lui Julien e urmărit de asemenea amintiri toată viaţa. Restul întâlnirii începuse de pe acum să se confunde cu primele timpuri ale dragostei trăite cu paisprezece luni în urmă.

Julien fu deşteptat din adânca lui visare, căci diligenta se opri. Tocmai intrau în curtea poştei, pe strada J.-J. Rousseau.

— Du-mă la Malmaison, îi spuse el primului birjar întâlnit.

— La ora asta, domnule? Ce să faceţi acolo?

— Ce-ţi pasă? Dă-i drumu…

Orice pasiune adevărată nu vrea să ştie de nimic altceva decât de ea. De asta, mi se pare, patimile sunt atât de ridicole la Paris, unde vecinul dă zor că te gândeşti prea mult la el. N-am să descriu emoţia puternică ce l-a cuprins pe Julien la Malmaison. A plâns!

„Cum! cu toate zidurile acelea albe şi urâte, construite în anul acesta şi care taie parcul în felii?” Da, domnule: pentru Julien, ca şi pentru posteritate, nu se mai afla nimic între Arcole, Sfânta Elena si Malmaison[79].

Seara, Julien şovăi multă vreme până să intre într-o sală de spectacole; avea idei ciudate despre locul acesta de pierzanie.

O neîncredere adâncă îl împiedica să admire Parisul viu; nu-l emoţionau decât monumentele lăsate de eroul lui.

„Iată-mă aşadar în centrul intrigii şi al ipocriziei! Aici domnesc ocrotitorii marelui vicar de Frilair.”

În seara celei de-a treia zile, curiozitatea învinse dorinţa de a vedea totul înainte de a i se înfăţişa părintelui Pirard. Acesta îl explică, cu multă răceală, felul de viaţă care îl aştepta la domnul de La Mole.

— Dacă în câteva luni n-ai să te dovedeşti folositor, ai să te întorci la seminar, dar pe uşa cea mare. Ai să locuieşti la marchiz, unul dintre nobilii cei mai de frunte ai Franţei. Ai să porţi vestminte negre, dar ca un om în doliu, nu ca o faţă bisericească. Îţi cer ca de trei ori pe săptămână să urmezi cursurile de teologie într-un seminar unde am să te duc chiar eu. În fiecare zi, la amiază, te vei instala în biblioteca marchizului, care se gândeşte să te folosească pentru întocmirea scrisorilor legate de procese şi pentru alte afaceri. Marchizul face o însemnare, în două cuvinte, pe marginea fiecărei

scrisori primite, ce fel de răspuns trebuie dat. Am susţinut că, peste trei luni, vei fi în stare să întocmeşti singur răspunsurile în aşa fel încât, din douăsprezece supuse aprobării marchizului, el să poată semna opt sau nouă. Seara, la opt, îl vei pune biroul în ordine, iar la zece vei fi liber. S-ar putea întâmpla, urmă părintele Pirard, ca vreo bătrână doamnă, sau vreun bărbat cu glas mieros să te facă să întrezăreşti avantaje imense sau să-ţi ofere fără pic de ruşine bani, ca să le arăţi scrisorile primite de marchiz…

— Vai, părinte! se roşi Julien.

— E ciudat că, sărac cum eşti, şi după un an de seminar, îţi mai rămân încă asemenea indignări pline de virtute, spuse preotul cu un zâmbet amar. Tare orb trebuie să fi fost! „Să fie oare puterea sângelui?” se întrebă abatele în şoaptă, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi. Lucrul cel mai ciudat, adăugă el privindu-l pe Julien, e că marchizul te cunoaşte… Nu ştiu cum… Pentru început, îţi dă o leafă de o sută de ludovici pe an. E un om care face totul după toane, ăsta e cusurul lui; şi o să se întreacă la copilării cu tine. Dacă va fi mulţumit, leafa ţi se poate urca mai apoi până la opt mii de franci. Dar îţi dai seama, urmă preotul cu glas nu tocmai prietenos, că banii ăştia nu ţi-i dă de ochii tăi frumoşi. E vorba să-i fii util. În locul tău, eu as vorbi puţin şi, mai ales, n-aş vorbi niciodată despre ceea ce nu ştiu. Ah, mai spuse părintele Pirard, am luat unele informaţii pentru tine; uitam familia domnului de La Mole. Are doi copii, o fată şi un băiat de nouăsprezece ani, deosebit de elegant, un soi de trăsnit care nu ştie niciodată acum ce-o să născocească peste un ceas. E deştept şi curajos; a luptat în Spania. Marchizul speră, nu ştiu de ce, că te vei împrieteni cu tânărul conte Norbert. I-am spus că eşti un bun latinist şi s-o fi gândit poate că ai să-i înveţi fiul să rostească vreo câteva fraze, gata făcute, despre Cicero şi Vergiliu. Dacă aş fi în locul tău, nu m-aş lăsa niciodată luat peste picior de tânărul acesta frumos; şi, înainte de a răspunde semnelor lui de împrietenire, de o politeţe desăvârşită, dar cam înveninate de ironie, l-aş lăsa să încerce de mai multe ori. N-am să-ţi ascund faptul că tânărul conte de La Mole te va privi la început cu dispreţ, fiindcă nu eşti decât un burghez neînsemnat. Strămoşul lui a fost curtean şi a avut cinstea să fie decapitat în *Place de Grève*, la 26 aprilie 1574, pentru o uneltire politică. Tu nu eşti decât fiul unui cherestegiu din Verrières şi, mai mult, primeşti leafă de la taică-său. Cântăreşte bine deosebirile acestea şi studiază în Moreri[80] istoria familiei de La Mole; toţi linguşitorii care iau masa la ei fac, din când în când, ceea ce ei numesc aluzii delicate în privinţa aceasta. Ia seama la felul cum vei răspunde

ironiilor domnului conte Norbert de La Mole, comandant al unui escadron de husari şi viitor *pair* al Franţei; să nu vii după aceea să mi te plângi.

— Mi se pare, spuse Julien făcându-se roşu ca focul, că nici n-ar trebui să-i răspund unui om care mă dispreţuieşte.

— Habar n-ai despre ce fel de dispreţ e vorba; n-o să se vădească decât prin laude exagerate. Dacă ai fi un neghiob, te-ai putea lăsa înşelat de ele; dar dacă vrei să faci carieră, trebuie să te laşi înşelat.

— Şi când toate acestea nu-mi vor mai fi pe plac, voi fi oare un nerecunoscător dacă mă voi întoarce în chiliuţa mea cu numărul 103?

— Fără îndoială, răspunse preotul, toţi binevoitorii casei te vor bârfi, dar atunci mă voi ivi eu. *Adsum qui feci.* Le voi spune că hotărârea a fost luată de mine.

Julien se simţea adânc mâhnit de tonul amar şi aproape răstit pe care îl observa la părintele Pirard; tonul acesta înecă ultimul răspuns.

Adevărul este că pe părintele Pirard îl mustra conştiinţa pentru dragostea purtată lui Julien, iar amestecul lui atât de direct în soarta altuia îl făcea să simtă un fel de teamă religioasă.

— Ai s-o vezi pe doamna marchiză de La Mole, adăugă el cu aceeaşi asprime în glas, ca şi cum şi-ar fi îndeplinit o îndatorire neplăcută. E o femeie înaltă şi blondă, cucernică, mândră, nespus de politicoasă şi cât se poate de neînsemnată. E fiica bătrânului duce de Chaulnes, atât de bine cunoscut pentru prejudecăţile lui nobiliare. Doamna aceasta nobilă e un soi de mic tratat, bine conturat, a aceea ce formează, în fond, caracterul femeilor din rangul ei. Ea, una, nu ascunde deloc faptul că a avea strămoşi care au luat partea la cruciade e singurul merit în faţa căruia se pleacă. Banii nu vin decât mult mai în urmă: te miră? nu ne mai aflăm în provincie, dragul meu. În salonul ei vei auzi mari seniori vorbind despre prinţii noştri într-un fel ciudat de uşuratic. Cât despre doamna de La Mole, ea coboară glasul, din respect, de câte ori e rostit numele unui prinţ şi mai ales al unei prinţese. Nu te-aş sfătui să spui vreodată în faţa ei că Filip al II-lea sau Henric al VIII-lea au fost nişte monştri. Au fost REGI, şi asta le dă drepturi imprescriptibile la respectul tuturor şi mai ales la respectul celor de rând, ca tine şi ca mine. Totuşi, adăugă părintele Pirard, noi suntem feţe bisericeşti, căci ea te va socoti astfel; şi, în această calitate, ne priveşte ca pe nişte slugi, necesare pentru mântuirea ei.

— Părinte, spuse Julien, mă tem că n-o să rămân multă vreme la Paris.

— Foarte bine; dar la aminte că oameni de rangul nostru nu-şi pot face o situaţie decât cu ajutorul marilor seniori. Cu acel nu-ştiu-ce, nedesluşit pentru mine, care există în firea ta, dacă nu-ţi faci o situaţie, vei fi prigonit; pentru tine, cale de mijloc nu există. Nu te amăgi. Oamenii văd că nu-ţi fac plăcere când încearcă să-ţi vorbească; într-o ţară ca a noastră, în care situaţia socială e totul, dacă nu ajungi să fii prezentat, te paşte nenorocirea. Ce-ai fi ajuns la Besançon, fără toana asta a marchizului de La Mole? Într-o bună zi vei înţelege ce lucru neobişnuit face el pentru tine şi, dacă nu eşti cumva o fiară, îl vei păstra lui şi familiei lui o veşnică recunoştinţă. Câţi sărmani preoţi, mult mai învăţaţi decât tine, au trăit ani şi ani la Paris din cei cincisprezece gologani câştigaţi de pe urma liturghiei şi din cei zece gologani luaţi de pe urma trecerii lor pe la Sorbona!… Adu-ţi aminte ce-ţi povesteam iama trecută despre primii ani ai păcătosului aceluia de cardinal Dubois[81]. Nu cumva, din trufie, îţi închipui că eşti mai talentat decât el? Eu, de pildă, având o fire potolită şi modestă, gândeam că voi închide ochii în seminarul meu; am avut naivitatea să-l îndrăgesc. Ei bine, era să fiu alungat, când mi-am dat demisia. Ştii care îmi era toată averea? Cinci sute douăzeci de franci, nici mai mult nici mai puţin; n-aveam niciun prieten şi abia dacă puteam număra două, trei cunoştinţe. Domnul de La Mole, pe care nu-l văzusem niciodată, m-a scos din impas; a fost de ajuns să rostească un singur cuvânt şi mi s-a dăruit o parohie în care toţi enoriaşii sunt oameni înstăriţi, cu purtări frumoase; cât despre venitul ce mi-l aduce, mi-e şi ruşine, într-atât e de disproporţionat cu munca mea. Ţi-am vorbit atâta, doar ca să-ţi deschid puţin capul. Şi încă ceva: din nenorocire, am o fire supărăcioasă; s-ar putea întâmpla să nu mai stăm de vorbă unul cu altul. Dacă aerele marchizei sau glumele proaste ale fiului ei îţi vor face cu totul de nesuferit rămânerea în casa lor, te sfătuiesc să-ţi termini studiile în vreun seminar, la treizeci de leghe de Paris, mai degrabă spre nord decât spre sud. În nord există mai multă civilizaţie şi mai puţină nedreptate; şi apoi, adăugă el coborând glasul, trebuie să-ţi mărturisesc că vecinătatea cu ziarele din Paris îl sperie pe micii tirani. Dacă o să ne facă plăcere să ne vedem, iar casa marchizului n-o să-ţi convină, îţi voi oferi postul de diacon şi vom împărţi pe din două ce aduce parohia. Îţi datorez asta şi încă mai mult decât atât, pentru oferta neobişnuită pe care mi-ai făcut-o la Besançon, rosti el, nelăsându-l pe Julien să-i mulţumească. Dacă în loc de cinci sute douăzeci de franci n-aş fi avut nimic, m-ai fi salvat.

Părintele Pirard părea că-şi pierduse asprimea glasului. Spre marea lui ruşine, Julien simţi lacrimi în ochi; ar fi dorit din toată inima să se arunce în braţele prietenului său şi nu se putu împiedica să-i spună, cu aerul cel mai bărbătesc cu putinţă:

— Tata m-a urât încă din leagăn; asta a fost una din marile mele suferinţe; acum, însă, nu mă mai plâng împotriva ursitei, căci am găsit un tată în dumneata, părinte.

— Bine, bine, făcu preotul stânjenit; apoi, amintindu-şi la timp o frază de pe vremea când fusese directorul seminarului: nu trebuie niciodată să spui ursita, fiul meu, spune întotdeauna pronia cerească.

Trăsura se opri; birjarul ridică ciocanul de bronz al unei porţi uriaşe: era PALATUL LA MOLE; şi, ca nu cumva să se înşele trecătorii, cuvintele acestea puteau fi citite pe o marmură neagră, deasupra porţii.

Afectarea aceasta îl displăcu lui Julien. „Se tem într-atâta de iacobini! Li se năzare câte un Robespierre şi cotiga lui de după fiecare tufiş; câteodată te fac să mori de râs cu spaima lor şi-şi scriu, totuşi, numele pe case în aşa fel ca să fie recunoscute de departe, când e răscoală, şi să fie jefuite.” îi spuse părintelui Pirard ce gândea.

— Ah! biet copil, curând-curând ai să-mi fii diacon. Ce idee groaznică ţi-a venit în minte!

— Nimic nu mi se pare mai simplu, mărturisi Julien.

Gravitatea portarului şi, mai ales, curăţenia curţii îl umplură de admiraţie. Era o vreme minunată.

— Ce arhitectură măreaţă! îi spuse el prietenului său. Era vorba despre una din clădirile acelea cu faţada grozav de plată, din foburgul Saint-Germain, ridicate cam pe vremea morţii lui Voltaire. Niciodată moda şi frumuseţea n-au fost mai departe una de alta, ca atunci.

CAPITOLUL II
Intrare în lume

Amintire înduioşătoare şi ridicolă;
primul salon în care, la optsprezece
ani, te iveşti singur şi fără niciun sprijin!
Privirea oricărei femei era de-ajuns
să mă intimideze. Cu cât doream mai
mult să plac, cu atât deveneam mai
stângaci îmi făceam, despre toate,
ideile cele mai false cu putinţă;
sau mă lăsam atras fără niciun motiv,
sau vedeam un duşman în orice om,
doar fiindcă mă privise prea serios.
Dar, pe atunci, printre cumplitele
nenorociri ale timidităţii mele,
cât de frumoasă era o zi frumoasă!
KANT

Julien se opri uluit în mijlocul curţii.

— Cată să pari mai cu judecată, îi spuse părintele Pirard; întâi îţi vin nişte idei îngrozitoare şi pe urmă te porţi ca un copil! Unde e *nil mirari* al lui Horaţiu? (Niciodată să nu arăţi înflăcărare). Gândeşte-te că mulţimea asta de lachei, văzându-te statornicit aici, va căuta să râdă de tine; te vor socoti un egal, pus pe nedrept deasupra lor. Sub aparenţa cumsecădeniei, a sfaturilor bune, a dorinţei de-a te îndruma, vor încerca să te împingă la cine ştie ce gugumanii.

— Să încerce numai! făcu Julien muşcându-şi buzele şi redevenind neîncrezător.

Saloanele de la primul etaj, pe care le străbătură ca să ajungă la biroul marchizului, ţi s-ar fi părut, o, cititorule, la fel de triste pe cât erau de măreţe. Dacă ţi-ar fi fost dăruite aşa cum se aflau, n-ai fi primit să locuieşti în ele; acolo e patria căscatului şi a raţionamentului trist. Pe Julien însă, îl

încântară şi mai mult. „Cum poţi fi nefericit, se gândea el, când ai o locuinţă atât de splendidă!”

În sfârşit, cei doi ajunseră la cea mai urâtă dintre încăperile acestei minunate locuinţe: lumina abia dacă se strecura înăuntru; acolo se afla un omuleţ slab, cu privirea pătrunzătoare şi cu o perucă blondă pe cap. Părintele Pirard se întoarse spre Julien şi-l prezentă. Era marchizul. Julien putu cu greu să-l recunoască, într-atât i se păru de politicos. Nu mai era marele senior, cu înfăţişarea atât de trufaşă, de la mănăstirea din Bray-la-Haut. I se păru că peruca are prea mult păr. Datorită acestei impresii, nu se intimidă deloc Urmaşul prietenului lui Henric al III-lea i se păru mai întâi că are o înfăţişare destul de neînsemnată. Era foarte slab şi nu stătea o clipă locului. Dar curând observă că marchizul avea, faţă de cel cu care vorbea, o politeţe mai plăcută chiar decât a episcopului de Besançon. Audienţa nu dură nici trei minute. Când ieşi, preotul îi spuse lui Julien:

— L-ai privit pe marchiz de parcă ai fi vrut să-l zugrăveşti pe-o pânză. Eu nu mă pricep la ceea ce oamenii ăştia numesc politeţe; curând, tu ai să ştii mai multe decât mine în privinţa asta; dar, oricât, îndrăzneala privirii tale nu mi s-a părut politicoasă.

Se urcară iar în trăsură; birjarul opri lângă bulevard; preotul îl conduse pe Julien de-a lungul unor saloane. Tânărul văzu că acolo nu se aflau mobile. Tocmai privea o minunată pendulă aurită, înfăţişând o scenă necuviincioasă după părerea lui, când un domn foarte elegant se apropie râzând. Julien se înclină puţin.

Domnul zâmbi şi-i puse mâna pe umăr. Julien tresări, făcu un salt înapoi şi se roşi de mânie. Părintele Pirard, cu toată seriozitatea lui, râse cu lacrimi. Domnul era un croitor.

— Te las liber pentru două zile, îi spuse preotul plecând; abia atunci vei putea fi prezentat doamnei de La Mole. Un altul te-ar păzi ca pe-o fecioară în primele clipe ale şederii tale în acest nou Babilon. Cazi în pierzanie fără zăbavă, dacă îţi este dat să cazi, şi voi scăpa şi eu de slăbiciunea de a-ţi purta de grijă. Poimâine dimineaţă, croitorul acesta are să-ţi aducă două rânduri de haine; îl vei da cinci franci băiatului care ţi le va proba. Altminteri, nu prea-i face pe parizieni să-ţi audă sunetul glasului. Dacă scoţi o vorbă, ei vor găsi deîndată o pricină să râdă de tine. E talentul lor. Poimâine, la prânz, să fii la mine… Hai, aruncă-te în braţele pierzaniei… Uitam; du-te de-ţi comandă încălţăminte, cămăşi, o pălărie, la adresele notate aici.

Julien privi scrisul de pe adrese.

— E al marchizului, spuse preotul. Marchizul e un om activ, care are grijă de toate şi-i place mai curând să facă singur lucrurile decât să poruncească altora. Te la pe lângă el ca să-l scuteşti de grijile astea. Vei avea destulă minte să îndeplineşti cum trebuie toate lucrurile pe care omul acesta ager ţi le va spune pe jumătate? Asta, viitorul ne-o va dovedi: la seama!

Julien intră, fără să scoată o vorbă, la meşterii notaţi pe adrese; băgă de seamă că e primit cu respect, iar cizmarul, trecându-i numele în registrul lui, scrise: domnul Julien de Sorel.

La cimitirul Pere-Lachaise, un domn foarte îndatoritor şi mai ales foarte slobod la gură se oferi să-i arate lui Julien mormântul mareşalului Ney[82], pe care o politică iscusită îl lipseşte de cinstea unui epitaf. Dar, când se despărţi de liberalul acesta, care, cu lacrimi în ochi. aproape că îl strângea în braţe, Julien nu mai avea ceas. Îmbogăţit cu o astfel de experienţă, peste două zile, la amiază, se înfăţişă părintelui Pirard care îl privi îndelung.

— Poate că ai să devii un înfumurat, îi spuse preotul cu severitate. Julien părea un tinerel în mare doliu; arăta într-adevăr bine, dar bunul preot era prea provincial el însuşi ca să-şi dea seama că Julien mai păstrase încă mişcarea aceea a umerilor care, în provincie, vrea să arate totodată şi eleganţă, şi importanţă. Văzându-l pe Julien, marchizul îl judecă graţiile cu totul altfel decât preotul şi îl întrebă:

— Ai avea ceva împotrivă dacă domnul Sorel ar lua lecţii de dans?

Părintele Pirard rămase înmărmurit.

— Nu, răspunse el în cele din urmă, Julien nu e preot.

Marchizul, urcând două câte două treptele unei scăriţe dosnice, se duse el însuşi să-l instaleze pe eroul nostru într-o frumoasă mansardă care dădea spre imensa grădină a casei. Şi îl întrebă câte cămăşi îşi cumpărase.

— Două, răspunse Julien, intimidat că vede un senior atât de mare coborându-se până la asemenea amănunte.

— Foarte bine, urmă marchizul cu un aer serios şi cu un ton oarecum poruncitor şi scurt, care-i dădu de gândit lui Julien; foarte bine! mai ia-ţi încă douăzeci si două de cămăşi. Iată leafa dumitale pe primele trei luni.

Coborând de la mansardă, marchizul chemă la el un om mai în vârstă.

— Arsene, îi spuse, dumneata îl vei servi pe domnul Sorel.

Peste câteva minute, Julien se afla singur, într-o bibliotecă minunată; clipa aceea îl fu nespus de plăcută. Ca să nu fie surprins într-o asemenea

stare de emoţie, se ascunse într-un ungher întunecos; de acolo privea cu încântare cotorul lucitor al cărţilor „Am să le pot citi pe toate, îşi spuse el. Cum să nu-mi placă aici? Domnul de Rênal s-ar fi crezut dezonorat pe vecie dacă ar fi făcut măcar a suta parte din câte a făcut marchizul de La Mole pentru mine. Dar să vedem ce am de copiat."

După ce termină lucrul, Julien se apropie de cărţi; cât pe ce să înnebunească de bucurie văzând o ediţie Voltaire. Dădu fuga şi deschise uşa bibliotecii, ca nu cumva să fie luat pe neaşteptate. Apoi gustă plăcerea de a răsfoi, pe rând, cele optzeci de volume. Fiecare volum era legat cum nu se poate mai frumos; o capodoperă a celui mai bun legător din Londra. Asta făcu ca admiraţia lui Julien să nu mai cunoască margini.

Peste un ceas, marchizul intră, privi copiile şi observă cu mirare că Julien scria *cela* cu doi 1, *cella*. „Oare tot ce mi-a spus preotul despre ştiinţa lui să fie numai o poveste?" Marchizul, foarte dezamăgit, îi spuse cu blândeţe:

— Nu prea eşti sigur pe ortografie?

— Adevărat, mărturisi Julien, fără să-i dea prin minte că-şi făcea rău; îl mişcase bunătatea marchizului, care îl amintea tonul băţos al domnului de Rênal.

„Toată încercarea cu acest preot tinerel din Franche-Comté e pierdere de vreme, gândi marchizul; şi aveam atâta nevoie de un om de încredere!"

— *Cela* se scrie cu un singur l, îi spuse marchizul: când vei isprăvi copiile, caută în dicţionar cuvintele de a căror ortografie nu eşti prea sigur.

La ora şase, marchizul trimise să-l cheme şi se uită cu vădită mâhnire la cizmele lui Julien.

— Am greşit uitând să-ţi spun că, în fiecare zi, la orele cinci şi jumătate, trebuie să te îmbraci.

Julien îl privi fără să priceapă despre ce e vorba.

— Adică să-ţi pui pantofi. Arséne are să-ţi aducă aminte; astăzi am să te scuz eu.

După ce rosti aceste cuvinte, domnul de La Mole intră cu Julien într-un salon strălucind de aurării. În ocazii asemănătoare, domnul de Rênal nu uita niciodată să mărească pasul ca să poată trece primul pragul uşii. Mica vanitate a fostului său stăpân îl făcu pe Julien să calce pe piciorul marchizului, pricinuindu-i o mare durere, datorită podagrei. „Ah, mai e şi bădăran pe deasupra", îşi spuse domnul de La Mole. Apoi îl prezentă pe Julien unei femei înalte, cu aspect impunător. Era marchiza. Julien găsi că are un aer neobrăzat, cam ca al doamnei de Maugiron, soţia subprefectului

din plasa Verrières, când lua parte la ospăţul de la Saint-Charles. Fiind emoţionat de măreţia deosebită a salonului, Julien nu auzi ce spunea domnul de La Mole. Marchiza abia dacă îl învrednici cu o privire. În salon se mai aflau şi câţiva bărbaţi; printre aceştia Julien îl descoperi, cu o plăcere de nespus, pe tânărul episcop de Agde, care binevoise să-i vorbească acum câteva luni, la ceremonia de la Bray-le-Haut. Tânărul prelat se sperie, nici vorbă, de privirile dubioase pe care, din sfiiciune, Julien le aţintea asupra lui, şi nici nu se gândi măcar să-l recunoască pe acest provincial.

Lui Julien i se păru că oamenii adunaţi în salon aveau în ei ceva trist şi silit; la Paris se vorbeşte încet şi fleacurile nu sunt exagerate.

Un tânăr frumos, cu mustăţi, foarte palid şi foarte zvelt, intră pe la orele şase şi jumătate; tânărul avea un cap foarte mic.

— Te laşi totdeauna aşteptat, îi spuse marchiza, căreia el îl sărută mâna.

Julien înţelese că tânărul era contele de La Mole. Si îl găsi încântător, din capul locului.

„E oare cu putinţă ca el să fie omul ale cărui ironii jignitoare mă vor alunga din casă?” gândi Julien.

Tot privindu-l pe contele Norbert, Julien observă că era încălţat cu cizme şi purta pinteni. „Iar eu trebuie să fiu în pantofi, ca un inferior, după câte se pare”. Se aşezară la masă. Julien o auzi pe marchiză rostind o vorbă aspră şi ridicând puţin glasul. Aproape în aceeaşi clipă zări o tânără, foarte blondă şi foarte bine făcută, care venise să se aşeze chiar în faţa lui. Nu-i plăcu deloc; şi totuşi, privind-o cu atenţie, îşi spuse că nu mai văzuse în viaţa lui nişte ochi atât de frumoşi; dar ochii aceştia vădeau o mare răceală sufletească. Mai apoi, Julien găsi că ei aveau expresia omului plictisit care îl cercetează pe ceilalţi dar îşi aduce aminte şi de îndatorirea de a le impune. „Şi doamna de Rênal avea ochii foarte frumoşi, îşi spunea el; lumea îi lăuda mereu; dar ei n-aveau nimic comun cu ochii ăştia.” Julien n-avea destulă experienţă ca să-şi dea seama că focul care licărea din când în când în ochii domnişoarei Mathilde – aşa auzise că o cheamă – era focul vioi al inteligenţei. Când ochii doamnei de Rênal se însufleţeau, atunci mocnea în ei focul patimilor sau indignarea plină de mărinimie la auzul vreunei fapte rele. Spre sfârşitul mesei, Julien găsi cuvântul care să exprime frumuseţea ochilor domnişoarei de La Mole: „Sunt scânteietori”, îşi spuse el. Altminteri, fata semăna leit cu maică-sa, care îl displăcea din ce în ce mai mult şi încetă s-o mai privească. In schimb, contele Norbert i se părea admirabil în toate privinţele. Julien era

atât de cucerit de înfăţişarea contelui, încât nu-i veni în minte să fie invidios şi nici să-l urască pentru faptul că era mai bogat şi mai nobil decât el.

Găsi însă că marchizul pare plictisit. Când să se aducă cel de-al doilea fel, domnul de La Mole îi spuse fiului său:

— Norbert, îţi cer să fii bun cu domnul Julien Sorel, pe care l-am luat de curând în statul meu major şi din care vreau să fac un om, dacă îmi va da posibilitatea. E secretarul meu, îi spuse marchizul vecinului său, si scrie *cela* cu doi l.

Toată lumea se uită la Julien; el îşi înclină capul, cam prea mult, spre Norbert. Dar, în general, privirea lui plăcu tuturor.

Pesemne că marchizul vorbise despre felul de educaţie primit de către Julien, căci unul dintre oaspeţi îl puse o întrebare în legătură cu Horaţiu. „Vorbind despre Horaţiu, l-am câştigat pe episcopul de Besançon, îşi spuse Julien; se vede că nu cunosc alt autor.” Începând din clipa aceea, îşi recapătă stăpânirea de sine. Şi asta nu-i fu greu, căci tocmai hotărâse că, în ochii lui, domnişoara de La Mole nu va fi niciodată o femeie. De când cu seminarul, avea cele măi proaste păreri despre oameni şi se lăsa greu intimidat de ei. Şi ar fi fost pe deplin liniştit, dacă sufrageria ar fi fost mobilată cu mai puţină măreţie. De fapt, însă, două oglinzi înalte de peste doi metri, în care îl privea din când în când pe cel ce-i pusese întrebarea despre Horaţiu, îl mai stânjeneau încă. Pentru un provincial, frazele lui nu erau prea lungi. Avea ochi frumoşi, cărora sfiiciunea temătoare sau fericită, atunci când răspundea bine, le sporea strălucirea. Comesenii îl găsiră plăcut. Un examen de acest fel aducea un pic de voioşie unui ospăţ atât de grav. Marchizul îl făcu semn celui care îl întrebase pe Julien să nu-l slăbească deloc. „Te pomeneşti că ştie ceva!” se gândi el.

Julien răspunse, născocindu-şi ideile, şi pierdu îndeajuns din timiditate ca să arate, dacă nu mult spirit, lucru imposibil pentru cine nu cunoaşte limba folosită la Paris, cel puţin idei noi, deşi înfăţişate fără graţie şi nu tocmai la locul lor; iar cei de faţă îşi dădură seama că stăpâneşte perfect latina.

Adversarul lui Julien era un membru al Academiei de Inscripţii, care, din întâmplare, ştia latineşte; descoperind în Julien un cunoscător al literaturii antice, nu se mai temu că-l va face de râs şi căută cu adevărat să-l încurce, în focul luptei, Julien uită în sfârşit mobila măreaţă din sufragerie şi dezvoltă, cu privire la poeţii latini, nişte păreri pe care adversarul lui nu le mai citise nicăieri. Ca un om cinstit ce era, acesta îl aduse laude tânărului secretar. Din fericire, se începu o discuţie asupra problemei dacă Horaţiu a

fost sărac sau bogat; dacă fusese un om plăcut, voluptos şi nepăsător, făcând versuri ca să se distreze, ca Chapelle[83], prietenul lui Moliere şi al lui La Fontaine; sau un pârlit de poet premiat, un poet de curte, care făcea ode pentru ziua de naştere a regelui, ca Southey[84], acuzatorul lordului Byron. Se vorbi despre starea societăţii sub domnia lui August, şi sub a lui George al IV-lea; în amândouă epocile, nobilimea fusese atotputernică; dar la Roma, ea îşi vedea puterea smulsă de către Mecena[85], care nu era decât un simplu cavaler; iar în Anglia, ea îl adusese pe George al IV-lea, încetul cu încetul, aproape la starea unui doge al Veneţiei. Discuţia aceasta păru să-l mai scoată pe marchiz din toropeala în care, de la începutul mesei, îl cufundase plictiseala.

Atunci când se rosteau nume mai noi, ca Southey, lord Byron, George al IV-lea, pe care le auzea pentru prima oară, Julien nu înţelegea nimic. Dar toată lumea văzu că, de câte ori venea vorba despre fapte petrecute la Roma şi a căror cunoaştere putea fi dobândită din operele lui Horaţiu, Marţial, Tacit etc, el avea o superioritate neîndoielnică. Julien repetă câteva idei prinse de la episcopul de Besançon, în faimoasa convorbire avută cu acel prelat; şi ele plăcură de asemenea.

Când se plictisiră să tot vorbească despre poeţi, marchiza, pentru care era lege să admire tot ce-l distra pe soţul ei, binevoi să-l privească pe Julien. „Stângăcia acestui tânăr preot poate că ascunde un om învăţat”, îl şopti marchizei academicianul care se afla lângă ea; şi Julien auzi câte ceva din spusele academicianului. Frazele gata-făcute mulţumeau pe deplin inteligenţa gazdei; marchiza şi-o însuşi pe aceasta, referitoare la Julien, şi se simţi mulţumită că-l poftise pe academician la masă. „îl distrează pe domnul de La Mole”, gândi ea.

CAPITOLUL III
Primii paşi

Această nesfârşită vale, plină cu
lumini strălucitoare şi cu atâtea mii
de oameni, îmi la ochii. Niciunul
nu mă cunoaşte, toţi îmi sunt superiori.
Mintea mi se pierde.
REINA[86], Poemi dell'av.

A doua zi, foarte devreme, pe când Julien făcea copiile scrisorilor în bibliotecă, domnişoara Mathilde intră acolo, printr-o uşiţă laterală, foarte bine ascunsă îndărătul cărţilor; în timp ce Julien admira invenţia aceasta, domnişoara Mathilde părea foarte mirată şi contrariată că dăduse peste el acolo. Julien găsi că, deşi era încă somnoroasă, avea o înfăţişare aspră, mândră şi cam bărbătească. Domnişoara de La Mole avea obiceiul tainic să fure cărţi din biblioteca tatălui ei, când el nu era acolo. Prezenţa lui Julien îl făcea zadarnic drumul din dimineaţa aceasta şi o necăjea cu atât mai mult, cu cât venise să caute al doilea volum din Prinţesa Babilonului de Voltaire, ceea ce constituia un adaos vrednic de o educaţie în întregime monarhică şi religioasă, desăvârşită de Sacré-Coeur. Biata fată, la nouăsprezece ani, pesemne că simţea nevoia de lucruri care să-i aţâţe mintea, de vreme ce se interesa de un roman. Contele Norbert se ivi în bibliotecă pe la orele trei; venea să citească un ziar, ca să poată discuta politică seara şi se bucură de întâlnirea cu Julien, a cărui existenţă o uitase. Se purtă cum nu se poate mai frumos cu el; îl invită chiar la o plimbare călare.

— Tata ne-a învoit până la cină.

Julien înţelese acest ne-a şi i se păru încântător.

— Vai, domnule conte, spuse Julien, dacă ar fi fost vorba să dobor un copac înalt de opt metri, să-l fac scânduri, îndrăznesc să spun că m-aş descurca destul de bine; dar să călăresc nu mi s-a întâmplat decât de vreo şase ori în viaţă.

— Nu-i nimic, o să fie acum a şaptea oară, spuse Norbert.

De fapt, Julien îşi amintea intrarea regelui*** în Verrières şi credea că se pricepe la călărie. Dar când se întoarseră de la Bois de Boulogne, chiar în mijlocul străzii du Bac, căzu, voind să se ferească prea brusc de o trăsurică, şi se umplu de noroi. Ce bine că avea două rânduri de haine! La masă, marchizul, voind să schimbe un cuvânt cu el, îl întrebă cum s-a simţit la plimbare; Norbert se grăbi să răspundă în cuvinte vagi.

— Domnul conte e foarte bun cu mine şi-i mulţumesc, căci îmi dau seama cât preţuieşte, spuse Julien. A binevoit să-mi dea calul cel mai blând şi mai drăguţ; dar, oricât, nu putea să mă lege de şa; a fost o lipsă de prevedere, care m-a făcut să cad chiar în mijlocul străzii aceleia lungi de lângă pod.

Domnişoara Mathilde încercă zadarnic să-şi stăpânească un hohot de râs, apoi curiozitatea o îndemnă să ceară amănunte. Julien povesti cu multă simplitate; avea farmec fără s-o ştie.

— Acest tânăr preot cred că o să ajungă departe, îi spuse marchizul academicianului; un simplu provincial, într-o asemenea situaţie! asta nu s-a mai văzut şi nu se va mai vedea vreodată; ba încă îşi mai şi povesteşte ghinionul în faţa doamnelor!

Julien îşi dispuse într-atâta auditorii cu nenorocirea lui, încât, la sfârşitul mesei, când discuţia generală se abătu pe un alt făgaş, domnişoara Mathilde îl ceru fratelui ei amănunte despre nefericita întâmplare. Întrebările se prelungiră, iar Julien, întâlnindu-i privirile de mai multe ori, îndrăzni să-i răspundă direct, deşi nu i se adresase lui; până la urmă, râseră toţi trei, cum ar fi râs trei tineri dintr-un sat ascuns în fundul unei păduri.

A doua zi, Julien asistă la două lecţii de teologie şi se întoarse apoi să transcrie vreo douăzeci de scrisori. Lângă locul lui, în bibliotecă, văzu un tânăr îmbrăcat cu foarte multă îngrijire, dar firav la trup şi cu invidia în ochi.

Marchizul intră.

— Ce cauţi aici, domnule Tanbeau? îl întrebă el aspru pe noul venit.

— Credeam că… încercă tânărul, zâmbind slugarnic.

— Nu, domnule, nu credeai deloc. Asta e o încercare, dar nu ţi-a izbutit.

Tânărul Tanbeau se ridică furios şi dispăru. Era un nepot al academicianului, prietenul marchizei de La Mole, şi studia literele. Academicianul trăgea nădejde că marchizul îl va lua nepotul ca secretar. Tanbeau, care lucra într-o cameră depărtată, aflând despre favoarea de care

se bucura Julien, voi să se înfrupte şi el din ea şi, dimineaţa, îşi instalase măsuţa de scris în bibliotecă.

La ora patru, Julien îndrăzni, după oarecare şovăieli, să intre la contele Norbert. Acesta se pregătea să plece călare şi, fiind foarte politicos, se simţi încurcat.

— Îmi închipui că în curând vei lua lecţii de călărie, îi spuse el lui Julien; peste câteva săptămâni, aş fi încântat să călărim împreună.

— Voiam să-mi îngăduiţi să vă mulţumesc pentru bunătatea ce mi-aţi arătat; credeţi-mă, domnule, adăugă Julien cu un ton foarte serios, că simt tot ce vă datorez. Dacă, din întâmplare, calul dumneavoastră n-a fost rănit din pricina stângăciei mele de ieri şi dacă e liber, aş fi dorit să călăresc acum.

— Zău, dragă Sorel, o faci pe răspunderea dumitale. Presupune că ţi-am spus tot ce s-ar fi putut spune în numele prudenţei; fapt e că-i ora patru şi că n-avem timp de pierdut.

Iar după ce încălecară:

— Ce trebuie să faci ca să nu cazi? întrebă Julien.

— O mulţime de lucruri, îi răspunse Norbert, râzând în hohote; de pildă să te laşi pe spate.

Julien porni în galop. Se aflau în piaţa Ludovic al XVI-lea.

— Ah, tinere îndrăzneţ, spuse Norbert, sunt prea multe trăsuri pe aici, si încă mânate de nepricepuţi! O dată căzut, tilbury-urile[87] lor au să te calce, căci ei n-or să se îndure să-şi nenorocească animalele la gură oprindu-le brusc.

De zeci de ori, Norbert îl văzu pe Julien gata-gata să cadă; dar, până la urmă, plimbarea se sfârşi cu bine. La întoarcere, contele îi spuse domnişoarei de La Mole:

— Îţi prezint un tânăr care nu cunoaşte teama. La cină, vorbind cu taică-său de la un capăt al mesei la celălalt, lăudă îndrăzneala lui Julien; altceva nu putea să laude din felul lui de a călări. Dimineaţă, tânărul conte îi auzise pe rândaşii care ţesălau caii în curte vorbind despre căderea lui Julien şi bătându-şi joc în chip insultător de ea.

Deşi i se arăta atâta bunăvoinţă, Julien se simţi, curând, cu desăvârşire singur în mijlocul familiei acesteia. Toate obiceiurile i se păreau ciudate şi călca mereu pe de lături. Valeţii se prăpădeau de râs pe socoteala gafelor lui.

Părintele Pirard plecase la noua parohie. „Dacă Julien e o trestie firavă, să se frângă: iar dacă e un om de inimă, să se descurce singur”, gândea el.

CAPITOLUL IV
Palatul La Mole

Ce face el aici? I-o fi plăcând?
S-or fi gândind să placă?
RONSARD

Dacă totul i se părea ciudat lui Julien în nobilul salon al palatului La Mole, la rândul lui, şi tânărul nostru, palid şi înveşmântat în negru, li se părea foarte neobişnuit celor cafe binevoiau să-l remarce. Doamna de La Mole îl propuse soţului ei să-l trimită după cine ştie ce treburi în zilele când vor avea la masă anumite personaje.

— Ţin să duc experienţa până la capăt, răspunse marchizul. Părintele Pirard pretinde că facem o greşeală gravă atunci când strivim amorul propriu al oamenilor pe care îl admitem în preajma noastră. Nu te poţi sprijini decât pe ceea ce rezistă etc. Sorel ne stinghereşte doar fiindcă nu-l cunoaşte nimeni, altminteri e un surdomut.

„Ca să mă dumiresc, îşi spuse Julien, trebuie să scriu numele personajelor pe care le văd intrând în salon şi câte un cuvintele despre caracterul fiecăruia.” în primul rând, scrise numele a cinci sau şase prieteni de-ai casei care îl făceau curte într-o doară, crezându-l protejat, datorită vreunei toane a marchizului. Erau nişte biete fiinţe mai mult sau mai puţin serbede; dar, trebuie s-o spunem spre lauda acestei categorii de oameni care mai poate fi întâlnită astăzi prin saloanele nobilimii, că nu erau la fel de serbede pentru toţi. Unii dintre ei s-ar fi lăsat ocăriţi de marchiz, dar s-ar fi revoltat la prima vorbă aspră a doamnei de La Mole.

Stăpânii casei aveau în firea lor prea multă trufie şi prea mult plictis; erau prea deprinşi să batjocorească pentru a se distra, ca să mai poată nădăjdui să aibă prieteni adevăraţi. Dar, în afara zilelor ploioase şi a clipelor de plictiseală feroce, clipe nu prea dese, gazdele vădeau întotdeauna o politeţe desăvârşită.

Dacă cei cinci sau şase binevoitori care îl dovedeau o prietenie atât de părintească lui Julien n-ar mai fi călcat prin palatul La Mole, marchiza ar fi

fost ameninţată să trăiască momente de mare singurătate; şi, pentru femeile de rangul ei, singurătatea e înfiorătoare; căci este semnul *dizgraţiei*.

Marchizul avea o purtare desăvârşită faţă de soţia lui; veghea ca salonul să-i fie destul de plin, deşi nu cu *pairi*, căci pe colegii aceştia noi nu-i socotea îndeajuns de aristocraţi ca să-i calce pragul ca prieteni, şi nici îndeajuns de amuzanţi ca să fie primiţi ca subalterni.

Abia târziu de tot pricepu Julien tainele acestea. Despre politica ocârmuirii, care formează calul de bătaie al discuţiilor din casele burgheze, nu se vorbeşte în casele celor din clasa marchizului decât în clipele de ananghie.

Nevoia de distracţie e încă atât de mare, chiar în veacul acesta al plictisului, încât până şi în zilele de primire era de ajuns ca marchizul să iasă din salon ca toată lumea să fugă. Altminteri, puteai să vorbeşti liber despre orice, numai să nu faci glume nici pe socoteala lui Dumnezeu, nici pe a preoţilor, nici pe a regelui, nici pe a demnitarilor, nici pe seama artiştilor ocrotiţi de curte şi nici pe seama a tot ce este statornicit; şi să nu rosteşti nicio vorbă bună despre Beranger, despre ziarele opoziţiei, despre Voltaire, despre Rousseau, despre oricine îşi îngăduie să spună cât de cât lucrurilor pe nume; dar, mai ales, să nu vorbeşti niciodată despre politică.

Nicio sută de mii de ludovici rentă, nici toate semnele nobiliare nu pot lupta împotriva unei asemenea legi a saloanelor. Cea mai neînsemnată licărire de idee era socotită o grosolănie. În ciuda eleganţei, a politeţei desăvârşite şi a dorinţei de a fi pe plac, plictiseala se citea pe toate feţele. Tinerii, veniţi din obligaţie, se temeau să vorbească despre vreun lucru care putea duce la bănuiala că au vreo idee oarecare sau că citesc cărţi interzise; şi tăceau, după ce rosteau câteva fraze frumos rotunjite despre Rossini sau despre starea timpului.

Julien observă că, de obicei, discuţiile erau susţinute de doi viconţi şi de cinci baroni pe care domnul de La Mole îl cunoscuse în emigraţie. Domnii aceştia se bucurau de un venit anual între şase şi opt mii de livre; patru dintre ei ţineau cu ziarul *La Quotidienne* şi trei cu *Gazette de France*[88]. Unul avea zilnic de povestit vreo întâmplare de la Castel, neuitând niciodată să repete cuvântul *admirabil*. Julien observă că acesta avea cinci decoraţii, pe când ceilalţi nu aveau, în general, decât trei.

În schimb, puteai vedea în anticameră zece lachei înveşmântaţi în livrele şi, toată seara, din sfert în sfert de ceas, se servea îngheţată sau ceai; iar cam pe la miezul nopţii, urma un fel de cină cu vin de Champagne.

Aceasta era şi pricina care îl făcea pe Julien să rămână, câteodată, până la sfârşit; altfel, i se părea aproape de neînţeles faptul că ar putea cineva să asculte serios conversaţia obişnuită din salonul poleit cu măreţie. Uneori îl privea pe cei ce discutau ca să vadă dacă nu cumva râdeau ei înşişi de spusele lor. „Domnul de Maistre al meu, pe care îl ştiu pe de rost, a vorbit de-o sută de ori mai bine decât ăştia, şi tot e foarte plictisitor."

Dar nu numai Julien îşi dădea seama de sufocarea aceasta. Unii dintre oaspeţi se consolau mâncând întruna îngheţată; alţii se mângâiau la gândul că tot restul serii vor putea spune.„Chiar acuma vin din palatul La Mole, unde am aflat că Rusia" etc.

De la unul dintre binevoitori, Julien află că nu se împliniseră încă şase luni de când doamna de La Mole răsplătise vizitele stăruitoare de-a lungul a mai bine de douăzeci de ani, făcându-l prefect pe bietul baron Le Bourguignon, fost subprefect de la restauraţie încoace.

Acest mare eveniment călise din nou zelul domnilor oaspeţi; mai înainte, s-ar fi supărat pentru te miri ce; acum nu-i mai supăra nimic. Lipsa de atenţie faţă de vreunul era doar rareori directă, dar Julien surprinsese la masă două sau trei scurte schimburi de cuvinte între marchiz şi soţia lui, foarte neplăcute pentru cei din preajma lor. Aceste prea nobile fiinţe nu-şi ascundeau sincerul dispreţ pentru tot ce nu-şi avea obârşia în strămoşi *care se urcaseră în caleaşca regelui*. Julien observă că numai la auzul cuvântului *cruciadă* li se ivea pe chip o adâncă seriozitate, amestecată cu deosebit respect. Respectul obişnuit avea totdeauna o nuanţă de îngăduinţă în el.

În mijlocul acestei măreţii şi a acestei plictiseli, pe Julien nu-l interesa decât domnul de La Mole; odată, îl auzi cu plăcere spunând că n-are niciun amestec în numirea bietului Le Bourguignon. Era doar o atenţie faţă de marchiză; Julien însă cunoştea adevărul de la părintele Pirard.

Într-o dimineaţă, pe când lucra împreună cu preotul în biblioteca marchizului, la veşnicul proces împotriva lui Frilair, Julien întrebă pe neaşteptate

— Părinte, faptul că iau zilnic masa cu doamna marchiză e o îndatorire a mea, sau e o bunăvoinţă faţă de mine?

— E o mare cinste! răspunse preotul, indignat. Niciodată domnul N…, academicianul, care de cincisprezece ani face tot ce poate ca să-i fie pe plac, n-a obţinut o asemenea cinste pentru nepotul său, domnul Tanbeau.

— Pentru mine e partea cea mai grea din slujbă. Nici la seminar nu mă plictiseam atât. Câteodată o văd căscând până şi pe domnişoara de La Mole,

care oricum, trebuie să fie obişnuită cu amabilitatea prietenilor casei. Mă tem să nu adorm. Vă rog, obţineţi-mi învoirea să iau masa, pe câţiva gologani, la vreun han oarecare.

Preotul, ca un adevărat parvenit, era foarte sensibil la cinstea de a lua masa cu un mare senior. Pe când el se străduia să-l facă pe Julien să priceapă acest simţământ, un zgomot uşor le atrase atenţia. Julien întoarse capul, o văzu pe domnişoara de La Mole care îl asculta, şi se roşi. Domnişoara de La Mole venise să caute o carte şi auzise tot; ceea ce o îndemnă să capete oarecare stimă pentru Julien. „El nu e născut să se ploconească aşa ca preotul cel bătrân. Doamne, ce urât mai e!”

La masă, Julien nu îndrăzni s-o privească pe domnişoara de La Mole, dar ea avu bunătatea să-i vorbească, în seara aceea, erau aşteptaţi o mulţime de oaspeţi, aşa că îl sfătui să rămână. Tinerelor fete din Paris nu le plac nici în ruptul capului bărbaţii vârstnici, mai ales când nu sunt îmbrăcaţi îngrijit. Lui Julien nu-i trebuise prea mult spirit de pătrundere ca să-şi dea seama că toţi colegii domnului Le Bourguignon, rămaşi în salon, aveau cinstea de a fi ţinta obişnuită a ironiilor domnişoarei de La Mole. În seara aceea, fie că o făcu sau nu dinadins, ea se purtă cumplit de crud cu plicticoşii.

Domnişoara de La Mole era centrul unui mic grup care se forma aproape în fiecare seară în spatele uriaşului jilţ al marchizei. Acolo se aflau marchizul de Croisenois, contele de Caylus, vicontele de Luz şi încă vreo doi sau trei tineri ofiţeri, prieteni cu Norbert şi cu sora lui. Domnii aceştia şedeau pe o canapea mare şi albastră. La capătul canapelei, opus capătului unde se afla strălucitoarea Mathilde, Julien şedea tăcut pe un scăunel de paie nu prea înalt. Locul acesta modest era râvnit de toţi linguşitorii; acolo îl menţinea Norbert, cuviincios, pe tânărul secretar al tatălui său, având grijă să-i spună din când în când câte o vorbă sau să-i rostească numele o dată sau de două ori pe seară. În ziua aceea, domnişoara de La Mole îl întrebă ce înălţime putea să aibă colina pe care se afla fortăreaţa din Besançon. Julien nu putu să spună dacă era mai înaltă sau nu decât Montmartre. Adesea râdea şi el din toată inima de ceea ce se vorbea în acest mic grup; dar nu era în stare să născocească ceva asemănător. I se părea că ascultă o limbă străină pe care putea s-o înţeleagă, dar nu putea s-o vorbească.

În seara aceea, prietenii Mathildei erau porniţi cu înverşunare împotriva tuturor celor ce intrau în uriaşul salon. Mai întâi îl aleseră pe prietenii casei,

ca pe unii mai îndeaproape cunoscuţi. Nici vorbă că Julien era numai urechi; îl interesa totul, şi fondul lucrurilor, şi felul de a le lua în râs.

— Ah, iată-l pe domnul Descoulis, spuse Mathilde; nu mai are perucă! Nu cumva o fi vrând să ajungă prefect datorită inteligenţei sale? îşi arată fruntea cheală care, pretinde el, e acoperită cu gânduri înalte.

— Omul ăsta cunoaşte pe toată lumea, spuse marchizul de Croisenois. Vine şi pe la unchiu-meu, cardinalul. E în stare să spună ani de zile câte o minciună unui prieten, şi are două sau trei sute de prieteni. Ştie să cultive prietenia, ăsta e talentul lui. Aşa cum îl vedeţi, nu pregetă să se proptească, de la şapte dimineaţa iarna, la uşa vreunui prieten. Din când în când, se ceartă şi atunci scrie şapte sau opt scrisori, de dragul certei. Apoi se împacă şi scrie şapte sau opt scrisori pentru plăcerile de nespus ale prieteniei. Dar e neîntrecut, mai ales când face pe omul sincer şi cinstit, care nu ascunde nimic. Manevra asta o foloseşte când are ceva de cerut. Unul dintre marii vicari ai unchiului meu povesteşte cu mare haz viaţa de după restauraţie a domnului Descoulis. Am să vi-l aduc.

— Ei, aş! eu nu cred în asemenea vorbe, spuse contele de Caylus; ele se nasc din invidie de breaslă între oameni mărunţi.

— Numele domnului Descoulis va rămâne în istorie, continuă marchizul; domnia-sa a făcut restauraţia alături de abatele de Pradt[89] şi de domnii de Talleyrand[90] şi Pozzo di Borgo[91].

— Omul ăsta a mânuit milioane, spuse Norbert, şi nu prea cred că vine aici să încaseze vorbele de duh ale tatei, adesea îngrozitoare. „De câte ori ţi-ai trădat prietenii, dragul meu Descoulis”, îl striga tata mai deunăzi, din celălalt capăt al mesei.

— Dar e adevărat că a trădat? întrebă domnişoara de La Mole. Şi apoi, cine n-a trădat?

— Cum, îi spuse contele de Caylus lui Norbert, a venit şi domnul Sainclair, vestitul liberal? Ce naiba o fi căutând aici? Trebuie să mă apropii de el, să-i vorbesc şi să-l fac să vorbească; se zice că e foarte deştept.

— Mă întreb cum are să-l primească marchiza? spuse domnul de Croisenois. Omul acesta are nişte idei atât de extravagante, de generoase, de independente…

— Iată, spuse domnişoara de La Mole, priviţi-l pe omul independent înclinându-se până la pământ dinaintea domnului Descoulis şi luându-i mâna. Era cât pe ce să cred că o s-o ducă la buze.

— Pesemne că Descoulis stă mai bine cu guvernul decât ne închipuim noi, adăugă domnul de Croisenois.

— Sainclair vine aici ca să fie ales la Academie, spuse Norbert; uită-te, Croisenois, ce temenele îl face baronului L…

— S-ar înjosi mai puţin dacă i-ar cădea în genunchi, observă domnul de Luz.

— Dragă Sorel, spuse Norbert, dumneata, care eşti inteligent, dar abia ai venit din munţi, cată să nu saluţi niciodată aşa cum salută acest mare poet, chiar dacă l-ai avea în faţă pe Dumnezeul-tatăl.

— Ah, iată şi omul de spirit prin excelenţă, domnul baron Baton[92], spuse domnişoara de La Mole, imitând puţin vocea lacheului care tocmai anunţa sosirea noului oaspete.

— Cred că până şi slugile râd de el. Ce nume, baron Baton! făcu domnul de Caylus.

— Ce însemnătate are numele? nu spunea el, mai deunăzi, urmă Mathilde, închipuiţi-vi-l pe ducele de Bouillon[93] anunţat pentru prima dată; părerea mea e că oamenii au nevoie doar de puţină obişnuinţă…

Julien se îndepărtă de lângă canapea. Nefiind încă îndeajuns de sensibil la fermecătoarea fineţe a unei ironii uşoare ca să poată face haz de o glumă, avea pretenţia ca ea să fie întemeiată pe ceva adevărat. În cuvintele tinerilor acestora el nu vedea decât o defăimare totală, şi asta îl supăra. Ipocrita lui bună-cuviinţă de provincial sau de englez mergea până acolo încât vedea în ele invidie, şi aici fără doar şi poate că se înşela.

„Contele Norbert, îşi spunea el, pe care l-am văzut făcând trei ciorne pentru o scrisoare de douăzeci de rânduri, adresată colonelului său, s-ar simţi fericit dacă în toată viaţa lui ar fi scris o pagină ca ale domnului Sinclair.”

Trecând neobservat, ca o fiinţă neînsemnată ce era, Julien se apropie pe rând de mai multe grupuri; îl urmări de departe pe baronul Baton şi voi să-l audă vorbind. Omul acesta plin de spirit părea neliniştit, şi Julien îl văzu venindu-şi puţin în fire doar după ce găsi vreo trei sau patru fraze usturătoare. Tânărului secretar i se păru că felul lui de spirit avea nevoie de spaţiu.

Baronul nu putea să arunce câte un cuvânt; îl trebuiau cel puţin patru fraze de câte şase rânduri fiecare ca să strălucească.

— *Omul acesta ţine discursuri, nu stă de vorbă*, spunea cineva în spatele lui Julien. Întorcându-se, roşi de plăcere când auzi numele celui ce vorbise:

contele Chalvet. Era personajul cel mai fin el epocii. Julien îl citise adesea numele în *Memorialul de la Sfânta Elena* şi în paginile de istorie dictate de către Napoleon. Contele Chalvet vorbea scurt; ideile lui păreau nişte fulgere, juste, adânci. Dacă vorbea despre ceva, se simţea imediat cum discuţia face un pas înainte. Ştia multe şi era o plăcere să-l asculţi. Altminteri, în politică, era un cinic neruşinat.

— Eu unul sunt independent, îi spunea el unui domn cu trei înalte decoraţii şi de care pesemne că îşi bătea joc. De ce aş avea oare şi astăzi aceeaşi părere pe care am avut-o şase săptămâni? în felul acesta, opinia mea ar fi un tiran pentru mine.

Patru tineri serioşi, stând roată în jurul lui, strâmbară din nas; dumnealor nu le plăcea să se glumească. Contele îşi dădu seama că mersese prea departe. Din fericire, îl zări pe preacinstitul domn Balland, un făţarnic nemaipomenit. Contele începu să-i vorbească; câţiva se strânseră în jurul lor, căci bănuiau că bietul Balland va fi făcut de două parale. Făcând întruna caz de morală şi moralitate, deşi era foc de urât, şi după ce intrase în lume într-un mod greu de povestit, domnul Balland se însurase cu o femeie foarte bogată, moartă acum, apoi îşi luase o a doua soţie, foarte bogată şi ea, care nu era văzută însă niciodată în lume. Domnul Balland se bucura, în toată smerenia, de un venit de şaizeci de mii de livre pe an şi îşi avea propriii lui linguşitori. Contele Chalvet îl vorbi despre toate acestea fără pic de cruţare. Curând, în jurul lor se strânseră vreo treizeci de persoane. Toată lumea zâmbea, până şi tinerii cei serioşi, nădejdea secolului.

„De ce-o fi venind la domnul de La Mole, unde se vede cât de colo că e ţinta tuturor batjocurilor?” gândi Julien şi se apropie de părintele Pirard ca să-l întrebe.

Domnul Balland o şterse.

— Bun, spuse Norbert, iată că a plecat unul dintre cei ce-l spionează pe tata. N-a mai rămas decât şchiopul de Napier.

„Oare asta să fie cheia enigmei? se întrebă Julien. Dar dacă e aşa, de ce îl primeşte marchizul pe domnul Balland?”

“Severul părinte Pirard strâmba din nas într-un colţ al salonului, auzindu-i pe lachei rostind numele oaspeţilor nou-sosiţi.

— Aşadar, mă aflu ca într-o tainiţă de hoţi, spunea el, ca Basile; nu văd sosind decât oameni pătaţi.

Şi asta din pricină că severul părinte nu ştia la ce te poţi aştepta în lumea bună. Dar, prin prietenii lui jansenişti avea cunoştinţe foarte exacte asupra

oamenilor acestora, care nu pătrund în saloane decât datorită deosebitei lor viclenii puse în slujba tuturor partidelor, sau mulţumită averii lor scandaloase. Timp de câteva minute, în seara aceea, el răspunse din toată inima la întrebările pline de zel ale lui Julien, apoi se opri deodată, mâhnit că trebuie să spună numai lucruri rele despre toată lumea şi căindu-se ca de un păcat. Cu firea lui mânioasă, mai fiind şi jansenist pe deasupra şi socotind mila creştinească drept o îndatorire, viaţa lui în lume era o veşnică luptă.

— Urât mai e şi abalele Pirard! spunea domnişoara de La Mole, pe când Julien se apropie din nou de canapea.

Tânărul secretar se supără în sinea lui; totuşi, fata avea dreptate. Nici vorbă, părintele Pirard era cel mai cinstit om din salon, dar faţa lui plină de bubuliţe roşii şi chinuită de zbuciumul conştiinţei îl făcea să pară hidos în clipa aceea. „Să te mai iei după feţele oamenilor! gând Julien; tocmai când gingăşia sufletească a părintelui Pirard se mustră pentru cine ştie ce vină neînsemnată, el pare mai înfiorător; iar pe chipul lui Napier, al spionului ăstuia cunoscut de toţi, poţi citi o fericire curată şi liniştită.” Şi totuşi, părintele Pirard făcuse mari concesii celor ce gândeau ca el; avea un servitor şi era foarte îngrijit îmbrăcat.

Julien observă că în salon se petrecea ceva ciudat: toate privirile se întorceau spre uşă şi se lăsase o tăcere neaşteptată. Lacheul îl anunţă pe faimosul baron de Tolly, asupra căruia, din pricina alegerilor, era fixată atenţia tuturor. Julien se apropie şi îl văzu bine. Baronul prezidase un colegiu de votare: şi avusese ideea strălucită să şterpelească pătrăţelele de hârtie purtând voturile unui partid. Dar, ca despăgubire, le înlocuise treptat cu alte pătrăţele de hârtie purtând un nume care-i era lui pe plac. Manevra aceasta hotărâtoare fusese zărită de câţiva alegători care se grăbiseră să-l felicite pe baronul de Tolly. Sărmanul, era încă speriat de scandal. Nişte răuvoitori rostiseră cuvântul temniţă. Domnul de La Mole îl primi foarte rece. Bietul baron nu zăbovi mult.

— Ne părăseşte atât de repede ca să se ducă la domnul Comté[94], spuse contele Chalvet; şi ceilalţi râseră.

În mijlocul câtorva mari seniori care nu scoteau o vorbă şi a unor intriganţi, pătaţi în cea mai mare parte dar toţi inteligenţi, veniţi în seara aceea cu duiumul în salonul domnului de La Mole (se vorbea despre el că va intra în guvern), micul Tanbeau făcea primii paşi spre carieră. Şi dacă nu

dovedea încă prea multă fineţe în păreri, în schimb, după cum vom vedea, se despăgubea prin tăria cuvintelor.

— De ce să nu-l condamne pe omul ăsta la zece ani de puşcărie? spunea el tocmai când Julien se apropia de grupul din care făcea parte. Viperele trebuie surghiunite în fundul temniţelor, să moară la întuneric, altfel veninul lor se împrăştie şi devine mai periculos. La ce foloseşte o amendă de o mie de taleri? E sărac, cu atât mai bine; dar partidul lui o să plătească pentru el. I-ar trebui cinci sute de franci amendă si zece ani de temniţă.

„Ei, doamne! despre ce fiară o fi vorbind?" gândi Julien, care admira tonul înfocat şi gesturile sacadate ale colegului său. Faţa mică şi suptă a nepotului favorit al academicianului era hidoasă în clipa aceea. Julien află curând că era vorba despre cel mai mare poet al epocii[95].

— Ah, monstrule! şopti Julien aproape cu glas tare şi lacrimi generoase îl umeziră ochii. Ah, zdreanţă! am să-ţi plătesc eu pentru cuvintele astea.

„Şi totuşi, gândi el, iată copiii pierduţi ai partidului printre ai cărui şefi se numără şi marchizul. Iar omul acesta ilustru, pe care îl bârfeşte, câte decoraţii, câte lefuri grase n-ar fi putut aduna fără să muncească, dacă s-ar fi vândut, nu zic josnicului minister al domnului de Nerval, ci unuia dintre miniştrii aceia oarecum cinstiţi, pe care i-am văzut schimbându-se unul după altul."

De departe, părintele Pirard îl făcu semn lui Julien; domnul de La Mole tocmai îi spusese ceva. Dar când Julien, care în clipa aceea asculta, cu ochii plecaţi, tânguirile unui episcop, scăpă în sfârşit, şi putu să se apropie de prietenul său, îl găsi în ghearele nesuferitului de Tanbeau. Monstrul ăsta mic îl ura de moarte, socotindu-l drept reazemul situaţiei lui Julien, şi venise să-l linguşească puţin.

— *Când oare ne va mântui moartea de putregaiul ăsta bătrân?* Cu asemenea cuvinte, de o tărie biblică, vorbea în clipa aceea micul literat despre respectabilul lord Holland[96]. Singurul lui merit era că ştia foarte bine biografia oamenilor în viaţă şi făcuse o scurtă trecere în revistă a tuturor celor ce puteau nădăjdui să aibă vreo influenţă oarecare sub domnia noului rege al Angliei.

Părintele Pirard intră într-un salon alăturat; Julien îl urmă:

— Marchizului nu-i plac mâzgălitorii de hârtie, ia seama; asta e singura meserie pe care n-o poate suferi. Să ştii latineşte, greceşte dacă poţi, să cunoşti istoria egiptenilor, a perşilor etc. şi el te va cinsti şi te va ocroti ca pe un savant. Dar dacă ai să scrii cumva lucruri serioase, care depăşesc

situaţia ta în lume, atunci te va numi mâzgălitor de hârtie şi-ţi va purta pică. Cum, locuieşti în casa unui mare senior şi nu cunoşti fraza ducelui de Castries[27] despre d'Alembert şi Rousseau: „Ăştia vor să le judece pe toate şi n-au măcar o mie de franci venit?”

„Şi aici, ca şi la seminar, nu poţi ascunde nimic!” se gândi Julien, care scrisese de curând vreo opt sau zece pagini, cu fraze destul de umflate: un fel de elogiu istoric al bătrânului chirurg-major care, zicea el, îl făcuse om. „Şi doar caieţelul ăsta, îşi spuse Julien, a fost totdeauna încuiat cu cheia.” Se urcă în odaia lui, arse manuscrisul şi reveni în salon. Lichelele sclipitoare plecaseră, mai rămăseseră doar domnii cu decoraţii.

În jurul mesei, pe care servitorii o aduseseră gata servită, se aflau vreo şapte-opt doamne foarte nobile, foarte cuceritoare, foarte afectate, în vârstă de treizeci şi cinci de ani. Strălucitoarea marchiză de Fervaques intră, cerându-şi scuze că vine atât de târziu. Trecuse de miezul nopţii; se aşeză lângă marchiza de La Mole. Julien se simţi adânc mişcat; marchiza de Fervaques avea ochii şi privirea doamnei de Rênal.

Grupul domnişoarei de La Mole era încă destul de numeros. Fata se distra împreună cu prietenii ei, bătându-şi joc de nefericitul conte Thaler. Acesta era fiul unic al unui cămătar faimos, celebru pentru averile pe care le adunase împrumutând bani regilor, ca aceştia să se poată război cu popoarele. Bătrânul tocmai murise, lăsându-i fiului său un venit lunar de o sută de mii de ludovici şi un nume, vai, prea bine cunoscut! Situaţia aceasta ciudată ar fi cerut sau o fire simplă, sau o voinţă nespus de puternică.

Din nefericire, contele nu era decât un om plin de tot soiul de pretenţii, pe care i le vârâseră în cap linguşitorii.

Domnul de Caylus spunea sus şi tare că i se insuflase dorinţa de a-i cere mâna domnişoarei de La Mole (căreia marchizul de Croisenois, viitor duce, cu un venit anual de o sută de mii de livre, îl făcea curte).

— Vai, nu-l învinovăţiţi că are şi el o dorinţă, spunea Norbert cu milă.

Căci ceea ce îl lipsea, poate, în cea mai mare măsură bietului conte de Thaler, era tocmai putinţa de a dori ceva. Prin latura aceasta a caracterului, ar fi fost vrednic să ocupe un tron. Cerând mereu sfatul tuturor, n-avea curaj să urmeze până la capăt niciunul.

Numai înfăţişarea lui, ea singură, spunea domnişoara de La Mole, ar fi fost de ajuns să-i inspire o veselie veşnică. Bietul conte părea un amestec ciudat de nelinişte şi dezamăgire; totuşi, din când în când i se vădeau foarte limpede aerele de îngâmfare şi tonul tăios care i se cuvine omului celui mai

bogat din Franţa, mai ales când e destul de arătos şi n-a împlinit încă treizeci şi şase de ani.

— E de o timiditate plină de obrăznicie, spunea domnul de Croisenois.

Contele de Caylus, Norbert şi încă vreo doi sau trei tineri mustăcioşi îl zeflemiseră în voie, fără ca el să bănuiască şi, în sfârşit, îl lăsară în pace când bătea ora unu:

— Vă aşteaptă cumva la poartă faimoşii dumneavoastră cai arabi, pe-o vreme ca asta? îl întrebă Norbert.

— Nu; e o altă pereche, mai puţin scumpă, răspunse domnul de Thaler. Calul din stânga mă costă cinci mii de franci, iar cel din dreapta nu preţuieşte decât o sută de ludovici; dar vă rog să mă credeţi că nu-l înham decât noaptea. Şi asta fiindcă trapul lui seamănă leit cu al celuilalt.

Întrebarea lui Norbert îl făcu pe conte să se gândească la faptul că un om ca el se cuvine să aibă pasiunea cailor şi că nu trebuie să şi-i lase muiaţi de ploaie. Aşa că plecă, iar ceilalţi părăsiră salonul o clipă mai târziu, bătându-şi joc de el.

„Aşadar, se gândea Julien auzindu-i râzând pe când coborau scara, mi-a fost dat să văd cealaltă extremitate a situaţiei mele! Eu, care n-am măcar un venit de douăzeci de ludovici pe an, m-am pomenit alături de un om care are un venit de douăzeci de ludovici pe ceas; şi se râdea de el… O asemenea privelişte te lecuieşte de invidie.”

CAPITOLUL V
Sensibilitatea şi o nobilă doamnă evlavioasă

O idee ceva mai vie pare aici o
grosolănie, într-atâta s-au obişnuit
cu vorbele serbede. Nenorocire celui
care născoceşte vorbind!
FAUBLAS[98]

După mai multe luni de încercare, iată unde ajunsese Julien în ziua când intendentul casei îl înmână cel de al treilea sfert al lefii. Domnul de La Mole îl însărcinase cu urmărirea administrării moşiilor sale din Bretania şi Normandia. Julien călătorea adesea într-acolo. Tot el se ocupa, în calitate de şef, cu toată corespondenţa legată de faimosul proces împotriva marelui vicar Frilair. Pirard îl instruise în privinţa aceasta.

Pornind de la câteva cuvinte notate de marchiz pe marginea tuturor hârtiilor primite, Julien compunea scrisori care aproape totdeauna erau semnate.

La şcoala de teologie, profesorii se plângeau de puţina lui sârguinţă, dar îl socoteau, totuşi, printre elevii cei mai aleşi. Treburile acestea felurite, duse cu toată râvna unei ambiţii bolnăvicioase, alungaseră curând din obrajii lui Julien bujorii proaspeţi cu care venise din provincie. Paloarea lui era socotită un merit în ochii tinerilor colegi seminarişti; Julien îl găsi mult mai puţin răutăcioşi, mai puţin robiţi banului decât pe cei din Besançon; ei îl credeau bolnav de plămâni. Marchizul îl dăruise un cal.

Temându-se să nu fie întâlnit în plimbările lui călare, Julien le spusese că aşa-i prescriseseră medicii. Părintele Pirard îl dusese prin mai multe cercuri de jansenişti. Julien fu mirat; în mintea lui, ideea religiei era strâns legată cu a făţărniciei şi cu speranţa câştigului bănesc. Îl admiră pe oamenii aceştia cucernici şi severi care nu se gândeau la pungă. Câţiva jansenişti se împrieteniseră cu el şi-i dădeau sfaturi. O lume nouă i se deschidea în faţă. La jansenişti cunoscu un conte Altamira, înalt de aproape doi metri, liberal osândit la moarte în ţara lui şi evlavios. Contrastul acesta ciudat între evlavie şi dragostea de libertate îl uimi.

Julien nu prea se avea bine cu tânărul conte. Norbert găsea că răspunde prea înţepat la ironiile câte unuia dintre prietenii săi. Julien, întrecând o dată sau de două ori măsura bunei-cuviinţe, îşi impusese să nu-i mai vorbească niciodată domnişoarei Mathilde. În palatul La Mole, toţi erau de o politeţe desăvârşită faţă de el; şi totuşi se simţea căzut în dizgraţie. Bunul simţ de provincial lămurea situaţia aceasta prin zicala grosolană: *numai ce e nou e şi frumos.*

Poate că era ceva mai clarvăzător decât în primele zile, sau poate că primele farmece ale politeţei pariziene trecuseră.

De îndată ce lăsa lucrul, îl cuprindea o plictiseală de moarte; era urmarea pustiitoare a minunatei politeţi, atât de măsurată, atât de perfect gradată după situaţie, care caracterizează înalta societate. O inimă cât de cât sensibilă, simte vicleşugul.

Nici vorbă, i se poate lua în nume de rău provinciei tonul comun sau puţin politicos; dar când dau un răspuns, oamenii pun un pic de pasiune. În palatul La Mole, amorul propriu al lui Julien nu era niciodată jignit; dar adesea, la sfârşitul unei zile, el simţea nevoia să plângă. În provincie, un chelner îţi arată bunăvoinţă dacă ţi se întâmplă ceva când intri în cafeneaua lui; dar dacă întâmplarea are ceva neplăcut pentru amorul tău propriu, plângându-te, chelnerul va repeta de zece ori cuvântul care te doare. La Paris, oamenii au delicateţea să se ascundă când rid, dar le rămâi totdeauna străin.

Trecem sub tăcere o sumedenie de mici fapte care l-ar fi făcut ridicol pe Julien, dacă n-ar fi fost oarecum deasupra ridicolului. O sensibilitate nebună îl împingea să săvârşească mii de stângăcii. Toate plăcerile lui erau calculate; trăgea zilnic cu pistolul, era unul dintre bunii elevi ai celui mai faimos maestru de arme. De îndată ce avea o clipă liberă, în loc s-o folosească citind, ca altădată, alerga la manej şi cerea caii cei mai nărăvaşi. În plimbările cu maestrul de călărie, era aproape totdeauna trântit la pământ.

Marchizul îl preţuia din pricină muncii sârguincioase, a tăcerii şi a inteligenţei lui, şi, încetul cu încetul, îl încredinţa urmărirea tuturor afacerilor ceva mai greu de descurcat, în clipele când ambiţia lui nemăsurată îl mai dădea răgaz, marchizul făcea afaceri cu multă pricepere; având putinţa să afle ultimele ştiri, câştiga mai totdeauna la bursă. Cumpăra case, păduri, dar îşi ieşea repede din sările. Risipea sute de ludovici şi intenta procese pentru sule de franci. Bogătaşii care au o. fire mândră caută distracţia şi nu câştigul în afaceri. Marchizul avea nevoie de un şef de stat-

major care să-i pună într-o ordine clară şi uşor de priceput toate afacerile băneşti.

Doamna de La Mole, deşi avea un caracter atât de cumpănit, râdea uneori de Julien. Doamnele din lumea mare nu pot să sufere *neprevăzutul* pricinuit de sensibilitate; căci este antipodul bunei-cuviinţe. De două sau de trei ori, marchizul îl luă apărarea: „Dacă e caraghios în salonul dumitale, în schimb e neîntrecut în birou". Julien, la rândul lui, crezu că înţelege taina marchizei. Ea binevoia să se intereseze de tot, de îndată ce i se anunţa sosirea baronului de La Joumate. Baronul era o fiinţă rece si nepăsătoare. Mic de stat, slab, urât, foarte elegant, îşi petrecea viaţa la Castel şi, în general, nu spunea niciodată nimic despre nimic. Acesta îi era felul de a gândi. Iar doamna de La Mole ar fi fost nespus de fericită, pentru prima oară în viaţă, dacă l-ar fi putut însura cu fiica ei.

CAPITOLUL VI
Fel de a rosti cuvintele

Înalta lor menire este să judece
în linişte micile evenimente
din viaţa zilnică a popoarelor.
Înţelepciunea lor trebuie să preîntâmpine
marile mânii stârnite de pricini
mărunte, sau de evenimente pe care
glasul faimei le preschimbă,
ducându-le departe.
GRATIUS[99]

Deşi nou venit, cum însă, din mândrie, nu punea niciodată întrebări, Julien nu făcu neghiobii prea mari. Odată, fiind nevoit să intre într-o cafenea de pe strada Saint-Honoré, din pricina unei ploi torenţiale căzute pe neaşteptate, se întâmplă ca un bărbat înalt, îmbrăcat cu o redingotă de castorina[100], mirat de privirea lui posomorită, să-l privească exact aşa cum, pe vremuri, la Besançon, îl privise amantul domnişoarei Amanda.

Julien se căise prea de multe ori pentru faptul că lăsase nepedepsită prima insultă, ca să mai rabde această privire. Îl ceru explicaţii. Bărbatul în redingotă îl adresă imediat cele mai murdare injurii: toată lumea din cafenea făcu roată în jurul lor; trecătorii se opreau în faţa uşii. Dintr-o prevedere de provincial, Julien purta totdeauna la el nişte pistoale mici; cu mâinile în buzunare, strângea pistoalele, abia putând să se stăpânească. Totuşi, fu cuminte şi se mărgini doar să-i repete, din minut în minut, bărbatului aceluia: *Ce adresă aveţi, domnule? Vă dispreţuiesc.*

Statornicia cu care se legase de aceste şase cuvinte, sfârşi prin a stârni uimirea celor de faţă.

— Păi, de! trebuie să-i dea adresa celălalt, care tot vorbeşte întruna.

Bărbatul în redingotă, auzind cuvintele acestea, deseori rostite, îl aruncă lui Julien în faţă cinci sau şase cărţi de vizită. Din fericire niciuna nu-i atinse obrazul, căci Julien îşi făgăduise să nu folosească pistoalele decât în

cazul când va fi atins. Omul plecă, întorcându-se din când în când ca să-l amenințe cu pumnul și să-i spună tot felul de cuvinte jignitoare.

Pe Julien îl trecuseră sudorile. „Așadar, ultimul om de pe stradă e în stare să mă tulbure într-atâta! își spunea el furios. Cum să-mi ucid sensibilitatea asta umilitoare? Unde să găsesc un martor?” N-avea niciun prieten. Avusese mai multe cunoștințe, dar toate, fără excepție, după șase săptămâni de relații, se depărtaseră de el. „Sunt nesociabil, gândi el, și iată-mă crunt pedepsit din pricina asta.” În sfârșit, îl dădu prin minte să-l caute pe un fost locotenent din regimentul al 96-lea, pe nume Liéven, un biet om cu care se exersase de mai multe ori la scrimă. Julien îl vorbi sincer.

— Vreau să-ți fiu martor, îi spuse Liéven, dar cu o condiție: dacă nu-ți răneşti adversarul, atunci ai să te baţi cu mine, pe loc.

— Ne-am înțeles, răspunse Julien încântat; și porniră împreună să-l caute pe domnul C. de Beauvoisis, la adresa scrisă pe cărțile de vizită, tocmai în fundul cartierului Saint-Germain.

Era ora șapte dimineața. Abia când își anunță sosirea, lui Julien îl trecu prin minte că s-ar putea prea bine ca domnul de Beauvoisis să fie tânăra rudă a doamnei de Rênal, fost odinioară funcționar la ambasada din Roma sau din Napoli, și care îl dăduse scrisoare de recomandare cântăreţului Gerónimo.

Julien îl înmânase unui vlăjgan de valet o carte de vizită dintre cele aruncate în ajun și o carte de vizită cu numele lui.

Fură lăsați să aștepte, el și martorul, trei sferturi de ceas încheiate; în sfârșit valetul îl conduse într-un apartament deosebit de elegant. Acolo îl aștepta un tânăr voinic, dar îmbrăcat ca o păpușă; trăsăturile lui aveau desăvârșirea și banalitatea frumuseții grecești. Capul tânărului, izbitor de îngust, avea o claie de păr blond, nespus de frumos; era frezat cu deosebită grijă, niciun fir nu era mai lung ca altul. „Ca să se frezeze așa ne-a lăsat să așteptăm atâta înfumuratul ăsta blestemat”, gândi locotenentul din al 96-lea regiment. Halatul împestrițat, pantalonul de casă, toate, până și papucii brodați, erau puse la punct și îngrijite cum nu se mai poate. Înfățișarea tânărului, nobilă și searbădă, vădea idei cuviincioase și puțin obișnuite: idealul omului amabil, groaza de neprevăzut și de batjocură, multă gravitate.

Julien, căruia locotenentul din Regimentul 96 îi explicase că a te lăsa să aștepți atât, după ce ți s-a aruncat cu grosolănie cartea de vizită în obraz,

înseamnă o insultă în plus, intră buzna la domnul de Beauvoisis. Avea de gând să fie obraznic, dar ţinea, totodată, să se poarte elegant.

Îl izbi însă atât de mult blândeţea manierelor domnului de Beauvoisis, aerul lui în acelaşi timp calculat, mândru şi mulţumit de sine, precum şi eleganţa neasemuită a interiorului, încât îl pieri într-o clipă orice poftă de a fi obraznic. În faţa lui nu se afla bărbatul din ajun. Şi îl mira într-atâta faptul că dăduse peste un om atât de distins în locul necioplitului întâlnit la cafenea, încât nu mai fu în stare să rostească o vorbă. Arătă una din cărţile de vizită care îi fuseseră zvârlite.

— E numele meu, spuse tânărul gătit după ultima modă, căruia hainele negre ale lui Julien, la şapte dimineaţa, nu prea îl inspirau respect; dar nu înţeleg, onoarea…

Felul de a rosti aceste ultime cuvinte îl redeşteptă lui Julien o parte din supărare.

— Vin să mă bat în duel cu dumneavoastră, domnule; şi-i explică pe scurt toată întâmplarea.

Domnul Charles de Beauvoisis, după ce chibzui adânc, simţi că nu-i displace felul cum era croit costumul negru al lui Julien. „E lucrat la Staub, se vede cât de colo, îşi spunea el pe când asculta povestirea faptelor; jiletca e făcută cu gust, cizmele nu sunt rele; dar, pe de altă parte, să te îmbraci în negru, din zori!… Pesemne ca să scape mai uşor de glonte”, îşi spuse cavalerul de Beauvoisis.

De îndată ce i se dădură lămuriri, îl vorbi lui Julien cu o politeţe desăvârşită şi aproape de la egal la egal. Discuţia ţinu destul de mult; problema era delicată. Dar, până la urmă, Julien fu nevoit să creadă ceea ce vedea cu ochii. Tânărul atât de manierat pe care îl avea în faţă nu semăna nici cât negru sub unghie cu necioplitul care îl insultase în ajun.

Julien, căruia îl venea greu să plece, prelungi explicaţiile şi observă vanitatea cavalerului de. Beauvoisis, căci aşa spusese acesta că-l cheamă, vorbind despre sine, mirat de faptul că Julien îl numea pur şi simplu domnule.

Îi admira gravitatea, amestecată cu o oarecare îngâmfare modestă, dar care nu-l părăsea nicio clipă. Era mai ales uimit de felul ciudat în care îşi mişca tânărul limba când rostea cuvintele… Dar, la urma urmei, în toate acestea nu exista niciun fel de pricină ca să-i caute ceartă.

Tânărul diplomat se oferi cu multă graţie să se bată, dar fostul locotenent din al 96-lea regiment, care şedea de un ceas cu picioarele răşchirate, cu

mâinile în şolduri şi cu coatele în afară, hotărî că prietenul său, domnul Sorel, nu putea să-i caute ceartă cu luminarea unui om fiindcă i se furaseră cărţile de vizită.

Julien plecă foarte necăjit. Trăsura cavalerului de Beauvoisis aştepta în curte, în faţa scării; din întâmplare, Julien îşi ridică privirea şi recunoscu în vizitiu pe omul din ajun.

Ca să-l vadă, să-l tragă de poalele hainei, să-l trântească jos de pe capră şi să-l năucească în lovituri de cravaşa n-a fost nevoie decât de o clipă. Doi lachei încercară să-l apere pe vizitiu; Julien încasă câţiva pumni; în aceeaşi clipă, săltă cocoşul unuia dintre pistoale şi trase în ei. Lacheii o rupseră la fugă. Totul ţinu un minut.

Cavalerul de Beauvoisis cobora scara cu gravitatea cea mai nostimă, rostind întruna, cu vocea lui afectată, de mare senior:

— Ce-i asta? Ce-i asta?

Nici vorbă că era foarte dornic să afle totul, dar importanţa diplomatică nu-i îngăduia să arate mai multă curiozitate. Când află despre ce era vorba, pe faţa lui trufia se luă iar la întrecere cu calmul ironic, care nu trebuie să lipsească niciodată de pe chipul unui diplomat.

Locotenentul din Regimentul 96 înţelese că domnul de Beauvoisis dorea să se bată, dar încearcă, totodată, în mod diplomatic, să-i lase prietenului său foloasele iniţiativei.

— De data aceasta mi se pare că există pricină pentru duel! exclamă el.

— Şi eu cred la fel, răspunse diplomatul. Pe ticălosul ăsta îl dau afară, le spuse el lacheilor; să treacă altcineva în locul lui pe capră. Uşiţa trăsurii fu deschisă; cavalerul ţinu morţiş să-l onoreze pe Julien şi pe martorul lui. Se duseră să-l caute pe un prieten al domnului de Beauvoisis, care le indică unde s-ar putea găsi un loc retras pentru duel. Pe drum, conversaţia se desfăşură într-adevăr cum se cuvine. Ciudat nu era decât diplomatul în halat.

„Domnii aceştia, deşi foarte nobili, nu sunt deloc plicticoşi, ca persoanele care vin să la masa la domnul de La Mole, gândi Julien; şi înţeleg de ce îşi îngăduie să fie necuviincioşi”, adăugă el după o clipă. Tocmai se vorbea despre nişte dansatoare pe care publicul le aplaudase într-un balet, cu o zi înainte. Domnii făceau aluzie la nişte anecdote piperate, despre care Julien şi martorul lui, locotenentul din Regimentul 96, habar n-aveau. Julien nu săvârşi prostia de a pretinde că le cunoaşte; îşi mărturisi foarte firesc

neştiinţa. Sinceritatea aceasta îl plăcu prietenului cavalerului; el povesti anecdotele în cele mai mici amănunte şi cu foarte mult haz.

Un lucru îl mira nespus pe Julien; trăsura se oprise o clipă, din pricina unui altar ce era ridicat în mijlocul drumului pentru procesiunea de Joia Verde; iar domnii îşi îngăduiră mai multe glume: parohul, după ei, era fiul unui episcop. În casa domnului de La Mole, care voia să ajungă duce, n-ar fi îndrăznit nimeni, niciodată, să rostească asemenea cuvinte.

Duelul se termină cât ai clipi: Julien se alese cu un glonte în braţ; rana îl fu legată cu batiste udate în rachiu, iar cavalerul de Beauvoisis îl rugă foarte politicos pe Julien să-i îngăduie să-l conducă acasă chiar cu caleaşca în care veniseră. Când Julien rosti numele palatului La Mole, tânărul diplomat schimbă o privire cu prietenul său. Trăsura lui Julien se afla acolo, dar lui i se părea mult mai interesant să-i audă vorbind pe aceşti domni decât pe bunul locotenent din regimentul 96.

„Doamne! Doar atâta înseamnă un duel! gândea Julien. Ce fericire că l-am regăsit pe vizitiu! Cât aş fi suferit dacă ar fi trebuit să mai îndur încă o dată ocara asta într-o cafenea!” Discuţia plină de haz nu se întrerupse deloc. Julien îşi dădu seama că afectarea diplomatică era şi ea bună de ceva.

„Va să zică plictiseala nu e neapărat legată de discuţiile dintre aristocraţi! îşi spunea el. Ăştia râd de procesiunea de Joia Verde, îndrăznesc să povestească anecdote foarte neruşinate, şi încă cu amănunte atât de pitoreşti! Nu le lipseşte decât părerea despre politică, iar lipsa asta e mai mult decât compensată prin graţia tonului şi prin frazele fără cusur. Julien simţea că-i plac grozav de mult. Ce fericit aş fi să-i văd cât mai des!”

Îndată ce se despărţiră, domnul cavaler de Beauvoisis se grăbi să ia informaţii; dar ele nu-l mulţumiră câtuşi de puţin.

Ardea de nerăbdare să-şi cunoască omul; se cuvenea să-i facă o vizită? Puţinele lucruri pe care le aflase nu erau deloc încurajatoare.

— Groaznic! îi spuse el martorului său. E cu neputinţă să mărturisesc că m-am bătut cu un simplu secretar al domnului de La Mole, ba unde mai pui că am fost împins la asta fiindcă vizitiul meu mi-a furat cărţile de vizită!

— Nici vorbă că te-ai putea face de râs.

În aceeaşi seară, cavalerul de Beauvoisis şi prietenul său spuseră pretutindeni că domnul Sorel, altminteri un tânăr desăvârşit, era copilul din flori al unui prieten intim al marchizului de La Mole. Zvonul fu crezut cu uşurinţă. O dată statornicit, tânărul diplomat şi prietenul său binevoiră să-i facă lui Julien câteva vizite în timpul celor două săptămâni pe care el le

petrecu fără să iasă din cameră. Julien le mărturisi că fusese la Operă o singură dată în viaţa lui.

— E înspăimântător, i se răspunse; lumea se duce numai acolo; prima dată când vei ieşi din casă, trebuie să mergi să asculţi *Contele Orly.*[101]

La Operă, cavalerul de Beauvoisis îl prezentă faimosului cântăreţ Geronimo, care se bucura atunci de un succes uriaş.

Julien aproape că îl făcea curte cavalerului; amestecul acesta de respect faţă de sine însuşi, de trufie tainică şi de îngâmfare tinerească îl încânta. De pildă, cavalerul se bâlbâia puţin, fiindcă avea onoarea să vadă adesea un mare senior, care avea defectul acesta. Niciodată Julien nu găsise întrunite într-o singură fiinţă şi ridicolul plin de haz, şi perfecţiunea manierelor pe care un biet provincial trebuie să-şi dea osteneala să le imite.

Era văzut mereu la Operă, împreună cu cavalerul de Beauvoisis; prietenia aceasta făcu să-i fie rostit numele.

— Aşadar, îi spuse într-o zi marchizul de La Mole, iată-te copilul din flori al unui bogat gentilom din Franche-Comté, prieten intim cu mine!

Marchizul îl tăie vorba lui Julien, care voia să spună că el n-a contribuit cu nimic la răspândirea acestui zvon.

— Domnului de Beauvoisis nu i-a plăcut că s-a bătut cu fiul unui cherestegiu.

— Ştiu, ştiu, spuse domnul de La Mole; acum trebuie să întăresc eu povestea asta, care îmi convine. Dar am să te rog un lucru, care n-o să-ţi răpească mai mult de o jumătate de oră pe zi; de câte ori sunt spectacole la Operă, du-te, la unsprezece şi jumătate, să priveşti din vestibul ieşirea celor din lumea bună. Uneori văd că mai ai apucături de provincial, şi trebuie să le dezbari de ele; de altfel, nu-i rău să cunoşti, măcar din vedere, oamenii de seamă, pe lângă care s-ar putea ca, într-o bună zi, să-ţi dau vreo misiunea de îndeplinit. Treci pe la biroul de abonamente al Operei, ca să te cunoască; biletele de intrare sunt acolo.

CAPITOLUL VII
O criză de podagră

Şi am fost înaintat în slujbă nu
prin meritul meu, ci pentru că
stăpânul avea podagră.
BERTOLOTTI1[102]

Poate că cititorul e mirat de tonul acesta liber şi aproape prietenesc; asta fiindcă am uitat să-i spun că de vreo şase săptămâni marchizul era reţinut în casă de o criză de podagră.

Domnişoara de La Mole şi mama ei se aflau la Hyeres, la mama marchizei. Contele Norbert îşi vedea tatăl doar câteva clipe; se aveau foarte bine unul cu altul, dar n-aveau ce să-şi spună. Domnul de La Mole, nevoit să se mulţumească numai cu Julien, se minună văzându-l cât e de isteţ, îl punea să-i citească ziarele; curând, tânărul secretar fu în stare să-i aleagă pasajele cele mai interesante. Exista un ziar nou de care marchizul nici nu voia să audă; jurase să nu-l citească niciodată, şi în fiecare zi pomenea lucrul acesta. Julien râdea. Marchizul, mânios împotriva vremurilor de astăzi, îl puse să-i citească din Titus Liviu; traducerea improvizată a textului latin îl distra.

Într-o zi, marchizul îi spuse cu tonul acela de politeţe excesivă, care de multe ori în scotea din sărite pe Julien:

— Îngăduie-mi, dragul meu Sorel, să-ţi dăruiesc un costum albastru; când vei dori să-l îmbraci şi să vii la mine, vei fi, în ochii mei, fratele mai mic al contelui de Chaulnes, adică fiul prietenului meu, bătrânul duce.

Julien nu prea înţelegea despre ce e vorba; şi chiar în aceeaşi seară încercă să facă o vizită îmbrăcat în costumul albastru. Marchizul îl trată ca pe un egal. Julien avea o inimă în stare să simtă adevărata politeţe, dar nu prea avea idei despre nuanţele ei. Înainte de toana aceasta a marchizului ar fi jurat că nu poate fi primit cu mai multe atenţii. „Ce talent minunat!” îşi

spunea Julien; când se ridică să plece, marchizul îl ceru scuze că nu poate să-l conducă din pricina podagrei.

Ideea aceasta năstruşnică începu să-l frământe pe Julien: „Şi-o fi bătând joc de mine?" gândi el. Se duse să se sfătuiască cu părintele Pirard, care, mai puţin politicos decât marchizul, nu-i răspunse decât fluierând şi schimbând vorba. A doua zi dimineaţă, Julien se înfăţişă marchizului îmbrăcat în negru, cu mapa şi cu scrisorile de semnat. Marchizul îl primi ca şi mai înainte. Seara, în costum albastru, tonul fu cu totul diferit şi absolut la fel de politicos ca în ajun.

— Ca să nu te plictiseşti prea tare în vizitele pe care ai bunătatea să i le faci unui biet bătrân bolnav, spuse marchizul, ar trebui să-i povesteşti toate micile întâmplări din viaţa dumitale, dar cinstit şi fără să te gândeşti la altceva decât să le istoriseşti cât mai lămurit si mai cu haz. Căci trebuie să ne distrăm, urmă marchizul; atâta e adevărat în viaţă. Un om nu-mi poate salva zilnic viaţa în război şi nici nu-mi poate dărui în fiecare zi un milion; dar dacă l-aş avea pe Rivarol1 aici, lângă jilţul meu, mi-ar scuti zilnic o oră de suferinţe şi de plictiseală. L-am cunoscut bine, la Hamburg, pe vremea emigraţiei…

Şi marchizul îl povesti lui Julien anecdotele lui Rivarol[103] cu hamburghezii, care se adunau câte patru ca să înţeleagă o vorbă de duh.

Domnul de La Mole, silit să se mulţumească numai cu tovărăşia acestui micuţ, voi să-l aţâţe. Şi-i stârni orgoliul. Fiindcă i se cerea adevărul, Julien se hotărî să spună tot, ascunzând doar două lucruri: admiraţia lui fanatică pentru un om pe care marchizul nu-l putea suferi şi desăvârşita lui lipsă de credinţă, care nu prea se potrivea unui viitor preot. Întâmplarea neînsemnată cu cavalerul de Beauvoisis căzu tocmai la timp. Marchizul râse cu lacrimi de scena din cafeneaua de pe strada Saint-Honore, cu vizitiul care îl copleşea cu ocări. A fost epoca unei perfecte sincerităţi în relaţiile dintre stăpân şi protejatul său.

Pe domnul de La Mole începu să-l intereseze tot mai mult firea aceasta ciudată. La început măgulea unele păreri ridicole ale lui Julien, ca să ridă mai bine de ele; curând, însă, i se păru mai nimerit să îndrepte cu blândeţe toate ideile false ale tânărului. „Ceilalţi provinciali care sosesc la Paris admiră totul, gândea marchizul; acesta urăşte totul. Ei sunt prea afectaţi, el nu e îndeajuns, iar proştii îl iau drept un prost."

Criza de podagră fu prelungită de vremea rece a iernii şi ţinu câteva luni.

„Unora le e drag un câine de vânătoare, îşi spunea marchizul; de ce mi-ar fi ruşine să-l îndrăgesc pe preotul ăsta tinerel? E un original. Mă port părinteşte cu el. Ei bine, ce-i rău în asta? Toana, dacă nu-mi trece curând, mă va costa un diamant de cinci sute de ludovici, înscris în testament.”

De îndată ce marchizul se convinse de tăria de caracter a protejatului său, începu să-i dea zilnic câte o nouă treabă.

Julien observă cu groază că acest mare senior se întâmpla să-i dea ordine contradictorii cu privire la unul şi acelaşi fapt.

„Iată un lucru care ar putea să mă compromită serios de tot.” Şi Julien nu mai lucră cu el decât aducând un registru în care scria hotărârile o dată luate, iar marchizul le semna. Julien angajase un slujbaş pentru copierea hotărârilor cu privire la fiecare problemă, într-un registru special. În acelaşi registru punea, de asemenea, şi copiile tuturor scrisorilor.

Ideea i se păru marchizului, la început, nespus de ridicolă şi de plictisitoare. Dar, în mai puţin de două luni, îl văzu foloasele. Julien îl propuse să mai la un slujbaş, cu practică de bancă, pentru ţinerea în partidă dublă a socotelii tuturor veniturilor şi a tuturor cheltuielilor moşiilor pe care el trebuia să le administreze.

Măsurile acestea îl limpeziră într-atâta marchizului treburile proprii, încât putu să-şi dăruiască plăcerea de a mai încerca două sau trei speculaţii noi, fără ajutorul misitului, care îl fura.

— Opreşte trei mii de franci pentru dumneata, îi spuse el într-o zi tânărului său ministru.

— Domnule, purtarea mea ar putea fi luată în nume de rău.

— Atunci, cum să facem? întrebă marchizul supărat.

— Să binevoiţi a lua o hotărâre şi s-o scrieţi cu mina dumneavoastră în registru; hotărârea aceasta îmi va dărui o sumă de trei mii de franci. De altfel, părintele Pirard a avut ideea contabilităţii. Marchizul, cu mutra marchizului de Moncade[104] când asculta socotelile domnului Poisson, intendentul lui, scrise hotărârea.

Seara, când Julien apărea în costumul albastru, nici nu pomenea despre afaceri. Bunătatea marchizului era atât de măgulitoare pentru amorul propriu mereu însetat al eroului nostru, încât curând, fără voia lui, simţi un soi de simpatie pentru bătrânul acesta cumsecade. Şi nu pentru că Julien ar fi fost sensibil, aşa cum se înţelege asta la Paris; dar nu era nici fiară, şi nimeni, de la moartea chirurgului-major, nu-i vorbise cu atâta bunătate. Observă cu mirare că marchizul îl cruţa amorul propriu cu atâta politeţe,

cum nu făcuse niciodată bătrânul chirurg. În cele din urmă înţelese că acesta fusese mai mândru de decoraţia lui decât era marchizul de însemnele nobleţii. Tatăl marchizului fusese un mare senior.

Într-o zi, după audienţa de dimineaţă, în costum negru şi pentru afaceri, Julien îl distra pe marchiz, care îl reţinu două ceasuri, vrând neapărat să-i dea nişte bani aduşi de misit de la Bursă.

— Sper, domnule marchiz, să nu mă abat de la adâncul respect pe care vi-l port, rugându-vă să-mi îngăduiţi un cuvânt…

— Vorbeşte, dragul meu.

— Binevoiască domnul marchiz să nu se supere că-i refuz darul. Căci nu-i este adresat omului în negru, şi ar strica pe de-a-ntregul purtarea pe care aveţi bunăvoinţa să i-o îngăduiţi omului în albastru.

Îl salută cu mult respect şi ieşi fără să-l privească. Gestul acesta îl plăcu marchizului, care i-l povesti, seara, părintelui Pirard.

— Trebuie să-ţi mărturisesc, în sfârşit, ceva, dragă părinte. Ştiu ce-i cu obârşia lui Julien şi-ţi dau voie să nu mai păstrezi nicio taină în privinţa ei.

„Felul cum s-a purtat de dimineaţă e nobil, gândi marchizul, iar eu îl înnobilez.”

Peste câtăva vreme, marchizul putu, în sfârşit, să iasă din casă.

— Du-te de petrece două luni la Londra, îi spuse el lui Julien. Curierii speciali şi alţii îţi vor aduce acolo scrisorile primite de mine, împreună cu notele pentru răspunsuri. Vei scrie răspunsurile şi mi le vei înapoia, punând fiecare scrisoare în răspunsul ei. Am socotit că întârzierea nu poate fi mai mare de cinci zile.

Gonind cu diligenţa pe drumul spre Calais, Julien se mira de neînsemnătatea pretinselor treburi pentru care era trimis.

N-o să spunem cu ce simţământ de ură şi aproape de groază calcă pe pământul englezesc. Îl cunoaştem patima pentru Bonaparte. În fiecare ofiţer el vedea un sir Hodson Lowe[105], în fiecare senior, un lord Bathrust[106], poruncind ticăloşiile de la Sfânta Elena şi primind drept răsplată un minister vreme de zece ani.

La Londra cunoscu, în sfârşit, îngâmfarea fără margini. Se împrietenise acolo cu doi tineri nobili ruşi, care îl iniţiară.

— Dumneata eşti predestinat, dragă Sorel, îi spuneau ei; ai din născare înfăţişarea aceasta rece si la o mie de leghe distanţă de senzaţia prezentă, înfăţişare pe care noi ne trudim atâta să ne-o dăm.

— Nu ţi-ai înţeles veacul, îi spunea prinţul Korasoff: fă întotdeauna contrariul a ceea ce se aşteaptă de la dumneata. Iată, pe cinstea mea, singura religie a vremii. Nu fi nebun, nici afectat, căci atunci s-ar aştepta de la dumneata nebunii şi purtări afectate, iar principiul nu va mai fi îndeplinit.

Julien se acoperi de glorie într-o zi, în salonul ducelui de Fitz-Folke, care îl poftise la masă, precum făcuse şi prinţul Korasoff. Invitaţii aşteptară cam o oră. Felul cum se purtă Julien în mijlocul celor douăzeci de persoane care-l aşteptau e şi astăzi pomenit printre tinerii secretari de ambasadă de la Londra. Expresia feţei lui a fost de nepreţuit.

Cu toată împotrivirea dandy-lor, prietenii lui, el ţinu să-l vadă pe faimosul Philip Vane, singurul filosof pe care l-a avut Anglia de la Locke încoace. Îl găsi terminându-şi al şaptelea an de puşcărie. „în ţara asta, nobilimea nu glumeşte, gând Julien: pe deasupra, Vane e dezonorat, terfelit” etc.

Julien îl găsi voios; ura împotriva aristocraţiei îl alunga plictiseala. „Acesta, îşi spuse Julien, părăsind închisoarea, e singurul om vesel pe care l-am văzut în Anglia.”

Ideea cea mai folositoare tiranilor e ideea de Dumnezeu”, îi spuse Vane…

Restul sistemului îl suprimăm, fiind socotit cinic.

La întoarcere:

— Ce idee nostimă îmi aduci din Anglia? îl întrebă domnul de La Mole… Julien tăcea. Ce idei noi îmi aduci, nostime sau nu? îl întrebă marchizul cu însufleţire.

— În primul rând, spuse Julien, cel mai cuminte englez e nebun un ceas pe zi; îl vizitează demonul sinuciderii, care acolo e zeu.

2. Spiritul şi geniul îşi pierd douăzeci şi cinci la sută din valoare, când debarcă în Anglia.

3. Nimic pe lume nu e mai frumos, mai minunat, mai înduioşător decât priveliştile din Anglia.

— Acum e rândul meu, începu marchizul. Mai întâi, de ce ai spus, la balul ambasadorului Rusiei, că în Franţa există trei sute de mii de tineri de douăzeci şi cinci de ani care doresc din tot sufletul războiul? Crezi cumva că asta e plăcut pentru regi?

— Nu mai ştii cum să faci când vorbeşti cu marii noştri diplomaţi, spuse Julien. Toţi au mania să înceapă discuţii serioase. Iar dacă rămâi la ştirile din ziare, treci drept un prost. Dacă îţi îngădui să spui ceva adevărat şi nou, ei se miră, nu se pricep să-ţi răspundă, iar a doua zi dimineaţa, la orele

şapte, îţi trimit vorbă prin primul secretar al ambasadei că ai fost cum nu se cuvine să fii.

— Nu-i rău, răspunse marchizul râzând. De altfel, domnule cu judecată adâncă, pun rămăşag că n-ai ghicit pentru ce te-ai dus în Anglia.

— Iertaţi-mă, vorbi Julien, am fost acolo ca să iau masa o dată pe săptămână la ambasadorul regelui, care e cel mai politicos om din lume.

— Te-ai dus să cauţi decoraţia aceasta, îi spuse marchizul. Nu vreau să te fac să lepezi veşmântul negru, dar m-am obişnuit cu tonul mai vesel pe care l-am luat faţă de omul îmbrăcat în albastru. Până la noi ordine, ascultă atent următoarele: când voi vedea decoraţia, vei fi pentru mine fiul mai mic al prietenului meu, ducele de Chaules care, fără să ştie, e de şase luni slujbaş în diplomaţie. Observă, adăugă marchizul cu un aer foarte serios şi tăind brusc încercările de mulţumire, observă că nu vreau să te scot din profesiunea dumitale. Asta înseamnă totdeauna o greşeală şi o nenorocire şi pentru protector şi pentru cel protejat. Când procesele mele te vor plictisi, sau când n-o să-mi mai fii pe plac, am să cer pentru dumneata o parohie bună, cum e aceea a prietenului nostru, părintele Pirard, şi *nimic mai mult*, mai spuse marchizul cu un ton tăios.

Decoraţia îl măguli orgoliul lui Julien; deveni mai vorbăreţ. Se crezu de mai puţine ori jignit şi luat drept ţinta cuvintelor acelora cu mai multe înţelesuri şi nu tocmai politicoase, care, într-o discuţie însufleţită, îl pot scăpa oricui.

Decoraţia îl aduse o vizită neobişnuită: domnul baron de Valenod, venit la Paris ca să mulţumească guvernului pentru baronia proaspăt primită şi să stea de vorbă cu ocârmuirea. Baronul de Valenod urma să fie numit primar în Verrières, înlocuindu-l pe domnul de Rênal.

Julien râse cu poftă, în sinea lui, când domnul de Valenod îl dădu să înţeleagă recenta descoperire că domnul de Rênal ar fi iacobin. De fapt, în alegerea ce urma să aibă loc, noul baron era candidatul guvernului, iar pentru marele colegiu al judeţului, într-adevăr foarte ultra, candida domnul de Rênal din partea liberalilor.

Zadarnic se străduí Julien să afle ceva despre doamna de Rênal; baronul păru să-şi amintească de vechea lor rivalitate şi nu scoase o vorbă în privinţa aceasta. În cele din urmă îl ceru lui Julien votul său în alegerile care urmau să aibă loc. Tânărul secretar făgădui să-i scrie.

— Ar trebui, domnule cavaler, să mă prezinţi domnului marchiz de La Mole.

„Într-adevăr, *ar trebui*, gândi Julien; dar un pungaş ca ăsta!…”

— Adevărul e, îi răspunse el, că sunt prea neînsemnat în casa La Mole, ca să-mi îngădui să prezint pe cineva.

Julien îi spuse totul marchizului, seara, când îl povesti pretenţia lui Valenod, ca şi faptele şi gesturile lui de la 1814 încoace.

— Nu numai că ai să mi-l prezinţi mâine pe proaspătul baron, hotărî de La Mole cu un aer foarte serios, dar chiar îl invit la masă, pentru poimâine. Va fi unul dintre noii noştri prefecţi.

— În cazul acesta, spuse Julien rece, eu cer pentru tata locul de director al Aşezământului pentru săraci.

— Foarte bine, zise marchizul, redevenind vesel; se acordă. Mă aşteptam să-mi faci morală. Te formezi.

Aflând de la domnul de Valenod că titularul biroului loteriei de Verrières murise, lui Julien i se păru că ar avea haz să-i dea locul acesta domnului de Cholin, bătrânul dobitoc a cărui cerere o găsise pe vremuri în odaia domnului de La Mole. Marchizul râse cu poftă de cererea pe care Julien i-o spuse pe de rost, făcându-l să semneze scrisoarea adresată Ministrului Finanţelor pentru numirea lui de Cholin.

Îndată după numirea domnului de Cholin, însă, Julien află că locul fusese cerut de către deputăţia judeţului pentru domnul Gros, celebru geometru: omul acesta mărinimos n-avea decât o mie patru sute de franci venit anual şi, în fiecare an, îl împrumuta şase sute de franci titularului care murise, ca să-l ajute să-şi crească copiii.

Julien se miră de ceea ce săvârşise. „Nu-i nimic, îşi spuse el; pe viitor va trebui să mai fac şi alte nedreptăţi dacă vreau să ajung şi, pe deasupra, va trebui să ştiu să le şi ascund sub cuvinte duioase; bietul domn Gros! El a meritat decoraţia, dar eu o am, şi trebuie să lucrez în spiritul ocârmuirii care mi-a dăruit-o.”

CAPITOLUL VIII
Care decoraţie e mai de preţ

Apa ta nu mă răcoreşte, spuse
duhul însetat. Şi totuşi, e fântâna
cea mai rece din tot Diar-Bekirul.
PELLICO[107]

Într-o zi Julien se întorcea de la minunata moşie din Villequier, situată pe malurile Senei, moşie căreia domnul de La Mole îl purta un deosebit interes, pentru că, dintre toate, era singura ce aparţinuse vestitului Boniface de La Mole. Acasă, o găsi pe marchiză şi pe fiica ei, sosite de la Hyeres.

Julien era acum un *dandy* şi se pricepea în arta de a trăi la Paris. Tânărul secretar se purtă cu o răceală desăvârşită fată de domnişoara de La Mole. Părea că a uitat cu totul vremurile când ea îl cerea cu atâta voie bună amănunte despre arta lui de a cădea de pe cal.

Domnişoara de La Mole îl găsi mai înalt şi mai palid. Talia şi ţinuta lui nu mai aveau nimic provincial; dar nu tot aşa era şi felul lui de a vorbi: în privinţa aceasta mai păstra încă prea multă seriozitate, prea mult simţ practic. Cu toate însuşirile acestea, pline de înţelepciune datorită orgoliului, Julien n-avea nimic slugarnic sau de rând în felul de a vorbi; simţeai doar că prea multe lucruri i se păreau încă pline de însemnătate. Dar se vedea că e în stare să dovedească ceea ce spune.

— Îi cam lipseşte spontaneitatea, dar nu-i lipseşte spiritul, îi spunea domnişoara de La Mole marchizului, glumind cu el despre decoraţia acordată lui Julien. Fratele meu ţi-a cerut-o timp de un an şi jumătate, şi doar e un La Mole!…

— Da, dar Julien e plin de surprize, ceea ce La Mole despre care îmi vorbeşti n-a dovedit-o niciodată.

Fu anunţată sosirea domnului duce de Retz.

Mathilde se simţi cuprinsă de o lehamite de neînvins; regăsea străvechile poleieli şi pe vechii oaspeţi ai salonului părintesc. Îşi făurea o imagine

îngrozitor de plictisitoare despre viaţa pe care avea s-o ducă iarăşi la Paris. Şi totuşi, la Hyères, regretase Parisul.

„Cu toate astea, am nouăsprezece ani! gândea ea; e vârsta fericirii, după câte spun toţi proştii ăştia poleiţi cu aur.” Şi privea cele opt sau zece volume de poezii noi, adunate pe măsuţa din salon, cât timp fusese în Provenţa. Avea nefericirea să fie mai inteligentă decât domnii de Croisenois, de Caylus, de Luz şi decât ceilalţi prieteni. Ştia dinainte tot ce aveau să-i vorbească despre frumosul cer al Provenţei, despre poezie, despre ţinuturile din sud etc., etc.

Ochii ei atât de frumoşi, în care se oglindea plictisul cel mai profund, ba mai mult, deznădejdea că găseşte plăcerea, se opriră asupra lui Julien. „El, cel puţin, nu e chiar la fel cu ceilalţi.”

— Domnule Sorel, îi spuse ea cu vocea aceea vie, tăioasă şi fără pic de feminitate, folosită de tinerele femei din lumea bună, domnule Sorel, dumneata vii deseară la balul domnului de Retz?

— Domnişoară, n-am avut cinstea să-i fiu prezentat domnului duce. (Ai fi zis că vorbele rostite şi titlul acesta îl strângeau gura provincialului orgolios.)

— I-a spus fratelui meu să te aducă la el; şi, dacă ai veni, mi-ai da unele amănunte asupra moşiei Villequier; e vorba să mergem acolo, la primăvară. Aş vrea să ştiu dacă e de locuit castelul şi dacă împrejurimile sunt atât de frumoase pe cât se spune. Atâtea lucruri sunt lăudate degeaba… Julien nu-i răspunse. Vino, la bal, cu fratele meu, adăugă ea pe un ton foarte sec.

Julien se înclină respectuos. „Aşadar, chiar în mijlocul balului, am de dat socoteli tuturor membrilor familiei. Nu sunt plătit oare ca om de afaceri?” Şi, în sinea lui, îşi spuse: „Ba încă numai Dumnezeu ştie dacă ceea ce am să-i povestesc fiicei n-o să se bată cap în cap cu planurile tatălui, ale fratelui, ale mamei! Aici e o adevărată curte de prinţ domnitor. Trebuie să fii de o nulitate perfectă şi să nu-i prilejuieşti, totuşi, nimănui dreptul să se plângă. Tare nu-mi place domnişoara asta! gândi el, privind mersul domnişoarei de La Mole, pe care maică-sa o chemase s-o prezinte câtorva doamne, prietene ale ei. Exagerează toate modele, rochia îl cade de pe umeri… e şi mai palidă decât înainte de călătorie… Ce păr fără culoare, de blond ce e! Ai zice că trece lumina prin el!… Câtă trufie în felul cum salută, în privire! Ce gesturi de regină!”

Domnişoara de La Mole îşi strigase fratele, tocmai când acesta voia să plece din salon.

Contele Norbert se apropie de Julien:

— Dragă Sorel, îi spuse el, de unde vrei să te iau la miezul nopţii, ca să mergem la balul domnului de Retz? M-a rugat anume să te duc acolo.

— Ştiu cui îl datorez atâta bunăvoinţă, răspunse Julien, înclinându-se până la pământ.

Neputând găsi, spre ciuda lui, niciun cusur politeţii şi chiar interesului cu care Norbert îl vorbise, începu să se lege de răspunsul dat de el, Julien, la cuvintele acestea îndatoritoare. Şi găsi că răspunsul avea ceva înjositor.

Noaptea, sosind la bal, îl izbi măreţia palatului domnului de Retz. Curtea din faţă era acoperită cu o imensă pânză cărămizie, plină de stele aurii: mai multă eleganţă cu greu s-ar fi putut găsi. Sub cortul acesta, curtea fusese transformată în grădină de portocali şi de oleandri înfloriţi. Pentru că vasele fuseseră îngropate cu grijă, oleandrii şi portocalii păreau că ies din pământ. Drumul pentru trăsuri era presărat cu nisip.

Priveliştea i se păru nemaipomenită provincialului nostru. Nici nu-şi putuse închipui atâta măreţie; cât ai clipi, orice urmă de supărare îl dispăru din minte. În trăsură, pe când veneau la bal, Norbert fusese fericit, iar el văzuse totul în negru; de îndată ce intrară în curte, rolurile se schimbară.

Norbert nu era sensibil decât la amănunte, care, în mijlocul măreţiei acesteia, nici vorbă că nu fuseseră luate în seamă. Socotea cam cât costă fiecare lucru şi, pe măsură ce ajungea la o sumă totală destul de ridicată, Julien observa cum îl cuprindea gelozia şi cum îl pierea voia bună.

Cât despre el, se pomeni că intră cucerit, fermecat şi aproape sfios din pricina emoţiei, în primul dintre saloanele în care se dansa. La uşa celui de-al doilea salon era îmbulzeală şi se afla atât lume, încât îl fu cu neputinţă să mai înainteze. Salonul acesta înfăţişa Alhambra din Granada.

— Trebuie să recunoşti că e regina balului, spunea un tinerel cu mustaţă, care îl înghiontea pe Julien cu umărul în piept.

— Domnişoara Fourmont, care toată iarna a fost cea mai frumoasă, simte că a coborât pe locul al doilea, îi răspunse vecinul său: uită-te numai ce aer ciudat are.

— Zău, îşi dă toată silinţa să placă. la te uită, la te uită ce zâmbet graţios, când e singură la contradans. Pe cinstea mea, e de nepreţuit.

— Domnişoara de La Mole pare să ştie să-şi stăpânească plăcerea pricinuită de triumful de care îşi dă foarte bine seama. Ai zice că se teme ca nu cumva să-i placă celui cu care stă de vorbă.

— Foarte bine! Asta-i arta de a cuceri.

Julien se străduia zadarnic s-o zărească pe femeia aceea fermecătoare; şapte sau opt inşi mai înalţi decât el îl împiedicau s-o vadă.

— Există multă cochetărie în sfiiciunea ei atât de nobilă, urmă tânărul cu mustăţi.

— Şi ochii ei mari, albaştri, care îşi pleacă atât de încet privirile în clipa când ai jura că sunt gata să se dea de gol, vorbi vecinul. Pe cinstea mea, tare mai e iscusită!

— Ia te uită cât de comună pare frumoasa Fourmont pe lângă ea, spuse al treilea.

— Aerul acesta sfios vrea să însemne: „Câtă bunăvoinţă v-aş arăta dacă aţi fi un bărbat vrednic de mine!”

— Dar cine poate fi vrednic de fermecătoarea Mathilde? spuse primul: vreun prinţ domnitor, frumos, inteligent, voinic, un erou în luptă şi în vârstă de cel mult douăzeci de ani.

— Fiul nelegitim al împăratului Rusiei… căruia în cinstea căsătoriei i se va dărui o domnie… sau pur şi simplu contele Thaler, cu înfăţişarea lui de ţăran înstărit…

Se făcu loc la uşă si Julien izbuti să intre.

„Dacă pare atât de deosebită în ochii păpuşilor ăstora, merită s-o studiez, gândi el. Aşa am să înţeleg ce înseamnă perfecţiunea pentru oamenii de teapa lor.”

Pe când o căuta din ochi, Mathilde îl privi. „Mă cheamă datoria”, îşi spuse Julien; dar supărarea lăuntrică trecuse şi numai urmele ei îl rămăseseră pe chip. Curiozitatea îl făcea să se apropie cu o plăcere pe care rochia foarte decoltată a Mathildei i-o spori destul de repede, într-un fel prea puţin măgulitor, de fapt, pentru amorul lui propriu. „Frumuseţea ei e plină de tinereţe”, gândi Julien. Vreo cinci sau şase tineri, printre care îl recunoscu pe cei ce vorbiseră la uşă, se aflau între el şi ea.

— Dumneata, domnule, care ai fost aici toată iarna, îi spuse ea, nu găseşti că balul de astăzi e cel mai frumos din tot sezonul? Julien nu-i răspunse. Cadrilul acesta de Coulon[108] mi se pare admirabil; iar doamnele îl dansează minunat.

Tinerii se întoarseră să vadă cine era fericitul de la care ea ţinea să aibă neapărat un răspuns. Şi răspunsul nu fu deloc încurajator.

— N-aş putea să fiu un judecător prea bun, domnişoară; eu îmi petrec viaţa scriind: e primul bal de o asemenea măreţie pe care îl văd.

Tinerii cu mustăţi erau scandalizaţi.

— Dumneata eşti un înţelept, domnule Sorel urmă ea cu tot mai mult interes în glas; priveşti toate balurile şi serbările acestea ca un filosof, ca Jean-Jacques Rousseau. Asemenea nebunii te miră fără să te încânte.

Un singur cuvânt fu de ajuns ca să stingă imaginaţia lui Julien şi să-i alunge orice iluzie din suflet. Gura lui căpătă expresia unui dispreţ oarecum exagerat.

— Când e vorba să judece lumea bună, răspunse el, Jean-Jacques Rousseau nu-i pentru mine decât un prost; n-a înţeles-o deloc şi a privit-o cu ochii unui lacheu parvenit.

— Totuşi, a scris *Contractul Social*, spuse Mathilde cu adânc respect în glas.

— Deşi propovăduia republica şi răsturnarea demnităţii monarhice, parvenitul acesta era totodată beat de fericire dacă vreun duce îşi schimba direcţia plimbării de după-amiază ca să-l însoţească pe vreunul dintre prietenii lui.

— Ah! da, ducele de Luxembourg la Montmorency îl însoţeşte pe un oarecare domn Coindet pe drumul Parisului[109] urmă domnişoara de La Mole cu plăcerea şi avântul primei bucurii a pedanteriei. Era ameţită de ştiinţa ei, aproape ca şi academicianul care a descoperit existenţa regelui Feretrius[110].

Privirea lui Julien rămase pătrunzătoare şi aspră. Mathilde avusese un moment de entuziasm; răceala celui cu care vorbea o ului cu totul. Si se miră cu atât mai mult, cu cât era obişnuită să-i uluiască ea pe alţii.

În clipa aceea, marchizul de Croisenois se apropia grăbit de domnişoara de La Mole. La un moment dat, ajunsese la trei paşi de ea, dar nu putu să mai înainteze din pricina mulţimii. Şi o privi, iar piedica din cale îl făcu să zâmbească. Lângă el se afla tânăra marchiză de Rouvray, o verişoară a Mathildei. Aceasta se ţinea de braţul marchizului, care îi era soţ abia de două săptămâni. Marchizul de Rouvray, foarte tânăr şi el, părea cuprins de toată dragostea năucă a bărbatului însurat numai din interes, prin mijlocirea notarilor, şi care nimereşte o mireasă nespus de frumoasă. La moartea unui unchi al său, foarte bătrân, domnul de Rouvray avea să devină duce.

Pe când marchizul de Croisenois, neputând să străbată prin mulţime, o privea surâzând pe Mathilde, ea îşi aţinti ochii mari, de un albastru ca al cerului, asupra lui şi a celor din preajmă. „Ce grup anost! îşi spunea ea. Iată-l pe Croisenois, care vrea să-mi devină soţ; e blând, politicos, are maniere desăvârşite, ca şi domnul de Rouvray. Dacă n-ar fi atât de plictisitori, ar putea fi drăguţi. Şi el are să mă însoţească la bal, cu acelaşi

aer mărginit şi mulţumit. La un an după nuntă, trăsura mea, caii mei, rochiile mele, castelul meu, la douăzeci de leghe de Paris, toate vor fi cum nu se poate mai desăvârşite, aşa fel încât să facă să moară de invidie vreo parvenită, vreo contesă de Roiville, de pildă; şi apoi?…”

Mathilde se plictisea gândindu-se la viitor. Marchizul de Croisenois izbuti să se apropie de domnişoara de La Mole şi să-i vorbească, dar ea visa, fără să-l asculte. Sunetele cuvintelor lui se pierdeau în zumzetul balului. Mathilde îl privea fără să-şi dea seama pe Julien, care se depărtase cu un aer respectuos, dar mândru şi nemulţumit. Şi într-un ungher, departe de forfota lumii, îl zări pe contele Altamira, osândit la moarte în tara lui si cunoscut cititorului. Sub Ludovic al XlV-lea, unul dintre strămoşii contelui se însurase cu o principesă de Conţi; amintirea acestui fapt îl ferea într-o măsură de poliţia congregaţiei.

„Pentru mine, numai condamnarea la moarte poate să distingă un bărbat, gândi Mathilde; e singurul lucru care nu se cumpără. Ah, frumoase cuvinte am mai spus! Ce păcat că nu mi-au venit în minte când puteau să-mi facă cinste!” Mathilde avea destul bun-gust ca să nu repete într-o conversaţie lucrurile gândite mai înainte; dar avea, de asemenea, şi destulă vanitate ca să nu fie încântată de ea însăşi. O aparenţă de fericire îl acoperi obrazul, ascunzându-i plictiseala. Marchizul de Croisenois, care nu tăcuse o clipă, crezu că are succes şi deveni şi mai vorbăreţ.

„Ce-ar putea obiecta un răuvoitor cuvintelor mele de adineaori? se întrebă Mathilde. I-aş răspunde criticului: un titlu de baron, de viconte se poate cumpăra; o decoraţie se dăruieşte; fratele meu a căpătat una, şi ce-a făcut pentru ea? Un grad se capătă şi el. Zece ani de garnizoană sau o rudă ministru de război, şi ajungi comandant de escadron, ca Norbert. O avere mare!… iată ceva mai anevoie de dobândit şi deci mai demn de stimă. Nostim lucru! Nu se potriveşte deloc cu ceea ce spun cărţile… Ei bine, pentru avere te însori cu fata domnului Rotschild. Zău că sunt pline de înţelepciune cuvintele mele de mai adineaori. Toi osândirea la moarte e singurul lucru pe care n-a cutezat nimeni să-l ceară.”

— Îl cunoşti pe contele Altamira? îl întrebă ea pe domnul de Croisenois.

Mathilde părea picată din altă lume, iar întrebarea ei avea atât de puţină legătură cu tot ce-i îndruga bietul marchiz de cinci minute încoace, încât el rămase năucit. Şi totuşi, era un om inteligent şi renumit ca atare.

„Mathilde are ciudăţenii, gândi el; e un neajuns, dar îl dăruieşte soţului o poziţie socială atât de aleasă! Nu ştiu cum face marchizul de La Mole; e

legat cu toate personalităţile mai de seamă din toate partidele; e un om care nu se poate prăbuşi niciodată. Şi de altfel, ciudăţenia aceasta a Mathildei poate să pară genialitate. Când eşti coborâtorul uneia dintre cele mai nobile familii şi ai multă avere, geniul nu mai e ridicol, ba încă te şi onorează! Altminteri, atunci când vrea, Mathilde izbuteşte cu atâta desăvârşire să întrunească amestecul acesta de inteligenţă, tărie de caracter şi bun-simţ, care e cheia amabilităţii perfecte…” Dar cum e greu să faci bine două lucruri odată, marchizul îi răspunse Mathildei fără pic de căldură, ca şi cum ar fi rostit o lecţie pe dinafară:

— Cine nu-l cunoaşte pe bietul Altamira?

Şi-i dădu amănunte despre conspiraţia lui neizbutită, caraghioasă, absurdă.

— Grozav de absurdă! exclamă Mathilde, ca şi cum ar fi vorbit singură. Dar el, cel puţin a făcut ceva. Vreau să cunosc un om; adu-mi-l aici, îi spuse ea marchizului, care o privea foarte mirat.

Contele Altamira era unul dintre admiratorii cei mai făţişi ai aerului trufaş şi aproape obraznic al domnişoarei de La Mole; după a lui părere, ea era una dintre marile frumuseţi ale Parisului.

— Ce minunată ar fi pe un tron! îi spuse el marchizului de Croisenois; şi se lăsă dus fără împotrivire.

Există destui oameni pe lume care susţin morţiş că nu se află lucru mai de prost-gust decât o conspiraţie; conspiraţia miroase cât de colo a iacobinism. Şi ce poate fi mai dezgustător decât un iacobin care dă greş?

Din ochi, Mathilde râdea, împreună cu domnul de Croisenois, de liberalismul lui Altamira; dar îl asculta cu plăcere.

„Un conspirator la bal e un contrast destul de nostim”, gândea ea. Iar cel pe care îl avea în faţă, cu mustăţile lui negre, i se părea că seamănă cu un leu la odihnă; dar observă curând că mintea lui era stăpânită de o singură idee: *Utilitatea, admiraţia pentru utilitate*.

În afara îmbunătăţirilor pe care guvernământul bicameral le-ar fi putut aduce în ţara lui, tânărul conte găsea că nimic nu e vrednic de luat în seamă. Şi o părăsi cu dragă inimă pe Mathilde, fiinţa cea mai fermecătoare din tot balul, pentru că văzuse intrând un general peruan.

Pierzându-şi nădejdile în privinţa Europei, bietul Altamira era nevoit să cugete că atunci când statele Americii de Sud vor fi tari şi puternice, ele vor izbuti să-i redea Europei libertatea pe care le-o trimisese Mirabeau[111].

O sumedenie de tineri mustăcioşi se apropiaseră de Mathilde. Domnişoara de La Mole îşi dădea seama că Altamira nu fusese cucerit şi-i era ciudă că plecase; îl vedea ochii negri lucind pe când îl vorbea generalului peruan. Mathilde îl privea pe tinerii francezi cu o adâncă seriozitate, pe care niciuna dintre rivalele ei n-o putea imita. „Care dintre ei ar fi în stare să înfrunte condamnarea la moarte, presupunând chiar că ar avea toţi sorţii de izbândă de partea lui?” gândi ea.

Privirea ei ciudată îl măgulea pe cei nu prea inteligenţi; dar îl neliniştea pe ceilalţi. Aceştia se gândeau cu teamă la vreo vorbă de duh, căreia nu i-ar fi putut răspunde uşor.

„Obârşia nobilă îţi dă o sută de însuşiri a căror lipsă m-ar jigni: pentru asta îl am pildă pe Julien, se gândea Mathilde; dar totodată ea face să pălească însuşirile sufleteşti care îţi pot aduce osândirea la moarte.”

Tocmai atunci, cineva de lângă ea spunea:

— Contele Altamira este al doilea fiu al prinţului de San Nazaro-Pimentel; unul din neamul Pimentel a încercat să-l salveze pe Conradin, decapitat în 1268. Familia lui e socotită prime cele mai nobile din Napoli.

„Asta întăreşte adevărul maximei mele, îşi spuse Mathilde; obârşia nobilă înlătură tăria de caracter, fără de care nu poţi ajunge să fii osândit la moarte! îmi e sortit deci să bat câmpii în seara asta. Şi fiindcă nu sunt decât o femeie ca oricare alta, ei bine! trebuie să dansez.” Cedă stăruinţelor marchizului de Croisenois, care de o oră îl cerea să danseze un galop. Şi, ca să-şi uite nenorocirile filosofice, Mathilde ţinu să fie cu totul seducătoare. Domnul de Croisenois se simţi încântat.

Dar nici dansul, şi nici dorinţa de a-i plăcea unuia dintre cei mai drăguţi bărbaţi de la curte nu putură s-o distreze pe Mathilde. Să aibă mai mult succes ar fi fost cu neputinţă. Era regina balului, lucrul acesta îl vedea bine, dar puţin îl păsa.

„Ce viaţă searbădă am să duc cu un bărbat ca de Croisenois! gândea ea, peste un ceas, când el o conducea la locul ei. Unde pot oare găsi plăcerea dacă, după ce am lipsit şase luni, n-o pot afla aici, în mijlocul unui bal râvnit de toate femeile Parisului? îşi spunea, melancolică. Şi unde mai pui că sunt înconjurată de omagiile unei societăţi cum nu se poate închipui mai aleasă. Burghezi nu sunt aici decât vreo câţiva *pairi* şi, poate, vreun Julien, doi. Totuşi, gândi ea din ce în ce mai tristă, ce bunuri nu mi-a dăruit soarta? Fală, avere, tinereţe, vai, totul, în afară de fericire.

Cele mai îndoielnice dintre bunurile dăruite de soartă sunt tocmai acelea despre care ei mi-au vorbit toată seara. Inteligenţa mea, cred, căci văd că le e frică tuturor. Dacă tinerii aceştia îndrăznesc să înceapă o discuţie despre ceva serios, după cinci minute rămân cu gura căscată, de parcă ar face cine ştie ce mare descoperire într-un lucru pe care eu îl tot spun de un ceas. Sunt frumoasă, am însuşirea aceasta pentru care doamna de Stäel[112] ar fi jertfit orice, şi totuşi, adevărul e că mă plictisesc de moarte. O fi existând vreun motiv să mă plictisesc mai puţin atunci când îmi voi schimba numele cu acela al marchizului de Croisenois? Dar, Doamne, îşi zise ea, simţind aproape că-i vine să plângă, nu-i el un bărbat desăvârşit? E o capodoperă a educaţiei veacului acestuia; cum îl priveşti, şi găseşte de spus ceva plăcut, şi chiar spiritual, e curajos… Dar Sorel e ciudat, îşi spuse ea, şi în ochi nu-i mai licări plictiseala, ci supărarea. L-am anunţat că vreau să-i vorbesc, şi el nu binevoieşte să vină îndărăt!”

CAPITOLUL IX
Balul

Luxul toaletelor, strălucirea luminărilor, parfumurile; atâtea braţe frumoase, atâţia umeri frumoşi, buchete de flori, arii de Rossini care te răpesc, tablouri de Ciceri[113]! Sunt uimit de admiraţie!
CĂLĂTORIILE LUI UZERY

— Pari supărată, îi spuse marchiza de La Mole; îţi atrag atenţia că nu-i prea frumos să te porţi aşa la bal.

— Mă doare capul, răspunse Mathilde dispreţuitoare; e prea cald aici.

În clipa aceea, ca şi cum ar fi vrut să-i dea dreptate domnişoarei de La Mole, bătrânul baron de Tolly se simţi rău şi căzu; fură nevoiţi să-l scoată din salon şi se vorbi despre apoplexie. A fost o întâmplare neplăcută.

Dar Mathilde nu-i dădu nicio atenţie. Ea îşi făcuse un obicei să nu se sinchisească de bătrâni şi de toţi cei cunoscuţi că spun lucruri triste.

Domnişoara de La Mole dansă ca să scape de discuţia despre apoplexia care nici măcar nu era apoplexie, căci peste două zile baronul apăru iar în lume.

„Dar domnul Sorel nici gând să vină”, îşi spuse ea după ce dansă. Şi aproape că îl căută cu privirea, până ce îl zări într-un alt salon. Lucru de mirare, Julien părea că-şi pierduse înfăţişarea nepăsătoare şi rece care îi era fireasca; nu mai semăna cu un englez.

„Vorbeşte cu contele Altamira, osânditul meu la moarte! îşi spuse Mathilde. Iar în ochi îl luceşte o flacără lainică; parcă ar fi un prinţ deghizat; privirea îl e şi mai mândră.”

Tot vorbind cu contele Altamira, Julien se apropie de locul unde se afla Mathilde; ea îl privi ţintă, studiindu-i trăsăturile, ca să caute în ele înaltele însuşiri care îl pot aduce unui om onoarea de a fi condamnat la moarte.

Pe când trecea pe lângă ea:

— Da, îi spunea el contelui Altamira, Danton era un om! „Doamne! Să fie şi el un Danton? gândi Mathilde.

Dar pare atât de nobil, iar Danton era atât de slut, un măcelar cred." Cum Julien se afla tot lângă ea, Mathilde nu şovăi să-l cheme; avea conştiinţa şi mândria că pune o întrebare cu totul neobişnuită pentru o fată.

— Danton nu era măcelar? îl întrebă ea.

— Ba da, în ochii unor anumite persoane, îi răspunse Julien, cu privirea încă înflăcărată din pricina discuţiei cu Altamira şi ascunzându-şi cât se poate de prost dispreţul. Dar, din nefericire pentru cei din lumea bună, era avocat la Mery-sur-Seine; cu alte cuvinte, domnişoară, adăugă el cu un ton răutăcios, a început aşa cum au început şi câţiva dintre *pairi*-i pe care îl văd aici. E adevărat că Danton avea un cusur grozav în ochii frumuseţii: era foarte urât.

Ultimele cuvinte fură rostite repede, cu un glas neobişnuit şi, cu siguranţă, foarte puţin politicos.

Julien mai zăbovi o clipă, înclinându-se uşor, plin de supunere orgolioasă. Părea că spune: „Sunt plătit să vă răspund şi trăiesc din leafă". Dar de privit nu binevoi s-o privească. Mathilde, cu minunaţii ei ochi larg deschişi şi aţintiţi asupră-i, părea sclava lui. În sfârşit, fiindcă tăcerea stăruia între ei, Julien o privi aşa cum un valet îşi priveşte stăpânul când aşteaptă să i se dea o poruncă. Deşi ochii îl întâlneau din plin ochii Mathildei, mereu aţintiţi asupra lui cu o privire ciudată, Julien se depărta cu vădită grabă.

„El, care e într-adevăr atât de frumos, să laude urâţenia! îşi spuse, în sfârşit Mathilde, smulgându-se din visare. Şi niciodată nu e acelaşi! Nu seamănă deloc cu Caylus sau cu Croisenois. Sorel ăsta are ceva din înfăţişarea tatei, atunci când îl imită atât de bine pe Napoleon, la bal." Mathilde îl uitase cu totul pe Danton. „Hotărât lucru, astă-seară mă plictisesc." îl luă de braţ pe Norbert şi, spre marea lui mâhnire, îl sili să dea o raită prin saloane. Îl venise ideea să urmărească discuţia dintre osânditul la moarte şi Julien.

Era enorm de multă lume. Mathilde izbuti totuşi să-I ajungă din urmă în clipa când, la doi paşi de ea, Altamira se apropia de o tavă ca să la îngheţată. Pe jumătate întors, el îl vorbea lui Julien. Lingă braţul lui, contele zări mâneca unui frac brodat şi o mână întinsă după îngheţată. Broderia îl stârni curiozitatea şi se întoarse cu totul ca să vadă a cui e mâna. În clipa aceea, privirea lui nobilă şi naivă căpătă o uşoară expresie de dispreţ.

— Îl vezi pe omul acesta? îl şopti el lui Julien; e prinţul de Araceli, ambasador al… Chiar azi-dimineaţă i-a cerul extrădarea mea ministrului de externe al Franţei, domnului de Nerval. Iată-l, cel de colo, care joacă *whist*. Iar domnul de Nerval n-ar avea nimic împotrivă să mă predea, căci în 1816 i-am predat şi noi vreo doi sau trei conspiratori. Dacă mă trimite regelui meu, în douăzeci şi patru de ore sunt spânzurat. Şi mă va *înhăţa* unul dintre domnişorii ăştia drăguţi şi mustăcioşi.

— Ticăloşii! spuse destul de tare Julien. Mathilde nu pierdea o silabă din discuţia lor. Plictiseala îl pierise.

— Nu sunt ei cei mai mari ticăloşi, urmă contele de Altamira. Ţi-am vorbit despre mine ca să-ţi dau o pildă vie. la te uită la prinţul de Araceli; din cinci în cinci minute îşi priveşte ordinul Lâna de Aur; nu se mai satură de plăcerea de a-şi vedea moftul ăsta pe piept. Bietul om, în fond nu e decât un anacronism! Acum o sută de ani, Lâna de Aur însemna o cinste deosebită, dar pe atunci n-ar fi putut s-o capete. Astăzi, printre cei de obârşie aleasă, trebuie să fii un Araceli ca să te mai mândreşti cu ea. Ar fi fost în stare să spânzure un oraş întreg ca s-o capete.

— Cu preţul acesta a dobândit-o? întrebă Julien îngrijorat.

— Nu tocmai, răspunse Altamira rece. Poate că a înecat vreo treizeci de proprietari bogaţi din ţara lui, socotiţi liberali.

— Ce fiară! adăugă Julien.

Domnişoara de La Mole, plecându-şi capul cu cel mai viu interes, se apropiase de el, încât frumosul ei păr aproape că-i atingea umărul.

— Eşti încă tânăr! urmă Altamira. Îţi spuneam că am o soră măritată în Provenţa; e frumoasă, bună, blândă, e o mamă excelentă, credincioasă faţă de îndatoririle ei, evlavioasă fără să fie habotnică…

„Unde o fi vrând să ajungă?” se întrebă domnişoara de La Mole.

— E fericită, urmă contele Altamira. Şi era fericită şi în 1815. Pe atunci mă ascunsesem la ea, la moşia de lângă Antibes. Ei bine, în clipa când a aflat de executarea mareşalului Ney, a început să joace de bucurie.

— E oare cu putinţă? făcu Julien înmărmurit.

— Asta înseamnă spirit de partid, continuă Altamira. În veacul al XIX-lea, nu mai există pasiuni adevărate; iată de ce se plictisesc atâta oamenii în Franţa. Se săvârşesc cele mai cumplite cruzimi, dar fără cruzime.

— Cu atât mai rău! spuse Julien. Când se fac crime trebuie măcar făcute cu plăcere; atâta au bun în ele, şi nu le poţi justifica, cât de cât, decât motivându-le astfel.

Domnişoara de La Mole, uitând de-a binele de obligaţiile ei, se vârâse aproape cu totul între Altamira şi Julien. Norbert, care o ţinea de braţ, obişnuit să i se supună, privea la întâmplare prin salon şi, pentru a-şi păstra o ţinută cuviincioasă, se făcea că stă locului din pricina mulţimii.

— Dumneata ai dreptate, spunea Altamira; totul se săvârşeşte fără plăcere şi fără să fie ţinut minte, chiar şi crimele. Mi-ar fi lesne să-ţi arăt, chiar aici la bal, vreo zece inşi care ar putea fi osândiţi ca ucigaşi. Ei au şi uitat-o, iar lumea a uitat şi ea[114]. Mulţi dintre ei sunt mişcaţi până la lacrimi când vreun căţeluş îşi frânge lăbuţa. La cimitirul Pere-Lachaise, când le acoperiţi mormintele cu flori, după cum spuneţi cu atâta graţie la Paris, se arată că ei întruneau toate virtuţile vitejilor cavaleri şi se vorbeşte despre marile isprăvi ale strămoşului care trăia pe vremea lui Henric al IV-lea. Dacă, în ciuda bunăvoinţei prinţului de Araceli, nu voi fi spânzurat şi mă voi putea bucura vreodată de averea mea de la Paris, te voi pofti la un ospăţ cu opt sau zece ucigaşi încărcaţi de onoruri şi lipsiţi de remuşcări. La ospăţ, dumneata şi cu mine vom fi singurii cu mâinile nepătate de sânge, dar eu voi fi dispreţuit şi aproape urât, ca un monstru sângeros şi iacobin, iar dumneata vei fi dispreţuit pur şi simplu ca un om de rând, strecurat într-o societate aleasă.

— E foarte adevărat, spuse domnişoara de La Mole. Altamira o privi mirat; Julien nu binevoi să se uite la ea.

— Ţine seama că răscoala în fruntea căreia m-am aflat, urmă contele Altamira, a dat greş numai pentru că n-am vrut să fie tăiate capete şi să împart partizanilor noştri şapte sau opt milioane, aflate într-o casă de bani a cărei cheie se găsea la mine. Regele meu, care astăzi abia aşteaptă să mă spânzure şi care înainte de răscoală mă tutuia, mi-ar fi dăruit cea mai înaltă decoraţie dacă as fi făcut să cadă cele trei capete şi aş fi împărţit banii din casă, căci aş fi dobândit cel puţin pe jumătate izbânda, iar tara mea ar fi avut o constituţie, bună sau rea… Aşa e viaţa, ca o partidă de şah.

— Pe atunci nu cunoşteaţi jocul, spuse Julien cu privirea înflăcărată; acum, însă…

— Vrei să spui că aş reteza capetele şi că n-aş fi un girondin[115], cum îmi dădeai să înţeleg mai deunăzi?… îţi voi răspunde, urmă Altamira cu tristeţe în glas, atunci când vei ucide un om în duel, ceea ce e mai puţin groaznic decât să-l dai pe mâna călăului.

— Pe cinstea mea! spuse Julien, cine vrea scopul vrea şi mijloacele; dacă în loc să fiu un biet atom, aş avea vreo putere, aş pune să fie spânzuraţi trei oameni ca să salvez viaţa la alţi patru.

Ochii lui vădeau flacăra conştiinţei şi dispreţul pentru deşartele judecăţi ale oamenilor; ei întâlniră privirea domnişoarei de La Mole, foarte aproape, şi dispreţul, în loc să li se preschimbe în graţie şi politeţe, păru că sporeşte şi mai mult.

Mathilde se simţi adânc lovită; dar nu mai avu puterea să-l uite pe Julien; şi se depărta mâhnită, luându-şi fratele de acolo.

„Trebuie să beau punş şi să dansez mult, îşi spuse ea; vreau să aleg ce e mai bun şi să fiu admirată cu orice preţ. Iată-l pe faimosul neobrăzat, contele de Fervaques.” fi primi invitaţia la dans. „Acum să văd care din noi e mai obraznic, gândi ea, dar ca să-mi bat joc de el, trebuie să-l fac să vorbească.” Curând toţi ceilalţi nu mai dansară decât de formă. Nu voiau să piardă niciunul din cuvintele muşcătoare ale Mathildei. Domnul de Fervaques se zăpăci şi, negăsind decât vorbe elegante, în loc de idei, mai mult se strâmba. Mathilde, care era necăjită, fu necruţătoare cu el şi îşi făcu un duşman. Dansă până la ivirea zorilor şi plecă, în sfârşit, frântă de oboseală. Dar, în trăsură, îşi folosi fărâma de putere care îl mai rămăsese ca să se întristeze şi să se simtă nefericită. Fusese dispreţuită de Julien şi ea nu putea să-l dispreţuiască.

Julien se afla în culmea fericirii, ameţit, fără să vrea, de muzică, de flori, de frumuseţea femeilor, de eleganţa tuturor şi, mai presus de toate, de închipuirea lui care visa onoruri pentru el şi libertate pentru toţi.

— Ce bal minunat! îi spuse el contelui. Nimic nu-i lipseşte.

— Îi lipseşte gândirea, răspunse Altamira.

Şi chipul lui trăda acel dispreţ care e cu atât mai cumplit, cu cât se vede că politeţea se străduieşte să-l ascundă.

— Aşa e, domnule conte. Gândirea e încă a celor ce conspiră, nu?

— Eu mă aflu aici numai datorită numelui meu. Dar în saloanele voastre gândirea e privită cu duşmănie. Ea nu trebuie să se înalţe mai sus decât spiritele dintr-un cuplet de vodevil; atunci e răsplătită. Dar pe omul care gândeşte, dacă are cumva forţă şi noutate în scăpărările minţii, voi îl numiţi *cinic*. Nu l-au numit aşa judecătorii voştri pe Courier[116]? L-aţi vârât şi pe el în închisoare, ca şi pe Béranger. La voi, congregaţia dă pe mâna poliţiei corecţionale tot ce preţuieşte, cât de cât, ca inteligenţă, iar lumea bună aplaudă. Asta fiindcă societatea voastră îmbătrânită pune convenienţele mai presus de orice… Voi nu vă veţi înălţa niciodată deasupra bravurii militare; veţi avea mulţi Murat[117], dar niciun Washington[118]. În Franţa nu văd decât vanitate. Un om, care gândeşte lucruri noi în timp ce vorbeşte, ajunge

repede să spună cine ştie ce lucru nechibzuit, iar stăpânul casei se socoteşte dezonorat.

Pe când contele Altamira rostea cuvintele acestea, trăsura lui, în care se întorcea acasă şi Julien, se opri în faţa palatului La Mole. Julien era îndrăgostit de conspirator. Altamira îl făcuse acest frumos compliment, izvorât fără doar şi poate dintr-o adâncă convingere: „Dumneata nu eşti uşuratic, cum sunt în general francezii, şi înţelegi principiul utilităţii". Şi se nimerise că, tocmai cu o zi înainte, Julien văzuse Marino Faliero, tragedie de domnul Casimir Delavigne[119].

„Israel Bertuccio[120] nu avea oare mai mult caracter decât toţi nobilii aceia veneţieni? îşi spunea plebeianul nostru revoltat; şi totuşi, erau oameni a căror nobleţe îşi avea obârşia pe la anul 700, cu un veac înainte de Carol cel Mare, pe când cei mai nobili, aflaţi în seara aceea la balul domnului de Retz, abia dacă îşi găseau strămoşi, cu chiu, cu vai, prin veacul al XlII-lea. Ei bine, printre atâţia nobili veneţieni, coborâtori ai unor familii strălucite, doar Israel Bertuccio e ţinut minte.

O conspiraţie nimiceşte toate titlurile dăruite de capriciile sociale. În ea, fiecare pune mâna dintr-o lovitură pe rangul la care îl dă dreptul felul său de a privi moartea. Inteligenţa, ea însăşi, îşi pierde oarecum din domnia ei…

Ce-ar fi ajuns Danton, astăzi, în veacul Valenozilor şi al Rênalilor? Nici măcar substitut de procuror regal…

Ce spun? S-ar fi vândut congregaţiei: ar fi fost ministru, căci, la urma urmei, marele Danton a furat. Şi Mirabeau s-a vândut. Napoleon furase milioane din Italia, altfel l-ar fi oprit sărăcia în drum, ca pe Pichegru[121]. Numai La Fayette[122] n-a furat niciodată. Trebuie să furi? Trebuie să te vinzi?" gândi Julien. Întrebarea asta îl făcu să încremenească locului. Îşi petrecu tot restul nopţii citind istoria revoluţiei.

A doua zi, pe când îşi compunea scrisorile în bibliotecă se gândea tot la discuţia cu Altamira.

„De fapt, îşi spunea el, după o îndelungată visare, dacă liberalii spanioli ar fi primejduit poporul prin crime, n-ar fi fost măturaţi cu atâta uşurinţă. Dar ei erau nişte copii mândri şi guralivi… ca mine! exclamă deodată Julien, trezindu-se parcă, pe neaşteptate din vis. Dar ce mare ispravă am săvârşit eu, ca să am dreptul să judec nişte bieţi inşi care, oricât, măcar o dată în viaţă, au îndrăznit şi au pornit să facă ceva? Am început să semăn cu omul care, ridicându-se de la masă, strigă: mâine n-am să mănânc; şi asta n-o să mă împiedice să fiu voinic şi vesel, ca astăzi. Cine ştie ce simţi când

eşti pe cale să împlineşti o faptă măreaţă?…” Aceste idei fură tulburate de sosirea neprevăzută a domnişoarei de La Mole, care intră în bibliotecă. Pe Julien îl însufleţise într-atâta admiraţia pentru marile însuşiri ale lui Danton, Mirabeau, Carnot[123], care au ştiut să nu se dea învinşi, încât privirea i se opri asupra domnişoarei de La Mole, dar fără să se gândească la ea, fără s-o salute şi aproape fără s-o vadă. Când, în sfârşit, ochii lui mari şi larg deschişi o zăriră, flacăra din priviri i se stinse. Domnişoara de La Mole observă lucrul acesta cu amărăciune.

Zadarnic îl ceru ea un volum din *Istoria Franţei* de Vély[124], aflat pe raftul cel mai de sus şi care îl sili pe Julien să se ducă şi să la cea mai înaltă dintre cele două scări. Adusese scara, căutase cartea şi i-o dăduse, fără să se poată gândi la ea. Iar când duse scara la loc, era atât de preocupat, încât izbi cu cotul, un geam al bibliotecii; cioburile, căzând pe parchet, îl treziră, în sfârşit. Se grăbi să-i ceară scuze domnişoarei de La Mole; vru să fie politicos şi nu fu decât politicos. Mathilde văzu bine că-l stingherea şi că i-ar fi plăcut mai mult să se gândească la ceea ce îl frământa înainte de venirea ei decât să-i vorbească. După ce îl privi îndelung, plecă, agale. Julien o privi cum se îndepărtează. Îl plăcea contrastul dintre simplitatea rochiei de azi şi eleganţa plină de măreţie a toaletei din ajun. Deosebirea dintre expresia feţei ei atunci şi acum era aproape la fel de izbitoare. Fata aceasta, atât de mândră la balul ducelui de Retz, avea în clipa de faţă o privire aproape rugătoare. „Într-adevăr, îşi spuse Julien, rochia asta neagră îl scoate şi mai mult în evidenţă frumuseţea taliei. Are un mers de regină; dar de ce o fi în doliu? Dacă întreb cumva de pricina doliului, iar o să se spună că am făcut o stângăcie.” Julien îşi pierduse cu totul însufleţirea adâncă. „Trebuie să recitesc toate scrisorile făcute în dimineaţa asta; Dumnezeu ştie câte cuvinte sărite şi câte neghiobii am să găsesc în ele.” Pe când citea prima scrisoare, silindu-se să fie atent, auzi chiar lângă el foşnetul unei rochii de mătase; se întoarse repede; domnişoara de La Mole se afla la doi paşi de masă şi râdea. Această nouă întrerupere îl supără pe Julien.

Cât despre Mathilde, ea simţise prea bine că nu însemna nimic pentru tânărul acesta; iar râsul era menit să-i ascundă încurcătura şi izbuti s-o facă.

— De bună seamă, te gândeşti la ceva foarte interesant, domnule Sorel. Te gândeşti cumva la vreo povestire ciudată despre conspiraţia care ni l-a trimis la Paris pe domnul conte Altamira? Spune-mi şi mie despre ce-i vorba, abia aştept să aflu, n-am să istorisesc nimănui nimic, ţi-o jur! Şi se mira singură, auzindu-se vorbind astfel. „Cum! se ruga de un om care îl

datora supunere şi ascultare?” Mathilde se simţi şi mai încurcată şi adăugă cu un ton oarecum uşuratic: ce te-a putut preschimba pe dumneata, care de obicei eşti atât de rece, într-un soi de profet de-al lui MiChélangelo?

Întrebarea aceasta vie şi indiscretă, rănindu-l adânc pe Julien, îl readuse în suflet toată nebunia.

— A făcut bine Danton că a furat? rosti el brusc şi cu un aer din ce în ce mai fioros. Revoluţionarii din Piemont, din Spania trebuiau oare să-şi compromită poporul prin crime? Trebuiau să le dea unor oameni fără pic de merit toate locurile de frunte din armată, toate decoraţiile? Oare oamenii care ar fi purtat decoraţiile astea nu s-ar mai fi temut de reîntoarcerea regelui? Trebuia să fie jefuită vistieria din Torino? Într-un cuvânt, domnişoară, spuse apropiindu-se de ea cu o înfăţişare cumplită, omul care vrea să alunge neştiinţa şi crima de pe pământ trebuie să treacă asemenea unei furtuni şi să facă răul la întâmplare?

Mathilde simţi că i se face frică; nu putu să-i înfrunte privirea şi se dădu doi paşi înapoi. Îl mai privi o clipă; apoi, ruşinată că a cuprins-o teama, ieşi din bibliotecă, călcând cu paşi uşori.

CAPITOLUL X
Regina Marguerite

Iubire! în care nebunie nu
izbuteşti să ne faci a găsi plăcerea?
Scrisorile unei CĂLUGĂRIŢE PORTUGHEZE[125]

Julien îşi recitea scrisorile, când se auzi clopoţelul pentru masă: „Ce ridicol trebuie să fi fost în ochii acestei păpuşi pariziene! îşi zise el; curată nebunie că i-am spus fără ocol la ce mă gândeam! Dar poate că nebunia nu e chiar atât de mare. De data asta, adevărul era demn de mine. Şi apoi, de ce a venit să mă întrebe lucruri atât de intime? A fost o indiscreţie din partea ei. Şi a cam întrecut măsura bunei-cuviinţe. Doar părerile mele despre Danton nu fac parte din slujba pentru care tatăl ei mă plăteşte."

Intrând în sufragerie, Julien îşi uită supărarea din pricina rochiei de mare doliu purtată de domnişoara de La Mole, care îl miră cu atât mai mult cu cât nimeni din familie nu era îmbrăcat în negru.

După cină, Julien se pomeni lecuit cu totul de pornirea însufleţită care îl stăpânise în ziua aceea. Din fericire, academicianul cunoscător al limbii latine se afla printre oaspeţi. „Iată cine va râde cel mai puţin de mine dacă, după cum bănuiesc, întrebarea mea cu privire la doliul domnişoarei de La Mole va fi o stângăcie", îşi spuse Julien.

Mathilde îl privea cu o expresie ciudată. „Aceasta-i cochetăria femeilor de pe aici, aşa cum mi-a zugrăvit-o doamna de Rênal, gândi Julien. Azi-dimineaţă nu m-am purtat prietenos cu ea şi nu i-am împlinit toana de a sta de vorbă. Din pricina asta, mă preţuieşte şi mai mult. Dar diavolul nici vorbă că tot diavol rămâne. Peste câtăva vreme, trufia ei dispreţuitoare va şti să se răzbune. De la ea mă aştept la lucruri şi mai rele. Câtă deosebire faţă de aceea pe care am pierdut-o! Ce farmec firesc şi ce naivitate găseam la ea! îl cunoşteam gândurile înainte ca ea să fi gândit; i le vedeam zămislindu-se; în inima ei n-aveam alt potrivnic decât teama de a-şi pierde copiii! Iar teama asta îndreptăţită şi firească îmi era plăcută până şi mie, care sufeream din pricina ei. Am fost un prost. Ideile despre Paris m-au

împiedicat să preţuiesc femeia aceea sublimă. Câtă deosebire, Dumnezeule mare! Şi peste ce dau aici? Vanitate deşartă şi dispreţuitoare, toate nuanţele amorului propriu, şi nimic altceva.”

Tocmai se ridicau de la masă. „Nu cumva să-mi scape academicianul”, îşi spuse Julien. Pe când străbăteau grădina, se apropie de el cu un aer blând şi supus şi-i împărtăşi furia împotriva succesului lui *Hernani*[126].

— Dacă am mai fi pe vremea ordinelor de întemniţare!… îi spuse el.

— Atunci n-ar mai fi avut îndrăzneala, exclamă academicianul cu un gest à la Talma[127].

Vorbind despre o floare, Julien cită câteva cuvinte din *Georgicele* lui Vergiliu şi afirmă că nimic nu egala versurile abatelui Delille. Într-un cuvânt, îl măguli în toate felurile pe academician. Apoi, cu aerul cel mai nepăsător:

— Cred că domnişoara de La Mole a moştenit vreun unchi după care poartă doliu.

— Cum! eşti de-ai casei si nu-i cunoşti nebunia? Se miră academicianul oprindu-se locului. De fapt, e ciudat că maică-sa îl îngăduie asemenea lucruri; dar, între noi fie vorba, nu prin tăria caracterului strălucesc ai casei. Are domnişoara Mathilde tărie de caracter pentru toţi şi ea îl conduce. Astăzi e 30 aprilie! Şi academicianul se opri locului, privindu-l pe Julien cu un aer plin de isteţime. Julien zâmbi cât putu mai spiritual.

„Ce legătură poate să existe între a conduce o casă întreagă, a purta o rochie neagră şi 30 aprilie? se întrebă el. Sunt, pesemne, mult mai nepriceput decât îmi închipuiam.”

— Vă mărturisesc… îi spuse el academicianului, continuând să-l întrebe cu privirea.

— Să ne plimbăm un pic prin grădină, se bucură academicianul întrezărind cu plăcere prilejul de a istorisi o poveste lungă şi elegantă. Cum! E oare cu putinţă să nu ştii ce s-a întâmplat la 30 aprilie 1574?

— Unde? întrebă Julien mirat.

— În Place de Grève.

Julien era atât de mirat, încât cuvintele acestea nu-i spuseră nimic. Curiozitatea, aşteptarea unui lucru tragic, atât de potrivit firii lui, făceau să-i strălucească în ochi flacăra aceea pe care povestitorului îl place atât de mult s-o vadă la cel ce ascultă. Academicianul, încântat că găseşte urechi neprihănite, îl povesti pe îndelete lui Julien cum, la 30 aprilie 1574, celui mai frumos bărbat al veacului aceluia, lui Boniface de La Mole şi lui

Annibal de Coconasso, un gentilom piemontez, prieten cu el, le-au fost retezate capete în Place de Grève. La Mole era amantul nespus de drag al reginei Margareta de Navarra; şi ţine seama, adăugă academicianul, că domnişoara de La Mole se numeşte *Mathilde-Marguerite*. La Mole era în acelaşi timp favoritul ducelui de Alençon şi prietenul intim al regelui de Navarra, devenit mai apoi Henric al IV-lea, soţul amantei sale. În ziua de lăsata secului din acel an 1574, curtea se afla la Saint-Germain cu bietul rege Carol al IX-lea, care trăgea să moară. La Mole voia să-i răpească pe prinţi, prietenii lui, pe care Caterina de Medici îi ţinea prizonieri la curte. Înainta cu două sute de călăreţi până sub zidurile de la Saint-Germain. Dar pe ducele de Alençon îl cuprinse teama, iar La Mole fu azvârlit pe mâna călăului.

Ceea ce o tulbură însă mai mult pe domnişoara Mathilde, după cum mi-a mărturisit ea însăşi acum şapte sau opt ani, când avea doisprezece ani, căci e de o inteligenţă, de o inteligenţă!… Şi academicianul ridică ochii spre cer. Ceea ce o tulbură mai mult în catastrofa aceasta politică e faptul că regina Marguerite, ascunsă într-o casă din *Place de Grève*, a îndrăznit să-i ceară călăului capul retezat al amantului ei. Şi, la miezul nopţii următoare, a luat capul cu ea, în caleaşca, şi l-a îngropat cu mâna ei într-o bisericuţă de la poalele colinei Montmartre.

— E cu putinţă? exclamă Julien emoţionat.

— Domnişoara Mathilde îşi dispreţuieşte fratele pentru că, după cum ştii, el nu se gândeşte deloc la povestea asta veche şi nu poartă doliu în ziua de 30 aprilie. De la faimoasa execuţie şi în amintirea prieteniei strânse dintre La Mole şi Coconasso, care Coconasso, ca italian ce era, se numea Annibal, toţi bărbaţii din familia de La Mole îl poartă numele. Şi, adăugă academicianul coborând glasul, acest Coconasso a fost, după spusele lui Carol al IX-lea însuşi, unul dintre cei mai cruzi ucigaşi din 24 august 1572[128]. Dar cum e cu putinţă, dragul meu Sorel, să nu cunoşti asemenea lucruri, dumneata care eşti de-ai casei?

— Iată, aşadar, de ce, de două ori în timpul mesei, domnişoara de La Mole i-a spus Annibal fratelui ei. Credeam că n-am auzit eu bine.

— Era o dojana. Mie mi se pare ciudat că marchiza rabdă asemenea nebunii… Soţul domnişoarei o să aibă multe de pătimit!

Cuvintele acestea fură urmate de cinci sau şase fraze ironice. Voioşia si intimitatea care luceau în ochii academicianului îl izbiră pe Julien. „Suntem

două slugi, ocupate să-şi bârfească stăpânii, gândi ei. Dar nimic nu trebuie să mă mire din partea acestui academician."

Într-o zi, Julien îl surprinsese îngenuncheat în faţa marchizei de La Mole; îl cerea un debit de tutun pentru un nepot din provincie. Seara, o tânără cameristă a domnişoarei de La Mole, care îl plăcea pe Julien aşa cum îl plăcuse pe vremuri Élisa, îi dădu ideea că stăpâna ei nu se îmbrăcase în doliu ca să atragă privirile. Ciudăţenia asta era o trăsătură a firii ei. Îl iubea cu adevărat pe Boniface de La Mole, amantul drag al celei mai inteligente regine din veacul lui mort fiindcă voise să-şi elibereze prietenii.

Şi încă ce prieteni! Primul principe de coroană şi pe Henric al IV-lea.

Deprins cu naturaleţea desăvârşită care strălucea în întreaga purtare a doamnei de Rênal, Julien vedea numai prefăcătorie la toate femeile din Paris; şi dacă se mai nimerea să fie şi puţin trist, nu le spunea o vorbă. Domnişoara de La Mole, însă, nu semăna câtuşi de puţin cu celelalte femei.

Începu prin a nu mai socoti drept uscăciune sufletească genul de frumuseţe legat de nobleţea ţinutei. Şi avu lungi convorbiri cu domnişoara de La Mole, care, uneori după cină, se plimba cu el prin grădină, de-a lungul ferestrelor deschise ale salonaşului. Într-o zi, ea îi spuse că citea istoria lui d'Aubingé[129] şi pe Brantôme[130]. „Ciudată lectură, gândi Julien; şi marchiza nu-i dă voie să citească romanele lui Walter Scott!"

În altă zi, îl povesti, cu ochii aceia strălucind de plăcere, care dovedesc cât e de sinceră admiraţia, următoarea faptă a unei tinere femei de pe vremea lui Henric al III-lea, citată în *Memoriile* lui Etoile[131]. Aflând că soţul îl e necredincios, ea îl înjunghie.

Amorul propriu al lui Julien era măgulit. O fiinţă înconjurată de atâta respect şi care, după spusele academicianului, conducea întreaga casă, binevoia să-i vorbească cu un aer care aproape că putea fi socotit prietenesc.

„Mă înşelam, gândi peste puţină vreme Julien; asta nu e familiaritate; eu îl sunt doar un soi de confident, ca în tragedie, şi-mi vorbeşte numai din nevoia de a vorbi. Trec drept un savant în familie. Îl voi citi pe Brantôme, pe d'Aubigné, pe Etoile. Aşa, voi putea să dovedesc falsitatea unor întâmplări despre care îmi povesteşte domnişoara de La Mole. Vreau să ies din rolul de confident pasiv."

Încet-încet, discuţiile cu fata aceasta, ce dovedea o comportare atât de impunătoare şi totodată atât de apropiată, deveniră mai atrăgătoare. Julien îşi uită tristul rol de plebeian revoltat. O găsea cultivată şi chiar înţeleaptă. Părerile ei din grădină se deosebeau mult de cele pe care le dădea în vileag

în salon. Uneori avea faţă de el un entuziasm şi o sinceritate care contrastau pe de-a-ntregul cu felul ei obişnuit de a fi, atât de mândru şi de rece.

— Războaiele ligii[132] sunt vremurile eroice ale Franţei, îi spuse ea într-o bună zi, cu ochii scânteind de inteligenţă şi de entuziasm. Atunci fiecare se lupta să dobândească un lucru pe care îl dorea, să ajute tabăra din care făcea parte iar să nu câştige prosteşte vreo decoraţie, ca pe vremea împăratului vostru. Recunoaşte că pe atunci existau mai puţin egoism şi micime sufletească. Veacul acela îmi e drag.

— Iar Boniface de La Mole a fost eroul lui, îi răspunse Julien.

— Măcar a fost iubit aşa cum cred că e plăcut să fii. Care dintre femeile de astăzi s-ar încumeta să atingă capul retezat al iubitului ei?

Doamna de La Mole îşi chemă fiica. Făţărnicia, ca să fie folositoare, trebuie să se ascundă; iar Julien, după cum se vede, îi mărturisise pe jumătate domnişoarei de La Mole admiraţia lui pentru Napoleon.

„Iată superioritatea neţărmurită pe care o au faţă de noi, gândi el când rămase singur în grădină. Istoria strămoşilor îl înălţă deasupra simţămintelor vulgare şi nu sunt siliţi să se gândească întruna la traiul de toate zilele! Ce mizerie! îşi mai spuse el cu amărăciune. Nu sunt vrednic să judec asemenea lucruri măreţe. Viaţa nu-mi este decât un şirag de făţărnicii, fiindcă n-am o mie de franci venit, ca să-mi cumpăr pâine.”

— La ce te gândeai, domnule? îl întrebă Mathilde, care se întorsese în fugă.

Lui Julien îi era silă să se tot dispreţuiască. Din orgoliu, îi spuse deschis la ce se gândea. Şi se roşi grozav vorbindu-i despre sărăcia lui unei fiinţe atât de bogate. Căuta să arate limpede, prin tonul lui mândru, că nu cerea nimic. Niciodată Mathildei nu i se păruse mai frumos ca în clipa aceea; îi descoperi o sensibilitate şi o sinceritate care îi lipseau adesea.

Peste vreo lună, Julien se plimba gânditor prin grădina palatului La Mole; dar înfăţişarea lui nu mai avea asprimea şi semeţia filosofică pe care i le întipărea veşnicul sentiment al inferiorităţii. Tocmai o condusese până la uşa salonului pe domnişoara de La Mole, care pretindea că-şi scrântise piciorul alergând cu fratele ei.

„S-a sprijinit de braţul meu într-un fel foarte ciudat, îşi spunea Julien. Oi fi eu oare înfumurat, sau te pomeneşti că, într-adevăr, mă place? Căci mă ascultă cu atâta duioşie, chiar când îl povestesc toate chinurile orgoliului meu! Ea, care e atât de mândră cu toată lumea! Tare miraţi ar mai fi cei din

salon dacă ar vedea-o cum arată aici. Hotărât lucru, nu are faţă de nimeni o înfăţişare atât de blândă si de bună.”

Julien căută să nu exagereze prietenia aceasta bizară pe care o compara el însuşi cu o pace înarmată. În fiecare zi când se întâlneau, înainte de a vorbi pe acelaşi ton, aproape intim, din ajun, păreau că se întreabă: astăzi o să fim prieteni, sau duşmani? Julien înţelesese că dacă s-ar fi lăsat jignit măcar o singură dată de fata aceasta atât de trufaşă, fără să-i răspundă, ar fi pierdut totul. „Dacă va trebui să mă cert, nu e mai bine să încep din capul locului apă rându-mi justele drepturi ale mândriei mele decât respingând semnele de dispreţ care ar urma imediat după cea mai uşoară uitare a respectului ce-l datorez demnităţii mele personale?”

De mai multe ori, în zilele când era prost dispusă, Mathilde încercă să-i vorbească de sus; făcea cu o rară iscusinţă încercările acestea, dar Julien le respingea fără cruţare.

Într-o zi, o întrerupse brusc:

— Domnişoara de La Mole are de dat vreo poruncă secretarului tatălui ei? întrebă el. Secretarul e dator să-i asculte poruncile şi să i le îndeplinească respectuos; altminteri, însă, n-are să-i adreseze niciun cuvânt. Doar nu e plătit ca să-i spună la ce se gândeşte.

Felul acesta de a fi si ciudatele îndoieli ale lui Julien, îl alungară plictiseala pe care o simţea de fiecare dată în salonul acela atât de măreţ, dar unde totul sperie şi unde nu se cuvine să râzi de nimic.

„Nostim ar mai fi ca ea să mă iubească! Dar fie că mă iubeşte, fie că nu, urmă Julien în sinea lui, oricum, pot să-i spun ce gândesc unei fete inteligente în faţa căreia văd că tremură toată lumea si, mai mult decât toţi, marchizul de Croisenois, tânărul acesta atât de politicos, atât de blând, atât de brav, întrunind în persoana lui toate darurile obârşiei nobile şi ale averii, din care unul singur ar fi de ajuns ca să mă facă fericit! E nebun după ea şi o va lua de nevastă. Câte scrisori nu m-a pus domnul de La Mole să le scriu celor doi notari, pentru întocmirea contractului! Şi eu, care mă simt atât de neînsemnat cât timp ţin pana în mână, după două ceasuri, aici, în grădină, i-o iau înainte tânărului acestuia atât de plăcut; căci, oricât, preferinţele sunt izbitoare, directe. S-ar putea ca ea să-l urască din pricină că-i va fi soţ. Are destulă mândrie pentru asta. Iar bunăvoinţa pe care mi-o arată, s-ar putea să mi-o acorde numai ca unei slugi de încredere.

Dar nu, ori sunt nebun, ori îmi face curte; cu cât mă port mai rece şi mai respectuos faţă de ea, cu atât mă caută mai stăruitor. S-ar putea să fie doar o

toană sau o prefăcătorie; dar văd cum i se înflăcărează privirea când mă ivesc pe neaşteptate. Să fie oare atât de viclene femeile din Paris? Ce-mi pasă! Aparenţele sunt de partea mea; să ne bucurăm deci, de aparenţe. Doamne, cât e de frumoasă! Cât îmi plac ochii ei mari şi albaştri, văzuţi de aproape şi privindu-mă aşa cum face deseori! Ce deosebire între primăvara de-acum şi primăvara trecută, când trăiam nefericit, având drept sprijin doar tăria mea de caracter, printre cei trei sute de făţarnici răi la suflet şi josnici! Eram aproape la fel de rău ca şi ei."

În zilele de îndoială: „Fata asta îşi bate joc de mine, gândea Julien. S-a înţeles cu fratele ei ca să mă ducă de nas. Dar pare că dispreţuieşte atât de mult lipsa de energie a acelui frate! «E curajos, şi-atâta tot, îmi spune ea. Şi n-are măcar o părere îndrăzneaţă care să se depărteze, cât de cât, de modă!» Sunt mereu nevoit să-i iau apărarea. O fată de nouăsprezece ani! La vârsta asta poţi fi oare credincios, clipă de clipă, făţărniciei pe care ţi-ai impus-o?

Pe de altă parte însă, de câte ori domnişoara de La Mole îşi aţinteşte asupra mea ochii ei mari şi albaştri, cu o anumită expresie ciudată, contele Norbert pleacă întotdeauna. Asta îmi dă de bănuit; nu cumva s-o fi indignând că soră-sa îl dă atâta atenţie unei *slugi* a casei, căci aşa l-am auzit pe ducele de Chaulnes vorbind despre mine. Amintindu-şi aceasta, mânia lua locul tuturor celorlalte simţăminte. Să fie oare numai dragoste pentru vechiul fel de a vorbi, din partea ducelui ăstuia maniac?"

„E atât de frumoasă! îşi mai spunea Julien, cu o privire de tigru. Are să fie a mea, apoi am să plec, şi vai de cel ce va îndrăzni să-mi stea în cale!"

Ideea aceasta puse cu totul stăpânire pe el; la altceva nu se mai putea gândi. Şi zilele i se păreau că trec ca orele.

În fiecare clipă când încerca să se ocupe de vreun lucru serios, gândul îl zbura şi se trezea după un sfert de ceas cu inima bătând, cu mintea năucită, stăpânit de o singură idee: „Mă iubeşte ea oare?"

CAPITOLUL XI
Puterea unei fete

Îi admir frumuseţea, dar mă
tem de inteligenţa ei.
MÉRIMÉE

Dacă Julien şi-ar fi folosit, pentru cercetarea celor ce se petreceau în salon, timpul pierdut cu exagerarea frumuseţii Mathildei sau cu furiile împotriva mândriei fireşti a familiei de La Mole, mândrie de care Mathilde se lepăda faţă de el, ar fi înţeles în ce consta domnia ei asupra tuturor celor din preajmă. De cum îl displăceai domnişoarei de La Mole, ea ştia să te pedepsească printr-o ironie atât de calculată, atât de bine aleasă, atât de cuviincioasă în aparenţă, spusă la vreme atât de potrivită, încât clipă de clipă, cu cât de gândeai mai mult, cu atât ţi se adâncea rana. Şi, încetul cu încetul, ea devenea cumplită pentru amorul propriu jignit. Cum Mathilde nu punea mare preţ pe o mulţime de lucruri care pentru restul familiei erau ţinta unor dorinţe stăruitoare, ea părea totdeauna calmă în ochii celorlalţi. Saloanele aristocraţiei sunt plăcute să ţi le aminteşti doar când pleci de acolo, şi atâta tot; politeţea singură nu ţi se pare că preţuieşte mare lucru decât în primele zile. Julien simţea asta, după încântarea de la început, urmaseră primele nedumeriri. „Politeţea, îşi spunea el, nu înseamnă decât a nu te mânia de pe urma purtărilor grosolane.” Mathilde se plictisise deseori, poate că s-ar fi plictisit oriunde. Şi atunci, să înţepe cu ironia era pentru ea o distracţie, o adevărată plăcere.

Poate numai ca să aibă victime ceva mai amuzante decât bunicii, decât academicianul si decât ceilalţi cinci sau şase subalterni care roiau în jurul lor le dăduse ea speranţe marchizului de Croisenois, contelui de Caylus şi celorlalţi doi sau trei tineri de neam mare. Toţi aceştia nu erau pentru ea decât noi prilejuri de ironie.

Trebuie să mărturisim cu părere de rău, fiindcă Mathilde ne e dragă, că ea primise scrisori de la mai mulţi dintre ei şi că, uneori, chiar le răspunsese. Dar ne grăbim să adăugăm că personajul acesta e o excepţie faţă de

moravurile veacului. Căci, în general, nu lipsa de prudenţă le poate fi reproşată elevelor nobilei mănăstiri Sacré-Coeur.

Într-o zi, marchizul de Croisenois îl înapoie Mathildei o scrisoare destul de compromiţătoare, pe care ea i-o trimisese în ajun. Tânărul credea că fapta aceasta de mare prudenţă îl va înălţa în ochii ei. Dar Mathildei tocmai nechibzuinţa îi plăcea în scrisori. O încânta să se joace cu soarta. Şi vreme de şase săptămâni nu-i mai adresă un cuvânt marchizului.

Scrisorile tinerilor acestora o distrau; dar, după părerea ei, ele semănau leit una cu alta. În toate era vorba despre patima cea mai adâncă, cea mai melancolică.

— Sunt cu toţii unul şi acelaşi om desăvârşit, gata să plece în cruciadă, îi spunea ea unei verişoare. Cunoşti ceva mai plicticos decât asta? Iată ce fel de scrisori am să primesc toată viaţa! Ele nu se vor schimba decât din douăzeci în douăzeci de ani, după ocupaţia care va fi la modă. Pe vremea imperiului, cred că scrisorile au fost mai puţin serbede. Atunci tinerii din lumea bună văzuseră sau săvârşiseră fapte care aveau într-adevăr măreţie în ele. Ducele de N…, unchiul meu, a luptat la Wagram[133].

— Dar câtă inteligenţă îţi trebuie ca să dai o lovitură de spadă? Şi, după ce li se întâmplă asta, pălăvrăgesc atâta despre ea! spuse domnişoara de Sainte-Hérédité, verişoara Mathildei.

— Mie asemenea povestiri îmi plac. Să iei parte la o bătălie *adevărată*, la o bătălie a lui Napoleon, unde erau ucişi zece mii de ostaşi, mi se pare că e o dovadă de curaj. Când înfrunţi primejdia, ţi se înalţă sufletul şi scapi de plictiseala în care bieţii mei adoratori par cufundaţi; iar plictiseala asta e molipsitoare. Căruia dintre ei i-a trecut prin minte să facă ceva extraordinar? Vor să mă la de nevastă, grozavă ispravă! Eu sunt bogată, iar tata îşi va avansa ginerele. Ah! dacă s-ar găsi măcar unul care să aibă puţin haz!

Felul Mathildei de a vedea lucrurile: plin de însufleţire, limpede, neobişnuit, îl strica, precum se vede, limbajul. Adesea, câte un cuvânt pe care-l rostea era prost privit de prietenii ei atât de politicoşi. Şi dacă Mathilde n-ar fi fost la modă, prietenii ei ar fi mărturisit, poate, că limbajul îi era puţin cam prea colorat pentru gingăşia femeiască.

Domnişoara de La Mole, la rândul ei, era cu totul nedreaptă faţă de frumoşii cavaleri care mişună în Bois de Boulogne. Mathilde privea viitorul nu cu groază, căci ar fi însemnat să aibă un simţământ viu, ci cu o silă rar întâlnită la vârsta ei.

Ce putea să-şi mai dorească? Averea, obârşia nobilă, inteligenţa, frumuseţea, după cum se spunea şi după cum credea şi ea, i le dăruise soarta din plin.

Iată care erau gândurile celei mai invidiate moştenitoare din foburgul Saint-Germain, pe vremea când începuseră să-i placă plimbările cu Julien. Orgoliul lui o uimea şi admira iscusinţa acestui mic-burghez. „Va izbuti să ajungă episcop, ca abatele Maury”[134], îşi spunea Mathilde.

Curând, împotrivirea cinstită şi neprefăcută cu care eroul nostru întâmpina multe dintre părerile ei începu s-o preocupe; se gândi mult la această purtare; îl povestea prietenei ei cele mai mici amănunte ale discuţiilor şi găsea că niciodată nu izbuteşte să le redea cum trebuie.

Şi, deodată, o idee îl străfulgera mintea: „Am fericirea să iubesc, îşi spuse ea într-o zi, cuprinsă de o nemărginită bucurie. Iubesc, iubesc, nu-ncape îndoială! La vârsta mea, o fată tânără, frumoasă, inteligentă unde poate găsi senzaţii dacă nu în dragoste? Orice aş face, nu m-aş fi putut îndrăgosti niciodată de Croisenois, de Caylus şi *tutti quanti*[135]. Sunt desăvârşiţi, prea desăvârşiţi poate; în sfârşit, mă plictisesc.”

Mathilde revăzu în minte toate descrierile pasiunii pe care le citise în *Manon Lescaut, Noua Heloiză, Scrisorile unei călugăriţe portugheze* etc, etc. Bineînţeles că nu se gândea decât la marile pasiuni; dragostea de rând era nevrednică pentru o fată de vârsta şi obârşia ei. Numea dragoste numai simţământul acela eroic pe care îl puteai întâlni în Franţa pe vremea lui Henric al III-lea şi a lui Bassompierre[136]. O asemenea dragoste nu cunoaşte josnicele temeri în faţa stavilelor şi, dimpotrivă, te împinge la fapte măreţe. „Ce nenorocire pentru mine că nu mai există o curte adevărată, cum era a Caterinei de Medici sau a lui Ludovic al XlII-lea! Mă simt la înălţimea a tot ce e mai cutezător şi mai măreţ. Ce n-aş face dintr-un rege inimos ca Ludovic al XlII-lea dacă mi-ar suspina la picioare!

L-aş duce în Vendeea, cum spune atât de des baronul Tolly, şi de acolo el şi-ar recuceri întreg regatul; şi-atunci, adio, legiuire smulsă de popor… iar Julien mi-ar sta alături. Ce-i lipseşte? Un nume şi averea. Numele şi l-ar făuri, iar averea ar dobândi-o. Lui Croisenois nu-i lipseşte nimic şi, totuşi, n-o să fie toată viaţa decât un duce pe jumătate ultra, pe jumătate liberal, o fiinţă nehotărâtă, ocolind totdeauna extremele, şi, *deci, nu s-ar afla niciodată în frunte*.

Ce faptă mare nu e o extremă când porneşti la săvârşirea ei? Iar oamenilor de rând ea li se pare cu putinţă doar după ce a fost săvârşită. Da,

iubirea, cu toate minunile ei, îmi va stăpâni inima; o simt, după focul care mă însufleţeşte. Cerul îmi datora harul acesta. Doar nu degeaba şi-a adunat toate darurile într-o singură fiinţă! Fericirea mea va fi vrednică de mine. Nicio zi n-o să mi se pară aidoma cu ziua din ajun. Dovedesc de pe acum măreţie şi curaj, numai prin simplul fapt că îndrăznesc să iubesc un bărbat care îmi este atât de departe prin poziţia lui socială. Să vedem: o să mă merite el şi de-acum înainte? La prima slăbiciune pe care am s-o văd la el, îl părăsesc. O fată de rangul meu şi cu firea cavalerească pe care toţi binevoiesc să mi-o acorde (cuvintele acestea le ştia de la tatăl ei) nu trebuie să se poarte prosteşte.

Nu m-aş purta oare aşa dacă l-aş iubi pe marchizul de Croisenois? Atunci aş avea şi eu parte de fericirea verişoarelor mele, fericire pe care o dispreţuiesc din tot sufletul. Ştiu dinainte tot ce mi-ar spune bietul marchiz, tot ce i-aş răspunde. Ce preţ poate avea o dragoste care te face să căşti? E ca şi cum ai fi evlavios. Aş lua parte la semnarea unui contract de căsătorie, aşa cum a făcut cea mai mică dintre verişoarele mele, iar bunicii ar lăcrima înduioşaţi, dacă nu cumva s-ar necăji din pricina vreunei ultime condiţii vârâte cu o zi înainte în contract de către notarul celeilalte părţi.”

CAPITOLUL XII
Să fie oare un Danton?

Nevoia de zbucium, iată ce stăpânea firea preafrumoasei Marguerite de Valois, mătuşa mea, căsătorită de tinără cu regele Navarrei, pe care îl vedem acum domnind în Franţa, sub numele de Henric al IV-lea. Nevoia de a risca alcătuia întreaga taină a firii acestei prea plăcute principese; de aici certurile şi împăcările cu fraţii ei, încă de la vârsta de şaisprezece ani. Dar ce putea pune în joc o tânără fată? Ce are mai de preţ: bunul renume şi stima întregii sale vieţi.
Memoriile ducelui de D'ANGOULÉME, copil din flori al lui Carol al IX-lea.

„Între Julien şi mine nu va fi niciun contract, nu există niciun fel de notar; totul e eroic, totul se va naşte prin voia soartei. În afară de nobleţe, care lui îl lipseşte, dragostea mea e aidoma cu a Margueritei de Valois pentru tânărul de La Mole, cel mai distins om de pe vremea ei. E oare vina mea dacă tinerii de la curte sunt partizani atât de convinşi ai *cuviinţei*, încât pălesc doar gândindu-se la cea mai mică aventură cât de cât neobişnuită? O călătorie neînsemnată, în Grecia sau în Africa, e pentru ei culmea îndrăznelii, deşi nu se pricep să meargă decât cu turma. De cum se pomenesc singuri, îl cuprinde groaza, nu de suliţa vreunui beduin, ci de ridicol, şi groaza asta îl înnebuneşte.

Dragului meu Julien, dimpotrivă, nu-i place să acţioneze decât singur. N-ai să găseşti niciodată la fiinţa asta deosebită cea mai mică intenţie de a

căuta sprijinul şi ajutorul cuiva! îl dispreţuieşte pe toţi, iată de ce eu nu-l dispreţuiesc.

Dacă, cu toată sărăcia lui, Julien ar fi nobil, dragostea mea n-ar fi decât o prostie vulgară, o mezalianţă de rând; şi-atunci n-aş dori-o, căci i-ar lipsi ceea ce pune pecetea marilor pasiuni: imensitatea piedicii care trebuie biruită şi neagra nesiguranţă a faptelor."

Domnişoara de La Mole era atât de absorbită de aceste frumoase gânduri, încât a doua zi, fără să-şi dea seama, îl lăudă pe Julien în faţa marchizului de Croisenois şi a fratelui ei. Însufleţirea ei fu atât de făţişă, încât aceştia se supărară.

— Fereşte-te de tânărul acesta atât de energic, o sfătui Norbert, dacă începe iar revoluţia, el o să ne ducă pe toţi la ghilotină.

Mathilde se feri să-i răspundă şi se grăbi să râdă de el şi de Croisenois, vorbindu-le despre teama pe care le-o pricinuieşte o fire energică. „Teama asta nu e, de fapt, decât teama de neprevăzut, frica de a rămâne înlemnit în faţa neprevăzutului…"

— Mereu, domnilor, mereu vă sperie teama de ridicol, monstrul care, din nefericire, a răposat în 1816.

„Într-o ţară în care există două tabere, nu mai poate exista ridicolul", spunea domnul de La Mole. Fiică-sa îl înţelesese ideea.

— Aşadar, domnilor, le spuse ea duşmanilor lui Julien, după ce o să vă temeţi toată viaţa, o să vi se spună:

Ştii, nu era un lup, ci numai umbra lui.

Mathilde îl părăsi curând. Cuvintele fratelui ei i se păreau de nesuferit şi o înspăimântaseră: dar, chiar de a doua zi, văzu în ele cea mai aleasă laudă.

„În veacul nostru, când orice energie a pierit, energia lui îl sperie. Am să-i repet cuvintele fratelui meu, vreau să văd ce-o să-mi răspundă. Dar am să aleg una din clipele când îl strălucesc ochii. Atunci nu mă poate minţi. Să fie oare un Danton?! îşi mai spuse ea după o îndelungă şi nedesluşită visare. Ei bine! Să zicem că începe revoluţia. Ce roluri ar mai juca atunci Croisenois şi fratele meu? E scris dinainte: resemnarea sublimă. Vor fi nişte berbeci eroici, lăsându-se gâtuiţi fără să scoată o vorbă. Până şi în faţa morţii, singura lor teamă ar fi să nu pară de prost-gust. Pe când dragul meu Julien i-ar zbura creierii iacobinului venit să-l aresteze, dacă ar mai exista o

cât de slabă speranţă de salvare. El nu se teme că ar putea săvârşi ceva de prost-gust.”

Aceste ultime cuvinte o făcură să cadă pe gânduri; îl trezeau amintiri dureroase şi-i tăiau tot elanul. Îl aminteau ironiile domnilor de Caylus, de Croisenois, de Luz şi ale fratelui ei. Dumnealor îl reproşau lui Julien înfăţişarea *preoţească*: umilă şi făţarnică.

„Dar batjocurile lor amare şi faptul că le repetă atât de des dovedesc, în ciuda lor, că Julien e omul cel mai deosebit din câţi am întâlnit iarna asta, se gândi ea iar, cu ochii strălucind de bucurie. Ce importanţă au defectele şi stângăciile lui? Are măreţie, şi asta îl supără pe ei, care, altminteri, sunt atât de buni şi de îngăduitori. Sigur că e sărac şi că a învăţat ca să ajungă preot; ei sunt comandanţi de escadroane şi n-au avut nevoie de studii; e mai uşor aşa.

Cu toate că veşnicul lui costum negru şi înfăţişarea de preot pe care bietul băiat e nevoit s-o aibă ca să nu piară de foame nu-l fac prea arătos, superioritatea lui îl sperie, e cât se poate de limpede. Înfăţişarea asta de preot el şi-o leapădă de cum rămânem singuri câteva clipe. Iar când dumnealor spun un cuvânt pe care îl cred isteţ şi nou, nu se uită mai întâi la Julien? Am văzut eu bine. Şi totuşi, sunt siguri că el n-o să le vorbească decât dacă e întrebat.

Numai mie îmi vorbeşte, fiindcă bănuieşte că am o inimă mare. La obiecţiile lor, el nu răspunde decât exact cât trebuie ca să nu depăşească buna-cuviinţă. Şi imediat redevine respectuos. Cu mine discută ore întregi şi nu e sigur pe ideile lui cât timp am de făcut cea mai uşoară obiecţie. In sfârşit, toată iarna nu s-a petrecut nimic deosebit; n-a fost vorba decât să ne atragem atenţia prin cuvinte. Şi chiar tata, un om superior şi care va duce departe faima familiei, îl respectă pe Julien. Toţi ceilalţi îl urăsc, nimeni nu-l dispreţuieşte, în afară de preacucernicele prietene ale mamei.”

Contele de Caylus avea sau se prefăcea că are o mare pasiune pentru cai; îşi petrecea viaţa în grajd şi, deseori, lua chiar masa acolo. Această mare pasiune, unită cu obiceiul de a nu râde niciodată, îl ridica în ochii prietenilor săi; era vulturul micului lor grup.

A doua zi, de îndată ce se adunară cu toţii îndărătul jilţului doamnei de La Mole, Julien nefiind de faţă, domnul de Caylus, susţinut de Croisenois şi de Norbert, porni cu însufleţire la atac împotriva bunei păreri pe care Mathilde o avea despre tânărul secretar; şi făcu asta ca din senin, aproape

din prima clipă când dădu cu ochii de domnişoara de La Mole. Ea înţelese această viclenie de la o poştă şi se simţi încântată.

„Iată-i uniţi pe toţi împotriva unui om de geniu care n-are nici măcar zece ludovici venit şi nu le poate răspunde decât atunci când este întrebat, îşi spuse ea. Se tem de el, deşi poartă un biet veşmânt negru. Dar cum ar fi dacă ar avea epoleţi?”

Niciodată nu fusese mai scânteietoare. Şi părând că glumeşte, îi copleşi cu batjocuri amare, de la primele atacuri, pe domnul de Caylus şi pe aliaţii lui. Când focul ironiilor acestor strălucitori ofiţeri se stinse:

— Dacă mâine vreun boiernaş din munţii Franche Comté-ului, îi spuse ea domnului de Caylus, şi-ar aminti că Julien e copilul lui din flori şi i-ar dărui un nume şi câteva mii de franci, peste şase săptămâni Julien ar purta mustăţi, ca şi dumneavoastră, domnilor; în şase săptămâni ar fi ofiţer de husari, ca dumneavoastră, domnilor. Şi atunci măreţia caracterului nu i-ar mai fi ridicolă. Si v-aş vedea nevoit, domnule viitor duce, să rămâneţi la vechiul şi greşitul argument al superiorităţii nobleţii de palat asupra nobleţii de provincie. Şi ce v-ar mai rămâne dacă aş vrea să merg până la capăt şi aş avea răutatea să-i dau drept tată lui Julien vreun duce spaniol, prizonier de război la Besançon din vremea lui Napoleon şi care, mustrat de conştiinţă, l-ar recunoaşte pe patul de moarte?

Toate aceste presupuneri că Julien ar fi un fiu nelegitim, domnii de Caylus şi de Croisenois le găsiră lipsite de bun-gust. Iată tot ce văzură ei în raţionamentul Mathildei.

Oricât de stăpânit ar fi fost Norbert, cuvintele soră-sii erau atât de limpezi, încât îşi luă un aer grav care, trebuie să mărturisim, se potrivea prea puţin cu înfăţişarea lui zâmbitoare şi bună. Şi îndrăzni să spună câteva cuvinte.

— Eşti bolnav, dragul meu! îi răspunse Mathilde cu oarecare seriozitate în glas. Trebuie să te simţi tare bolnav dacă la glume răspunzi cu morală. Tu, şi morală! Nu cumva vrei să capeţi un post de prefect?

Mathilde uită repede aerul înţepat al contelui de Caylus, supărarea lui Norbert şi mâhnirea tăcută a domnului de Croisenois. Trebuia să la o hotărâre asupra unei idei fatale care i se strecurase în suflet.

„Julien e destul de sincer cu mine, îşi spuse ea; la vârsta lui, într-o situaţie de inferioritate şi ros, cum e, de o ambiţie nemaipomenită, ar avea nevoie de o prietenă. Poate că prietena aceasta sunt eu; dar nu-i văd dragostea. Cu îndrăzneala lui, mi-ar fi vorbit despre ea.”

Nesiguranţa, dialogul cu sine însăşi, care începând de atunci, o frământă pe Mathilde clipă de clipă, făcând-o să găsească noi argumente ori de câte ori îl vorbea Julien, îl alungă cu totul plictiseala atât de obişnuită până atunci.

Fiică a unui om cu minte aleasă, care putea să devină ministru şi să-i restituie clerului pădurile sale, domnişoara de La Mole avusese parte, la mănăstirea Sacré-Coeur, de cele mai copleşitoare linguşiri. Nenorocirea acesta nu mai putea fi îndreptată. I se vârâse în cap că datorită obârşiei şi bogăţiei sale, ea trebuie să fie mai fericită decât oricare alta. Iată de unde se trag plictisul prinţilor şi toate nebuniile lor.

Mathilde nu scăpase de influenţa nefericită a acestor idei. Oricâtă minte ai avea, la zece ani nu te poţi apăra împotriva linguşirilor unei întregi mănăstiri, mai ales când ele par atât de întemeiate.

Din clipa când hotărâse că e îndrăgostită de Julien, Mathilde nu se mai plictisi. Se felicita zilnic pentru ideea de a se lăsa pradă unei mari pasiuni. „Joaca asta e primejdioasă, gândea ea. Dar cu atât mai bine! De-o mie de ori cu atât mai bine!

Fără o mare pasiune, am tânjit de plictiseală în cea mai frumoasă epocă a vieţii, între şaisprezece şi douăzeci de ani. Cei mai frumoşi ani i-am şi pierdut până acum; singura plăcere ce mi se oferă este să ascult ţicnelile prietenelor mamei, care, după cât se spune, în 1792, la Coblentz[137], nu erau chiar atât de severe pe cât le sunt astăzi cuvintele.

Şi tocmai când aceste grave îndoieli frământau sufletul Mathildei, Julien nu-i înţelegea deloc privirile stăruitoare aţintite asupra lui. Simţea, fireşte, o răceală din ce în ce mai mare în purtarea contelui Norbert şi o nouă criză de trufie în purtarea domnilor de Caylus, de Luz şi de Croisenois. Dar se obişnuise cu asta. Nenorocirea asta i se întâmpla, uneori, după vreo seralã, în timpul căreia strălucise mai mult decât s-ar fi cuvenit situaţiei lui. Fără primirea deosebită din partea Mathildei şi fără curiozitatea pe care i-o stârnea tot grupul lor, Julien s-ar fi ferit să-i urmeze în grădină pe distinşii tineri cu mustăţi când, după cină, o însoţeau acolo pe domnişoara de La Mole.

„Da, nu e cu putinţă să mă înşel, îşi spunea Julien; domnişoara de La Mole mă priveşte într-un fel ciudat. Dar chiar atunci când frumoşii ei ochi albaştri, aţintiţi asupra mea, par mai sinceri, zăresc în ei ceva studiat, o fărâmă de sânge rece şi de răutate. E cu putinţă ca asta să fie iubire? Câtă deosebire când mă gândesc la privirile doamnei de Rênal!”

Într-o seară, după cină, Julien, care îl urmase pe domnul de La Mole în cabinetul său, se întorcea grăbit în grădină. Pe când se apropia de grupul Mathildei fără gând să se ferească, auzi câteva cuvinte spuse cu glas tare. Domnişoara de La Mole îşi necăjea fratele. Julien îşi auzi numele, rostit limpede, de două ori. Atunci, se ivi. Şi deodată să lăsă o tăcere adâncă, pe care ceilalţi încercară zadarnic s-o împrăştie. Domnişoara de La Mole şi fratele ei păreau prea aprinşi ca să poată schimba vorba. Domnii de Caylus şi Croisenois, de Luz şi încă un prieten al lor îl primiră cu o răceală de gheaţă. Atunci el se depărta.

CAPITOLUL XIII
Un complot

Cuvintele fără legătură, întâlnirile
întâmplătoare se preschimbă în
dovezi cât se poate de limpezi pentru
omul cu imaginaţie, dacă are cât
de cât foc în inimă.
SCHILLER

A doua zi, Julien îl surprinse iar pe Norbert şi pe soră-sa vorbind despre el. La sosirea lui, se lăsă o tăcere de moarte, ca şi în ajun. Atunci bănuielile întrecură orice limită. „Oare tinerii ăştia amabili au de gând să-şi bată joc de mine? Trebuie să mărturisesc că un asemenea lucru e mult mai cu putinţă, mult mai firesc decât o pretinsă pasiune a domnişoarei de La Mole pentru un pârlit de secretar. Mai întâi, au oamenii ăştia pasiuni? Când e vorba de mistificare, nu-i întrece nimeni. Îmi pizmuiesc biata mea superioritate în vorbire. Invidia e încă una din slăbiciunile lor. Aşa totul pare lămurit. Domnişoara de La Mole vrea să-mi vâre în cap că mă place, numai ca să mă facă de râs în faţa pretendentului ei."

Bănuiala aceasta crudă schimbă toată starea morală a lui Julien. Ea îi întâlni în inimă un mugure de iubire, pe care nu-i fu greu să-l distrugă. Iubirea lui Julien se întemeia doar pe rara frumuseţe a Mathildei sau, mai degrabă, pe ţinuta ei de regină şi pe rochiile ei minunate. În privinţa aceasta, Julien rămăsese tot un parvenit. După cât se spune, un ţăran deştept când ajunge pe primele trepte ale societăţii, rămâne uimit mai ales în faţa vreunei femei frumoase din lumea bună. Nu caracterul Mathildei îl mişcase pe Julien până în ziua aceea. Avea destul bun-simţ ca să-şi dea seama că nu-i cunoştea deloc firea. Tot ce vedea putea să nu fie decât o aparenţă.

De pildă, Mathilde n-ar fi lipsit pentru nimic în lume de la liturghia de duminică; aproape zilnic îşi însoţea mama la biserică. Iar dacă, în saloanele palatului La Mole, vreun nechibzuit uita unde se afla şi-şi permitea cea mai uşoară aluzie la vreo glumă împotriva intereselor adevărate sau presupuse ale tronului sau ale altarului, Mathilde devenea într-o clipă de o răceală de

gheaţă. Privirea ei, atât de atrăgătoare, îmbrăca nemărginita trufie nepăsătoare a unui vechi portret de familie.

Dar Julien se convinsese că avea totdeauna, la ea în cameră, unul sau două din volumele cele mai filosofice ale lui Voltaire. El însuşi fura deseori câteva tomuri din frumoasa ediţie atât de minunat legată. Depărtând puţin fiecare volum alăturat, ascundea lipsa celui pe care îl lua; dar îşi dădu curând seama că-l mai citea cineva pe Voltaire.

Atunci folosise un şiretlic de seminar; puse câteva fire de păr peste volumele care bănuia că ar putea s-o intereseze pe domnişoara de La Mole. Şi volumele dispăreau săptămâni de-a rândul.

Domnul de La Mole, supărat pe librarul lui, care îi trimitea toate falsele *Memorii*, îl puse pe Julien să-i cumpere noutăţile mai deocheate. Dar, pentru ca veninul să nu se împrăştie în toată casa, secretarul avea ordin să ascundă cărţile acestea, într-o mică bibliotecă aşezată în camera marchizului. Si Julien se convinse curând că, oricât de puţin duşmănoase faţă de interesele tronului şi ale altarului ar fi fost cărţile acestea noi, ele nu întârziau să dispară. Sigur, nu era Norbert cel care le citea.

Exagerând experienţa aceasta, Julien credea că domnişoara de La Mole are voita prefăcătorie a unui Machiavelli. Dar pretinsa ticăloşie i se părea plină de farmec, aproape singurul farmec moral al Mathildei. Plictisit de făţărnicie şi de vorbărie asupra virtuţii, ajungea acum la excese.

Şi, mai mult îşi stârnea imaginaţia decât era târât de dragoste.

Abia după ce se pierdea în visări, gândindu-se la talia nespus de elegantă a domnişoarei de La Mole, la gustul desăvârşit al îmbrăcăminţii ei, la mâinile ei albe, la frumuseţea braţelor ei, la *graţia firească* a tuturor mişcărilor ei, se pomenea îndrăgostit. Atunci, ca să-i întregească farmecul, şi-o închipuia ca pe o Caterina de Medici. Nimic nu i se părea prea profund sau prea mârşav pentru caracterul pe care i-l împrumuta. Era idealul Maslonilor, al Frilairilor şi al Castanezilor, admiraţi de el în tinereţe, într-un cuvânt, era idealul lui despre Paris.

Şi, oare, a existat vreodată ceva mai caraghios pe lume decât să crezi în profunzimea sau în ticăloşia caracterului parizian?

„Se prea poate ca acest *trio* să-şi bată joc de mine," gândea Julien. Şi dacă nu-i vedem încă expresia posomorâtă şi rece, reapărută în ochi de câte ori răspunde privirilor Mathildei, înseamnă că-i cunoaştem prea puţin firea. O ironie amară respinse dovezile de prietenie pe care domnişoara de La Mole, mirată, se încumetă să le arate de două sau trei ori.

Mirată de ciudăţenia lui neaşteptată, inima fetei, de obicei rece, plictisită şi simţitoare numai în faţa inteligenţei, deveni atât de pătimaşă pe cât era în firea ei să fie. Dar caracterul Mathildei cuprindea şi mult orgoliu, iar naşterea sentimentului care făcea ca întreaga ei fericire să depindă de altcineva fu însoţită de o adâncă tristeţe.

Julien învăţase destule de când sosise la Paris, ca să-şi dea seama că tristeţea ei n-avea nimic comun cu tristeţea searbădă pricinuită de plictiseală. În loc să fie nesăţioasă, ca pe vremuri, de serate, de spectacole şi de oricare alt soi de petreceri, Mathilde le ocolea acum.

Muzica, aşa cum o cântau francezii, o plictisea de moarte, şi totuşi, Julien, care socotea că e de datoria lui să fie de faţă la sfârşitul spectacolelor de la Operă, băgă de seamă că se lăsa condusă acolo cât putea mai des. Lui Julien i se păru că domnişoara de La Mole îşi mai pierduse întrucâtva din tactul desăvârşit care dădea atâta farmec tuturor faptelor şi vorbelor ei. Uneori, Mathilde le răspundea prietenilor cu glume jignitoare prin tăria înţepăturii lor. I se păru că îl priveşte ca pe o pacoste pe marchizul de Croisenois. „Grozav trebuie să mai ţină de Croisenois la bani dacă n-o lasă baltă pe fata asta, oricât de bogată ar fi ea!” gândea Julien. Şi indignat de jignirile aduse demnităţii masculine, se purta şi mai rece cu Mathilde. De multe ori ajunse să-i răspundă chiar necuviincios.

Oricât de hotărât ar fi fost să nu se lase înşelat de mărturiile dragostei Mathildei, ele erau atât de vădite în unele zile, şi Julien, ai cărui ochi începuseră să se deschidă, le găsea atât de plăcute, încât se simţea uneori încurcat din pricina lor.

„Dibăcia şi răbdarea nemărginită a tinerilor ăstora din lumea mare vor birui până la urmă puţina mea experienţă, îşi spunea el: trebuie să plec şi să pun capăt o dată la toate.” Marchizul tocmai îl încredinţase administrarea mai multor moşioare şi acareturi pe care le avea în sudul provinciei Languedoc. O călătorie era necesară. Domnul de La Mole îl îngădui cu greu să o facă. În afară de problemele legate de marile lui ambiţii, Julien devenise un al doilea el însuşi.

„Până la urmă tot nu m-au prins în cursă, îşi spunea el, ocupându-se cu pregătirile de plecare. Fie că domnişoara de La Mole îşi bate cu adevărat joc de prietenii ei, fie că o face numai ca să-mi câştige încrederea, în ce mă priveşte, m-am distrat, şi atâta tot. Dacă n-au pus ceva la cale împotriva fiului cherestegiului, purtarea domnişoarei de La Mole e de neînţeles, dar nu numai pentru mine, ci şi pentru marchizul de Croisenois. Ieri, de pildă,

supărarea ei nu era deloc prefăcută, şi am avut plăcerea să-l văd înjosit, în favoarea mea, pe un tânăr la fel de nobil şi de bogat pe cât sunt eu de calic şi de plebeu. A fost una dintre cele mai mari victorii din câte am dobândit vreodată; o să mă înveselească în diligentă, de-a lungul câmpiilor din Languedoc.”

Julien îşi tăinuise plecarea, dar Mathilde ştia mai bine decât el că avea să părăsească Parisul a doua zi, şi încă pentru multă vreme. Plângându-se de o durere de cap îngrozitoare, sporită de zăpuşeala din salon, se plimbă multă vreme prin grădină şi îl urmări într-atâta cu glumele ei înţepătoare pe Norbert, pe marchizul de Croisenois, pe Caylus, pe de Luz, şi încă pe vreo doi tineri care cinaseră în palatul La Mole, încât îl sili să plece. Iar pe Julien îl privea într-un fel ciudat.

„Poate că privirea ei nu e decât o prefăcătorie, gândi Julien; dar de ce are respiraţia atât de nefirească şi de ce e atât de tulburată? Ei, aş! îşi spuse el. Cine sunt eu, ca să le judec pe toate? Aici e vorba de cea mai sublimă şi mai aleasă dintre femeile Parisului. Respiraţia asta gâfâitoare, care era cât pe ce să mă dea gata, o fi învăţând-o de la Leontine Fay[138], care îl place atât de mult.”

Rămăseseră singuri; conversaţia lâncezea, vădit. „Nu! Julien nu simte nimic pentru mine”, îşi spunea Mathilde, cu adevărat nefericită.

Când el voi să-şi la rămas bun, domnişoara de La Mole îl strânse braţul cu putere:

— În seara asta vei primi o scrisoare de la mine, îi spuse ea cu voce atât de schimbată, încât era de nerecunoscut. Faptul acesta îl mişcă îndată pe Julien. Tata, continuă ca, are o stimă îndreptăţită pentru serviciile pe care i le aduci. Trebuie să nu pleci mâine; găseşte un pretext.

Şi se depărta, în fugă.

Avea o talie minunată. Picior mai frumos, cu neputinţă să găseşti. Şi alerga cu atâta graţie, încât Julien rămase fermecat. Dar ar putea cineva ghici la ce se gândea după ce Mathilde dispăruse? îl jignise tonul poruncitor cu care fusese rostit cuvântul trebuie. Şi pe Ludovic al XV-lea, în clipa morţii, l-a supărat grozav cuvântul trebuie, folosit cu stângăcie de medicul său; iar Ludovic al XV-lea nu era totuşi un parvenit.

Peste un ceas, un lacheu îl înmână lui Julien o scrisoare; era pur şi simplu o declaraţie de dragoste. “

„Stilul nu e prea afectat”, îşi spuse Julien, căutând, prin observaţiile lui literare, să-şi stăpânească bucuria care îl strângea obrajii şi-l silea să râdă

fără voia lui.

„Aşadar, rosti el deodată, nemaiputându-şi stăpâni patima prea puternică, eu, un biet ţăran, am primit o declaraţie de dragoste de la o femeie din lumea mare! Cât despre mine, m-am ţinut bine, adăugă el, stăpânindu-şi pe cât putea bucuria. Am ştiut să-mi păstrez demnitatea. N-am spus niciodată că iubesc."

Începu să studieze formele literelor; domnişoara de La Mole avea un scris frumos, mărunt, englezesc. Julien simţea nevoia unei ocupaţii fizice, ca să-şi uite bucuria care mergea până la nebunie.

„Plecarea dumitale mă sileşte să vorbesc… Ar fi peste puterile mele să nu te mai văd."

Un gând îl izbi pe Julien ca o descoperire, întrerupându-l din studierea scrisorii Mathildei şi sporindu-i bucuria. „L-am învins pe marchizul de Croisenois, eu, care nu spun decât lucruri serioase! Şi el e atât de drăguţ! Are mustăţi şi o uniformă încântătoare; şi se pricepe să găsească tocmai când trebuie câte un cuvânt ales şi plin de haz."

Julien petrecu o clipă nespus de plăcuta; rătăcea la întâmplare prin grădină, beat de fericire.

Mai târziu se urcă în birou şi rugă să fie primit de marchizul de La Mole, care, din fericire, era acasă.

Îi dovedi lesne, arătându-i câteva hârtii oficiale sosite din Normandie, că grija pentru procesele normande îl silea să-şi amâne plecarea în Languedoc.

— Mă bucur că nu pleci, îi spuse marchizul când sfârşiră discuţia despre afaceri. *Îmi face plăcere să te văd.*

Julien părăsi încăperea; cuvintele acestea îl stânjeneau.

„Şi eu am să-i seduc fata! Am să împiedic poate pentru totdeauna căsătoria cu marchizul de Croisenois, care îl face să vadă viitorul în culori luminoase; dacă el nu este duce, măcar fata lui va avea dreptul pe care îl au ducesele, de a se aşeza în faţa regelui." Julien se gândi să plece în Languedoc cu toată scrisoarea Mathildei, cu toată explicaţia dată marchizului. Dar licărirea aceasta a virtuţii se stinse repede.

„Ce bun sunt! îşi spuse el. Eu, un plebeu, să am milă de o familie de rangul acesteia! Eu, pe care ducele de Chaulnes îl numeşte slugă! Cum îşi sporeşte marchizul imensa lui avere? Vânzând rente când află de la palat că a doua zi s-ar putea să fie o lovitură de stat. Şi eu, zvârlit pe ultima treaptă de o soartă vitregă, eu, căruia soarta asta i-a dat totuşi o inimă nobilă, dar nu şi o mie de franci rentă, adică nu i-a dăruit pâine, *la drept vorbind, nici*

măcar o fărâmă de pâine, eu, să dau cu piciorul unei plăceri care mi se oferă! Unui izvor cristalin care vine să-mi stingă setea în desertul arzător al mediocrităţii, unde mă târăsc din greu! Pe cinstea mea, nu sunt chiar atât de prost; fiecare pentru sine, în deşertul acesta de egoism care se numeşte viaţă".

Îşi aminti câteva din privirile pline de dispreţ ale doamnei de La Mole, şi mai ales ale *doamnelor* prietene cu ea.

Plăcerea de a-l fi învins pe marchizul de Croisenois puse definitiv capăt şovăielii pricinuite de rămăşiţa aceasta de virtute.

„Cât aş mai vrea să se supere marchizul de Croisenois! îşi spuse Julien. Cu câtă siguranţă i-aş da acum o lovitură de spadă! Şi făcu un gest ca şi cum l-ar fi împuns. Până acum eram un bădăran, abuzând în mod josnic de puţinul meu curaj. După primirea scrisorii, îl sunt egal."

„Da, spunea el cu o voluptate nemărginită şi vorbind arar, meritele noastre, ale marchizului şi ale mele, au fost cântărite, iar bietul cherestegiu din Jura a biruit. Bun! urmă el; iată că am găsit semnătura ce va însoţi răspunsul meu. Să nu vă închipuiţi cumva, domnişoară de La Mole, că uit cine sunt. Am să vă fac să înţelegeţi şi să simţiţi din plin că pentru fiul unui cherestegiu trădaţi un urmaş al vestitului Guy de Croisenois, care l-a întovărăşit pe Sfântul Ludovic în cruciadă."

Julien nu-şi mai putea stăpâni bucuria. Şi fu nevoit să iasă iar în grădină, căci odaia lui, în care se încuiase, i se părea prea strimtă ca să poată respira în ea.

„Eu, un biet ţăran din Jura, îşi repeta el întruna, osândit să port mereu acest trist veşmânt negru! Vai, acum douăzeci de ani aş fi purtat o uniformă, ca şi ei! Pe atunci, un om ca mine sau era ucis, sau ajungea *general la treizeci şi şase de ani.*" Scrisoarea pe care o ţinea în mână, îl dădea statura şi înfăţişarea unei erou. „Astăzi, ce-i drept, cu veşmântul ăsta negru, la patruzeci de ani poţi avea o sută de mii de franci leafă pe an şi înalte distincţii, ca episcopul de Beauvais.

Ei bine, îşi spusese el râzând ca un Mefisto, sunt mai deştept decât ei; am ales uniforma veacului meu." Şi simţi cum îl sporeşte ambiţia şi dragostea pentru veşmântul preoţesc, „aţi cardinali dintr-o familie mai de jos decât a mea n-au guvernat! Compatriotul meu Granvelle[139], de pildă."

Încetul cu încetul, fierberea din sufletul lui Julien se potoli; prudenţa îi ieşi la iveală. Şi îşi spuse, ca maestrul său, Tartuffe, al cărui rol îl ştia pe de rost:

„Cuvintele-i – un vicleşug cinstit le socotesc.
În vorbe atât de dulci, nici gând să mă încred,
Până când eu, râvnind la farmecele ei,
Nu voi afla, în ele, al vorbelor temei..”

Tartuffe
actul IV, scena 5.

„Tartuffe a fost dus la pierzanie tot de o femeie, şi doar era ceva de capul lui… Răspunsul meu ar putea fi arătat şi altora…, dar am găsit un leac pentru asta, adăugă el, rostind cuvintele arar şi cu un accent în care se citea cruzimea stăpânită; vom începe cu frazele cele mai înflăcărate din scrisoarea sublimei Mathilde. Da, dar să zicem că patru lachei de-ai domnului de Croisenois se năpustesc asupra mea şi-mi smulg originalul. Nu, căci sunt bine înarmat şi, după cum se ştie, am obiceiul să trag în lachei. Ei bine! Unul dintre ei are curaj; se repede la mine. I s-au făgăduit o sută de napoleoni. Eu îl ucid sau îl rănesc, după cum se nimereşte; asta şi vor. Mă aruncă în temniţă, cât se poate de legal; sunt târât în faţa tribunalului corecţional şi trimis, în baza celei mai depline legalităţi şi nepărtiniri a judecătorilor, să le ţin de urât la Poissy domnilor Fontan[140] şi Magalon[141]. Acolo, mă culc de-a valma cu patru sute de golani… Şi să-mi fie milă de oamenii ăştia! urmă el, ridicându-se furios. Parcă lor le e milă de cei ce nu sunt nobili, atunci când le cad în gheare!”

Aceste cuvinte fură ultima tresărire a recunoştinţei faţă de domnul de La Mole, tresărire care, fără voia lui, îl frământase până atunci.

„…Binişor, domnilor gentilomi, vă înţeleg micul şiretlic machiavelic; nici părintele Maslon şi nici domnul Castanède de la seminar nu s-ar fi priceput să lucreze mai bine. Îmi veţi smulge scrisoarea *provocatoare*, iar eu voi fi a doua ediţie a colonelului Carón[142], din Colmar. O clipă, domnilor; am să trimit scrisoarea fatală spre păstrare, într-un pachet bine sigilat, părintelui Pirard. El e un om cinstit, un jansenist, şi, ca atare, un om ferit de ispita banilor. Da, dar el deschide scrisorile… Pe asta i-o voi trimite lui Fouqué.”

Trebuie să recunoaştem că Julien avea o privire înfiorătoare şi o înfăţişare hidoasă; părea un ucigaş, pur şi simplu. Era un nefericit, în luptă cu întreaga societate.

— *La arme!* exclamă Julien. Şi trecu dintr-un salt peste treptele peronului casei. Intră apoi în dugheana scriitorului[143] din colţul străzii; îl sperie.

— Fă o copie, îi spuse el, dându-i scrisoarea domnişoarei de La Mole.

Pe când omul lucra, Julien îl scria el însuşi lui Fouqué; îl ruga să-i păstreze un lucru preţios. „Dar, îşi spuse el întrerupându-se, cenzura poştei îmi va deschide scrisoarea şi vă va da-o pe aceea pe care o căutaţi…; nu, domnilor.”

Julien se duse şi cumpără o Biblie enormă de la un librar protestant, ascunse cu dibăcie scrisoarea Mathildei în copertă, împacheta totul şi trimise pachetul cu diligenta pe adresa unuia dintre lucrătorii lui Fouqué, căruia nimeni în Paris nu-i cunoştea numele.

Când isprăvi, se întoarse vesel în palatul La Mole. „între noi acum!” îşi spuse el încuindu-se în odaie şi lepădându-şi haina.

„Cum, domnişoară! îi scrise el Mathildei, *chiar domnişoara de La Mole e aceea care, prin mijlocirea lui Arsene, lacheul tatălui ei, îl trimite o prea seducătoare scrisoare unui biet cherestegiu din Jura, ca să-şi râdă de naivitatea lui fără doar şi poate…”* Şi transcrise frazele cele mai clare din scrisoarea pe care o primise.

Scrisoarea lui ar fi făcut cinste prudenţei diplomatice a domnului cavaler de Beauvoisis. Era abia ora zece. Julien, beat de fericire şi plin de simţământul puterii, atât de nou pentru un sărman ca el, intră la Opera Italiană. Acolo îl ascultă cântând pe prietenul său Geronimo. Niciodată muzica nu-l exaltase mai mult. Era un Dumnezeu.

CAPITOLUL XIV
Gândurile unei fete

Câte nedumeriri! Câte nopţi
nedormite! Doamne! Am să ajung
oare vrednică de dispreţ? Mă va
dispreţul el însuşi Dar el pleacă,
se duce departe.
Alfred de MUSSET

Mathilde se frământase mult până să-i scrie.

Oricum i-ar fi fost începuturile dragostei pentru Julien, curând iubirea întrecu orgoliul, care, de când se ştia pe lume, îl stăpânise singur inima. Sufletul ei mândru şi rece era năpădit pentru prima oară de un simţământ pătimaş.

Dar dacă patima îl domina orgoliul, ea rămăsese încă supusă deprinderilor lui. Două luni de zbucium şi de senzaţii noi îl reînnoiseră, ca să zicem aşa, toată fiinţa morală.

Mathildei i se părea că întrezăreşte fericirea. Perspectiva aceasta, atotputernică pentru inimile îndrăzneţe atunci când sunt legate de o minte aleasă, avu de luptat multă vreme împotriva demnităţii şi a tuturor simţămintelor datoriei obişnuite. Într-o zi, Mathilde intră încă înainte de ora şapte dimineaţa la maică-sa, rugând-o s-o lase să se refugieze la Villequier. Marchiza nici nu binevoi măcar să răspundă la cererea ei şi o sfătui să se culce iar. Aceasta fusese ultima tresărire a cuminţeniei obişnuite şi a respectului faţă de ideile primite.

Teama de a nu păcătui şi de a nu lovi în ideile socotite drept sfinte de oameni precum Croisenois, de Luz, Caylus, îl stăpânea prea puţin inima; asemenea fiinţe nu i se păreau făcute s-o înţeleagă; le-ar fi cerut sfatul dacă ar fi fost vorba să-şi cumpere o caleaşca sau o moşie. Adevărata ei teamă era ca nu cumva Julien să fie nemulţumit de ea.

„Dar dacă şi el n-o fi având decât aparenţele unui om superior?”

Mathilde ura din tot sufletul lipsa de caracter; acesta era singurul cusur de care îl învinuia pe frumoşii tineri *din preajmă.* Cu cât ei *batjocoreau mai*

elegant tot ce se abătea de la modă, sau o urmau prost, crezând că o urmează, cu atât scădeau mai mult în ochii Mathildei.

Ei erau viteji, atâta tot. „Şi încă ce fel de viteji! îşi spunea ea; viteji în duel, dar duelul nu e decât o ceremonie. Totul e ştiut dinainte, chiar şi ce trebuie să spui când cazi. Întins pe iarbă, cu mâna pe inimă, trebuie să rosteşti cuvinte mărinimoase de iertare pentru adversar şi câteva fraze pentru o iubită imaginară, sau care în ziua morţii sale se duce la bal ca să nu trezească bănuielile. Ei ştiu să înfrunte primejdia comandând un escadron ferecat în oţel; dar primejdia de unul singur, neobişnuită, neaşteptată, cu adevărat urâtă?"

„Vai, îşi spunea Mathilde, numai la curtea lui Henric al III-lea se mai găseau oameni mari şi prin caracter şi prin obârşie! Ah! Dacă Julien ar fi luptat la Jarnac sau la Moncontour[144], n-aş mai avea îndoieli în privinţa lui. Pe vremurile acelea de bărbăţie si de forţă, francezii nu erau nişte păpuşi. Ziua bătăliei aproape că era ziua cea mai lipsită de frământări. Viaţa nu le era închisă ca o mumie egipteană, sub un înveliş mereu comun tuturor, mereu acelaşi. Da, îşi mai spuse ea, dovedeai mai mult curaj adevărat când plecai singur, la orele unsprezece noaptea, ieşind din palatul Soissons, locuit de Caterina de Medici, decât astăzi, când porneşti în Algeria. Viaţa unui om era un şir de întâmplări neprevăzute. Acum, civilizaţia a izgonit întâmplarea, iar neprevăzutul nu mai există. Dacă se iveşte cumva în unele idei, nu sunt destule săgeţi spirituale care să ţintească în el, dacă se iveşte în evenimente, nicio laşitate nu întrece teama care ne cuprinde. Orice nebunie ne-ar împinge frica să facem, ni se iartă. Veac degenerat şi plictisitor! Ce-ar fi zis Boniface de La Mole dacă, înălţându-şi din mormânt capul retezat, ar fi văzut, în 1793, şaptesprezece urmaşi de-ai lui lăsându-se prinşi ca nişte oi, ca să fie ghilotinaţi două zile mai târziu? Moartea lor era sigură, dar ar fi fost de prost-gust să se apere şi să ucidă măcar un iacobin, doi. Ah! în vremurile eroice ale Franţei, în veacul lui Boniface de La Mole, Julien ar fi fost comandant de escadron, iar fratele meu – un tânăr preot cu purtări cuviincioase, cu înţelepciunea în ochi şi cu adevărul pe buze."

Cu câteva luni înainte, Mathilde îşi pierduse orice nădejde că ar mai putea întâlni o fiinţă ceva mai deosebită de tiparul comun.

Simţise o oarecare plăcere îngăduindu-şi să le scrie câtorva tineri din lumea bună. Îndrăzneala aceasta, atât de puţin potrivită, atât de nechibzuită pentru o fată, putea s-o dezonoreze în ochii domnului de Croisenois, ai tatălui său, ducele de Chaulnes, şi ai tuturor celor din familia de Chaulnes

care, văzând că se desface căsătoria, ar fi dorit să afle motivul. Pe atunci, în ziua când scria vreo scrisoare, Mathilde nu putea dormi. Dar scrisorile ei nu erau decât răspunsuri.

Acum însă, îndrăznea să spună că iubeşte. Şi-i scria cea *dintâi* (ce cuvânt groaznic!) unui bărbat de pe ultimele trepte ale societăţii.

Dacă ar fi fost descoperită, fapta ei putea să-i păteze onoarea pe vecie. Care dintre doamnele venite în vizită la maică-sa ar fi îndrăznit să-i la apărarea? Ce cuvinte li s-ar fi putut indica pentru a fi repetate, ca să slăbească puterea loviturii cumplitului dispreţ al saloanelor?

Să vorbeşti, şi tot era îngrozitor, dar să scrii! *Există lucruri care nu se scriu niciodată!* spusese Napoleon, aflând despre capitularea de la Baylen[145]. Şi unde mai pui că povestea i-o spusese Julien, ca şi cum i-ar fi dat dinainte o lecţie!

Dar toate astea nu însemnau încă nimic; neliniştea adâncă a Mathildei avea alte pricini. Uitând ce impresie groaznică avea să facă asupra celor din lumea bună, uitând pata de neşters şi povara dispreţului, căci îşi făcea de râs casta, Mathilde îl scria unei fiinţe cu totul deosebite decât cei de seama lui Croisenois, de Luz, Caylus.

Hăul, *necunoscutul* din caracterul lui Julien, ar fi înspăimântat pe oricine, chiar legând o simplă relaţie obişnuită cu el. Şi ea avea să şi-l facă amant, poate, chiar stăpân.

„Câte pretenţii n-ar putea el să aibă, dacă îmi va fi vreodată stăpân?! Ei bine, îmi voi spune atunci ca Medeea: *în mijlocul atâtor primejdii, îmi mai rămân EU.”*

Mathilde era convinsă că Julien n-are pic de respect pentru nobleţea de sânge. Ba, mai mult, poate că el n-o iubeşte deloc!

În aceste ultime clipe de şovăieli cumplite, i se trezi orgoliul feminin. „Soarta unei fete ca mine trebuie să fie pe de-a-ntregul ciudată”, îşi spunea Mathilde scoasă din fire. Şi-atunci, trufia, care i se vârâse în suflet încă din leagăn, îşi începu lupta împotriva virtuţii. Şi tocmai în clipa aceea, plecarea lui Julien veni să grăbească totul.

(Din fericire, asemenea firi sunt foarte rare.)

Seara, târziu, Julien avu răutatea să coboare la portar un cufăr foarte greu; ca să-l care, îl chemă pe valetul îndrăgostit de camerista domnişoarei de La Mole. „Manevra asta s-ar putea să n-aibă niciun rezultat, îşi spuse el, dar, dacă îmi reuşeşte, ea mă va crede plecat.” Şi adormi, foarte înveselit de gluma făcută. Mathilde nu închise ochii toată noaptea.

A doua zi, la revărsatul zorilor, Julien ieşi din casă fără să fie văzut, dar se întoarse înainte de opt.

De cum intră în bibliotecă, domnişoara de La Mole se şi ivi în uşă. El îi dădu scrisoarea de răspuns. Credea că e de datoria lui să-i vorbească; pe cât se părea, nimic n-ar fi fost mai uşor, dar domnişoara de La Mole nu vru să asculte şi fugi. Julien fu încântat, căci nu ştia ce să-i spună.

„Dacă totul nu-i o glumă pusă la cale împreună cu contele Norbert, e limpede că numai privirile mele nepăsătoare au stârnit dragostea ciudată pe care fata asta dintr-o familie atât de nobilă îşi închipuie că o are pentru mine. Iar dacă m-aş lăsa vreodată atras de frumuseţea păpuşii ăsteia înalte şi blonde, ar însemna să fiu mai neghiob decât se cuvine." Ideea aceasta îl făcu să fie mai rece şi mai calculat ca oricând.

„În bătălia care se pregăteşte, îşi spuse el, trufia obârşiei va fi ca o colină înaltă, formând un fel de poziţie militară între ea şi mine. Acolo, sus, trebuie manevrat. Rău am făcut că n-am plecat din Paris; amânarea plecării mă înjoseşte şi mă expune, dacă totul nu e decât o glumă. Ce primejdie m-ar fi ameninţai dacă plecam? îmi băteam joc de ei, dacă ei îşi bat joc de mine. Iar dacă dragostea Mathildei e cât de cât adevărată, atunci o făceam să sporească însutit."

Scrisoarea domnişoarei de La Mole îl măgulise atât de mult pe Julien, încât, râzând de ceea ce i se întâmpla, uitase să se gândească de nu cumva ar fi fost mai bine să plece.

Era scris în firea lui Julien să fie foarte sensibil fată de greşelile săvârşite. Ultima lui greşeală îl necăjea atât de tare, încât aproape că nu se mai gândea deloc la victoria de necrezut câştigată înainte de această neînsemnată înfrângere, când, pe la ceasurile nouă, domnişoara de La Mole se ivi în pragul bibliotecii, îl aruncă o scrisoare şi fugi.

„Mi se pare că va urma un roman în scrisori, îşi spuse Julien ridicând plicul. Inamicul face o mişcare greşită, iar eu voi răspunde prin răceală şi virtute."

I se cerea un răspuns hotărâtor, cu o trufie care îl spori bucuria lăuntrică. Julien îşi dărui plăcerea de a-i înşela, de-a lungul a două pagini, pe cei ce voiau să-şi râdă de el şi, tot printr-o glumă, dădu de veste, la sfârşitul răspunsului, că s-a hotărât să plece a doua zi dimineaţă.

Când termină scrisoarea, îşi zise: „ Grădina mă va ajuta să i-o dau", şi ieşi în grădină. De-acolo, privi la fereastra odăii domnişoarei de La Mole.

Încăperea aceasta se afla la primul etaj, lângă apartamentul marchizei, dar mezaninul era destul de înalt.

Etajul se afla atât de sus, încât plimbându-se cu scrisoarea în mână pe aleea de tei, Julien nu putea fi zărit de la fereastra domnişoarei de La Mole. Bolta formată de teii tăiaţi cu mare grijă împiedica vederea. „Cum adică?! exclamă Julien înciudat, iar am săvârşit o greşeală! Dacă au cumva de gând să-şi bată joc de mine, a mă lăsa văzut cu o scrisoare în mână înseamnă a le face pe plac duşmanilor."

Odaia lui Norbert se afla chiar deasupra camerei Malhildei, iar dacă Julien ar fi ieşit de sub bolta crengilor tăiate ale teilor, contele şi prietenii lui i-ar fi putut urmări toate mişcările.

Domnişoara de La Mole se ivi la geam. Julien îl arătă în treacăt scrisoarea; ea clătină uşor din cap. Imediat, Julien porni în goană spre odaia lui şi se întâlni, ca din întâmplare, pe scara principală, cu frumoasa Mathilde, care îi luă scrisoarea cu un calm desăvârşit şi cu ochi surâzători.

„Câtă patimă puteai citi în ochii sărmanei doamne de Rênal când, chiar după şase luni de legături intime, îndrăznea să primească o scrisoare de la mine! îşi spuse Julien. Cred că în viaţa ei nu m-a privit cu ochi zâmbitori."

Restul răspunsului nu şi-l spuse cu aceeaşi limpezime; să-i fi fost oare ruşine că temeiurile erau prea uşuratice? „Dar totodată, gândea el, câtă deosebire în eleganţa toaletei de dimineaţă, în eleganţa taliei! Zărind-o pe domnişoara de La Mole de la treizeci de paşi depărtare, un om cu bun-gust i-ar ghici imediat rangul social. Şi asta, nici vorbă, e un merit vădit."

Tot glumind, nu-şi mărturisea încă gândul întreg; doamna de Rênal nu avusese niciun marchiz de Croisenois să i-l jertfească. Singurul lui rival fusese subprefectul acela nemernic, domnul Charcot, care se intitula de Maugiron, fiindcă neamul Maugironilor s-a stins.

La ora cinci, Julien primi a treia scrisoare; aceasta îl fu aruncată din uşa bibliotecii. Domnişoara de La Mole fugi şi de data asta. „Ce manie! îşi spuse el râzând. Să scrii, când am putea sta de vorbă atât de lesne! Inamicul vrea să aibă scrisori de la mine, e limpede, şi are nevoie de cât mai multe!" Scrisoarea aceasta, Julien nu se grăbi s-o deschidă. „Iar fraze elegante!" gândea el. Dar, citind-o păli. Scrisoarea cuprindea numai câteva rânduri.

„Am nevoie să-ţi vorbesc trebuie să-ţi vorbesc astă-seară; în clipa când va suna ora unu după miezul nopţii să fii în grădină, la scara cea mare a grădinarului, de lângă fântână; reazem-o de fereastra mea şi urcă-te la mine. E lună plină; dar ce-are a face?"

CAPITOLUL XV
Să fie un complot?

Ah! Cât de chinuitor e răstimpul
dintre zămislirea unui mare plan şi
îndeplinirea lui! Câte spaime
zadarnice! Câte şovăieli! E vorba
de viaţă.
— Ba e vorba de ceva mai mult:
de onoare.
SCHILLER

„Lucrul devine serios, gândi Julien… şi puţin cam prea străveziu, adăugase el după ce mai chibzui. Cum! Domnişoara asta frumoasă poate să-mi vorbească în bibliotecă cu o libertate, slavă Domnului, deplină, marchiza, de frică să nu-i arăt cine ştie ce socoteli, nu calcă niciodată pe aici. Domnul de La Mole şi contele Norbert, singurele persoane care vin în această încăpere, lipsesc aproape toată ziua de acasă; iar întoarcerea lor poate fi observată destul de lesne, şi fermecătoarea Mathilde, pentru mâna căreia niciun principe domnitor n-ar fi îndeajuns de nobil, vrea ca eu să săvârşesc o nechibzuinţă îngrozitoare!

E limpede, îmi vor pieirea sau cel puţin vor să-şi bată joc de mine. Mai întâi, au vrut să mă piardă cu scrisorile mele; şi le-au găsit pline de prudenţă; acum le trebuie o ispravă limpede ca lumina zilei. Domnişorii ăştia drăgălaşi mă mai cred şi grozav de prost sau de înfumurat. Drace! Sub cea mai minunată lună plină, să te caţări aşa, pe o scară, la un etaj de peste opt metri înălţime! Au să aibă timp să mă vadă până şi cei din clădirile vecine! Frumos o să-mi mai stea, cocoţat pe scară!” Julien se urcă în odaia lui şi începu să-şi facă bagajele fluierând. Era hotărât să plece fără să răspundă măcar.

Dar hotărârea aceasta cuminte nu-i linişti inima. „Dacă întâmplător, îşi spuse el deodată, după ce-şi închise cufărul, dacă, întâmplător, Mathilde e de bună-credinţă! Atunci aş trece, în ochii ei, drept un laş nemaipomenit. Eu nu sunt de neam mare şi-mi trebuie însuşiri deosebite, vădite, fără

presupuneri binevoitoare, dovedite aşa cum se cuvine prin fapte grăitoare…”

Vreme de un sfert de ceas, Julien chibzui. „La ce bun să neg? îşi spuse el în sfârşit; în ochii ei aş fi un laş. Şi aş pierde nu numai fiinţa cea mai strălucitoare din înalta societate, după cum o numeau toţi la balul domnului duce de Retz, dar şi dumnezeiasca plăcere de a-l vedea jertfit pentru mine pe marchizul de Croisenois, fiul unui duce, el însuşi viitor duce. Un tânăr încântător, având toate calităţile care îmi lipsesc mie; haz în discuţii, obârşie nobilă, avere… Iar părerea de rău o să mă urmărească toată viaţa, şi nu pentru ea, că doar amante există destule!

...Dar nu există decât o singură onoare,

spune bătrânul din Diego[146], şi aici e lămurit şi limpede că dau înapoi în faţa primului pericol care îmi iese în cale; căci duelul acela cu domnul de Beauvoisis a fost un fel de glumă. Acum e cu totul altceva. Pot fi înjunghiat de vreun servitor, dar asta nu e cine ştie ce primejdie; aş putea să fiu dezonorat.

Se-ngroaşă gluma, băiete, îşi mai spuse el cu o veselie şi un accent gascon. E vorba de *honur*. Niciodată un biet pârlit, aruncat de soartă atât de jos cum am fost aruncat eu, nu va mai da peste o asemenea pleaşcă; prilejuri fericite or mai fi ele, dar toate de mâna a doua…”

Julien chibzui vreme îndelungată, plimbându-se de colo-colo cu paşi grăbiţi şi oprindu-se brusc din când în când. În odaia lui fusese adus un minunat bust de marmură al cardinalului Richelieu, care, fără să vrea, îl atrăgea privirile. Bustul părea că îl priveşte cu severitate, ca şi cum l-ar fi mustrat că n-are îndrăzneala care trebuie să-i fie atât de firească oricărui francez. „Pe vremea ta, om de seamă, aş fi şovăit oare?”

„În cel mai rău caz, îşi spuse până la urmă Julien, dacă presupun că totul n-ar fi decât o cursă, e destul de sinistru şi de compromiţător pentru o fată. Se ştie doar că eu nu sunt omul care să tacă. Vor trebui deci să mă ucidă. Asta se potrivea pe la 1574, pe vremea lui Boniface de La Mole, dar astăzi nimeni nu va mai îndrăzni. Oamenii s-au schimbat. Domnişoara de La Mole e atât de invidiată! Mâine, patru sute de saloane ar vui despre ruşinea ei, şi cu câtă plăcere încă! Servitorii bârfesc între ei pe seama atenţiei deosebite care mi se dă, o stiu, i-am auzit… Pe de altă parte, scrisorile ei!… Şi-ar putea închipui că le am asupra mea. Prins în odaia ei, s-ar năpusti să mi le

ia. Aş avea atunci de-a face cu doi, trei, patru oameni, cine ştie? Dar oamenii ăştia, de unde îl vor lua? Unde să găseşti la Paris servitori care să-şi ţină gura? Tribunalul îl sperie… Drace! Alde Caylus, de Croisenois, de Luz, ei înşişi. O asemenea clipă, şi mutra de nătărău pe care am s-o fac printre ei s-ar putea să-i ispitească. Păzeşte-te să n-o păţeşti ca Abélard[147], domnule secretar! Nu, zău, domnilor! O să purtaţi urmele pe care am să vi le las, vă voi lovi peste faţă, ca ostaşii lui Cezar, la Pharsala… Cât despre scrisori, pot să le pun la loc sigur."

Julien copie ultimele două scrisori, le ascunse într-un volum din frumoasa ediţie a lui Voltaire, aflată în bibliotecă, şi duse el însuşi originalele la poştă.

Iar când se întoarse, îşi spuse uimit şi înfricoşat: „În ce nebunie vreau să mă arunc!" Si un sfert de ceas nu îndrăzni să se mai gândească la fapta pe care urma s-o săvârşească în timpul nopţii.

„Dar, dacă refuz, o să-mi fie silă de mine însumi! Fapta asta o să însemne toată viaţa un mare motiv de îndoială şi, pentru mine, asemenea îndoieli sunt cele mai cumplite nenorociri. Nu le-am simţit oare când cu iubitul Amandei? Mai degrabă cred că mi-aş ierta o crimă vădită; după ce aş mărturisi-o, nu m-aş mai gândi la ea.

Cum?! Să fiu rivalul unui bărbat care poartă unul dintre cele mai ilustre nume ale Franţei, şi să mă declar eu singur, cu inima uşoară, învinsul lui! De fapt, e o laşitate să nu mă duc. Cuvântul acesta hotărăşte totul, exclamă Julien ridicându-se… Şi-apoi, fata e-atât de frumoasă! Dacă nu-i o trădare la mijloc, ce nebunie săvârşeşte pentru mine!… Iar dacă e o cursă, la dracu' domnilor! Depinde de mine să iau gluma în serios, şi chiar aşa voi face. Dar dacă îmi vor lega mâinile de cum pătrund în odaie? Te pomeneşti că au pus acolo cine ştie ce maşină ingenioasă… E ca un duel, gândi Julien râzând; nu există lovitură pe care să n-o poţi para, spune maestrul meu de scrimă, dar bunul Dumnezeu, care ţine să dea tuturor lucrurilor un sfârşit, face ca unul din doi să uite lovitura de apărare. De altfel, iată cu ce am să le răspund." îşi scoase pistoalele din buzunar; şi, deşi capsele erau bune, le împrospăta.

Mai avea încă multe ceasuri de aşteptat; ca să nu stea degeaba, Julien îl scrise lui Fouqué:

„Dragă prietene, nu deschide scrisoarea alăturată decât în caz de nenorocire, adică doar când vei auzi că mi s-a întâmplat ceva neobişnuit. Atunci, şterge numele proprii de pe manuscrisul pe care-l vei primi şi fă după el opt copii, pe care să le trimiţi ziarelor din Marsilia, Bordeaux, Lyon,

Bruxelles etc.; zece zile mai târziu, tipăreşte manuscrisul şi trimite primul exemplar domnului marchiz de La Mole; iar după două săptămâni, împrăştie celelalte exemplare, noaptea, pe străzile din Verrières."

Micul memoriu justificativ, scris în formă de povestire, pe care Fouqué trebuia să-l deschidă numai în caz de nenorocire, Julien îl ticlui în aşa fel încât să fie cât mai puţin compromiţător cu putinţă pentru domnişoara de La Mole, dar totodată îşi zugrăvi foarte exact situaţia lui.

Tocmai isprăvise de închis pachetul, când sună clopotul pentru cină; clinchetul făcu să-i bată inima. Imaginaţia lui Julien, înfierbântată încă de povestirea pe care abia o scrisese, era năpădită de presimţiri triste. Se şi vedea înhăţat de servitori, legat burduf şi vârât într-o pivniţă, cu un căluş în gură. Acolo, un servitor îl păzea îndeaproape, iar dacă onoarea nobilei familii ar fi cerut ca aventura să aibă un sfârşit tragic, n-ar fi fost deloc greu să se meargă până la capăt, dându-i-se una din otrăvurile acelea care nu lasă urme; apoi ar fi fost dus, fără viaţă, în odaia lui.

Mişcat de propria povestire, ca un autor dramatic, Julien se temea cu adevărat să intre în sufragerie. Se uită la servitorii gătiţi în mare ţinută. Le studia feţele. „Care dintre ei or fi aleşi pentru expediţia din noaptea asta? se întreba el. În familia de La Mole, amintirile de la curtea lui Henric al III-lea sunt atât de vii, atât de des amintite, încât, dacă s-ar crede insultaţi, ei ar fi mai crânceni decât alţii de rangul lor." Julien o privi pe Mathilde, ca să-i citească în ochi planurile familiei; fata era palidă şi avea o înfăţişare cu totul medievală. Niciodată nu i se păruse mai nobilă; şi era, într-adevăr, frumoasă şi impunătoare. Julien se simţi aproape îndrăgostit. *"Pallida morte futura"*, îşi spuse el. (Paloarea ei vesteşte planurile-i mari.)

După cină, se plimbă multă vreme, zadarnic, prin grădină; domnişoara de La Mole nu se ivi. Dacă i-ar fi putut vorbi în clipa aceea, şi-ar fi luat o mare povară de pe inimă.

De ce să nu mărturisim? Lui Julien îi era teamă. Fiindcă se hotărâse să treacă la fapte, se lăsa pradă simţământului acestuia, fără ruşine. „Numai să am în clipa hotărâtoare curajul care trebuie, îşi spunea el, şi puţin îmi pasă de ce simt acum." Apoi se duse să cerceteze situaţia şi să cumpănească greutatea scării.

„E o unealtă de care îmi e scris să mă folosesc şi aici, ca şi la Verrières! râse el. Dar câtă deosebire! Pe atunci, adăugă el oftând, nu eram silit să privesc cu neîncredere fiinţa pentru care înfruntam primejdia. Şi chiar primejdia era cu totul alta! Chiar dacă aş fi fost ucis în grădina domnului de

Rênal, n-aş fi fost dezonorat. Iar moartea mea ar fi fost arătată, fără nicio greutate, ca un lucru de neînţeles. Pe când aici, câte povestiri groaznice n-au să se născocească în saloanele familiei de Chaulnes, ale familiei de Caylus, ale familiei de Retz etc., pretutindeni, în sfârşit. Pentru posteritate voi fi un monstru."

„Numai pentru doi sau trei ani, urmă el râzând de sine însuşi. Dar gândul acesta îl distrugea. Şi mie unde mi se va putea face dreptate? Chiar dacă Fouqué îmi va tipări pamfletul după moarte, acesta nu va fi socotit decât o ticăloşie în plus. Cum! Sunt primit într-o casă şi, drept răsplată pentru ospitalitatea de care mă bucur, pentru bunăvoinţa cu care sunt copleşit, tipăresc un pamflet cu lucrurile petrecute aici! Atac onoarea unei femei! Ah, e de o mie de ori mai bine să mă las înşelat!" Seara aceea a fost îngrozitoare.

CAPITOLUL XVI
Ora unu după miezul nopţii

Grădina era foarte mare şi
amenajată, abia de câţiva ani, cu un
gust desăvârşit. Dar copacii erau
bătrâni, de peste un veac. Avea
ceva câmpenesc.
MASSINGER[148]

Julien se pregătea tocmai să-i scrie un contraordin lui Fouqué, când bătu ora unsprezece. Răsuci cu zgomot cheia în broasca uşii, ca si cum s-ar fi încuiat în odaie. Apoi plecă, tiptil, să vadă ce se petrece în toată casa, mai ales la etajul patru, unde erau camerele servitorilor. Nu observă nimic deosebit. Una din cameristele doamnei de La Mole avea musafiri; servitorii, foarte veseli, petreceau bând punş. „Cei ce râd aşa, gândi Julien, nu vor lua parte la expediţia nocturnă; altfel, ar fi mult mai serioşi."

În cele din urmă, se aşează într-un colţ întunecos al grădinii. „Dacă plănuiesc să se ascundă de servitorii casei, atunci îl vor pune să sară peste zidul grădinii pe cei aduşi să mă surprindă. Dacă domnul de Croisenois îşi va păstra cât de cât sângele rece în toată treaba asta, atunci va socoti că e mult mai puţin compromiţător pentru fata cu care vrea să se însoare, punându-i să tabere asupra mea înainte ca eu să pătrund în odaia domnişoarei de La Mole."

Julien făcu o recunoaştere militară, foarte precisă. „E vorba de onoarea mea, gândi el; dacă mi se întâmplă una boacănă, n-o să mă pot scuza faţă de mine însumi, spunându-mi: nu mă aşteptam…"

Cerul era supărător de senin. Luna răsări pe la unsprezece; la douăsprezece şi jumătate lumina din plin faţada clădirii care dădea spre grădină.

„E nebună", îşi spunea Julien. Când bătu ora unu, fereastra contelui Norbert mai era încă luminată. Lui Julien nu-i fusese atâta frică de când se

ştia pe lume; vedea numai pericolele aventurii şi nu simţea pic de entuziasm.

Se duse de luă scara uriaşă, aşteptă cinci minute, ca să lase timp pentru un eventual contraordin, iar la ora unu şi cinci minute rezemă scara de fereastra Mathildei. Urcă treptele binişor, cu pistolul în mână, mirându-se că nu e atacat. Când se apropie de fereastră, aceasta se deschise fără zgomot.

— În sfârşit, domnule, îi spuse Mathilde nespus de tulburată, de un ceas îţi urmăresc mişcările.

Julien era foarte încurcat; nu ştia ce să facă, nu simţea nici urmă de iubire. În încurcătura lui, se gândi că ar trebui să fie îndrăzneţ şi încercă s-o sărute pe Mathilde.

— Lasă-mă! făcu ea îndepărtându-l.

Foarte mulţumit că fusese respins, se grăbi să arunce o privire prin preajmă; luna era atât de luminoasă, încât umbrele pe care le arunca în odaia domnişoarei de La Mole păreau negre. „S-ar putea prea bine ca acolo să fie ascunşi oameni, iar eu să nu-i văd”, gândi Julien.

— Ce ai în buzunarul de la şold? îl întrebă Mathilde, încântată că a găsit un subiect de discuţie.

Suferea îngrozitor; toate simţămintele de cuminţenie şi de sfială, atât de fireşti unei fete de familie bună, puseseră din nou stăpânire pe ea şi o chinuiau.

— Am tot soiul de arme şi de pistoale, îi răspunse Julien, la fel de mulţumit că găseşte ceva de spus.

— Trebuie să iei scara, îl sfătui Mathilde.

— E îngrozitor de mare şi ar putea să spargă geamurile salonului de jos sau ale mezaninului.

— Geamurile trebuie ferite, vorbi Mathilde, încercând zadarnic să-şi găsească tonul obişnuit de discuţie; ai putea, cred, să cobori scara cu o frânghie, legată de primul fustei. Am totdeauna la mine o provizie de frânghii.

„Asta-i femeie îndrăgostită! gândi Julien. Şi mai îndrăzneşte să-mi spună că mă iubeşte! Atâta sânge rece, atâta judecată în măsurile de prevedere îmi arată îndeajuns că nu l-am învins pe domnul de Croisenois, după cum făceam prostia să cred, ci că, pur şi simplu, i-am luat locul. Dar, la urma urmei, ce-mi pasă?! Parcă eu o iubesc?! îl înving pe marchiz prin faptul că s-ar necăji grozav dacă ar afla că are un înlocuitor şi s-ar necăji şi mai tare dacă ar şti că înlocuitorul sunt eu. Cu câtă semeţie mă privea ieri seară, la

cafeneaua Tortoni[149]! Se făcea că nu mă cunoaşte! Şi cu ce aer răutăcios m-a salutat, apoi, când n-a mai avut încotro!”

Julien legase frânghia de ultimul fustei al scării şi o cobora încetişor, aplecându-se mult în afara balconului, ca să nu atingă geamurile. „Minunat prilej să fiu ucis, dacă e cineva ascuns în odaia Mathildei”, gândi el. Dar pretutindeni continua să domnească o linişte adâncă.

Scara atinse pământul. Julien izbuti să o culce pe stratul de flori exotice, de-a lungul zidului.

— Ce-o să zică mama când îşi va vedea frumoasele ei plante strivite cu totul?… spuse Mathilde. Trebuie să arunci frânghia, adăugă ea, calmă. Dacă ar zări-o cineva agăţată de balcon, cu greu s-ar putea găsi vreo explicaţie.

— Şi cum eu plec? întrebă Julien, glumind şi imitând felul de a vorbi al creolilor. (Una dintre cameriste era născută la San Diego).

— Dumneata, plecat pe uşă, spuse Mathilde, încântată de ideea aceasta.

„Ah! E vrednic de toată iubirea mea!” gândi ea.

Julien tocmai dăduse drumul frânghiei în grădină. Mathilde îl strânse de braţ. El se crezu prins de un duşman şi se întoarse brusc, scoţând un pumnal. Fetei i se păruse că auzise deschizându-se o fereastră. Stăteau amândoi nemişcaţi, cu respiraţia tăiată. Luna îl lumina din plin. Zgomotul nu se mai auzi, aşa că se liniştiră.

Dar se simţiră din nou foarte stânjeniţi, şi unul, şi altul. Julien cercetă dacă uşa era încuiată cu toate zăvoarele, se gândea să se uite şi sub pat, dar nu îndrăznea; s-ar fi putut ascunde acolo un lacheu sau doi. Până la urmă, temându-se să nu se căiască mai târziu din pricina lipsei lui de prevedere, se uită.

Mathilde căzuse pradă frământărilor celei mai cumplite timidităţi; îi era groază de situaţia în care se afla.

— Ce-ai făcut cu scrisorile mele? întrebă ea în cele din urmă.

„Ce prilej minunat să-i zăpăcesc pe dumnealor, dacă trag cumva cu urechea, şi să evit lupta!” gândi Julien.

— Prima e ascunsă într-o uriaşă Biblie protestantă pe care diligenta de ieri a dus-o departe de-aici.

Vorbea cât se poate de răspicat, dând amănuntele acestea în aşa fel încât să fie auzit de oricine s-ar fi aflat ascuns în cele două mari dulapuri de mahon pe care nu se încumetase să le cerceteze.

— Celelalte două sunt la poştă şi urmează acelaşi drum ca şi prima.

— Dumnezeule-Doamne! Dar de ce toate precauţiunile astea? se miră Mathilde.

„De ce-aş minţi?” se gândi Julien şi îl mărturisi toate bănuielile lui.

— De-asta erau scrisorile tale atât de reci! vorbi Mathilde cu un glas care amintea mai mult nebunia decât duioşia.

Julien însă nu observă nuanţa aceasta. Faptul că era tutuit îl zăpăci cu totul sau, cel puţin, îi risipi bănuielile; îndrăzni s-o strângă în braţe pe fata aceasta atât de frumoasă şi care îl inspira atâta respect. Şi nu fu cu totul respins.

Atunci Julien îşi folosi memoria, ca pe vremuri, la Besançon, când se afla alături de Amanda Binet, şi spuse pe de rost câteva dintre cele mai frumoase fraze citite în Noua Eloisă.

— Ai o inimă cu adevărat bărbătească, îi răspunse ea, fără să asculte ce spunea. Mărturisesc, am vrut să-ţi încerc curajul. Primele tale bănuieli şi hotărârea pe care ai luat-o arată că eşti si mai îndrăzneţ decât credeam.

Mathilde se străduia să-l tutuiască şi se vedea cât de colo că era mai atentă la felul acesta neobişnuit de a vorbi decât la conţinutul cuvintelor pe care le rostea. Faptul că-l tutuia, pe un ton lipsit de duioşie, nu-i făcea nicio plăcere lui Julien; se mira că nu simte deloc fericirea; iar ca s-o simtă, îşi folosi mintea. Se gândi că e preţuit de fata asta atât de mândră şi care nu era niciodată darnică în privinţa laudelor; şi, gândindu-se astfel, izbuti să-şi măgulească amorul propriu.

E drept că nu simţea voluptatea aceea sufletească pe care o aflase uneori lângă doamna de Rênal. Nu era pic de duioşie în simţămintele lui din aceste prime clipe. Nu era decât fericirea că ambiţia îl fusese potolită, şi Julien era mai cu. seamă ambiţios. Vorbi iarăşi despre oamenii asupra cărora avea bănuieli şi despre măsurile născocite împotriva lor. Şi, pe când vorbea, se gândea cum să tragă foloase de pe urma victoriei lui.

Mathilde, foarte stânjenită încă şi părând distrusă de ceea ce îndrăznise să facă, era încântată că găsise un nou subiect de discuţie. Vorbiră despre posibilităţile de a se revedea. Julien putu să se bucure de inteligenţa şi curajul de care dădu dovadă pe când discutau. Aveau de-a face cu oameni foarte ageri la minte, micul Tanbeau era cu siguranţă o iscoadă, dar nici Mathildei şi nici lui nu le lipsea isteţimea.

Ce putea fi mai uşor decât să se întâlnească în bibliotecă, la urma urmei, ca să se-nţeleagă?

— Pot intra, fără să stârnesc bănuieli, în orice parte a casei, adăugă Julien, aproape până şi în camera doamnei de La Mole.

Dar trebuia neapărat să.treacă prin camera mamei, ca să ajungă în aceea a fiicei. Dacă Mathilde găsea că e mai bine să vină totdeauna pe scară, s-ar fi expus fericit ca nimeni altul primejdiei acesteia neînsemnate.

Ascultându-l, Mathilde era uimită de tonul lui triumfător. „Aşadar îmi e stăpân!" îşi spuse ea. Şi o cuprinseră de pe acum părerile de rău. Judecata ei limpede se îngrozea de marea nebunie săvârşită. Dacă ar fi putut, Mathilde s-ar fi nimicit şi pe ea, şi pe Julien. În clipele când, prin puterea voinţei, îşi înăbuşea remuşcările, timiditatea şi pudoarea în suferinţă o făceau tare nefericită. Nu-şi închipuise niciodată că se va afla într-o asemenea stare îngrozitoare.

„Trebuie, totuşi, să-i vorbesc, îşi spuse Mathilde în cele din urmă; aşa se obişnuieşte, îl vorbeşti amantului." Şi atunci, ca să-şi facă datoria, şi cu o gingăşie aflată mai mult în cuvintele pe care le folosea decât în sunetul glasului, îl povesti feluritele hotărâri pe care le luase în privinţa lui, în aceste ultime zile.

Mathilde hotărâse că dacă va dovedi curajul să se urce până la ea cu ajutorul scării, aşa cum îl ceruse, avea să i se dăruie toată. Dar niciodată nu s-au spus cu un ton mai glacial şi mai politicos lucruri atât de gingaşe. Într-atât de rece era întâlnirea lor! Te-ar fi făcut să urăşti dragostea, nu alta! Ce lecţie de morală pentru o fată fără minte! Merită oare să-ţi pierzi viitorul pentru asemenea clipă?

După îndelungi şovăieli, care pentru un observator superficial ar fi putut să pară zămislite de ura cea mai înverşunată, atât de greu se lăsau învinse, chiar în faţa unei voinţe atât de puternice, de sentimentele pe care o femeie şi le datorează sie însăşi, Mathilde sfârşi prin a fi pentru el o amantă plăcută.

E drept că avânturile ei amoroase păreau cam voite. Dragostea pătimaşă era încă mai mult un model imitat decât o realitate.

Domnişoara de La Mole credea că îndeplineşte o îndatorire faţă de ea însăşi şi faţă de iubitul ei. „Bietul băiat, îşi spunea ea, a avut un curaj desăvârşit, şi acum trebuie să fie fericit, altfel aş dovedi eu lipsă de caracter." Dar şi-ar fi răscumpărat din toată inima, cu preţul unei veşnicii de nefericire, starea cumplită în care se afla.

Cu toată lupta pe care trebuia s-o ducă cu ea însăşi, Mathilde ştiu să fie pe deplin stăpână asupra cuvintelor ei.

Niciun regret, nicio dojană nu tulburară noaptea aceea, care lui Julien i se păru mai curând ciudată decât fericită. „Doamne, câtă deosebire faţă de ultimul lui popas de douăzeci şi patru de ore la Verrières! Purtările astea alese ale Parisului sunt în stare să strice totul, până şi dragostea”, îşi spunea el, arătându-se cât se poate de nedrept.

Cugeta la lucrurile acestea, stând în picioare, înăuntrul unui imens dulap de mahon, unde fusese vârât la primele zgomote auzite în încăperile vecine, care erau ale doamnei de La Mole. Mathilde îşi însoţi mama la liturghie, cameristele părăsiră curând apartamentul, şi Julien se strecură lesne de-acolo, mai înainte ca ele să se întoarcă pentru a-şi termina treburile.

Porni apoi călare şi căută ungherele cele mai pustii ale pădurilor din preajma Parisului. Se simţea mai mult uimit decât fericit. Încântarea care, din când în când, îl umplea inima se asemăna cu bucuria încercată de un tânăr sublocotenent care, în urma vreunei isprăvi nemaipomenite, a fost înălţat dintr-o dată la gradul de colonel, de către comandantul suprem; se simţea plutind la o înălţime uriaşă. Tot ce în ajun se aflase deasupra lui acum îi stătea alături, sau chiar mult dedesubt. Încetul cu încetul încântarea lui Julien spori, pe măsură ce mergea mai departe.

Dacă n-avea pic de duioşie în inimă, pricina, oricât de ciudată ar părea, era faptul că Mathilde, prin toată purtarea ei, îşi îndeplinise o îndatorire. În tot ceea ce se petrecuse în noaptea aceea, ea nu găsise nimic neprevăzut, în afară de nefericirea şi de ruşinea aflate în locul deplinei fericiri despre care vorbesc romanele.

„Să mă fi înşelat poate. Să nu-l iubesc oare?” se întrebă ea.

CAPITOLUL XVII
O veche spadă

I now mean to be serious; – it is time.
Since laughter now-a-days is deem'd
too serious
A jest at vice by virtue's called a crime[150].
DON JUAN, c. XIII

Mathilde nu veni la cină. Seara, coborî o clipă în salon, dar nici nu se uită la Julien. Lui, purtarea asta i se păru ciudată. „Dar, se gândi, pesemne că nu le cunosc eu obiceiurile; o să-mi explice ea cum stau lucrurile.” Totuşi, împins de o vie curiozitate, Julien cercetă atent faţa Mathildei; şi trebui să-şi spună că părea rece şi răutăcioasă. Nici vorbă, nu mai era aceeaşi femeie care, noaptea trecută, simţea sau se prefăcea că simte extazul fericirii, prea puternic ca să fie adevărat.

A doua şi a treia zi, aceeaşi răceală din partea ei; nici nu-l privea, nici nu-i observa măcar existenţa. Julien, ros de cea mai vie nelinişte, se afla la o mie de leghe distanţă de simţământul triumfului, singurul care îl însufleţise în prima zi. „Nu cumva o fi având de gând să se întoarcă la virtute?” Dar cuvântul acesta era prea burghez pentru mândra Mathilde.

„În viaţa obişnuită, de zi cu zi, nu e deloc religioasă, gândea Julien; religia îl place doar fiindcă e foarte folositoare pentru casta din care face parte. Dar simpla gingăşie sufletească n-ar fi în stare s-o facă să se căiască amarnic de păcatul săvârşit?” Julien socotea că e primul ei amant.

„Trebuie, totuşi, să mărturisesc, îşi spunea el alteori, că nu are nimic naiv, simplu sau gingaş în felul ei de a fi; niciodată n-am văzut-o mai mândră decât acum. Mă dispreţuieşte oare? Ar fi demn de ea să se căiască pentru ce a făcut, numai din pricina obârşiei mele de rând.”

Pe când Julien, plin de prejudecăţile luate de prin cărţi şi din amintirile de la Verrières, urmărea năluca unei amante drăgăstoase şi care nu se mai

gândeşte la propria ei viaţă din clipa când şi-a făcut fericit iubitul, vanitatea Mathildei era pornită împotriva lui.

Pentru că de două luni încoace nu se mai plictisea, Mathildei nu-i mai era teamă de plictiseală; astfel, fără să aibă habar, Julien îşi pierduse cea mai de seamă calitate.

„Mi-am luat stăpân! îşi spunea domnişoara de La Mole, lăsându-se pradă celei mai amare mâhniri. E om de onoare, ştiu; dar, dacă îl întărit vanitatea, se va răzbuna, dând în vileag natura legăturilor noastre.” Mathilde nu mai avusese niciun amant, şi în clipa aceasta a vieţii, care trezeşte câteva iluzii duioase până şi în inimile cele mai sterpe, pe ea o chinuiau gândurile cele mai negre.

„Are o putere neţărmurită asupra mea, fiindcă mă stăpâneşte prin teroare şi mă poate pedepsi năprasnic, dacă îl îndârjesc.” Numai gândul acesta, şi ar fi fost de ajuns s-o facă pe domnişoara de La Mole să-l defăimeze. Curajul era cea mai de seamă însuşire a caracterului ei. Nimic n-ar fi putut s-o mişte mai mult sau să-i lecuiască plictiseala din suflet, mereu renăscută, în afara gândului că-şi joacă la noroc întreaga existenţă.

A treia zi, cum domnişoara de La Mole se încăpăţâna să nu-l privească, Julien o urmă, după cină, vădit împotriva voinţei ei, în sala de biliard.

— Dumneata, domnule, îţi închipui pesemne că ai dobândit nişte drepturi atotputernice asupra mea, de vreme ce, încălcându-mi voinţa foarte lămurit arătată, pretinzi să-mi vorbeşti! îi spuse ea cu o mânie abia stăpânită. Ştii că nimeni pe lume n-a îndrăznit până acum asemenea lucruri faţă de mine?

Nimic mai nostim decât discuţia dintre aceşti doi amanţi; fără să-şi dea seama, erau însufleţiţi unul împotriva altuia de ura cea mai aprinsă. Dar cum niciunul, nici altul n-aveau o fire prea răbdătoare, deşi, altminteri, vorbeau foarte cuviincios, ajunseră curând să-şi declare că sunt certaţi pentru totdeauna.

— Îţi jur că voi păstra pe vecie taina, spuse Julien. Aş adăuga chiar că niciodată nu ţi-aş mai adresa un cuvânt, dacă bunul dumitale renume n-ar avea de suferit de pe urma unei asemenea schimbări prea vădite.

Si, salutând-o respectuos, plecă.

Îşi îndeplini fără prea multă bătaie de cap ceea ce socotea drept o îndatorire; era departe de a se crede îndrăgostit de domnişoara de La Mole. Fără îndoială că, în urmă cu trei zile, când fusese ascuns în dulapul cel mare de mahon, n-o iubea. Dar, din clipa când se văzu certat pentru totdeauna cu ea, în sufletul lui se petrecu o schimbare fulgerătoare.

Memoria lui necruţătoare începu să-i amintească până şi cele mai mici amănunte ale nopţii aceleia care, în realitate, îl lăsase atât de rece.

Chiar în noaptea în care îşi declaraseră că nu-şi vor mai vorbi niciodată, Julien simţi că-şi pierde minţile când se văzu silit să-şi mărturisească faptul că n-o iubea pe domnişoara de La Mole.

Un zbucium îngrozitor urmă după această descoperire: toate simţămintele îi erau zdruncinate.

Peste două zile, în loc să fie mândru faţă de domnul de Croisenois, aproape că l-ar fi îmbrăţişat, cu lacrimi în ochi.

Obişnuinţa de a fi nenorocit îl dădu o licărire de bun-simţ; Julien se hotărî să plece în Languedoc, îşi făcu bagajele şi se duse să-şi la un loc la diligentă.

Dar simţi că-i vine rău când, sosind acolo, află că, printr-o întâmplare neobişnuită, exista un loc liber pentru a doua zi, în diligenta de Toulouse. Opri locul şi se întoarse acasă, cu gândul să-i anunţe marchizului plecarea.

Domnul de La Mole se afla în oraş. Mai mult mort decât viu, Julien se duse să-l aştepte în bibliotecă. Închipuiţi-vă cum s-a simţit, găsind-o acolo pe domnişoara de La Mole!

Când îl văzu intrând, îl privi cu un aer răutăcios, asupra căruia era cu neputinţă să se înşele.

Împins de durerea lui, uluit de surpriză, Julien avu slăbiciunea să-i spună, cu un glas nespus de duios, un glas pornit din inimă:

— Aşadar, nu mă mai iubeşti?

— Mă cutremur când mă gândesc că m-am dat primului venit, îi răspunse Mathilde, plângând de furie împotriva ei însăşi.

— *Primul venit!* strigă Julien şi se repezi să ia o veche spadă medievală, păstrată ca raritate în bibliotecă.

Chinul lui, pe care-l socotea ajuns la ultima limită în clipa când îi vorbise domnişoarei de La Mole, sporise de o sută de ori la vederea lacrimilor de ruşine ale Mathildei. Ar fi fost cel mai fericit dintre oameni dacă ar fi putut s-o ucidă.

Pe când Julien se căznea să tragă, cu oarecare greutate, spada din teaca străveche, Mathilde, încântată de o senzaţie atât de nouă, înainta mândră spre el; lacrimile îl secaseră.

Chipul marchizului de La Mole, al binefăcătorului său, se ivi deîndată în faţa ochilor lui Julien. „Am să-i ucid fiica! îşi spuse el. Ce grozăvie!” Şi făcu un gest ca şi cum ar fi vrut să arunce spada. „Sigur, gândi el, Mathilde

are să izbucnească în râs când îmi va vedea gestul de melodramă.” Ideea aceasta îl făcu să-şi recapete toată stăpânirea de sine. Privi lama vechii spade cu multă curiozitate, ca şi cum ar fi căutat pe ea vreo pată de rugină, apoi o vârî la loc în teacă şi, cu cea mai mare linişte, o agăţă la locul ei, în cuiul de bronz de care era atârnată.

Toate mişcările lui, foarte încete spre sfârşit, ţinură un minut nesfârşit; domnişoara de La Mole îl privea mirată. „Va să zică, era cât pe ce să fiu ucisă de amantul meu!” îşi spunea ea.

Gândul acesta o făcea să se simtă în cele mai frumoase vremuri din veacul lui Carol al IX-lea şi ale lui Henric al III-lea.

Stătea neclintită în faţa lui Julien, care tocmai pusese spada la loc, şi-l privea cu ochi din care pierise ura. Trebuie să recunoaştem că era de-a dreptul seducătoare în clipa aceea; cu siguranţă că niciodată vreo altă femeie nu semănase mai puţin a păpuşă pariziană (cuvântul acesta era principala obiecţie a lui Julien împotriva femeilor din partea locului).

„Iar o să mă cuprindă slăbiciunea pentru el, gândi Mathilde; nici vorbă că se va crede iar domnul şi stăpânul meu, dacă am să cad din nou, tocmai când i-am vorbit cu atâta hotărâre.” Aşa că fugi.

— Doamne! cât e de frumoasă! exclamă Julien, văzând-o că fuge; iată fiinţa care mi se arunca în braţe cu atâta patimă, nu sunt nici opt zile de atunci… Şi clipele acelea nu se vor mai întoarce niciodată! Şi toată vina e a mea! în clipa când se petrecea ceva atât de neobişnuit, atât de însemnat pentru mine, eu rămâneam nepăsător!… Trebuie să recunosc că m-am născut cu o fire prea comună şi prea nenorocită.

Marchizul intră. Julien se grăbi să-i anunţe plecarea lui.

— Unde? întrebă domnul de La Mole.

— În Languedoc.

— Ba nu, dacă îmi dai voie; eşti menit unor lucruri mult mai importante. Dacă pleci, vei pleca spre nord… ba chiar, vorbind milităreşte, te consemnez în casă. M-ai îndatora dacă n-ai lipsi niciodată mai mult de două-trei ore; s-ar putea să am nevoie de dumneata dintr-un moment într-altul.

Julien salută şi plecă fără să răspundă un cuvânt, lăsându-l pe marchiz foarte mirat. Nu era în stare să vorbească; şi se încuie în odaia lui. Acolo, putu să-şi exagereze în voie soarta lui crudă.

„Aşadar, gândi el, nici nu pot măcar să plec undeva, departe! Dumnezeu ştie câte zile mă va mai opri marchizul la Paris. Doamne! Ce-am să mă fac?

Şi n-am un prieten să mă sfătuiască: părintele Pirard nu mi-ar îngădui să termin nici prima frază, contele Altamira mi-ar propune să intru în vreo conspiraţie. Şi totuşi, înnebunesc, simt asta; înnebunesc! Cine mă va putea călăuzi? Ce-am să mă fac?”

CAPITOLUL XVIII
Clipe cumplite

Şi ea îmi mărturiseşte! Îmi spune totul, până în cele mai mici amănunte! Iar ochii ei atât de minunaţi, privind ţintă în ochii mei zugrăvesc dragostea pe care o simte pentru altul!
SCHILLER

Domnişoara de La Mole, încântată, nu se gândea decât la fericirea că era cât pe ce să fie ucisă. Ba chiar îşi spunea „E vrednic să-mi fie stăpân, fiindcă era gata să mă ucidă. Câţi tineri frumoşi din lumea bună ar trebui contopiţi laolaltă ca să ajungă la o asemenea pornire pătimaşă? Trebuie să recunosc că era tare drăguţ când s-a urcat pe scaun ca să pună spada la loc, exact în poziţia pitorească în care o aşezase tapiţerul decorator! La urma urmei, n-am fost prea nebună îndrăgostindu-mă de el."

În clipele acelea, dacă s-ar fi ivit vreun prilej să reînceapă legăturile de dragoste cu Julien, ar fi făcut-o cu plăcere. Julien, încuiat în odaia lui, după ce răsucise de două ori cheia în broască, se zbătea în cea mai cumplită disperare. În nebunia lui, se gândea să i se arunce la picioare. Dacă, în loc să stea ascuns într-un loc dosnic, ar fi rătăcit prin grădină şi prin casă, aşa fel încât să nu scape prilejurile ivite, poate că într-o singură clipă groaznica suferinţă i s-ar fi schimbat în fericirea cea mai vie.

Dar tocmai iscusinţa aceasta, a cărei lipsă i-o reproşăm, l-ar fi împiedicat să făptuiască gestul acela sublim de a lua spada, gest care, în clipa aceea, îl făcea să pară atât de frumos în ochii domnişoarei de La Mole. Toana aceasta, prielnică lui Julien, dură toată ziua; Mathilde se gândea cu încântare la scurtele clipe în care îl iubise şi le regreta.

„De fapt, îşi spunea ea, dragostea mea pentru bietul băiat n-a durat, în ochii lui, decât de la ora unu după miezul nopţii, când l-am văzut ivindu-se pe scară cu buzunarele pline de pistoale, şi până la ora opt dimineaţa. Căci

un sfert de oră mai târziu, pe când ascultam liturghia la Saint-Vaiere, am şi început să mă gândesc că el se va crede stăpânul meu şi că s-ar putea prea bine să încerce a mă supune prin teroare.”

După cină, în loc să fugă de Julien, domnişoara de La Mole îi vorbi şi aproape că-i ceru s-o urmeze în grădină; el se supuse. Încercarea aceasta nu-l ferici. Mathilde, fără să-şi dea prea bine seama, se lăsă învinsă de dragostea care o cuprinsese iar. Îi plăcea nespus de mult să se plimbe cu el şi privea plină de curiozitate mâinile care, în dimineaţa aceea, apucaseră spada ca s-o ucidă.

După o asemenea faptă, după tot ce se întâmplase, nu mai putea fi vorba de vechile lor discuţii.

Încetul cu încetul, Mathilde începu să-i destăinuiască fără ocol stările ei sufleteşti. În discuţiile de felul acesta, găsea o ciudată voluptate; şi ajunse să-i povestească până şi despre atracţia trecătoare simţită cândva pentru domnul de Croisenois, pentru domnul de Caylus…

— Cum! Şi pentru domnul de Caylus? exclamă Julien; şi toată amara gelozie a unui iubit părăsit izbucni în cuvintele acestea.

Mathilde i le socoti ca atare si nu se simţi deloc jignită.

Continuă să-l chinuiască pe Julien, descriindu-i în cele mai mici amănunte, cât se poate mai pitoresc şi cu tonul celei mai desăvârşite sinceităţi, simţămintele de odinioară. Julien înţelegea că îl povesteşte ceea ce vedea parcă aievea în faţa ochilor. Şi îşi dădu seama, cu durere că, vorbind, Mathilde îşi dezvăluia ei însăşi propria-i inimă.

Mai mare chin al geloziei nu poate să existe.

Să bănuieşti că un rival e iubit te doare destul de mult, dar să auzi povestindu-ţi-se în cele mai mici amănunte despre dragostea pentru el, şi asta s-o facă femeia pe care o adori, e, fără îndoială, culmea suferinţei.

O, cât era de lovit în clipele acelea orgoliul care îl făcuse pe Julien să se creadă mai presus decât cei de teapa lui Caylus şi a lui Croisenois! Cu câtă durere lăuntrică şi vie exagera cele mai neînsemnate calităţi ale acestora! Cu câtă bună-credinţă plină de înflăcărare se dispreţuia pe sine însuşi!

Mathilde i se părea fermecătoare; niciun cuvânt n-ar fi în stare să exprime imensa lui adoraţie. Plimbându-se alături de ea, îl privea pe furiş mâinile, braţele, ţinuta de regină. Era gata să-i cadă la picioare, zdrobit de dragoste şi de durere, şi să-i strige: „Fie-ţi milă!”

„Şi fiinţa aceasta atât de frumoasă, atât de superioară tuturor, ea, care m-a iubit odată, în curând nici vorbă că îl va iubi pe domnul de Caylus!”

Julien era convins de sinceritatea Mathildei; sinceritatea spuselor ei era prea vădită. Şi pentru ca nefericirea să-i fie deplină, uneori, descriindu-i simţămintele pe care le încercase faţă de domnul de Caylus, domnişoara de La Mole îl vorbea ca şi cum l-ar fi iubit acum. În glasul ei răsuna dragostea, fără îndoială. Julien vedea limpede asta.

Dacă i s-ar fi turnat plumb topit pe piept, şi tot ar fi suferit mai puţin. Cum să poată bănui bietul băiat, ajuns în culmea aceasta a nefericirii, că tocmai fiindcă îl vorbea lui simţea domnişoara de La Mole atâta plăcere să răscolească firavele simţăminte de dragoste avute odinioară pentru domnul de Caylus sau de Luz?

Nimic n-ar putea să înfăţişeze chinuitorul zbucium al lui Julien. Asculta destăinuirile amănunţite în legătură cu dragostea simţită pentru alţii, pe aceeaşi alee de tei unde, abia cu câteva zile mai înainte, aşteptase ora unu ca să pătrundă în odaia Mathildei. Nu există suferinţă mai cumplită pe care o fiinţă omenească s-o poată îndura.

Felul acesta de intimitate chinuitoare dură o săptămână nesfârşită. Mathilde, când părea că nu ocoleşte prilejurile de a-i vorbi, când părea că le caută dinadins; iar subiectul la care amândoi reveneau, cu un soi de voluptate crudă, era povestirea simţămintelor ei pentru alţii: îl povestea despre scrisorile pe care le scrisese, îl reda până şi cuvintele folosite în fiecare dintre ele, îi spunea pe dinafară fraze întregi. În ultimele zile, părea că îl priveşte pe Julien cu un fel de bucurie plină de răutate. Chinurile lui erau nespus de plăcute Mathildei.

Se vede limpede că Julien n-avea deloc experienţa vieţii; nici măcar nu citise romane; căci, dacă ar fi fost ceva mai priceput, i-ar fi spus cât de cât liniştit fetei pe care o adora şi care îl făcea mărturisiri atât de ciudate:

„Recunoaşte că, deşi sunt mai prejos decât toţi domnii ăştia, pe mine mă iubeşti…”

Poate că ea ar fi fost fericită să vadă că e dată de gol; cel puţin, succesul ar fi depins în întregime de chipul în care Julien şi-ar fi exprimat părerea aceasta şi de momentul ales. În orice caz, ar fi ieşit cu bine şi victorios dintr-o situaţie care Mathildei începea să i se pară monotonă.

— Aşadar, nu mă mai iubeşti pe mine, care te ador! îi spuse într-o zi Julien înnebunit de dragoste şi de durere. Era aproape cea mai mare prostie pe care ar fi putut s-o facă”.

Vorbele lui nimiciră, cât ai clipi, toată plăcerea pe care o încerca domnişoara de La Mole vorbindu-i despre stările ei sufleteşti. Începuse să

se mire că, după cele întâmplate, Julien nu se simţea jignit de ceea ce îi povestea; ba ajunsese chiar să-şi închipuie, până când Julien nu rostise cuvintele acelea prosteşti, că n-o mai iubea. „Mândria fără îndoială că i-a stins iubirea, îşi spunea ea. Nu e omul care să rabde, fără să se răzbune, faptul că le dau întâietate unor fiinţe ca de Luz, Caylus, Croisenois, chiar dacă recunoaşte că-i sunt atât de superiori. Nu, n-am să-l mai văd la picioarele mele!”

Cu câteva zile mai înainte, în nefericirea lui plină de nevinovăţie, Julien lăudase de mai multe ori, sincer, calităţile strălucite ale acestor domni; ba chiar le exagerase. Nuanţa aceasta nu-i scăpase domnişoarei de La Mole. Ea se mirase, dar nu-i ghicise cauza. Cu sufletul fremătând de durere, atunci când lăuda un rival pe care îl credea iubit, Julien se bucura de norocul acestuia.

Cuvintele atât de cinstite dar atât de prosteşti ale lui Julien schimbară într-o clipă totul: fiind sigură că e iubită, Mathilde îl dispreţui cu desăvârşire.

Când îl auzi rostind vorbele acelea stângace, tocmai se plimbau împreună; Mathilde îl părăsi îndată şi ultima ei privire vădea cel mai adânc dispreţ. În salon, toată seara, nici nu-şi mai aruncă ochii asupra lui. A doua zi, acelaşi dispreţ îl stăpâni inima; nici nu mai putea fi vorba de fiorul care, timp de o săptămână, o făcuse să-l socotească cu atâta plăcere pe Julien drept cel mai apropiat prieten: îi era silă să-l vadă. Simţămintele Mathildei ajungeau până la dezgust; niciun cuvânt nu e în stare să exprime dispreţul nemărginit care o cuprindea când dădea cu ochii de el.

Julien nu pricepuse nimic din tot ce se petrecuse timp de o săptămână în sufletul Mathildei, dar dispreţul i-l văzu limpede. Şi avu bunul-simţ să se ivească în faţa ei cât mai rar cu putinţă şi să n-o mai privească deloc.

Dar îl duru îngrozitor că trebuie să se lipsească întrucâtva de prezenţa ei. I se părea că nefericirea îl sporeşte tot mai mult. „Curajul unei inimi de bărbat nu poate merge mai departe de-atâta”, îşi spunea el. Stătea zile întregi cu ochii pe fereastră, în podul casei; jaluzelele erau trase cu grijă şi, de-acolo, putea măcar s-o zărească pe domnişoara de La Mole când venea în grădină.

Şi suferea cumplit când, după cină, o vedea plimbându-se cu domnul de Caylus, de Luz sau cu vreun altul, pentru care ea mărturisise că, odinioară, simţise fiorul dragostei…

Julien nici nu-şi închipuise că ar putea să existe atâta suferinţa; îl venea să urle de durere; sufletul lui, atât de dârz, era acum zdruncinat până în străfunduri.

Orice gând care nu se îndrepta către domnişoara de La Mole îl făcea silă; nu mai era în stare să scrie nici cele mai simple scrisori.

— Eşti nebun, îl dojeni marchizul.

Julien, tremurând de teamă să nu se dea de gol, îi spuse că e bolnav şi izbuti să-l convingă. Din fericire pentru el, la masă marchizul glumi pe seama viitoarei lui călătorii. Mathilde înţelese că putea să lipsească foarte multă vreme. Trecuseră câteva zile de când Julien o ocolea, iar tinerii atât de strălucitţi, care erau înzestraţi cu tot ce-i lipsea fiinţei acesteia palide şi posomorite, odinioară atât de dragă, nu mai aveau puterea să-i alunge gândurile.

„O fată oarecare, îşi spunea ea, şi-ar fi căutat iubitul printre tinerii care atrag toate privirile într-un salon; dar una din trăsăturile geniului este să nu-şi lase mintea târâtă pe făgaşul lăsat de oamenii obişnuiţi. Alături de un bărbat ca Julien, căruia nu-i lipseşte decât averea pe care eu o am, aş atrage mereu atenţia şi n-aş trece neobservată prin viaţă. Departe de a mă teme întruna de o revoluţie, ca verişoarele mele, care de frica poporului nu îndrăznesc nici măcar să certe un birjar când nu mână cum trebuie, aş fi sigură că joc un rol, şi încă un rol important, căci bărbatul ales are caracter şi o ambiţie nemărginită. Ce-i lipseşte? Prieteni, bani? îl dau eu.” Dar, într-o oarecare măsură, se gândea la Julien ca la o fiinţă mai prejos de ea, de care te faci iubită când ai chef.

CAPITOLUL XIX
Opera bufă

O, how this spring of Iove resembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty of the sun,
And by an by a cloud takes all away![151]
SHAKESPEARE

Preocupată de viitor şi de rolul neobişnuit pe care nădăjduia să-l joace, Mathilde ajunse curând aproape să regrete discuţiile sterpe şi metafizice avute adesea cu Julien. Obosită de gânduri atât de înalte, uneori regreta, de asemenea, şi clipele de fericire aflate lângă el; dar aceste ultime amintiri nu erau lipsite de remuşcările care o năpădeau din când în când.

„Chiar dacă are o slăbiciune, îşi spunea ea, o fată ca mine nu trebuie să-şi uite îndatoririle decât faţă de un om deosebit; n-o să se poată spune că m-au sedus mustăţile lui frumoase sau graţia de călăreţ, ci cuvintele lui profunde despre viitorul Franţei, ideile lui asupra asemănării posibile între evenimentele ce vor izbucni curând şi revoluţia de la 1688, din Anglia. Am fost sedusă, le răspundea ea remuşcărilor, sunt o biată femeie, dar cel puţin nu m-am lăsat zăpăcită, ca o păpuşă, de farmece exterioare. Iar dacă va fi revoluţie, de ce n-ar juca Julien Sorel rolul lui Roland[152], iar eu pe al doamnei Roland[153]? îmi place mai mult rolul acesta decât al doamnei de Stäel; în veacul nostru, purtarea imorală ar fi o piedică. Şi cu siguranţă că nu voi mai fi învinovăţită de încă o slăbiciune; as muri de ruşine."

Trebuie să mărturisim însă că nu toate gândurile Mathildei erau atât de serioase pe cât s-ar părea după cele redate mai sus.

Îl privea pe Julien şi-i găsea o graţie încântătoare, până şi în cele mai mici gesturi.

„Fără îndoială, îşi spunea ea, am izbutit să distrug în sufletul lui chiar şi cele mai neînsemnate idei pe care le avea despre drepturi. Aerul nefericit şi adânc pătimaş cu care bietul băiat mi-a mărturisit dragostea lui, acum o săptămână, e, de altminteri, o dovadă; trebuie să recunosc că purtarea mea a

fost cu totul neobişnuită atunci când m-am supărat pentru o vorbă care răspândea în jur atâta respect şi atâta iubire. Nu sunt oare femeia lui? Ce mi-a spus era foarte firesc şi, trebuie să recunosc, foarte plăcut. Căci Julien mă mai iubea încă, după veşnicele plimbări în care i-am vorbit cu destulă cruzime, e drept, numai despre fiorul dragostei iscat de plictiseala vieţii, fior ce-l încercam pentru tinerii aceştia din lumea bună, atât de pizmuiţi de el! Ah, dacă ar şti cât de puţin primejdioşi sunt! Dacă ar şti cât de şterşi sunt şi cât sunt de croiţi după acelaşi tipar, în comparaţie cu el!"

Gândind astfel, Mathilde desena la întâmplare, cu creionul, pe o filă de album. Profilul unui cap, terminat tocmai atunci, o uimi şi o încântă; semăna leit cu Julien. „Cerul mă vesteşte! Iată unul din miracolele dragostei! îşi spuse ea, bucuroasă. Fără să ştiu, i-am făcut portretul."

Apoi, fugind în odaia ei, se încuie acolo şi se strădui multă vreme, încercând cu toată seriozitatea să-i facă portretul lui Julien, dar nu izbuti; tot profilul schiţat la întâmplare era cel mai asemănător; Mathilde se simţi fericită, văzând în asta dovada sigură a unei mari pasiuni.

Nu lăsă albumul din mâini decât foarte târziu, când marchizul trimise s-o cheme ca să meargă la Opera Italiană. Mathilde nu se gândi decât la un lucru: să-l caute din ochi pe Julien, iar doamna de La Mole să-i ceară să le însoţească.

Dar el nu se ivi; şi în lojă nu se aflau decât oameni de rând. Tot timpul cât dură primul act al operei, Mathilde se gândi la bărbatul pentru care simţea extazul celei mai înflăcărate iubiri; iar în actul al doilea, câteva cuvinte de dragoste, cântate pe o melodie, trebuie să recunoaştem, demnă de Cimarosa îl pătrunseră în inimă. Eroina operei spunea: „Trebuie să mă pedepsesc pentru nemărginita dragoste pe care i-o port; îl iubesc prea mult!"

De cum auzi melodia aceasta sublimă, tot ce exista pe lume dispăru pentru Mathilde. I se vorbea; ea nu răspundea; maică-sa o dojeni, ea abia ridică ochii s-o privească. Extazul ei ajunse la o stare de exaltare şi de pasiune asemănătoare cu zbuciumul cel mai puternic prin care, de câteva zile, trecuse Julien. Melodia duioasă, plină de o graţie divină, cuvintele atât de potrivite, după cât i se părea, cu situaţia ei îl umpleau toate clipele când nu se gândea de-a dreptul la Julien. Datorită dragostei pentru muzică, în seara aceea Mathilde era aşa cum doamna de Rênal era totdeauna când se gândea la Julien. Dragostea pornită din cap este, fără doar şi poate, mai plină de înţelepciune decât cea adevărată, izvorâtă din inimă, dar n-are

decât clipe de înflăcărare; ea se cunoaşte prea bine, se cercetează neîncetat; în loc să zăpăcească mintea, e clădită numai pe raţiune.

Când se întoarseră acasă, la toate dojenile doamnei de La Mole, Mathilde răspunse că nu se simte bine şi-şi petrecu o parte din noapte repetând la pian cântecul acela duios. Şi fredona cuvintele faimoasei arii care o vrăjise:

Devo punirmi, devo punirmi,
se troppo amai etc.[154]

Rezultatul acestei nopţi de nebunie fu ideea că a izbutit să-şi învingă dragostea. (Această pagină nu-i va fi prielnică nefericitului autor, din mai multe pricini. Sufletele reci îl vor învinui de indecenţă. Dar el nu le aduce tinerelor care strălucesc în saloanele Parisului ocara de a bănui că, măcar vreuna dintre ele, ar putea să aibă stările de nebunie care aruncă o lumină urâtă asupra caracterului Mathildei. Mathilde e un personaj cu totul imaginar şi chiar plăsmuit, cu mult în afara moravurilor sociale care, printre toate veacurile, vor asigura un loc atât de ales civilizaţiei celui de-al nouăsprezecelea secol.

Nu prudenţa le lipseşte fetelor care au fost podoaba balurilor din iarna aceasta.

Şi nu mă gândesc nici că ele ar putea fi învinuite de prea mult dispreţ faţă de o avere strălucită, faţă de cai, de moşii frumoase şi de tot ce asigură un trai plăcut în lume. Departe de a vedea numai plictiseală în toate acestea, ele sunt, în genere, ţinta dorinţelor celor mai stăruitoare şi, dacă există patimă în inimi, ele îi sunt pricina.

De asemenea, nu dragostea are menirea de a-i ferici pe tinerii înzestraţi cu oarecare însuşiri, ca Julien; ei se agaţă cu ghearele şi cu dinţii de vreo clică, şi când clica se îmbogăţeşte, toate bunurile societăţii plouă peste ei. Vai de omul studios care nu face parte din nicio clică; până şi succesele cele mai neînsemnate şi mai nesigure îl vor fi privite cu ochi răi, iar înalta virtute se va simţi triumfătoare, furându-l. Da, domnule, un roman e ca o oglindă purtată de-a lungul unui drum bătut de multă lume. El va răsfrânge în ochi când seninul cerului albastru, când noroiul mocirlelor din cale. Iar pe cel ce poartă povara oglinzii în spate îl veţi învinovăţi că e imoral! Oglinda lui arată noroiul, iar voi învinuiţi oglinda! Mai bine aţi învinui drumul pe care se află mocirla şi, mai mult încă, pe inspectorul drumurilor, care îngăduie să zacă apa şi să se formeze mocirla.

Acum, când ne-am înţeles că e cu neputinţă să existe în veacul nostru, la fel de prudent pe cât de virtuos, un caracter ca al Mathildei, mă tem mai puţin că voi scoate oamenii din sărite dacă voi continua povestea nebuniilor acestei fete.)

A doua zi, de dimineaţă până seara, Mathilde pândi prilejul să se convingă de biruinţa asupra patimii ei nebune. Şi nu urmări altceva decât să-l scârbească cu totul pe Julien; în schimb, îl urmări cu atenţie toate mişcările.

Julien era prea nefericit şi mai ales prea frământat ca să priceapă o manevră de dragoste atât de complicată, şi cu atât mai puţin în stare să-şi dea seama în ce măsură îi era favorabilă; de aceea îl căzu victimă; şi poate că niciodată suferinţa lui n-a fost mai chinuitoare ca în ziua aceea. Faptele îi erau atât de nesăbuite, încât dacă vreun trist filosof i-ar fi zis „Cată să tragi cât mai grabnic foloase de pe urma acestor porniri prielnice, căci în soiul acesta de dragoste născută din cap, aşa cum se poate vedea la Paris, acelaşi fel de a fi nu poate dura mai mult de două zile", el nu l-ar fi înţeles. Dar oricât ar fi fost de exaltat, Julien era om de onoare şi avea, ca primă îndatorire, discreţia. Şi lucrul acesta îl înţelese. Să ceară sfat, să-şi verse focul în faţa primului venit ar fi fost o alinare asemănătoare cu a nefericitului care, străbătând un pustiu dogoritor, primeşte din cer un strop de apă rece ca gheaţa. Înţelese primejdia, se temu să nu-i răspundă cu un şuvoi de lacrimi vreunui curios care l-ar fi putut întreba; şi se încuie în odaia lui.

O văzu pe Mathilde plimbându-se multă vreme prin grădină; când, în sfârşit, plecă de acolo, Julien coborî şi se apropie de o tufă de trandafiri, din care ea rupsese o floare.

Noaptea era întunecoasă; Julien putu să se lase în voia durerii, fără teamă că va fi văzut. I se părea vădit că domnişoara de La Mole e îndrăgostită de vreunul din tinerii ofiţeri cu care vorbise atât de voioasă. Îl iubise şi pe el, dar îşi dăduse seama că e un om de nimic.

„Şi, într-adevăr, aşa sunt! îşi spunea Julien, pe deplin convins; sunt pe de-a-ntregul o fiinţă ştearsă, vulgară, plictisitoare pentru ceilalţi, de nesuferit pentru mine însumi." Toate însuşirile lui bune, tot ce iubise cu înflăcărare îl scârbeau de moarte; şi, în această stare de *imaginaţie sucită*, încerca să judece viaţa cu închipuirea lui. O asemenea greşeală e caracteristică omului superior.

De mai multe ori îl veni în minte ideea sinuciderii; imaginea morţii i se părea plină de farmec, ca o minunată odihnă, ca paharul cu apă rece dăruit nefericitului care, în deşert, se stinge de sete şi de zăduf.

„Dar moartea i-ar spori dispreţul faţă de mine! gemu el. Ce amintire i-aş lăsa?”

Căzut în prăpastia asta fără fund a nefericirii, unui om nu-i mai rămâne altă scăpare decât curajul. Julien n-avu destulă înţelepciune ca să-şi spună: „Trebuie să îndrăznesc”; dar, cum privea spre fereastra Mathildei, zări, printre jaluzele, că ea stingea lumina: revedea în minte odaia aceea fermecătoare în care, vai, nu fusese decât o dată în viaţă. Mai departe, însă, nu mergea cu închipuirea.

Bătu ora unu după miezul nopţii; ca să-şi spună, când auzi orologiul: „Am să mă urc pe scară”, lui Julien nu-i trebui decât o clipă.

A fost ca o licărire de geniu; ideile bune îl năpădiră cu grămada. „Mai nefericit s-ar putea oare să fiu?” se întrebă el. Dădu fuga la scară. Grădinarul o legase cu un lanţ. Folosind cocoşul unui pistol, pe care îl fărâmă, Julien, însufleţit în clipa aceea de o putere supraomenească, răsuci unul din inelele lanţului ce lega scara; în câteva minute o desprinse şi o rezemă de fereastra Mathildei.

„O să se supere, o să mă copleşească cu dispreţul ei, dar ce-mi pasă? Să-i dau doar un sărut, ultimul sărut, apoi mă urc în odaia mea şi-mi pun capăt zilelor… Buzele mele îl vor atinge obrazul înainte de a muri!”

Urcă scara, parcă zburând, şi bătu în jaluzele; după câteva secunde, Mathilde îl aude, vine să-i deschidă, dar scara o împiedică; Julien se agăţă de cârligul de fier menit să ţină jaluzelele deschise şi, în primejdie să se prăbuşească de o mie de ori, trage scara cu putere, mişcând-o puţin din loc.

Mathilde poate să deschidă jaluzelele.

El se năpusteşte în încăpere, mai mult mort decât viu:

— Tu erai?! îi spuse ea, aruncându-i-se în braţe…

Cine ar putea să descrie nemărginita fericire a lui Julien? Iar fericirea Mathildei era aproape la fel de mare. Îl vorbea învinovăţindu-se, denunţându-se în faţa lui.

— Pedepseşte-mă pentru cumplita mea trufie, îl şoptea, strângându-l în braţe de parcă ar fi vrut să-l înăbuşe; îmi eşti stăpân, eu îţi sunt sclavă, şi trebuie să-ţi cer iertare, în genunchi, că am vrut să mă răzvrătesc. Şi, desprinzându-se din braţele lui, i se aruncă la picioare. Da, tu eşti stăpânul

meu, îi spunea ea încă beată de fericire şi de dragoste; de aici înainte, domneşte veşnic asupra mea, pedepseşte-ţi fără cruţare sclava când va mai încerca să se răzvrătească.

În altă clipă, i se smulge din braţe, aprinde lumânarea şi Julien abia izbuteşte s-o împiedice să-şi reteze un smoc întreg de păr.

— Vreau să-mi amintesc veşnic că sunt sluga ta, rosteşte ea: dacă vreodată scârnava trufie îmi va mai rătăci minţile, arată-mi şuviţele astea şi spune-mi: „Acum nu mai e vorba de dragoste, nu mai e vorba de emoţia care îţi poate tulbura inima în clipa de faţă, ai jurat să mi te supui, ţine-ţi jurământul”.

Dar e mai cuminte să trec peste descrierea unei asemenea rătăciri a minţii şi a unei fericiri atât de neţărmurite.

Virtutea lui Julien se dovedi a fi egală cu fericirea lui.

— Trebuie să cobor tot pe scară, îi spuse el Mathildei, când văzu lumina zorilor albind deasupra hornurilor depărtate, spre răsărit, dincolo de grădini. Jertfa pe care mi-o impun e vrednică de tine; renunţ la câteva ceasuri de cea mai uluitoare fericire pe care o poate încerca un suflet omenesc; e o jertfă făcută pentru a nu-ţi ştirbi bunul renume; dacă îmi cunoşti inima, vei înţelege cât de greu îmi vine. Ai să fii oare totdeauna pentru mine ceea ce eşti acum? Dar e vorba de onoare, şi atâta îmi e de ajuns. Află că, după prima noastră întâlnire, bănuielile n-au fost îndreptate numai împotriva hoţilor. Domnul de La Mole a pus oameni de pază în grădină. Domnul de Croisenois e înconjurat de spioni, se ştie tot ce face în fiecare noapte…

Auzind acestea, Mathilde izbucni în râs. Maică-sa şi o cameristă se treziră din somn; de dincolo de uşă se auziră glasuri care întrebau ce s-a întâmplat. Julien o privi, ea păli în vreme ce-şi certa camerista şi nu binevoi să-i răspundă doamnei de La Mole.

— Dar dacă le dă prin gând să deschidă fereastra, au să vadă scara! îi spuse Julien.

O mai strânse o dată în braţe, se năpusti pe scară şi mai mult alunecă decât coborî în grădină; cât ai clipi, atinse pământul.

Trei secunde mai târziu, scara se afla pe aleea de tei, iar onoarea Mathildei era salvată. Julien, venindu-şi în fire, se pomeni plin de sânge şi aproape gol: se rănise, alunecând fără să la seama de-a lungul scării.

Fericirea nemărginită îl făcuse să-şi recapete toată energia caracterului: dacă douăzeci de oameni i-ar fi ieşit înainte ca să-l atace, pe el, singur, în

clipa aceea ar fi simţit doar o plăcere mai mare. Spre norocul lui, virtutea ostăşească nu-i fu pusă la încercare.

Julien culcă scara la locul obişnuit; îl legă iar lanţul; şi nu uită să înlăture urmele pe care le lăsase pe brazda de flori exotice de sub fereastra Mathildei.

Pe când netezea cu palma, prin întuneric, pământul moale, ca să se asigure că urmele erau şterse cu totul, simţi căzându-i ceva peste mână: era un smoc întreg din părul Mathildei, pe care ea şi-l tăiase şi i-l arunca.

Mathilde se afla la fereastră.

— Iată ce-ţi trimite sluga ta, îi spuse ea destul de tare. E semnul supunerii ei veşnice. Renunţ să mai judec, fii stăpânul meu.

Julien, învins, abia se stăpâni să nu la scara şi să se urce din nou la ea. Până la urmă, însă, raţiunea birui.

Să intre din grădină în casă nu era deloc uşor. Izbuti să deschidă cu forţa uşa unei pivniţe; ajuns înăuntru, fu nevoit să-şi forţeze, făcând cât mai puţin zgomot cu putinţă, uşa propriei sale odăi. În zăpăceala lui uitase, din grabă, în camera Mathildei, până şi cheia, aflată în buzunarul hainei. „Numai de i-ar da ei prin minte să ascundă rămăşiţele astea pământeşti!” gândi el.

În sfârşit, oboseala îi birui fericirea şi, pe când se înălţa soarele, Julien căzu într-un somn adânc.

Clopotul de prânz abia izbuti să-l trezească. Julien intră în sufragerie. Curând veni şi Mathilde acolo. Orgoliul lui Julien tresări de fericire când văzu dragostea ce strălucea în ochii fiinţei acesteia, atât de frumoasă şi înconjurată de atâta respect; dar, curând, prudenţa lui avu prilej să se îngrozească.

Sub cuvânt că nu avusese destul timp ca să-şi aşeze părul, Mathilde se pieptănase în aşa fel, încât Julien să poată zări, de la prima ochire, cât de mare era jertfa făcută pentru el, tăindu-şi cosiţele, noaptea trecută. Dacă un chip atât de frumos putea fi sluţit într-un fel oarecare, Mathilde izbutise s-o facă; jumătate din frumosul ei păr blond-cenuşiu era retezat la un deget de pielea capului.

În timpul mesei, purtarea Mathildei se potrivi pe de-a-ntregul acestei prime imprudenţe. S-ar fi zis că ţinea cu tot dinadinsul să le arate tuturor patima ei nebună pentru Julien. Din fericire, în ziua aceea, domnul de La Mole şi marchiza erau foarte preocupaţi de o nouă promoţie de decoraţi cu Cordonul Albastru, ce urma să fie făcută, şi în care domnul de Chaulnes nu

figura. Spre sfârşitul mesei, vorbind cu Julien, Mathilde se pomeni spunându-i *stăpâne*. El roşi până în albul ochilor.

Fie din întâmplare, fie pentru că aşa voise doamna de La Mole, toată ziua Mathilde nu rămase singură nicio clipă. Seara, trecând din sufragerie în salon, găsi, totuşi, prilejul să-i spună lui Julien:

— Crezi cumva că e vreun pretext din partea mea? Mama a hotărât ca una din cameristele ei să doarmă noaptea în apartamentul meu.

Ziua aceea trecu ca un fulger. Julien era în culmea fericirii. A doua zi, de la şapte dimineaţa, se şi instalase în bibliotecă; nădăjduia că domnişoara de La Mole se va îndura să vină acolo; îl scrisese o scrisoare nesfârşită.

Dar n-o văzu decât mult mai târziu, la masă. Era pieptănată cu cea mai mare grijă; cu o îndemânare de neîntrecut, îşi acoperise locul de unde îşi retezase părul. Mathilde îl privi pe Julien o dată sau de două ori, dar cu ochi atât de politicoşi şi de liniştiţi! Nici vorbă să-i mai spună *stăpâne*.

De mirare, Julien abia mai putea să respire… Mathilde se căia aproape pentru tot ce făcuse.

Chibzuind adânc, hotărâse că Julien era o fiinţă, dacă nu cu totul obişnuită, cel puţin nu îndeajuns de aleasă ca să merite toate ciudatele nebunii pe care cutezase să le facă pentru el. În general, nu se mai gândea deloc la dragoste: în ziua aceea îi era silă de iubire.

Lui Julien îl bătea inima ca unui copilandru de şaisprezece ani. Groaznica îndoială, uimirea, deznădejdea îl stăpâniră rând pe rând, tot timpul mesei, care i se păru că nu se mai sfârşeşte.

De cum putu să se ridice în chip cuviincios de la masă, mai mult se năpusti decât alergă spre grajd, îşi înşeuă singur calul şi porni la galop; se temea să nu-l cuprindă vreo slăbiciune care să-i înjosească onoarea. „Trebuie să-mi ucid sufletul, istovindu-mi trupul, îşi spunea el galopând prin pădurea de la Meudon. Ce-am făcut? Ce-am spus, ca să merit o asemenea urgisire? Astăzi nu trebuie să fac şi nu trebuie să spun nimic, gândi el, pe când se întorcea acasă.

Trebuie să fiu la fel de mort trupeşte pe cât sunt de mort sufleteşte. Julien a murit, doar cadavrul lui se mai mişcă.”

CAPITOLUL XX
Vaza japoneză

Inima nu-i cuprinde din capul
locului toată nemărginirea nenorocirii
sale; e mai mult tulburat decât
emoţionat. Dar, pe măsură ce
judecata îl revine, simte cât de adâncă
e lovitura primită. Toate plăcerile
vieţii s-au dus şi nu mai poate simţi
decât ghearele deznădejdii care îl
sfâşie. Dar la ce bun să vorbim
despre durerea trupească? Ce durere,
numai trupească, se poate asemui
cu aceasta?
JEAN-PAUL[155]

Când sună clopotul pentru cină, Julien abia avu timp să se îmbrace; în salon o găsi pe Mathilde, care stăruia pe lângă fratele ei şi pe lângă domnul de Croisenois să nu se ducă să-şi petreacă seara la Suresnes, la doamna mareşal de Fervaques.

Cu greu ar fi putut să fie mai seducătoare şi mai drăgălaşă faţă de ei. După cină, veniră domnii de Luz, de Caylus şi încă vreo câţiva prieteni ai lor. S-ar fi zis că domnişoara de La Mole reluase, o dată cu vechiul cult al prieteniei frăţeşti, şi pe acela al purtării celei mai cuviincioase. Deşi vremea era minunată în seara aceea, stărui să nu iasă în grădină; voia să nu se depărteze de jilţul în care stătea doamna de La Mole. Canapeaua albastră deveni astfel centrul grupului, ca în timpul iernii.

Mathildei îi era silă de grădină, sau cel puţin i se părea plicticoasă de tot: grădina era legată de amintirea lui Julien.

Nenorocirea slăbeşte inteligenţa. Eroul nostru făcu prostia să se aşeze pe scăunelul de paie, care odinioară fusese martorul unor victorii atât de strălucite. În ziua aceea nimeni nu-i adresă niciun cuvânt; prezenţa lui trecu

neobservată, ba, mai rău încă, prietenii domnişoarei de La Mole, care stăteau lângă el, la marginea canapelei, se prefăceau oarecum că-i întorc spatele, sau cel puţin aşa i se păru lui.

„E o dizgraţie ca la curtea regală”, gândi el. Şi-i dădu prin minte o clipă să-i studieze pe cei ce pretindeau că-l doboară cu trufia lor.

Unchiul domnului de Luz avea o misiune importantă pe lângă rege; din pricina asta, frumosul ofiţer, de câte ori începea o conversaţie cu vreun nou-venit, nu uita să repete amănuntul deosebit că unchiul său pornise la ora şapte spre Saint-Cloud şi că nădăjduia să-şi petreacă noaptea acolo. Ai fi zis că dă amănuntul acesta într-o doară, dar îl repeta întruna.

Cercetându-l pe domnul de Croisenois cu ochiul necruţător pe care ţi-l dă nefericirea, Julien observă marea influenţă atribuită de tânărul acesta îndatoritor şi blând unor forte oculte. Si asta în asemenea măsură, încât se întrista şi se necăjea dacă cineva punea un eveniment important pe seama unei cauze simple şi cu totul fireşti. „Are un grăunte de nebunie”, îşi spuse Julien. Firea lui seamănă grozav cu a împăratului Alexandru[156], aşa cum mi l-a descris prinţul Korasoff. În primul an al şederii lui la Paris, bietul Julien, proaspăt ieşit din seminar, uimit de farmecul atât de nou pentru el al tuturor acestor tineri încântători, nu putuse decât să-i admire. Adevăratul lor caracter abia începea să-l întrezărească.

„Joc aici un rol nedemn”, gândi el deodată. Dar trebuia acum să-şi părăsească scăunelul de paie cu cât mai puţină stângăcie. Voi să născocească ceva, îl ceru imaginaţiei lui, care rătăcea pe alte meleaguri, să găsească un lucru nou. Ar fi fost necesar să-şi folosească memoria, dar memoria lui, trebuie să mărturisim, nu prea era înzestrată cu asemenea cunoştinţe; bietul băiat nu ştia încă să se descurce în lume, de aceea se purtă cu atâta neîndemânare, încât îl observă toată lumea când se ridică să plece din salon, întreaga lui fiinţă vădea suferinţa. De trei sferturi de ceas juca rolul unui subaltern nedorit, în faţa căruia nimeni nu-şi da osteneala să ascundă ce gândeşte despre el.

Observaţiile critice pe care abia le făcuse asupra rivalilor săi îl împiedicaseră, totuşi, să-şi la prea în tragic nefericirea; ca să-şi îmbărbăteze mândria, Julien avea amintirea celor petrecute cu două nopţi mai înainte. „Oricât mi-ar fi de superiori, gândi Julien intrând singur în grădină, Mathilde nu a fost pentru niciunul ceea ce de două ori în viaţa mea s-a îndurat să fie pentru mine.”

Dar înţelepciunea lui se mărgini doar la atât. Nu pricepea nimic din firea ciudatei fiinţe pe care soarta o hărăzise a fi stăpână absolută pe întreaga lui fericire.

În ziua următoare, nu făcu altceva decât să-şi istovească trupul şi să-şi sleiască de puteri calul. Seara, nu mai încercă să se apropie de canapeaua albastră, căreia Mathilde îi era atât de credincioasă. Observă că Norbert nu mai binevoia nici măcar să-l privească atunci când se întâlneau prin casă. „El, care de obicei e atât de politicos, gândi Julien, trebuie să facă o sforţare cu totul neobişnuită ca să se poarte aşa."

Somnul ar fi însemnai o mare fericire pentru Julien. În ciuda oboselii, amintiri prea seducătoare începeau să-i năpădească mintea. Dar nu avu înţelepciunea să vadă că lungile lui curse călare, prin pădurile din preajma Parisului, nu făceau decât să-i istovească lui trupul, neatingând cu nimic inima sau mintea Mathildei, şi-i lăsau soarta la voia întâmplării.

I se părea că un singur lucru i-ar fi putut alina într-o mare măsură suferinţa; să-i vorbească Mathildei. Dar ce-ar fi îndrăznit, totuşi, să-i spună?

Tocmai la asta cugeta adânc, într-o dimineaţă, pe la orele şapte, când, pe neaşteptate, Mathilde intră în bibliotecă.

— Stiu, domnule, că vrei să-mi vorbeşti.

— Dumnezeule! Cine ţi-a spus?

— Ştiu eu, ce-ţi pasă? Dacă eşti un om lipsit de onoare, mă poţi distruge, sau cel puţin poţi încerca s-o faci; dar primejdia asta, pe care n-o cred adevărată, fireşte că n-o să mă împiedice să fiu sinceră. Nu te mai iubesc, domnule; imaginaţia mea nebună m-a înşelat…

Primind lovitura aceasta năprasnică, Julien, doborât de dragoste şi de durere, încercă să se justifice. Nici nu s-ar fi putut ceva mai absurd. Te poţi justifica pentru vina că nu-i placi cuiva? Dar mintea nu mai era deloc stăpână pe faptele lui. Un instinct orb îl împingea să-şi întârzie hotărârea în privinţa soartei sale. I se părea că, atâta vreme cât vorbeşte, totul nu e încă sfârşit. Mathilde nici nu-l asculta măcar; până şi sunetul vorbelor lui o scotea din sărite; nu-şi închipuise că el va avea îndrăzneala s-o întrerupă.

În dimineaţa aceea, o chinuiau la fel de mult şi remuşcările pentru cinstea pierdută, şi cele ale orgoliului. Mathilde era nimicită, am putea spune, de ideea îngrozitoare că dăduse drepturi asupra ei unui neînsemnat preot, unui fiu de ţăran. „E aproape ca şi cum aş avea să mă căiesc de vreo slăbiciune pentru unul dintre lachei", îşi spunea ea în clipele când îşi exagera nenorocirea.

Pentru firile îndrăzneţe şi mândre, nu e decât un pas de la mânia împotriva propriei lor fiinţe, până la furia împotriva celorlalţi; iar pornirile furiei le sunt, în acest caz, nespus de plăcute.

Cât ai clipi, domnişoara de La Mole îl copleşi pe Julien cu dovezile celui mai adânc dispreţ. Era deosebit de inteligentă, şi inteligenţa ei se pricepea de minune în arta de-a chinui amorul propriu şi de a-i pricinui răni dintre cele mai dureroase.

Pentru prima dată în viaţă, Julien se afla în faţa unei inteligenţe superioare, însufleţită de ura cea mai puternică împotriva lui. Departe de a-i da prin gând să se apere cât de cât în clipa aceea, ajunse să se dispreţuiască singur. Văzându-se copleşit cu dovezile unui dispreţ atât de crâncen şi chibzuit cu atâta pricepere, încât nimicea orice urmă de părere bună pe care ar mai fi putut s-o aibă faţă de sine, lui i se păru că Mathilde are dreptate şi că ar fi putut să-i spună şi mai multe chiar.

Cât despre Mathilde, orgoliul ei simţea o plăcere nespusă lovind astfel în amândoi, pentru adoraţia care o stăpânise cu câteva zile mai înainte.

N-avea nevoie să născocească şi să gândească pentru prima dată cruzimile pe care i le arunca cu atâta satisfacţie. Nu făcea decât să repete ceea ce, de o săptămână, îl tot spunea, în adâncul inimii, avocatul părţii potrivnice dragostei.

Fiecare cuvânt sporea însutit crâncena suferinţă a lui Julien. Încercă să fugă, dar domnişoara de La Mole îl opri, ţinându-l autoritar de mână.

— Fii bună şi la aminte, îl zise el, că vorbeşti prea tare şi că poţi fi auzită din camera de-alături.

— Ce-mi pasă! îi răspunse domnişoara de La Mole, mândră; cine ar îndrăzni să-mi spună că mă aude? Vreau să-ţi lecuiesc pentru totdeauna măruntul dumitale amor propriu de ideile pe care şi le-a putut făuri despre mine.

Când Julien izbuti să iasă din bibliotecă era atât de uluit, încât abia dacă îşi simţea nefericirea. „Nu mă mai iubeşte! îşi repeta el întruna cu glas tare, de parcă ar fi vrut să-şi spună în ce situaţie se află. S-ar părea că m-a iubit opt sau zece zile, pe când eu o voi iubi toată viaţa. Să fie oare cu putinţă? Doar acum câteva zile ea nu însemna nimic, dar absolut nimic pentru inima mea!”

Voluptăţile orgoliului îl umpleau sufletul Mathildei; izbutise, deci, să termine pentru totdeauna! Gândul că îşi învinsese cu desăvârşire dragostea atât de puternică o făcea nespus de fericită. „Aşa, domnişorul va înţelege, o

dată pentru totdeauna, că n-a avut şi nu va avea niciun fel de putere asupra mea.” Şi era atât de fericită, încât, într-adevăr, în clipa aceea nu mai simţea pic de dragoste.

După o scenă atât de crudă, atât de umilitoare, orice fiinţă mai puţin pătimaşă decât Julien nu s-ar mai fi putut gândi la dragoste. Fără să uite nicio secundă ce-şi datora sieşi, domnişoara de La Mole îi spuse lucruri neplăcute, atât de bine ticluite, încât puteau să pară adevăruri, chiar când le judecai cu mintea rece.

Din scena aceasta uluitoare, Julien trase în primul moment concluzia că Mathilde era stăpânită de un orgoliu nemărginit. Credea cu tărie că totul se sfârşise, pentru totdeauna, între ei, şi totuşi, a doua zi, la masa de prânz, se purtă timid şi stângaci faţă de ea. Era un cusur pe care nu-l avusese până atunci. Căci şi în lucrurile mici, ca şi în cele mari, ştiuse limpede ce trebuia şi ce voia să facă, şi proceda întocmai.

În ziua aceea, după-prânz, când doamna de La Mole îl ceru o broşură ce îndemna la răzvrătire, dar totuşi rară, pe care de dimineaţă preotul i-o adusese în taină, Julien, luând broşura de pe consolă, trânti fără să vrea o veche vază de porţelan albastru, cât se poate de urâtă.

Doamna de La Mole se ridică scoţând un strigăt de mâhnire şi veni să privească de aproape cioburile vasului drag.

— Vaza asta veche japoneză, spuse ea, o aveam de la mătuşa mea, stareţa de la Chelles; era unul din darurile făcute de olandezi ducelui de Orléans, regentul, care o lăsase fiicei sale…

Mathilde urmărise mişcările doamnei de La Mole, încântată că s-a spart vaza aceea, care i se părea îngrozitor de urâtă. Julien tăcea, fără să pară prea tulburat; o văzu pe domnişoara de La Mole la un pas de măsuţă.

— Vaza asta e sfărâmată pentru vecie, îi spuse el; şi tot aşa s-a întâmplat cu un simţământ care, cândva, mi-a stăpânit inima; vă rog să mă scuzaţi pentru toate nebuniile la care m-a împins. Şi ieşi din salon.

— S-ar zice că acest domn Sorel e mândru şi încântat de fapta lui, spuse doamna de La Mole, pe când Julien părăsea încăperea.

Cuvintele ei nimeriră de-a dreptul în inima Mathildei. „Într-adevăr, gândi ea, mama a ghicit întocmai, acesta-i simţământul care-l însufleţeşte.” Si abia atunci i se stinse bucuria pentru scena pe care i-o făcuse în ajun. „Da, totul s-a sfârşit, îşi spuse ea cu o nepăsare aparentă; îmi rămâne doar pilda vie; greşeala mea e groaznică, umilitoare! Dar mă va face înţeleaptă pentru tot restul vieţii.”

„De ce am minţit? se gândea Julien. De ce mă mai chinuie încă iubirea pentru nebuna asta?”

Iubirea, departe de a i se stinge, după cum nădăjduia, spori cu multă repeziciune. „E nebună, într-adevăr, îşi spunea el, dar e oare, din pricina asta, mai puţin demnă de a fi iubită? E cu putinţă să existe femeie mai frumoasă? Toate plăcerile vii pe care poate să le ofere cea mai elegantă dintre civilizaţii nu se găsesc, oare, cu prisosinţă întrunite la domnişoara de La Mole?” Amintirile fericirii trecute nu-i dădeau pace lui Julien şi nimiceau deîndată tot ce judecata sănătoasă ar fi încercat să facă.

Judecata luptă zadarnic împotriva acestui soi de amintiri; încercările ei necruţătoare nu fac decât să le sporească farmecul.

La douăzeci şi patru de ore după spargerea vechii vaze japoneze, Julien era, hotărât lucru, unul dintre cei mai nefericiţi oameni.

CAPITOLUL XXI
Nota secretă

Căci toate câte vi le povestesc
le-am văzut cu ochii mei; şi dacă
m-am putut înşela văzându-le, e sigur
că nu mă înşel deloc spunându-vi-le.
Scrisoare către Autor

Marchizul trimise să-l cheme; domnul de La Mole părea întinerit, ochii îl străluceau.

— Să vorbim puţin despre memoria dumitale, i se adresă el lui Julien. Lumea zice că e nemaipomenită! Ai putea să înveţi patru pagini şi să te duci apoi să le spui pe de rost la Londra? Dar fără să schimbi un cuvânt!…

Marchizul mototolea nervos ziarul *La Quotidienne* din ziua aceea şi încerca zadarnic să-şi ascundă o seriozitate pe care Julien nu i-o mai văzuse, nici chiar când fusese vorba despre procesul Frilair.

Tânărul secretar avea acum destulă experienţă ca să simtă că trebuia să pară pe deplin convins de tonul uşuratic cu care i se vorbea.

— Numărul acesta din *La Quotidienne* nu-i prea amuzant; dar, dacă domnul marchiz îmi îngăduie, mâine dimineaţă voi avea onoarea să i-l spun pe dinafară de la un capăt la altul.

— Cum?! Până şi anunţurile?

— Foarte exact şi fără să lipsească o vorbă.

— Pe cuvântul dumitale? întrebă marchizul, devenind deodată serios.

— Da, domnule. Numai teama de-a nu mi-l ţine mi-ar putea tulbura memoria.

— Ieri am uitat să-ţi spun: nu-ţi cer să-mi juri că n-ai să repeţi niciodată ceea ce vei auzi; te cunosc prea bine ca să nu-ţi aduc o asemenea jignire. Am garantat pentru dumneata şi te voi duce într-un salon unde se vor întruni douăsprezece persoane; vei lua notă de ce va spune fiecare dintre ele.

Nu te frământa, căci nu va fi o conversaţie încâlcită, ci fiecare va vorbi la rândul lui, nu vreau să spun în ordine, adăugă marchizul, reluându-şi tonul

fin şi glumeţ care îi era atât de firesc. În timp ce noi vom vorbi, dumneata ai să scrii vreo douăzeci de pagini; apoi ne vom întoarce aici, împreună, şi vom reduce cele douăzeci de pagini la patru. Aceste patru pagini va trebui să mi le spui pe de rost mâine dimineaţă, în locul numărului întreg din *La Quotidienne*. Îndată după aceea, vei pleca; va trebui să mergi cu diligenta, ca orice tânăr care călătoreşte pentru propria lui plăcere. Scopul dumitale va fi să nu atragi atenţia nimănui. Vei ajunge lângă un personaj de vază. Acolo, vei avea nevoie de şi mai multă îndemânare. Va trebui să-i înşeli pe toţi cei care se vor afla în preajma lui; căci, printre secretarii şi printre slugile lui, există oameni vânduţi duşmanilor noştri; ei ne pândesc agenţii, în trecere, ca să afle ce misiune au. Vei avea o scrisoare de recomandare, fără însemnătate. În momentul când excelenţa-sa te va privi, vei scoate din buzunar ceasul meu, pe care ţi-l împrumut pentru călătorie. Ia-l la dumneata şi, ca să fim chit, dă-mi-l pe-al dumitale. Ducele în persoană va binevoi să scrie, după dictarea dumitale, cele patru pagini învăţate pe de rost. După aceea, şi numai după aceea, la bine seama, vei putea, dacă excelenţa-sa te va întreba, să-i povesteşti despre consfătuirea la care vei fi de faţă. Ceea ce te va împiedica să te plictiseşti de-a lungul drumului e faptul că, între Paris şi reşedinţa ministrului, se află oameni care abia aşteaptă să tragă un glonte în părintele Sorel. Atunci misiunea dumitale s-ar încheia, şi asta ar însemna o mare întârziere; căci, dragul meu, cum să aflăm despre moartea dumitale? Oricâtă bunăvoinţă ai avea, ţi-ar fi cu neputinţă să ne-o anunţi singur. Dă fuga imediat şi cumpără-ţi nişte haine, urmă marchizul, foarte serios. Să arăţi ca acum doi ani. Astă-seară nu trebuie să pari prea bine îmbrăcat, în timpul călătoriei, dimpotrivă, vei fi ca de obicei. Asta te miră şi neîncrederea dumitale bănuieşte ceva? Da, dragul meu, unul din respectabilele personaje pe care le vei auzi spunându-şi părerea e oricând în stare să trimită nişte informaţii, datorită cărora ţi s-ar putea da cel puţin opium, seara, în vreun han unde vei poposi.

— Mai bine fac treizeci de leghe în plus şi ocolesc drumul direct, spuse Julien. E vorba de Roma, după cum bănuiesc…

Marchizul luă o înfăţişare semeaţă şi nemulţumită pe care Julien nu i-o mai văzuse de la Bray-le-Haut.

— Asta o vei afla, domnule, când voi socoti eu că se cuvine să ţi-o spun. Nu-mi plac întrebările.

— Nu era o întrebare, răspunse Julien cu căldură; v-o jur, domnule, gândeam cu glas tare, căutam în minte drumul cel mai sigur.

— Da, se pare că gândurile îţi erau departe. Ţine minte că un ambasador, mai ales la vârsta dumitale, nu trebuie să pară niciodată că vrea să forţeze încrederea arătată.

Julien se simţi foarte mâhnit; greşise. Amorul lui propriu căuta o scuză şi n-o putea găsi.

— Află că de câte ori cineva face vreo prostie dă vina pe simţămintele lui, adăugă marchizul.

Peste un ceas, Julien, cu o înfăţişare modestă, îmbrăcat în nişte haine vechi, cu o cravată de un alb îndoielnic şi cu ceva bădăran în toată ţinuta lui se afla în anticamera marchizului.

Văzându-l, marchizul izbucni în râs, şi numai atunci Julien fu convins că arăta cum i se ceruse.

„Dacă tânărul acesta mă trădează, îşi spunea domnul de La Mole, atunci în cine să te mai încrezi? Şi totuşi, când faci ceva, trebuie să ai încredere în omul acela. Fiul meu şi străluciţii lui prieteni de acelaşi rang sunt inimoşi şi credincioşi cât o sută de mii de oameni; dacă e nevoie să se lupte, şi-ar da viaţa pe treptele tronului; ei ştiu tot… în afară de ce ne trebuie în momentul de faţă. Să mă la naiba dacă văd printre ei vreunul capabil să înveţe pe de rost patru pagini şi să străbată o sută de leghe fără să i se dea de urmă. Norbert ar şti să moară ca si strămoşii lui, dar asta-i în stare să facă şi un recrut.. Marchizul căzu pe gânduri: Şi chiar dacă ar fi vorba să-şi dea viaţa, oftă el, poate că Sorel s-ar pricepe tot atât de bine…”

— Să ne urcăm în trăsură, spuse marchizul, ca şi cum ar fi vrut să-şi alunge o idee neplăcuta.

— Domnule, îi spuse Julien, în timp ce-mi potriveau costumul acesta, am învăţat pe de rost prima pagină din *La Quotidienne* de astăzi…

Marchizul luă ziarul, Julien spuse pe de rost articolele, fără să greşească un singur cuvânt. „Bun, îşi spuse marchizul, foarte diplomat în seara aceea; cât timp recită, flăcăul n-o să la seama prin ce străzi trecem.”

Ajunseră într-un salon încăpător şi destul de jalnic ca aspect, parte căptuşit cu lemn, parte tapisat cu catifea verde. În mijlocul salonului, un lacheu mohorât isprăvea de întins o masă mare de sufragerie, pe care mai apoi o transformă în masă de lucru, cu ajutorul unui imens covor verde, pătat de cerneală, rămăşiţă din cine ştie ce minister.

Stăpânul casei era o namilă de bărbat, al cărui nume nu fu rostit; Julien găsi că arată şi vorbeşte ca un om care mistuie întruna.

La un semn al marchizului, Julien se aşezase în coada mesei. Ca să nu pară că stă degeaba, începu să ascută pene pentru scris. Şi numără cu coada ochiului şapte bărbaţi, dar nu putu să-i vadă decât din spate. Doi dintre ei i se păru că-i vorbesc domnului de La Mole de la egal la egal, pe când ceilalţi păreau mai mult sau mai puţin respectuoşi.

Un nou personaj intră, fără să fie anunţat. „Ciudat, îşi spuse Julien, aici oaspeţii nu sunt anunţaţi. Oare măsura aceasta de prevedere o fi luată în cinstea mea?" Toată lumea se ridică în picioare ca să-l primească pe noul-venit. Purta şi el aceeaşi înaltă decoraţie pe care o mai aveau trei dintre cei aflaţi în salon. Se vorbea destul de încet. Ca să-l judece pe noul-venit, Julien fu nevoit să se mulţumească doar cu ce putea afla de pe chipul şi ţinuta lui. Era mărunţel şi gras, cu obrajii roşii, cu ochi care sclipeau şi fără altă expresie decât aceea a unei răutăţi de mistreţ.

Dar atenţia lui Julien fu stăruitor atrasă de o altă fiinţă, cu totul diferită, care sosise chiar atunci; un bărbat înalt, foarte slab, şi care purta vreo trei sau patru veste. Privirea îi era blândă, gesturile pline de politeţe.

„Seamănă leit cu bătrânul episcop de Besançon", gândi Julien. Bărbatul acesta, aparţinând fără îndoială tagmei bisericeşti, nu arăta mai mult de cincizeci, cincizeci şi cinci de ani, şi avea o înfăţişare cum nu se poate mai părintească.

Sosi şi tânărul episcop de Agde. Care păru foarte mirat când, aruncându-şi ochii asupra celor de faţă, îl zări pe Julien. De la ceremonia din Bray-le-Haut, nu-i mai adresase niciun cuvânt. Privirea lui mirată îl încurcă şi-l supără pe Julien. „Cum adică! îşi spunea el, de câte ori cunosc un om, să fie spre răul meu? Toţi aceşti mari seniori, pe care nu i-am mai văzut până acum, nu mă intimidează deloc, în timp ce privirea acestui tânăr episcop mă îngheaţă! Trebuie să recunosc că sunt o fiinţă foarte ciudată şi foarte nenorocită."

Un omuleţ grozav de negricios intră curând, cu mare zgomot, şi începu să vorbească încă de la uşă; avea obrajii gălbejiţi şi părea cam ţicnit. De cum intră limbutul acesta necruţător, se formară grupuri, fireşte, ca să evite plictiseala de a-l asculta.

Depărtându-se de cămin, oaspeţii se apropiau de capătul mesei, unde se afla Julien. Şi el se simţea din ce în ce mai încurcat; căci, la urma urmei, oricâtă silinţă şi-ar fi dat, nu putea să nu-i audă şi oricât de puţină experienţă ar fi avut, înţelegea toată însemnătatea lucrurilor despre care se

vorbea pe faţă; şi cât de mult ar fi vrut înaltele personaje pe care le avea în preajmă ca spusele lor să rămână secrete!

Până acum, deşi lucrase cât mai încet cu putinţă, Julien ascuţise vreo douăzeci de pene; ocupaţia aceasta nu mai putea să-i fie de folos. Degeaba căuta el vreo poruncă în ochii domnului de La Mole; marchizul îl uitase.

„Ceea ce fac e caraghios, îşi spunea Julien ascuţind penele, dar nişte oameni ca ăştia, cu mutre atât de neînsemnate si însărcinaţi de alţii, sau de ei înşişi, cu misiuni atât de importante, trebuie să fie foarte susceptibili. Privirea mea nefericită are în ea ceva întrebător şi nu prea respectuos, care cu siguranţă că i-ar supăra. Iar dacă las ochii în jos, fac impresia că vreau să-mi întipăresc în minte cuvintele lor.”

Julien se simţea foarte încurcat; auzea lucruri cu totul neobişnuite.

CAPITOLUL XXII
Discuţia

Republica: pentru unul, care
astăzi şi-ar jertfi totul de dragul
binelui public, se găsesc mii şi
milioane care nu ştiu ce înseamnă
altceva în afară de plăcerile şi de
vanitatea lor. La Paris, eşti respectat
după trăsura pe care o ai, şi nu
după virtute.
NAPOLEON, *Memorial*

Lacheul intră grăbit, anunţând: domnul duce de ***.

— Taci din gură, eşti un prost! îi spuse ducele, intrând.

Rostise atât de frumos şi cu atâta măreţie cuvintele, încât Julien gândi că priceperea de a se supăra pe un lacheu era toată ştiinţa acestui înalt personaj. Julien ridică privirea şi o coborî deîndată. Ghicise atât de bine cât de important era noul-venit, încât se temea ca privirea lui să nu însemne o indiscreţie.

Ducele era un om de vreo cincizeci de ani, gătit ca un *dandy* şi călcând ca pe arcuri. Avea un cap îngust, cu nasul mare şi faţa încovoiată parcă, împinsă toată înainte; cu greu s-ar fi putut găsi un aer mai nobil şi mai inexpresiv. Sosirea lui hotărî deschiderea şedinţei.

Glasul domnului de La Mole îl întrerupse pe neaşteptate pe Julien din observaţiile pe care le făcea asupra trăsăturilor celor prezenţi.

— Vi-l prezint pe abatele Sorel, spunea marchizul; e înzestrat cu o memorie uluitoare; abia acum un ceas i-am vorbit despre misiunea cu care ar putea fi onorat şi, ca să-mi dovedească puterea memoriei lui, a învăţat pe de rost prima pagină din *La Quotidienne.*

— Ah! ştirile din străinătate ale bietului N…, spuse stăpânul casei. Apoi luă grăbit ziarul şi, privindu-l cu un aer caraghios, tocmai fiindcă ţinea să-şi dea importanţă: Vorbeşte, domnule, îi spuse el.

Se făcu tăcere adâncă; toate privirile se aţintiseră asupra lui Julien; el recită atât de bine, încât, după vreo douăzeci de rânduri, ducele îi spuse:

— Ajunge!

Omuleţul cu privire de mistreţ luă loc. El era preşedinte, căci, de cum se aşeză, îl arătă lui Julien o măsuţă de joc şi-i făcu semn s-o aducă lângă el. Julien se instala la măsuţă, cu tot ce-i trebuia pentru scris. Numără douăsprezece persoane aşezate în jurul covorului verde.

— Domnule Sorel, spuse ducele, treci în camera de alături. Vei fi chemat.

Stăpânul casei păru foarte îngrijorat.

— Jaluzelele nu sunt trase, îl şopti el vecinului. N-are rost să te uiţi pe fereastră, îi strigă el apoi, prosteşte, lui Julien.

„Iată-mă vârât într-o conspiraţie, gândi acesta. Din fericire, e o conspiraţie care nu duce la eşafodul din *Place de Grève*. Iar dacă mă voi afla în primejdie, îl sunt dator marchizului atâtea lucruri, ba chiar şi mai mult. Bine-ar fi să-mi dea prilejul să îndrept toată mâhnirea pe care nebuniile mele i-o pot pricinui într-o bună zi!”

Tot gândindu-se la nebuniile şi la nefericirea lui, privea de jur împrejur, aşa fel ca să nu uite locul niciodată. Atunci abia îşi aduse aminte că nu-l auzise pe marchiz spunându-i lacheului numele străzii, şi că marchizul luase o birjă, lucru pe care nu-l mai făcuse niciodată.

Julien fu lăsat multă vreme cu gândurile lui. Se afla într-un salon tapisat cu catifea roşie şi cu lungi trese de aur. Pe o măsuţă văzu un crucifix mare, din fildeş, iar pe cămin, cartea *Despre Papă*, a domnului de Maistre, cu marginile poleite şi minunat legată. Julien o deschise, ca să nu pară că trage cu urechea. În salonul de alături se vorbea din când în când cu glas tare. În sfârşit, uşa se deschise şi fu chemat.

— Gândiţi-vă, domnilor, că din clipa aceasta vorbim în faţa ducelui de ***, spuse preşedintele. Domnul, urmă el, arătându-l pe Julien, e un tânăr slujitor al altarului, devotat sfintei noastre cauze, şi care va repeta cu uşurinţă, datorită memoriei sale uimitoare, până şi cele mai neînsemnate cuvinte rostite de noi. Aveţi cuvântul, domnule, spuse el adresându-se personajului cu aer părintesc şi îmbrăcat în trei sau patru veste.

Julien găsi că ar fi fost mai firesc să i se rostească numele domnului cu multe veste. Şi, luând hârtia, scrise multă vreme.

(Aici, autorul ar fi vrut să pună o pagină de puncte, puncte.

— Nu prea ar avea farmec, e de părere editorul, iar pentru o carte atât de uşuratică, lipsa de farmec înseamnă moartea.

— Politica, rosteşte mai departe autorul, e un bolovan legat de gâtul literaturii, un bolovan care, în mai puţin de şase luni, o îneacă. Printre lucrurile care interesează imaginaţia, politica e ca un foc de pistol, tras în mijlocul unui concert. Zgomotul lui e asurzitor, fără să fie însă energic. Şi nu se potriveşte cu sunetul nici unui instrument. Politica asta îl va jigni de moarte pe cel puţin jumătate dintre cititori şi va plictisi cealaltă jumătate, care a găsit-o mult mai interesantă şi mai vie în ziarul de dimineaţă…

— Dacă personajele dumitale nu discută despre politică, răspunde editorul, atunci nu sunt francezi din anul 1830, iar cartea dumitale nu mai este o oglindă, aşa cum ai pretenţia…)

Procesul-verbal al lui Julien cuprindea douăzeci şi şase de pagini; iată un rezumat firav de tot; căci a trebuit, ca totdeauna, să fie suprimate părţile ridicole, care fiind foarte numeroase ar fi părut odioase sau de necrezut (vezi *La Gazette des Tribunaux*[157].

Omul cu multe veste şi cu aerul părintesc (poate că era episcop) zâmbea deseori, şi atunci ochii lui, încercuiţi de nişte pleoape mereu în mişcare, căpătau o lucire ciudată şi o expresie mai puţin şovăielnică decât de obicei. Personajul acesta, care fu pus să vorbească primul în faţa ducelui („Dar despre ce duce e vorba?” se întreba Julien), probabil ca să expună părerile şi să îndeplinească funcţia de procuror general, i se păru lui Julien că şovăie şi că nu aduce concluzii hotărâte, păcat obişnuit la asemenea magistraţi. În toiul discuţiei, ducele chiar îl dojeni din pricina asta.

După mai multe fraze de morală şi de îngăduinţă filosofică, omul cu mai multe veste spuse:

— Nobila Anglie, condusă de către un om de seamă, ca nemuritorul Pitt[158], a cheltuit patruzeci de miliarde de franci ca să pună stavilă revoluţiei. Dacă adunarea de faţă îmi îngăduie să exprim cu oarecare sinceritate o idee dureroasă, faţă de un om ca Bonaparte, mai cu seamă când nu-i puteai pune împotrivă decât o colecţie de intenţii bune, numai mijloacele personale ar fi fost hotărâtoare…

— Ah! iar se face elogiul asasinatului! spuse gazda, neliniştită.

— Scuteşte-ne de predicile dumitale sentimentale, îl întrerupse preşedintele, supărat; ochii lui de mistreţ licăriră, plini de cruzime. Continuă, îi spuse el omului cu mai multe veste.

Obrajii şi fruntea preşedintelui se făcuseră roşii ca focul.

— Nobila Anglie, vorbi mai departe omul cu multe veste, e strivită astăzi, căci fiecare englez, înainte de a-şi plăti pâinea, e silit să plătească dobânda

celor patruzeci de miliarde de franci folosiţi împotriva iacobinilor. Ea nu mai are un Pitt…

— Îl are pe ducele de Wellington[159], rosti un personaj cu înfăţişare militărească, luându-şi un aer foarte important.

— Vă rog, linişte, domnilor, strigă preşedintele; dacă ne certăm, degeaba l-am mai chemat aici pe domnul Sorel.

— Se ştie că dumnealui e plin de idei, spuse ducele, privindu-l înţepat pe cel ce întrerupsese, un fost general de-al lui Napoleon.

Julien îşi dădu seama că vorbele acestea făceau aluzie la ceva personal şi foarte jignitor; generalul transfug se îngălbeni de mânie.

— Pitt nu mai există, domnilor, urmă omul cu multe veste, descurajat, ca unul care nu mai spera să se facă înţeles de cei ce-l ascultă. Si chiar dacă ar exista un nou Pitt în Anglia, nu poţi înşela de două ori un popor, cu aceleaşi mijloace…

— Iată de ce un general învingător, un Bonaparte, e cu neputinţă să mai existe de aici înainte în Franţa, rosti cu glas tare militarul care întrerupea mereu.

De data aceasta, nici preşedintele şi nici ducele nu cutezară să se supere, deşi lui Julien i se păru că citeşte în ochii lor pofta de-a o face. Ei îşi plecară privirile, iar ducele se mulţumi să ofteze în aşa fel, încât să-l audă toţi.

Dar omul cu multe veste îşi pierduse răbdarea.

— Văd că unii vor să sfârşesc mai repede, spuse el înflăcărat şi lepădând cu totul politeţea zâmbitoare şi limbajul atât de măsurat, pe care Julien i le credea înnăscute; unii vor să sfârşesc mai repede; şi nu ţin deloc seama de eforturile pe care le fac pentru a nu jigni urechile nimănui, oricât de lungi ar putea ele să fie. Ei bine, domnilor, voi vorbi pe scurt. Şi vă voi spune pe şleau: Anglia nu mai are un gologan pentru a-l pune în slujba cauzei noastre. Chiar Pitt în persoană, dacă s-ar întoarce, şi tot n-ar izbuti, cu tot geniul lui, să-i mai păcălească pe micii proprietari englezi, căci ei ştiu că scurta campanie de la Waterloo i-a costat, numai ea, un miliard de franci. Şi fiindcă vreţi să vorbesc pe şleau, adăugă omul cu multe veste, înflăcărându-se din ce în ce, am să vă spun: *Ajutaţi-vă singuri*, căci Anglia nu mai are o guinee pentru voi, iar când Anglia nu plăteşte, atunci Austria, Rusia, Prusia, care au numai curaj, dar n-au bani, nu sunt în stare să facă mai mult de-o campanie, două, împotriva Franţei.

S-ar putea nădăjdui ca tinerii ostaşi strânşi de iacobini să fie bătuţi de la prima campanie, sau poate de la a doua; dar la a treia, chiar dacă voi trece

drept un revoluţionar în ochii dumneavoastră, care ştiţi cum stau lucrurile, la a treia campanie veţi avea în faţă ostaşii din 1794, care nu mai erau ţăranii înregimentaţi în 1792.

De astă dată, întreruperea porni din trei sau patru locuri deodată.

— Domnule, îi spuse lui Julien preşedintele, du-te şi transcrie pe curat, în salonul de alături, începutul procesului-verbal pe care l-ai făcut.

Julien plecă, spre marea lui părere de rău. Omul cu multe veste se referea tocmai la probabilităţile care formau subiectul obişnuit al meditaţiilor lui.

„Se tem să nu râd de ei", gândi Julien. Când îl chemară iar, domnul de La Mole vorbea cu o seriozitate care îl părea plină de haz lui Julien, fiindcă îl cunoştea.

—…Da, domnilor, mai ales despre poporul acesta nefericit, se poate spune:

Va fi el zeu, masă, sau lighean?

Va fi zeu! spune fabulistul. Cuvintele acestea, atât de nobile şi de adânci, par că sunt ale dumneavoastră. Lucraţi prin puterile proprii şi nobila Franţă va reînvia, aproape aşa cum au făurit-o strămoşii noştri şi cum au putut încă s-o mai vadă ochii noştri, înainte de moartea lui Ludovic al XVI-lea. Anglia, nobilii ei lorzi, cel puţin, urăsc la fel de tare ca şi noi josnicul iacobinism; fără banii englezeşti, Austria, Rusia şi Prusia nu pot să dea mai mult de două sau trei bătălii. Atâta va fi oare de ajuns ca să readucă o fericită ocupaţie, de felul aceleia pe care domnul de Richelieu a pierdut-o prosteşte în anul 1817? Eu, unul, nu cred.

La aceste cuvinte, se auzi iar o întrerupere, înăbuşită însă de un sstt! pornit din toate părţile. Întreruperea părea pornită tot de la fostul general al împăratului, care râvnea ordinul Cordonului Albastru si ţinea să fie trecut printre redactorii de frunte ai notei secrete.

— Eu, unul, nu cred, urmă domnul de La Mole, când zgomotul încetă. Şi apăsă pe *eu, unul*, cu o neobrăzare care îl încântă pe Julien. „A potrivit-o bine! îşi spunea el, făcând să-i alerge pana pe hârtie aproape tot atât de repede pe cât vorbea marchizul. Cu o vorbă la locul ei, domnul de La Mole reduce la nimic cele douăzeci de campanii ale generalului ăstuia transfug." Şi nu numai din străinătate putem aştepta o nouă ocupaţie militară, continuă domnul de La Mole cu un glas mai cumpănit. Tot tineretul acesta care scrie articole incendiare în *Le Globe*[160] ne va da trei sau patru mii de tineri

căpitani, printre care s-ar putea găsi un Kleber, un Hoche, un Jourdan, un Pichegru[161], dar mai puţin bine intenţionaţi.

— Nu ne-am priceput să-l glorificăm, spuse preşedintele. Trebuia să-l facem nemuritor.

— În sfârşit, trebuie să existe în Franţa două tabere, urmă domnul de La Mole, dar două tabere bine distincte, clar despărţite. Să ştim pe cine trebuie să zdrobim. De-o parte ziariştii, alegătorii, opinia publică, într-un cuvânt tineretul şi toţi cei ce-l admiră. Pe când el se ameţeşte cu zgomotul vorbelor goale, noi avem avantajul sigur de a consuma bugetul.

Aici, încă o întrerupere.

— Dumneata, domnule, îi spuse domnul de La Mole celui ce-l întrerupsese, cu o măreţie şi o uşurinţă admirabile, dumneata nu consumi, dacă te supără cuvântul, dumneata înghiţi patruzeci de mii de franci din bugetul statului şi optzeci de mii pe care îl primeşti din lista civilă. Ei bine, domnule, fiindcă mă sileşti, voi avea îndrăzneala să te iau ca exemplu. După cum nobilii dumitale strămoşi l-au urmat pe sfântul Ludovic la cruciadă, s-ar cuveni, pentru cei o sută douăzeci de mii de franci, să ne arăţi măcar un regiment, o companie, dar ce spun! o jumătate de companie, fie ea şi de cincizeci de oameni, gata de luptă şi devotaţi, pe viaţă şi pe moarte, cauzei noastre. Dar n-ai decât slugi care, în caz de răscoală, te-ar îngrozi şi pe dumneata.

Tronul, altarul, nobleţea pot pieri ca mâine, domnilor, dacă nu veţi crea, în fiecare judeţ, o forţă de cinci sute de oameni *devotaţi*; şi spun *devotaţi*, gândindu-mă nu numai la bravura francezului, ci şi la statornicia spaniolului.

Jumătate din armata aceasta ar trebui alcătuită din copiii noştri, din nepoţii noştri, din gentilomi adevăraţi, în sfârşit. Fiecare dintre ei ar avea alături nu un mic-burghez flecar, gata să-şi pună în piept cocarda tricoloră[162], dacă se va ivi iar un 1815[163], ci un ţăran simplu şi cinstit, aşa cum a fost Cathelineau[164]; gentilomul nostru îl va fi îndoctrinat şi-i va fi fratele de lapte, dacă se poate. Fiecare dintre noi să-şi jertfească o cincime din venit ca să-şi formeze oastea aceasta mică şi devotată de cinci sute de oameni pe judeţ. Atunci vă veţi putea bizui pe o ocupaţie străină. Ostaşul străin nu va pătrunde niciodată, nici măcar până la Dijon, dacă nu va fi sigur că găseşte cinci sute de ostaşi prieteni în fiecare judeţ.

Regii străini nu vă vor asculta decât atunci când le veţi da de veste că aveţi douăzeci de mii de gentilomi, gata să la armele ca să le deschidă

porţile Franţei. „Serviciul acesta e dureros”, veţi spune; domnilor, ori ne primejduim capul, ori plătim acest preţ. Între libertatea presei şi existenţa noastră ca gentilomi e o luptă pe viaţă şi pe moarte. Deveniţi industriaşi sau ţărani, ori luaţi armele în mâini. Fiţi timizi, dacă vreţi, dar nu fiţi stupizi; deschideţi ochii.

Alcătuiţi-vă batalioanele, v-aş spune, ca în cântecul iacobinilor[165]; atunci se va găsi vreun nobil GUSTAV-ADOLF[166] care, mişcat de pericolul ce ameninţă principiul monarhic, se va năpusti la trei sute de leghe depărtare de ţara lui şi va face pentru voi ceea ce Gustav a făcut pentru principii protestanţi. Vreţi să continuaţi a înşira vorbe goale, fără să treceţi la fapte? Peste cincizeci de ani, nu vor mai exista în Europa decât preşedinţi de republică şi niciun rege. Iar o dată cu literele R,E,G,E, pier şi preoţii, şi aristocraţii. Şi pentru ziua aceea, nu mai văd decât *candidaţi*, făcându-le curte *majorităţilor* murdare.

Degeaba o să spuneţi că în clipa de faţă Franţa n-are nici măcar un singur general de seamă, cunoscut şi iubit de toţi, că armata nu e organizată decât pentru interesele tronului şi ale altarului, că au fost înlăturaţi toţi soldaţii vechi, pe câtă vreme fiecare din regimentele prusace şi austriece numără câte cincizeci de subofiţeri călіţi în lupte. Două sute de mii de tineri, aparţinând micii burghezii, ard de nerăbdare să se bată…

— Lăsaţi adevărurile neplăcute, spuse cu îngâmfare un personaj grav, pesemne foarte sus-pus în ierarhia clericală, căci domnul de La Mole îl zâmbi frumos în loc să se supere, ceea ce constitui un semn important pentru Julien. Lăsaţi adevărurile neplăcute şi să rezumăm, domnilor: omului căruia trebuie să i se reteze un picior cangrenat, i-ar sta rău să-i spună chirurgului: piciorul ăsta bolnav e foarte sănătos. Iertaţi-mi expresia, domnilor, dar nobilul duce de *** este chirurgul nostru.

„Iată, în sfârşit, că a fost rostită şi vorba cea mare, gândi Julien; deci către… voi porni în galop, la noapte.”

CAPITOLUL XXIII
Clerul, pădurile, libertatea

Legea de căpetenie a oricărei
fiinţe este să se conserve, adică să
trăiască. Voi semănaţi cucută şi
vreţi să vedeţi pârguindu-se spice!
MACHIAVELLI

Personajul cel grav continua; se vedea bine că se pricepe; vorbea cu o voce blândă şi potolită, care îl plăcu nespus lui Julien, expunând aceste mari adevăruri:

— 1. Anglia n-are un ban de pus în slujba noastră; economia şi Hume[167] sunt la modă acolo. Nici chiar sfinţii nu ne-ar da bani, iar domnul Brougham[168] va râde de noi.

2. Fără aurul englezesc, e cu neputinţă să obţinem mai mult de două campanii din partea monarhilor Europei; şi două campanii nu vor fi de ajuns împotriva micii burghezii.

3. Necesitatea de a forma un partid înarmat în Franţa, fără de care principiul monarhic al Europei nu va cuteza să facă nici măcar cele două campanii.

Al patrulea punct, pe care îndrăznesc să vi-l propun ca evident, este acesta:

Imposibilitatea de a forma în Franţa un partid înarmat, fără ajutorul clerului. Vi-l spun fără sfială, domnilor, fiindcă am să vi-l dovedesc. Trebuie să dăm totul clerului.

1. Pentru că, îndeletnicindu-se zi şi noapte cu treburile lui şi fiind călăuzit de către oameni foarte destoinici, care stau departe de iureşul furtunilor, la trei sute de leghe de graniţele voastre…

— Ah! Roma, Roma! făcu stăpânul casei.

— Da, domnule, *Roma*! urmă cardinalul cu mândrie. Oricare vor fi fost glumele, mai mult sau mai puţin isteţe, la modă pe vremea tinereţii dumitale, eu voi spune fără înconjur că, în 1830, numai clerul, îndrumat de

Roma, ştie să le vorbească oamenilor de rând. Cincizeci de mii de preoţi repetă aceleaşi cuvinte, în ziua indicată de mai-marii lor, iar poporul, care, la urma urmei, ne dă ostaşi, va fi mai mişcat de glasurile preoţilor lui decât de toate poezioarele din lume… (Această aluzie personală stârni murmure.)

Clerul are o înţelepciune cu mult mai mare decât a voastră, continuă cardinalul ridicând glasul; toţi paşii pe care i-aţi făcut spre ţinta aceasta principală, *existenţa unui partid înarmat în Franţa*, au fost înfăptuiţi de noi. Şi începu să dea exemple… Cine a trimis optzeci de mii de flinte în Vendeea?… etc, etc.

Atâta vreme cât nu-şi are pădurile[169], clerul n-are nimic. Dacă izbucneşte un război, ministrul de finanţe scrie subalternilor lui că nu mai sunt bani decât pentru preoţi, în fond, Franţa nu e credincioasă, şi-i place războiul. Oricine i l-ar dărui, va fi de două ori popular, căci a face război înseamnă a-i înfometa pe iezuiţi, ca să vorbim ca oamenii de rând; a porni războiul, înseamnă a-i scăpa pe monştrii aceştia ai trufiei, pe francezi, de ameninţarea intervenţiei străine. Cardinalul era ascultat cu bunăvoinţă… Ar trebui, spuse el, ca domnul de Nerval să părăsească ministerul, numele lui stârneşte mânia fără niciun rost.

La auzul acestor cuvinte, toţi se ridicară şi începură să vorbească deodată. „Iar am să fiu trimis dincolo”, gândi Julien, dar până şi înţeleptul preşedinte îl uitase existenţa.

Toate privirile se îndreptară spre un om pe care Julien îl recunoscu. Era domnul de Nerval, primul-ministru, pe care îl zărise la balul domnului duce de Retz.

Dezordinea ajunse la culme, cum spun ziarele când vorbesc despre şedinţele de la cameră. Abia după un sfert de oră, liniştea se mai restabili puţin.

Atunci domnul de Nerval se ridică si, luând un ton de apostol:

— N-am să afirm că nu ţin să rămân la putere, spuse el cu glas ciudat. Mi s-a arătat, domnilor, că numele meu sporeşte puterea iacobinilor, împingându-i împotriva noastră pe mulţi dintre moderaţi. M-aş retrage, deci, bucuros; dar căile Domnului puţini oameni le văd. Iar eu, adăugă el privindu-l ţintă pe cardinal, eu am o menire; cerul mi-a spus: sau vei muri pe eşafod, sau vei restabili monarhia în Franţa şi vei readuce camerele la situaţia parlamentului de pe vremea lui Ludovic al XV-lea. Şi asta, domnilor, *o voi face*.

Domnul de Nerval tăcu, se aşeză, si în salon se aşternu o tăcere adâncă.

„Iată un actor bun”, gândi Julien. Se înşela, ca de obicei, închipuindu-şi oamenii mai deştepţi decât sunt. Înflăcărat de discuţiile unei seri atât de însufleţite si mai ales de sinceritatea acestor discuţii, în clipa aceea domnul de Nerval credea în menirea lui. Era un om cu mult curaj, dar cu puţină minte.

În tăcerea care urmă după frumoasele cuvinte *o voi face*, bătu miezul nopţii. Julien găsi că sunetul pendulei avea ceva impunător şi funebru. Era emoţionat.

Discuţiile reîncepură curând, din ce în ce mai aprinse şi, mai ales, pline de o naivitate de neînchipuit. „Oamenii ăştia au să mă otrăvească, gândea Julien uneori. Cum naiba de spun asemenea lucruri în faţa unui plebeu?”

Când bătu ora două, se mai vorbea încă. Gazda adormise de mult; domnul de La Mole fu nevoit să sune, ca să ceară alte luminări. Domnul de Nerval, ministrul, plecase la două fără un sfert, nu fără să fi cercetat de mai multe ori chipul lui Julien, în oglinda pe care o avea alături. La plecarea lui, toţi părură că răsuflă uşuraţi.

Pe când se schimbau luminările, personajul cu multe veste şopti către vecinul său:

— Dumnezeu ştie ce-o să-i spună omul ăsta regelui! Ar putea să ne descrie ca pe nişte caraghioşi şi să ne distrugă viitorul. Trebuie să recunoşti că a dovedit multă înfumurare, ba chiar obrăznicie, venind aici.

O mai făcea şi înainte de a fi ministru; faptul că e ministru schimbă tot, îneacă toate interesele unui om, asta ar fi trebuit s-o simtă.

De cum ieşise ministrul, generalul lui Bonaparte închisese ochii. Curând, pomeni despre sănătate, despre rănile lui, se uită la ceas şi plecă.

— Aş pune rămăşag, spuse omul cu multe veste, că generalul aleargă după ministru; o să se scuze că s-a aflat aici şi-o să pretindă că ne păcăleşte.

Când servitorii, dormind de-a-mpicioarelea, terminară de schimbat lumânările:

— În sfârşit, să ajungem la o hotărâre, domnilor, spuse preşedintele; să nu mai încercăm să ne convingem unul pe altul. Să ne gândim la purtătorul notei, care, peste patruzeci şi opt de ore, se va afla sub ochii prietenilor noştri din afară. S-a vorbit despre miniştri. Acum, când domnul de Nerval ne-a părăsit, putem spune: ce ne pasă de miniştri? îl vom face noi să vrea.

Cardinalul aprobă, cu un zâmbet fin.

— Mi se pare că nu-i greu deloc să ne rezumăm poziţia, spuse tânărul episcop de Agde cu focul mocnit al celui mai exaltat fanatism.

Până atunci tăcuse; privirea, pe care Julien i-o văzuse la început blândă şi potolită, i se înflăcărase după prima oră de discuţii. Acum, sufletul i se revărsa ca lava Vezuviului.

— De la 1806 la 1814, spuse el, Anglia a greşit că n-a acţionat direct şi personal împotriva lui Napoleon. Îndată ce omul acesta a făcut duci si şambelani, îndată ce a restabilit monarhia, misiunea pe care i-o încredinţase Dumnezeu luase sfârşit; el nu mai era bun decât pentru jertfă. Sfintele Scripturi ne arată în mai multe locuri cum trebuie sfârşit cu tiranii. (Aici, urmară o sumedenie de citate latineşti.)

Astăzi, domnilor, nu trebuie jertfit un singur om, ci Parisul. Întreaga Franţă copiază Parisul. La ce bun să înarmaţi cei cinci sute de oameni pe judeţ? încercarea e primejdioasă şi va ţine la nesfârşit. La ce bun să amestecaţi întreaga Franţă în lucruri care privesc numai Parisul? Numai Parisul, cu ziarele şi cu saloanele lui, a păcătuit; piară, deci, noul Babilon. Între altar şi Paris, trebuie să se hotărască odată. Catastrofa acesta priveşte chiar interesele lumeşti ale tronului. De ce n-a îndrăznit Parisul nici să răsufle măcar sub Napoleon? întrebaţi tunul de la Saint-Roch…

Julien şi domnul de La Mole plecară abia pe la trei dimineaţa.

Marchizul era ruşinat şi obosit. Pentru prima oară, vorbindu-i lui Julien, glasul lui părea rugător. Îl cerea cuvântul că nu va destăinui niciodată excesele de zel, aşa le numea el, la care întâmplarea îl făcuse să fie martor.

— Nu-i pomeni nimic despre ele prietenului nostru din străinătate, decât dacă stăruie serios să-i cunoască pe tinerii noştri nebuni. Ce le pasă lor dacă statul va fi doborât? Ei vor fi cardinali şi se vor refugia la Roma. Iar noi, în castelele noastre, vom fi măcelăriţi de ţărani.

Nota secretă pe care marchizul o redacta după cuprinzătorul proces-verbal de douăzeci şi şase de pagini, scris de Julien, fu gata abia pe la cinci fără un sfert.

— Sunt obosit de moarte, spuse marchizul, şi asta se vede bine din nota care, spre sfârşit, e lipsită de claritate; în viaţa mea n-am făcut un lucru de care să fiu atât de nemulţumit. Hai, dragul meu, adăugă el, du-te şi te odihneşte câteva ore şi, ca să nu te răpească cineva, am să te încui eu în camera dumitale.

A doua zi, marchizul îl conduse pe Julien la un castel singuratic, destul de departe de Paris. Acolo se aflau nişte gazde ciudate, pe care Julien îl socoti preoţi. I se dădu un paşaport cu un nume fals, dar având trecută, în sfârşit,

adevărata ţintă a călătoriei, pe care el se prefăcea că n-o ştie. Apoi se urcă singur într-o caleaşca.

Marchizul avea toată încrederea în memoria lui Julien; îl pusese să spună de mai multe ori, pe de rost, nota secretă; dar se temea să nu fie prins pe drum.

— Caută mai ales să pari un înfumurat care se plimbă ca să-şi omoare timpul, îl sfătui el prietenos când ieşeau din salon. În adunarea noastră de aseară poate că se aflau mai mulţi trădători.

Călătoria fu scurtă şi tristă. De îndată ce Julien se despărţi de marchiz, uită şi nota secretă şi misiunea sa, ca să nu se mai gândească decât la dispreţul Mathildei.

Într-un sat, la câteva leghe de Metz, căpitanul poştei îi spuse că nu mai sunt cai. Erau orele zece seara; Julien, foarte supărat, ceru să cineze. În timp ce se plimba pe dinaintea porţii, pe nesimţite, ca din întâmplare, trecu în curtea grajdurilor. Nu se afla acolo niciun cal.

„Înfăţişarea omului acestuia era, totuşi, ciudată, îşi spunea Julien; privirea lui grosolană mă iscodea."

Începuse, după cum se vede, să nu mai creadă chiar în tot ce i se spunea. Se gândea s-o şteargă după cină şi, ca să afle câte ceva despre locurile acelea, ieşi din odaie şi se duse să se încălzească la vatra din bucătărie. Care nu-i fu bucuria dând acolo peste signor Geronimo, vestitul cântăreţ!

Înfundat într-un jilţ, lângă vatră, napolitanul ofta cu glas tare şi vorbea el singur mai mult decât cei douăzeci de ţărani germani care îl înconjurau buimăciţi.

— Oamenii ăştia mă ruinează, îi strigă el lui Julien. Am făgăduit să cânt mâine la Mayenta. Şapte prinţi de coroană au dat fuga să mă asculte. Dar hai să luăm aer, adăugă el cu un gest semnificativ. După ce făcură vreo sută de paşi, când era cu neputinţă să-i mai audă cineva: Ştii ce se-ntâmplă aici? întrebă Geronimo; căpitanul de poştă e un pungaş. Pe când mă plimbam, i-am dat câţiva gologani unui ştrengar care mi-a spus tot. Într-un grajd, la celălalt capăt al satului, se află o duzină de cai. Vor să întârzie vreun curier.

— Adevărat? făcu Julien cu un aer nevinovat.

Dar totul nu era să descopere înşelătoria, ci să plece; şi tocmai asta Geronimo şi prietenul său nu izbutiră.

— Să aşteptăm până se luminează, spuse în cele din urmă cântăreţul. Cei de-aici n-au încredere-n noi. Poate că-mi poartă sâmbetele mie sau dumitale. Mâine dimineaţă, comandăm o masă bună; în timpul când ne-o

prepară, ieşim să ne plimbăm, ne strecurăm, închiriem cai şi ajungem la poşta următoare.

— Dar bagajele dumitale? întrebă Julien, care se gândea că poate chiar Geronimo fusese trimis să-i stea în cale.

Fură nevoiţi să cineze şi să se culce. Julien îşi făcea abia primul somn, când îl treziră pe neaşteptate vocile a doi oameni care vorbeau în odaie, fără să pară prea stânjeniţi.

Îl recunoscu pe căpitanul de poştă, care ţinea în mână un felinar orb. Lumina era îndreptată spre cufărul caleştii, adus în cameră la porunca lui Julien. Lângă căpitanul de poştă se afla un om care scotocea liniştit în cufărul deschis. Julien nu-i vedea desluşit decât mânecile hainei, negre şi foarte strimte.

„E o sutană", îşi spuse el şi apucă încetişor pistolul de sub pernă.

— Să nu vă temeţi că are să se trezească, părinte, spunea căpitanul de poştă. Li s-a dat să bea din vinul preparat chiar de dumneavoastră.

— Nu găsesc nici urmă de hârtii, răspunse preotul. Multă rufărie, parfumuri, pomezi, fleacuri; e un tânăr care se ţine la modă şi nu se gândeşte decât la plăcerile lui. Trimisul trebuie să fie mai degrabă celălalt, care se preface că vorbeşte cu accent italienesc.

Cei doi se apropiară de Julien ca să-i scotocească prin buzunarele costumului de călătorie. El se simţea ispitit să-i ucidă ca pe nişte tâlhari. Urmările n-ar fi fost prea de temut. Şi avea mare chef s-o facă…..Aş fi un dobitoc, îşi spuse el, mi-aş compromite misiunea." După ce-i scotoci buzunarele, preotul spuse:

— Ăsta nu e diplomat.

Apoi se depărtă şi bine făcu.

„Dacă mă atinge, în pat, e vai de el! îşi spunea Julien; s-ar putea prea bine să vină să mă înjunghie, şi asta n-aş răbda-o."

Preotul întoarse capul. Julien întredeschise pleoapele; care nu-i fu mirarea când îl recunoscu pe părintele Castanède! într-adevăr, deşi cei doi ţinuseră să vorbească pe şoptite, lui i se păruse, de la bun început, că recunoaşte una din voci. Şi simţi o poftă nebună să stârpească de pe faţa pământului unul din cei mai mârşavi ticăloşi.

„Dar misiunea mea!" se gândi el.

Preotul şi acolitul lui părăsiră încăperea. Un sfert de ceas mai târziu, Julien se prefăcu că se trezeşte. Zbieră şi deşteptă toată casa.

— Sunt otrăvit! striga el, sufăr îngrozitor!

Căuta un motiv să alerge în ajutorul lui Geronimo. Îl găsi pe jumătate sufocat, din pricina laudanumului[170] turnat în vin.

Julien, temându-se de-o astfel de glumă, nu mâncase decât ciocolata adusă de la Paris. Dar nu izbuti să-l trezească pe Geronimo şi să-l hotărască să plece.

— Dacă mi s-ar da tot regatul Napolelui, spunea cântăreţul, şi tot n-aş renunţa acum la plăcerea de-a dormi.

— Dar cele şapte capete încoronate?

— Să aştepte.

Julien plecă singur şi ajunse fără alt incident la înaltul personaj. Îşi pierdu o dimineaţă întreagă cerând audienţă. Din fericire, pe la patru, ducele avu chef de plimbare. Julien îl văzu plecând pe jos şi nu şovăi se să apropie de el şi să-i ceară de pomană. Ajuns la doi paşi de înaltul personaj, scoase ceasul marchizului de La Mole şi-l arătă, într-un fel oarecum nefiresc.

— *Urmează-mă de departe*, i se spuse fără să fie privit.

La un sfert de leghe mai încolo, ducele intră pe neaşteptate într-un mic *Cafe-Hauss*[171]. Şi într-una din odăiţele hanului acestuia de ultima mână, avu Julien onoarea să-i spună pe de rost ducelui cele patru pagini. Iar când termină, i se spuse:

— *Începe iar şi vorbeşte mai rar.*

Prinţul luă note.

— *Mergi pe jos la staţia de poştă vecină. Lasă-ţi acolo bagajele şi caleaşca. Du-te la Strasbourg cum vei putea, şi pe ziua de douăzeci şi două* (erau în zece ale lunii), *la ora douăsprezece şi jumătate, să fii tot aici, în acest Cate-Hauss. Nu pleca decât peste o jumătate de oră. Tăcere!*

Acestea fură singurele cuvinte pe care le auzi Julien. Dar ele erau de ajuns ca să-l umple de cea mai adâncă admiraţie. „Aşadar, iată cum se discută lucrurile, gândi el; ce-ar spune acest mare om de stat dacă ar auzi trăncăneala pătimaşă de acum trei zile?”

Lui Julien îl trebuiră două zile ca să ajungă la Strasbourg. I se părea că n-are nimic de făcut acolo, aşa că porni pe un drum foarte ocolit. „Dacă diavolul de părinte Castanède m-a recunoscut, n-o să-mi piardă uşor urma… Ce s-ar mai bucura să-şi râdă de mine şi să mă împiedice să-mi îndeplinesc misiunea!”

Părintele Castanède, şeful poliţiei congregaţiei de pe toată graniţa de nord, din fericire, nu-l recunoscuse. Iar iezuiţii din Strasbourg, deşi foarte

zeloşi, nici nu se gândiră măcar să-i dea vreo atenţie lui Julien, care, cu decoraţia la redingota albastră, părea un tânăr militar foarte înfumurat.

CAPITOLUL XXIV
Strasbourg

Fascinaţie! tu ai toată energia
iubirii şi toată puterea cu care ea
ştie să pună la încercare nenorocirea.
Numai plăcerile ei vrăjite, dulcile
ei încântări trec dincolo de sfera ta.
Nu puteam să spun, când o priveam
dormind: e toată a mea, cu frumuseţea
ei îngerească şi cu dulcile ei slăbiciuni!
Iat-o în stăpânirea mea, aşa cum
cerul, în marea lui milă, a zămislit-o
întru încântarea unei inimi de bărbat.
Odă de SCHILLER

Silit să petreacă o săptămână la Strasbourg, Julien căută să-şi umple timpul meditând la gloria militară şi la devotamentul faţă de patrie. Să fi fost oare îndrăgostit? Nici el nu ştia, ci doar o găsea în sufletu-i chinuit pe Mathilde, stăpână atotputernică a fericirii şi a imaginaţiei sale. Avea nevoie de întreaga tărie a caracterului ca să nu se afunde în deznădejde. Îi era cu neputinţă să se gândească la ceva, dacă n-avea vreo legătură oarecare cu domnişoara de La Mole. Ambiţia, simplele succese ale vanităţii îl făceau odinioară să uite de simţămintele pe care doamna de Rênal i le stârnise. Mathilde absorbise totul, o găsea pretutindeni, în viitor.

Iar viitorul acesta, oricum l-ar fi privit Julien, îl vedea sortit insuccesului. El, pe care la Verrières l-am văzut plin de-atâta îngâmfare, atât de orgolios, căzuse într-un exces de modestie ridicolă.

Cu trei zile mai înainte, l-ar fi ucis bucuros pe părintele Castanède; acum, la Strasbourg, dacă un copil s-ar fi luat la harţă cu el, i-ar fi dat dreptate copilului. Gândindu-se iar la adversarii, la duşmanii întâlniţi în viaţă, găsea acum că el, Julien, fusese cel vinovat.

Şi asta, fiindcă acum avea ca duşman necruţător imaginaţia lui puternică, folosită odinioară, fără încetare, doar ca să-i arate în viitor succese atât de

strălucite.

Singurătatea deplină a vieţii de călător spori şi mai mult puterea acestei triste imaginaţii. Ce comoară i-ar fi fost un prieten! „Dar, îşi spunea Julien, există oare pe lume vreo inimă care să bată pentru mine? Şi chiar dacă aş avea un prieten, onoarea mi-ar porunci oare să păstrez o veşnică tăcere?”

Trist, se plimba călare în jurul orăşelului Kehl, un burg de pe malul Rinului, imortalizat de Desaix[172] şi Gouvion Saint-Cyr[173]. Un ţăran german îl arăta pâraiele, drumurile, insuliţele Rinului, cărora curajul acestor doi generali le-a adus faimă. Julien ţinea frâul cu mâna stângă, iar cu dreapta desfăcea minunata hartă care împodobeşte Memoriile mareşalului de Saint-Cyr. Un strigăt de bucurie îl făcu să-şi ridice privirea.

În faţa lui se afla prinţul Korasoff, prietenul din Londra, care îl dezvăluise, cu câteva luni mai înainte, primele reguli ale înaltei înfumurări. Credincios acestei mari arte, Korasoff, sosit în ajun la Strasbourg şi abia de o oră la Kehl, Korasoff, care în viaţa lui nu citise un rând despre asediul din 1796, începu să-i explice totul lui Julien. Ţăranul german îl privea mirat; căci ştia franţuzeşte atâta cât să-şi dea seama de greşelile boacăne pe care le făcea prinţul. Julien însă avea cu totul alte păreri decât ţăranul se uita cu uimire la frumosul prinţ, admira graţia cu care călărea.

„Fericită fire! îşi spunea el. Ce bine îl vin pantalonii, cu câtă eleganţă e tuns! Vai! dacă aş fi fost şi eu ca el, poate că, după ce m-ar fi iubit trei zile, domnişoarei de La Mole nu i s-ar fi făcut silă de mine.”

Când prinţul isprăvi tot ce avea de spus cu privire la asediul de la Kehl, îl zise:

— Arăţi de parcă ai fi un schimnic; exagerezi principiul seriozităţii pe care ţi l-am expus la Londra. Mâhnirea nu poate fi de bun-gust; trebuie numai să pari plictisit. Dacă eşti trist, înseamnă că-ţi lipseşte ceva, că nu ţi-a reuşit ceva. *Asta înseamnă să te arăţi inferior.* Dacă eşti plictisit, dimpotrivă, înseamnă că este inferior ceea ce a încercat zadarnic să-ţi placă. Dă-ţi seama odată, dragul meu, cât de gravă e greşeala!

Julien îl aruncă nişte bani ţăranului, care îl asculta cu gura căscată.

— Bine, spuse prinţul, ai arătat graţie şi un nobil dispreţ! Foarte bine! Şi-şi porni calul la galop.

Julien îl urmă, cuprins de o admiraţie prostească.

„Ah! Dacă aş fi fost şi eu aşa, ea nu l-ar fi preferat pe Croisenois!” Cu cât îl supărau mai mult caraghioslâcurile prinţului, cu atât se dispreţuia mai

vârtos că nu i le admiră si se socotea nefericit că nu-i si el în stare de aşa ceva.

Dezgustul de sine însuşi nu poate merge mai departe.

Prinţul, găsindu-l cu adevărat trist, îi spuse pe când reintrau în Strasbourg:

— Ascultă, dragul meu, ţi-ai prăpădit cumva banii, sau eşti îndrăgostit de vreo fetişcană de la teatru?

Glumele acestea despre dragoste îl umeziră ochii lui Julien „De ce nu i-aş cere sfatul tânărului acestuia atât de îndatoritor?" se întrebă el deodată.

— Ei bine, dragul meu, îi spuse el prinţului, mă întâlneşti la Strasbourg foarte îndrăgostit şi chiar părăsit.

O femeie încântătoare, dintr-un oraş vecin, m-a părăsit după trei zile de dragoste, şi schimbarea aceasta mă ucide.

Îi zugrăvi apoi prinţului, sub nume de împrumut, faptele şi firea Mathildei.

— Opreşte-te, îi spuse Korasoff; ca să capeţi încredere în medicul dumitale, am să-ţi termin eu însumi spovedania. Soţul acestei tinere femei are o avere uriaşă, sau ea mai degrabă, ea face parte din cea mai aleasă nobilime. Trebuie să fie neapărat mândră de ceva.

Julien făcu un semn, cu capul. Nu mai avea curaj să vorbească.

— Foarte bine, spuse prinţul, iată trei leacuri destul de amare, pe care ai să le iei imediat:

1. S-o vezi în fiecare zi pe doamna… cum o cheamă?

— Doamna Dubois.

— Ce nume! făcu prinţul izbucnind în râs; dar, iartă-mă, pentru dumneata e sublim. Trebuie s-o vezi în fiecare zi pe doamna Dubois; şi, mai ales, nu te arăta în ochii ei nici rece şi nici supărat; aminteşte-ţi marele principiu al veacului nostru: fii întocmai pe dos de cum se aşteaptă din partea dumitale. Arată-te exact cum erai cu o săptămână înainte de a te onora cu farmecele ei.

— Ah! Atunci eram liniştit, oftă Julien cu disperare. Credeam că mi-e milă de ea…

— Fluturele îşi arde aripile la luminare, urmă prinţul; comparaţia asta e veche de când lumea.

1. O vei vedea în fiecare zi.

2. Vei face curte unei femei din preajma ei, dar fără să pari prea îndrăgostit, înţelegi? N-am să-ţi ascund că rolul dumitale e greu; vei juca

teatru şi, dacă se va bănui că faci acest lucru, eşti pierdut.

— Ea e atât de vioaie, iar eu atât de puţin! Sunt pierdut, spuse Julien trist.

— Ba nu; eşti doar mai îndrăgostit decât te credeam. Doamna Dubois este preocupată numai de propria ei persoană, ca toate femeile cărora cerul le-a dăruit prea multă noblețe sau prea mulţi bani. Femeia aceasta se priveşte numai pe sine însăşi, în loc să se uite la dumneata şi, deci, nu te cunoaşte deloc. În cele două sau trei porniri de dragoste pe care şi le-a îngăduit, făcând un mare efort de imaginaţie, ea vedea în dumneata numai eroul visat şi nu ceea ce eşti în realitate… Dar, ce naiba, te învăţ abecedarul, dragă Sorel. Chiar atât de naiv să fii?… Nu zău! hai să intrăm în magazinul ăsta; uite o cravată neagră, foarte frumoasă; parcă ar fi de la John Anderson, de pe Burling-ton-street; fă-mi plăcerea s-o cumperi şi aruncă cât colo funia urâtă şi neagră pe care o porţi la gât.

Ia spune, urmă prinţul pe când ieşeau din cel mai elegant magazin de articole bărbăteşti din Strasbourg, în ce fel de lume se învârteşte doamna Dubois? Dumnezeule! Ce nume! Nu te supăra, dragul meu Sorel, e cu neputinţă să mă stăpânesc… Cui ai să-i faci curte?

— Unei mironosiţe desăvârşite, fiica unui negustor de ciorapi, putred de bogat. Are ochii cei mai frumoşi din lume şi îmi plac nespus de mult; nici vorbă că stă pe treapta cea mai de sus a societăţii din partea locului; dar, în mijlocul tuturor măreţiilor, ea roşeşte şi-şi pierde cumpătul de cum pomeneşte cineva despre negoţ sau despre dughene. Şi, din nefericire, tatăl ei a fost unul dintre cei mai mari negustori din Strasbourg.

— Aşadar, râse prinţul, dacă pomeneşti cuvântul *industrie*, poţi fi sigur că frumoasa se gândeşte la ea şi nu la dumneata. Trăsătura aceasta ridicolă e picată din ceruri şi foarte utilă, căci te va împiedica să faci cea mai mică nebunie în preajma ochilor ei frumoşi. Succesul îţi e asigurat.

Julien se gândea la doamna mareşal de Fervaques, care venea adesea în palatul La Mole. Doamna mareşal era o străină frumoasă, care se măritase cu mareşalul înainte cu un an ca el să moară. Întreaga ei viaţă părea că n-are alt scop decât să facă să se uite că era fiica unui *industriaş*; iar ca să fie socotită cineva la Paris, devenise un fel de pildă de virtute.

Julien îl admira sincer pe prinţ: ce n-ar fi dat să aibă şi el apucăturile ridicole ale lui Korasoff! Discuţiile lor se prelungiră la nesfârşit; Korasoff era încântat: niciodată un francez nu-l ascultase atâta vreme. „Aşadar, am ajuns, în sfârşit, să mă fac ascultat, dându-le lecţii maeştrilor mei!” îşi spunea prinţul fericit.

— Va să zică ne-am înţeles, îl repeta el pentru a zecea oară lui Julien; nu arăta nici urmă de pasiune când îl vei vorbi tinerei frumuseţi, fiică a negustorului de ciorapi din Strasbourg, în prezenţa doamnei Dubois. Şi, dimpotrivă, pasiune înflăcărată, atunci când îl scrii. Să citească o scrisoare de dragoste plină de simţire e cea mai mare plăcere pentru o mironosiţă; căci asta înseamnă o clipă de răgaz. Atunci nu mai joacă teatru şi îndrăzneşte să-şi asculte inima; deci, câte două scrisori pe zi.

— Asta niciodată! spuse Julien descurajat; mai curând m-aş lăsa pisat într-o piuă decât să compun trei fraze; sunt un cadavru, dragul meu, nu spera nimic de la mine. Lasă-mă să mor la marginea drumului.

— Dar cine îţi spune să ticluieşti fraze? Am în besacteaua mea şase tomuri cu scrisori de dragoste, în manuscris. Sunt scrisori pentru toate felurile de femei, am şi pentru cele mai virtuoase. Oare Kalisky nu i-a făcut curte la Richemond-la-Terasse, ştii, lângă Londra, celei mai frumoase *quakere*[174] din Anglia?

La două noaptea, când îşi părăsi prietenul, Julien se simţea mai puţin nefericit.

A doua zi, prinţul chemă un copist şi, peste două zile, Julien căpătă cincizeci şi trei de scrisori de dragoste, numerotate cu grijă, hărăzite virtuţii celei mai sublime şi mai triste.

— Nu sunt cincizeci şi patru, îi spuse prinţul, pentru că bietul Kalisky a fost izgonit; dar ce-ţi pasă de ce-o să înduri de la fiica unui negustor de ciorapi, de vreme ce vrei să cucereşti doar inima doamnei Dubois?

În fiecare zi, se plimbau călare; prinţul era nebun după Julien. Nemaiştiind cum să-i dovedească prietenia lui neaşteptată, îl oferi până la urmă mâna uneia dintre verişoarele lui, o moştenitoare bogată din Moscova.

— Şi, o dată însurat, adăugă el, influenţa pe care o am eu şi decoraţia pe care o porţi dumneata te vor face colonel în doi ani.

— Dar decoraţia nu mi-a dat-o Napoleon, aşa cum s-ar cere.

— Ce-are a face? răspunse prinţul. N-a născocit-o el? Şi astăzi e tot cea mai de preţ din Europa.

Julien era cât pe ce să primească; dar datoria îl poruncea să se ducă la înaltul personaj; despărţindu-se de Korasoff, îl făgădui să-i scrie. Primi răspunsul la nota secretă pe care o adusese şi porni în goană spre Paris; dar de îndată ce rămase singur două zile la rând, gândul de a părăsi Franţa şi pe Mathilde i se păru un chin mai groaznic decât moartea. „N-am să mă însor

cu milioanele pe care mi le oferă Korasoff, îşi spuse el, dar am să-i urmez sfaturile.”

„La urma urmei, se pricepe în arta de a seduce. Nu se gândeşte decât la asta, de peste cincisprezece ani, căci acum are treizeci. Nu se poate spune că-i lipsit de inteligenţă; e rafinat şi viclean; entuziasmul şi poezia nu se potrivesc cu firea lui; e ca un procuror; ăsta-i încă un motiv ca să nu se înşele. Trebuie, şi-i voi face curte doamnei de Fervaques. Poate că ea mă va plictisi puţin, dar îl voi privi ochii frumoşi, care seamănă atât de bine cu cei care m-au iubit cel mai mult pe lume. Doamna de Fervaques e străină; voi avea deci de studiat un caracter necunoscut.

Sunt nebun, mă pierd, trebuie să urmez sfaturile unui prieten şi să nu mă mai încred în mine însumi.

CAPITOLUL XXV
Slujitoarea virtuţii

Dar dacă gust din plăcerea asta
cu atâta prudenţă şi luare-aminte,
ea nu va mai fi o plăcere pentru
mine.
LOPE DE VEGA

Abia întors la Paris, de cum ieşi din cabinetul marchizului de La Mole, care păru tulburat de ştirile primite, eroul nostru dădu fuga la contele Altamira. Pe lângă avantajul de-a fi fost condamnat la moarte, străinul acesta frumos întrunea în firea lui cucernicia şi seriozitatea; meritele contelui şi, mai presus de orice, obârşia lui nobilă îi erau cu totul pe plac doamnei de Fervaques, şi de aceea se vedeau deseori.

Julien îl mărturisi cu gravitate că e foarte îndrăgostit de ea.

— Doamna de Fervaques personifică virtutea cea mai pură şi mai înaltă, deşi e puţin cam iezuită şi cam teatrală, îi răspunse contele. Sunt unele zile când îl înţeleg fiecare cuvânt pe care îl rosteşte, dar nu-i înţeleg fraza întreagă. De multe ori, mă face să cred că nu ştiu franţuzeşte atât de bine pe cât se spune. Prietenia ei va face să se vorbească despre dumneata şi îţi va da o oarecare greutate în lume. Dar hai la Bustos, spuse contele Altamira, care era o minte ordonată; el i-a făcut curte doamnei mareşal.

Don Diego Bustos îl lăsă multă vreme să-i explice cum stau lucrurile, fără să scoată o vorbă, ca un avocat când dă consultaţii. Avea un cap mare, de călugăr, cu mustăţi negre şi era de o seriozitate fără seamăn; altminteri, don Diego era un bun *carbonaro*.

— Înţeleg, îi spuse el în cele din urmă lui Julien. Dar o mai fi avut sau nu amanţi doamna mareşal? Ai oare sorţi de izbândă? Iată întrebarea. În ceea ce mă priveşte, eu pot să-ţi spun că am dat greş. Acum, când mi-a trecut supărarea, judec aşa: deseori, ea se supăra din senin şi, după cum am să vă povestesc, nu iartă deloc uşor. Mie nu mi se pare că ar avea firea aceea nestăvilită care e caracteristică geniilor şi care face ca toate faptele lor să

pară pline de pasiune. Dimpotrivă, socot că îşi datorează rara frumuseţe şi culorile proaspete din obraji felului de-a fi al olandezilor, calmi si liniştiţi.

Pe Julien îl scoteau din sărite încetineala si calmul de neclintit al spaniolului; din când în când, fără voia lui, mormăia câte o frântură de cuvânt.

— Vrei să mă asculţi? îl întrebă grav don Diego Bustos.

— Iertaţi *furia francese*; sunt numai urechi, spuse Julien.

— Doamna mareşal de Fervaques este, deci, foarte înclinată spre ură; ea urmăreşte fără milă oameni pe care nu i-a văzut niciodată, avocaţi, bieţi scriitoraşi care au compus cântece, ca de pildă Collé[175], ştiţi?

Sunt ţicnit, socot,
Mi-e dragă Marote etc.

Şi Julien trebui să îndure întregul cântec. Spaniolului îl plăcea să cânte franţuzeşte.

Niciodată cântecul acesta minunat n-a fost ascultat cu mai multă nerăbdare. Când se sfârşi, don Diego Bustos spuse:

— Doamna mareşal a făcut să fie dat afară din slujbă autorul cântecului:

Într-o zi, la cârciumă, iubirea…

Julien se cutremură la gândul că se va porni să i-l cânte. Bustos se mulţumi doar să-l analizeze. Într-adevăr, era nelegiuit şi cam necuviincios.

— Când doamna mareşal s-a mâniat împotriva cântecului acestuia, spuse don Diego, i-am atras atenţia că o femeie de rangul ei n-ar trebui să citească toate prostiile câte se publică. Oricâte progrese ar face credinţa şi seriozitatea, în Franţa va exista întotdeauna o literatură de cabaret. Când doamna de Fervaques a făcut să i se la autorului, un biet pârlit, plătit cu jumătate de leafă, postul de o mie opt sute de franci anual, i-am spus: „Luaţi seama, aţi lovit cu armele dumneavoastră un ins care făcea rime şi el vă poate răspunde cu armele lui: va scrie un cântec despre virtute. Saloanele poleite vor fi de partea dumneavoastră dar oamenii care iubesc râsul îl vor repeta cuvintele înţepătoare.” Şi ştiţi, domnule, ce mi-a răspuns doamna mareşal? „Pentru sfânta cauză a crucii, Parisul m-ar putea vedea îndurând martiriul; ar fi un spectacol nou în Franţa. Poporul ar învăţa să respecte

meritul. Ar fi cea mai frumoasă zi din viaţa mea.” Şi niciodată n-a avut ochi mai frumoşi decât atunci.

— Sunt minunaţi, recunoscu Julien.

— Văd că sunteţi îndrăgostit… Aşadar, urmă grav don Diego Bustos, ea n-are firea pătimaşă care împinge la răzbunare. Şi dacă, totuşi, îl place să le facă rău oamenilor e fiindcă se simte nefericită. Îi bănuiesc o *nefericire lăuntrică*. N-o fi oare o mironosiţă plictisită de meseria ei? Spaniolul îl privi în tăcere, un timp. Asta e toată problema, şi de-aici ai putea să tragi oarecare nădejde, adăugă el cu gravitate. M-am gândit şi eu mult la ea, vreme de doi ani, cât i-am fost slugă preaplecată. Tot viitorul dumitale, domnule îndrăgostit, depinde de această mare problemă: e oare o mironosiţă plictisită de meseria ei şi care e rea pentru că e nefericită?

— Sau e cumva numai ceea ce ţi-am mai spus de zeci de ori: adică doar vanitate franţuzească? vorbi Altamira, ieşind în sfârşit, din muţenia lui adâncă. Gândul la tatăl ei, vestitul negustor de pânzeturi, nenoroceşte firea asta mohorâtă şi searbădă de felul ei. Pentru ea, n-ar mai putea exista decât o singură fericire: să locuiască la Toledo şi să fie chinuită de un duhovnic care, zi de zi, să-i arate iadul cu toate porţile deschise.

Pe când Julien ieşea, don Diego îi spuse din ce în ce mai grav:

— Aflu de la Altamira că sunteţi de-ai noştri. Într-o bună zi, ne veţi ajuta să ne recucerim libertatea, de aceea am de gând să vă dau şi eu o mână de ajutor în această mică distracţie. E bine să cunoaşteţi stilul doamnei mareşal; iată patru scrisori, scrise de mâna ei.

— Am să le copiez şi am să vi le dau înapoi, se bucură Julien.

— Şi niciodată, nimeni nu va afla un cuvânt din tot ce am vorbit împreună?

— Niciodată, pe onoarea mea! exclamă Julien.

— Atunci, Dumnezeu să vă ajute! adăugă spaniolul, şi-i conduse tăcut, până la scară, pe Altamira şi pe Julien.

Scena aceasta îl mai înveseli puţin pe eroul nostru; aproape că-i venea să zâmbească. „Aşadar, iată-l pe evlaviosul Altamira, ajutându-mă într-o încercare de adulter”, îşi spunea el.

Tot timpul cât durase grava convorbire cu don Diego Bustos, Julien fusese atent la bătăile orologiului palatului Aligre.

Se apropia ora cinei şi avea s-o revadă pe Mathilde! întors acasă, se îmbrăcă cu multă grijă.

„Iată prima prostie, îşi spuse Julien pe când cobora scara; trebuie să nu mă abat cu niciun chip de la reţeta prinţului.”

Se urcă iar în cameră şi-şi puse un costum de călătorie, cât se poate mai simplu.

„Acum, gândi el, să iau seama la priviri.” Era abia ora cinci şi jumătate şi cina se servea la şase. Îl veni ideea să coboare în salonul pe care îl găsi pustiu. La vederea canapelei albastre, ochii i se umplură de lacrimi; curând, obrajii începură să-i ardă. „Trebuie să termin cu sensibilitatea asta prostească, îşi spuse el mânios; mă va da de gol.” Luă un ziar, ca să facă ceva, şi trecu de trei sau de patru ori din salon în grădină.

Dar nu îndrăzni să-şi ridice privirea până la fereastra domnişoarei de La Mole decât tremurând şi ascunzându-se după trunchiul unui stejar uriaş. Fereastra era închisă;

Julien simţi că-i vine rău şi rămase multă vreme sprijinit de trunchiul stejarului; apoi, clătinându-se, porni să revadă scara grădinarului.

Veriga lanţului, ruptă odinioară de el în împrejurări, vai! atât de deosebite, nu fusese reparată. Într-un avânt nebunesc, Julien o duse la buze.

După ce rătăci, multă vreme din salon în grădină, Julien se simţi istovit; acest prim succes îl bucură. Privirile îmi vor fi stinse şi nu mă vor mai da de gol. Încetul cu încetul, sosiră şi ceilalţi în salon; dar, de câte ori se deschidea uşa, Julien simţea o neliniște ucigătoare în inimă.

Se aşezară la masă. În sfârşit, apăru şi domnişoara de La Mole, credincioasă obiceiului ei de-a se lăsa aşteptată. Când îl văzu pe Julien, se roşi ca focul; sosirea lui nu-i fusese anunţată. Urmând sfaturile prinţului Korasoff, Julien îl privea mâinile; tremurau. Grozav de tulburat el însuşi din pricina descoperirii acesteia, Julien avu norocul să nu pară decât ostenit.

Domnul de La Mole îl aduse laude. Peste o clipă, marchiza i se adresă şi ea, binevoitoare faţă de aerul lui obosit. Julien îşi spunea întruna: „Nu trebuie s-o privesc prea mult pe domnişoara de La Mole, dar nici nu trebuie să-i ocolesc privirea. Trebuie să par exact cum eram cu o săptămână înaintea nenorocirii…” Izbuti să facă destul de bine lucrul acesta şi rămase în salon. Atent, pentru prima oară, faţă de marchiză, îşi dădu toată silinţa să-i facă să vorbească pe cei adunaţi în preajma ei şi să menţină conversaţia însufleţită.

Politeţea îl fu răsplătită: pe la orele opt, se anunţă sosirea doamnei mareşal de Fervaques. Julien dispăru câtăva vreme şi se întoarse îmbrăcat cu cea mai mare îngrijire. Semnul acesta de respect îl făcu nespusă plăcere

doamnei de La Mole, care vru să-şi arate mulţumirea vorbindu-i doamnei de Fervaques despre călătoria lui Julien. Acesta se aşează lângă doamna mareşal, în aşa fel încât Mathilde să nu-i vadă faţa. Stând în felul acesta, după toate regulile artei, doamna de Fervaques deveni pentru el obiectul admiraţiei celei mai profunde, căci prima dintre cele cincizeci şi trei de scrisori primite în dar de la prinţul Korasoff începea printr-o tiradă asupra acestui simţământ.

Doamna mareşal spuse că se duce la Opera Buffa. Julien dădu şi el fuga acolo; şi-l întâlni pe cavalerul de Beauvoisis, care îl conduse într-o lojă a domnilor gentilomi din serviciul regelui, chiar lângă loja doamnei de Fervaques. Julien nu-şi mai lua ochii de la ea. „Trebuie să ţin un jurnal de asediu, îşi spuse când se întoarse acasă; altfel o să-mi uit atacurile." Se căzni să scrie două sau trei pagini asupra temei acesteia plicticoase şi izbuti, minune! să nu se gândească aproape deloc la domnişoara de La Mole.

Cât timp călătorise, Mathilde aproape că îl uitase. „La urma urmei, nu-i decât un om de rând, se gândea ea; numele lui îmi va aminti întotdeauna cea mai mare greşeală a vieţii mele. Trebuie să mă întorc, cu sufletul deschis, la vulgarele idei de cuminţenie şi de cinste; o femeie n-are decât de pierdut atunci când le uită." Şi se arătă dispusă, în sfârşit, să îngăduie încheierea tratativelor de căsătorie cu marchizul de Croisenois, pregătite de atâta vreme. Croisenois era nebun de bucurie; şi ar fi rămas uimit dacă i s-ar fi spus că simţământul acesta al Mathildei, care îl făcea să se mândrească atâta ascundea resemnarea.

Când îl revăzu pe Julien, toate ideile domnişoarei de La Mole se schimbară. „De fapt, el e soţul meu, îşi spuse ea; dacă mă întorc într-adevăr pe calea cuminţeniei, fireşte că numai cu el trebuie să mă mărit."

Se aştepta s-o plictisească cu insistenţele lui supărătoare şi cu vaietele lui de nefericire; îşi pregătea răspunsurile; căci, fără îndoială, după cină va încerca să-i vorbească. Dar, în loc să facă aşa, Julien rămăsese neclintit în salon şi nici nu se uitase măcar spre grădină. Dumnezeu ştie cu câtă cazнă! „E mai bine ca explicaţia să aibă loc chiar acum", gândise domnişoara de La Mole; şi ieşise singură în grădină. Dar Julien nu se ivi. Mathilde se plimbase pe lângă uşile de sticlă ale salonului; îl văzuse descriindu-i cu înflăcărare doamnei de Fervaques vechile castele în ruină care încununează colnicele de pe malurile Rinului şi le fac atât de frumoase. Julien începuse să se priceapă la născocirea frazelor sentimentale şi pitoreşti care, în unele saloane, sunt numite *spirituale*.

Prinţul Korasoff ar fi fost tare mândru dacă s-ar fi aflat la Paris: serata aceasta era exact cum o prevăzuse el.

Şi ar fi aprobat şi purtarea lui Julien din zilele următoare.

O intrigă a membrilor guvernământului ocult avea să prilejeluiască înmânarea câtorva cordoane albastre: doamna mareşal de Fervaques dorea ca un unchi al ei să fie făcut cavaler al ordinului. Marchizul de La Mole avea aceeaşi pretenţie pentru socrul său; ei îşi reuniră eforturile, iar doamna mareşal veni aproape zilnic în palatul La Mole. De la ea află Julien că marchizul era pe cale să ajungă ministru: el oferea *Camarilei*[176] un plan foarte ingenios pentru nimicirea drepturilor constituţionale, fără tulburări, în decurs de trei ani.

Dacă domnul de La Mole ajungea ministru, Julien putea" nădăjdui să devină episcop; dar, în ochii lui, peste toate aceste interese importante se lăsase parcă un văl. Închipuirea lui nu le mai întrezărea decât foarte nedesluşit şi, ca să zicem aşa, foarte depărtate. Groaznica suferinţă a inimii, care îl preschimbase într-un maniac, îl făcea să-şi vadă întreaga viaţă legată numai de felul cum se purta cu domnişoara de La Mole. Socotea că, după vreo cinci sau şase ani de griji, va izbuti să se facă iar iubit.

Mintea lui, atât de calculată pe vremuri, ajunsese, după cum se vede, la nebunie deplină. Din toate însuşirile de odinioară, nu-i mai rămânea decât o oarecare dârzenie. Credincios în amănunte planului dictat de prinţul Korasoff, se aşeza în fiecare seară lângă jilţul doamnei de Fervaques, dar îi era cu neputinţă să găsească măcar un cuvânt de spus.

Efortul pe care şi-l impunea ca să pară lecuit în ochii Mathildei îl secătuia toate puterile sufletului şi rămânea lângă doamna mareşal ca o fiinţă abia-abia însufleţită; până şi ochii lui, aşa cum se întâmplă când te doboară cea mai cumplită durere trupească, îşi pierduseră orice urmă de strălucire.

Iar doamna de La Mole, al cărei fel de-a privi lumea era totdeauna o simplă imitaţie a părerilor soţului ei, care ar fi putut s-o facă ducesă, de câteva zile ridica în slăvi meritele lui Julien.

CAPITOLUL XXVI
Iubirea morală

There also was of course in Adeline
That calm patrician polish in the address,
Which ne'er can pass the equinoctial line
Of any thing which Nature, would express:
Just as a Mandarin finds nothing fine,
At least his manner suffers not to guess
That any thing he views can greatly please.[177]
DON JUAN, c. XIII, st.84

„Există un grăunte de nebunie în felul de-a vedea al întregii familii de La Mole, gândea doamna mareşal; sunt toţi vrăjiţi de preoţelul lor, care nu ştie decât să asculte, cu nişte ochi destul de frumoşi, ce-i drept!”

Julien, la rândul lui, găsea în purtarea doamnei mareşal o pildă aproape desăvârşită a *calmului patrician*, care vădeşte o politeţe exactă şi, mai ales, imposibilitatea oricărei emoţii vii. Spontaneitatea în mişcări, lipsa stăpânirii de sine ar fi scandalizat-o pe doamna de Fervaques aproape la fel mult ca lipsa de măreţie faţă de inferiori. Cel mai slab semn de sensibilitate i s-ar fi părut un soi de *beţie morală* de care trebuie să roşeşti şi care dăunează datoriei ce o are faţă de ea însăşi orice persoană suspusă. Cel mai plăcut lucru pentru doamna de Fervaques era să vorbească despre ultima vânătoare a regelui; iar cartea ei favorită era *Memoriile ducelui de Saint-Simon*, mai ales pentru partea genealogică.

Julien cunoştea locul care, după felul cum cădeau luminile, se potrivea cel mai bine genului de frumuseţe al doamnei de Fervaques. Se aşeza acolo înainte de sosirea ei, dar avea grijă să-şi întoarcă aşa fel scaunul, încât să n-o zărească pe Mathilde. Mirată de stăruinţa cu care se ferea de ea, domnişoara de La Mole părăsi într-o zi canapeaua albastră şi, luându-şi lucrul, veni să se aşeze la o măsuţă vecină cu jilţul doamnei mareşal. Pe sub borurile pălăriei doamnei de Fervaques, Julien o vedea destul de aproape.

Ochii ei, de care îi depindea soarta, mai întâi îl îngroziră, apoi îl siliră să iasă din muţenia lui obişnuită; vorbi, şi încă foarte bine.

I se adresa doamnei mareşal, dar singura lui ţintă era să-i tulbure inima Mathildei. Şi se înflăcăra într-atâta, încât doamna de Fervaques ajunse să nu mai înţeleagă ce-i spunea.

În ochii ei, acesta era un prim merit. Dacă lui Julien i-ar fi venit ideea să şi-l întregească prin câteva fraze din mistica germană, fraze de înaltă religiozitate şi de iezuitism, doamna mareşal l-ar fi socotit dintr-o dată printre oamenii aleşi, chemaţi să regenereze veacul.

„Fiindcă dovedeşte atâta lipsă de gust încât poate să-i vorbească o seară întreagă şi cu atâta înflăcărare doamnei de Fervaques, îşi spunea domnişoara de La Mole, n-am să-l mai ascult.” Şi toată seara aceea îşi ţinu cuvântul, deşi cu greu.

La miezul nopţii, când Mathilde luă sfeşnicul ca să-şi însoţească mama în camera ei, doamna de La Mole zăbovi pe scară, lăudându-l grozav pe Julien. Mathilde, de astă-dată, se supără de-a binelea; nu-şi mai găsi toată noaptea somnul. Un gând o linişti: „Cel pe care eu îl dispreţuiesc poate să pară un om ales în ochii doamnei mareşal”.

Iar Julien, pentru că nu stătuse cu mâinile în sân, era mai puţin nefericit; din întâmplare, dădu cu ochii de portofoliul din piele rusească, în care prinţul Korasoff închisese cele cincizeci şi trei de scrisori de dragoste, dăruite lui. Julien văzu o notă, în josul primei scrisori: *A se trimite numărul 1 la o săptămână după întâlnire.*

„Am întârziat! exclamă Julien, căci o văd de mai multă vreme pe doamna de Fervaques.” Şi începu imediat să copieze această primă scrisoare de dragoste; era un soi de predică plină de fraze despre virtute, ucigător de plictisitoare; Julien avu fericirea să adoarmă la pagina a doua.

Peste câteva ceasuri, zorii îl găsiră rezemat de masă. Unul din cele mai cumplite momente ale vieţii lui era acela când în fiecare dimineaţă, trezindu-se, îşi afla nefericirea, în ziua aceea însă, termină aproape râzând copia scrisorii. „Cum de e cu putinţă să fi existat vreun tânăr care să fie aşa!” îşi spunea el. Şi numără câteva fraze, de peste nouă rânduri fiecare. În josul originalului, zări o notă scrisă cu creionul:

Scrisoarea trebuie s-o duci personal: călare, cravată neagră, redingotă albastră. Îl dai scrisoarea portarului, cu un aer tare mâhnit; profundă melancolie în priviri. Dacă zăreşti vreo cameristă, şterge-ţi lacrimile, pe furiş. Adresează-i un cuvânt cameristei.

Toate acestea fură îndeplinite întocmai.

„Ceea ce fac e foarte îndrăzneţ, gândi Julien pe când ieşea din reşedinţa Fervaques; dar cu atât mai rău pentru Korasoff. Să îndrăzneşti să-i scrii unei virtuoase atât de vestite! O să-mi arate cel mai adânc dispreţ, iar lumea se va prăpădi de râs pe socoteala mea. De fapt, asta e singura comedie la care pot fi sensibil. Da, o să-mi facă plăcere să umplu de ocară fiinţa odioasă căreia îl spun eu. Dacă ar fi să-mi dau crezare, aş săvârşi orice crimă, numai ca să mă distrez."

De-o lună de zile, cea mai plăcută clipă din viaţa lui Julien era aceea când îşi ducea calul la grajd. Korasoff îl interzisese cu toată tăria să-şi privească, orice s-ar fi întâmplat, iubita care îl părăsise. Dar pasul calului, pe care ea îl cunoştea prea bine, şi felul cum Julien bătea cu cravaşa în uşa grajdului ca să cheme vreun rândaş o atrăgea uneori pe Mathilde îndărătul perdelei de la fereastră. Perdeaua de muselină era atât de subţire, încât Julien putea să vadă prin ea. Privind într-un anumit fel, pe sub borul pălăriei, zărea doar silueta Mathildei, fără să-i poată vedea şi ochii. „Prin urmare, îşi spunea el, nici ea nu mi-i poate vedea pe ai mei, aşa că nu ştie dacă o privesc sau nu."

Seara, doamna de Fervaques se purtă cu el ca şi cum n-ar fi primit disertaţia filosofică, mistică şi religioasă pe care, dimineaţa, i-o înmânase portarului cu atâta melancolie, în ajun, întâmplarea îl arătase lui Julien cum să fie elocvent; de aceea se aşeză în aşa fel încât să vadă ochii Mathildei. Ea, la rândul ei, de cum sosi doamna mareşal, se ridică de pe canapeaua albastră; asta însemna că-şi părăsea societatea. Domnul de Croisenois păru dezamăgit de noua ei toană; suferinţa lui vădită îl făcu pe Julien să uite ce era mai dureros în propria lui nenorocire.

Situaţia aceasta neaşteptată îl făcu să vorbească minunat; şi, cum amorul se strecoară chiar şi în inimile care slujesc drept templu celor mai înalte virtuţi, doamna mareşal îşi spuse pe când urca în trăsură ca să plece: „Marchiza de La Mole are dreptate, tânărul abate e foarte distins. Pesemne că, în primele zile, prezenţa mea l-a intimidat. De fapt, in casa asta tot ce întâlneşti e uşuratic; văd numai virtuţi sprijinite pe bătrâneţe şi care au avut mare nevoie de gheaţa anilor. Poate că tânărul a priceput deosebirea; şi scrie frumos; dar tare mă tem ca nu cumva cererea de a-l lumina cu sfaturile mele, cuprinsă în scrisoare, să nu fie la urma urmei, decât un sentiment de care nu-şi dă el seama.

Totuşi, câte convertiri n-au început aşa! Ceea ce mă face să trag nădejdi bune în privinţa acesteia e deosebirea dintre stilul lui si stilul tinerilor ale

căror scrisori am avut prilejul să le văd. E cu neputinţă să nu recunoşti duioşia evlaviei, o seriozitate adâncă şi multă convingere în scrisul acestui tânăr preot; s-ar putea să aibă blinda virtute a lui Massillon[178].”

CAPITOLUL XXVII
Cele mai înalte demnităţi bisericeşti

Servicii! talente! merit! haida-de!
să faci parte dintr-o clică oarecare!
TÉLÉMAQUE[179]

Astfel, ideea unui episcopat se contopea pentru prima oară cu imaginea lui Julien în mintea unei femei care, mai curând sau mai târziu, avea să împartă în Franţa cele mai alese demnităţi ale bisericii. Dar norocul acesta nu l-ar fi putut mişca deloc pe Julien; pentru moment, mintea nu i se putea înălţa la nimic altceva în afară de nefericirea lui actuală; iar nefericirea îl sporea din te miri ce; de pildă, vederea propriei lui odăi îl devenise de nesuferit. Seara, când intra acolo cu luminarea aprinsă, fiecare mobilă, fiecare podoabă cât de neînsemnată i se părea că prinde glas ca să-i vestească, acru, vreun amănunt al nefericirii.

„Astăzi trebuie să muncesc iar ca un ocnaş, îşi spuse intrând în odaie, cu o vioiciune pe care n-o mai avusese de multă vreme; să sperăm că a doua scrisoare va fi mai puţin plictisitoare decât prima.”

A doua scrisoare era însă şi mai plictisitoare. Ceea ce copia i se părea atât de absurd, încât ajunse să copieze, rând cu rând, fără să se mai gândească la sensul cuvintelor.

„E mai plină de fraze umflate chiar şi decât documentele oficiale ale tratatului de la Munster[180], pe care profesorul de diplomaţie mă punea să le copiez, la Londra”, îşi spuse el.

Abia atunci îşi aminti de scrisorile doamnei de Fervaques, ale căror originale uitase să le înapoieze gravului spaniol don Diego Bustos. Le căută; erau, într-adevăr, aproape la fel de încâlcite ca şi ale tânărului nobil rus. Nu se înţelegea nimic din cuprinsul lor. Voiau să spună tot şi să nu spună nimic. „Asta-i harfa eoliană a stilului, gândi Julien. În mijlocul celor mai înalte cugetări despre haos, despre moarte, despre veşnicie etc. nu văd altceva real decât o teamă grozavă de ridicol.”

Monologul, pe care l-am prescurtat acum, fu repetat vreme de două săptămâni în şir. Să adoarmă copiind un soi de comentariu al *Apocalipsului*, să ducă a doua zi, cu un aer melancolic, scrisoarea, să-şi îndrepte calul spre grajd cu speranţa că va zări rochia Mathildei, să lucreze, să meargă seara la operă, atunci când doamna de Fervaques nu venea în casa familiei de La Mole, aceasta era desfăşurarea monotonă a vieţii lui Julien. Care devenea mai interesantă când doamna de Fervaques o vizita pe marchiză; atunci, Julien putea să zărească ochii Mathildei pe sub borul pălăriei doamnei mareşal şi devenea vorbăreţ. Frazele lui pitoreşti şi sentimentale începeau să capete întorsături mai deosebite şi totodată mai elegante.

Îşi dădea perfect seama că ceea ce spunea i se părea absurd Mathildei, dar voia s-o uimească prin eleganţa felului de a rosti cuvintele. „Cu cât are să fie mai fals ceea ce spun, cu atât am să-i plac mai mult", gândea Julien; şi atunci, cu o îndrăzneală înspăimântătoare, exagera unele aspecte ale naturii. Observase destul de repede că, pentru a nu părea vulgar în ochii doamnei mareşal, trebuia mai ales să se ferească de ideile simple şi cu judecată. Şi o ţinea întruna aşa, sau îşi prescurta amplificările, după succesul sau după indiferenţa pe care le vedea în ochii celor două nobile doamne cărora trebuia să le placă.

În general viaţa îi era mai puţin hidoasă în zilele când nu făcea nimic.

„Ei, iată-mă transcriindu-l pe al cincisprezecelea din discursurile astea înfiorătoare, îşi spunea el într-o seară; primele paisprezece i-au fost înmânate cu toată grija portarului doamnei mareşal. Voi avea cinstea să-i umplu toate sertarele biroului. Şi totuşi, ea se poartă cu mine exact ca şi când nu i-aş scrie! Cum au să se sfârşească toate astea? Statornicia mea o s-o plictisească la fel de mult pe cât mă plictiseşte şi pe mine? Trebuie să recunosc că rusul, prietenul lui Korasoff, îndrăgostit de frumoasa *quakeră* din Richemond, a fost, la vremea lui, un om nemaipomenit; ceva mai plictisitor nici nu se poate închipui."

Ca toate fiinţele mediocre pe care întâmplarea le pune în faţa manevrelor unui mare general, Julien nu pricepea o iotă din atacul executat de tânărul rus asupra frumoasei englezoaice. Primele patruzeci de scrisori n-aveau alt rost decât s-o facă să-i ierte îndrăzneala de a-i scrie. Această fiinţă blândă, care poale că se plictisea nespus de mult, trebuia deprinsă cu obiceiul de-a primi scrisori poate ceva mai puţin serbede decât viaţa ei de toate zilele.

Într-o dimineaţă, i se înmână lui Julien o scrisoare; el recunoscu însemnele doamnei de Fervaques şi rupse pecetea cu o grabă care, cu câteva

zile înainte, i s-ar fi părut imposibilă; nu era decât o invitaţie la cină.

Julien căută înfrigurat instrucţiunile prinţului Korasoff. Din nefericire, tânărul rus ţinuse să fie uşuratic ca Dorat[181], acolo unde s-ar fi cuvenit să fie simplu şi desluşit; Julien nu putu să ghicească ce poziţie morală trebuia să adopte la cina doamnei mareşal.

Salonul era de o măreţie uluitoare, poleit ca galeria Dianei de la Tuileries, cu tablouri zugrăvite în ulei pe pereţi. Pe tablourile acestea se aflau, ici-colo, pete de culoare mai deschisă. Julien află mai târziu că unele subiecte i se păruseră cam necuviincioase gazdei, încât pusese să fie corectate tablourile. „Secol moral."“ gândi el.

În salon, văzu trei dintre personajele care fuseseră de faţă la redactarea notei secrete. Unul dintre ei, preasfinţitul episcop de ***, unchiul doamnei mareşal, avea foaia beneficiilor[182] şi, după cât se spunea, nu era în stare să refuze nimic nepoatei lui. „Ce pas uriaş am făcut, îşi spuse Julien zâmbind cu melancolie, şi cât de rece mă lasă! Iată-mă luând masa cu faimosul episcop de * * *.”

Cina fu mediocră, iar conversaţia de nesuferit. „Parcă ar fi tabla de materii a unei cărţi proaste, gândi Julien. Toate marile subiecte care frământă mintea omenească sunt discutate cu îndrăzneală. Dar dacă stai să asculţi trei minute, nu ştii ce-i mai de mirare: înfumurarea celui ce vorbeşte sau înfiorătoarea lui ignoranţă.”

Cititorul l-a uitat, fără doar şi poate, pe scriitoraşul numit Tanbeau, nepotul academicianului şi viitorul profesor, care, prin josnicele lui calomnii, părea menit să otrăvească salonul palatului La Mole.

Omuleţul ăsta îi dădu pentru prima oară lui Julien ideea că s-ar putea prea bine ca doamna de Fervaques, deşi nu răspundea la scrisorile lui, să privească cu bunăvoinţă sentimentul care le dicta. Sufletul negru al lui Tanbeau era zdrobit când se gândea la succesul lui Julien. „Dar cum, pe de altă parte, un om de merit, ca şi un neghiob, de altfel, nu poate fi în două locuri deodată, dacă Sorel devine amantul sublimei doamne mareşal, îşi spunea viitorul profesor, ea îl va găsi un locşor bun în ierarhia bisericească, iar eu aş scăpa de el din palatul La Mole.”

Părintele Pirard îl ţinu şi el lui Julien o nesfârşită predică asupra succeselor lui în casa de Fervaques. Predica cuprindea gelozia de sectă dintre austerul jansenist şi salonul iezuitic, reînnoitor şi monarhic, al virtuoasei doamne mareşal.

CAPITOLUL XXVIII
Manon Lescaut

Iar odată ce se convinsese de-a binelea de nerozia şi de măgăria stareţului, el o scotea la capăt de obicei destul de bine, spunând negru la ce era alb, şi alb la ce era negru.
LICHTEMBERG[183]

Instrucţiunile lui Korasoff recomandau cu toată tăria să nu contrazică niciodată în discuţii persoana căreia i se scria. Nu trebuia să iasă, sub niciun motiv, din rolul admiratorului celui mai extatic; scrisorile porneau totdeauna de la această presupunere.

Într-o seară, la operă, în loja doamnei de Fervaques, Julien ridica în slăvi baletul după *Manon Lescaut*. Singura pricină pentru care vorbea aşa era faptul că-l găsea cu totul lipsit de valoare.

Doamna mareşal spuse că baletul era cu mult mai prejos decât romanul abatelui Prevost.

„Cum oare! se gândi Julien mirat, dar şi amuzat, o fiinţă atât de virtuoasă laudă un roman!" Doamna de Fervaques îşi mărturisea, de două sau de trei ori pe săptămână, dispreţul cel mai deplin pentru scriitorii care, prin lucrările lor serbede, încearcă să corupă un tineret, vai! prea înclinat spre rătăcirile simţurilor.

— În genul acesta imoral şi primejdios, *Manon Lescaut*, după cât se spune, ocupă un loc de frunte, continuă doamna mareşal. Slăbiciunile şi spaimele binemeritate ale unui suflet cu adevărat păcătos sunt descrise în roman cu multă profunzime; asta nu l-a împiedicat, totuşi, pe Bonaparte al dumitale să spună la Sfânta Elena că *Manon Lescaut* e o carte scrisă pentru lachei.

Cuvintele acestea îl înviorară dintr-o dată pe Julien. „Cineva a vrut să mă piardă în faţa doamnei mareşal; i-a vorbit despre înflăcărarea mea pentru

Napoleon. Şi asta a supărat-o îndeajuns ca să se lase ispitită a mă face să-i simt supărarea.” Descoperirea îl înveseli pentru toată seara şi-l făcu să fie amuzant. Pe când îşi lua rămas bun de la doamna mareşal, în faţa operei, ea îi spuse:

— Nu uita, domnule, că nimeni nu trebuie să-l iubească pe Bonaparte atunci când mă iubeşte pe mine; poate, cel mult, să-l accepte ca pe o necesitate impusă de providenţă. De altfel, omul acesta n-avea sufletul destul de mlădios ca să guste operele de artă.

„*Când mă iubeşte pe mine*! îşi repeta Julien; cuvintele astea sau nu spun nimic, sau spun totul. Iată secretul limbajului care ne lipseşte nouă, bieţilor provinciali.” Şi se gândi multă vreme la doamna de Rênal, copiind o scrisoare nesfârşită către doamna mareşal.

— Cum se face, îi spuse ea a doua zi, afectând o nepăsare care lui i se păru prost jucată, cum se face că dumneata îmi vorbeşti despre *Londra* şi despre *Richemond* într-o scrisoare compusă ieri-seară, pe cât se pare, după ieşirea de la operă?

Julien se simţi încurcat; copiase rând cu rând scrisoarea, fără să se gândească la ce scria, şi se vede că uitase să înlocuiască Londra şi Richemond, aflate în original, prin Paris şi Saint-Cloud. Începu două sau trei fraze, dar nu izbuti să le ducă până la capăt; abia se stăpânea să nu râdă cu hohote. În cele din urmă, căutându-şi cuvintele, ajunse la această idee:

— Înflăcărat de gândurile cele mai sublime asupra celor mai adânci năzuinţe ale inimii omeneşti, sufletul meu, scriindu-vă, s-ar fi putut să aibă o clipă de rătăcire.

„Am impresionat-o, îşi spuse el, deci pot să-mi cruţ plictiseala din restul serii.” Şi părăsi în goană reşedinţa Fervaques. Seara, recitind originalul scrisorii din ajun, ajunse curând la pasajul fatal, în care tânărul rus vorbea despre Londra şi despre Richemond. Julien se miră văzând că scrisoarea era aproape drăgăstoasă.

Contrastul dintre uşurinţa aparentă a cuvintelor lui şi profunzimea sublimă, aproape apocaliptică, a scrisorilor trimise, îl înălţase în ochii doamnei mareşal. Ei îl plăcea, mai ales, lungimea frazelor; nici urmă de stilul acela săltăreţ, adus la modă de Voltaire, omul atât de imoral! Deşi eroul nostru făcea pe dracu în patru ca să alunge orice intenţie de bun-simţ din cuvintele lui, ele mai aveau încă o nuanţă antimonarhică şi ateistă care nu-i scăpa doamnei de Fervaques. Înconjurată de persoane morale din cap până-n picioare, dar care deseori n-aveau măcar o idee pe seară, doamna

mareşal era foarte sensibilă la tot ce semăna a noutate; dar, totodată, socotea de datoria ei să se simtă jignită de noutăţi. Defectul acesta ea îl numea: *a păstra pecetea nesăbuinţei secolului.*

Asemenea saloane, însă, nu e bine să le vizitezi decât atunci când ai ceva de cerut. Toată plictiseala vieţii serbede duse de Julien o împărtăşeşte, fără îndoială, şi cititorul. Călătoria noastră îşi are şi ea locurile ei pustii…

În tot timpul pe care episodul Fervaques îl răpea din viaţa lui Julien, domnişoara de La Mole trebui să se lupte cu sine, ca să nu se gândească la el. Dar sufletul îi era adânc zbuciumat: uneori se măgulea singură că-l. dispreţuieşte pe tânărul acesta atât de trist; dar, fără să vrea, frazele rostite de Julien o vrăjeau. Ceea ce o uimea mai ales era desăvârşita lui ipocrizie; Julien nu-i spunea doamnei mareşal nici măcar un cuvânt care să nu fi fost o minciună sau, măcar, o mârşavă falsificare a felului lui de a gândi, pe care Mathilde i-l cunoştea destul de bine, aproape în toate privinţele. Machiavelismul acesta o izbi. „Câtă profunzime! îşi spunea ea; câtă deosebire faţă de găgăuţii înfumuraţi sau de lichelele obişnuite, ca domnul Tanbeau, care vorbeşte mereu despre aceleaşi lucruri!”

Şi totuşi, Julien trăia clipe îngrozitoare. Îşi făcea apariţia zilnic în salonul doamnei Fervaques numai ca să-şi îndeplinească cea mai penibilă dintre îndatoriri. Cazna de a-şi juca rolul îl vlăguia sufletul. De multe ori, noaptea, când străbătea imensa curte a reşedinţei Fervaques, numai tăria firii lui şi raţiunea îl mai ajutau să-şi alunge într-o oarecare măsură deznădejdea.

„La seminar mi-am înfrânt disperarea, îşi spunea el; şi totuşi, ce perspective înfiorătoare mă aşteptau şi atunci! Fie că aş fi făcut sau nu carieră, şi într-un caz şi în altul mă vedeam silit să-mi petrec toată viaţa în cârdăşie strânsă cu tot ce e mai vrednic de dispreţ şi mai dezgustător pe lume. Iar în primăvara următoare, după nici unsprezece luni, eram poate cel mai fericit dintre tinerii de vârsta mea.”

De multe ori, însă, toate aceste frumoase raţionamente nu izbuteau să schimbe întrucâtva crunta realitate, în fiecare zi o vedea pe Mathilde, la prânz şi la cină. După numeroasele scrisori pe care i le dicta domnul de La Mole, ştia că ea se află în preajma căsătoriei cu domnul de Croisenois. Tânărul acesta frumuşel începuse chiar să vină de două ori pe zi în palatul La Mole; privirea geloasă a unui amant părăsit îl urmărea toate mişcările.

Dacă vedea că domnişoara de La Mole se purta frumos cu domnul de Croisenois, atunci când intra în camera lui Julien nu se putea împiedica de a-şi privi cu drag pistoalele.

„Ah! cât de înţelept aş fi dacă mi-aş rupe monograma de pe rufe şi m-aş duce în vreo pădure pustie, la câteva leghe de Paris, ca să pun capăt vieţii ăsteia ticăloase! Nefiind cunoscut de nimeni prin partea locului, vreo două săptămâni nimeni n-ar afla de moartea mea, iar după două săptămâni, cine s-ar mai gândi la mine!”

Ideea, nici vorbă, era foarte înţeleaptă. Dar a doua zi, era de ajuns doar braţul Mathildei, zărit între mâneca rochiei şi mănuşă, ca să-l cufunde pe tânărul nostru filosof în amintirile cele mai amare, amintiri care, totuşi, îl legau de viaţă. „Ei bine, îşi spunea el atunci, am să urmez până la capăt sfaturile rusului. Cum au să se sfârşească oare toate astea? Cât despre doamna mareşal, fără îndoială, după ce am să copiez a cincizeci şi treia scrisoare, n-am să-i mai scriu niciun rând. Iar Mathildei, aceste şase săptămâni în care am jucat o comedie atât de penibilă, sau nu-i vor clinti cu nimic mânia, sau îmi vor aduce o clipă de împăcare. Doamne! Aş muri de fericire atunci!” Şi nu putea să-şi ducă până la capăt gândul.

Când, după o lungă visare, izbutea iar să chibzuiască, îşi spunea „Voi dobândi, aşadar, o zi de fericire, după care vor începe iar asprimile ei născute, vai! din slaba mea putere de a-i plăcea, şi nu-mi va mai rămâne nicio scăpare, voi fi distrus, pierdut pentru vecie… Ce încredere pot să am în ea, când are o asemenea fire? De vină e doar faptul că n-am niciun merit. Mă voi purta fără eleganţă, voi vorbi greoi şi monoton. Doamne! De ce mi-e dat să fie eu?”

CAPITOLUL XXIX
Plictiseala

Să te jertfeşti patimilor pe care
le ai, fie! Dar să te jertfeşti unor
patimi pe care nu le ai! O, jalnic
secol al nouăsprezecelea.
GIRODET[184]

După ce, la început, citise fără nicio plăcere lungile scrisori ale lui Julien, doamna de Fervaques începu să se gândească la ele; dar un lucru o necăjea: „Ce păcat că domnul Sorel nu e preot cu adevărat! Atunci ar putea fi primit într-o oarecare intimitate; dar aşa, cu decoraţia şi cu îmbrăcămintea lui aproape civilă, te expui unor întrebări groaznice, şi ce să le răspunzi?” Mareşala nu-şi sfârşea gândul: „Vreo prietenă răuvoitoare şi-ar putea închipui, ba chiar ar putea împrăştia zvonul că e un văr sărac, rudă cu tata, vreun negustor, decorat de garda naţională”.

Până în clipa când îl văzuse pe Julien, cea mai mare plăcere a doamnei de Fervaques fusese să scrie cuvântul *mareşal* lângă numele ei. Mai apoi, o vanitate de parvenită, bolnăvicioasă şi care se simţea jignită de orice se împotrivi unui început de simpatie.

„Mi-ar fi atât de lesne să-l fac mare vicar în vreo dioceză de lângă Paris! îşi spunea doamna mareşal. Dar să te cheme numai domnul Sorel şi să mai fii şi un biet secretar al domnului de La Mole! Ce nenorocire!”

Pentru prima oară, fiinţa aceasta, care se temea de orice, era tulburată de un gând străin pretenţiilor ei de rang şi de superioritate socială. Bătrânul portar observă că, de câte ori îl aducea vreo scrisoare de la tânărul acela frumos şi atât de trist, era sigur că va vedea dispărând aerul distrat şi nemulţumit pe care doamna mareşal avea totdeauna obiceiul să-l ia când dădea cu ochii de vreunul din servitori.

Plictiseala faţă de o viaţă a cărei singură ambiţie era doar să impresioneze lumea, fără ca în fundul inimii să existe vreo plăcere adevărată pentru asemenea succese, devenise atât de apăsătoare de când se gândea la Julien,

încât, ca să nu-şi chinuiască toată ziua cameristele, era de ajuns ca doamna mareşal să fi petrecut în ajun măcar un ceas cu tânărul acela ciudat.

Faptul că el se bucura de trecere zădărnici efectul unor scrisori anonime, altminteri foarte bine ticluite. Degeaba micul Tanbeau le strecură domnilor de Luz, de Croisenois, de Caylus două-trei calomnii iscusite pe care domnii aceştia îşi făcură plăcerea să le răspândească, fără să cerceteze prea mult adevărul acuzaţiilor. Doamna mareşal, a cărei inteligenţă nu era făcută să poată ţine piept unor mijloace atât de josnice, îl povesti Mathildei îndoielile ei, şi cu asta se consolă.

Într-o zi, după ce întrebase de trei ori dacă nu-i sosise vreo scrisoare, doamna de Fervaques se hotărî pe neaşteptate să-i răspundă lui Julien. A fost o victorie a plictiselii. La a doua scrisoare, doamna mareşal aproape că se simţi îndemnată să se oprească, gândindu-se la necuviinţa de a scrie cu propria ei mână o adresă atât de vulgară: *Domnului Sorel, la domnul marchiz de La Mole.*

Seara, îi spuse lui Julien, cu glas poruncitor:

— Trebuie să-mi aduci nişte plicuri, cu adresa dumitale scrisă pe ele.

„Iată-mă ajuns amant-lacheu”, gândi Julien şi se înclină, făcându-şi plăcerea să-l imite pe Arsene, bătrânul lacheu al marchizului.

Chiar în aceeaşi seară îl aduse plicurile şi a doua zi, foarte devreme, primi o a treia scrisoare: Julien citi cinci sau şase rânduri de la început şi două sau trei de pe la sfârşit. Scrisoarea avea patru pagini scrise foarte mărunt.

Încetul cu încetul, doamna mareşal căpătă plăcutul obicei de a scrie în fiecare zi. Julien îl răspundea prin copii exacte ale scrisorilor ruseşti, şi iată marele folos al frazelor umflate: doamna de Fervaques nu se mira de puţina legătură dintre răspunsuri şi scrisorile ei.

Ce jignită i-ar fi fost trufia dacă micul Tanbeau, care se transformase în spion voluntar al acţiunilor lui Julien, i-ar fi spus că toate scrisorile ei, nedesfăcute, zăceau zvârlite la voia întâmplării, în sertarul lui Julien!

Într-o dimineaţă, portarul aduse în bibliotecă o scrisoare de-a doamnei mareşal; Mathilde, întâlnindu-l în drum, văzu plicul şi adresa scrisă de mâna lui Julien. Când portarul ieşi, ea intră în bibliotecă; plicul se mai afla pe marginea mesei; Julien, foarte ocupat cu scrisul, nu-l vârâse încă în sertar.

— Asta n-am s-o îngădui, exclamă Mathilde, luând scrisoarea; mă uiţi cu desăvârşire pe mine, care îţi sunt soţie! Purtarea dumitale e îngrozitoare,

domnule!

La aceste cuvinte, orgoliul ei, uimit de înspăimântătoarea necuviinţă săvârşită, îi luă graiul; izbucni în lacrimi şi, curând, lui Julien i se păru că nici nu mai putea să respire.

Uimit, năucit, Julien nu înţelegea încă bine câtă minunăţie şi fericire cuprindea scena aceasta pentru el. O ajută pe Mathilde să se aşeze; ea aproape că i se prăbuşi în braţe.

În prima clipă când observă gestul acesta, Julien se simţi năpădit de o bucurie de negrăit. Iar în a doua, se gândi la Korasoff „Aş putea să pierd totul, cu un singur cuvânt".

Braţele i se înţepeniră, într-atât era de greu efortul impus de această strategie. „Nu mi-e îngăduit nici măcar să strâng la piept trupul acesta mlădios şi încântător, altminteri sau mă dispreţuieşte, sau mă chinuieşte. Ce fire îngrozitoare!"

Si, blestemând firea Mathildei, simţea că o iubeşte de o sută de ori mai mult; i se păru că ţine în braţe o regină.

Recea nepăsare a lui Julien spori şi mai mult durerea care sfâşia inima orgolioasei domnişoare de La Mole. Căci n-avea nici pe departe calmul necesar ca să caute să-i ghicească în ochi ce simţea în clipa aceea. Şi nu găsi tăria să-l privească în faţă; tremura de teamă să nu citească dispreţul.

Întinsă pe divanul din bibliotecă, nemişcată şi cu capul întors spre partea opusă lui Julien, Mathilde se zbătea pradă celor mai crunte suferinţe cu care orgoliul şi dragostea pot chinui o inimă omenească. În ce prăpastie îngrozitoare căzuse!

„Îmi era dat, nefericita de mine, să-mi văd respinse avansurile cele mai neruşinate! Şi respinse de cine? adăugă orgoliul înnebunit de durere, respinse de o slugă a tatei."

— Asta n-am s-o îngădui, spuse ea cu glas tare.

Şi, ridicându-se furioasă, deschise sertarul mesei lui Julien, aflată la doi paşi de ea. Dar rămase încremenită dând cu ochii de cele opt sau zece scrisori nedesfăcute şi semănând leit cu scrisoarea adusă de portar. Pe toate plicurile recunoscu scrisul lui Julien, mai mult sau mai puţin prefăcut.

— Aşadar, strigă Mathilde, ieşindu-şi din minţi, nu numai că te ai bine cu ea, dar o mai şi dispreţuieşti pe doamna mareşal de Fervaques! Ah! iartă-mă, dragul meu, adăugă ea, aruncându-i-se la picioare, dispreţuieşte-mă dacă vrei, dar iubeşte-mă, nu mai pot să trăiesc fără dragostea ta. Şi se prăbuşi, leşinată.

„Iat-o, deci, pe orgolioasa asta, la picioarele mele!” îşi spuse Julien.

CAPITOLUL XXX

O lojă la Bouffes[185]

As the blackest sky
Foretells the heaviest tempest.[186]
DON JUAN, c. I, st. 73

În mijlocul tuturor acestor mari frământări, Julien se simţea mai mult decât fericit. Insultele Mathildei îl arătau cât de înţeleaptă fusese politica rusului. *„Să vorbesc puţin, să fac tot atât de puţin*, iată singura mea salvare.”

O ridică pe Mathilde şi, fără să scoată o vorbă, o aşeză la loc, pe divan. Încetul cu încetul, o podidiră lacrimile.

Ca să-şi mai vină în fire, luă în mâini scrisorile doamnei de Fervaques; le dezlipea cu încetul. Şi nu-şi putu stăpâni un fior când recunoscu scrisul doamnei mareşal. Răsfoia scrisorile fără să le citească; cele mai multe dintre ele aveau şase pagini.

— Cel puţin răspunde-mi, spuse în cele din urmă Mathilde, cu cea mai atrăgătoare voce, dar fără să îndrăznească a-l privi pe Julien. Ştii bine că sunt orgolioasă; asta e nenorocirea pricinuită de rangul meu, ba chiar de caracterul meu, recunosc; aşadar, doamna Fervaques mi-a furat inima ta… A făcut ea oare pentru tine toate jertfele la care m-a târât dragostea mea nefericită?

O tăcere posomorită fu răspunsul pe care îl primi din partea lui Julien. „Cu ce drept îmi cere o indiscreţie nedemnă de un om cinstit?” îşi spuse el.

Mathilde încercă să citească scrisorile, dar ochii ei plini de lacrimi nu-i îngăduiră s-o facă.

Desi era nefericită de-o lună de zile, fiinţa asta trufaşă nici nu se gândea măcar să-şi mărturisească simţămintele. Izbucnirea de-acum fusese stârnită numai de întâmplare. Pentru o clipă, gelozia şi dragostea fuseseră mai puternice decât orgoliul. Mathilde stătea pe divan, foarte aproape de Julien. Acesta îl vedea părul şi gâtul ca de alabastru; o secundă, îşi uită datoria; îşi trecu braţul pe după talia ei şi aproape că o strânse la piept.

Mathilde întoarse capul spre el; Julien se mira văzând nemărginita durere care-i făcea privirea aproape de nerecunoscut.

Simţi că îl părăsesc puterile, într-atât de ucigător era actul de curaj pe care şi-l impunea.

„Curând, ochii ei nu vor mai arăta decât dispreţul cel mai rece, dacă mă voi lăsa furat de fericirea de-a o iubi”, îşi spuse Julien. Iar ea, cu o voce stinsă şi în cuvinte pe care abia avea puterea să le rostească, îl repeta în clipa aceea cât îl pare de rău că se lăsase sfătuită de nemărginitul ei orgoliu.

— Şi eu sunt orgolios, îi spuse Julien cu o voce abia auzită, în timp ce pe faţă i se zugrăvea deznădejdea cea mai adâncă.

Mathilde se întoarse repede spre el. Să-i audă glasul i se părea o fericire în care aproape că nu mai spera. În clipa aceea, Mathilde nu-şi mai amintea de orgoliul ei decât ca să blesteme acest simţământ şi ar fi vrut să poată săvârşi lucrurile cele mai neobişnuite, cele mai de necrezut, ca să-i arate lui Julien cât îl adoră şi câtă silă îl e de ea însăşi.

— Pesemne că tot din orgoliu ţi-ai oprit o clipă privirea asupra mea, continuă Julien; şi, desigur, tăria plină de curaj care-i stă bine unui bărbat te face să mă preţuieşti acum. Eu s-ar putea s-o iubesc pe doamna mareşal…

Mathilde tresări; ochii ei licăriră ciudat. Avea să audă rostindu-se osândirea. Tresărirea aceasta nu-i scăpă lui Julien; simţi cum îl slăbeşte curajul.

„Ah! îşi spunea Julien, ascultând sunetul cuvintelor deşarte pe care gura lui le rostea, ca şi cum ar fi fost o voce străină; dacă ţi-aş putea acoperi cu sărutări obrajii atât de palizi, iar tu să nu le simţi!”

— S-ar putea s-o iubesc pe doamna mareşal, continuă el… şi glasul îi era tot mai stins; dar e neîndoios că n-am nicio dovadă hotărâtoare că şi eu i-aş fi drag.

Mathilde îl privi; Julien nu-şi plecă ochii, nădăjduind că trăsăturile feţei nu-l vor da de gol. Se simţea pătruns de dragoste până în cele mai mici cute ale inimii. Niciodată n-o admirase atâta; era aproape la fel de înnebunit ca şi ea. Dacă Mathilde ar fi găsit destul calm şi curaj ca să ştie cum să-l ia, Julien i-ar fi căzut la picioare, lepădându-se de toată prefăcătoria zadarnică. Avu însă destulă putere ca să poată vorbi mai departe. „Ah! Korasoff, îşi spunea în sinea lui, de ce nu eşti aici?! Câtă nevoie aş avea de-un cuvânt, ca să ştiu ce să fac!” Şi; pe când gândea aşa, glasul lui rostea:

— În lipsa oricărui alt sentiment, recunoştinţa singură ar fi de ajuns ca să mă lege de doamna mareşal; mi-a arătat multă bunăvoinţă, m-a mângâiat

când am fost dispreţuit… îngăduie-mi să n-am o încredere nemărginită în unele aparenţe, nespus de măgulitoare, fireşte, dar poate că tot atât de puţin statornice.

— Ah! Dumnezeule! exclamă Mathilde.

— Ia spune, ce garanţie ai putea să-mi dai? urmă Julien cu glas puternic şi hotărât, părând că lasă deoparte, pentru moment, formele prudente ale diplomaţiei. Ce garanţie, ce zeu ar putea răspunde că locul pe care pari dispusă acum să mi-l redai îl voi avea mai mult de două zile?

— Nemărginirea dragostei şi a nefericirii mele, dacă nu mă mai iubeşti, îi spuse ea luându-i mâinile şi întorcându-se spre el.

Mişcarea bruscă îl dăduse puţin la o parte pelerina; Julien îl zări umerii fermecători. Părul ei, uşor răvăşit, îi trezi o amintire nespus de plăcută…

Era cât pe ce să se dea bătut. Dar îşi spuse: „E de ajuns să rostesc un singur cuvânt nechibzuit şi iar o să înceapă lungul şir al zilelor trăite cu deznădejdea în suflet. Doamna de Rénal găsea îndemnuri să facă ce-i poruncea inima; fata asta din înalta societate nu-şi lasă inima să i se tulbure decât atunci când şi-a dovedit ei însăşi, prin motive temeinice, că trebuie să fie tulburată.”

Văzu adevărul acesta cât ai clipi şi, tot cât ai clipi, îşi redobândi tăria.

Îşi retrase mâinile pe care Mathilde i le strângea într-ale ei şi, cu vădit respect, se depărta puţin de ea. Tăria nici unui bărbat nu poate trece dincolo de-atât. Apoi adună toate scrisorile doamnei de Fervaques, împrăştiate pe divan, şi, cu aparenţa unei politeţi deosebite, dar necruţătoare în clipa aceea, adăugă:

— Domnişoara de La Mole va binevoi să-mi îngăduie să mă mai gândesc la toate acestea.

Apoi se depărta repede şi ieşi din bibliotecă; îl auzi închizând, una după alta, toate uşile.

„Monstrul nu e deloc tulburat, îşi spuse ea. Dar de ce spun monstru? E înţelept, prudent, bun; eu am greşit mai mult decât şi-ar putea închipui cineva.”

Şi stărui asupra acestui fel de a vedea lucrurile. Mathilde fu aproape fericită în ziua aceea, căci se dărui cu totul dragostei; s-ar fi zis că niciodată sufletul ei nu fusese bântuit de trufie, şi încă de ce trufie!

Seara, în salon, când un lacheu anunţă sosirea doamnei de Fervaques, Mathilde tresări îngrozită; glasul lacheului i se păru sinistru. Neputând să îndure prezenţa doamnei mareşal, ieşi din salon, grăbită. Julien, puţin

încântat de biata lui victorie şi temându-se să nu-l dea de gol privirile, nu cinase în palatul La Mole.

Dragostea şi fericirea îl sporeau cu atât mai mult cu cât se depărta de ceasul bătăliei; începuse chiar să se mustre singur. „Cum de-am putut să-i rezist? îşi spunea; dacă n-o să mă mai iubească! O singură clipă e de ajuns ca să schimbe fiinţa asta trufaşă faţă de care, trebuie să recunosc, m-am purtat cât se poate de urât."

Seara îşi dădu seama că trebuia neapărat să se arate la Bouffes, în loja doamnei de Fervaques. Îl invitase în mod special. Fără îndoială, Mathilde avea să afle despre prezenţa sau absenţa lui nepoliticoasă. În ciuda evidenţei acestui raţionament, Julien nu avu puterea, la începutul serii, să iasă in lume. Vorbind, şi-ar fi pierdut jumătate din fericire.

Bătu ora zece: trebuia neapărat să se arate în lojă.

Din fericire, găsi loja doamnei mareşal plină de femei şi fu silit să se aşeze lângă uşă, ascuns cu totul de pălării. Poziţia aceasta îl scăpă de o situaţie ridicolă; accentele divine ale disperării Carolinei în *Matrimonio segreto*[187] îl făcură să izbucnească în lacrimi. Doamna de Fervaques văzu aceste lacrimi; contrastau atât de mult cu obişnuita lui tărie bărbătească, încât sufletul ei de doamnă de lume, de multă vreme îmbibat până la refuz cu tot ceea ce mândria de parvenită are mai neînduplecat, se simţi înduioşat. Puţinul cât îl mai rămăsese din inima unei femei o îndemnă să vorbească.

— Le-ai văzut pe doamnele de La Mole? îl întrebă ea. Sunt în rândul al treilea de loji.

În clipa aceea, Julien se plecă spre sală, sprijinindu-se, nepoliticos, de marginea lojei o zări pe Mathilde; ochii ei erau plini de lacrimi.

„Şi, totuşi, astăzi nu e ziua lor de mers la operă, se gândi Julien; câtă grabă!"

Mathilde o hotărâse pe maică-sa să vină la Bouffes, deşi nu prea era grozavă loja pe care o prietenă a casei se grăbise să le-o ofere. Voia doar să vadă dacă Julien îşi va petrece seara aceea cu doamna mareşal.

CAPITOLUL XXXI
S-o fac să se teamă

Iată, deci, marea minune a civilizaţiei! Din dragoste, aţi făcut o afacere oarecare.
BARNAVE

Julien se duse imediat în loja doamnei de La Mole. Ochii lui întâlniră mai întâi ochii înlăcrimaţi ai Mathildei; plângea, fără să se stăpânească; în lojă nu se aflau decât persoane fără mare însemnătate, prietena care le împrumutase locurile si câteva cunoştinţe ale ei. Mathilde îşi puse mâna peste mâna lui Julien; părea că uitase orice teamă faţă de maică-sa. Şi, aproape sugrumată de plâns, nu-i spuse decât un cuvânt: *garanţii!*

„Cel puţin să nu-i vorbesc, îşi zise Julien, el însuşi foarte mişcat, ascunzându-şi de bine, de rău ochii cu palma, sub cuvânt că-l orbea candelabrul prea luminos al celui de-al treilea rând de loji. Dacă vorbesc, o să-şi dea seama cât sunt de tulburat, sunetul glasului mă va trăda şi mai pot încă pierde totul."

Frământările îi erau mult mai dureroase decât dimineaţă, căci avusese răgaz să se înduioşeze. Se temea să n-o vadă iar pe Mathilde cuprinsă de trufie. Ameţit de dragoste şi de voluptate, se hotărâse să nu-i vorbească.

După mine, aceasta este una din cele mai frumoase trăsături ale caracterului său; un om capabil de atâta stăpânire de sine poate ajunge departe, *si fata sinant*[188].

Domnişoara de La Mole stărui să le conducă Julien acasă. Spre norocul lor, ploua cu găleata. Dar marchiza îl aşeză în faţa ei, îl vorbi întruna şi nu-l lăsă să-i spună un cuvânt Mathildei. Ai fi putut crede că marchiza se îngrijea de fericirea lui; nemai temându-se că va pierde totul din pricina emoţiei, Julien se lăsase nebuneşte în voia acestui simţământ. Să mai îndrăznesc să spun că, intrând în odaia lui, Julien căzu în genunchi şi acoperi cu sărutări scrisorile de dragoste dăruite de prinţul Korasoff?

„Om neasemuit de mare! Cât îţi datorez!” îşi spunea el cuprins de nebunie.

Încetul cu încetul, îşi” recapătă sângele rece şi se asemui cu un general care tocmai a câştigat pe jumătate o mare bătălie. „Câştigul e imens, desigur, îşi spunea el; dar ce se va întâmpla mâine? O clipă poate să năruie totul.”

Cu un gest pătimaş, deschise *Memoriile dictate la Sfânta Elena* de Napoleon şi timp de două ore se căzni să citească; numai ochii citeau, dar ce-are a face? Julien se căznea întruna. Cât timp ţinu această ciudată lectură, mintea şi inima, lucrând fără voia lui, se ridicau la înălţimea celor mai măreţe fapte. „Fiinţa asta e cu totul altfel decât doamna de Rênal”, îşi spunea el, dar nu mergea mai departe.

— S-O FAC SĂ SE TEAMĂ, strigă el deodată, aruncând cartea cât colo. Duşmanul nu mi se va supune decât atâta timp cât am să-l fac să se teamă; numai aşa nu va îndrăzni să mă dispreţuiască.

Se plimba prin odăiţa lui, ameţit de bucurie. La drept vorbind, fericirea aceasta se datora mai mult orgoliului decât dragostei.

„S-o fac să se teamă! îşi repeta el mândru, şi avea dreptate să fie mândru. Chiar în clipele cele mai fericite, fi deopotrivă cu a ei. Aici subjug un diavol, deci trebuie *să subjug.”*

Ştia bine că a doua zi, la opt dimineaţa, Mathilde va fi în bibliotecă; el nu apăru decât la nouă; ardea de iubire, dar mintea îl domina inima. Nu trecea aproape nicio secundă fără să-şi repete: „Trebuie s-o ţin mereu sub stăpânirea acestei puternice îndoieli: mă iubeşte sau nu? Căci situaţia ei strălucită şi linguşirile tuturor celor care îl vorbesc o fac *într-o măsură cam mare* să fie sigură de ea.”

O găsi aşezată pe divan; era palidă, liniştită, dar, după cât părea, incapabilă să încerce o singură mişcare. Îl întinse mâna:

— Dragule, te-am jignit, e drept; poţi să fii supărat pe mine?… Julien nu se aştepta să-i vorbească atât de simplu şi era cât pe ce să se dea de gol. Vrei garanţii, dragul meu, adăugă ea după o tăcere pe care nădăjduise s-o vadă întreruptă; ai dreptate. Răpeşte-mă, să plecăm la Londra… Voi fi pierdută pentru totdeauna, dezonorată… Şi avu curajul să-şi retragă mâna din mâna lui, ca să-şi acopere ochii. Toate simţămintele de sfială şi de virtute feminină îl copleşiseră iarăşi sufletul… Dezonorează-mă, spuse ea, în cele din urmă, suspinând. Asta e o *garanţie*.

„Ieri eram fericit fiindcă avusesem curajul să fiu necruţător faţă de mine însumi”, gândi Julien. După o clipă de tăcere, putu să-şi stăpânească îndeajuns inima, ca să-i răspundă cu o voce tăioasă:

— Chiar dacă vom pleca spre Londra, chiar dacă vei fi dezonorată, ca să folosesc expresia ta, cine garantează că mă vei iubi, că prezenţa mea în diligentă nu ţi se va părea nedorită? Eu nu sunt o fiară; iar dacă te-aş dezonora în ochii lumii, as îndura un chin si mai mare. Dar nu situaţia ta faţă de lume ne stă în cale, ci, din nenorocire, caracterul tău. Poţi să-ţi garantezi ţie însăţi că mă vei iubi timp de o săptămână?

(„Ah! de m-ar iubi o săptămână, numai o săptămână, aş muri de fericire, îşi spunea Julien. Ce-mi pasă de viitor, ce-mi pasă de viaţă? Iar fericirea asta divină poate să înceapă chiar acum, dacă vreau; stă în puterea mea!”) Mathilde îl văzu gânditor.

— Aşadar, sunt cu totul nevrednică de tine, zise ea luându-i mâna.

Julien o îmbrăţişa, dar în aceeaşi clipă mâna de fier a datoriei îl strânse inima. „Dacă îşi dă seama cât de mult o iubesc, o pierd.” Şi, înainte de a se desprinde din braţele ei, îşi reluă toată demnitatea cuvenită unui bărbat.

În ziua aceea şi în zilele următoare, ştiu să-şi ascundă nemărginita fericire; avu clipe când îşi refuză până şi plăcerea de-a o strânge în braţe.

Alteori, însă, delirul fericirii depăşea toate sfaturile dictate de prudenţă.

Se obişnuise să stea în grădină, lângă tufa de caprifoi care ascundea scara, ca să privească de-acolo jaluzelele de la fereastra Mathildei şi să-i plângă nestatornicia. Pe-aproape se afla un stejar uriaş, iar trunchiul acestui copac îl ferea de privirile nedorite.

Trecând cu Mathilde pe lângă locul acesta, care îl amintea cu atâta putere cât de nefericit fusese, contrastul dintre deznădejdea trecută şi fericirea prezentă se dovedi prea puternic pentru firea lui; lacrimile îl umplură ochii şi, ducând la buze mâna iubitei, rosti:

— Aici stăteam gândindu-mă la tine; de-aici, priveam jaluzelele, aşteptând ore întregi clipa fericită când aveam să-ţi zăresc mâna deschizându-le…

Slăbiciunea îl cuprinse cu totul. Şi-i zugrăvi Mathlidei în culori reale, cu neputinţă să fie născocite, cumplita lui deznădejde de-atunci. Suspinele mărturiseau fericirea de-acum, care pusese capăt groaznicelor chinuri…

„Doamne, ce fac? îşi spuse Julien, trezindu-se deodată. Mă pierd.”

În spaima lui, i se păru că şi zăreşte mai puţină dragoste în ochii domnişoarei de La Mole. Se înşela; dar Julien se schimbă deîndată la faţă şi

păli ca de moarte. Licărul privirii i se stinse o clipă şi expresia unei trufii ce purta pecetea răutăţii luă imediat locul iubirii celei mai sincere şi mai neînfrânte.

— Ce ai, dragul meu? îl întrebă Mathilde cu duioşie şi nelinişte.

— Mint, îi răspunse Julien cu ciudă, şi te mint pe tine. Mă căiesc pentru asta, şi, totuşi, Dumnezeu ştie că te stimez îndeajuns ca să nu te mint. Tu mă iubeşti, îmi eşti credincioasă şi n-am nevoie să ticluiesc fraze ca să-ţi plac.

— Doamne! toate lucrurile încântătoare, pe care mi le-ai spus de câteva minute, erau doar fraze ticluite?

— Îmi pare foarte rău, draga mea. Le-am născocit pe vremuri pentru o femeie care mă iubea şi mă plictisea… E un cusur al meu, recunosc singur, iartă-mă.

Lacrimi amare scăldau obrajii Mathildei.

— Când, izbit de ceva deosebit, am o clipă de visare, continuă Julien, memoria mea dezgustătoare, memoria asta pe care acum o blestem, încearcă să mă ajute şi eu mi-o istovesc.

— Nu cumva am făcut, fără să vreau, ceva care nu ţi-a fost pe plac? întrebă Mathilde cu o naivitate fermecătoare.

— Într-o zi, îmi aduc bine aminte, trecând pe lângă tufa asta de caprifoi, ai cules o floare. Domnul de Luz ţi-a luat-o şi tu i-ai lăsat-o. Eram la doi paşi de voi.

— Domnul de Luz? E cu neputinţă, spuse Mathilde cu măreţia care îi era atât de firească. Asemenea obiceiuri n-am…

— Sunt sigur, rosti Julien cu însufleţire.

— Atunci e adevărat, dragul meu, spuse Mathilde coborând ochii tristă.

Mathilde ştia bine că de luni de zile nu-i mai îngăduise asemenea gesturi domnului de Luz.

Julien o privi cu o duioşie de nespus „Nu, gândi el, nu mă iubeşte *mai puţin*”.

Seara, Mathilde îl dojeni, în glumă, pentru slăbiciunea arătată doamnei de Fervaques: un burghez să iubească o parvenită! „Inimile de soiul acesta sunt poate singurele pe care Julien al meu nu le poate scoate din minţi.”

— Făcuse din tine un adevărat dandy, îi spuse ea jucându-se cu şuviţele lui de păr.

Pe vremea când se crezuse dispreţuit de Mathilde, Julien devenise unul dintre cei mai eleganţi bărbaţi din Paris. Dar tot le era superior celorlalţi: după ce se gătea, nu se mai gândea la felul cum e îmbrăcat.

Un singur lucru o necăjea pe Mathilde: Julien continua să copieze scrisorile ruseşti şi să i le trimită doamnei mareşal.

CAPITOLUL XXXII
Tigrul

Vai, de ce lucrurile acestea, şi nu altele?
BEAUMARCHAIS

Un călător englez povesteşte cum trăia în intimitate cu un tigru; îl crescuse de mic, îl mângâia, dar ţinea totdeauna pe masă un pistol încărcat.

Julien nu se lăsa în voia fericirii decât atunci când Mathilde nu putea să i-o citească în ochi. Şi îşi făcea conştiincios datoria de a-i spune, din când în când, câte o vorbă aspră.

Când blândeţea Mathildei, pe care o descoperea cu mirare, şi devotamentul" ei neţărmurit ameninţau să-i înfrângă stăpânirea de sine, Julien se încumeta s-o părăsească brusc.

Pentru prima dată, Mathilde iubea.

Viaţa care, pentru ea, se târâse totdeauna încet, ca o broască ţestoasă, acum zbura.

Şi pentru că trebuia, totuşi, ca orgoliul să-şi găsească un drum să iasă la suprafaţă, ţinea cu tot dinadinsul să înfrunte, fără pic de teamă, toate primejdiile pe care dragostea ar fi putut să i le scoată în cale. De prudenţă dădea dovadă numai Julien; şi numai când era vorba de vreo primejdie, Mathilde se împotrivea voinţei lui; dar, supusă şi aproape umilă faţă de el, arăta tot mai multă trufie faţă de ai casei, rude sau slugi.

Seara, în salon, faţă de zeci de oameni, îl chema ca să-i vorbească între patru ochi, vreme îndelungată.

Într-o zi, micul Tanbeau aşezându-se lângă ei, Mathilde îl rugă să se ducă şi să-i aducă din bibliotecă volumul lui Smollett[189] în care scrie despre revolta din 1688; şi cum el şovăia:

— Să nu te grăbeşti, adăugă ea cu o măreţie profund jignitoare, care căzu ca un balsam pentru inima lui Julien.

— Ai observat privirea monstrului ăstuia mic? o întrebă el.

— Unchiul lui are un stagiu de zece sau doisprezece ani în salonul nostru, altfel l-aş da afară imediat.

Purtarea ei faţă de domnii de Croisenois, de Luz, etc, deşi foarte politicoasă în formă, era la fel de provocatoare în fond. Mathilde regreta amar toate confidenţele făcute cândva lui Julien, şi asta cu atât mai mult cu cât nu îndrăznea să-i mărturisească faptul că exagerase semnele de simpatie cu totul nevinovate pentru aceşti domni.

În ciuda celor mai frumoase hotărâri, mândria ei de femeie o împiedica în fiecare zi să-i spună lui Julien: „Numai fiindcă îţi vorbeam ţie îmi plăcea să descriu slăbiciunea avută odinioară, când nu-mi retrăgeam mâna dacă domnul de Croisenois, sprijinindu-şi mâna lui pe masa de marmură, o atingea puţin pe a mea.”

Acum, dacă vreunul din domnii aceştia încerca să-i vorbească o clipă, ea-şi găsea să-l întrebe ceva pe Julien, ca să-l reţină lângă ea.

Mathilde descoperi că e însărcinată şi, bucuroasă, i-o spuse lui Julien.

— Acum te mai îndoieşti de mine? Nici asta nu e o garanţie? Sunt soţia ta, pentru totdeauna.

Vestea îl uimi pe Julien. Cât pe ce să uite principiile pe care şi le impusese purtării lui. „Cum să fiu, cu bunăştiinţă, rece şi jignitor faţă de biata fată care se nenoroceşte pentru mine?” Dacă ea părea cât de cât suferindă, Julien, chiar în zilele când auzea răsunând glasul necruţător al înţelepciunii, nu mai avea curaj să-i spună niciunul din cuvintele acelea crude şi absolut necesare, după propria lui experienţă, pentru trăinicia iubirii lor.

— Vreau să-i scriu tatei, îi spuse într-o zi Mathilde; îmi e mai mult decât un tată; îmi e prieten: de aceea mi s-ar părea nedemn de tine şi de mine să caut să-l înşel, măcar pentru o clipă.

— Doamne! Ce ai de gând să faci? întrebă Julien îngrozit.

— Datoria, îi răspunse Mathilde cu ochii scânteietori de bucurie.

Se socotea mult mai mărinimoasă decât amantul ei.

— Dar o să mă alunge cu ocară.

— E dreptul lui şi trebuie să i-l respectăm. Am să te iau de braţ şi o să ieşim amândoi pe poarta cea mare, în plină zi.

Julien, uimit, o rugă să mai amâne o săptămână.

— Nu pot, îi răspunse ea; onoarea mă sileşte. Ştiu care mi-e datoria şi trebuie s-o duc la îndeplinire, imediat.

— Ei bine, atunci îţi poruncesc eu să amâni, spuse în cele din urmă Julien. Onoarea ta nu e primejduită, eu îţi sunt soţ, situaţia noastră, a amândurora, o să se schimbe făcând pasul acesta hotărâtor. Am şi eu

drepturile mele. Astăzi e marţi; marţea viitoare e ziua ducelui de Retz; seara, când domnul de La Mole se va înapoia acasă, portarul îl va înmâna scrisoarea fatală… Nu visează decât să te vadă ducesă, sunt sigur de asta. Gândeşte-te cât va fi de nenorocit!

— Vrei să spui: gândeşte-te la răzbunarea lui?

— S-ar putea să-mi fie milă de binefăcătorul meu, s-ar putea să mă mâhnească faptul că-i pricinuiesc un rău atât de mare, dar nu m-am temut şi nu mă voi teme niciodată de nimeni pe lume.

Mathilde se supuse. De când îl anunţase noua ei stare, era pentru prima oară când Julien îl vorbea poruncitor; niciodată n-o iubise însă atât de mult. Latura duioasă a sufletului său găsea cu bucurie un pretext în faptul că Mathilde era însărcinată, ca să nu-i mai spună cuvinte aspre. Dar ceea ce aveau să-i mărturisească domnului de La Mole îl tulbura adânc. „Îl vor despărţi oare de Mathilde? Şi, cu oricâtă durere îl va privi ea plecând, se va mai gândi la el peste o lună??”

Îl îngrozeau, la fel de mult, îndreptăţitele mustrări pe care marchizul putea să i le facă.

Seara, îi spuse Mathildei acest al doilea motiv de mâhnire şi apoi, înnebunit de iubire, i-l mărturisi, de asemenea, şi pe cel dintâi.

Ea păli.

— Adevărat? îl întrebă, şase luni departe de mine ar fi un chin pentru tine?

— Ar fi un chin nemărginit, singurul în lume care mă îngrozeşte.

Mathilde era foarte fericită. Julien îşi jucase rolul cu atâta măiestrie, încât izbutise s-o facă să creadă, că, dintre amândoi, ea iubea mai mult.

Sosi şi marţea fatală. La miezul nopţii, întorcându-se acasă, marchizul găsi o scrisoare cu menţiunea că trebuie s-o deschidă el însuşi şi numai când se va afla singur.

„TATĂ,

Toate legăturile sociale sunt rupte între noi şi nu ne mai rămân decât cele ale naturii. După soţul meu, dumneata eşti şi vei fi totdeauna pentru mine fiinţa cea mai scumpă de pe lume. Mi se umplu ochii de lacrimi gândindu-mă la mâhnirea pe care ţi-o pricinuiesc, dar, pentru ca ruşinea mea să nu fie aflată de toată lumea, ca să-ţi las vreme să chibzuieşti şi să faci ce trebuie, n-am putut să mai întârzii multă vreme mărturisirea pe care ţi-o datorez. Dacă, drept urmare a prieteniei ce mi-o porţi şi pe care o ştiu nespus de

mare faţă de mine, vrei să-mi dăruieşti un mic venit, voi pleca să mă stabilesc, împreună cu soţul meu, oriunde vei voi, în Elveţia de pildă. Numele lui e atât de neînsemnat, încât nimeni n-o va recunoaşte pe fiica dumitale în doamna Sorel, nora unui cherestegiu din Verrières. Iată numele pe care mi-a fost atât de greu să ţi-l scriu. Mă tem, pentru Julien, de mânia dumitale, atât de îndreptăţită în aparenţă. Eu n-am să mai fiu ducesă, tată; dar, iubindu-l pe el, ştiam asta; căci eu l-am iubit mai întâi, eu l-am sedus. Am moştenit de la dumneata un suflet prea înalt ca să mă pot opri la ceea ce este sau mi se pare că este de rând. Zadarnic, ca să-ţi fac plăcere, m-am gândit la domnul de Croisenois. De ce mi-aţi pus în faţa ochilor un adevărat om de valoare? Chiar dumneata mi-ai spus, când m-am întors de la Hyeres: „Tânărul Sorel e singura fiinţă care îmi place". Bietul băiat e la fel de mâhnit ca mine, dacă lucrul acesta e cu putinţă, de necazul pe care ţi-l pricinuieşte scrisoarea mea. Nu te pot împiedica să fii mânios, ca tată; dar iubeşte-mă, ca prieten.

Julien mă respecta. Dacă îmi vorbea uneori, o făcea doar din cauza adâncii recunoştinţe pe care ţi-o poartă: căci mândria înnăscută a firii lui îl îndeamnă să nu le răspundă niciodată, decât oficial, tuturor celor ce sunt cu mult mai presus decât el. Are un simţământ viu şi înnăscut al deosebirii de rang social. Eu sunt aceea, mărturisesc roşind faţă de cel mai bun prieten al meu, şi niciodată o asemenea mărturisire nu va fi făcută altcuiva, eu sunt aceea care, într-o zi, în grădină, i-am strâns braţul.

După ce vor trece douăzeci şi patru de ore, de ce să mai fii mâhnit împotriva lui? Greşeala mea e cu neputinţă de îndreptat. Dacă ne ceri, îţi voi aduce eu încredinţarea adâncului respect al lui Julien şi deznădejdea lui că nu-ţi mai este pe plac. Dumneata nu îl vei mai revedea; dar eu mă voi duce cu el, oriunde va voi. E dreptul lui, e datoria mea, el e tatăl copilului meu. Dacă, în bunătatea dumitale, binevoieşti să ne acorzi şase mii de franci ca să putem trăi, eu îl voi primi recunoscătoare; dacă nu, Julien are de gând să se stabilească la Besançon, unde va da lecţii de latină şi literatură. De oricât de jos ar porni, sunt sigură că se va ridica. Cu el, nu mă tem că voi trăi necunoscută. Dacă va fi revoluţie, sunt sigură că el va avea de jucat un rol de frunte. Ai putea să spui acelaşi lucru despre oricare dintre cei ce mi-au cerut mâna? Ei au moşii frumoase! Nu pot găsi numai în asta un temei ca să-i admir. Julien al meu ar ajunge la o situaţie înaltă, chiar în regimul actual, dacă ar avea un milion şi protecţia tatălui meu…"

Mathilde, care ştia că marchizul era primejdios numai în primele clipe ale mâniei, îl scrisese opt pagini.

„Ce-i de făcut? se întreba Julien, în timp ce domnul de La Mole citea scrisoarea; unde sunt: 1. datoria mea; 2. interesul meu? îl datorez totul domnului de La Mole; fără el aş fi fost o lichea de lefegiu, nu îndeajuns de lichea ca să scap de prigoana şi de ura celorlalţi. El m-a făcut om de lume. Pungăşiile mele *necesare* vor fi de-acum 1. mai rare; 2. mai puţin josnice. Asta înseamnă mai mult chiar decât dacă mi-ar fi dăruit un milion. Lui îl datorez crucea de cavaler şi acele aparente servicii diplomatice care m-au scos dintre cei de teapa mea.

Dacă ar lua pana în mână ca să-mi arate cum să mă port, ce-ar scrie oare?…

Julien fu întrerupt pe neaşteptate de bătrânul valet al domnului de La Mole.

— Marchizul vă cheamă imediat, îmbrăcat sau dezbrăcat, oricum veţi fi.

Şi, pe când păşea alături de Julien, valetul îl şopti:

— E supărat foc, luaţi seama.

CAPITOLUL XXXIII
Infernul slăbiciunii

Şlefuind diamantul acesta, un giuvaergiu nepriceput i-a răpit câteva din scânteierile lui cele mai vii. În evul mediu, dar ce spun? chiar pe vremea lui Richelieu, francezii mai aveau încă puterea de a voi.
MIRABEAU

Julien îl găsi pe marchiz furios; pentru prima dată în viaţa lui, poate, aristocratul acesta se purtă grosolan: îl copleşi cu toate ocările care-i veniră pe limbă. Eroul nostru se miră, se enervă, dar îşi păstră recunoştinţa neştirbită. „Câte planuri frumoase, pe care bietul om şi le-a făurit cu drag în adâncul sufletului lui, nu i se prăbuşesc acum, într-o clipă! Dar trebuie să-i răspund; tăcerea mea l-ar înfuria şi mai tare." Răspunsul îl găsi în rolul lui Tartufe.

— *Nu sunt un înger*… V-am slujit cu credinţă, m-aţi plătit cu mărinimie… vă eram recunoscător, dar am douăzeci şi doi de ani… în casa asta, nu m-aţi înţeles decât dumneavoastră şi fiinţa aceea binevoitoare…

— Monstrule! strigă marchizul. Binevoitoare! Binevoitoare! În ziua când ţi s-a părut binevoitoare, trebuia să fugi.

— Am încercat; atunci v-am cerut să plec în Languedoc.

Sătul să tot umble mânios de colo-colo, marchizul, doborât de durere, se prăbuşi într-un fotoliu; Julien îl auzi şoptind: „Şi nu e deloc un om rău".

— Nu, fată de dumneavoastră nu sunt! exclamă Julien, căzându-i în genunchi. Dar se ruşina grozav de gestul acesta si se ridică imediat.

Marchizul îşi ieşise cu totul din fire. Când văzu ce face, începu iar să-l copleşească cu înjurături cumplite şi vrednice de un birjar. Poate că noutatea sudălmilor îl mai făcea să-şi uite puţin necazul.

— Cum! fiica mea să se numească doamna Sorel?! Cum! fiica mea să nu mai fie ducesă?!

De fiecare dată când aceste două idei i se înfăţişau cu atâta limpezime, domnul de La Mole trecea prin toate chinurile şi nu-şi mai putea stăpâni izbucnirile. Julien se temea să nu-l bată.

În răgazurile de luciditate şi când marchizul începea să se mai obişnuiască cu nenorocirea lui, îl mustra pe Julien cu destulă judecată.

— Trebuia să fugi, domnule, îi spunea el. Era de datoria dumitale să fugi… Eşti cel mai josnic dintre oameni…

Julien se apropie de masă şi scrise:

„De multă vreme nu mai puteam îndura viaţa; acum îi pun capăt. Îl rog pe domnul marchiz să binevoiască a primi, o dată cu expresia unei recunoştinţe nemărginite, scuze pentru neplăcerea pe care i-ar putea-o pricinui moartea mea în casa domniei-sale.”

— Domnul marchiz să fie bun şi să citească hârtia asta… Ucideţi-mă, spuse Julien, sau puneţi-l pe valetul dumneavoastră să mă ucidă. E ora unu dimineaţa; mă duc să mă plimb prin grădină, lângă zidul din fund.

— Să te ia toţi dracii! îi strigă marchizul pe când el pleca.

„Înţeleg, gândi Julien; domnul marchiz n-ar fi deloc supărat dacă valetul n-ar avea niciun amestec în moartea mea… Să mă ucidă el atunci, e o satisfacţie pe care i-o ofer… Dar, zău, mi-e dragă viaţa… Sunt dator să trăiesc, pentru copilul meu…”

Ideea aceasta, care pentru prima oară îl venea în minte cu atâta limpezime, începu să-l obsedeze, după primele minute ale plimbării, când fusese stăpânit de simţământul primejdiei.

Gândul la copil, atât de nou pentru el, îl făcu să fie prudent. „Am nevoie de sfaturi, ca să ştiu cum să mă port cu un om atât de aprig… Marchizul şi-a pierdut minţile şi e în stare de orice. Fouqué se află prea departe şi, de altminteri, nici n-ar putea să priceapă sentimentele unui suflet ca al marchizului.

Contele Altamira… Dar pot fi oare sigur că n-o să vorbească niciodată? Cerând sfaturi, nu trebuie să pornesc la acţiune şi să-mi complic situaţia. Vai! nu-mi rămâne decât ursuzul părinte Pirard… Şi mintea lui e îngustată de jansenism… O lichea de iezuit ar cunoaşte mai bine oamenii şi mi-ar fi mai de folos… Părintele Pirard e în stare să mă bată numai auzind ce crimă am făptuit…”

Dar geniul lui Tartufe îl veni în ajutor lui Julien. „Ei bine! mă voi duce să mă spovedesc lui.” Aceasta fu ultima hotărâre pe care o luă în grădină, după

două ceasuri întregi de plimbare. Nici nu-i mai trecu prin minte că ar putea să fie împuşcat pe neaşteptate; îl dobora somnul.

A doua zi, în zori, Julien se afla la câteva leghe de Paris şi bătea la poarta severului jansenist. Şi, spre marea lui mirare, văzu că preotul se cam aştepta la mărturisirea lui.

„E poate şi vina mea, îşi spunea părintele Pirard, mai degrabă îngrijorat decât mânios. Mi se păruse că bănuiesc dragostea asta. Numai prietenia pentru tine, nefericitule, m-a împiedicat să-i atrag atenţia marchizului…”

— Ce-o să facă acum? îi spuse Julien repede. (în clipa aceea îl iubea pe părintele Pirard şi o scenă din partea lui i s-ar fi părut de neîndurat.) Văd trei posibilităţi, urmă Julien: 1. domnul de La Mole ar putea pune să fiu ucis; şi-i povesti despre scrisoarea de sinucidere lăsată pe masa marchizului; 2. îmi poate lua zilele prin contele Norbert, care m-ar provoca la duel.

— Şi ai primi? îl întrebă abatele ridicându-se mânios.

— Lăsaţi-mă să închei. Cu siguranţă că n-aş trage niciodată în fiul binefăcătorului meu; 3. marchizul mă poate alunga departe. Dacă îmi spune: „Du-te le Edinburg, sau la New York”, mă voi supune. Atunci starea domnişoarei de La Mole ar putea fi ascunsă de ochii lumii. Dar eu n-aş îngădui niciodată să mi se ucidă copilul.

— Fii sigur că ideea asta îi va veni prima în minte unui om atât de stricat…

La Paris, Mathilde era deznădăjduită. Îl văzuse pe taică-său pe la orele şapte; acesta îl arătase scrisoarea lui Julien şi ea tremura de teamă ca nu cumva Julien să fi socotit că e mai nobil să-şi la zilele. „Fără permisiunea mea?” îşi spunea ea cu o durere care semăna mai degrabă a mânie.

— Dacă s-a omorât, voi muri şi eu, îi spuse ea marchizului. Iar pricina morţii lui ai fi dumneata… Poate că aşa te-ai simţi mulţumit… dar îţi jur pe sufletul lui că mai întâi voi purta doliu şi că voi fi în faţa întregii lumi doamna *văduvă Sorel*; îţi jur că voi trimite anunţuri de înmormântare, fii sigur de asta. N-am să mă arăt nici timidă şi nici laşă.

Dragostea ei atingea pragul nebuniei. La rândul lui, domnul de La Mole înmărmuri.

Şi începu să privească lucrurile cu oarecare chibzuinţă. La prânz, Mathilde nu veni. Marchizului parcă i se ridică un bolovan de pe inimă şi, mai ales, se simţi măgulit când văzu că doamna de La Mole nu ştia nimic.

Julien tocmai îşi ducea calul la grajd, când Mathilde trimise să-l cheme şi i se aruncă în braţe, aproape în văzul cameristei. Pe el, înflăcărarea aceasta nu-l prea încântă; după lunga consfătuire avută cu părintele Pirard, luase hotărârea să fie cât mai diplomat şi mai socotit cu putinţă. Imaginaţia îi era stăpânită de calculul posibilităţilor. Mathilde, cu ochii în lacrimi, îl povesti că văzuse scrisoarea de sinucigaş.

— Tata poate să-şi mai schimbe părerea; fă-mi plăcerea şi pleacă, acum chiar, la Villequier. Încalecă iar şi părăseşte casa înainte de sfârşitul mesei.Cum Julien nu-şi părăsea deloc înfăţişarea mirată şi rece, ea izbucni în lacrimi. Lasă-mă pe mine să duc treburile noastre la capăt, îi spuse cu înflăcărare, strângându-l în braţe. Ştii doar că nu de bunăvoie mă despart de tine. Trimite-mi veşti pe numele cameristei mele şi pune pe altcineva să scrie adresa. Eu am să-ţi scriu tomuri întregi. Adio! Fugi!

Cuvântul acesta din urmă îl jigni pe Julien, dar se supuse, totuşi. „E fatal ca oamenii ăştia, chiar în clipele lor cele mai bune, să găsească prilejul de-a mă jigni", gândi el.

Mathilde se împotrivi cu dârzenie tuturor planurilor *prudente* ale tatălui ei. Nu voi nici în ruptul capului să înceapă discuţii decât pe aceste temeiuri: Va deveni doamna Sorel şi va trăi în sărăcie, împreună cu soţul ei, în Elveţia sau la taică-său, la Paris. Respingea cu indignare propunerea unei naşteri pe ascuns.

— Atunci s-ar deschide posibilitatea bârfelii şi a necinstei. La două luni după nuntă, voi pleca în călătorie cu soţul meu, iar copilul, ne-am putea închipui lesne că s-a născut la timpul cuvenit.

Primită la început cu izbucniri de mânie, dârzenia ei sfârşi prin a-l face pe marchiz să şovăie.

Într-un moment de înduioşare:

— Poftim, îi spuse el Mathildei, îţi dau un titlu pentru o rentă de zece mii de livre; trimite-i-l lui Julien al tău şi, cât mai degrabă, să facă aşa fel ca să nu i-l mai pot lua înapoi.

Ca *să se supună* Mathildei, căreia ştia cât îi place să comande, Julien făcuse degeaba patruzeci de leghe: se afla la Villequier, controlând socotelile arendaşilor, când darul marchizului îl dădu prilejul să se întoarcă. Îi ceru adăpost părintelui Pirard; acesta, în lipsa lui, devenise aliatul cel mai preţios al Mathildei. De câte ori îl întreba marchizul, părintele Pirard dovedea că orice altă cale, în afară de căsătoria publică, ar fi o crimă în faţa lui Dumnezeu.

— Şi, din fericire, adăugă preotul, în privinţa aceasta înţelepciunea lumii se potriveşte întocmai cu religia. Ai putea oare, dat fiind temperamentul furtunos al domnişoarei de La Mole, să te bizui măcar o clipă pe faptul că va păstra o taină pe care nu şi-o va impune ea însăşi? Dacă nu e admisă calea deschisă a căsătoriei publice, lumea se va ocupa mult mai îndelung de mezalianţa aceasta ciudată. Trebuie spus totul, dintr-o dată, fără să pară şi fără să fie cât de cât o taină.

— E adevărat, recunoscu marchizul pe gânduri. Într-un sistem de felul acesta, a vorbi după trei zile despre o asemenea căsătorie înseamnă o trăncăneală fără rost a unui om lipsit de idei. Ar trebui să profităm de vreo măsură mai importantă a guvernului împotriva iacobinilor, ca să ne strecurăm şi noi, pe nevăzute, în urma ei.

Alţi doi sau trei prieteni de-ai domnului de La Mole erau de aceeaşi părere cu părintele Pirard. Cea mai mare piedică, după cât li se părea lor, era firea dârză a Mathildei. Dar, după atâtea discuţii înţelepte, sufletul marchizului nu se putea împăca să renunţe la speranţa că fiica lui va deveni ducesă.

Memoria şi imaginaţia îi erau pline de toate şiretlicurile şi prefăcătoriile cu putinţă încă în vremea tinereţii lui.

Să cedeze în faţa necesităţii, să se teamă de lege i se părea absurd şi dezonorant pentru un om de rangul lui. Acum plătea scump toate visurile încântătoare pe care şi le îngăduia de zece ani în legătură cu viitorul scumpei lui fiice.

„Cine ar fi putut să prevadă? îşi spunea el. O fată atât de trufaşă din fire, atât de inteligentă, ea, care se mândrea mai mult chiar decât mine cu numele pe care îl poartă! Ea, a cărei mână mi-a fost cerută dinainte de cele mai ilustre familii ale Franţei!

Trebuie renunţat la orice fel de prudenţă. Veacul acesta e făcut să încurce totul! Ne îndreptăm spre haos.”

CAPITOLUL XXXIV
Un om cu minte aleasă

Mergând la drum, călare, prefectul
îşi zicea: „De ce n-aş fi eu ministru,
preşedinte al Consiliului, duce? Iată
cum m-aş război… în felul acesta,
i-aş zvârli în lanţuri pe toţi novatorii “
LE GLOBE

Nu există argument în stare să destrame puterea a zece ani.de visuri plăcute. Marchizul găsea că nu e cuminte să se supere, dar nici nu se putea hotărî să ierte. „Dacă Julien ăsta ar muri dintr-un accident”, îşi spunea el câteodată… Astfel, închipuirea lui îndurerată mai găsea o slabă alinare în nălucirile cele mai nesăbuite. Care paralizau influenţa înţeleptelor sfaturi ale părintelui Pirard. Aşa trecu o lună, fără ca lucrurile să înainteze măcar un pas.

În treburile acestea de familie, ca şi în cele publice, marchizul avea idei minunate, care îl entuziasmau pentru trei zile. În clipele acelea, un plan de conduită îl displăcea fiindcă se sprijinea pe idei sănătoase; dar nici ideile nu-i erau pe plac decât atâta vreme cât îl sprijineau planul favorit. Vreme de trei zile, lucra cu toată înflăcărarea si avântul unui poet ca să împingă lucrurile spre un punct oarecare; după o zi însă nici nu se mai gândea la el.

Doamna de La Mole şi toţi ai casei credeau că Julien plecase în provincie pentru administrarea moşiilor; el însă se afla ascuns la parohia părintelui Pirard şi o vedea aproape zilnic pe Mathilde; în fiecare dimineaţă, ea îşi petrecea o oră cu marchizul, dar uneori treceau săptămâni întregi fără să vorbească despre problema care îi frământa pe amândoi.

— Nu vreau să ştiu unde se află omul acesta, îi spuse într-o zi marchizul. Trimite-i scrisoarea asta. Mathilde citi:

„Moşia din Languedoc aduce un venit anual de 20.600 de franci. Îl dăruiesc 10.600 franci fiicei mele şi 10.000 franci domnului Julien Sorel. Bineînţeles că dăruiesc şi moşia însăşi. Spune-i notarului să facă două acte

de donaţie, separate, şi să mi le aducă mâine. După asta, totul s-a sfârşit între noi. Ah! domnule, trebuia să mă aştept la asemenea purtare?

Marchizul DE LA MOLE”

— Îţi mulţumesc din toată inima, îi spuse Mathilde voioasă. Ne vom stabili la castelul d'Aiguillon, între Agen şi Marmande. Se spune că acolo e la fel de frumos ca şi în Italia.

Actul acesta de donaţie îl uimi pe Julien. Nu mai era bărbatul sever şi rece pe care l-am cunoscut. Soarta copilului îl stăpânea de pe acum toate gândurile. Averea aceasta neprevăzută şi destul de însemnată pentru un om sărac îl umplu de ambiţie. Se şi vedea având, împreună cu soţia sa, un venit anual de 36.000 franci. Cât despre Mathilde, ea nu mai ştia nimic în afară de adoraţia pentru soţul ei, căci, din orgoliu, aşa continua să-i spună lui Julien. Unica şi marea ei ambiţie era să i se recunoască măritişul. Şi îşi trecea zilele exagerând înalta prudenţă pe care o dovedise legându-şi soarta de un om superior. În mintea ei, meritul personal era la modă.

Absenţa aproape continuă, sumedenia de treburi, ceasurile atât de puţine care le mai rămâneau ca să vorbească despre dragoste desăvârşiră rezultatele înţeleptei politici născocite pe vremuri de Julien.

În cele din urmă, Mathilde nu mai putu răbda să-l vadă atât de puţin pe bărbatul de care ajunsese să fie îndrăgostită cu adevărat.

Într-un moment de supărare, îi scrise tatălui ei şi îşi începu scrisoarea ca Othello:

„Că l-am preferat pe Julien plăcerilor pe care societatea le oferea fiicei marchizului de La Mole, alegerea mea o dovedeşte îndeajuns. Mărunta vanitate şi satisfacţie de a fi stimată nu mai au preţ pentru mine. Curând se vor împlini şase săptămâni de când trăiesc despărţită de soţul meu. E de ajuns ca să-ţi dovedesc respectul meu. Până joia viitoare, voi părăsi casa părintească. Milostenia dumitale ne-a îmbogăţit. Nimeni, în afară de respectabilul părinte Pirard, nu-mi cunoaşte taina. Mă voi duce la el, ne va cununa şi, la un ceas după ceremonie, voi pleca împreună cu soţul meu în Languedoc şi nu ne vom mai întoarce la Paris decât atunci când ne vei porunci dumneata. Singurul lucru care mă doare e că toate acestea vor da loc la bârfeli împotriva mea, împotriva dumitale. Răutăţile unor oameni neghiobi nu vor putea oare să-l silească pe bunul nostru Norbert să-i caute ceartă lui Julien? într-o astfel de împrejurare, după cât îl cunosc, n-am să mai pot avea nicio influenţă asupra lui. În sufletul său se va trezi plebeul

răzvrătit. Te implor, în genunchi, o, tată! vino să fii de faţă la cununia noastră, în biserica părintelui Pirard, joia viitoare. Veninul bârfelilor răutăcioase va fi domolit, iar viaţa singurului dumitale fiu şi aceea a soţului meu vor fi salvate" etc., etc.

Scrisoarea aceasta puse într-o ciudată încurcătură inima domnului de La Mole. Trebuia, aşadar, *să se hotărască într-un fel*. Toate micile deprinderi, toţi prietenii obişnuiţi îşi pierdură orice influenţă.

Şi în împrejurarea aceasta cu totul deosebită, marile lui însuşiri, urmare a împrejurărilor prin care trecuse în tinereţe, îşi reluară stăpânirea. Suferinţele din timpul emigraţiei făcuseră din el un om cu imaginaţie. După ce se bucurase, vreme de doi ani, de o avere uriaşă şi de toate onorurile curţii, anul 1790 îl aruncase în groaznica mizerie a emigraţiei. Şcoala aceasta aspră schimbase un suflet de douăzeci şi doi de ani. De fapt, era bogat, fără să fie robit averii. Dar chiar imaginaţia asta, care îl ferise inima de otrava aurului, îi dăduse pradă patimii smintite de a-şi vedea fiica purtând un titlu de înaltă nobleţe.

În cele şase săptămâni care se scurseseră, împins uneori de vreo toană, marchizul se gândise să-l îmbogăţească pe Julien; sărăcia i se părea josnică, dezonorantă pentru el, domnul de La Mole, şi cu neputinţă de admis pentru soţul fiicei lui; şi azvârlea cu banii. A doua zi, imaginaţia îl pornea pe alt drum; i se părea că Julien, înţelegând sensul tainic al acestei mărinimii băneşti, avea să se exileze în America, să-i scrie Mathildei că era mort pentru ea… Domnul de La Mole îşi şi închipuia scrisoarea gata făcută, urmărea ce efect are asupra caracterului Mathildei.

În ziua când fu deşteptat din visarea lui atât de tinerească de scrisoarea reală a Mathildei, după ce se gândise vreme îndelungată să-l ucidă pe Julien sau să-l facă să dispară, întrezări posibilitatea să-i creeze o situaţie strălucită, îi va da numele uneia dintre moşiile lui, şi de ce nu i-ar lăsa şi titlul lui de *pair*? Domnul duce de Chaulnes, socru-său, îi spusese de mai multe ori, de când singurul fiu îi fusese ucis în Spania, că ar dori să-i transmită titlul său lui Norbert…

„Nu se poate să nu-i recunoşti lui Julien o pricepere deosebită în afaceri, multă îndrăzneală, poate chiar *strălucire*, îşi spunea marchizul… Dar în străfundul acestui caracter citesc ceva care mă înspăimântă. Impresia asta o au toţi, deci e ceva adevărat în ea (şi cu cât adevărul acesta era mai anevoie de desluşit, cu atât înspăimântă mai mult imaginaţia bătrânului marchiz).

„Fiică-mea îmi spunea foarte bine mai alaltăieri (într-o scrisoare pe care am rupt-o): *«Julien nu s-a lipit de niciun salon, de nicio clică»*, Nu şi-a asigurat niciun sprijin împotriva mea, nici cel mai slab mijloc de trai dacă îl părăsesc… O fi oare din pricină că nu înţelege încă starea actuală a societăţii? De două sau de trei ori, i-am spus: «Alt sprijin real şi folositor, în afară de acela al saloanelor, nu există…»

Nu, n-are inteligenţa iscusită şi vicleană a unui procuror care nu scapă nicio clipă, niciun prilej… N-are un caracter â la Ludovic al XI-lea[190]. Pe de altă parte, văd că se conduce după principiile cele mai puţin generoase… Nu mai înţeleg nimic… Şi-o fi repetând oare principiile astea ca să-şi pună stavilă patimilor?

Altminteri, un lucru e vădit: nu rabdă dispreţul, şi prin asta îl am în mână.

E adevărat că nu se închină în faţa obârşiei nobile şi că nu ne respectă, din instinct… E o greşeală; dar la urma urmei, un suflet de seminarist ar trebui să se supere numai când îl lipsesc plăcerile şi banii. El, dimpotrivă, nu poate îndura cu niciun chip să fie dispreţuit.”

Constrâns de scrisoarea Mathildei, domnul de La Mole se văzu nevoit să la o hotărâre.

„În sfârşit, iată întrebarea cea mare: Julien a îndrăznit să-i facă curte fiicei mele ştiind că o iubesc mai presus de orice şi că am un venit anual de o sută de mii de taleri?

Mathilde susţine contrariul… «Nu, dragă Julien, în privinţa asta n-am să-mi fac iluzii.»

A fost iubire adevărată, neprevăzută, sau numai dorinţă josnică de a-şi face o situaţie înaltă? Mathilde e clarvăzătoare, a simţit de la început că bănuiala asta poate să-l piardă în ochii mei şi de aceea mi-a mărturisit: ea a început să-l iubească prima…

O fată cu o fire atât de semeaţă ca a ei să-şi piardă minţile într-atâta, încât să-şi permită a-i face avansuri prin semne!… Să-i strângă braţul, în grădină, într-o seară, ce oroare! ca şi cum n-ar fi avut o sută de mijloace mai puţin necuviincioase prin care să-i arate că îl plăcea. *Cine se scuză se acuză*; n-am încredere în Mathilde…”

În ziua aceea, raţionamentele marchizului erau mai hotărâte decât de obicei. Şi totuşi, obişnuinţa învinse; se hotărî să câştige timp şi să-i scrie Mathildei. Căci îşi scriau unul altuia de la un capăt la celălalt al clădirii. Domnul de La Mole nu îndrăznea să discute cu Mathilde şi să-i ţină piept. Se temea să nu sfârşească prin a îngădui totul, pe neaşteptate.

SCRISOARE

„Fereşte-te să mai faci noi nebunii; iată un brevet de locotenent de husari, pentru domnul cavaler Julien Sorel de La Vernaye. Vezi ce fac pentru el. Nu mă contrazice şi nu mă întreba. Să plece, în douăzeci şi patru de ore, şi să se prezinte la Strasbourg, unde îi e regimentul. Iată o scrisoare de credit pentru bancherul meu; să mi se dea ascultare.”

Dragostea şi bucuria Mathildei nu mai cunoscură margini; ea voi să profite de victorie şi răspunse imediat

„Domnul de La Vernaye ar fi la picioarele dumitale, copleşit de recunoştinţă, dacă ar şti tot ce binevoieşti să faci pentru el. Dar, în mijlocul unei asemenea mărinimii, tata m-a uimit; onoarea fiicei dumitale este primejduită. O singură indiscreţie poate să-i pricinuiască o pată veşnică, pe care niciun venit de douăzeci de mii de taleri n-ar putea-o şterge. Nu-i voi trimite brevetul domnului de La Vernaye decât dacă îmi dai cuvântul dumitale că, în decursul lunii viitoare, căsătoria mea va fi făcută în public, la Villequier. Imediat după răgazul acesta, pe care te rog să nu-l depăşeşti, fiica dumitale nu va mai putea ieşi în lume decât sub numele de doamna de La Vernaye. Cât îţi mulţumesc, tată scump, că m-ai scăpat de un nume ca Sorel” etc, etc.

Răspunsul fu neprevăzut.

„Supune-te, sau vă iau înapoi totul. Teme-te, fată nechibzuită. Eu nu-l cunosc încă pe Julien al tău, iar tu însăţi îl cunoşti şi mai puţin decât mine. Să plece la Strasbourg şi să se gândească numai la calea cea dreaptă. Peste două săptămâni, îţi voi comunica hotărârea mea.”

Un răspuns atât de neclintit o miră pe Mathilde. Eu *nu-l cunosc pe Julien*; cuvintele acestea o adânciră într-o visare la capătul căreia se întrezăreau presupunerile cele mai încântătoare; şi ea le socotea reale. „Inteligenţa lui Julien n-a îmbrăcat *uniforma* meschină a saloanelor, iar tata nu crede în superioritatea lui tocmai din cauza faptelor care o dovedesc…

Totuşi, dacă nu mă supun pretenţiei acesteia de a da dovadă de caracter, mă pot aştepta la o explicaţie publică; un scandal m-ar înjosi în ochii lumii

şi m-ar putea face mai puţin plăcută lui Julien. După scandal… zece ani de sărăcie; iar nebunia de a-ţi alege un soţ ţinând seama de meritele lui nu te poate salva de ocară decât dacă ai o avere uriaşă. Dacă trăiesc departe de tata, la vârsta lui, ar fi în stare să mă uite… Norbert se va însura cu vreo femeie drăguţă şi isteaţă: pe bătrânul Ludovic al XlV-lea l-a sedus ducesa de Bourgogne…”

Mathilde hotărî să se supună, dar se feri să-i arate lui Julien scrisoarea tatălui ei; cu firea lui sălbatică, ar fi putut face vreo nebunie.

Seara, când îi dădu de veste lui Julien că e locotenent de husari, bucuria lui nu mai cunoscu margini. Şi nu e greu să ne-o închipuim, dacă ne gândim la ambiţia lui de totdeauna şi la marea dragoste pe care o avea acum pentru copil. Schimbarea numelui îl înmărmuri.

„La urma urmei, gândi el, romanul meu s-a terminat şi numai mie îmi revine tot meritul. Am ştiut să fac să mă iubească monstrul ăsta de trufie, adăugă el privind-o pe Mathilde; tatăl ei nu poate trăi fără ea şi ea nu poate trăi fără mine.”

CAPITOLUL XXXV
O furtună

Dă-mi, Doamne, mediocritatea!
MIRABEAU

Era veşnic preocupat; nu răspundea decât pe jumătate la dragostea caldă care i se arăta. Rămânea tăcut şi întunecat. Şi niciodată nu păruse atât de mare, atât de minunat în ochii Mathildei. Ea se temea ca nu cumva cine ştie ce latură tainică a orgoliului lui să strice totul.

Aproape în fiecare dimineaţă, Mathilde îl vedea pe părintele Pirard sosind în casa lor. „Nu cumva, prin el, Julien desluşise câteva din intenţiile marchizului? Marchizul însuşi, mânat de vreo toană, nu-i scrisese oare lui Julien?" După o bucurie atât de mare, cum să-şi explice asprimea lui Julien? Nu îndrăzni să-l întrebe.

Nu îndrăzni! ea, Mathilde! în dragostea ei pentru Julien se amestecă, începând de atunci, ceva nedesluşit, neprevăzut, o spaimă aproape. Sufletul ei rece şi nepăsător simţi din iubire tot ce e cu putinţă să simtă o fiinţă crescută în excesul acesta de civilizaţie pe care Parisul îl admiră.

A doua zi, în zori, Julien se afla la părintele Pirard. Caii de poştă tocmai intrau în curte, înhămaţi la o caleaşca nenorocită, închiriată de la staţia de poştă vecină.

— Un astfel de echipaj e nepotrivit acum, îi spuse severul preot cu un aer morocănos. Iată douăzeci de mii de franci, pe care ţi-i dăruieşte domnul de La Mole; el ţine să-i cheltuieşti într-un an de zile, dar căutând să te faci cât mai puţin de râs. (într-o sumă de bani atât de mare, dată pe mâna unui tânăr, preotul nu vedea decât un prilej de a păcătui.) Marchizul a adăugat: „Domnul Julien de La Vernaye va fi primit banii aceştia de la tatăl său, căruia n-are niciun rost să-i spună numele. Domnul de La Vernaye va socoti poate că se cuvine să-i trimită un dar domnului Sorel, cherestegiul din Verrières, care l-a îngrijit pe când era copil…" Aş putea să îndeplinesc eu partea aceasta a însărcinării primite, urmă preotul; l-am hotărât, în sfârşit, pe domnul de La Mole să cadă la învoială cu abatele de Frilair, care e atât de iezuit. Hotărât lucru, influenţa lui este mai mare decât a noastră. Una

dintre condiţiile tacite ale învoielii ar fi recunoaşterea implicită a obârşiei tale nobile de către omul acesta care conduce de fapt Besançon-ul.

Julien nu-şi mai putea stăpâni bucuria, îl îmbrăţişa pe preot, se şi vedea recunoscut.

— Ia lasă! făcu părintele Pirard respingându-l; ce înseamnă deşertăciunea asta lumească?… Cât despre Sorel şi fiii lui, am să le ofer, în numele meu, o pensie anuală de cinci sute de franci, care îl va fi plătită fiecăruia, atât timp cât voi fi mulţumit de ei.

Julien se arătă iar rece şi mândru. Îi mulţumi preotului, dar în cuvinte foarte vagi şi fără să făgăduiască nimic. „Să fie adevărat oare, îşi spunea el, că sunt copilul din flori al vreunui mare senior exilat în munţii noştri de cumplitul Napoleon?” Şi, cu fiecare clipă, ideea aceasta i se părea tot mai cu putinţă… „Ura mea faţă de tata ar fi o dovadă… Şi atunci n-aş mai fi un monstru!”

La câteva zile după monologul acesta, al cincisprezecelea regiment de husari, unul din cele mai strălucite ale armatei, se afla în linie de bătaie pe locul de defilare din Strasbourg. Domnul cavaler de La Vernaye călărea cel mai frumos cal alsacian, care îl costase şase mii de franci. Primise gradul de locotenent, deşi nu fusese niciodată sublocotenent decât în controalele unui regiment despre care nu auzise vorbindu-se niciodată.

Aerul lui nepăsător, privirea aspră şi aproape rea, paloarea, neclintitul lui sânge rece începură să-l facă vestit încă din prima zi. Peste câtăva vreme, politeţea lui desăvârşită şi plină de tact, îndemânarea la tragerea cu pistolul şi la mânuirea armelor, pe care le dovedi fără prea multă înfumurare, alungară orice gând de-a glumi cu glas tare pe socoteala lui. După cinci sau şase zile de şovăieli, opinia publică a regimentului se declară în favoarea lui. „Tânărul acesta are totul, în afară de tinereţe”, spuneau bătrânii ofiţeri mucaliţi.

Din Strasbourg, Julien îi scrise părintelui Chélan, fostul paroh din Verrières, ajuns acum la adânci bătrâneţe:

„Veţi fi aflat, cu o bucurie de care sunt sigur, întâmplările care au determinat familia mea să mă îmbogăţească. Vă trimit cinci sute de franci şi vă rog să-i împărţiţi, fără vâlvă şi fără să-mi fie pomenit numele, nefericiţilor la fel de săraci astăzi pe cât am fost şi eu odinioară şi pe care fără îndoială că dumneavoastră îi ajutaţi, aşa cum m-aţi ajutat şi pe mine cândva.”

Julien era ameţit de ambiţie, nu de vanitate; totuşi, dădea multă atenţie aparenţei exterioare. Caii şi uniformele lui, livrelele celor ce-l slujeau dovedeau o grijă care ar fi făcut cinste spiritului de ordine al unui aristocrat englez. Abia ajuns de două zile locotenent, prin favoare, el şi socotea că, pentru a deveni comandant cel mai târziu la treizeci de ani, ca toţi marii generali, trebuia ca la douăzeci şi trei de ani să fie ceva mai mult decât locotenent. Nu se gândea decât la glorie şi la copilul lui.

Şi tocmai când era frământat de ambiţia cea mai nemărginită, îl găsi un tânăr valet al casei de La Mole, trimis în chip de curier.

„Totul e pierdut, îl scria Mathilde; vino cât poţi mai degrabă, sacrifică totul, aşteaptă-mă în trăsură, lângă portiţa grădinii, la numărul… pe strada… Voi veni să-ţi vorbesc; poate voi izbuti să te strecor în grădină. Totul e pierdut şi, mă tem, fără scăpare; bizuie-te pe mine, mă vei găsi devotată şi hotărâtă în nenorocire. Te iubesc.”

În câteva minute, Julien obţinu o permisie de la colonel şi plecă din Strasbourg în goana calului; dar groaznica nelinişte care îl zbuciuma nu-i îngădui să călătorească aşa decât până la Metz. Acolo se aruncă într-o diligentă; şi cu o repeziciune aproape de necrezut ajunse la locul arătat în scrisoare, lângă portiţa de la grădina palatului La Mole. Portiţa aceasta se deschise şi, îndată, Mathilde, uitând orice fel de respect omenesc, i se aruncă în braţe. Din fericire, fiind abia orele cinci dimineaţa, strada era încă pustie.

— Totul e pierdut; tata, temându-se de lacrimile mele, a plecat de-acasă joi noaptea. Unde? Nimeni nu ştie. Iată-i scrisoarea. Şi se urcă în trăsură, lângă Julien.

„Aş fi putut să iert totul, în afară de planul de-a fi sedusă pentru că eşti bogată. Iată, fiică nefericită, groaznicul adevăr. Îţi dau cuvântul meu de onoare că nu voi consimţi niciodată la o căsătorie cu omul acesta. Îl asigur un venit de zece mii de livre pe an, dacă vrea să trăiască departe, dincolo de graniţele Franţei, sau, mai bine, în America Citeşte scrisoarea pe care am primit-o drept răspuns la informaţiile cerute. Neruşinatul m-a îndemnat chiar el să-i scriu doamnei de Rênal. Niciodată nu voi mai citi un rând măcar din partea ta, în legătură cu omul acesta. Mi-e silă de Paris şi de tine.

Îţi cer să păstrezi cea mai mare taina asupra celor ce vor trebui să urmeze. Renunţă făţiş la un ticălos şi vei regăsi un tată.”

— Unde e scrisoarea doamnei de Rênal? întrebă Julien, rece.

— Iat-o. N-am vrut să ţi-o arăt înainte de a te fi pregătit sufleteşte.

SCRISOARE

„Datoria mea faţă de sfânta cauză a religiei şi a moralei mă împinge, domnule, la demersul acesta penibil pe care îl îndeplinesc acum faţă de dumneavoastră. O lege care nu poate greşi îmi porunceşte să-i fac rău în clipa de faţă aproapelui meu, cu scopul de a înlătura un mare scandal. Durerea pe care o încerc trebuie să fie biruită de simţământul datoriei. E prea adevărat, domnule, că purtarea persoanei asupra căreia îmi cereţi să vă scriu întregul adevăr a putut să pară de neînţeles sau chiar cinstită. S-a crezut că e mai potrivit să fie ascunsă sau măsluită o parte a realităţii; prudenţa, ca şi religia cereau să se facă aşa. Dar purtarea aceasta, pe care doriţi s-o cunoaşteţi, a fost, de fapt, foarte condamnabilă, poate în mai mare măsură chiar decât v-aş putea spune eu. Sărac şi lacom de bani, folosind făţărnicia cea mai iscusită, sucind minţile unei femei slabe şi nefericite, omul acesta a încercat să-şi creeze o situaţie şi să ajungă cineva. Şi face parte din greaua mea îndatorire să adaug că sunt nevoită să cred că domnul J… n-are pic de credinţă în sufletul lui. Din convingere, sunt silită să socotesc că una dintre metodele lui, pentru a izbuti într-o familie, este încercarea de a seduce femeia care se bucură de cea mai mare trecere acolo. La adăpostul unei aparente dezinteresări şi al frazelor de roman, singurul şi marele lui scop este să ajungă să facă ce vrea cu stăpânul casei şi cu averea lui. Iar în urma lui lasă nenorocire şi regrete veşnice” etc., etc., etc.

Misiva aceasta, extrem de lungă şi pe jumătate ştearsă de lacrimi, era scrisă chiar de mâna doamnei Rênal; şi o scrisese cu mai multă grijă decât de obicei.

— Domnul de La Mole n-are nicio vină, spuse Julien după ce termină de citit; e un om drept şi prevăzător. Care tată ar mai vrea să-şi dea unui astfel de om fiica iubită? Adio!

Julien sări din trăsură şi alergă la diligenta care aştepta în capătul străzii. Părea că o uitase pe Mathilde; ea făcu câţiva paşi, încercând să-l urmeze, dar privirile negustorilor ieşiţi în pragul prăvăliilor, negustori care o cunoşteau, o siliră să se întoarcă degrabă în grădină. Julien plecă spre

Verrières. În goana călătoriei, nu-i putu scrie Mathildei, aşa cum avea de gând, căci nu izbutea să aştearnă pe hârtie decât semne de neînţeles.

La Verrières sosi într-o duminică dimineaţa. Când intră la armurier, acesta îl copleşi cu laude pentru averea proaspăt dobândită. Era noutatea care făcea vâlvă în oraş.

Julien abia izbuti să-l facă să înţeleagă că dorea o pereche de pistoale. La cererea lui, armurierul i le încarcă.

Cele trei dangăte răsunară; semnalul lor e binecunoscut în satele Franţei căci, după celelalte sunete de clopot din timpul dimineţii, ele anunţă începerea neîntârziată a liturghiei.

Julien intră în biserica cea nouă din Verrières. Toate ferestrele înalte ale clădirii erau acoperite cu perdele cărămizii. Julien se pomeni la câţiva paşi de strana doamnei de Rénal. I se păru că ea se roagă cu înflăcărare. Vederea femeii acesteia care îl iubise atât de mult făcu să-i tremure braţul în asemenea măsură, încât nu putu să îndeplinească imediat ceea ce avea de gând. „Nu pot, îşi spunea Julien, fiziceşte nu pot.”

În clipa aceea, tânărul preot care slujea liturghia sună pentru *înălţare*. Doamna de Rênal coborî fruntea, ascunzându-şi astfel, pentru o clipă, capul sub cutele şalului. Julien n-o mai recunoştea atât de bine; trase un foc de pistol înspre ea şi n-o nimeri; când trase al doilea foc, ea se prăbuşi.

CAPITOLUL XXXVI
Amănunte triste

Nu vă aşteptaţi la slăbiciune din
partea mea. M-am răzbunat. Am
meritat moartea, şi acum, iată-mă.
Rugaţi-vă pentru sufletul meu.
SCHILLER

Julien rămase locului; privirile i se înceţoşară. Când îşi mai veni puţin în fire, văzu cum toţi credincioşii fugeau din biserică; până şi preotul părăsise altarul. Julien porni cu paşi destul de înceţi în urma câtorva femei care fugeau ţipând. Una dintre ele, vrând să fugă mai repede decât celelalte, îl îmbrânci. Julien căzu. Picioarele i se încurcaseră într-un scaun răsturnat de mulţime; când se ridică, simţi că-l strânge cineva de gât; era un jandarm în mare ţinută, care îl aresta. Fără să-şi dea seama, Julien vru să-şi caute pistoalele cele mici, dar un al doilea jandarm îl apucă strâns braţele.

Fu dus la închisoare. Intrară într-o încăpere, îl puseră fiare la mâini şi îl lăsară singur, apoi se auzi cheia răsucindu-se de două ori în broască; toate acestea se petrecură atât de repede, încât Julien nici nu-şi dădu măcar seama de ele.

— Zău, s-a sfârşit totul, spuse el cu glas tare, trezindu-se la realitate… Da, peste două săptămâni, ghilotina… dacă nu cumva îmi iau singur zilele până atunci.

Mai departe nu se putea gândi; i se părea că un cerc de fier îl strânge tâmplele. Se uită să vadă dacă nu-l ţine cineva. După câteva clipe, căzu într-un somn adânc.

Doamna de Rênal nu fusese rănită mortal. Primul glonte îl străpunsese pălăria; al doilea glonte, tras pe când ea se întorcea, o lovise în umăr şi, lucru de mirare, ricoşase din osul umărului, sfărâmându-l totuşi, apoi se abătuse spre un stâlp gotic, căruia îl smulsese o aşchie mare de piatră.

Când, după îndelungi şi dureroase îngrijiri, chirurgul, un om serios, îi spuse doamnei de Rênal:

— Răspund de viaţa dumneavoastră ca şi de a mea, ea se simţi foarte mâhnită.

Îşi dorea de multă vreme, si din toată inima, moartea. Scrisoarea către domnul de La Mole, care îl fusese impusă de actualul ei duhovnic, dăduse ultima lovitură fiinţei acesteia slăbite de-o nenorocire constantă. Nenorocirea era lipsa lui Julien; ea o numea *remuşcare*. Duhovnicul, un preot tânăr, cucernic şi zelos, venit de curând din Dijon, înţelegea prea bine despre ce e vorba.

„Să mor aşa, nu de mâna mea, n-ar fi deloc păcat, se gândea doamna de Rênal. Dumnezeu poate o să mă ierte că mă bucur de moartea mea. Şi nu îndrăznea să adauge: Iar să mor ucisă de Julien e culmea fericirii!”

De îndată ce scăpă de chirurg şi de toţi prietenii veniţi în grabă, doamna de Rênal o chemă pe Élisa, camerista ei.

— Temnicerul, îi spuse roşind până în albul ochilor, e un om crud. Sunt sigură că-l va supune la chinuri, crezând că îmi face mie pe plac… Gândul acesta nu-l pot îndura. N-ai putea să te duci şi să-i dai temnicerului, ca din partea dumitale, câţiva ludovici? Să-i spui că religia nu îngăduie să-l chinuiască… Şi, mai ales, să nu pomenească nimănui despre banii primiţi.

Datorită acestei împrejurări, Julien se bucură de-o purtare omenească din partea temnicerului de la Verrières, adică a domnului Noiroud, desăvârşitul slujbaş al ocârmuirii, pe care l-am văzut speriindu-se atât de tare la sosirea domnului Appert.

Un judecător îşi făcu apariţia în temniţă.

— Am ucis cu premeditare, îi spuse Julien; am cumpărat şi am pus să mi se încarce pistoalele, la armurierul cutare. Articolul 1342 din *Codul penal* e limpede, merit moartea şi o aştept.

Judecătorul, mirat că i se răspunde astfel, voi să-i pună mai multe întrebări ca să-l facă pe acuzat să se încurce în răspunsuri.

— Dar nu vezi, îi spuse Julien zâmbind, nu vezi că mă declar cât de vinovat pofteşti? Hai, domnule, n-o să scapi din mână prada pe care o urmăreşti. O să ai plăcerea de-a mă osândi. Scuteşte-mă de prezenţa dumitale.

„Îmi mai rămâne de îndeplinit o îndatorire plictisitoare, gândi Julien. Trebuie să-i scriu domnişoarei de La Mole.”

„M-am răzbunat, îi spunea el în scrisoare. Din nefericire, numele meu va apărea în ziare şi nu pot să scap *incognito* din lumea asta. Peste două luni

voi muri. Răzbunarea a fost la fel de crudă ca şi durerea de a fi despărţit de tine. Din clipa asta îmi interzic să-ţi mai scriu sau să-ţi rostesc numele. Nu pomeni niciodată, nimănui, despre mine, nici chiar copilului meu: tăcerea e singurul mijloc de a mă cinsti. Pentru cei mulţi, voi fi un ucigaş de rând… îngăduie-mi să spun adevărul, în clipa aceasta supremă: ai să mă uiţi. Marea nenorocire, despre care te sfătuiesc să nu sufli o vorbă nimănui, va secătui, pentru mulţi ani, tot ce vedeam romantic şi prea aventuros în firea ta. Erai făcută să trăieşti alături de eroii evului mediu; dovedeşte că ai şi tăria lor de caracter. Ceea ce trebuie să se întâmple să fie împlinit în taină şi fără să te compromită. Vei lua un nume fals si nu te vei destăinui nimănui. Dacă îţi trebuie neapărat un prieten, ţi-l las pe părintele Pirard.

Nu vorbi cu nimeni altul si mai cu seamă cu cei din clasa ta: de Luz, Caylus…

La un an după moartea mea, mărită-te cu domnul de Croisenois; te rog, şi îţi ordon, ca soţ, să nu-mi scrii, căci n-am să-ţi răspund. Deşi sunt mult mai blând decât Iago, pe cât mi se pare, voi spune ca el: *From this timeforth I never will speak word*.[191]

De aici înainte nici n-o să mai vorbesc, nici n-o să mai scriu; tu vei avea ultimele mele cuvinte, ca şi ultima mea iubire nemărginită.

J. S.”

Abia după ce trimise scrisoarea aceasta, Julien, care îşi mai venise puţin în fire, se simţi pentru prima oară foarte nefericit. Fiecare din speranţele pe care i le dăduse ambiţia trebui smulsă rând pe rând din inima lui, spunându-şi: „Voi muri”. Moartea în sine nu i se părea înfricoşătoare. Întreaga viaţă nu-i fusese decât o îndelungată pregătire pentru nenorocire şi avusese grijă să n-o uite pe aceea care trece drept cea mai grea dintre toate.

„Cum adică, se gândi el, dacă peste şaizeci de zile ar trebui să mă bat în duel cu un om neîntrecut în mânuirea armelor, aş avea oare slăbiciunea să nu mă gândesc decât la asta, cu groaza în suflet?”

Îşi petrecu nenumărate ceasuri încercând să se cunoască bine în această privinţă.

Iar când îşi văzu limpede în adâncul inimii şi când adevărul i se ivi dinaintea ochilor la fel de distinct ca unul dintre stâlpii temniţei, se gândi la remuşcări.

„De ce le-aş avea? Am fost crunt jignit; am ucis, merit moartea, şi-atâta tot. Mor după ce mi-am încheiat socotelile cu omenirea. Nu las nicio

îndatorire neîndeplinită, nu datorez nimănui nimic; moartea mea n-are altceva ruşinos decât unealta pe care o foloseşte; atâta, ce-i drept, e prea de ajuns ca să mă facă de ocară în ochii burghezilor din Verrières; dar, din punct de vedere intelectual, nu există lucru mai vrednic de dispreţ! îmi mai rămâne un mijloc ca să capăt faimă în ochii lor: în drum spre eşafod să-i arunc poporului monezi de aur. Amintirea mea, legată de ideea aurului, ar fi strălucitoare pentru ei."

După acest gând, care după un minut i se păru foarte clar, Julien îşi spuse „Nu mai am ce căuta pe pământ", şi căzu iar într-un somn adânc.

Pe la orele nouă seara, temnicerul îl trezi, aducându-i cina.

— Ce se mai vorbeşte prin Verrières?

— Domnule Julien, jurământul pe sfânta cruce depus la curtea regală, în ziua când mi s-a dat slujba asta, mă sileşte să nu vorbesc.

Omul tăcu, dar rămase locului. Vederea acestei făţărnicii vulgare îl distra pe Julien. „Trebuie să-l fac să aştepte multă vreme cei cinci franci pe care îl vrea ca să-şi vândă conştiinţa", gândi el.

Când temnicerul văzu că se sfârşeşte cina fără altă încercare de mituire, îi spuse cu un aer prefăcut şi mieros:

— Prietenia pe care v-o port, domnule Julien, mă sileşte să vorbesc, oricât s-ar zice că e împotriva interesului justiţiei, fiindcă v-ar putea folosi în apărarea dumneavoastră… Domnul Julien, care e băiat cumsecade, va fi foarte mulţumit aflând că doamna de Rênal se simte bine.

— Cum? Nu-i moartă? strigă Julien pierzându-şi cumpătul.

— Cum? Nu ştiţi nimic? făcu temnicerul cu un aer stupid, care se preschimbă pe loc în lăcomie plină de fericire. S-ar cuveni să-i daţi ceva chirurgului care, după lege şi justiţie, n-ar trebui să vorbească. Dar, ca să vă fac plăcere, m-am dus la el şi mi-a povestit tot…

— Deci, rana nu e mortală, spuse Julien nerăbdător. Răspunzi cu viaţa ta?

Temnicerul, un zdrahon de vreo doi metri, se sperie şi se retrase spre uşă. Văzând că apucase pe o cale greşită ca să ajungă la adevăr, Julien se aşeză iar şi-i zvârli un napoleon domnului Noiroud.

Cu cât povestirea temnicerului îi dovedea mai mult că rana doamnei de Rênal nu era mortală, cu atât simţea că îl năpădesc lacrimile.

— Ieşi afară! îi strigă pe neaşteptate. Temnicerul se supuse. Abia închisese uşa, că Julien exclamă

— Doamne! nu e moartă! şi căzu în genunchi plângând cu lacrimi fierbinţi.

În clipa aceea supremă credea în Dumnezeu. Ce însemnătate are făţărnicia preoţilor? Poate ea să răpească ceva din adevărul şi sublimul ideii de dumnezeire?

Abia atunci începu Julien să se căiască pentru crima săvârşită. Printr-o coincidenţă care îl feri de disperare, tocmai atunci îl încetă starea de nelinişte fizică şi de seminebunie care îl cuprinsese de când plecase din Paris către Verrières.

Lacrimile îl izvorau din generozitate; Julien era sigur de osânda care îl aştepta.

„Aşadar, ea va trăi! îşi spunea el… Va trăi ca să mă ierte şi să mă iubească…”

A doua zi dimineaţa, foarte târziu, când temnicerul veni să-l trezească, îi spuse:

— Aveţi pesemne o inimă straşnică, domnule Julien. De două ori am venit si n-am vrut să vă trezesc. Iată două sticle cu vin din cel mai bun, trimise de părintele Maslon, parohul nostru.

— Cum? Pungaşul ăsta tot mai e aici?

— Da, domnule, răspunse temnicerul coborând glasul; dar nu vorbiţi atât de tare, căci s-ar putea să vă dăuneze.

Julien râse cu poftă.

— În situaţia mea, prietene, numai dumneata îmi poţi dăuna, încetând să mai fii blând şi omenos… Vei fi bine plătit, spuse Julien întrerupându-se şi reluându-şi aerul poruncitor.

Purtarea aceasta fu justificată prin dăruirea unei monezi.

Domnul Noiroud îi povesti din nou şi în cele mai mici amănunte tot ce aflase despre doamna de Rênal, dar nu pomeni despre vizita domnişoarei Élisa.

Omul era cât mai servil şi mai supus cu putinţă. Lui Julien îl veni o idee „Uriaşul ăsta pocit poate câştiga trei sau patru sute de franci, căci închisoarea lui nu e niciodată plină; eu pot să-i asigur zece mii de franci, dacă vrea să fugă cu mine în Elveţia… Greutatea ar fi să-l conving de buna mea credinţă.” Gândul la convorbirea îndelungată pe care ar fi trebuit s-o aibă cu o fiinţă atât de josnică îl umplu însă de scârbă pe Julien; şi se gândi la altceva.

Dar seara, pierduse prilejul: o diligentă veni să-l ridice, la miezul nopţii. Julien fu cât se poate de mulţumit de jandarmii care îl însoţeau în călătorie. Dimineaţa, când sosiră la închisoarea din Besançon, cei de acolo avură

bunătatea să-l găzduiască la ultimul etaj al unui turn gotic. El socoti că arhitectura turnului datează cam de pe la începutul secolului al XV-lea; îi admiră graţia şi zvelteţea uimitoare. Printr-o despărţitură îngustă între două ziduri, putea să vadă, dincolo de-o curte imensă, o privelişte minunată.

A doua zi avu loc un interogatoriu, după care, timp de mai multe zile, fu lăsat în pace. Sufletul îi era liniştit. Totul i se părea simplu: „Am vrut să ucid, trebuie să fiu ucis”.

Dar gândul nu-i zăbovi mai îndelung la ideea aceasta. Judecata, sila de-a se arăta în public, apărarea, le socotea pe toate nişte încurcături fără importanţă, nişte formalităţi plictisitoare la care va avea timp să se gândească atunci când le va sosi ceasul. Şi nici la clipa morţii nu se oprea: „Mă voi gândi la ea după ce voi fi judecat”. Viaţa nu i se mai părea plictisitoare, privea toate lucrurile sub o nouă înfăţişare. Nu mai avea deloc ambiţie. La domnişoara de La Mole se gândea rar. Remuşcările îl stăpâneau însă şi-i aminteau adesea chipul doamnei de Rênal, mai ales în tăcerea nopţilor, tulburată, în turnul acesta înalt, doar de ţipătul vulturilor.

Îi mulţumea cerului că n-o rănise mortal. „Ciudat lucru, îşi spunea, credeam că prin scrisoarea către domnul de La Mole ea mi-a distrus pentru totdeauna fericirea viitoare şi, în mai puţin de două săptămâni de la trimiterea scrisorii, nu mă mai gândesc deloc la ce mă preocupa pe-atunci… Două sau trei mii de livre venit, ca să trăiesc tihnit în vreun ţinut muntos, ca Vergy… Ce fericit mai eram… şi nu-mi cunoşteam fericirea!…”

Uneori, se ridica tresărind de pe scaun. „Dacă aş fi rănit-o de moarte pe doamna de Rênal, m-aş fi omorât…

Am nevoie de certitudinea asta, ca să nu-mi fie silă de mine însumi.

Să mă omor? iată marea întrebare, îşi spuse el. Judecătorii ăştia atât de formalişti, atât de înverşunaţi împotriva bietului acuzat ar fi în stare să-l trimită la spânzurătoare pe cel mai de treabă cetăţean, ca să li se dea vreo decoraţie… Aş scăpa de autoritatea lor, aş scăpa de ocările lor într-o franţuzească stâlcită, căreia ziarul judeţean îl spune vorbire aleasă…

Mai am de trăit vreo cinci sau şase săptămâni… Să mă omor! zău că nu, îşi spuse el după câteva zile. Napoleon a trăit… De altfel, viaţa îmi e plăcută; răgazul acesta e liniştit; am scăpat de cei ce mă plictiseau”, adăugă el râzând, şi începu să facă o notă cu titlurile cărţilor care voia să-i fie trimise de la Paris.

CAPITOLUL XXXVII
Un turn

Mormântul unui prieten.
STERNE

Se auzi un zgomot puternic pe coridor; nu era ora când se urcau în temniţa lui; vulturii îşi luară zborul, uşa se deschise, şi venerabilul părinte Chélan, tremurând tot şi ţinând toiagul în mână, se aruncă în braţele lui.

— Ah! Dumnezeule mare! E cu putinţă, fiul meu… Fiară! ar trebui să spun…

Şi bunul bătrân nu mai putu adăuga niciun cuvânt. Julien se temea să nu-l vadă prăbuşindu-se. Fu nevoit să-l conducă până la un scaun. Mâna timpului apăsa greu asupra omului acestuia, odinioară atât de energic. Lui Julien i se păru că nu-i vede decât umbra.

Când îşi mai veni în fire

— Abia alaltăieri ţi-am primit scrisoarea de la Strasbourg, cu cei cinci sute de franci pentru săracii din Verrières; mi-a fost adusă în munţi, sus, la Liveru, unde m-am retras la nepotu-meu, Jean. Ieri aflu nenorocirea… O, cerule! E cu putinţă oare? Bătrânul nu mai plângea; parcă se golise de idei şi adăugă, fără să ştie ce spune: vei avea nevoie de cei cinci sute de franci; ti i-am adus.

— De dumneata am nevoie, părinte! şopti Julien înduioşat. Altminteri, bani am destui.

Dar nu putu să capete vreun răspuns mai ca lumea. Din când în când, părintele Chélan vărsa câteva lacrimi care i se prelingeau tăcute de-a lungul obrajilor; apoi se uita lung la Julien şi era năucit văzându-l cum îl la mâna şi cum i-o duce la buze. Chipul lui, atât de viu odinioară şi exprimând cu tărie cele mai înalte simţăminte, părea acum lipsit de viaţă. Un soi de ţăran veni curând să-l la pe bătrân.

— Nu trebuie să se ostenească prea mult, îi spuse el lui Julien, care înţelese că era nepotul părintelui Chélan.

Apariţia aceasta îl lăsă pe Julien cufundat într-o mâhnire adâncă şi-i secă lacrimile. Totul i se părea trist şi fără putinţă de alinare; îşi simţea inima

îngheţată în piept.

Clipa aceasta fu cea mai grea din câte îndurase de la săvârşirea crimei. Văzuse moartea în toată urâciunea ei. Toate iluziile de înălţare sufletească şi de mărinimie i se spulberară ca un nor în faţa furtunii.

Starea asta chinuitoare dură mai multe ore. După otrăvirea morală, e nevoie de leacuri trupeşti şi de vin de Champagne. Julien s-ar fi socotit însă laş dacă le-ar fi folosit. Către sfârşitul unei zile atât de cumplite, petrecută toată în plimbări prin turnul cel strâmt, exclamă:

— Ce nebun sunt! Numai dacă mi-ar fi fost dat să mor ca toţi oamenii ar fi trebuit să mă mâhnească vederea acestui biet bătrân; dar o moarte fulgerătoare şi în floarea vârstei nu face decât să mă pună la adăpost de trista prăbuşire fizică…

Oricât ar fi chibzuit, însă, Julien se simţi tulburat de vizita primită, ca o fiinţă fricoasă şi deci nefericită.

Nu mai avea în el nici urmă de asprime sau de măreţie, nici urmă de virtute romană; moartea îl apărea la o mai mare înălţime şi deci ca un lucru mai puţin uşor.

„Iată care îmi va fi termometrul, îşi spuse el. Astă-seară sunt la zece grade sub curajul care mă duce la nivelul ghilotinei. Azi-dimineaţă aveam curaj. De altfel, ce-mi pasă! principalul e să-mi revină la momentul necesar.” Ideea termometrului îl amuză şi, până la urmă, izbuti să-i abată gândurile triste.

A doua zi dimineaţă, când se trezi, îl fu ruşine de cele petrecute în ajun. „Sunt în joc fericirea şi liniştea mea.” Aproape că se hotărî să-i scrie procurorului general şi să-i ceară să nu mai fie primit nimeni în temniţa lui. „Dar Fouqué? se gândi el. Dacă s-o hotărî cumva să vină la Besançon, cât o să sufere!”

Trecuseră mai bine de două luni de când nu se mai gândise la Fouqué. „Mare prost eram la Strasbourg; n-aveam minte nici de doi bani.” Amintirea lui Fouqué îl stăpâni multă vreme şi-l înduioşa şi mai tare. Se plimba agitat. „Acum sunt, cu siguranţă, la douăzeci de grade sub nivelul morţii… Dacă mai sporeşte slăbiciunea asta, mai bine îmi pun capăt vieţii. Ce bucurie pentru preoţii ca alde Maslon sau pentru cei de teapa lui Valenod, dacă mor ca o javră!”

Fouqué veni; omul acesta simplu şi inimos era zdrobit de durere. Singura lui idee, dacă mai avea vreuna, era să-şi vândă averea, să-l cumpere pe

temnicer şi să-l salveze pe Julien. Îl vorbi vreme îndelungată despre evadarea lui Lavalette[192].

— Mă umileşti, îi spuse Julien; domnul de Lavalette era nevinovat, iar eu sunt vinovat. Fără să vrei, mă faci să mă gândesc la deosebire… Dar e adevărat oare? Cum? Ţi-ai vinde toată averea? spuse Julien, redevenind deodată atent şi neîncrezător.

Fouqué, încântat să-şi audă prietenul că-i răspunde, în sfârşit, la ideea care îl frământa, îi vorbi multă vreme socotind cu de-amănuntul, ban cu ban, cât ar putea lua pe fiecare din proprietăţile lui.

„Ce jertfă sublimă pentru un proprietar de la ţară! gândi Julien. Câte economii, câte zgârcenii mărunte, care mă făceau să roşesc atunci când le vedeam la el, vrea să-mi sacrifice! Niciunul dintre tinerii aceia frumoşi, pe care i-am văzut în palatul La Mole şi care citesc *René*[193], n-ar putea să aibă apucăturile lui ridicole; dar, în afară de cei foarte tineri sau îmbogăţiţi de pe urma vreunei moşteniri şi care habar n-au de valoarea banilor, există printre parizienii ăştia măcar unul în stare să facă o asemenea jertfă?”

Julien uită toate greşelile de gramatică, toate gesturile vulgare ale lui Fouqué şi i se aruncă în braţe. Niciodată provincia, comparată cu Parisul, n-a primit un omagiu mai de preţ. Fouqué, încântat de entuziasmul pe care îl citea în ochii prietenului său, socoti îmbrăţişarea drept o consimţire la evadare.

Priveliştea aceasta a *sublimului* îi dădu iar lui Julien toată tăria pe care apariţia părintelui Chélan i-o răpise. Deşi încă foarte tânăr, era, după părerea mea, de soi bun. În loc să ajungă de la gingăşie la viclenie, ca majoritatea oamenilor, vârsta i-ar fi dăruit o bunătate uşor de înduioşat şi l-ar fi lecuit de neîncrederea lui nebunească… Dar ce rost mai au aceste zadarnice precizări?

Interogatoriile se înteţiră, în ciuda sforţărilor lui Julien, ale cărui răspunsuri căutau să scurteze cât mai mult procesul.

— Am ucis, sau măcar am vrut să ucid cu premeditare, repeta el zilnic.

Dar judecătorul era, mai presus de orice formalist. Declaraţiile lui Julien nu scurtau deloc interogatoriile; amorul propriu al magistratului fusese zgândărit. Julien habar n-avea că era cât pe ce să fie trimis într-o carceră înspăimântătoare şi că numai mulţumită stăruinţelor lui Fouqué i se lăsa odăiţa aceea frumoasă aflată la o înălţime de o sută optzeci de trepte.

Domnul abate de Frilair făcea parte dintre oamenii cu vază pe care Fouqué îl aproviziona cu lemne de foc. Bunul negustor pătrunse până la

atotputernicul mare vicar. Spre nemărginita lui bucurie, părintele de Frilair îi spuse că, mişcat de însuşirile alese ale lui Julien si de serviciile pe care odinioară le adusese seminarului, avea de gând să pună o vorbă bună pentru el pe lângă judecători. Fouqué întrezări posibilitatea de a-şi salva prietenul şi, la plecare, se ploconi până la pământ, rugându-l pe sfinţia-sa să împartă zece ludovici ca să facă slujbe pentru achitarea acuzatului.

Fouqué se înşela amarnic. Părintele de Frilair nu se asemăna deloc cu Valenod. El refuză şi căută chiar să-i dea de înţeles bunului ţăran că ar face mai bine să-şi păstreze banii. Văzând că era cu neputinţă să vorbească lămurit fără să săvârşească vreo imprudenţă, îl sfătui să dăruiască suma în pomeni pentru bieţii deţinuţi care, de fapt, duceau lipsă de toate.

„Julien ăsta e o fiinţă ciudată, fapta lui e de neînţeles, gândea domnul de Frilair, şi nimic nu trebuie să rămână de neînţeles pentru mine… Poate că s-ar putea face din el un mucenic… în orice caz, voi afla ce se ascunde aici şi voi găsi poate şi prilejul s-o sperii puţin pe doamna de Rênal, care nu ţine deloc la noi, iar pe mine mă urăşte chiar… Poate că voi izbuti să dibui vreun mijloc de împăcare răsunătoare cu domnul de La Mole, care are o slăbiciune pentru seminaristul ăsta neînsemnat.”

Învoiala asupra procesului fusese semnată cu câteva săptămâni mai înainte; părintele Pirard plecase din Besançon, după ce mai întâi îl vorbise abatelui de Frilair despre misterioasa naştere a lui Julien, chiar în ziua când nefericitul o împuşca pe doamna de Rênal în biserica din Verrières.

Julien nu vedea decât un singur eveniment neplăcut între el şi moarte: vizita tatălui său. Şi-l întrebă pe Fouqué dacă n-ar fi bine să-i scrie procurorului general ca să-l scutească de orice vizite. Sila lui de a-şi vedea tatăl, mai ales într-un asemenea moment, lovi adânc sufletul cinstit şi burghez al negustorului de lemne.

Acesta crezu că pricepe de ce atâţia oameni îi urăsc cu patimă prietenul. Dar, din respect pentru nenorocirea lui, îi ascunse ceea ce simţea.

— În orice caz, îi răspunse el rece, ordinul de a-ţi interzice vizitele nu-l va privi pe tatăl tău.

CAPITOLUL XXXVIII
Un om atotputernic

Dar e atâta mister în demersurile
pe care le face, atâta eleganţă în
ţinuta ei Cine să fie oare?
SCHILLER

A doua zi, uşile turnului se deschiseră foarte devreme. Julien se trezi speriat.

— Ah! doamne, gândi el, iată-l pe tata. Ce neplăcut o să fie!

În aceeaşi clipă, o femeie îmbrăcată ţărăneşte i se aruncă în braţe. El abia o recunoscu. Era domnişoara de La Mole.

— Răule, până la primirea scrisorii tale n-am ştiut unde eşti. Iar despre ceea ce tu numeşti crimă şi nu e, de fapt, decât o nobilă răzbunare, care îmi arată ce măreaţă inimă îţi bate în piept, am aflat abia la Verrières…

Cu toate că era prevenit în privinţa domnişoarei de La Mole, ceea ce de altminteri nu prea îşi mărturisea deschis, Julien o găsi tare drăguţă. Cum să nu vezi în purtarea şi în felul ei de a vorbi un simţământ nobil, dezinteresat, cu mult mai presus decât tot ce ar îndrăzni un suflet mic şi vulgar? I se păru iar că iubeşte o regină şi, după câteva clipe, cu o rară nobleţe a cuvintelor şi a gândirii, îi spuse:

— Viitorul mi se desluşea foarte limpede. După moartea mea, te vedeam remăritându-te cu domnul de Croisenois, care ar fi luat o văduvă. Sufletul nobil, dar cam romanţios, al acestei încântătoare văduve, uluită şi convertită la cultul prudenţei vulgare printr-o întâmplare ciudată, tragică şi mare pentru ea, s-ar fi îndurat să înţeleagă meritul foarte real al tânărului marchiz. Te-ai fi resemnat să te bucuri de fericire ca toată lumea: stima, bogăţia, rangul înalt… Dar, scumpă Mathilde, dacă venirea ta la Besançon va fi bănuită, ar însemna o lovitură de moarte pentru domnul de La Mole, şi asta nu mi-o voi ierta niciodată. I-am pricinuit, şi aşa, destulă mâhnire! Academicianul va spune că domnul marchiz a încălzit un şarpe la sân.

— Mărturisesc că nu prea mă aşteptam la atâta judecată rece şi la atâta grijă pentru viitor, spuse domnişoara de La Mole cam speriată. Camerista

mea, aproape la fel de prudentă ca şi tine, a scos un paşaport pentru ea şi am călătorit sub numele de doamna Michelet.

— Şi a putut doamna Michelet să pătrundă atât de lesne până la mine?

— Ah! eşti tot omul superior pe care mi l-am ales! Mai întâi, i-am oferit o sută de franci unui secretar de judecător, care susţinea că intrarea mea în turnul închisorii nu e cu putinţă. Dar, după ce a primit banii, omul acesta cinstit m-a făcut să aştept şi a ridicat atâtea obiecţii, încât credeam că are de gând să mă fure… Mathilde se opri.

— Şi? întrebă Julien.

— Nu te supăra, dragul meu, îi spuse ea îmbrăţişându-l, am fost nevoită să-i spun cine sunt secretarului care mă lua drept o tânără lucrătoare din Paris, îndrăgostită de frumosul Julien… Zău, astea sunt chiar cuvintele lui. I-am jurat că-ţi sunt soţie şi mi se va îngădui să vin zilnic la tine.

„Nebunia e deplină, gândi Julien; şi n-am putut s-o împiedic. La urma urmei, domnul de La Mole e un senior atât de important, încât lumea va putea să-i găsească o scuză tânărului colonel care se va însura cu văduva aceasta încântătoare. Apropiata mea moarte va şterge totul.” Şi se lăsă cu nesaţ în voia dragostei înflăcărate a Mathildei; era nebunie, înălţare sufletească, tot ce poate exista mai neobişnuit, îl propuse cu toată seriozitatea să moară o dată cu el.

După aceste prime valuri ale extazului şi când Mathilde se sătură din plin de fericirea de a-l vedea pe Julien, o vie curiozitate îi cuprinse deodată sufletul. Îşi privea iubitul pe care îl găsea cu mult mai presus decât visase ea. I se părea că Boniface de La Mole a reînviat, mult mai eroic însă.

Mathilde vorbi cu cei mai de seamă avocaţi din partea locului, pe care îi jigni oferindu-le prea pe faţă bani; dar, până la urmă, ei primiră.

Şi ajunse curând la ideea că, în privinţa lucrurilor îndoielnice şi de mare însemnătate, totul depindea la Besançon de părintele de Frilair.

La început, folosind neînsemnatul nume de doamna Michelet, avu de întâmpinat greutăţi enorme ca să ajungă până la atotputernicul membru al congregaţiei. Dar zvonul despre frumuseţea unei tinere modiste, îndrăgostită nebuneşte şi venită de la Paris la Besançon ca să-l consoleze pe tânărul abate Julien Sorel, se răspândi în oraş.

Mathilde umbla singură, pe jos, pe străzile oraşului; nădăjduia să nu fie recunoscută. Oricum, socotea că prinde bine pentru cauza ei să impresioneze cât mai mult poporul. În nebunia ce-o cuprinsese, se gândea că o răscoală s-ar putea să-l salveze pe Julien când va fi dus spre eşafod.

Domnişoara de La Mole credea că e îmbrăcată simplu şi cum se cuvine unei femei îndurerate; dar îmbrăcămintea ci atrăgea toate privirile.

La Besançon, devenise obiectul atenţiei generale când, după o săptămână de stăruinţe, obţinu o audienţă la domnul de Frilair.

Oricât curaj ar fi avut, persoana influentului membru al congregaţiei şi ticăloşia lui profundă şi prudentă erau atât de legate în mintea ei, încât tremura când sună la poarta episcopului. Iar când trebui să urce scara spre apartamentul primului mare vicar, abia o mai ţineau picioarele. Pustietatea din palatul episcopal o înfiora. „Aş putea să mă aşez pe un jilţ, jilţul să-mi apuce braţele şi pe urmă să nu se mai ştie nimic despre mine. Pe cine ar putea întreba camerista despre mine? Căpitanul de jandarmi, nici gând să se amestece… Sunt singură în oraşul acesta mare!”

Dar la prima privire aruncată prin locuinţă, domnişoara de La Mole se linişti. Mai întâi, îi deschisese uşa un lacheu îmbrăcat într-o livrea foarte elegantă. Salonul în care trebui să aştepte vădea luxul acela fin şi delicat, atât de deosebit de fastul grosolan, lux care nu se întâlneşte la Paris decât în casele cele mai alese. Îndată ce dădu cu ochii de domnul de Frilair, care venea spre ea cu un aer părintesc, toate gândurile ei despre crime fioroase pieriră. Pe chipul lui frumos, Mathilde nu găsi nici urmă din virtutea energică şi oarecum sălbatică, atât de neplăcută oamenilor din lumea bună de la Paris. Uşorul zâmbet de pe chipul preotului care hotăra totul în Besançon vădea omul binecrescut, prelatul instruit şi administratorul priceput. Mathilde se crezu la Paris.

Domnului de Frilair îl trebuiră doar câteva clipe ca să-i smulgă Mathildei mărturisirea că era fiica puternicului său adversar, marchizul de La Mole.

— Într-adevăr, nu sunt doamna Michelet, spuse ea reluându-şi măreţia ţinutei, şi nu mi-e greu să v-o mărturisesc, căci am venit să mă sfătuiţi asupra putinţei de a-l face să evadeze pe domnul de La Vernaye. Mai întâi, el nu-i vinovat decât de o nechibzuinţă; femeia asupra căreia a tras e sănătoasă. În al doilea rând, ca să-i mituiesc pe cei ce-l păzesc, pot să dau pe loc cincizeci de mii de franci şi să mă angajez pentru încă atâta. În sfârşit, recunoştinţa mea şi a familiei mele va găsi că nimic nu e prea mult pentru cel ce îl va salva pe domnul de La Vernaye.

Domnul de Frilair părea mirat de numele acesta. Mathilde îl arătă mai multe scrisori ale ministrului de război, adresate domnului Julien Sorel de la Vernaye.

— Vedeţi, domnule, că tata se îngrijea de viitorul lui. Ne-am căsătorit în taină şi tata dorea să-l vadă ofiţer superior înainte de a da în vileag căsătoria aceasta, cam neobişnuită pentru o femeie din familia La Mole.

Mathilde observă că expresia de bunătate şi de blândă voioşie pierea pe măsură ce domnul de Frilair ajungea la descoperiri importante. Şiretenia şi o adâncă falsitate i se zugrăveau pe chip.

Abatele mai avea încă îndoieli; şi recitea pe îndelete actele oficiale.

„Ce folos aş putea să trag din destăinuirile acestea ciudate? se întreba el. Iată-mă dintr-o dată în relaţii intime cu o prietenă a vestitei doamne mareşal de Fervaques, nepoata atotputernică a preasfinţitului episcop de***, prin care poţi ajunge episcop în Franţa. Ceea ce priveam ca pe o perspectivă îndepărtată a viitorului îmi iese înainte pe neaşteptate. E un prilej care m-ar putea duce la îndeplinirea tuturor dorinţelor.”

La început, Mathilde se sperie de schimbarea neaşteptată a expresiei omului acestuia atât de puternic, cu care se afla singură într-o locuinţă izolată. „Nu zău! îşi spuse ea curând, n-ar fi fost oare mult mai rău dacă nu tulburam deloc egoismul rece al unui preot sătul de putere şi de plăceri?”

Uimit de calea rapidă şi neprevăzută spre episcopat, care i se deschidea în faţa ochilor, mirat de inteligenţa Mathildei, domnul de Frilair îşi pierdu cumpătul pentru o clipă. Domnişoara de La Mole îl văzu gata să-i cadă la picioare, tremurând de ambiţie nestăpânită.

„Totul se limpezeşte, gândi ea; nimic nu va fi cu neputinţă aici pentru prietena doamnei de Fervaques” Şi, în ciuda unui simţământ de gelozie încă destul de dureros, Mathilde avu curajul să-i explice că Julien era prietenul intim al doamnei mareşal şi că îl întâlnea aproape zilnic acolo pe preasfinţitul episcop de ***.

— Chiar dacă s-ar trage la sorţi de patru sau de cinci ori la rând o listă de treizeci şi şase de juraţi dintre cei mai cu vază oameni ai judeţului, spuse marele vicar cu ochii aprinşi de ambiţie şi apăsând pe fiecare cuvânt, m-aş socoti mare ghinionist dacă în fiecare listă n-aş putea număra opt sau zece prieteni, cei mai inteligenţi din grup. Voi avea aproape totdeauna mai mult decât majoritatea pentru condamnare; vezi, domnişoară, cât îmi e de uşor să achit…

Preotul se opri deodată, mirat parcă de sunetul propriilor lui cuvinte; destăinuia lucruri care nu se spun niciodată profanilor.

Dar, la rândul lui, o făcu pe Mathilde să încremenească de uimire, istorisindu-i că, în ciudata aventură a lui Julien, lumea bună din Besançon

era mirată şi interesată mai ales de faptul că, odinioară, tânărul îi inspirase doamnei de Rênal o mare pasiune şi că împărtăşise şi el pasiunea aceasta. Domnul de Frilair observă fără multă greutate nespusa tulburare iscată de cuvintele lui.

„E rândul meu! gândi el. În sfârşit, iată mijlocul de a o avea în mână pe fetiţa asta atât de hotărâtă; tremuram de teamă că n-o să izbutesc.” Aerul ei distins şi greu de supus sporea şi mai mult farmecul rarei frumuseţi pe care o vedea aproape rugătoare în faţa lui. Preotul îşi regăsi tot sângele rece şi nu şovăi să-i răsucească pumnalul în inimă.

— La urma urmei, nu m-ar mira deloc dacă am afla că domnul Sorel a tras din gelozie cele două focuri de pistol asupra femeii pe care a iubit-o atât, rosti el, oarecum într-o doară. Nu-i vorbă, ea nu ducea lipsă de distracţii şi, de câtăva vreme, se vedea destul de des cu un oarecare depravat, cum sunt toţi jansenişti.

Domnul de Frilair tortură cu voluptate şi după plac inima acestei frumoase fete, căreia îl descoperise partea slabă.

— De ce a împuşcat-o domnul Sorel tocmai în biserică, dacă nu pentru faptul că tocmai atunci slujea rivalul lui? spuse el, privind-o cu înflăcărare pe Mathilde. Toată lumea recunoaşte că fericitul pe care îl ocrotiţi e foarte inteligent şi, mai ales, foarte prudent. Nimic n-ar fi fost mai simplu, decât să se ascundă în grădinile domnului de Rênal,, pe care le cunoaşte atât de bine. Acolo, fiind aproape sigur că nu va fi nici văzut, nici prins, nici bănuit, putea s-o ucidă pe femeia pe care era gelos.

Raţionamentul acesta, atât de logic în aparenţă, o scoase până la urmă din sărite pe Mathilde. Sufletul ei mândru, dar sătul de prudenţa searbădă pe care lumea bună socoate că zugrăveşte fidel inima omenească, nu era făcut să înţeleagă uşor fericirea de a-ţi bate joc de orice fel de prudenţă, fericire care poate fi atât de vie într-un suflet înflăcărat. În clasele înalte ale societăţii din Paris, unde trăise Mathilde, patima nu se poate despuia decât rareori de prudenţă, şi pe fereastră te arunci de la al cincilea etaj.

În sfârşit, părintele de Frilair căpătă convingerea că o stăpâneşte. Îi dădu a înţelege Mathildei (şi minţea, fără îndoială) că poate dispune cum vrea de procurorul însărcinat să susţină acuzarea împotriva lui Julien.

După ce sorţii îi vor alege pe cei treizeci şi şase de juraţi, va interveni direct şi personal pe lângă cel puţin treizeci dintre ei.

Dacă Mathilde nu i s-ar fi părut atât de frumoasă domnului de Frilair, nu i-ar fi vorbit atât de clar decât la a cincea sau la a şasea întrevedere.

CAPITOLUL XXXIX
Intriga

Castres, 1676. – Un frate şi-a ucis sora în casa de alături; gentilomul acesta mai săvârşise o crimă. Tatăl lui, împărţindu-le în taină cinci sute de taleri consilierilor, i-a salvat viaţa.
LOCKE, Călătorie în Franţa.

Ieşind de la episcopie, Mathilde nu şovăi să-i trimită un curier doamnei de Fervaques; teama de a se compromite nu o împiedică deloc. Îşi implora rivala să obţină o scrisoare pentru domnul de Frilair, scrisă în întregime de mâna preasfinţitului episcop de***. Ba mergea până acolo încât o ruga din tot sufletul să vină degrabă ea însăşi la Besançon. Încercarea aceasta poate fi socotită eroică pentru o inimă atât de geloasă şi de mândră.

Sfătuită de Fouqué, avu prudenţa să nu-i pomenească nimic lui Julien despre demersurile făcute. Prezenţa ei îl tulbura destul şi aşa. Mai cinstit în fata morţii decât fusese toată viaţa, Julien avea remuşcări nu numai pentru domnul de La Mole, dar şi pentru Mathilde.

„Cum! îşi spunea Julien, am alături de ea momente de plictiseală, momente în care îi uit prezenţa. Ea moare de dragul meu iar eu o răsplătesc astfel! Să fiu cumva un om rău?” De întrebarea aceasta prea puţin i-ar fi păsat pe când era mânat de ambiţie; pe atunci, nereuşita i se părea singurul lucru ruşinos.

Frământarea morală, alături de Mathilde, era cu atât mai mare, cu cât el îl inspira în clipele acelea patima cea mai puternică şi cea mai nebună. Mathilde nu vorbea decât despre jertfele neobişnuite pe care voia să le facă pentru a-l salva.

Însufleţită de un simţământ de exaltare de care era mândră şi care îl depăşea cu mult orgoliul, ar fi vrut să nu-şi trăiască nicio clipă din viaţă fără să întreprindă vreun demers puţin obişnuit. Lungile convorbiri cu Julien îi

erau pline de planurile cele mai ciudate, cele mai primejdioase pentru ea. Temnicerii, bine plătiţi, o lăsau să domnească în închisoare. Ideile Mathildei nu se mărgineau numai la jertfirea bunului ei renume; puţin îl păsa dacă avea să ştie toată lumea în ce situaţie se află. Să se arunce în genunchi, în faţa caleştii regale alergând în galop, ca să ceară îndurare pentru Julien, să atragă atenţia prinţului, sub ameninţarea de a fi strivită de o mie de ori, era unul dintre cele mai modeste vise pe care le întrezărea închipuirea ei exaltată şi curajoasă. Cu ajutorul prietenilor aflaţi în slujba regelui, era sigură că va fi primită în locurile rezervate din parcul de la Saint-Cloud.

Julien se socotea prea puţin vrednic de atâta devotament; la drept vorbind, era obosit de eroism. L-ar fi mişcat mai mult o dragoste simplă, naivă şi aproape sfioasă, pe când sufletul mândru al Mathildei, dimpotrivă, avea mereu nevoie de ideea unui public şi de alţii.

În mijlocul zbuciumului, al spaimelor pentru viaţa iubitului ei, căruia nu voia să-i supravieţuiască, Mathilde simţea nevoia tainică să uimească lumea prin nemărginita dragoste şi prin măreţia faptelor săvârşite.

Lui Julien îi era necaz că nu-l mişca deloc eroismul acesta. Ce-ar fi fost dacă ar fi cunoscut toate nebuniile cu care Mathilde împuia mintea devotată, dar cu desăvârşire chibzuită şi mărginită, a bunului Fouqué?

Fouqué nu prea ştia ce anume e de condamnat în devotamentul Mathildei; căci şi el şi-ar fi sacrificat întreaga avere şi şi-ar fi expus viaţa la cele mai mari pericole ca să-l salveze pe Julien. Era uimit de mulţimea banilor risipiţi de Mathilde. În primele zile, sumele cheltuite astfel îl umpluseră de respect pe omul acesta, care avea faţă de bani toată veneraţia unui provincial.

Mai apoi, descoperi că planurile domnişoarei de La Mole erau mereu altele şi, spre marea lui uşurare, găsi un cuvânt ca să-i înfiereze firea prea obositoare pentru el: era schimbătoare. De la epitetul acesta şi până la cel de cap sucit, cea mai grozavă injurie în provincie, nu e decât un pas.

„E ciudat, îşi spunea Julien într-o zi, pe când Mathilde ieşea din închisoare, e ciudat că o iubire atât de puternică faţă de mine mă lasă atât de rece! Şi doar o adoram acum două luni! Citisem cu că la apropierea morţii nu te mai interesează nimic, dar e groaznic să te simţi ingrat şi să nu te poţi schimba. Sunt, deci, un egoist?” Şi îşi făcea, în privinţa aceasta, mustrările cele mai umilitoare.

Ambiţia murise în sufletul lui, iar din cenuşa ei se zămislise o nouă patimă; el îi spunea remuşcarea de-a o fi ucis pe doamna de Rênal.

În realitate, era îndrăgostit nebuneşte de ea. Simţea o nespusă fericire atunci când, lăsat absolut singur şi fără teamă că va fi tulburat, putea să se dăruie cu totul amintirii zilelor fericite pe care le trăise odinioară la Verrières sau la Vergy. Cele mai neînsemnate întâmplări din vremurile acelea, prea repede apuse, aveau pentru el o prospeţime şi un farmec de nedescris. La succesele lui de la Paris nu se gândea niciodată; îl plictiseau.

Stările acestea sufleteşti, care sporeau pe zi ce trece, fură ghicite în parte de gelozia Mathildei. Care îşi dădea limpede seama că trebuie să lupte împotriva dorului de singurătate. Uneori, când rostea cu teamă numele de Rênal, îl vedea pe Julien înfiorându-se. De aici înainte, patima ei nu mai cunoscu nici margini, nici măsură.

„Dacă moare, mor şi eu îndată, îşi spunea plină de bună-credinţă. Ce-ar zice saloanele din Paris dacă ar vedea o fată de rangul meu adorându-şi până într-atât iubitul hărăzit morţii? Ca să găseşti asemenea simţăminte, trebuie să revii la vremurile eroilor; iubiri de felul acesteia făceau să palpite inimile în veacul lui Carol al IX-lea şi al lui Henric al III-lea."

În plin extaz, când îşi apăsa pe inimă capul lui Julien: „Cum!? îşi spunea cu groază, capului acestuia încântător să-i fie dat să cadă?! Fie! adăugă ea, înflăcărată de un eroism care o făcea fericită, dar buzele mele, lipite acum pe frumosul lui păr, vor îngheţa în mai puţin de douăzeci şi patru de ore după aceea."

Amintirile lăsate de clipele acestea de eroism şi de cumplită voluptate o strângeau într-o înlănţuire de neînvins. Ideea sinuciderii, atât de puternică prin ea însăşi, şi până atunci atât de depărtată de sufletul ei trufaş, pătrunse şi puse curând stăpânire absolută asupra ei. „Nu, sângele strămoşilor mei nu s-a domolit ajungând până la mine", îşi spunea Mathilde orgolioasă.

— Vreau să te rog ceva, îi spuse într-o zi Julien să dai copilul la doică, în Verrières; doamna de Rênal va supraveghea doica.

— Ceea ce îmi spui e dureros… Şi Mathilde păli.

— Ai dreptate, şi îţi cer de o mie de ori iertare, strigă Julien, trezindu-se din visare şi strângând-o în braţe.

După ce îi uscă lacrimile, se întoarse la ideea lui, dar cu mai multă îndemânare. Dăduse convorbirii o nuanţă de filosofie melancolică. Vorbea despre viitorul care, în curând, avea să se închidă pentru el.

— Trebuie să recunoaştem, draga mea, că pasiunile sunt o întâmplare în viaţă, dar întâmplarea aceasta n-o întâlneşti decât la fiinţele superioare… în fond, moartea copilului meu ar însemna o fericire pentru orgoliul familiei

voastre, iar cei plătiţi să-l crească vor ghici curând cum stau lucrurile. Copilul acesta al durerii şi al ruşinii va fi neglijat… Sper că peste o trecere de timp, pe care nu vreau s-o precizez, dar am totuşi curajul s-o întrezăresc, te vei supune ultimelor mele sfaturi: te vei mărita cu marchizul de Croisenois.

— Aşa, dezonorată?

— Dezonoarea nu se va putea prinde de un nume ca al vostru. Vei fi o văduvă, văduva unui nebun, şi atât. Merg şi mai departe: crima mea, nefiind săvârşită pentru bani, nu va fi dezonorantă. Poate că în vremea aceea, vreun legislator filosof va obţine, învingând prejudecăţile contemporanilor, desfiinţarea pedepsei cu moartea. Şi atunci, vreun glas prietenesc va spune, drept pildă: „Iată, primul soţ al domnişoarei de La Mole era un nebun, dar nu un om rău, nu un ticălos. A fost o nesăbuinţă că i s-a tăiat capul…” şi atunci, amintirea mea nu va mai fi blestemată; cel puţin după câtăva vreme… Situaţia ta în lume, averea ta şi, îngăduie-mi să-ţi spun, inteligenţa ta îl vor face pe domnul de Croisenois, devenit soţul tău, să joace un rol la care singur n-ar fi pulul să ajungă. El nu are decât obârşie nobilă şi vitejie, iar aceste însuşiri singure, deşi ar fi fost de ajuns să dea un om desăvârşit în 1729, au devenit nepotrivite moravurilor un veac mai târziu şi nu dau naştere decât la pretenţii. Ca să ajungi în fruntea tinerimii franceze mai trebuie şi al le lucruri.

Caracterul tău hotărât şi întreprinzător va fi un sprijin pentru partidul politic în care îţi vei vârî soţul. Vei putea deveni astfel urmaşa unor femei ca Chevreuse sau Longueville[194] din timpul frondei… Dar atunci, scumpa mea, focul divin care te însufleţeşte astăzi va fi mai potolit.

Dă-mi voie să-ţi spun, adăugă el după multe alte fraze pregătitoare, că, peste cincisprezece ani, dragostea pe care mi-o porţi ţi se va părea o nebunie, scuzabilă, dar, totuşi, nebunie…

Se opri deodată şi deveni gânditor. Îl venise din nou în minte ideea aceea, atât de dureroasă pentru Mathilde: „Peste cincisprezece ani, doamna de Rênal îmi va adora copilul, iar tu îl vei fi uitat”.

CAPITOLUL XL
Liniştea

Astăzi sunt înţelept, numai pentru
că atunci eram nebun. O, filosofie,
care nu vezi decât ceea ce ţine o
clipă, cât de slabă îţi este vederea!
Ochiul tău nu-i făcut să
urmărească lucrarea tainică
a pasiunilor.
W. GOETHE

Convorbirea fu întreruptă de un interogatoriu, urmat de o întrevedere cu avocatul care trebuia să susţină apărarea. Momentele acestea erau singurele cu totul neplăcute dintr-o viaţă plină de nepăsare şi de visări duioase.

— Am săvârşit o crimă, şi încă o crimă cu premeditare, le spuse Julien atât judecătorului, cât şi avocatului, îmi pare rău, domnilor, adăugă el zâmbind, dar asta vă reduce neînchipuit de mult osteneala.

„La urma urmei, îşi zise Julien când izbuti să scape de amândoi, trebuie să fiu viteaz şi, după cât se pare, mai viteaz chiar decât ei. Judecătorul şi avocatul privesc ca o culme a nenorocirii, ca pe regele spaimelor, duelul acesta cu sfârşit tragic, de care nu mă voi ocupa serios decât în ziua când va avea loc. Şi asta fiindcă am îndurat o nenorocire şi mai mare, continuă Julien, filozofând cu sine însuşi. Sufeream mult mai puternic în timpul primei mele călătorii la Strasbourg, când mă credeam părăsit de Mathilde… Şi când te gândeşti că am dorit cu atâta pasiune intimitatea deplină care astăzi mă lasă atât de rece!… De fapt, sunt mai fericit singur, decât atunci când fata asta atât de frumoasă îmi împărtăşeşte singurătatea…”

Avocatul, un om al legii şi al formalităţilor, îl socotea nebun şi credea, ca toată lumea, că gelozia îi pusese arma în mână. Într-o zi, încercă să-l convingă pe Julien că afirmaţia aceasta, adevărată sau falsă, ar fi un excelent mijloc de pledoarie. Dar acuzatul deveni, cât ai clipi, o fiinţă pasionată şi tăioasă.

— Pe viaţa dumitale, domnule avocat, strigă Julien ieşindu-şi din fire, nu cumva să mai pomeneşti vreodată minciuna asta mârşavă.

Prudentul avocat se temu o clipă să nu fie ucis.

Îşi pregătea pledoaria, căci momentul hotărâtor se apropia cu paşi repezi. În Besançon şi în tot judeţul nu se vorbea decât de procesul acesta celebru. Julien habar n-avea şi rugase să nu i se pomenească nimic despre aceste amănunte.

În ziua aceea, Fouqué şi Mathilde voiră să-i aducă la cunoştinţă unele zvonuri publice, foarte îndreptăţite, după părerea lor, să le dea nădejdi. Dar Julien îl oprise de la primele cuvinte.

— Mie lăsaţi-mi viaţa mea ideală. Micile voastre hărţuieli, mărunţişurile privind viaţa reală, mai mult sau mai puţin supărătoare pentru mine, m-ar coborî cu sila din cer. Fiecare moare cum poate; eu nu vreau să mă gândesc la moarte decât în felul meu. Ce-mi pasă de ceilalţi? Legăturile mele cu ceilalţi vor fi retezate brusc. Vă rog, nu-mi mai pomeniţi despre ei; îmi e de ajuns că-i văd pe judecător şi pe avocat.

„De fapt, îşi spunea el, se pare că mi-e scris să mor visând. O fiinţă neînsemnată ca mine, care e sigură că va fi uitată peste două săptămâni, s-ar înşela amarnic, trebuie să recunosc, dacă ar juca teatru…

Totuşi, e ciudat că n-am ştiut să mă bucur de viaţă decât atunci când i-am văzut sfârşitul atât de aproape.”

Îşi petrecea ultimele zile plimbându-se pe terasa cea îngustă din vârful turnului, fumând minunatele ţigări pentru care Mathilde trimisese un curier tocmai în Olanda; nu-şi dădea seama că apariţia lui era aşteptată în fiecare zi de toate telescoapele din oraş. Se gândea la Vergy. Despre doamna de Rênal nu-i vorbise niciodată lui Fouqué, dar, de două sau trei ori, prietenul lui îi spusese că ea se însănătoşea văzând cu ochii si cuvintele acestea îl merseseră la inimă.

În timp ce sufletul lui Julien se afla aproape veşnic pierdut în lumea gândurilor, Mathilde, purtând grija realităţilor, aşa cum se cuvine unei inimi aristocratice, ştiuse să împingă atât de departe intimitatea corespondenţei directe dintre doamna de Fervaques şi domnul de Frilair, încât marele cuvânt episcopat fusese rostit.

Venerabilul prelat, care avea în seamă repartizarea ierarhiilor bisericeşti, adăugase pe marginea unei scrisori a nepoatei sale: Bietul Sorel nu e decât un nechibzuit, nădăjduiesc că ne va fi redai.

La vederea acestor rânduri, domnul de Frilair abia îşi mai putu stăpâni bucuria. Era sigur că îl va salva pe Julien.

— Dacă n-ar fi existat legea asta iacobină, care stabileşte alcătuirea unei liste nesfârşite de juraţi şi n-are alt scop decât să înlăture orice influenţă a oamenilor de neam mare, îi spunea el Mathildei în ajunul tragerii la sorţi a celor treizeci şi şase de juraţi ai sesiunii, aş fi garantat pentru verdict. Doar tot eu am făcut să fie achitat şi preotul N….

Cu nespusă plăcere, domnul de Frilair găsi a doua zi printre numele scoase din urnă, cinci membri ai congregaţiei din Besançon, iar printre cei străini de oraş, numele domnilor Valenod, de Moirod, de Cholin.

— Garantez mai întâi pentru aceşti opt juraţi, îi spuse el Mathildei. Primii cinci sunt nişte maşini. Valenod e agentul meu, Moirod îmi datorează totul, de Cholin e un dobitoc care se sperie de orice.

Ziarul răspândi în judeţ numele juraţilor şi doamna de Rênal, spre spaima nemăsurată a soţului ei, voi să plece la Besançon. Tot ce putu obţine domnul de Rênal fu să nu părăsească patul până când va avea neplăcerea de a fi chemată să depună mărturie.

— Nu înţelegi în ce situaţie mă aflu, se tânguia fostul primar din Verrières, acum fac parte dintre liberalii disidenţi, cum se spune; nici vorbă că licheaua de Valenod şi domnul de Frilair au să obţină lesne de la judecători tot ce-ar putea să mă sperie mai mult.

Doamna de Rênal cedă fără greutate poruncilor soţului ei. „Dacă aş apărea în faţa juraţilor, îşi spunea ea, ar însemna să cer răzbunare.”

În ciuda faptului că făgăduise duhovnicului şi soţului ei că va fi prudentă, de îndată ce sosi la Besançon, scrise cu mâna ei fiecăruia dintre cei treizeci şi şase de juraţi

„În ziua judecăţii nu voi apărea, domnule, pentru că prezenţa mea ar putea dăuna cauzei domnului Sorel. Nu doresc decât un singur lucru pe lume, şi-l doresc cu toată înflăcărarea: să fie salvat. Fiţi siguri, groaznica idee că, din pricina mea, un nevinovat a fost trimis la moarte, îmi va otrăvi tot restul zilelor şi, fără îndoială, mi le va împuţina. Cum aţi putea să-l osândiţi la moarte de vreme ce eu trăiesc? Nu, fără îndoială, societatea n-are dreptul să răpească viaţa cuiva, şi mai ales a unei fiinţe ca Julien Sorel. Toată lumea din Verrières ştie că a avut momente de rătăcire. Bietul tânăr are duşmani puternici, dar, chiar printre duşmanii lui (şi câţi nu sunt!), cine i-ar putea pune la îndoială minunatele însuşiri şi temeinica ştiinţă? Nu veţi judeca un om de rând, domnule. Vreme de aproape un an şi jumătate, noi

toţi l-am cunoscut cucernic, înţelept, destoinic; dar, de două sau de trei ori pe an, îl apucau crizele de melancolie care îl aduceau până la rătăcirea minţii. Tot oraşul Verrières, toţi vecinii noştri din Vergy, unde ne petreceam verile, întreaga mea familie, domnul subprefect însuşi pot depune mărturie despre evlavia lui exemplară; ştie pe de rost toată *Sfânta Scriptură*. S-ar fi străduit oare atâţia ani un nelegiuit să înveţe cartea sfântă? Fiii mei vor avea cinstea să vă aducă scrisoarea aceasta sunt doi copii. Binevoiţi să-i întrebaţi, domnule, şi ei vă vor da despre acest sărman tânăr toate amănuntele necesare ca să vă convingă ce barbarie ar însemna osândirea lui. Departe de a mă răzbuna, m-aţi ucide.

Ce-ar putea spune duşmanii lui în faţa acestor fapte? Rana mea, datorită unuia din momentele de nebunie pe care până şi copiii mei le observaseră la pedagogul lor, e atât de puţin primejdioasă, încât, după mai puţin de două luni, mi-a îngăduit să vin cu diligenta de la Verrières la Besançon. Dacă aflu, domnule, că şovăiţi cât de puţin să scăpaţi de barbaria legilor o fiinţă atât de puţin vinovată, voi părăsi patul în care mă reţin doar poruncile soţului meu şi voi veni să mă arunc la picioarele dumneavoastră.

Declaraţi, domnule, că premeditarea nu e sigură şi nu veţi avea pe conştiinţă sângele unui nevinovat” etc, etc.

CAPITOLUL XLI
Judecata

Ţara îşi va aminti multă vreme de procesul acesta celebru. Interesul faţa de acuzat mergea până la agitaţie: asta fiindcă crima lui era uimitoare, şi, totuşi, nu fioroasă. Şi chiar dacă ar fi fost fioroasă, tânărul acesta era atât de frumos! Marele lui noroc, care-i apusese arăt de curând, sporea înduioşarea. „Îl vor osândi oare?" îl întrebau femeile pe cunoscuţii lor şi păleau aşteptând răspunsul.
SAINTE-BEUVE

Sosi, în sfârşit, şi ziua de care se temeau atât doamna de Rênal, cât si Mathilde.

Aspectul neobişnuit al oraşului le sporea spaima, tulburând şi sufletul dârz al lui Fouqué. Tot judeţul alergase la Besançon să vadă judecându-se procesul acesta romantic.

De câteva zile, nu se mai găseau locuri în hanuri. Domnul preşedinte al juraţilor era asaltat cu cereri de bilete; toate doamnele din oraş voiau să asiste la judecată; pe străzi se vindea portretul lui Julien etc, etc.

Pentru clipa hotărâtoare, Mathilde păstrase ca rezervă o scrisoare scrisă în întregime de mâna preasfinţitului episcop de*** înaltul prelat, care conducea Biserica Franţei şi numea episcopi, binevoia să ceară achitarea lui Julien. În ajunul procesului, Mathilde îl duse scrisoarea atotputernicului mare vicar.

La sfârşitul întrevederii, pe când ea pleca izbucnind în plâns, domnul de Frilair îi spuse, ieşindu-şi în sfârşit din rezerva lui diplomatică şi aproape emoţionat el însuşi:

— Garantez pentru verdictul juriului. Printre cele douăsprezece persoane care trebuie să cerceteze dacă crima protejatului dumneavoastră e sigură, şi mai ales dacă a fost premeditată, se numără şase prieteni devotaţi mie; le-am dat de înţeles că de ei depinde calea mea spre episcopat. Baronul Valenod, pe care l-am făcut primar la Verrières, dispune cu totul de doi dintre cetăţenii lui, domnii de Moirod şi de Cholin. E drept că sorţii ne-au adus în afacerea asta şi doi juraţi foarte răuvoitori, dar, deşi sunt ultraliberali, mă ascultă când e vorba de lucruri importante şi au fost rugaţi să voteze cu domnul Valenod. Am aflat că un al şaselea jurat, un industriaş nespus de bogat şi liberal guraliv, aspiră în taină la o furnitură pentru Ministerul de Război; fără îndoială că nu i-ar conveni să-mi displacă. I-am trimis vorbă că domnul Valenod are ultimul meu cuvânt.

— Şi cine e domnul Valenod? întrebă Mathilde neliniştită.

— Dacă l-aţi cunoaşte, aţi fi sigură de izbândă. E un flecar îndrăzneţ, neruşinat şi grosolan, făcut să-i ducă pe proşti. Anul 1814 l-a găsit în mizerie, şi am să-l fac prefect. E în stare să-i bată pe ceilalţi juraţi dacă n-or vrea să voteze după dorinţa lui.

Mathilde se simţi ceva mai liniştită.

Seara, o aştepta altă discuţie. Ca să nu prelungească o scenă neplăcută, de al cărei rezultat era sigur, Julien se hotărâse să nu ia cuvântul.

— Va vorbi avocatul meu, atâta ajunge, îi spuse el Mathildei. Şi aşa o să mă dau destul în spectacol în faţa tuturor duşmanilor mei. Provincialii ăştia au fost atât de izbiţi de rapida îmbogăţire pe care ţi-o datorez, încât, crede-mă, nu e unul sa nu-mi dorească osândirea, în afară doar dacă am să plâng ea un prost când mă vor duce la moarte.

— E foarte adevărat că ei vor să te vadă umilit, îi răspunse Mathilde, dar eu nu-i cred lipsiţi de omenie. Prezenţa mea la Besançon şi priveliştea suferinţei mele au mişcat inimile tuturor femeilor; chipul tău frumos va face iestul. Dacă spui un cuvânt în faţa judecătorilor, tot publicul va fi de partea ta etc, etc.

A doua zi, la orele nouă, când Julien coborî din închisoare ca să se ducă în marea sală a tribunalului, jandarmii abia izbutiră să îndepărteze mulţimea uriaşă înghesuită în curte. Julien dormise bine, era foarte calm si nu simţea altceva decât o milă filosofică pentru liota asta de invidioşi care, fără cruzime, avea să-i aplaude condamnarea la moarte. Şi se miră grozav când, nevoit să stea un sfert de ceas în mijlocul mulţimii, trebui să constate că prezenţa lui inspira acestor oameni o milă plină de duioşie. Nu auzi măcar

un cuvânt neplăcut. „Provincialii ăştia sunt mai puţin răi decât i-am crezut”, îşi spuse el.

Când intră în sala de judecată, îl uimi eleganţa arhitecturii: un stil gotic destul de reuşit şi o sumedenie de coloane mici şi frumoase, tăiate în piatră cu cea mai mare îngrijire. Se crezu în Anglia.

Dar, curând, atenţia îl fu atrasă pe de-a-ntregul de vreo douăsprezece sau cincisprezece femei frumoase care, aşezate în faţa scăunelului hărăzit acuzatului, umpleau cele trei balcoane de deasupra judecătorilor şi a juraţilor, întorcându-se spre asistenţă, văzu că tribuna circulară care domină amfiteatrul era plină de femei; cele mai multe dintre ele erau tinere şi păreau foarte frumoase; ochii lor strălucitori îl priveau cu mult interes. În restul sălii, o îmbulzeală nemaipomenită; oamenii se înghesuiau la uşi, iar santinelele nu izbuteau să facă linişte.

Când toate privirile care îl căutau pe Julien îl văzură aşezându-se pe locul ceva mai ridicat, hărăzii acuzatului, se auzi un murmur de mirare şi de simpatie.

În ziua aceea ai fi zis că Julien n-are mai mult de douăzeci de ani; era îmbrăcat foarte simplu, dar cu o graţie desăvârşită, avea părul şi fruntea încântătoare; Mathilde ţinuse să asiste ea însăşi la toaleta lui. Era nespus de palid. Abia se aşeză pe scăunaş, când se auzi din toate părţile: „Doamne! Ce tânăr e!… Dar e un copil… E mult mai frumos decât în portret”.

— Acuzat, îi spuse jandarmul din dreapta lui, vezi cele şase doamne din balconul de colo? Jandarmul îl arătă o mică tribună ieşită în afară, deasupra amfiteatrului unde se aflau juraţii. Una dintre ele e soţia domnului prefect, continuă jandarmul; lângă ea se află doamna marchiză de***, căreia îi eşti tare drag; am auzit-o vorbindu-i judecătorului de instrucţie. Apoi mai e doamna Derville…

— Doamna Derville! exclamă Julien si o roşeaţă vie îl năpădi fruntea. „Când va pleca de aici, gândi el, o să-i scrie doamnei de Rênal.” Julien nu ştia nimic despre sosirea doamnei de Rênal la Besançon.

Audierea martorilor se isprăvi repede. De la primele cuvinte ale acuzării, susţinută de procurorul general, două doamne aşezate în balconaşul din faţa lui Julien izbucniră în plâns. „Doamna Derville nu prea e înduioşată”, gândi Julien. Totuşi, observă că obrajii îi erau foarte roşii.

Procurorul perora, într-o franţuzească urâtă, despre barbaria crimei săvârşite; Julien observă că vecinele doamnei Derville îl dezaprobau cu

însufleţire. Câţiva juraţi, pesemne cunoscuţi ai acestor doamne, le vorbeau, părând că vor să le liniştească. „Ăsta nu-i semn bun”, gândi Julien.

Până atunci, se simţise pătruns de un dispreţ deplin pentru toţi cei ce asistau la judecată. Vorbăria searbădă a procurorului îl sporise simţământul acesta de silă. Dar, încetul cu încetul, uscăciunea sufletească a lui Julien pieri în faţa semnelor de simpatie a căror ţintă vădită era.

Înfăţişarea hotărâtă a avocatului său îl plăcu.

— Fără fraze, îi şopii Julien, pe când acesta îşi începea pledoaria.

— Toate vorbele astea umflate, şterpelite de la Bossuet şi îndreptate împotriva dumitale, ţi-au fost de folos, îi spuse avocatul.

Si într-adevăr, abia trecuseră cinci minute de când începuse să vorbească, şi toate femeile îşi ştergeau ochii. Avocatul, încurajat, le adresă juraţilor cuvinte deosebit de tari. Julien se înfiora: simţea că e gata să izbucnească în lacrimi. „Doamne! Ce vor spune duşmanii mei?”

Dar, din fericire pentru el, tocmai când se simţea aproape învins de înduioşarea care îl năpădea, surprinse o privire plină de obrăznicie la domnul baron de Valenod.

„Ochii bădăranului ăstuia s-au înflăcărat, îşi spuse el; ce triumf pentru sufletul lui josnic! Dacă ar fi să îndur numai atâta de pe urma crimei mele şi tot ar trebui s-o blestem. Dumnezeu ştie ce-o să-i spună doamnei de Rênal!”

Gândul acesta le înlătură pe toate celelalte. Peste puţin îşi veni în fire, datorită semnelor de simpatie ale publicului. Avocatul îşi terminase pledoaria. Julien îşi aminti că s-ar cuveni să-i strângă mâna. Timpul trecuse pe nesimţite.

Se aduseră băuturi răcoritoare pentru avocat şi pentru acuzat. Si abia atunci Julien se miră de un lucru: nicio femeie nu părăsise şedinţa ca să se ducă la cină.

— Pe cinstea mea, crap de foame, îi spuse avocatul. Dar dumneata?

— Şi eu, îi răspunse Julien.

— Vezi, iată că şi doamnei prefect i s-a adus cina aici, îi spuse avocatul, arătând spre balconaş. Curaj, totul merge bine!

Şedinţa reîncepu.

Pe când preşedintele făcea rezumatul dezbaterilor, bătu miezul nopţii. Preşedintele fu nevoit să se întrerupă; în mijlocul tăcerii pricinuite de neliniştea generală, bătăile orologiului umplură sala.

„Începe şi ultima zi a vieţii mele”, gândi Julien. Curând, se simţi înflăcărat de simţământul datoriei. Până atunci îşi stăpânise înduioşarea şi-şi

păstrase hotărârea de a nu vorbi; dar când preşedintele curţii îl întrebă dacă mai are ceva de adăugat, el se ridică. În faţa lui, vedea ochii doamnei Derville, care, în licărirea luminărilor, păreau că scânteiază. „Nu cumva plânge?” gândi el.

„Domnilor juraţi,

Groaza de a fi dispreţuit, pe care credeam că voi putea s-o înfrunt în clipa morţii, mă face să iau cuvântul. Domnilor, n-am cinstea să aparţin clasei domniilor-voastre, domniile-voastre văd în mine un ţăran care s-a răzvrătit împotriva soartei lui josnice.

Nu vă cer niciun fel de îndurare, continuă Julien cu glas din ce în ce mai puternic. Nu-mi fac deloc iluzii, mă aşteaptă moartea; ea va fi dreaptă. Am atentat la viaţa femeii celei mai vrednice de respect şi de toată cinstea. Doamna de Rênal mi-a fost ca o mamă. Crima mea e cumplită şi a fost premeditată. Mi-am meritat deci moartea, domnilor juraţi. Dar chiar dacă aş fi mai puţin vinovat, văd oameni cărora, fără să le pese de mila ce ar trebui să le-o trezească tinereţea mea, ar vrea să pedepsească prin mine şi să descurajeze astfel, pentru totdeauna, categoria aceasta de tineri care, născuţi într-o clasă inferioară şi oarecum apăsaţi de sărăcie, au norocul să dobândească o educaţie bună si îndrăzneala să se amestece în ceea ce orgoliul bogătaşilor numeşte societate înaltă.

Iată crima mea, domnilor, şi ea va fi pedepsită cu atât mai multă asprime, cu cât, de fapt, nu sunt judecat de către semenii mei. Nu văd pe băncile juraţilor niciun ţăran mai înstărit, ci numai burghezi indignaţi… “

Timp de douăzeci de minute, Julien vorbi pe acest ton; şi spuse tot ce avea pe inimă; procurorul, care râvnea la favorurile aristocraţiei, abia mai putea sta locului, pe scaunul lui; dar, în ciuda întorsăturii cam abstracte pe care Julien o dăduse cuvintelor lui, toate femeile plângeau. Până şi doamna Derville îşi ţinea batista la ochi. Înainte de a sfârşi, Julien vorbi iar de premeditare, de căinţa lui, de respect, de iubirea de fiu, nemărginita iubire pe care, în vremuri mai fericite, o avusese pentru doamna de Rênal… Doamna Derville scoase un strigăt şi leşină.

Bătea ora unu noaptea, când juraţii se retraseră în camera lor. Nicio femeie nu-şi părăsi locul; câţiva bărbaţi aveau şi ei lacrimi în ochi. Discuţiile fură, la început, foarte însufleţite; dar, încetul cu încetul, pentru că hotărârea juraţilor se lăsa aşteptată, oboseala generală începu să potolească mulţimea. Momentul era solemn; luminările abia mai pâlpâiau. Julien, auzea discutându-se în preajma lui dacă întârzierea juraţilor e

prevestitoare de bine sau de rău. Şi văzu cu plăcere că toată lumea era de partea lui; juraţii zăboveau, şi, totuşi, nicio femeie nu părăsea sala.

Când bătură orele două, se auzi un freamăt puternic. Uşa cea mică a camerei juraţilor se deschise. Domnul baron de Valenod înainta cu un pas grav şi teatral, urmat de ceilalţi juraţi. Tuşi, apoi declară, pe sufletul şi pe conştiinţa lui, că juriul, în unanimitate, îl socotea pe Julien Sorel vinovat de crimă, de crimă cu premeditare: sentinţa aceasta aducea pedeapsa cu moartea. Care fu rostită o clipă mai târziu. Julien îşi privi ceasul şi îşi aminti de domnul de Lavalette; era ora două şi un sfert. „Astăzi e vineri, gândi el. Da, dar e o zi fericită pentru Valenod, care mă condamnă… Sunt prea bine păzit pentru ca Mathilde să mă poată salva, aşa cum a făcut doamna de Lavalette… Deci, peste trei zile, chiar la ora asta, voi şti ce înseamnă *marele mister*”

În clipa aceea, însă, un ţipăt îl readuse la lucrurile lumeşti. Femeile din preajma lui suspinau; văzu că toate privirile se întoarseră spre o mică tribună, scobită între ghirlandele unui stâlp gotic. Mai târziu, află că acolo se ascunsese Mathilde. Cum ţipătul nu se mai repetă, toate privirile se aţintiră asupra lui Julien, căruia jandarmii încercau să-i facă drum prin mulţime.

„Să încerc să nu-i dau prilej să râdă lichelei ăsteia de Valenod, gândi Julien. Cu ce glas îndurerat şi plin de viclenie a rostit sentinţa care aduce pedeapsa cu moartea! Iar bietul preşedinte al curţii, cât e el de judecător, de-atâta amar de ani, avea lacrimi în ochi când mă condamna! Ce bucurie pe Valenod că s-a putut răzbuna pentru vechea noastră rivalitate în legătură cu doamna de Rênal!… Aşadar, n-am s-o mai revăd! S-a sfârşit… Un ultim adio simt că e cu neputinţă pentru noi… Ce fericit aş fi fost să-i pot mărturisi câtă scârbă îmi e de crima săvârşită!

Numai atât să-i spun: găsesc că am fost condamnat pe drept.”

CAPITOLUL XLII

Ducându-l pe Julien iar la închisoare, îl dădură o încăpere destinată condamnaţilor la moarte. El, care de obicei observa chiar si cele mai mici amănunte, nu văzu nici măcar că nu-l mai urcau în turnul lui. Visa la ce i-ar spune doamnei de Rênal, dacă ar avea fericirea s-o revadă, înaintea ultimei clipe. Se gândea că ea l-ar întrerupe şi voia să-i arate, de la primul cuvânt, toată căinţa lui. „După o asemenea faptă, cum s-o mai conving că numai pe ea o iubesc? Căci, oricât, am vrut s-o ucid, fie din ambiţie, fie din dragoste pentru Mathilde.”

Întinzându-se pe pat, văzu cearşafurile croite dintr-o pânză grosolană. Şi îşi dădu seama. „Ah! mă aflu în celulă, ca osândit la moarte. E drept… Contele Altamira îmi povestea că, în ajunul morţii, Danton spunea cu vocea lui groasă: «Ciudat lucru, verbul a ghilotina nu poate fi conjugat la toate timpurile; se poate zice eu voi ghilotinat, tu vei fi ghilotinat, dar nu: eu am fost ghilotinat».

De ce nu, dacă mai există o a doua viaţă?… gândi mai departe Julien. Zău, dacă dau peste Dumnezeul creştinilor, e vai de mine: e un tiran şi, ca atare, îmbibat de idei de răzbunare; *Biblia* lui nu vorbeşte decât despre pedepse fioroase. Eu nu l-am iubit niciodată; nici măcar n-am vrut să cred că-l poate cineva iubi sincer. E fără milă (şi îşi aminti mai multe pasaje din *Biblie*. O să mă pedepsească într-un mod îngrozitor…

Dar dacă dau peste Dumnezeul lui Fénelon? Poate că o să-mi zică «Multe li se vor ierta, pentru că mult ai iubit…».

Am iubit, oare, mult? Ah! Am iubit-o pe doamna de Rênal, dar purtarea mea a fost groaznică. Şi aici, ca pretutindeni, meritul simplu şi modest a fost părăsit pentru ceea ce străluceşte…

Dar, când te gândeşti ce perspectivă!… Colonel de husari, dacă izbucnea vreun război; secretar de legaţie, în timp de pace; apoi ambasador… căci curând m-aş fi priceput în asemenea treburi… şi chiar dacă n-aş fi fost decât un prost, ginerele marchizului de La Mole s-ar fi putut teme de vreo rivalitate? Toate prostiile mi-ar fi fost iertate, sau, mai degrabă, ar fi fost socotite drept merite. Om de seamă, trăind în cel mai mare belşug, la Viena sau la Londra…

— Nu tocmai aşa, domnule, ci ghilotinat peste trei zile.”

Julien râse din toată inima de această licărire a spiritului său. Şi se gândi: „E adevărat, omul are două fiinţe în el. Altminteri, cui naiba i-ar fi trăsnit prin minte o idee atât de răutăcioasă?

— Ei bine, da, prietene, voi fi ghilotinat peste trei zile, îi răspunse el celui ce-l întrerupsese. Domnul de Cholin va închiria o fereastră, plătind-o pe din două cu părintele Maslon. Iar pentru costul ferestrei ăsteia, care dintre ei îl va fura pe celălalt?”

Deodată îl veni în minte un fragment din *Venceslas* de Rotrou:

„LADISLAS
…Sufletul meu e gata.
REGELE, *tatăl lui Ladislas*
Şi eşafodu-i gata; hai, du-ţi acolo capul”.

„Frumos răspuns!” gândi el şi adormi. Cineva îl trezi dimineaţa, strângându-l cu putere în braţe.

— Cum, aşa curând!? exclamă Julien, privind cu ochi rătăciţi. Se credea în mâinile călăului.

Era Mathilde. „Noroc că n-a înţeles ce-am spus.” Gândul acesta îl readuse tot calmul. Mathilde i se păru schimbată, de parcă ar fi zăcut şase luni la pat; era, într-adevăr, de nerecunoscut.

— Ticălosul de Frilair m-a trădat, îi spuse ea frângându-şi mâinile, furia o împiedica să plângă.

— Ţi-am plăcut ieri când am luat cuvântul? o întrebă Julien. Improvizam, şi încă pentru prima oară în viaţa mea! Drept e că mă tem să nu fi fost şi pentru ultima oară. În clipa aceea, Julien se juca cu firea Mathildei, dând dovadă de tot calmul unui pianist care atingea clapele unui pian… N-am avut fericirea să mă nasc într-o familie de neam, ce-i drept, adăugă el, dar sufletul mare al Mathildei şi-a înălţat iubitul până la ea. Crezi că Boniface de La Mole s-a purtat mai bine în faţa judecătorilor?

În ziua aceea, Mathilde era pătrunsă de-o firească duioşie, ca o fată sărmană care locuieşte undeva, la mansardă, dar nu izbutea să-l facă să-i vorbească mai simplu. Fără să ştie, Julien îi înapoia chinul pe care ea îl făcuse deseori să-l îndure.

„Izvoarele Nilului nu sunt cunoscute nimănui, îşi spunea Julien; ochiului omenesc nu i-a fost dat să-l vadă pe regele fluviilor în stare de biet pârâu;

tot astfel, niciun ochi omenesc nu-l va vedea pe Julien cuprins de slăbiciune, în primul rând fiindcă el e tare. Dar am o inimă foarte sensibilă; cel mai obişnuit cuvânt, dacă e spus cu sinceritate, mă poate face să-mi tremure glasul şi să-mi curgă lacrimile. De câte ori cei cu inimile sterpe nu m-au dispreţuit pentru defectul ăsta! Ei credeau că voi cere îndurare; ocara asta însă nu trebuie s-o rabd.

Se spune că pe Danion, când se afla la picioarele eşafodului, l-a mişcat amintirea soţiei; dar Danton insuflase forţă unui întreg popor de fluşturatici şi împiedicase duşmanul să ajungă la Paris… în ceea ce mă priveşte, numai eu ştiu ce-aş fi fost in stare să înfăptuiesc… Dar, pentru ceilalţi, nu sunt decât cel mult O POSIBILITATE.

Dacă aici, în celulă, în locul Mathildei, s-ar fi aflat doamna de Rênal, aş mai fi putut oare să-mi păstrez cumpătul? Adânca mea deznădejde şi căinţă ar fi fost luate de Valenozi şi de toţi ceilalţi patricieni ai ţinutului drept josnică teamă de moarte; sunt atât de semeţi fricoşii ăştia, că averea îl ridică deasupra ispitei! «Iată ce înseamnă să te naşti ca fiu al unui cherestegiu! ar fi zis domnii de Moirod şi de Cholin, care m-au osândit la moarte. Poţi să ajungi savant, să devii priceput, dar curajul!…» Curajul nu se învaţă. Chiar cu biata Mathilde, care acum plânge, sau care, mai degrabă, nici nu mai poate să plângă, îşi spuse el, privindu-i ochii înroşiţi… şi o strânse în braţe. Vederea unei suferinţe reale îl făcu să-şi uite silogismul… Pesemne că a plâns toată noaptea, se gândi Julien; dar, într-o bună zi, câtă ruşine îl va pricinui amintirea asta! Va socoti că a fost rătăcită, pe vremea tinereţii, de ideile josnice ale uni om de rând… Croisenois e destui de slab ca să se însoare cu ea şi, pe cinstea mea, o să-i prindă bine. Ea îl va face să joace un rol.

Prin dreptul de stăpână al minţii strălucite
Asupra unei gloate de rând şi necioplite.

Nu zău, asta-i nostim! De când mă paşte moartea, îmi vin în minte toate versurile pe care le-am ştiut odinioară. O fi vreun semn de prăbuşire… “

Mathilde îl repeta cu glas stins: e dincolo, în încăperea de alături. Până la urmă, ascultă ce-i spune. „Glasul îl e slab, gândi Julien, dar şi-a mai păstrat încă tonul poruncitor. Acum vorbeşte încet, ca să se stăpânească.”

— Cine spui că e dincolo? întrebă el blând.

— Avocatul, ca să semnezi apelul.

— N-am să fac apel.

— Cum! N-ai să faci apel? exclamă ea, ridicându-se cu ochi scăpărători de mânie; şi de ce, mă rog?

— Pentru că, acum, simt curajul de a muri cu destulă demnitate. Cine-mi garantează că peste două luni, după o îndelungată şedere în celula asta umedă, am să fiu la fel de bine dispus? Prevăd felurite întrevederi cu preoţii, cu tata… Nimic pe lume n-ar putea să-mi fie mai neplăcut. Să murim.

Împotrivirea aceasta neprevăzută trezi toată trufia Mathildei. Nu-l putuse vedea pe părintele de Frilair înainte de ora când se deschid celulele închisorii din Besançon; şi furia i se revărsă asupra lui Julien. Îl adora şi, vreme de un sfert de ceas, Julien regăsi în blestemele împotriva firii lui, a lui Julien, în regretele că l-a iubit, tot sufletul acela trufaş care odinioară îl copleşise cu vorbe atât de aspre în biblioteca din palatul de La Mole.

— Pentru gloria familiei tale, cerul ar fi trebuit să te facă bărbat, îi spuse el.

„Cât despre mine, gândi el, aş fi un prost să mai trăiesc încă două luni în încăperea asta dezgustătoare, drept ţintă a tuturor mârşăviilor şi umilinţelor pe care tabăra patricienilor le-ar putea născoci împotriva mea, şi având drept singură alinare numai ocările nebunei acesteia… Aşadar, poimâine dimineaţă mă bat în duel cu un om vestit prin calmul şi prin iscusinţa lui deosebită la mânuirea armelor… «Ba chiar foarte deosebită, îl şopti dublul său mefistofelic; căci nu-şi greşeşte niciodată lovitura.»

Fie ce-o fi (Mathilde îi vorbea întruna)! Nu zău, îşi spuse el, n-am să fac apel.”

După ce luă hotărârea aceasta, recăzu în visare… „Poştaşul, în trecere, va aduce ziarul la ora şase, ca de obicei; la opt, după ce-l va citi domnul de Rênal, Élisa, călcând în vârful picioarelor, i-l va pune ei pe pat. Mai târziu, doamna de Rênal se va trezi: deodată, citind, o va cuprinde tulburarea; frumoasa-i mână va tremura: va citi până la aceste cuvinte *«La orele zece şi cinci minute, el a încetat să mai existe.»*

Va plânge cu lacrimi fierbinţi, o ştiu eu; degeaba am vrut s-o ucid, totul va li uitat. Şi fiinţa căreia am vrut să-i curm zilele va fi singura care îmi va deplânge sincer moartea. Ah! asta e o antiteza!” gândi el şi, timp de un sfert de oră, cât mai dură scena pe caic i-o făcea Mathilde, nu se gândi decât la doamna de Rênal. Fără să vrea, şi cu toate că îl răspundea deseori Mathildei, nu-şi putea alunga din suflet amintirea odăii de dormit din

Verrières. Vedea ziarul din Besançon pe cuvertura de tafta portocalie. Vedea mina aceea atât de albă strângându-l cu o mişcare convulsivă: o vedea pe doamna de Rênal plângând… Urmărea cum pică fiecare strop de lacrimă de-a lungul obrajilor ei încântători.

Neputând să-l convingă pe Julien, domnişoara de La Mole chemă avocatul. Acesta, din fericire, era un fost căpitan în armata Italiei, din 1796, unde fusese camarad cu Manuel[195].

Combătu, de formă, hotărârea condamnatului. Voind să se poarte respectuos, Julien îl înşiră toate motivele lui.

— Pe legea mea, se poate gândi şi ca dumneata, îi spuse până la urmă domnul Félix Vaneau, căci aşa se numea avocatul. Dar mai ai trei zile întregi ca să faci apel şi e de datoria mea să revin în fiecare zi. Dacă, până în două luni, izbucneşte un vulcan sub închisoare, ai fi salvat. Ai putea să mori de boală, adăugă el, privindu-l pe Julien.

Julien îi strânse mâna.

— Îţi mulţumesc, eşti un om cumsecade. La asta am să mă mai gândesc.

Iar când Mathilde ieşi, în sfârşit, împreună cu avocatul, Julien simţi mai multă prietenie pentru avocat decât pentru ea.

CAPITOLUL XLIII

Peste un ceas, pe când dormea adânc, îl treziră lacrimile pe care le simţi curgându-i pe mână. „Ah! e tot Mathilde, gândi el pe jumătate treaz. Vine, potrivit obiceiului, să-mi atace hotărârea prin sentimente duioase.” Plictisit de perspectiva acestei noi scene patetice, nu deschise ochii. Îl veniră în minte cuvintele lui Belfegor fugind de femeia lui.

Auzi un geamăt ciudat: deschise ochii; era doamna de Rênal.

— Ah! te văd iar înainte de a muri… Să fie oare o nălucire? exclamă Julien, aruncându-i-se la picioare. Dar vă cer iertare, doamnă, în ochii dumneavoastră nu sunt decât un ucigaş, adăugă el imediat, venindu-şi în fire.

— Domnule… vin să te implor să faci apel, ştiu că nu vrei… Suspinele o înăbuşeau; nu mai putea vorbi.

— Îndură-te şi iartă-mă.

— Dacă vrei să te iert, îi spuse ea ridicându-se şi aruncându-i-se în braţe, fă imediat apel împotriva osândirii la moarte.

Julien o acoperea cu sărutări.

— Ai să vii zi de zi să mă vezi, în aceste două luni?

— Îţi jur. Zi de zi, dacă nu m-o opri cumva soţul meu.

— Semnez apelul! strigă Julien. Cum! Mă ierţi? E cu putinţă?

O strângea în braţe ca un nebun. Ea dădu un ţipăt.

— Nu-i nimic, îi spuse. M-ai lovit…

— La umăr, oftă Julien izbucnind în lacrimi. Se depărta puţin şi-i acoperi mâna cu sărutări înflăcărate. Cine-ar fi zis, ultima dată când te-am văzut, în camera ta, la Verrières?

— Cine-ar fi zis atunci că îi voi scrie domnului de La Mole scrisoarea aceea infamă?

— Să ştii că n-am încetat să te iubesc, că nu te-am iubit decât pe tine.

— E cu putinţă? strigă doamna de Rênal, fericită la rândul ei. Se rezema de Julien, care se afla la picioarele ei şi plânseră amândoi, multă vreme, în tăcere.

Niciodată în viaţa lui, Julien nu mai trăise o asemenea clipă.

Mult mai târziu, când îşi recăpătară iar graiul:

— Şi tânăra doamnă Michelet, sau mai degrabă domnişoara de La Mole? întrebă doamna de Rênal; căci încep să cred şi eu că e adevărat romanul acesta ciudat!

— Nu-i adevărat decât în aparenţă, răspunse Julien. Îmi e nevastă, dar nu e iubita mea…

Întrerupându-se de sute de ori unul pe altul, ajunseră cu mare greutate să-şi povestească ceea ce nu ştiau unul despre altul. Scrisoarea către domnul de La Mole fusese făcută de tânărul preot care o spovedea pe doamna de Rênal şi apoi copiată de ea.

— Ce mârşăvie m-a îndemnat religia să făptuiesc! îi spunea ea; şi încă am mai îndulcit părţile cele mai îngrozitoare ale scrisorii…

Extazul si fericirea lui Julien îl dovedeau în ce măsură o iertase. Niciodată nu fusese atât de nebun de dragoste.

— Şi, totuşi, cred că sunt credincioasă, îi spunea doamna de Rênal mai apoi, în decursul convorbirii. Cred sincer în Dumnezeu; cred, de asemenea, şi asta mi-a fost dovedit, că e cumplit păcatul pe care îl săvârşesc, dar, de cum te văd, chiar după ce ai tras două focuri de pistol asupra mea… La aceste cuvinte, deşi ea se împotrivea, Julien o acoperi de sărutări. Lasă-mă, continuă ea, vreau să judec împreună cu tine, de teamă să nu uit… De cum te văd, nu mai recunosc nicio altă îndatorire, sunt toată numai dragoste pentru tine, adică nu, cuvântul dragoste mi se pare prea slab. Simt pentru tine ce ar trebui să simt numai pentru Dumnezeu: un amestec de respect, de dragoste, de supunere… De fapt, nu ştiu ce-mi inspiri. Dacă mi-ai spune să împlânt lama unui cuţit în temnicer, aş săvârşi crima înainte de a mă gândi la ea. Explică-mi ce e asta, limpede, înainte de a te părăsi; vreau să văd clar în inima mea; căci, peste două luni, ne vom despărţi… la spune, chiar ne vom despărţi? îl întrebă ea zâmbind.

— Îmi retrag cuvântul, spuse Julien ridicându-se; nu mai fac apel împotriva condamnării la moarte, dacă, prin otravă, pumnal, pistol, asfixiere, cărbuni sau orice alt mijloc, încerci să-ţi pui capăt sau stavilă vieţii.

Înfăţişarea doamnei de Rénal se schimbă pe dată; cea mai vie duioşie făcu loc unei adânci visări:

— Dacă am muri chiar acum? spuse ea, în sfârşit.

— Cine poate şti ce ne aşteaptă în viaţa cealaltă? răspunse Julien; poate chinuri, poate absolut nimic. Nu putem oare să ne petrecem două luni

împreună, într-un mod cât se poate de plăcut? Două luni înseamnă o mulţime de zile. As fi fericit cum n-am fost niciodată!

— Cum n-ai fost niciodată!

— Niciodată, repetă Julien vrăjit, şi-ţi vorbesc aşa cum mi-aş vorbi mie însumi. Să mă ferească Dumnezeu de exagerări.

— Când vorbeşti aşa, e ca şi cum mi-ai porunci, spuse ea, zâmbind sfioasă si tristă.

— Atunci jură-mi, pe dragostea ce-mi porţi, că nu vei încerca să-ţi curmi zilele prin niciun mijloc direct şi nici indirect… Gândeşte-te, adăugă el, că trebuie să trăieşti pentru copilul meu, pe care Mathilde îl va lăsa pe mâna lacheilor de îndată ce va fi marchiză de Croisenois.

— Îţi jur, răspunse ea rece, dar vreau să-mi dai apelul scris şi semnat de mâna ta. Mă voi duce eu însămi la domnul procuror general.

— Ia seama, te compromiţi.

— După ce am venit să te văd la închisoare, voi fi totdeauna, pentru cei din Besançon şi din întregul Franche-Comté, o ţintă a batjocurii şi a bârfelilor, spuse ea adânc mâhnită. Hotarele necruţătoarei pudori au fost încălcate… Sunt o femeie care şi-a pierdut onoarea; pentru tine, ce-i drept…

Glasul îi era atât de trist, încât Julien o îmbrăţişa cu o fericire cu totul nouă pentru el. Nu mai era beţia dragostei, ci recunoştinţă nemărginită. Văzuse, pentru prima oară, cât de mare era jertfa pe care o făcuse pentru el.

Vreo inimă prea milostivă îl înştiinţa, fără îndoială, pe domnul de Rênal, despic lungile vizite pe care soţia lui i le făcea lui Julien la închisoare; căci, peste trei zile, îl trimise trăsura, cu porunca să se întoarcă imediat la Verrières.

Despărţirea aceasta crudă a fost începutul unei zile rele pentru Julien. După vreo două sau trei ore, i se aduse la cunoştinţă că un oarecare preot intrigant, care nu izbutise, totuşi, să-şi facă vreun rost printre iezuiţii din Besançon, se instalase de dimineaţă la poarta închisorii, în stradă. Ploua cu găleata şi preotul pretindea că face pe martirul. Julien era prost dispus; tâmpenia asta îl mişcă adânc.

De dimineaţă, refuzase vizita acestui preot, dar omul îşi vârâse în cap să-l spovedească şi să-şi facă astfel renume printre femeile tinere din Besançon, datorită mărturisirilor pe care avea să le pretindă că le-a primit.

Spunea sus şi tare că-şi va petrece zilele şi nopţile în fata închisorii.

— Dumnezeu mă trimite ca să mişc inima acestui apostat… Şi mulţimea oamenilor de rând, veşnic doritoare de spectacol, începuse să se adune aici zi şi noapte, ca şi toate zilele şi toate nopţile ce vor urma. Mi-a vorbit Sfântul Duh si am o menire cerească; trebuie să mântui sufletul tânărului Sorel. Rugaţi-vă laolaltă cu mine etc, etc.

Lui Julien îi era groază de scandal şi de tot ce ar fi putut să atragă atenţia asupra lui. Se gândi să prindă momentul ca să scape de viaţă, neştiut de nimeni; dar mai trăgea nădejde s-o revadă pe doamna de Rênal şi era îndrăgostit nebuneşte.

Poarta închisorii se afla pe una din străzile cele mai frecventate. Gândul la preotul acela murdar de noroi, care aduna mulţimea şi făcea zarvă, îl chinuia sufletul. „Şi fără îndoială că-mi repetă numele întruna!" Clipele acelea i se părură mai greu de îndurat decât moartea.

De vreo două sau trei ori, la răstimpuri de un ceas, îl chemă la el pe un paznic care îi era devotat şi-l trimise să vadă dacă preotul se mai află încă la poarta închisorii.

— Domnule, stă îngenuncheat în noroi, îi spunea de fiecare dată paznicul; se roagă în gura mare pentru sufletul dumitale…

„Neruşinatul!" gândi Julien. Şi tocmai atunci auzi, într-adevăr, un fel de zumzet: mulţimea răspundea rugăciunilor. Iar ca o culme a necazului, îl văzu până şi pe paznic mişcându-şi buzele ca să îndruge cuvintele latineşti.

— Lumea începe să spună că, pesemne, aveţi o inimă tare împietrită, dacă refuzaţi ajutorul omului ăstuia sfânt, adăugă paznicul.

— O, patria mea! Cât de barbară mai eşti încă! strigă Julien ameţit de mânie. Şi-şi continuă gândul cu glas tare, fără să se sinchisească de prezenţa paznicului. Omul ăsta vrea să se scrie despre el în ziare şi iată-l sigur de reuşită. Ah! provinciali blestemaţi! La Paris, n-aş fi avut de îndurat toate jignirile astea. Acolo oamenii sunt mai pricepuţi la şarlatanii. Dă-i drumul să intre cucernicului părinte, îi spuse el în cele din urmă paznicului, şi sudoarea îl curgea şiroaie pe frunte. Paznicul se închină şi plecă voios.

Cucernicul părinte era grozav de slut şi îndeosebi grozav de murdar, din pricina noroiului. Ploaia rece sporea bezna şi umezeala din celulă. Preotul vru să-l îmbrăţişeze pe Julien şi începu să se înduioşeze vorbindu-i. Se vedea cât de colo că e stăpânit de cea mai josnică făţărnicie. Nicicând Julien nu fusese mai furios.

La un sfert de oră după sosirea preotului, Julien se simţi nemărginit de laş. Pentru prima dată, moartea i se păru înfricoşătoare. Se gândea la starea

de putrefacţie în care i se va afla trupul a treia zi după execuţie etc, etc.

Era pe cale să se trădeze prin vreun semn de slăbiciune sau să se năpustească asupra preotului ca să-l sugrume cu lanţurile, când îl veni ideea să-l roage pe cucernicul părinte să se ducă să-i citească o liturghie serioasă, de patruzeci de franci, chiar în ziua aceea.

Şi cum era aproape de amiază, preotul se grăbi s-o şteargă.

CAPITOLUL XLIV

De îndată ce preotul plecă, Julien plânse amarnic, şi plânse că trebuia să moară. Încetul cu încetul, îşi spuse că, dacă doamna de Rênal ar fi fost la Besançon i-ar fi mărturisit slăbiciunea lui… în momentul când regreta cel mai mult lipsa femeii acesteia adorate, auzi paşii Mathildei.

„Cea mai mare nenorocire în închisoare, gândi el, este că nu-ţi poţi încuia uşa.” Tot ce-i spuse Mathilde nu făcu decât să-l înfurie.

Îi povesti că, în ziua judecăţii, domnul de Valenod, având în buzunar numirea de prefect, cutezase să-şi râdă de domnul de Frilair şi să-şi facă plăcerea să-l condamne pe Julien la moarte.

„Cum de i-a dat prin gând prietenului dumitale, mi-a spus mai adineaori domnul de Frilair, să trezească şi să atace mica vanitate a acestei aristocraţii burgheze? De ce a vorbit de castă? Le-a arătat singur ce trebuiau să facă, în propriul lor interes politic; găgăuţii ăştia habar n-aveau şi erau gata să plângă. Interesul de castă a venit să mascheze în ochii lor grozăvia de a condamna la moarte. Trebuie să recunoaştem că domnul Sorel e tare nepriceput în afaceri. Dacă nu izbutim să-l salvăm prin cererea de graţiere, moartea lui va fi un soi de sinucidere… “

Mathilde nu se feri să-i spună lui Julien un lucru de care nu se mai îndoia: că abatele de Frilair, văzându-l pe Sorel pierdut, credea folositor pentru ambiţia lui să încerce a-i deveni urmaş.

Aproape scos din fire, din pricina mâniei neputincioase şi a necazului, îi spuse Mathildei:

— Du-te de ascultă o liturghie pentru mine şi dă-mi pace o clipă.

Mathilde, şi aşa foarte geloasă de vizitele doamnei de Rênal, despre a cărei plecare tocmai aflase, înţelese de ce-i necăjit Julien şi izbucni în lacrimi.

Durerea ei era adevărată, Julien vedea bine, şi asta îl înfuria şi mai mult. Avea neapărată nevoie de singurătate, dar cum s-o capete?

În sfârşit, după ce încercase toate mijloacele pentru a-l înduioşa, Mathilde plecă, dar aproape în aceeaşi clipă apăru Fouqué.

— Am nevoie să rămân singur, îi spuse Julien credinciosului său prieten. Şi, văzându-l că şovăie: compun un memoriu pentru cererea de graţiere…

altminteri… fă-mi o plăcere, nu-mi pomeni despre moarte. Dacă e nevoie să mă ajuţi în vreun fel astăzi, lasă-mă să ţi-o spun eu mai întâi.

Când Julien îşi dobândi, în sfârşit, singurătatea, se pomeni mai mâhnit şi mai laş decât până atunci. Puţinele puteri pe care le mai avusese în sufletul lui slăbit şi le secătuise ascunzându-şi starea în fata domnişoarei de La Mole şi a lui Fouqué.

Spre seară îl consolă un gând:

„Dacă azi-dimineaţă, în clipa când moartea mi se părea atât de urâtă, mi s-ar fi adus la cunoştinţă că mi-a sosit ceasul, *ochii mulţimii mi-ar fi fost un imbold al gloriei*; poate că aş fi păşit spre eşafod oarecum băţos, ca un înfumurat sfios care intră într-un salon. Câţiva oameni mai ageri la minte, dacă există asemenea oameni printre provincialii ăştia, mi-ar fi putut bănui slăbiciunea… dar nimeni *n-ar fi văzut-o*."

Şi se simţi despovărat de o parte a nenorocirii. „Acum sunt un laş, cânta el întruna, dar n-o să ştie nimeni."

A doua zi, îl aştepta o întâmplare şi mai neplăcută încă. De multă vreme, taică-său îl trimisese vorbă că va veni să-l vadă; în ziua aceea, înainte de a se trezi Julien, bătrânul cherestegiu cu părul alb intră în celulă.

Julien se simţi slab; se aştepta la mustrările cele mai neplăcute. Şi ca senzaţia penibilă să fie şi mai deplină, în dimineaţa aceea îl chinuia cumplit remuşcarea că nu-şi iubeşte tatăl.

„Întâmplarea ne-a pus unul lângă altul pe pământ, şi ne-am făcut aproape tot răul posibil, îşi spunea el, în timp ce temnicerul rânduia puţin prin celulă. Acum vine, în clipa morţii, să-mi dea ultima lovitură."

Mustrările aspre ale bătrânului începură de îndată ce rămaseră numai în doi.

Julien nu-şi mai putu stăpâni lacrimile. „Ce josnică slăbiciune! îşi spunea el furios. Tata o să se ducă pretutindeni să exagereze lipsa mea de curaj; ce triumf pentru Valenozi. Ei sunt mari si tari în Franţa si se bucură de toate avantajele sociale. Până acum puteam cel puţin să-mi spun: ei se umplu de bani, e adevărat, şi sunt copleşiţi de toate onorurile, dar eu am nobleţea inimii.

Si iată un om căruia toţi îl vor da crezare: tata va depune mărturie în faţa întregului Verrières, exagerând, că am fost slab în faţa morţii! Voi trece drept un laş în încercarea aceasta pe care oricine o înţelege."

Julien se simţea aproape deznădăjduit. Nu ştia cum să scape de taică-său. Să se prefacă în aşa fel încât să-l înşele pe bătrânul acesta, atât de isteţ, era

peste puterile lui.

Mintea lui cercetă în grabă toate posibilităţile.

— *Am făcut economii!* exclamă el deodată. Ideea aceasta genială schimbă şi înfăţişarea bătrânului şi situaţia lui Julien. Cum să le împart? continuă Julien mai liniştit: efectul produs îl alungase orice sentiment de inferioritate.

Bătrânul cherestegiu ardea de dorinţa de-a nu lăsa să-i scape banii, din care i se părea că fiul său va lăsa o parte fraţilor lui. Şi îl vorbi vreme îndelungată, cu mult foc. Julien putu să-şi râdă de el.

— Ei bine, Dumnezeu mi-a arătat cum să-mi fac testamentul. Voi dărui fiecăruia dintre fraţii mei câte o mie de franci, iar restul va fi al dumitale.

— Foarte bine, spuse bătrânul, restul mi se cuvine; dar fiindcă Dumnezeu s-a îndurat să-ţi mişte inima, dacă vrei să mori ca un bun creştin, se cade să-ţi plăteşti datoriile. Mai sunt şi cheltuielile făcute de mine pentru hrana şi pentru creşterea ta, şi la care nu te gândeşti deloc…

„Va să zică asta-i dragostea de tată?!” îşi spunea Julien mâhnit, când rămase, în cele din urmă, singur. Curând se ivi temnicerul.

— Domnule, după vizita părinţilor le aduc totdeauna oaspeţilor mei o sticlă cu vin de Champagne. E cam scump, şase franci sticla, dar înveseleşte inima.

— Adu trei pahare, îi spuse Julien cu o grabă copilărească, şi pofteşte aici doi dintre deţinuţii pe care îl aud plimbându-se pe coridor.

Temnicerul îl aduse doi ocnaşi recidivişti, pe cale de a se înapoia la ocnă. Erau nişte ticăloşi foarte veseli, şi într-adevăr demni de admirat pentru isteţimea, curajul şi calmul lor.

— Dacă mi-ai da douăzeci de franci, îi spuse unul dintre ei lui Julien, ţi-aş povesti viaţa mea cu de-amănuntul. E *grubă*.

— Dar n-o să mă minţi? întrebă Julien.

— Deloc, îi răspunse ocnaşul; prietenul de colea, care face fiere pentru cei douăzeci de franci ai mei, o să mă toarne dacă mint.

Povestea lui era îngrozitoare. Vădea o inimă curajoasă, stăpânită de o singură patimă: banii.

După plecarea lor, Julien se simţi alt om. Toată mânia împotriva lui însuşi îl pierise. Cumplita suferinţă, înveninată de laşitatea care îl cuprinsese de la plecarea doamnei de Rênal, se preschimbase în melancolie.

„Cu cât m-aş fi lăsat mai puţin înşelat de aparenţe, îşi spunea el, aş fi văzut că saloanele din Paris sunt pline de oameni cumsecade, ca tata, sau de pungaşi isteţi, ca ocnaşii ăştia. Şi au dreptate: cei din saloane nu se trezesc

niciodată dimineaţa chinuiţi de gândul: «Ce am să mănânc astăzi?» Ba îşi mai şi laudă cinstea! Iar când sunt aleşi ca juraţi, îl osândesc semeţi pe cel ce a furat un tacâm de argint fiindcă simţea cum leşină de foame.

Dar când e vorba de curte, când e vorba de căpătat sau de pierdut vreun portofoliu, preacinstiţii mei din saloane ajung la crime aidoma întru totul celei la care nevoia de a mânca i-a împins pe ocnaşii ăştia doi…

Nu există drept natural: cuvintele acestea nu sunt decât o străveche dobitocie, vrednică de procurorul care m-a hăituit acum câteva zile şi al cărui strămoş a fost îmbogăţit, printr-o confiscare, de către Ludovic al XlV-lea. Nu există drept, decât atunci când există o lege care să împiedice, sub ameninţarea cu pedeapsa, săvârşirea cutărui lucru, înainte de existenţa legilor, naturală nu era decât forţa leului, sau nevoia fiinţei flămânde, îngheţate, nevoia, într-un cuvânt… Nu, oamenii onoraţi sunt doar nişte pungaşi care au avut norocul să nu fie prinşi în flagrant delict. Acuzatorul, pe care societatea îl năpusteşte asupra mea, a fost înavuţit printr-o ticăloşie… Eu am săvârşit o crimă şi sunt pe drept cuvânt osândit, dar, faţă de crima asta, a mea, Valenod, care m-a osândit, e de o sută de ori mai dăunător societăţii.

Zău, adăugă Julien trist, dar fără mânie, cu toată avariţia lui, tata preţuieşte mai mult decât toţi oamenii ăştia. Nu m-a iubit niciodată. Şi am întrecut măsura, pătându-i numele printr-o moarte ruşinoasă. Teama lui să nu ducă lipsă de bani, părerea exagerată despre răutatea oamenilor, denumită *avariţie*, îl fac să vadă un motiv miraculos de alinare şi de siguranţă în cei trei sau patru sute de ludovici pe care aş putea să i-i las. Într-o duminică după-amiază, îşi va arăta banii tuturor invidioşilor din Verrières. „Cu un asemenea preţ, va spune privirea lui, care dintre voi n-ar fi încântat să aibă un fiu ghilotinat?”

Filosofia aceasta putea să cuprindă şi mult adevăr, numai că, prin natura ei, îndemna să doreşti moartea. Aşa trecură cinci zile întregi. Julien se purta politicos şi blând faţă de Mathilde, pe care o vedea roasă de cea mai cumplită gelozie. Într-una din seri, se gândi serios să-şi pună capăt vieţii. Sufletul îi era cufundat în nefericirea profundă în care îl aruncase plecarea doamnei de Rênal. Nu-i mai plăcea nimic, nici în viaţa reală, nici în închipuire. Lipsa de mişcare începuse să-i vatăme sănătatea şi să-i dea caracterul exaltat şi slab al unui tânăr student german, îşi pierdea tăria aceea bărbătească şi mândră, care alungă printr-o înjurătură energică anumite idei nepotrivite, gata să asalteze sufletele nefericiţilor.

„Am iubit adevărul… Dar unde se află el? Pretutindeni ipocrizie, sau măcar şarlatanie, chiar la cei mai virtuoşi, chiar la cei mai de seamă oameni. Şi buzele i se strâmbară a scârbă… Nu, omul nu se poate încrede în om!

Doamna de ***, făcând o chetă pentru bieţii ei orfani, îmi spunea că prinţul cutare dăruise zece ludovici; minciună. Dar ce spun? Napoleon la Sfânta Elena!… Şarlatanie curată, proclamaţie în favoarea regelui Romei.

Dumnezeule! dacă un asemenea om, si tocmai când nenorocirea trebuie să-l cheme cu hotărâre la datorie, se înjoseşte până la şarlatanism, ce să mai aştepţi de la restul oamenilor?…

Unde e adevărul? în religie… Da, adăugă el cu zâmbetul amar al celui mai adânc dispreţ, în gura Maslonilor, a Frilairilor, a Castanezilor… Poate că în creştinismul cel adevărat, ai cărui preoţi n-ar fi plătiţi, după cum nici apostolii n-au fost plătiţi?… Dar Sfântul Pavel a fost plătit cu plăcerea de a porunci, de a vorbi, de a face să se vorbească despre el…

Ah! dacă ar exista o adevărată religie… Ce prost sunt! Văd o catedrală gotică, nişte vitralii străvechi, şi inima mea slabă îşi închipuie slujitorul acestei catedrale… Sufletul meu l-ar înţelege, sufletul meu are nevoie de el… Şi nu găsesc decât un înfumurat cu părul murdar… dacă-i lăsăm hazul la o parte, un soi de cavaler de Beauvoisis.

Dar un preot adevărat, un Massillon, un Fenelon… Massillon l-a hirotonisit pe Dubois. *Memoriile lui Saint-Simon* mi l-au pătat pe Fenelon; oricum, însă, un preot adevărat… Atunci sufletele duioase ar avea un loc de întâlnire pe lume… N-am mai fi izolaţi… Preotul acesta bun ne-ar vorbi despre Dumnezeu. Dar despre care Dumnezeu? Nu de cel din *Biblie*, tiran mărunt, crud şi însetat de răzbunare… Ci de Dumnezeul lui Voltaire, drept, bun, infinit…”

Îl frământau toate amintirile despre *Biblia* asta pe care o ştia pe de rost… „Dar de îndată ce ne vom afla trei laolaltă, cum să mai crezi în marele cuvânt DUMNEZEU, după nelegiuirile înfiorătoare săvârşite de preoţii noştri în numele lui?

Să trăieşti izolat!… Ce chin!…

Devin smintit şi nedrept, îşi spuse Julien lovindu-şi fruntea. Acum sunt izolai, aici, în celulă; dar n-am *trăit* izolat pe pământ; mă însufleţea puternica idee a *datoriei*. Datoria pe care mi-o impuseseşi, pe bună dreptate sau greşit, mi-a fost asemeni trunchiului unui arbore zdravăn de care m-am

rezemat la vreme de furtună; mă clătinam, mă frământam. La urma urmei nu eram decât un om… dar n-am fost smuls de furtună.

Aerul jilav din celulă mă face să mă gândesc la izolare…

Dar de ce să mai fiu făţarnic, când blestem făţărnicia? Nici moartea, nici celula, nici aerul jilav nu mă doboară, ci lipsa doamnei de Rênal. Dacă, la Verrières, pentru a o vedea, aş fi fost silit să trăiesc săptămâni întregi ascuns în pivniţele casei, m-aş fi plâns oare?"

— Totuşi influenţa contemporanilor mei e mai tare, rosti el râzând amar. Vorbesc singur, cu mine însumi: mă aflu la doi paşi de moarte, şi tot mai sunt făţarnic… O, veac al nouăsprezecelea!

…Un vânător trage un glonte, într-o pădure; prada cade, el se repede s-o apuce. Şi loveşte cu cizma un muşuroi înalt de aproape o jumătate de metru, distruge locuinţa furnicilor, împrăştie cât colo bietele vietăţi, cu ouăle lor cu tot… Cele mai filosoafe dintre furnici nu vor putea niciodată să priceapă ce-i cu namila asta neagră, uriaşă, înfricoşătoare: cizma vânătorului care a pătruns pe neaşteptate şi cu o iuţeală de nedescris în locuinţa lor, după un zgomot asurzitor, însoţit de văpăile unui foc roşiatic…

…Tot astfel e cu moartea, cu viaţa, cu veşnicia, lucruri foarte simple pentru cine are minte atât de adâncă încât să le pătrundă…

O musculiţă efemeră se naşte la nouă dimineaţa, în lungile zile de vară, ca să moară la cinci seara; cum ar putea ea înţelege cuvântul *noapte*?

Mai dă-i cinci ore de viaţă, şi va vedea şi va înţelege ce e noaptea.

Aşa si eu, voi muri la douăzeci si trei de ani. Mai dă-mi cinci ani de viaţă, ca să trăiesc cu doamna de Rênal. Şi începu să râdă ca Mefistofel. Ce nebunie, să discuţi asemenea probleme adânci!

1. Sunt făţarnic, de parcă s-ar mai afla cineva aici, să mă asculte.

2. Uit să trăiesc şi să iubesc, când mai am doar câteva zile de trăit… Vai! Doamna de Rénal nu mai e aici; poate că soţul ei n-o s-o mai lase să vină la Besançon, ca să nu se mai dezonoreze.

Asta mă izolează, şi nu lipsa unui Dumnezeu drept, bun, atotputernic, lipsit de răutate, neînsetat de răzbunare…

Dacă El ar exista… Vai! i-aş cădea la picioare. Am meritat moartea, i-aş spune; dar, Doamne, Dumnezeule bun, Dumnezeule iertător, redă-mi femeia pe care o iubesc."

Se făcu noapte târziu. După un ceas sau două de somn liniştit, sosi Fouqué.

Julien se simţi puternic şi hotărât, ca omul care îşi vede limpede în suflet.

CAPITOLUL XLV

Nu pot să-mi bat joc de bietul părinte Chas-Bernard, chemându-l aici, îi spuse el lui Fouqué; n-ar mai mânca trei zile. Dar încearcă să-mi găseşti vreun jansenist, prieten al părintelui Pirard şi străin de intrigi.

Fouqué aştepta spovedania aceasta cu nerăbdare. Julien se achită cuviincios de tot ce se cuvine opiniei publice în provincie. Datorită domnului de Frilair, şi în ciuda proastei alegeri a duhovnicului, Julien, în celula lui, era protejatul congregaţiei; cu mai multă iscusinţă, ar fi putut să scape. Dar umezeala din celulă, făcându-şi efectul, îl slăbi minţile. Din pricina asta însă, la întoarcerea doamnei de Rênal, se simţi şi mai fericit.

— Cea dintâi îndatorire o am faţă de tine, îi spuse ea îmbrăţişându-l; am fugit de la Verrières.

Julien, lepădându-şi măruntul amor propriu, îi povesti toate slăbiciunile care îl frământaseră. Ea fu bună şi încântătoare cu el.

Seara, de îndată ce părăsi închisoarea, doamna de Rênal îl chemă la mătuşa ei pe preotul care se agăţase de Julien ca de o pradă; şi cum el nu dorea decât să fie bine văzut de tinerele doamne din înalta societate a oraşului, doamna de Rênal îl convinse uşor să plece ca să facă o slujbă de nouă zile la Bray-la-Haut.

Nu există cuvânt în stare să redea extazul şi nebunia dragostei lui Julien!

Risipind o sumedenie de bani şi folosind din plin trecerea de care se bucura mătuşa ei, o preacucernică vestită şi bogată, doamna de Rênal căpătă învoirea să-l vadă de două ori pe zi.

Când află vestea aceasta, Mathilde aproape că-şi pierdu minţile de gelozie. Domnul de Frilair îl mărturisise că toată trecerea lui nu-i ajungea să înfrunte buna-cuviinţă până într-atât încât s-o ajute să-şi vadă iubitul mai mult decât o dată pe zi. Mathilde puse să fie urmărită doamna de Rênal, ca să-i afle cele mai mici mişcări. Domnul de Frilair îşi risipea toată isteţimea minţii lui iscusite, ca s-o convingă că Julien e nevrednic de ea.

În mijlocul acestor suferinţe, Mathilde îl iubea tot mai mult pe Julien şi îl făcea aproape în fiecare zi câte o scenă îngrozitoare.

Iar el ţinea cu tot dinadinsul să rămână cinstit până la urmă cu biata fată pe care o compromisese într-un mod atât de ciudat; dar, în fiecare clipă,

dragostea nemărginită pentru doamna de Rênal se dovedea mai tare decât voinţa lui. Când, alegându-şi prost ideile, nu izbutea s-o convingă pe Mathilde de nevinovăţia vizitelor rivalei, îşi spunea: „Sfârşitul dramei trebuie să fie foarte aproape; am o scuză că nu mă mai pricep atât de bine să mă prefac”.

Domnişoara de La Mole află de moartea marchizului de Croisenois. Domnul de Thaler, omul acela atât de bogat, îşi permisese să spună câteva necuviinţe în legătură cu dispariţia Mathildei; domnul de Croisenois îl rugase să le dezmintă domnul de Thaler îl arătase mai multe scrisori anonime adresate lui şi pline de amănunte atât de meşteşugit legate între ele, încât bietul marchiz fusese nevoit să întrevadă adevărul.

Domnul de Thaler îşi îngăduise câteva glume cam grosolane. Ameţit de mânie şi durere, domnul de Croisenois

Îi ceruse satisfacţie în aşa fel, încât milionarul preferase un duel. Prostia triumfă, si unul dintre bărbaţii cei mai demni de a fi iubiţi din Paris îşi găsi moartea la douăzeci şi patru de ani.

Sfârşitul lui făcu o impresie ciudată şi bolnăvicioasă asupra sufletului slăbit al lui Julien.

— Bietul Croisenois, îi spunea el Mathildei, a fost într-adevăr cumsecade şi cinstit cu noi; ar fi trebuit să mă urască după imprudenţele pe care le-ai făcut în salonul mamei tale şi să-mi caute ceartă; căci ura care urmează dispreţului este de obicei plină de mânie.

Moartea domnului de Croisenois schimbă firul ideilor lui Julien în legătură cu viitorul Mathildei; se străduí timp de mai multe zile s-o convingă că trebuia să se mărite cu domnul de Luz.

— E un om timid, nu prea iezuit şi care, fără doar şi poate, va şti să ajungă, îi spunea el. Fiind mai neliniştit şi mai dârz în privinţa ambiţiilor lui decât bietul Croisenois, şi neavând niciun titlu de duce în familie, domnul de Luz nu se va opune deloc la căsătoria cu văduva lui Julien Sorel.

— Mai ales când văduva asta dispreţuieşte marile pasiuni, îi răspunse Mathilde rece; căci ea a trăit îndeajuns ca să-şi vadă iubitul, după şase luni, preferându-i o altă femeie, ba încă de la care i se trag toate nenorocirile.

— Eşti nedreaptă; vizitele doamnei de Rênal îi vor prilejui mărturii deosebite avocatului de la Paris, însărcinat cu cererea mea de graţiere; el îi va zugrăvi pe ucigaş onorat de îngrijirile victimei. Asta poate să aibă efect şi, într-o bună zi, s-ar putea să mă vezi erou al unei melodrame etc, etc.

O gelozie furioasă şi cu neputinţă de răzbunat, urmare a unei nenorociri fără speranţe (căci, chiar presupunându-l pe Julien salvat, cum să-i recâştige inima?), ruşinea şi durerea de a-şi iubi mai mult ca oricând amantul necredincios o aruncaseră pe domnişoara de La Mole într-o muţenie posomorită, din care n-o puteau scoate nici atenţiile pline de râvnă ale domnului de Frilair şi nici sinceritatea aspră a lui Fouqué.

Iar Julien, în afara clipelor furate de prezenţa Mathildei, trăia din dragoste, aproape fără să se mai gândească la viitor. Ca o ciudată urmare a pasiunii, atunci când e nemărginită şi fără urmă de prefăcătorie, doamna de Rênal aproape că îl împărtăşea nepăsarea şi voioşia blândă.

— Odinioară, îi spunea Julien, când aş fi putut să fiu atât de fericit în timpul plimbărilor noastre prin pădurea de la Vergy, o neînfrânată ambiţie îmi târa sufletul spre ţinuturi imaginare. Şi-n loc să-mi apăs pe inimă mâna aceasta fermecătoare care era atât de aproape de buzele mele, viitorul mă răpea de lângă tine; îmi fugea gândul la nenumăratele lupte pe care trebuia să le dau ca să dobândesc o avere uriaşă… Zău, aş fi murit fără să cunosc fericirea, dacă n-ai fi venit să mă vezi în închisoare.

Două evenimente veniră să tulbure viaţa aceasta liniştită. Duhovnicul lui Julien, cât era el de jansenist, nu se putea feri de o intrigă a iezuiţilor, şi, fără să vrea, deveni unealta lor.

Îi spuse într-o bună zi că, dacă nu voia cumva să cadă în groaznicul păcat al sinuciderii, trebuia să facă tot ce era cu putinţă pentru obţinerea graţierii. Şi cum clerul avea mare influenţă la Paris în Ministerul de Justiţie, i se oferea o cale destul de uşoară trebuia să se pocăiască în mod public, cu mare zarvă.

— Cu mare zarvă! repetă Julien. Ah! te-am prins şi pe dumneata, părinte, jucând teatru ca un misionar…

— Vârsta dumitale, urmă jansenistul, grav, înfăţişarea plăcută cu care te-a înzestrat providenţa, motivul însuşi al crimei săvârşite, rămas de neînţeles până acum, sforţările eroice pe care domnişoara de La Mole le risipeşte în favoarea dumitale, toate, în sfârşit, până şi uimitoarea prietenie pe care ţi-o arată victima, au contribuit să facă din dumneata eroul tinerelor femei din Besançon. Au uitat de toate pentru dumneata, chiar şi de politică…

Pocăinţa dumitale ar avea ecou în inimile lor şi le-ar impresiona adânc. Poţi fi de mare folos religiei, iar eu aş şovăi numai din pricina gândului uşuratic că şi iezuiţii ar putea să urmeze aceeaşi cale, într-un prilej asemănător! Altminteri, chiar şi în cazul acesta deosebit, care scapă

lăcomiei lor, şi tot ar dăuna! Să nu-i lăsăm… Lacrimile pe care pocăinţa dumitale le va smulge vor nimici otrava a zece ediţii din operele nelegiuitului Voltaire.

— Şi ce mi-ar mai rămâne, răspunse Julien, rece, dacă eu însumi m-aş dispreţui? Am fost ambiţios şi n-am de gând să mă defăimez; atunci m-am purtat după obiceiurile vremii. Acum trăiesc de azi pe mâine; dar m-aş simţi nefericit dacă aş săvârşi vreo laşitate, în văzul întregii ţări…

Celălalt necaz, care îl tulbură şi mai tare pe Julien, veni din partea doamnei de Rênal. Nu ştiu ce prietenă intrigantă izbutise s-o convingă pe fiinţa aceasta naivă şi timidă că era de datoria ei să plece la Saint-Cloud şi să se arunce la picioarele regelui Carol al X-lea.

După jertfa de a se despărţi de Julien şi după un asemenea efort, neplăcerea de a se da în spectacol, care altădată i s-ar fi părut mai rea decât moartea, i se părea nimica toată.

— Mă voi duce la rege, îl voi mărturisi în gura mare că-mi eşti amant: viaţa unui om, şi mai ales a unui om ca Julien, trebuie să învingă toate ideile preconcepute. Îl voi spune că ai vrut să mă ucizi din gelozie. Există numeroase exemple ale unor bieţi tineri salvaţi în asemenea împrejurări de către juraţi sau de către rege…

— N-am să te mai văd, am să-ţi încui uşa celulei şi fii sigură că a doua zi mă sinucid de disperare, dacă nu-mi juri că nu vei face nimic care să ne facă pe amândoi de râs. Ideea asta cu plecarea la Paris nu e a ta. Spune-mi numele intrigantei care ţi-a vârât-o în cap…

Să fim fericiţi în cele câteva zile ale scurtei noastre vieţi. Să ne ascundem existenţa; crima mea e şi aşa prea vădită. Domnişoara de La Mole se bucură de toată trecerea la Paris şi fii sigură că face tot ce omeneşte e cu putinţă de făcut. Aici, în provincie, îi am împotriva mea pe toţi bogătaşii, pe toţi oamenii cu vază. Încercarea ta i-ar întări şi mai mult pe oamenii aceştia bogaţi şi, mai ales, moderaţi, pentru care viaţa e un lucru atât de uşor… să nu le dăm prilej de batjocură lui Maslon, lui Valenod şi altora o mie, mai ceva decât ei.

Aerul din celulă devenea de neîndurat pentru Julien. Din fericire, în ziua când i se anunţă că trebuie să moară, un soare minunat înveselea firea, şi Julien se simţea plin de bărbăţie. Iar când ieşi din celulă, aerul curat îl plăcu la fel de mult pe cât îl place plimbarea pe pământ unui corăbier care a plutit vreme îndelungată pe mări. „Zău, totul merge bine, îşi spuse el, nu-mi lipseşte curajul.”

Niciodată acest cap nu fusese atât de poetic ca în momentul când avea să cadă. Cele mai frumoase clipe, trăite odinioară în pădurile de la Vergy, îl năvăleau în minte cu o putere de nespus.

Totul se petrecu simplu, cuviincios şi fără niciun fel de exagerare din partea lui.

În ajun, îi spusese lui Fouqué:

— Că n-o să fiu emoţionat, nu jur; celula asta atât de urâtă, de umedă îmi dă clipe de febră, în care nu mă mai recunosc; dar teamă n-o să-mi fie; nimeni n-are să mă vadă pălind.

Se înţeleseră dinainte ca, în dimineaţa ultimei lui zile, Fouqué să le ducă departe pe Mathilde şi pe doamna de Rênal.

— Ia-le în aceeaşi trăsură, îi spuse el. Fă aşa fel ca vizitiul să mâie numai la galop. Sau vor cădea una în braţele alteia, sau îşi vor mărturisi o ură de moarte. Oricum, sărmanele femei îşi vor uita puţin cumplita lor durere.

Julien îl ceruse doamnei de Rênal să-i jure că va trăi ca să îngrijească de copilul Mathildei.

— Cine ştie? poate că tot mai simţim după moarte, îi spunea el într-o zi lui Fouqué. Mi-ar plăcea grozav să odihnesc, căci aşa se spune, în grota cea mică de pe muntele care domină orăşelul Verrières. De mai multe ori, după cum ţi-am mai povestit, retras noaptea în grota aceea, cu privirile pierdute în depărtări, peste bogatele ţinuturi ale Franţei, ambiţia mi-a înflăcărat inima: pe atunci asta era patima mea… Apoi, grota asta mi-e dragă şi nu poţi să negi că e aşezată cum nu se poate mai bine ca să fie râvnită de sufletul unui filosof… iar oamenii congregaţiei din Besançon, oamenii ăştia de treabă, se pricep să scoată bani din orice; dacă ştii cum să-i iei, îţi vor vinde rămăşiţele mele pământeşti…

Fouqué izbuti să facă această tristă târguială. Tocmai veghea noaptea, singur, în odaia lui, lingă trupul neînsufleţit al prietenului său, când, spre marea lui mirare, o văzu intrând pe Mathilde. Cu câteva ore mai înainte, o lăsase la zece leghe de Besançon. Avea privirea şi ochii rătăciţi.

— Vreau să-l văd, îi spuse Mathilde.

Fouqué nu îndrăzni nici să vorbească, nici să se ridice, îl arătă cu degetul o mantie mare, albastră, întinsă pe podea; sub mantia aceea se afla înfăşurat ceea ce mai rămăsese din Julien.

Mathilde se aruncă în genunchi. Amintirea lui Boniface de La Mole şi a Margaretei de Navarra îi insuflă, fără îndoială, o putere supraomenească.

Mâinile ei tremurânde dădură în lături mantaua. Fouqué îşi întoarse privirea.

O auzi pe Mathilde umblând grăbită prin odaie. Aprindea luminări. Când Fouqué avu puterea s-o privească, Mathilde aşezase pe o măsuţă de marmură, în faţa ei, capul lui Julien, şi-l săruta pe frunte.

Mathilde îşi urmă amantul până la mormântul ales de el. Un mare număr de preoţi însoţeau sicriul şi, fără ştirea nimănui, singură în cupeul cernit, ea purta pe genunchi capul bărbatului pe caic îl iubise atât de mult.

Ajunşi astfel în vârful uneia dintre cele mai înalte culmi ale munţilor Jura, la miezul nopţii, în grota cea mică, minunat luminata de un nesfârşit număr de luminări, douăzeci de preoţi ţinură slujba morţilor. Toţi locuitorii cătunelor din munte, pe unde străbătuse alaiul, îl urmaseră, atraşi de ciudăţenia neobişnuitului convoi.

Mathilde se ivi în mijlocul lor, înveşmântată în haine lungi de doliu şi, către sfârşitul slujbei, porunci să li se arunce mai multe mii de monezi a câte cinci franci.

Rămasă singură cu Fouqué, ţinu să îngroape cu propriile-i mâini capul iubitului ei. Fouqué simţea că-şi pierde minţile de durere.

Prin grija Mathildei, grota aceea sălbatică fu împodobită cu marmură sculptată cu mare cheltuială în Italia.

Doamna de Rênal îşi ţinu făgăduiala. Nu căută în niciun fel să-şi curme zilele; dar, la trei zile după moartea lui Julien, muri şi ea, îmbrăţişându-şi copiii.

SFÂRŞIT

Neajunsul domniei opiniei publice, care de altminteri aduce *libertatea*, e faptul că se amestecă acolo unde nu-i treaba ei; de pildă: în viaţa particulară. De aici, tristeţea Americii şi a Angliei. Ca nu cumva să se atingă de viaţa particulară, autorul a născocit un orăşel, *Verrières*, şi când a avut nevoie de un episcop, de juraţi, de o curte cu juri, le-a plasat pe toate la Besançon, unde el n-a fost niciodată.

---

[1] Închide la un loc o mie dintre cei mai puţin ticăloşi şi puşcăria va fi mai puţin veselă (engl.).

[2] Provincia Franche-Comté a fost alipită Franţei în vremea lui Ludovic al XlV-lea, în 1678.

[3] Adică după restauraţia Bourbonilor.

[4] Joseph Barnave (1761-1793), orator în Adunarea Constituantă în timpul revoluţiei de la 1789.

[5] Adică ultraregalist.

[6] Aşezămtnt public unde erau adăposliţi oamenii fără mijloace de trai, cu obligaţia de a presta muncă în schimbul locuinţei şi al hranei primite.

[7] Armatele franceze care, sub comanda lui Napoleon, au luptat în 1796 în Italia.

[8] E vorba de castelul de la Neuilly sau de la Saint-Cloud, cu alte cuvinte curtea regală.

[9] *Claude Fleury* (1640-1723), prelat francez, autor al unei *Istorii ecleziastice.*

[10] *Doamna de Montesson*, soţia secretă a lui Philippe-Egalité, tatăl lui Louis-Philippe, rege al Franţei între 1830-1848, doamna de Genlis, ruda doamnei de Montesson, s-a ocupat de educaţia ducelui de Orléans, viitorul rege, marchizul Ducrest, nepotul acesteia.

[11] Reşedinţa din Paris a familiei de Orléans.

[12] Şi dacă e aşa, să fie vina mea? (it).

[13] *Memorialul de la Sfânta Elena*, lucrare de Emmanuel de Las Cases (1766-1842), în care acesta a notat convorbirile avute cu Napoleon.

[14] Tărăgănînd, situaţia poate fi salvată (lat.). Cuvinte atribuite comandantului roman *Fabius Cunciator* (secolul al III-lea î.H.), cunoscut prin încetineala lui în operaţiile militare.

[15] *Quintus Ennius* (240-169 î.H.), unul dintre cei mai vechi poeţi latini.

[16] *Joseph Marie dc Maistre* (1753-1821), filozof şi scriitor francez, ideolog al catolicismului.

[17] În Regimentul 6 de dragoni, Stendhal a fost sublocotenent, între anii 1800-1802.

[18] Localităţi din Italia unde Napoleon a cîştigat victorii răsunătoare în campania din 1796.

[19] Pe vremea restauraţiei (1815-1830), congregaţia (asociaţie religioasa ultrareacţionară), condusă de iezuiţi, avea un important rol politic.

[20] Organ de presă al opoziţiei liberale.

[21] Nu mai ştiu nici ce sunt, nici ce fac (it.).

[22] Călugăriţele şi adoratoarele laice ale acestui ordin religios erau sub directa influenţă a iezuiţilor.

[23] Iezuiţi, membri ai unui ordin militant de călugări catolici, întemeiat în anul 1534 de către Ignaţiu de Loyola pentru a lupta împotriva Reformei.

[24] Teatru parizian, inaugurat în anul 1820, al cărui repertoriu era îndeosebi alcătuit din comedii uşoare şi vodeviluri.

[25] *Baronul de Besenval* (1722-1791) ofiţer elveţian în serviciul Franţei, autor al unor *Memorii* foarte gustate de Stendhal.

[26] Verificată cu ochii lui (lat.).

[27] Ziar monarhist fondat în 1792. organul oficial al aristocraţiei şi al clerului.

[28] *A fost apoi oftatul, ascuns, deci mai amar.*
Au fost priviri furişe, mai dulci, fiind furate.
Obrajii, fără vină, arzând parcă de jar.
Stanţe din poemul Don Juan de Byron (n.t.).

[29] Eroina legendei medievale *Castelana din Vergy* şi a operei *Gabriella di Vergy*, de Carafa, jucată în Italia prin 1816.

[30] Jean-Baptiste Godard (1775-1823), naturalist francey, autor a numeroase lucrări despre fluturi.

[31] Pierre-Narcisse Guérin (1774-1833), pictor francez.

[32] Baronul de Strombeck, prieten al lui Stendhal şi autor al unor amintiri în care vorbeşte despre acesta.

[33] Se ascunde patima, şi totuşi se trădează / Prin însăşi taina ei, aşa cum negrul cer /Furtună grea vesteşte (engl.) (n.t.)

[34] Dar Julia, chiar în răceala ei / Păstra un freamăt binevoitor / Şi mâna-i mică, şovăind uşor / Când se retrase din a lui, cuminte / Lăsă parcă amprenta unui dor/O apăsare dulce, de fior/Atât de gingaşă, încât în minte / Rămaseră doar îndoieli / (engl.) (n.t.).

[35] *Abatele de Sitves* (1748-1826), s-a situat de partea revoluţiei franceze de la 1789, a avut un rol de seamă în timpul directoratului şi a contribuit la lovitura lui Napoleon din 18 Brumar.

[36] *Saint-Réal* (1639-1692), istoric şi literat francez.

[37] *Polidori.* medicul lordului Byron, pe care Stendhal l-a cunoscut la Milano, în octombrie 1816.

[38] Întoarse buzele spre ale ei, şi mâna / îi prinse lungile-i şuviţe, care fluturau (engl.) (n.t.).

[39] *O, primăvara dragostei cum seamănă / Cu nimbul lui april, cel schimbător; / Abia vezi soarele în strălucire / Şi-ndată totul e învăluit de nor!* (engl.)
Doi domni din Verona, de Shakespeare (n.t.).

[40] Localitate în Belgia, unde s-a dat, în anul 1745, o bătălie între armatele franceze şi cele austro-engleze.

[41] Janseniştii erau adepţii mişcării apărute în Franţa în sec. al XVII-lea, bazate pe învăţătura profesorului olandez Comelius Jansai (1585-1638). Expresie a nemulţumirii faţă de regimul absolutist şi faţă de dominaţia iezuiţilor în biserica romano-catolică, jansenismul propovăduia rigorismul moral.

[42] Localităţi vestite pentru luptele date de Napoleon în 1813 şi 1814.

[43] În 1793, oraşul Lyon s-a ridicai împotriva Convenţiei (forma revoluţionară de guvernământ a Franţei între 1792-1795), fiind asediat timp de două luni.

[44] *Frâu liber dezmierdării / Nu-i da prea mult, chiar legămintele cele mai straşnice / Par vreascuri pentru focul sângelui* (engl.) Din *Furtuna* de Shakespeare (n. t).

[45] Uită-te la pagina 130.

[46] *Vai, nu eşti tu de vină, ci slăbiciunea ta / Aşa ne e plămada, şi n-o putem schimba* (engl.) Din *A douăsprezecea noapte* de Shakespeare (n.t.).

[47] Malagrida, iezuit portughez, autor al unor scrieri cu caracter religios.

[48] Alphome-Marie de Ligitori (1696-1787), episcop italian, autor al unor lucrări de dogmă bisericească.

[49] *Gros*, profesor de geometrie la Grenoble, i-a dat lecţii tânărului Beyle care îl pomeneşte cu admiraţie şi recunoştinţă în lucrările sale (n.ed. fr.)

[50] Organizaţii laice ale Ordinului iezuiţilor.

[51] Plăcerea de-a ţine fruntea sus tot anul e bine plătită cu anumite sferturi de oră pe care eşti nevoit să le suporţi (it.).

[52] *Giambattista Casti* (1724-1803), povestitor italian.

[53] Versuri din drama *Regele petrece* de Victor Hugo.

[54] Poreclă dată unui magistral din Marsilia care, pledând într-un proces în 1830, a utilizat forma arhaică nonante cinq în loc de quatre-vingt quinze (nouăzeci şi cinci).

[55] Dragă (ît.).

[56] Actul de angajament la Operă (it.)

[57] Noua Eloisă, roman al scriitorului francez Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).

[58] Cine înţelege n-are nevoie de multe cuvinte (lat.).

[59] *J. B. Bossuet* (1627-1704), episcop francez şi vestit autor al unor *Cuvântări funebre; Antoine Arnauld* (1612-1694), teolog francez.

[60] Rămâi cu bine (lat.).

[61] Termenul „galican" se foloseşte în legătură cu catolicismul din Franţa, socotit a fi într-o oarecare măsură independent faţă de autoritatea papală.

[62] Unam Ecclesiam (biserica unică), primele cuvinte ale unei bule date de papa Pius al V-lea (sec. al XVI-lea).

[63] Ed. Young (1681-1765). poet englez, autor al vestitelor *Nopţi*, care au avut o mare influenţă asupra primilor poeţi romantici.

[64] E. J. Sicyès (1748-1826) ca şi H. Grégoire (1750-1831), amândoi prelaţi, au fost de partea revoluţiei în 1789.

[65] Jacques Delille (1738-1813), poet francez.

[66] Nevinovăţie (lat.).

[67] *G. F Barbieri*, zis *Guercino* (1591 -1666), pictor italian.

[68] Vezi la muzeul Luvru, Francisc, duce de Aquitania. lepădând platoşa şi îmbrăcând veşmântul monahal, nr 1130 (nota autorului).

[69] Foarte bine (lat.)

[70] Publicaţie de orientare republicană care apărea la Lyon şi era foarte citită la Paris pe vremea lui Stendhal.

[71] Poem de Delphine Gay, pe care Stendhal îl recitase în numeroase saloane (n.ed.fr.).

[72] Referire la împăratul Constantin cel Mare (274-337), care prin edictul de la Milan (313), a acordat libertate cultelor, deci şi creştinismului.

[73] Marie Alacaque (1647-1690), călugăriţă din congregaţia Sacré-Coeur.

[74] Publicaţie engleză de orientare liberală, a apărat din 1802 până în 1929.

[75] Temniţă în mănăstirile catolice.

[76] O, câmpie, când te voi mai revedea! (lat.).

[77] Honori-Gabriel de Mirabeau (1749-1791), orator vestit în Adunarea Constituantă franceză, în care a reprezentat interesele monarhiei.

[78] Act încheiat în anul 1801 între Napoleon, în calitate de prim-consul, şi papa Pius al VII-lea, prin care se restabilea catolicismul în Franţa, ca religie de stat.

[79] Malmaison, domeniu şi palat aflat la 13 km depărtare de Paris, proprietate a Josephinei de Beauhamais, soţia lui Napoleon. Pe când era consul, Napoleon venea deseori aici.

[80] Louis Moreri (1643-1680), istoric francez, autorul dicţionarului istorico-biografic Grand dictionnaire historique.

[81] *Cardinalul Dubois* (1656-1723), politician francez, ministru în timpul minorităţii lui Ludovic al XV-lea. Om josnic şi lacom, diplomat foarte abil.

[82] Mareşalul Ney (1769-1815), comandant vestit în războaiele napoleoniene. După restauraţie (1815), a fost condamnat la moarte şi executat.

[83] Claude-Emmanuel Luillier zis Chapelle (1626-1686), poet francez.

[84] Robert Southey (1774-1843), poet englez romantic.

[85] Caius Maecena (secolul I î.Cr). cavaler roman, a încurajat literele şi artele.

[86] Francesco Reina (1772-1826), literat şi politician italian, a simpatizat cu ideile revoluţiei franceze de la 1789.

[87] Cabriolete uşoare, cu două locuri.

[88] Gazette di France, primul ziar francez, a apărut din 1631 până în 1914. Era organul de presă al monarhiştilor.

[89] *Abatele de Pradt* (1759-1837), politician pe timpul lui Napoleon şi în anii restauraţiei.

[90] *Charles-Marie de Talleyrand* (1754-1838), politician şi diplomat francez, vestit pentru inteligenţa sa, dar şi pentru lipsa lui de scrupule şi de moralitate.

[91] *Carlo Andrea Pozzo di Borgo* (1764-1842). diplomat italian, adversar al lui Napoleon.

[92] Baston (fr.)

[93] Joc de cuvinte. În limba franceză *bouillon* înseamnă „zeamă de carne", dar este în acelaşi timp şi numele unei familii de nobili, din care a făcut parte şi Godefroy de Bouillon (1058-1160), căpetenie a primei cruciade.

[94] Comté era un faimos prestidigitator în acea epocă.

[95] Este vorba de Pierre-Jean Beranger (1780-1857), poet francez vestit prin *Cântecele* în care îşi exprima ideile antimonarhice şi anticlericale. Urmărit de justiţie, în decembrie 1825 Beranger a fost condamnat la nouă luni închisoare şi la o amendă de 10.000 de franci. Prin poeziile sale, Beranger a contribuit mult la legenda napoleoniană.

[96] Lordul Holland (1773-1840), politician englez liberal. A simpatizat cu Napoleon şi a încercat să-i uşureze soarta pe când se afla prizonier pe insula Sfânta Elena.

[97] Ducele de Castries (1756-1842), unul dintre conducătorii emigraţiei după revoluţia franceză din 1789.

[98] Citat din romanul *Iubirile cavalerului de Faublas* de scriitorul Louvet de Couvray. Cartea este o frescă spirituală a moravurilor societăţii franceze a secolului al XVIII-lea.

[99] Gracius Faliscus (secolul I î.Cr), poet latin din vremea lui August, imitator al lui Vergiliu.

[100] Stofă ţesută din lână şi păr de castor.

[101] Operă a compozitorului italian Gioacchino Rossini (1792-1868).

[102] Bertolotti, istoric şi biograf italian din secolul al XVII-lea.

[103] *Antoine de Rivarol* (1753-1801), politician şi scriitor francez, a emigrat în timpul revoluţiei din 1789.

[104] Moncade este un personaj din Şcoala burghezilor, de Allainval (1700-1753), pe care Stendhal îl citează deseori.

[105] Sir Hudson Lowe (1769-1844), general englez, sub paza căruia se afla Napoleon pe insula Sfânta Elena.

[106] Lord Henry Bathrust (1792-1834), politician englez, care a luptat cu înverşunare împotriva lui Napoleon.

[107] Silvio Pellico (1789-1854), scriitor italian, autorul cunoscutei lucrări *Închisorile mele*.

[108] Numele unei familii de dansatori, faimoşi în vremea imperiului şi a restauraţiei.

[109] Întâmplarea aceasta este povestită în Confesiunile lui J.-J.Rousseau.

[110] *Feretrius*, aruncătorul de fulgere (în limba latină), unul din cele şapte epitete care-l caracterizau pe Jupiter. Academicianul francez la care face aluzie Stendhal a luat acest epitet drept numele unui rege roman şi i-a scris „istoria".

[111] Pagina aceasta, scrisă la 25 iulie 1830, a fost imprimată la 4 august (nota autorului).

[112] *Doamna de Stäel* (1766-1817), scriitoare franceză: în timpul revoluţiei din 1789 a emigrat. Întorcându-se în ţară, a fost persecutată de Napoleon.

[113] *Piene-Luc-Charles Ciceri* (1782-1868), pictor decorator francez.

[114] Cel ce vorbeşte e un nemulţumit. *Notă a lui Moliere la „Tartuffe"* (Nota autorului).

[115] Grupare politică în timpul revoluţiei franceze din 1789, care reprezenta în special interesele marii burghezii industriale şi comerciale.

[116] *Paul-Louis Courier* (1772-1825), publicist francez republican şi democrat. Devenit celebru prin pamfletele sale împotriva restauraţiei, a fost condamnat la închisoare.

[117] *Joachim Murat* (1767-1815), mareşal al Franţei, fiu al unui hangiu. Îşi datorează uluitoarea carieră militară (general în marile campanii napoleoniene, rege al Neapolelui) curajului şi meritului personal.

[118] *George Washington* (1732-1799), om de stat american, primul preşedinte al Statelor Unite. În timpul războiului pentru independenţa Statelor Unite (1775-1783), Washington a fost numit comandant suprem al trupelor americane şi a jucat un rol important în organizarea armatelor care au cucerit independenţa celor treisprezece colonii engleze.

[119] *Casimir Delavigne* (1793-1843), dramaturg şi poet francez.

[120] Unul din personajele piesei *Marino Faliero*.

[121] *Charles Pichegru* (1761-1804), general francez din timpul revoluţiei de la 1789. A participat la un complot împotriva lui Napoleon.

[122] *Marie Joseph marchiz de La Fayette* (1757-1834), general şi om politic francez care a luat parte activă la lupta pentru independenţa Americii de Nord.

[123] *Lazare Camot* (1753-1823), matematician şi om de stat francez din timpul revoluţiei de la 1789. A jucat un rol important în organizarea armatei revoluţionare.

[124] *Paul-Francois Vély* (1709-1759), autorul lucrării Istoria Franţei, pe care nu a terminat-o.

[125] Sub acest titlu s-au publicat în 1769 scrisorile de dragoste ale călugăriţei portugheze Mariana Alcoforado.

[126] Reprezentarea în 1830 a dramei *Hernani* de V. Hugo a dezlănţuit lupta dintre clasici şi romantici.

[127] *François-Joseph Talma* (1763-1826), celebru tragedian francez.

[128] Noaptea Sfântului Bartolomeu, când a avut loc în Franţa masacrarea hughenoţilor de către catolici.

[129] *Agrippa d'Aubigné* (1552-1630), poet şi istoric protestant, participant activ la războaiele religioase care au avut loc în Franţa în secolul al XVI-lea. Este autorul unei *Istorii universale*.

[130] *Pierre de Bourdeilles Brantôme* (1535-1614), scriitor francez, autor al lucrărilor *Vieţile oamenilor iluştrii şi ale marilor conducători de oşti francezi* şi *Vieţile oamenilor iluştrii şi ale femeilor galante*.

[131] *Memoriile lui Pierre Etoile (1546-1611) sau însemnări din timpul domniei lui Henric al III-lea şi Henric al IV-lea*. Sunt amintirile unui cetăţean care a înseninat fără discernământ zi de zi, diferite evenimente, fără să controleze autenticitatea materialului.

[132] Referire la războaiele Ligii catolice din 1575. Liga catolică, organizaţie a clerului şi a nobilimii feudale, care, sub conducerea ducelui de Guise, s-a împotrivit hughenoţilor (calviniştilor).
Formal, Liga afirma că apără catolicismul de erezia calvinistă, dar de fapt nobilimea urmărea să slăbească centralizarea ţării.

[133] Mică localitate în apropiere de Viena. În 1809, Napoleon a repurtat aici o victorie asupra trupelor austriece.

[134] *Abatele Maury* (1746-1817), cardinal şi politician francez, a emigrat în 1792 şi s-a întors în Franţa în 1800.

[135] Şi toţi ceilalţi (it)

[136] *François de Bassompierre* (1579-1646), mareşal al Franţei şi diplomat. unul dintre cele mai strălucite spirite ale timpului său.

[137] Oraş în Germania în care s-au refugiat aristocraţii francezi în 1789, pentru a complota împotriva revoluţiei.

[138] Celebră actriţă franceză.

[139] *Antoine Granvelle* (1517-1586), originar din Besançon, a fost cardinal şi prim-ministru al Spaniei în timpul regilor Carol Quintul şi Filip al II-lea.

[140] *Louis-Marie Fontan* (1801-1839), ziarist şi dramaturg francez, închis în 1829 din cauza unui pamflet la adresa regelui.

[141] *Jean-Denis Magalon* (1794-1840), redactor al revistei *Album*, închis în 1823 pentru atacurile vehemente împotriva guvernului şi iezuiţilor.

[142] *Colonelul Caron* (1774-1822) a fost acuzat în 1820 de a fi participat la un complot militar. In 1822, încercând să organizeze evadarea celor implicaţi în complot, a fost din nou arestat, apoi împuşcat.

[143] Aici în sensul de copist de scrisori.

[144] Localităţi unde s-au dat lupte în timpul războaielor religioase din Franţa (1569).

[145] Localitate în Spania, unde în 1808 generalul Dupont a semnal actul cu privire la capitularea trupelor franceze, ca urmare a campaniei lui Napoleon în această ţară.

[146] *Don Diego*, personaj din tragedia *Cidul* de Corneille.

[147] *Pierre Abélard* (1079-1142) filosof şi teolog francez scolastic, îndrăgostindu-se de Eloisa, eleva lui, s-a căsătorit cu ea în taină. Drept pedeapsă, canonicul Fulbert, unchiul Heloisei, a pus să-l castreze.

[148] *Philip Massinger* (1583-1640), poet şi dramaturg englez.

[149] Cafenea pariziană unde veneau oameni de litere şi politicieni. Deschisă la începutul secolului al XIX-lea, a existat până prin 1887.

[150] Să fiu deci serios este şi timpul.
De vreme ce azi, râsul e socotit prea gravă
Ocară pentru viciu, iar virtutea, crimă (engl.) (n. t).

[151] *O, primăvara dragostei cum seamănă*
Cu nimbul lui april cel schimbător
Abia vezi soarele în strălucire
Şi-ndată totul e învăluit de nor! (engl.) (n. t.).

[152] *Jean-Marie Roland* (1734-1793), om politic francez, reprezentant al grupării girondine în revoluţia de la 1789.

[153] *Jeanne-Manon Roland* (1754-1793). soţia lui, a avut la Paris un salon celebru, frecventat îndeosebi de girondini.

[154] Trebuie să fiu pedepsit, pentru că am iubit prea mult (it).

[155] *Jean-Paul* (pseudonimul lui *Johann-Paul-Friedrich Richter*) (1763-1825), scriitor german, popular la începutul secolului al XIX-lea Operele sale erau deosebit de sentimentale. De cel mai mare succes s-a bucurat romanul *Hesperion*, din care Stendhal citează un fragment.

[156] E vorba de Alexandru I, ţarul Rusiei.

[157] Ziar în care se publicau dările de seamă asupra proceselor. Într-unui din numere a apărut darea de seamă a procesului care i-a sugerat lui Stendhal povestea lui Julien Sorel.

[158] *William Pitt-tânărul* (1759-1806), prim-ministru al Angliei, cunoscut prin politica sa reacţionară, unul dintre principalii organizatori ai luptei împotriva Franţei revoluţionare şi împotriva lui Napoleon

[159] *Arthur Wellesley, duce de Wellington* (1769-1852), general englez, învingătorul lui Napoleon la Waterloo.

[160] 1 Revistă literară din epoca restauraţiei, în jurul căreia s-au grupat scriitorii romantici care luptau împotriva clasicismului. Mai târziu. În jurul ei s-au grupat şi liberalii nemulţumiţi de regim.

[161] Generali vestiţi din timpul revoluţiei franceze de la 1789.

[162] Emblema revoluţiei franceze.

[163] In 1815, Napoleon, care se retrăsese pe insula Elba, după abdicarea sa din 1814, a debarcat în Franţa şi a instaurat regimul celor „o sută de zile" Fiind învins însă la Waterloo, a fost exilat pe insula Sfânta Elena.

[164] *Jacques Cathelineau* (1759-1793), unul dintre conducătorii mişcării contrarevoluţionare din Vandeea, organizată de nobilime şi cler, împotriva revoluţiei de la 1789.

[165] Referire la Marsilieza.

[166] *Gustav-Adolf* (1594-1632). rege al Suediei, unul dintre cei mai vestiţi comandanţi de oşti, a luat parte la războiul de treizeci de ani, sprijinindu-i pe protestanţi.

[167] *David Hume* (1711-1776), istoric, economist şi filosof englez.

[168] *Lordul Henry Brougham* (1778-1868), literat, istoric şi politician englez.

[169] Aluzie la pădurile ce aparţinuseră clerului şi care fuseseră expropriate în timpul revoluţiei din 1789. Congregaţia lupta, în vremea când se petrece acţiunea romanului, să recapete bunurile expropriate.

[170] Substanţă extrasă din opiu, folosită şi ca narcotic.

[171] Cafenea (germ.).

[172] *Desaix de Veygoux* (1768-1800). general francez care s-a distins în armatele de la Rin, în luptele din 1796.

[173] *Gouvion Saint-Cyr* (1764-1830). mareşal al Franţei care s-a distins de asemenea în luptele de la Rin.

[174] Adeptă a unei secte protestante fondate în secolul al XVII-lea, în Anglia, de către George Fox.

[175] *Charles Collé* (1709-1783), autor de cântece şi dramaturg francez.

[176] *Camarilla*, literal înseamnă, în limba spaniolă ,, clica" între anii 1820-1830, sub numele acesta era cunoscut în Franţa grupul de politicieni care îndrumau acţiunile regelui în interesul lor propriu.

[177] Dar Adeline mai avea, firește,
Şi calma eleganţă a vorbirii
Patricianului ce nu clintește
Din cumpenele drepte rostul firii
Ca mandarinul care nu iubește
Şi, cel puţin în gesturi, se preface

Că tot ce e pe lume îl displace (engl.) (n.t).

[178] *Jean-Baptiste Massillon* (1663-1742), predicator francez.

[179] *Aventurile lui Télémaque*, epopee în proză de scriitorul francez *Fénelon* (1651-1715), în care se găsesc numeroase aluzii la persoane şi întâmplări din timpul domniei lui Ludovic al XlV-lea.

[180] Tratatul de la Munster (Germania) a fost semnat în 1648, fiind unul din cele două tratate ale păcii vestfalice, care punea capăt războiului de treizeci de ani.

[181] *Claude-Joseph Dorat* (1734-1780), poet şi autor dramatic francez, tipul scriitorului frivol.

[182] În Franţa, sub vechiul regim şi în timpul restauraţiei, regele avea la dispoziţia sa o parte din beneficiile ecleziastice Prelatul însărcinat cu administrarea acestor bunuri, adică cel care avea „foaia beneficiilor regale", se bucura de o foarte mare influenţă.

[183] *Georg-Cristoph Lichtemberg* (1742-1799), fizician şi scriitor iluminist german

[184] *Anne-Louis Girodet-Trioson* (1767-1824), pictor francez După moarte i s-au publicat câteva opere poetice şi traduceri, precum şi o corespondenţă interesantă.

[185] Opera comică din Paris.

[186] Aşa cum negrul cer
Furtună grea vesteşte (engl.) (n.t.).

[187] *Căsătoria secretă*, operă de mare succes a compozitorului italian Cimarosa.

[188] Dacă soarta o îngăduie (lai)

[189] *Tobias Smollett* (1721-1771), scriitor englez, autor al unei *Istorii a Angliei*.

[190] *Ludovic al XI-lea* (1423-1483), rege al Franţei, cunoscut prin viclenia şi lipsa lui de scrupule.

[191] De acum înainte nu voi mai rosti nici un cuvânt (engl.).

[192] Se referă la evadarea lui *Antoine de la Valette* (1769-1830), general al lui Napoleon, condamnat la moarte după cele “o sută de zile”, a izbutit sa evadeze din închisoare cu ajutorul soţiei sale.

[193] Roman autobiografic aparţinând scriitorului francez *Francois René de Chateaubriand* (1768-1848).

[194] *Ducesa de Chevreuse* (1600 1679) şi *ducesa de Longueville* (1619-1679) au jucat un rol de seamă în timpul frondei (1648-1653), mişcare social-politică îndreptată împotriva absolutismului, reprezentat de cardinalul Mazarin.

[195] *Jaques-Antoine Manuel* (1755-1827), politician liberal, a participat la revoluţia din 1789. În 1793 s-a înrolat voluntar în armată şi a participat la campaniile lui Napoleon.

Cuprins

I
CAPITOLUL I Un orăşel
CAPITOLUL II Un primar
CAPITOLUL III Bunul săracilor
CAPITOLUL IV Un tată si un fiu
CAPITOLUL V O tocmeală
CAPITOLUL VI Plictiseala
CAPITOLUL VII Potriviri sufleteşti
CAPITOLUL VIII Mici întâmplări
CAPITOLUL IX O seară la ţară
CAPITOLUL X O inimă mare şi o avere mică
CAPITOLUL XI O seară
CAPITOLUL XII O călătorie
CAPITOLUL XIII Ciorapii ajuraţi
CAPITOLUL XIV Foarfecele englezesc
CAPITOLUL XV Cântecul cocoşului
CAPITOLUL XVI A doua zi
CAPITOLUL XVII Primul adjunct al primarului
CAPITOLUL XVIII Un rege la Verrières
CAPITOLUL XIX A gândi înseamnă a suferi
CAPITOLUL XX Scrisorile anonime
CAPITOLUL XXI Dialog cu un stăpân
CAPITOLUL XXII Fel de a se purta în 1830
CAPITOLUL XXIII Necazurile unui slujbaş
CAPITOLUL XXIV O capitală
CAPITOLUL XXV Seminarul
CAPITOLUL XXVI Lumea sau ceea ce îl lipseşte bogatului
CAPITOLUL XXVII Prima experienţă a vieţii
CAPITOLUL XXVIII O procesiune
CAPITOLUL XXIX Prima avansare
CAPITOLUL XXX Un ambiţios
II
CAPITOLUL I Plăcerile vieţii la tară

CAPITOLUL II Intrare în lume
CAPITOLUL III Primii paşi
CAPITOLUL IV Palatul La Mole
CAPITOLUL V Sensibilitatea şi o nobilă doamnă evlavioasă
CAPITOLUL VI Fel de a rosti cuvintele
CAPITOLUL VII O criză de podagră
CAPITOLUL VIII Care decoraţie e mai de preţ
CAPITOLUL IX Balul
CAPITOLUL X Regina Marguerite
CAPITOLUL XI Puterea unei fete
CAPITOLUL XII Să fie oare un Danton?
CAPITOLUL XIII Un complot
CAPITOLUL XIV Gândurile unei fete
CAPITOLUL XV Să fie un complot?
CAPITOLUL XVI Ora unu după miezul nopţii
CAPITOLUL XVII O veche spadă
CAPITOLUL XVIII Clipe cumplite
CAPITOLUL XIX Opera bufă
CAPITOLUL XX Vaza japoneză
CAPITOLUL XXI Nota secretă
CAPITOLUL XXII Discuţia
CAPITOLUL XXIII Clerul, pădurile, libertatea
CAPITOLUL XXIV Strasbourg
CAPITOLUL XXV Slujitoarea virtuţii
CAPITOLUL XXVI Iubirea morală
CAPITOLUL XXVII Cele mai înalte demnităţi bisericeşti
CAPITOLUL XXVIII Manon Lescaut
CAPITOLUL XXIX Plictiseala
CAPITOLUL XXX O lojă la Bouffes
CAPITOLUL XXXI S-o fac să se teamă
CAPITOLUL XXXII Tigrul
CAPITOLUL XXXIII Infernul slăbiciunii
CAPITOLUL XXXIV Un om cu minte aleasă
CAPITOLUL XXXV O furtună
CAPITOLUL XXXVI Amănunte triste
CAPITOLUL XXXVII Un turn
CAPITOLUL XXXVIII Un om atotputernic

CAPITOLUL XXXIX Intriga
CAPITOLUL XL Liniștea
CAPITOLUL XLI Judecata
CAPITOLUL XLII
CAPITOLUL XLIII
CAPITOLUL XLIV
CAPITOLUL XLV